Digitaliseret af | Digitised by

DET KGL. BIBLIOTEK
Royal Danish Library

Forfatter(e) | Author(s):	udgivne ved V. A. Secher ; af Selskabet for Udgivelse af Kilder til Dansk Historie.
Titel | Title:	Corpus constitutionum Daniæ : Forordninger, Recesser og andre kongelige Breve,...
Alternativ titel | Alternative title:	Forordninger, Recesser og andre kongelige Breve, Danmarks Lovgivning vedkommende, 1558-1660.
Bindbetegnelse | Volume Statement:	Vol. 4
Udgivet år og sted | Publication time and place:	København : i Komm. hos Rudolph Klein, 1887-1918
Fysiske størrelse | Physical extent:	6 bd.

DK

Værket kan være ophavsretligt beskyttet, og så må du kun bruge PDF-filen til personlig brug. Hvis ophavsmanden er død for mere end 70 år siden, er værket fri af ophavsret (public domain), og så kan du bruge værket frit. Hvis der er flere ophavsmænd, gælder den længstlevendes dødsår. Husk altid at kreditere ophavsmanden.

UK

The work may be copyrighted in which case the PDF file may only be used for personal use. If the author died more than 70 years ago, the work becomes public domain and can then be freely used. If there are several authors, the year of death of the longest living person applies. Always remember to credit the author

8,-231-8

DET KONGELIGE BIBLIOTEK
130016635090

CORPUS CONSTITUTIONUM DANIÆ

1622—38.

9092

CORPUS CONSTITUTIONUM DANIÆ.

FORORDNINGER, RECESSER

OG ANDRE KONGELIGE BREVE,

DANMARKS LOVGIVNING VEDKOMMENDE,

1558—1660.

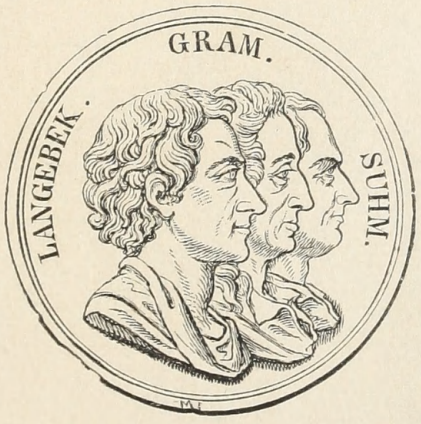
UDGIVNE VED

V. A. SECHER.

AF

SELSKABET FOR UDGIVELSE AF KILDER TIL DANSK HISTORIE.

4. BIND. 1622—38.

BIBLIOTHECA REGIA HAFNIENSIS

KØBENHAVN.
I KOMMISSION HOS UNIVERSITETSBOGHANDLER G. E. C. GAD.
TRYKT HOS NIELSEN & LYDICHE
1897.

BIBLIOTHECA REGIA HAFNIENSIS

Selskabet for Udgivelse af Kilder til dansk Historie har den 31. Maj 1886 besluttet at udgive Forordninger, Recesser og andre kongelige Breve, Danmarks Lovgivning vedkommende, 1558—1660, ved Herredsfoged, Dr. jur. *V. A. Secher* under Tilsyn af Professor, Dr. phil. *Kr. Erslev* og Museumsdirektør, Dr. phil. *W. Mollerup*.

William Christensen. Kr. Erslev. J. A. Fridericia. M. Cl. Gertz. S. Gjellerup. G. L. Grove. Anna Hude. Fr. Krarup. L. Laursen. W. Mollerup. C. Nyrop. A. Olrik. H. Olrik. A. Thiset. C. Weeke.

Selskabet for Udgivelse af Kilder til dansk Historie

stiftedes i Januar 1877 med det Formaal at fremme Studiet af Fædrelandets Historie ved Offentliggörelsen af nogle af de mange Aktstykker, Breve, Krøniker og andre Kilder, som endnu henligge utrykte eller ere mindre tilfredsstillende udgivne. Planen for Selskabet er den at betro Udgivelsen af de enkelte Kilder til et eller flere Medlemmer af Selskabet eller til Udenforstaaende, saaledes at de almindelige Regler for Udgivelsesmaaden vedtages af Selskabet, og saaledes at Udgivelsen kontrolleres gennem et af Selskabet nedsat Udvalg.

Selskabet har hidtil udgivet:

Kong Frederik den Førstes danske Registranter, udgivne ved *Kr. Erslev* og *W. Mollerup*. 1879.

Kong Christian den Fjerdes egenhændige Breve, udgivne ved *C. F. Bricka* og *J. A. Fridericia*. 1—7. Bind. 1878—91.

Codex Esromensis. Esrom Klosters Brevbog, udgivet ved *O. Nielsen*. 1880—81.

Danske Kancelliregistranter 1535—1550, udgivne ved *Kr. Erslev* og *W. Mollerup*. 1881—82.

Libri memoriales capituli Lundensis. Lunde Domkapitels Gavebøger, udgivne ved *C. Weeke*. 1884—89.

Aktstykker og Oplysninger til Rigsraadets og Stændermødernes Historie i Kristian IV.s Tid, udgivne ved *Kr. Erslev*. 1—3. Bind. 1883—90.

Corpus constitutionum Daniæ. Forordninger, Recesser og andre kongelige Breve, Danmarks Lovgivning vedkommende, 1558—1660, udgivne ved *V. A. Secher*. 1—4. Bind. 1887—97.

Aktstykker til Oplysning om Stavnsbaandets Historie, udgivne ved *J. A. Fridericia*. 1888.

Forarbejderne til Kong Kristian V.s Danske Lov, udgivne ved *V. A. Secher* og *Chr. Støchel*. 1—2. Bd. 1891—94.

Repertorium diplomaticum regni Danici mediævalis. Fortegnelse over Danmarks Breve fra Middelalderen med Udtog af de hidtil utrykte, udgivet ved *Kr. Erslev*, *William Christensen* og *Anna Hude*. 1—2. Binds 1. Hefte. 1894—96.

Samling af Danmarks Lavsskraaer fra Middelalderen, udgivne ved *C. Nyrop*. 1—2. Hefte. 1895—96.

Aktstykker vedrørende Erik af Pommerns Afsættelse som Konge af Danmark, udgivne ved Anna Hude. 1897.

Forretningsudvalgets Medlemmer ere for Tiden:

Kr. Erslev. L. Laursen. C. Nyrop.

INDLEDNING.

Til det, som er udtalt i indledningerne til dette værks tidligere bind, er der for dette binds vedkommende intet videre at tilföje. Afskrivningen er for en væsentlig dels vedkommende besörget af frøken, stud. mag. C. Schou. Navneregistret er samlet af Arkivassistent P. A. Heiberg.

I en i øvrigt særdeles velvillig anmældelse af dette værk, som findes i »Historische Zeitschrift« N. F. 40. bd., s. 146—47, og som er underskrevet af det let gennemskuelige mærke D. S., er indløbet nogle misforståelser, som her bör berigtiges. Når anmælderen således nævner, at mangt, som findes i de af Bricka udgivne »Kancelliets brevbøger« 1551—60, påny optrykkes i nærværende værk, så har i virkeligheden lige det omvendte fundet sted, i det de to förste hæfter af dette værk udkom 1887, imedens sidste hæfte af Brickas nævnte arbejde udkom 1888.

Anmælderens oplysning til tabellerne over udskrivningen af mandskab til flåden i dette værks 1. bd., at de ikke fremstille den samlede udskrivning til flåden, hvad han illustrerer ved at fremdrage forholdene ved udskrivningen 1565 og 1567, er dernæst misvisende, i det de nævnte tabeller selv udtrykkelig til kende give, at de kun handle om udskrivningen fra købstæderne. Det fra landdistrikterne udskrevne mandskab blev i 1. bd. specificeret

i selve teksten og findes for de nævnte år s. 279 og 328, medens det fra 2. bd. er optaget på særlige tabeller; når anmælderen tillige fremhæver, at der også ellers lader sig påvise udskrivning af mandskab til flåden, er dette så rigtigt, at de pågældende breve også i dette værks 1. bind kunne findes ved hjælp af den saglig ordnede fortegnelse, som medfølger hvert bind.

Anmælderens slutningsbemærkning giver mig endelig anledning til at udtale, at dette værk, bortset fra et mindre tilskud fra den Hjelmstierne-Rosencroneske stiftelse til den første igangsættelse, udgives for en årlig på finansloven opført særlig bevilling, og at andet tilskud hidtil ikke har vist sig nødvendigt.

Nakskov i November 1897.

V. A. Secher.

1.

1622 5. febr. (Hafniæ.) *Åb. brev om stadfæstelse på en af lænsmanden, bispen og borgemestre og råd i Ribe gjort anordning om brug af vin i Riberhus læn.*

Jyske reg. 7, 407.

Efterdi her Albret Skiel til Fusing, ridder, raad, rigens admiral och befalningsmand paa vort slot Riberhus, sampt doctor Ifver Ifversøn Hemmet, superintendens der samme steds, med borgemester och raad udi vor kiøbsted Ribe hafve nu efter voris tilforne udgangne forordning om vin at brugge, giort en visse anordning, saa at der udi lenet aldelis ingen vin skulle bruggis, i hvad verskab det verre kunde, alleniste dersom nogen formuende mand kunde hafve en giest eller toe, hand daa maatte skienke dennom en potte vin fire eller fem, daa hafve vi bevilget och samtøcht . . ., at den anordning, som de samptligen om forskrefne vin at brugge giort hafver, mue ved macht blifve.

2.

1622 15. mars. (Kiøbenhafn.) *Privileg. for Kristianstad.*

R: Skånske reg. 4, 231—33.
A: Afskrift 1648 efter original udfærdigelse.

Eftersom vi vore riger och lande til beste, gafn och defension hafver verit foraarsagit den ny befestning Christianstad udi vort land Skaane paa Alløe at lade

anligge och opbiuge och nu menige indbyggere, vore kiere tro undersatter udi Christianstad hos os hafver ladit anholde och begere, at vi forskrefne bye med kongelige friheder och privilegier vilde benaade och forsiune, paa det byen lige ved andre kiøbsteder her udi rigit ved borgerlig handel och nering maatte tiltage och forbedris, daa hafve vi unt och gifvet . . . Christianstads borgere dette efterskrefne vaben til deris rette stadsvaaben, nemlig tvende gule løfver udi it blaat feld hollende imellom dennom C4[1] efter, som det her hos findis afmalit.

Disligist hafve vi unt och gifvet . . . forskrefne bye och des indvonere ald borgerlig ret och rettighed med efterskrefne friheder, benaadinger och privilegier.

1. For det første hafve vi de tvende byesmarker, som er Noseby och Nesebye med ald des tilliggendis eindom, skofve, marker, agger, eng, fiskeri for forskrefne tvende byers grunder och eindom udi Helne aae, saa och fedrift och al anden herlighed, som til forskrefne tvende landsbyer liggit hafver, lagt, gifvet och perpetuerit . . . til Christianstad och des indvonere icke aldene til dennom fra Væ, did hen fløttit hafve, men alle indlendiske och udlendiske borgere, som der samme steds boe eller herefter sig der boesettendis vorder, enhver deraf at bekomme sin anpart efter, som det af otte jordeigne bønder udi Otte Marsvin til Dybek, vor befalingsmand ofver Christianstads len, hans ofververelse afmaalit och udbyttet er, hvorpaa visse och richtige skriftlige skin under vor lensmands och otte mends segel er forfattit, som skal af os siden confirmeris och stadfestis, och er forskrefne eindom uddelit til treisindstifve gaarde, saa vit den kand tilstrecke, dog alle de andre borgere at vere lodtagen udi gresgangen om sommeren, saa de derpaa maa hafve deris kveg.

2. For det andet maa Christianstads indvonere be-

[1] *Med krone over.*

holde och brugge de tvende teglofne udi Væ til byens bygnings behof, indtil vi anderledis derom tilsigendis vorder.

3. For det tridie skal Buckebogaard med des tilliggendis skouf, eindom och herlighed, som skylder aarligen 3 pund smør, hvilken Væ borgere af afgangen Jep Buk med voris her faders bevilling kiøft hafver, følge Christianstads indvonere och til alle borgerne blifve liggendis saa vel som och byeskofven, som støder ind paa Jep Buckis skouf, dog skal skofven, som ligger udi Væ byes vang, følge Væboerne och hos dennom blifve.

4. For det fierde, eftersom vi ocsaa af forskrefne tvende byemarkers eindom en jord, som tvende borgemestere, sex raadmend och byefogden særdelis skulle niude for deris umag, hafve ladit udligge, saa at en borgemestere kand tilkomme fire tønder sæd och sex les eng, en raadmand to tønder sæd och trei les eng och byefogden lige ved en raadmand, daa ville vi, at de saa vel som deris efterkommere, borgemestere, raadmend och byefogit det saaledis herefter ocsaa skulle beholde.

5. For det femte skal borgerne vere forplict at bygge gode ustraffelige borgerhuse och vaaninger, icke nogen gemene hytter och deriblant hafve stalderum til otte heste, naar de dennom efter voris befalling blifver forordinerit, saa byen kand indtage baade folk och heste efter nødtørftighed.

6. For det siette skal presten hafve sin residentz udi byen, hvilken hannom allerede er udvist, och naar den er opbygt, hvortil vi ville vere hannom behielpelig, daa skal borgerskabbit den siden holde ved lige efter ordinantzens formelding och gifve saa aarlige korntiende, som det sig bør, men den prestegaardsjord, som hand brugger i Nosebymark, den maa hand fremdelis beholde, saa hermed Arritsløf sogn blifver afskaffet, och eftersom det er fornøden, at Nosebye sogen blifver ved macht for de trei

byer, der til ligger, som er Arritsløf, Hanne och Balsbye, daa skal och udi forskrefne sogen holdis en residerendis capelan, som baade byen och samme Nosebye sogen som byens annexkirke kand betiene, til hvilken residentz vi hannom en plats ville lade udvise.

7. For det siufvende hafve vi unt och bevilget Christianstads indvonere at maa al tid herefter, indtil saa lenge vi anderledis derom tilsigendis vorder, for den aarlig och sedvanlig afgift nyde, brugge och beholde sex aaledretter, som ligge imellom Vidskøfleleie eller Herritsleie, som Væ borgere af konning Hans hafver verit benaadit med[1], och foruden alle de aaledretter at niude ocsaa for den aarlige afgift efter, som forskrefvit staar, som tilforne til Væ och Ohus ligget hafver, saa och det fiskeleie[2], som kaldis Skiellingeleie, som af fremfarne konger er priviligerit under Ohus.

8. For det ottende hafve vi bevilget borgerskabit udi Christianstad at mue i Sundit tilforhandle sig salt, indtil saa lenge den salthandel, nu skal paabegyndis, blifver stillit udi verk och kommer udi svang, som det sig bør[3].

9. For det niende skal borgerskabit udi Christianstad vere forplict alle, hvis veie til forskrefne bye ligger, efterat de nu en gang ere ferdig giorde, self ved lige och macht at holde, saa vit och megit af forskrefne veie ligger inden byens frihed och des marker; resten skal af bønderne, som de imellom skiftis skulle, ved lige holdis, dog skal den lange broe til byen ferdig holdis af bønderne udi de sogne och landsbyer, som de[n][4] allerede imellom skift er.

10. For det tiende ville vi, at udi Christianstad skal holdis tvende markeder om aarit, det ene om st. Pauli, det andit Mariæ Magdalenæ dag.

[1] *Ved privileg. 1505 om dagen næst efter dominica oculi.*
[2] *A:* fiskeri.
[3] *Frdg. 1621 10. decbr.*
[4] *Således A.*

Alle forskrefne punkter och privilegier hafve vi Christianstads borgere och indvaanere bevilgit, samtøkt och meddelt, dog ville vi os hafve forbeholdet herudinden efter fornødenhed at forandre efter, som os raadeligt siunis och vore rigers och landes nødtørft och gafn kand udi tilfallende leilighed fordre och udkrefve.

3.

1622 22. mars. (Hafniæ.) *Frdg. om artikler for börnehuset i København.*

Sæll. reg. 17, 230—32.

Artikler, hvorefter vi Christian dend fierde . . . ville Johan Bødicker, Verner Clauman, Hermant possementmager och Hans Frik, borgere udi vor kiøbsted Kiøbenhafn, sig udi børnehusit her samme steds skulde hafve at rette och forholde.

1. Skal for al tingest hafvis flittig indseende, at børnene der udi husit udi gudsfryct optugtis, der nest med mad och øl til deris nødtørft spisis och underholdis, saa vel med ulden- och linkleder, skoe och andet til deris behof och nødtørft forsørgis, som det sig bør, och at med alting sparis, saa vit ske kand och bør, dog at børnene deris gode nødtørft och underhold hafver.

2. Skrifveren skal icke vere bevilget til børnene at uddele eller udfaae kleder, skoe eller andet, med mindre forskrefne kiøbmend eller nogen af dennom til stede ere, och da skal rigtigen antegnis, hvis enhver blifver lefveret, och derpaa holdis et serdelis register. Och dersom befindis, at børnene deris ulden eller linkleder, skoe, strømper bortkaster, under dennom sielf parterer och i andre maader forkommer, da skal mesterne eller mesterinderne, som de hoes ere, (foruden dend straf, børnene derfore bør at hafve), dertil svare, efterdi de ere tilforordnede al tid hoes

dennom at vere tilstede och derfore med sligt och andet mere vel kand hafve indseende.

3. Hvis materialia af mesterne eller mesterinderne fordris, maa uden kiøbmendenis vidskab, som best forstand paa hafver, hvor meget enhver udi saa maade kand behøfve, icke blifve dennom følgagtig. Der maa och ingen tøig, rocker eller andet handverkene tilbehørigt af ny giøris eller paa det, giort er, flickis och noget anvendis uden forskrefne kiøbmend deris befalning eller vidskab.

4. Skal daglig en af kiøbmendene i det ringeste forskrefne børnehus och alle des vinkeler visitere och besøge och flitteligen med alle handverkene hafve tilsiun, som det sig bøer.

5. Sammeledis skal forskrefne kiøbmend samptligen hver uge om løfverdagen der udi huset til hobe komme och da fordre rede och besked af mesterne och mesterinderne for, hvis udi hver deris vinkel dend forløbne uge igiennom er giort och forferdiget, och da skulle kiøbmendene samme arbeide taxere och sette, giørendis it visse ofverslag paa ald omkostningen, os derpaa kand vere opgangen, saa vel som paa, hvis fordel der udinden kand vere, hvilken ofverslag af kiøbmendene och skrifveren underskrefven hver uge udi rentekammerit skal indlefveris. Samme tid skal och kiøbmendene flitteligen examinere mesterne och mesterinderne udi, hvad de børnene den uge lert och undervist hafver.

6. Skal forskrefne kiøbmend hafve indseende, at hvert menniske, som der inde arbeider, sin visse dagarbeide och taxt hafver, efter som de lerer til; kand dennom vel deris dagsarbeid och hyre gifvis høigre och større efter som, de sig forbryder och skalkactige lade befindis eller ringe sig forbedrer, paa det de dis mere sig kunde beflitte.

7. Naer hvert barn sit dagsarbeide giort hafver, da

skal det vere fri for ald arbeide eller lesen, skolen eller andet, meden resten af tiden hafve til leg och andet, dennom løster och sømmeligt er.

8. Skal ei heller noget barn alt for stoer dagsarbeid paaleggis, paa det de det kand ofverkomme och med lyst giøre; end naer nogen for sin uflid, ladhed eller skalkhed større arbeid paalagt er, da skal det formildis efter, som de forbedrer sig til, dog saaledis at ingen mindre til arbeide, end de giøre kunde udi ordinarie arbeid, saa at hvis tid de vinder, kand allene hafvis af deris extraordinarie flittighed.

9. Videre kand forskrefne kiøbmend efter forrige tucthusis articler saa vit sig rette, som tid efter anden nødigt och nøttigt befindis.

4.

1622 8. apr. (Friedrichsburg.) *Missive til tolderne i Helsingør om at forhandle med forbipasserende skibe om erlæggelse af en vis afgift til anlæg og vedligeholdelse af havnen ved Helsingør.*

Sæll. tegn. 22, 48.

Eftersom vi erachter denne menige søfarende mand til merkelig gafn och fordel at gerade, at den allerede begynt port och hafn for vor kiøbsted Helsingør blef aldelis fuldkommet och forferdiget, hvilket ville koste en stoer summa penninge, vi dog gierne saae den søfarende ved slig en leilighed at bekvemmis, naar fornødenhed det saa udkrefvede, den och fremmede fast mere end som vore egne undersaatter til gafn och fordel at gelange, da bede vi eder och ville, at i med de fremmede saa vel som vore egne undersaatter, som egennom vor Øresund segler, der hen handler och med dennom forafskeider, at ithver skib, der egennom seglendis vorder, noget vist erligges efter, som i nu i begyndelsen kand med dennom forenis och billiche erachtis til slig en stor bekostning,

derpaa endeligen faar at ske, saa frembt den ellers sin perfection skal erlange, saa och til den fremdelis at holde ved lige med, som siden al tid af de igennom seglendis, som sig slig gafn och fordel deraf kand hafve at forvente, kand udleggis. Deremod ville vi samme port, saa frembt ellers det paa voris omkostning icke allene skulle gaae, mens dertil af dennom, som mest der udi interesseret, ochsaa noget gifves, negst guds hielp laade til gaufns fly och forferdis med brofkar och andet dertil hørendis, och dersom dette saaledis bevilgis, hafver i samme penge, derfore udgifves, at opberge och os til regenskab føre, saa och eder derom med førderligste imod os at erklere.

5.

1622 18. april. (Fridrichsburg.) *Missive til tolderne i Helsingør om stadfæstelse på deres forslag om, at forbipasserende skibe hver skulle erlægge $^1/_2$ rdlr. til Helsingørs havn* [1].

Sæll. tegn. 22, 48—49.

Eftersom vi os lade velbefalde det forslaug, i hafver giort om de hafnepenge af de fremmede saa vel som vore egne undersaatter, der igiennom vor Sund segler, nemlig at der nu for det første kunde tagis af hvert skib $^1/_2$ rdl. in specie, da bede vi eder och ville, at i herefter och indtil vi videre derom anordne af fremmede saa vel som vore egne undersaatter af hvert skib, hver gang det igennom segler och paa toldboden klart giører, $^1/_2$ rdl. in specie lader annamme, hvilke vi siden paa den begynte haffen der for byen ville lade anvende, saa den søfarende mand negst guds hielp i fremtiden, naar den blifver forferdiget, til stor gafn skal gerade.

[1] *Missive 1622 8. april.*

6.

1622 24. apr. (Kiøbenhafn.) *Åb. brev om ophævelse af det for nogle steder i riget udstædte forbud mod at indføre og falholde kornleer, høleer og segl.*

Original udfærdigelse med kongens segl og påtegninger om læsning til fynske byers ting.

7.

1622 2. maj. (Frederiksborg.) *Åb. mandat om, hvorledes bønderne på Hven skulle forholde sig mod deres forordnede øvrighed.*

R: Sæll. reg. 17, 280.

Eftersom vi er kommen udi forfaring, at vore och kronens bønder och tienere paa vort land Hven sig motvilligen skal anstille med hvis arbed, de skal giøre til ladegaarden och ellers der paa landet, tilholdendis sig nogen frihed icke uden toe dage om ugen at ville arbeide, ta se vi for got an och hermed biude och befale,

1. at jorden til fornefnte ladegaard samme steds, saa och digerne med sten at opsette och holde ved lige skal samme bønder skiftis emellom, saa enhver kand vide sin part af samme jord och dige at dyrke och forferdige och enda derforuden vere den, som med landet nu forlent er eller herefter vorder forlent, hørig och lydig med hvis andet arbeid och dagsverk, som falder der paa landet, saa och med nødtørftig ecker och ofverroen fra landet, som det sig bør efter, som de dertil pligtige ere, [1]och tinget, som motvilligen af dennom self der paa landet splid er, skal igien maa holdis.

2. Saafremt nogen sig heremoed motvilligen anstiller och dend tilbørlige tieniste at giøre veigrer, skal di derfor tiltalis och straffis, som de sig motvilligen mod deris øfrighed opsetter.

[1] *R:* tinget och som.

8.

1622 5. maj. (Frederiksborg.) *Privil. for Kristianopel.*

R: Skånske reg. 4, 273—74.
A: Afskrift efter original udfærdigelse.

Efter borgemesters, raads och menige indbyggeris udi vor kiøbsted Christianopel anfordring hafver vi unt och igiengifvet . . . Christianopels indvonere, de, som der nu boe eller herefter sig der samme steds boesettende vorder, paa det de dis bedre kunde komme paa fode och udi næring och bierring tiltage, disse efterskrefne privilegier och friheder.

1. For det første maa och skulle Christianopels indvonere och ingen anden fri och ubehindrede paa disse trende hafner, som ere Lyckeby hafn, Hammelby vig och Klagebek, drifve deris handel och kiøbmandskab med alle hvis vare, der ind- och[1] igien udskibis, hvilket dennom och saaledis, før ind byen brende, hafver verit bevilgit, och skal det icke vere nogen tilladet enten udlendiske eller indlendiske, borgerne udi Christianopel undertagne, samme trende hafner at mue besøge och der samme steds udi det ringeste nogen handtering eller kiøbmandskab at brugge, hvorofver[2] och vor lensmand samme steds flitteligen skal holde, dog hvad vedføren och saltet kiøds saa och øxens udføring belanger, dermed[3] skal forholdis efter voris siste forordning, derom til dennom udgangen.

2. Dernest ville vi, at udi Christianopel om lefverdagen udi hver uge skal holdis en torfvedag, saa som udi andre vore kiøbsteder sedvonligt er, paa hvilken bønderne, deromkring boende, skulde til borgerne udi Christianopel indføre, hvis vare de hafve at aflade, och hos dennom igien at indkiøbe, hvis vare de kunde hafve fornøden, och skal borgerne der samme steds vere forplicht for en

[1] *A:* eller.
[2] *A:* herofver.
[3] *A:* derom.

skiellig och billig kiøb at holde fal klede, humble, jern, salt och hvis andit kiøbmandsvare, bønderne til deris husis ophold kunde behøfve, hvilket och forbemelte vor befalingsmand kand bønderne deromkring tilholde och saadant voris befalling at vere lade ansige.

3. Fremdelis hvad det market belanger, som aarligen udi Christianopel pleier at holdis om Bartholomæi dag, daa efterdi borgerne beretter, saadant dennom til stor gafn och fordel at kunde gerade, ville vi, at den herefter aarligen skal holdis der samme steds om st. Mickelsdag.

9.

1622 19. maj. (Fredriksborg.) *Frdg. om afskaffelse af markeder på Gulland.*

Skånske reg. 4, 277.

Eftersom vi komme i forfaring paa vort land Gulland mange markeder och de ser i hvert sogen med menige almuis ringe fordel at holdis, och efterdi vi kort forleden den forordning[1] hafver giort, at alle de synderligste hafner der paa landit af det gullandske compagnie skulle beseglis, hvor indbyggerne deris nødtørft sig tilforhandle och sine vare afhende kunde, den mengd och af markeder landit mere til skade end fordel befinder sig at strecke,

1. daa ville vi med dette vort obne bref alle markeder, paa vort land Gulland holdis, hafve afskaffit undtagen de, som i vor kiøbsted Visby efter voris forordningers och deris privilegiers liudelse staaende ere.

2. Ti biude vi och hermed alvorligen befale voris lensmand, fogder och dommere samme steds flittig at hafve indseende, at ingen anden markeder herefter samme steder holdis, och dennom, derimod sig understaar, lader tiltale och straffe, saafremt de icke self derfore vil stande os til rette.

[1] *Privileg. 1621 10. avg.*

10.

1622 19. maj. (Frederiksborg.) *Åb. brev om ansættelse af vragere ved handelen med humle.*

Sæll. reg. 17, 288.

Eftersom vi komme udi forfaring, den humle, som i riget indføris, i atskillige maade at vere forfalsked, brøggerne saa vel som menige indvoner, hvilke øllet forbruger, til skade, saa hafver vi derfor for got anset til humlevrager Jacob Qvirinsøn Kok med dette vort obne bref udi N. N. at forordne[1] och samme humblevragerie belangendis at forordne, som efterfølger.

1. Ingen humble skal maa veigis, selgis eller opleggis, med mindre den er vraget och merket. Befindis nogen heremoed uvraget humle at veige eller veige lade, selge, kiøbe, opligge, i hus eller kielder indtage, hafve icke allene humlen forbrut til os och byen, men och derforuden straffis, som ved bør, dog hvis humle, som bunden til kiøbstederne fører eller och paa landet fal hafver, som her udi riget voxset er, skal uden vragen til enhver fri maa selgis och forhandlis.

2. Skal udvragis: 1. ald gammel forleien humle, 2. ald humble [i] falske pactning, 3. ald humble, som anløben eller varm veret hafver, 4. ald humble, som med gammel forlegen humble formengt er, 5. ald humble, som utilbørlig med gammelt eller nyt, sand, frøblade och saadant formengt er.

3. Skal forbemelte vrager alle secke och humlepactning paa tre steder maa bese eller opskere och saa vel hafve mact humlen udi skibet at bese, udi hvilket det indføris, som naar det paa landet opskibis. Hindrer hannom nogen heremoed eller med errørige skendsord ofverfalder, hafve samme humle, saa meget hand hafver

[1] *Jakob Kvirinsøn Kok fik ved åb. brev af s. d. bestilling som humlevrager i Sælland, Malmø og Landskrone (a. st. 287—88).*

med at fare, til os och byen forbrut och derforuden førgetiufge eller tre mark til os och byen efter, som hand enten vold begaaer eller errørige ord lader falde.

4. Skal forbemelte vrager samt hans undervragere enhver deris humle vrage efter, som hand af dennom vorder ansøgt, saaledis, at ingen, som siden sig angifver, for dend, som sig først angifvet hafver, betient blifver.

5. Skal forbemelte vrager, naer hand ansøgt vorder, ingen kiøbmand opholde ofver en time, med mindre hand tilverker paa andre steder at vrage eller ochsaa det hannom mod natten och utider ansigis.

6. Skal hand icke heller enten for had eller afvind, gunst eller gafve nogen enten til skade eller fordel vrage, meden sig derudi forholde, som hand vil for gud och os ansvare, och dend humle, som temmelig och ulastelig er, uden ophold tegne, meden den, som forderfvet och und er, vrage.

7. Skal forbemelte vrager paa de steder, hand icke sielf kand vere til stede, maa hafve sin undervragere eller fuldmegtige, dog skal hand saadan folk i den bestilning sette, som ingen foruretter eller opholder, meden de, som sig efter denne hans bestilnings liudelse i alle maade forholder, med mindre baade hand saa vel som de, hans fuldmegtige ere, derfor ville stande os til rette.

8. Skal forbemelte Jacob Qvirinsøn Kok, humlevrager och kaarmester, saa vel som hans fuldmegtige sig udi voris fogdis nerverelse udi hver bye paa raadstuen, hand efter denne voris forordning med humlen indseende hafver, forpligte efter denne voris forordning saa och udi sin bestilning frommeligen och redeligen at forholde.

9. For saadan hans tieniste och bestilning, som paa otte aars tid skal vere, saafremt hand sig derudi forholder, som det sig bør, skal hand niude af hver skippund humble 10 sk. danske, rigsdaleren in specie beregnit til halffemte

sindstiufve och sex skilling, hvilke hannom skulle erleggis och betalis af de, humlen fal hafver och dennom lader vrage, hvad heller humlen goed eller ond er.

11.

1622 19. maj. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at fremmed lim ikke må indføres i København.*

Sæll. reg. 17, 287.

Trykt herefter hos O. Nielsen: Københavns diplomatar. 2, 704.

Vi forfarer den lim, her udi vor kiøbsted Kiøbenhafn giøris, icke samme steds at kunde afhendis, med mindre den først udføris och siden igien indført vorder, alt af den skadelig begierlighed disse rigens indbyggere hafver deres vare fra udlendske steder at lade hente,

1. hvorfor vi och for got hafver anset med dette voris obne bref at forbiude fremmede lim her udi byen at mue indføris, fal hafvis eller afhendis, meden hvis lim, som af indbyggerne her samme steds giøris, dend skal allene her udi vor kiøbsted Kiøbenhafn forbrugis och fal holdis.

2. Dog skal forbemelte limgiørere her paa raadhuset først forpligte sig nochsom lim at forskaffe och den saa goed och for samme kiøb, som den af fremmede kand hafvis, at overlade.

12.

1622 20. maj. (Kiøbenhafn.) *Frdg. om ophævelse af forbud mod, at adelen bruger sølv- og guldsnore.*

R: Sæll. tegn. 22, 69.

T: Samtidigt tryk på et blad med 6 linjer på 2. side.

Desuden trykt samtidig på et blad med 7 linjer på 2. side og på et blad med datum 1616 20. maj. Endvidere trykt hos Paus: Forordninger etc. for Norge, s. 613.

Eftersom vi nogen tid forleden hafver ved voris derom udgangen forordninger[1] sølf och guldsnorer forbudet, och dog forfarer dennom med bedre fordel end silkesnorer at

[1] *Frdg. 1618 1. maj § 1.*

kunde bruges, da ville vi forbemelte vort forbud optaget och hermed adelen frigifvet hafve sølf- och guldsnorer til klededragt at forbruge.

13.

1622 20. maj. (Kiøbenhavn.) *Frdg. om forbud mod silke- og bomuldsvarers indførsel i Sælland, Skåne og Smålandene*[1].

R: Sæll. tegn. 22, 70–71.

T: Samtidigt tryk på to blade med: Maij, *i datum.*

Desuden trykt samtidig på to blade med månedsnavnet i datum kursiv eller med: Maii, *i datum.*

Eftersom forfarenhed dagelig gifver handverks tiltagelse riger och lande, negst gud den allermegtigstes gode hielp, til bestyrkning och fremtarf at gerade, hvorfaare vi och saadanne her at bringe paa fode os hafver ladet anligge, och paa det samme handverker des bedre kunde drifvis och underholdis, den leilighed med voris Danmarkis riges raad beradslaget och med deris bevilling och samtøcke for raadsom erachtet, at naar forbemelte handverker tiltager, och hvis fornøden vare her udi riget giøris kunde, at da andre fremmede och udlendske vare deremod skulle afskaffis, synderlig efterdi samme vare her for en lidelig pris hafvis och lige saa vel paa tid, termin och med saadanne vilkor, som der uden riget sker, kand kiøbis och tilforhandlis, da hafve vi med voris Danmarkis[2] riges raads raad och betenkende, som før er rørt, for got anset,

1. først udi vore lande Sieland, Skaane og Smaalandene at forbiude de vare, som af silke och bomvuld idel eller formengt med uldet eller linnet her i riget gøris och arbeides, fra fremmede steder at indføris, vere sig caffa, ligatur, alt, hvis i munster giort er, borrat, bommesin eller andet.

[1] *Om forordningens udarbejdelse, se Erslev: Rigsråd og stænder-møder 1, 264; 266; 270; 347.*

[2] *T forbig.:* Danmarkis.

2. Befindis nogen, vere sig reisende kremmere eller indvonere, saadanne vare efter den første junii førstkommendis at indføre eller efter den tid indført at hafve til kiøbs eller i sin verge, hafve icke allene saadanne vare forbrut, meden och straffis, som vore mandaters ofvertredere.

3. End er der tvifvel, om samme vare indlendsk eller udlendsk ere, da skulle de vere i arrest, indtil nøiachtig bevises dennem her i riget at vere forarbeidet.

4. Ti biude och hermed alvorligen befale vi voris fogder, befalningsmend, borgemestere, raad och alle, som hermed bør indseende at hafve, at i ofver denne voris forordning, saa vel som ofver den forordning, hvilken 23. avgusti negst forleden aar om borgelig silkedragt er publiceret och udgaaet, holder, saa frembt i icke self, som de eders bestilling icke saa troligen och flitteligen forestaar, som det sig bør, ville stande os til rette.

14.

1622 10. juni. (Hafniæ.) *Åb. brev til bønderne i Varberg læn om forbud mod, at de holde møder til drøftelse af deres klagemål.*

Skånske reg. 4, 279.

Eftersom vi komme udi forfaring underskedlige moder och sammenkomst af nogle eder der udi lenit at skulle holdis om alle haande besveringer, och hvis i kand formene eder med at forurettis at beraadslaa,

1. da ville vi hermed alle saadanne och deslige forsamlinger alvorligen och under høi straf hafve forbuddit och afskafvit, men dersom nogen af eder ellers kand vere forurettet eller nogen nødvendige klagemaal hafve, daa selfver dermed at fremme och søge sin ret, uden nogen saadanne, som hidindtil sked er, enten sammenkomst eller

pendings udleg til andre, som eders sager at forrette sig ville paatage.

2. Fordrister nogen sig herimod at forgribe, daa derfore tiltalis och straffis, som ved bør.

15.

1622 4. juli. (Hafniæ.) *Frdg. om, at kongens sø- og bådsfolks kvinder for brug af skældsord skulle kunne tiltales for Holmens ret.*

Sæll. reg. 17, 309.
Trykt herefter hos O. Nielsen: Københavns diplomatar. 2, 706.

Eftersom os tit och ofte er faarekommet, at voris søe- och boedsfolk, som ellers svarer her under voris admiralitet och Holmens ret, deris kvindfolk sig med atskillige skields- och ubekvemsord saa vel emoed hinanden indbyrdis som ellers emoed andre lader befinde, och formedelst deris mend och hosbonder hører allene under samme voris admiralitets ret, stoler di paa saadant ustraffet at skulle dennom padsere, ta hafver vi for got anset och herefter det saaledis dermed ville hafve forholdet,

1. at hvem udaf samme voris søe- och boedsfolk deris kvindfolk, gammel eller unge ingen undertagen, sig herefter med skieldsord eller nogen anden utilbørlighed emoed enten Holmens eller andre folk sig lader finde, da skal de derfore tiltalis for retten paa Holmen, och eftersom enhver deris forseelse findis, dømmis enten udi tucthusit her i vor kiøbsted Kiøbenhafn heller ellers straffis.

2. Herefter de vore skibsofficerer och dertil bestilter at dømme sig endeligen skulle hafve at rette och forholde.

16.

1622 4. juli. (Hafniæ.) *Missive til Oluf Rosensparre, lænsmand på Dragsholm, om, at bønderne på Sejrø skulle svare landfogden der på øen deres landgilde, og at han skal pådömme sager, som rejses der på landet, medens*

hans domme kunne indstævnes for lænsmanden på Dragsholm.

Sæll. tegn. 22, 83—84.

Vi hafve for got anset dermed och saaledis herefter ville hafve forholt, at vore och kronens tienere paa vort land Serrøe boendis i Drachsholms len skulle herefter svare for landfogden samme steds for deris landgild och andet, hvis de aarligen rester med til forbemelte vort slot Dragsholm at udgifve, och samme foget med fire de beste mend paa landet at mue det ved nam af deris boe søge, naar de icke tilbørligen i rette tider klart giører, saa vel som stedsmaal, førlouf, sagfald och andet, hvis den blifver forfalden at udgifve. Disligeste skal och maa herefter, och indtil anderledis derom anordnes, forbemelt fouget hafve den møndighed at sentencere och dømme udi hvis sager, som der paa landet falde kand och for hannom blifver sat udi rette, och dersom parterne icke med dennom, som saaledis falder, nøies, da fogden och de fire mend at indstefne for eder och eders efterkommer lensmend samme steds och derom siden gaaes, hvis loug och ret medfører.

17.

1622 5. juli. (Hafniæ.) *Åb. brev til bønderne over alt riget, hvem de end tjæne, om, at vi med vore Danmarkes riges råders bevilling forårsages at besøge dem om en mulig hjælp i enkede dalere*[1], *som skal være udgivet til förstkommende st. Martini, hvis de ikke ville deles og tiltales derfor*[2].

Sæll. tegn. 22, 186—87.

[1] *Der bestemmes intet om, til hvad kurs der kan gives småmønt for enkede dalere.*

[2] *Skattens störrelse fastsættes som i åb. brev 1617 24. juni, opkrævning som i åb. brev 1588 15. novbr. (no. 495) og fritagelse som i åb. brev 1603 12. juli (no. 186). — Om skattebrevets udstedelse, se Erslev: Rigsråd og stændermøder 1, 335.*

18.

1622 11. avg. (Hafniæ.) *Missive til bisperne i Danmark og Norge om, i deres stifter at opsøge og antegne alle slags antikviteter og dokumenter efter følgende fortegnelse og indsende dem til kancelliet inden förstkommende påske:*

1. Skal forfaris i capittelets archiver, hvad for documenta historica manuscripta der udi ere och hid fremskickis i canceliet.

2. Hos alle lerde mend i deris stifter, serdelis geistlige saa och hos kierkerne ingen undertagen, hvad documenta antiqua historica de hafver, och mod reversal dennom, som det tilhører, at tilskickis och hid forskickis.

3. Skal alle runebogstafver, skrefne eller i sten, hele eller stycker eller træ udhugne eller paa metalbelter och saadan opsøgis och med antegnelser, hvor de ere at finde, och en richtig nøiachtig afskrift af dennom hid forskickis, och kand lineamenta med kride paa stenene best dragis och siden aftegnis, och profstene och prestene foreleggis med ald flid strax derom at forfare och endelig beskeden til bisperne fremskicke, som strax skal det udi canceliet indskicke.

4. Alle fortegnelser paa, hvis relationibus i hver sogn berettis, de locorum antiquitate vel origine de proeliis, incolis, om stenhaabe och deris formente aarsager och betydinger och alt, hvis til chorographiam kand tiene.

5. Alle calendaria runica paa træ och ellers.

6. Alt, hvis clereciet serdelis de antiqvitatibus, modo numerandi runico, stellarum nominibus, antiqvis ritibus och alt hvis, som kand tiene til voris danske historias at enodere och antiqvitates gentis nostræ at deducere; item de moneta, ponderibus et mensuris antiqvis tam liqvidorum qvam aridorum; item pannorum, viarum, hvilket alt forbemelte til paaske hid i canceliet skulle lefveris.

Sæll. tegn. 22, 92—93.

Selve missivet er trykt hos Rørdam: Kirkelove 3, 88 efter original udfærdigelse i Fyns bispearkiv; fortegnelsen er trykt i Tidsskr. f. nord. oldk. 1, 288—89.

19.

1622 14. avg. (Hafniæ.) *Missive til alle lænsmænd i Danmark, som købstæder have i befaling, om indførsel af brændevinsafgift.*

Sæll. tegn. 22. 110—11.

Eftersom vi nu alt fremmet øl udi vort rige Danmark at indføris hafver forbødit[1] och deraf os aarligen paa vor told och rettighed en ansenlig stor summa penninge afgaar, efterad den told paa danst øl och maltet udi den sted lagt er, icke ner den sedvonlige øltold kand opløbe, da hafver vi med voris Danmarkis rigis raads raad och samtycke for got anset,

1. at herefter af hver potte brendvin aqvavitæ, rosa solis saa och andre saadanne och deslige distillerede hitsige drik skal udgifvis och os til regenskab føris 1 sk. danske, enten saadanne drik kiøbis och selgis udi hele eller halfve ammer eller udi pottetal, større eller mindre maal, da dog tolden deraf at regnis efter saa mange potter, som solt eller kiøbt vorder, dog skal icke hermed vere ment, hvis af forskrefne drik som af riget føris och icke her udi riget blifver forbrugt.

2. Ti bede vi dig och ville, at du tilholder tolderen, sisemesterne och dem, som tolden och accisen paa vore vegne udi det lens underliggende kiøbsteder ere befalet, at de sig herefter, och indtil vi anderledis derom tilsige lader, forholder och forskrefne told os aarligen richtig til regenskab fører, som det sig bør.

[1] *Frdg. 1621 16. febr.*

20.

1622 16. avg (Hafniæ.) *Frdg. om de forskellige mønters værdi.*

R: Sæll. tegn. 22, 95—96.
T: Samtidigt tryk på 2 blade med 3 sider.
Trykt efter T hos Paus: Forordninger etc. for Norge, s. 614--15.

Eftersom den høi skadelig møntens forandring os hafver foraarsaget af christelig høie øfrigheds forsorg adskillige veie och middel at beramme, ved hvilke voris kiere, troe undersaatter faar deraf dagelig tilvoxende merkelig skade och efterdel, kunde befries, saa hafver vi endnu ydermere, af samme aarsager bevogne, med voris Danmarkis rigis raads raad och samtycke nerverende myntordning for got och raadsomt anset at forfatte lade och paabiude:

1. [1]En richsdaller in specie skal[2] gielde 6 mrk., hver mark i denne myntordning beregnit for 16 sk. danske.

Et stycke van achten: 5 mrk. 14 sk. danske.

En rosenobel: 4 richsdaler in specie.

En ungerske ducat: $10^1/_2$ mrk.

En goldgylden: $7^1/_2$ mrk.

En danske guld- eller sølfkrone: 9 mrk.

En danske markstøcke: 1 mrk. 5 sk.

Tolf- och otteskiellingstycker, som her i riget myntet ere, de skulle udgifvis for 12 eller 8 sk. efter, som de och til den taxt myntede ere.

Fireskiellinger, stemplet met rytterne eller nelleblad, hvor de och hidindtil ere slagne, skulle gaa for $3^1/_2$ sk. och otte skielling [af][3] samme slags for 7 sk.

Skiellingstycker skulle gielde som hidendtil 1 sk.

Pundependinge skal pundet udgifvis for 12 slette dlr.

2. Och skal ingen efter denne dag vegre sig at annamme sin betalling i nogen forbemelte mynt efter forskrefne verd, med mindre hand vil saadan sin gield hafve forbrut, hvoraf de to dele os och den tridie del dem[4], det angifver, skal vere forfalden; dog saafremt nogen sin

[1] *T:* Først skal en.
[2] *T forbig.:* skal.
[3] *Således T; R:* for.
[4] *R:* den.

richtig gieldbref udgifvet hafver, lydende paa richsdaller in specie at betale, da skal den sig icke mod saadant sit bref med denne vor forordning hafve at beskytte och befrie.

3. End befindis nogen forbemelte myntsorter høiere at udgifve eller udgifve ville, indtage eller indtage ville, end i denne møntordning formeldis, den skal herforuden hafve forbrut ti pendinge, for hver penning forseelsen befindis med, de to dele deraf til os och den tridie del til den, det angifver.

4. Och paa det voris egen mynt af fremmede icke skal eftermyntis och indføris, da ville vi hermed voris fogder, embitsmend, borgemestere, raadmend och byefogder strengeligen och alvorligen hafve befalet med fremmede kiøbmend det belangende at hafve indseende, och naar nogen saadan fremmede kiøbmend ankommer, forfare med hvad mynt de handle och afbetale, och saafrembt deris forseelse befindes, derpaa tale och hende dom, medmindre de self derfore ville stande til rette.

21.

1622 16. avg. (Kiøbenhafn.) *Frdg. om den spanske handel og købmandskab.*

R: Sæll. tegn. 22, 94—95.

T: Samtidigt tryk på blade med datum antiqva og med kongens segl.

Desuden trykt samtidig på to blade med datum fraktur eller med datum kursiv.

Eftersom vi forfare vore undersaatter her udi riget, som bruger handel och seglats paa Spanien och der indtager deris ladning, sig strax derfra igien skal begifve til Nederland och de steder, som kongelig würde af Hispanien fører offentlig fegde med, hvilket voris undersaatter arrest och forhindring udi deris handel och nering foraarsager, dennom til største skade och afbrek, da paa det alle, hvis middel forbemelte handel kand befordre, maa søgis och

des forhindring udi alle muelige mader forekommis, ville vi dermed herefter och, indtil vi anderledis derom tilsigendis vorder, saaledis hafve forholdet,

1. at ingen af vore undersaatter nogen vare, som de udi Spanien indtager eller och sig tilforhandler, skal maa strax føre paa de steder, forberørt er, medens dennom først her udi riget, hvor de det best befinde, losse och oplegge, och naar forskrefne spanske vare først saaledis ere opskibet och oplagt, maa de siden dermed søge deris handel och næring, hvor dennom lyster och de det best kunde, dog ingen hermed forbuden, at de jo maa føre salt och spanske vare fra Spanien til Tydsland, Sverige, Prydzen och alle andre steder øst- eller vestvarts, som ingen offenlige feigde med Spanien hafver.

2. Herefter alle och hver efter, som forskrefvet staar, endeligen sig skulle hafve at rette och forholde under straf, som ved bør.

22.

1622 26. avg. (Kiøbenhafn.) *Frdg. om konvoj på Hispanien.*

R: Sæll. tegn. 22, 100—1.

T: Samtidigt tryk på to blade med 18 linjer på 1. side.

Desuden trykt samtidig på to blade med 19 linjer eller med 22 linjer på 1. side. En samtidig trykt tysk oversættelse på to blade har 1. side som tittelside. — Trykt efter et af de ældre danske tryk hos Paus: Forordninger etc. for Norge, s. 616—17.

Vi hafver efter nogle vore undersaatters anfordring bevilget aarligen tvende gange nogle voris conføier at lade følge paa Spanien, nemblig at de skulle vere om sommeren til stede i Fleckerøen den sidste Maii och forbide fiorten dage samme steds och siden, nest guds hielp, løbe at Spanien och forbide skibene til den 10.[1] avgusti eller naar floden tilsiger. Mod vinteren skulle vore conføier møde i Fleckerøen fiorten dage for Martini och, saa vit mueligt,

[1] *T:* 20.

med en lius maane udløbe om Martini och forbide siden i Spanien til først udi Martio eller efter, som floden tilsiger, hvorefter de skibe, som ville bruge voris conføie och følge floden, sig kunde hafve at rette och lade finde, dog enhver frit fore enten førre, siden eller da, som sit eget skib och gods eventure ville, for sig self at segle, dog at de holde sig fra floden, och skulle de, som i floden seigle aldelis uden stycker, gifve af hver lest en richsdaller in specie eller deris verd frem och tilbage, naar de, nest guds hielp, lyckeligen igien ankomme De, udaf Spanien allene hidindfølge, half saa meget.

Saafremt och nogen voris egne nations skibe hafver 20 gode gotlinger med deris tilbehør eller derofver, vere fri for conføiependinge; de derunder och til fiorten gotlinger med deris tilbehør hafver, gifve half conføie; de derunder til ti hafver, gifve to tridiedele conføie; de ti hafver och der under til sex, gifve en half richsort ringer end fuld conføie; de sex och der under gifve fuld conføie.

Och paa det cofardieskibene dis villiger til defension skulle lade sig befinde, da skal ald floden vere forplicht at reparere, hvis skade noget cofardieskib i fechten bekommer, saafremt hand søger fienden i den mening nogen anden i floden at undsette, ti vorder hand ellers angreben af fienden, saa hand nødis til sig at verge, da gielde hannom ingen skaden, dog skulle alle serdelis conføierne vere forplicht at giøre modstand mod alle och hver, floden ville angribe.

23.

1622 26. avg. (Kiøbenhafn.) *Frdg. om friheder, undte og givne dem, som bosætte sig i købstæderne, så og udenlandske folk, som ville begive sig hid ind i riget.*

R: Sæll. tegn. 22, 98—100.

T: Samtidigt tryk på 2 blade med 7 ord i næstsidste linje.

Desuden trykt samtidig på 2 blade med 8 ord i næstsidste linje, og i en samtidig tysk oversættelse på 4 blade, hvis 1. side er tittelside.

Eftersom vi, nest gud den allermechtigstes naadige hielp, voris undersaatters velfart udi kiøbstedernis tiltagelse fast at beroe erachte, da hafve vi, paa det borgeriet udi dennom kunde formeris, for got anset efterfølgende forordning at lade udgaa.

1. Først skal ingen borger, kiøbmand, kremer, haandverksmand eller seiglingsmand første aar, efter at hand for borger er indskrefvet, vere forplicht at udgifve nogen voris [eller][1] borgelig eller[2] byes tynge, vere sig skat, vacht eller nogen anden udgift, under hvad nafn och skin det och nefnis eller udgifves. Herforuden skulle alle de, som forarbeide manufacturer och kiøbmandsvare af uld, bomuld, silke eller kamelshaar, ene eller formengt med noget forbemelt eller andet; disligeste och de, som ny verier eller sverde, harnisker, pistoler, musketeløb smede och forferdige, saa och sporemagere, saa mange sig efter denne dag her udi rigit boesette och saadan deris haandverker bruge och deraf sig nære, vere sex aar fri for ald voris och borgerlig eller byes skat och tynge.

Dernest eftersom vi forfare, mange fremmede af voris religionsforvante, kiøbmend, kremere och haandverker at vere til sinds sig hid ind at begifve med vilkor, vi dennom endnu videre efterskrefne privilegier ville forunde och meddele, da hafver vi for got och raadsomt anset, foruden hvis friheder vi dennom udi dette vort mandatis indgang unt och gifvet hafver, endnu fremdelis at unde och gifve alle saadanne fremmede, som inden tre aar nestkommendis, efter dette vort ofne brefs dato sig herind udi riget begifve ville och begifver, efterskrefne benaadinger och friheder.

2. Først, naar och hvad tid dennom lyster udaf riget sig at begifve, da skal saadant vere dennom frit fore at

[1] *Således T.* [2] *T:* oc.

giøre med ald dieris formue uden nogen tiende pennings eller siette pennings erliggelse til os eller byen, saa och uden ald anden behindring eller molestering, hvad nafn det och hafve kand.

3. For det andet skulle de och vere fri och forskaanet, som de i landslougen ukyndige ere, at udtagis til formyndere, vurderere, sandmend, femten eller sexten mend eller nefn, med mindre de self godvilligen saadanne bestilling ville sig paatage eller och i fremtiden i landslougen kyndige vorder.

4. For det tridie skal det vere dennom tilsted, med mindre de self[1] arfvinger her i riget hafver, deris børn och saadanne, som dennom i første[2], første och andet led anrører och sig mod dennom och ellers skicker, som det sig bør, at giøre testamente, hvilket skal vere saa kraftigt och byndigt, som det hiemme i deris land, hvorfra de komme, giort och gangen var.

5. Och for det sidste skulle de nyde med toldfrihed och ald anden rettighed i Sundet och anden sted uden och innen riget ald den frihed, som vore egne indfødde undersaatter nyder och hafver, och ville vi aldelis holde dennom for voris naturaliserede underdane, det første de sig for borgere udi nogen kiøbsted hafver indskrifve ladit och ellers i alle andre mader dennom som voris gode tro undersatter skytte och handhafve for ald ofvervold och uret, dennom uden eller inden rigit vederfaris, saa vit vi med rette och føie giøre, bør och kunde och gud den allermegtigste os naadeligen forlenendis vorder.

[1] *T forbig.:* self. [2] *T tilf.:* oc.

24.

1622 26. avg. (Kiøbenhafn.) *Frdg. om, at købmænd må opkøbe øksne fra landet.*

Sæll. tegn. 22, 102.

Samtidigt tryk på et blad med 3 ord i næstsidste linje.
Desuden trykt samtidig på et blad med et ord i næstsidste linje.

Eftersom vi nogen tid forleden hafver ladit giort forbud, at ingen ufri mand sig paa landit motte tilforhandle øxen[1], da hafver vi nu derimod saadant vor forbud af kongelig gunst och mildhed med voris Danmarkis rigis raads raad och samtycke saa vit relaxerit,

1. at det kiøbmendene skal vere frit fore herefter, och til vi anderledis derom tilsige, at kiøbe paa landet saa mange øxen, som de paa voris eller adelens huse och gaarde eller och paa deris egen indaflit foder staldendis vorder.

2. Hvo heremod giør, straffis efter forige voris mandat, om ulouglig øxenkiøb udgangen.

[1] *Reces 1615 § 8.*

25.

1622 26. avg. (Kiøbenhafn.) *Frdg. om, at håndværkere, som ville nedsætte sig i byerne, skulle anmælde sig for borgemestre og råd.*

R: Sæll. tegn. 22, 97—98.
T: Samtidigt tryk på 2 blade med 24 linjer på 1. side.
Desuden trykt samtidig på 2 blade med 23 linjer på 1. side.

Eftersom vi kort tid forleden voris ofne bref hafver ladet udgaa, handverksvenne och drenge belangende[1], och der udi ladet indføre, at hvo sig i handverkerne ville begifve, skulle sig hos oldermanden lade indtegne, saa forfare vi saadanne voris velmente anordning allerede udi adskiellige embeder at misbrugis, idet nyankomne mestere affordris lære-[2] och echtebrefve, ligesom bedre skulle vere, at en uecte sig med lediggang skulle opholde, end ved et ærlige haandverk nære och føde, at mand nu forbigaar lærebref hos mange fornemme nationer at vere ubrugelig, och efterdi vi betenke saadanne uordning af en

[1] *Frdg. 1621 10. decbr.* [2] *T:* lærebrefve.

del haandverkere at føris paa banen til den ende, at ald fordelen och arbeidet paa nogle faa mestere kunde bringis, hvilke det med den gemene mands forderfvelse efter deris egit tycke kunde tage betalit och deris indbildede afskaffede skroer[1] mod voris mening føre paa fode, da hafver vi saadant at forekomme for raadsomt anset, hermed saadan haandverkers antegnelse och antagelse hos oldermanden aldelis at afskaffe, meden paa det ingen hiemmelige haandverker mestrene udi kiøbstederne til fortrengsel skulle bruge,

1. da ville vi hermed borgemester och raad alvorligen befalit hafve, at de enhver, som noget haandverk ville bruge, enten naar hand tager borgerskab eller siden, naar hand det er begerendis, indskrifver for, hvad haandverk hand achter at bruge och nære sig af och siden hans nafn optegnet med byes tienere oldermanden tilskicke, och skal den, som saaledis hos borgemester och raad antegnet er, maa bruge sit haandverk uden nogen videre antegnelse eller samtycke.

2. Hvis ellers[2] fattige enker och faderløse i embeder at underholdis bevilgis, det skal den nyankommene mester af borgemester och raad ansigis, och hand forplicht det aar efter anden efter haanden, och som hans leilighed er, at udgifve, hvilke terminer hannom och af borgemester och raad skal antegnis paa oldermandens sedel, dog skal hand første aar, hand sig nedersetter, intet videre vere forplicht at udgifve, end en ungerske gylden eller dens verd efter recessen til den stues leie, hvor sagerne af oldermanden och hans bisiddere mellom mestere och svennene ordelis efter forskrefne voris forige forordning om haandverkssvenne och drenge[3], hvilken vi ellers udi alle sine ord, punkter och artikler ville hafve holdet och efterkommet.

[1] *Frdg. 1613 19. juni.*
[2] *T:* eller.
[3] *Frdg. 1621 10. decbr.*

26.

1622 26. avg. (Kiøbenhafn.) *Frdg. om stodheste.*

R: Sæll. tegn. 22, 101—2.

T: Samtidigt tryk på 2 blade med 2 ord i næstsidste linje og månedsnavnet i datum antiqva.

Desuden trykt samtidig på 2 blade med 1 stavelse i næstsidste linje eller med 2 ord i næstsidste linje samt månedsnavnet i datum fraktur.

Eftersom vi komme i forfaring, hvorledis heste her udi rigit sig fast udslechte af den aarsage, at bønderne ingen opsigt eller acht hafve, hvad for heste de bruge til art at bekomme, da efterdi vi vel betenke, hvad macht paaligger, at landit med sterke heste synderlig i feigde tid, det gud forbiude noget paakom, var forsiunit, hafver vi med voris Danmarkis rigis raads raad och samtycke for got anset och berammet,

1. at ingen prest-, borger- eller bønderhest uudskaaret skal efter paaske førstkommendis mue løbe løs paa felleder eller hos stod, med mindre den er 24 daller verd[1].

2. Befindis nogen deremod och under forskrefne verd, vere forbrut til herskabit.

[1] *I brevene til Halland, Bleking og Gønge herred stod:* 15 dlr. verd.

27.

1622 26. avg. (Kiøbenhafn.) *Frdg. om, at skøder, gave- og pantebreve, som udgives til adelen, skulle læses til landsting*[1].

R: Sæll. tegn. 22, 103.

T: Samtidigt tryk på 1 blad med 3 ord i næstsidste linje.

Desuden trykt samtidig på 1 blad med 1 ord i næstsidste linje og månedsnavnet i datum enten trykt med antiqva eller fraktur.

Eftersom vi befinde adskiellige misbrug at begaais, i det nogle vore undersaatter sig understaar skøder och brefve paa andre tider at datere, end de giort och gifne

[1] *Om forordningens udarbejdelse, se Erslev: Rigsråd og stændermøder 1, 334 og 337; rigsrådets erklæring taler om skøde, gave- og pantebreve i almindelighed.*

ere, da efterdi vi befinde saadant i sig self ubilligt, hafver vi med voris Danmarkis rigis raads raad och samtycke for got anset och forordnet, at hvis skøder, gafve- eller pantebrefve, som udgifvis til adelen, skal herefter læsis [eller][1] paaskrifvis neste eller andet landsting i det land, de dateris eller udgifvis.

[1] *Således T.*

28.

1622 26. avg. (Kiøbenhafn.) *Frdg. om, at lænsmændene skulle eksekvere domme, som lyde på gældsfængsel.*

R: Sæll. tegn. 22, 104.

T: Samtidigt tryk på 1 blad med 3 ord i næstsidste linje.

Desuden trykt samtidig på 1 blad med 2 eller 4 ord i næstsidste linje eller på 2 blade.

Eftersom vi forfare, at naar nogen ofver sin vederpart dom forhverfver, at hand udi fengsel for gield efter voris derom udgangne [obne][1] bref[2] skal indsettis, da den, for sagen er, besverligen til saadan sin erlangte doms execution for adskiellige forhindring skal kunde gerade, hvorfore vi med voris Danmarkis rigis raads raad och samtycke for got anset hafver hermed at anordne och alvorligen paalegge voris lensmend, under hvilke saadanne til fengsel dømpte personer befindis, at de sig skal lade vere anliggende, naar de derom af sagvolderen besøgis, hannom til rettens execution efter dommen at assistere och forhielpe, saafremt de icke self derfore ville stande os til rette.

[1] *Således T.* [2] *Frdg. 1616 4. juli.*

29.

1622 26. avg. (Kiøbenhafn.) *Frdg. om broers og alfarvejes vedligeholdelse.*

R: Sæll. tegn. 22, 102—3.

T: Samtidigt tryk på 2 blade med 5 ord i næstsidste linje.

Desuden trykt samtidig på 2 blade med 1 ord eller med 2 stavelser og 2 ord i næstsidste linje.

Eftersom en del lensmend sig for os hafver beklaget, hvorledis adelens och andre bønder en del dennom undslaar fra de alfare veie och broer at forferdige, som de dog med rette bør och dennom tilkommer, da ville vi med voris Danmarkis rigis raads raad och samtycke derom saaledis forordnit hafve,

1. at hvilkensomheldst bonde louglig tilsigis sin tildelte anpart af broer eller alfare veie at forferdige, efter at den ved louglige tilkrefde siun grandsked er at vere brøstfeldig, och icke med de andre deris[1] by- eller sognemend møder eller och i rette forlagde tid samme sin anpart broe eller vei forferdiger eller forferdige lader, da skal vor lensmand hafve macht saadan hans anpart at lade fly och fuldgøre och siden for betalningen och anvente omkostning hannom lade tiltale, och skal derforuden den, hvis forsømmelse saaledis befindis, hafve forbrut til sit herskab, som recessen[2] formelder i det 58. capitel, efter hvilken cap. enhver sig derforuden aldelis hafver at rette och forholde.

2. Udi lige made saafremt flere lodseiere ere udi birk, da skal den, birkefogden setter, tilholde birkebønderne deris veie at holde ved lige, saa vit birkis enemerkeveie strecker, ti hvis birkebønderne uden birkis enemerke och i fellid med herritsbønder boer, de skulle holde herridsveie vedlige, medmindre de til birketinget derfore ville tiltalis och staa til rette.

[1] *T:* sine. [2] *Reces 1558.*

30.

1622 10. septbr. (Hafniæ.) *Missive til borgemestre og råd i København om at sørge for, at hver grundejer forbedrer gaden ud for sin grund, og lade arbejdet udføre på de forsömmeliges bekostning.*

Sæll. tegn. 22, 120.

Trykt herefter hos O. Nielsen: Københavns diplomatar. 2, 717, efter en afskrift i Københavns bys arkiv a. st. 5, 50.

Eftersom gaderne her udi vor kiøbsted Kiøbinghafn ere fast ujefne, saa mand med stor besvering maa fare ofver dennom, ti bede vi eder och ville, at i tilholder borgerskabit her samme steds endeligen enhver for sin gaard och hus dennom at lade jefne och forbedre. Saa fremt och nogen fortrødelig befindis, hvilke sig der udi ville vegre, da skal i dennom, for hvis gaarde och huse det och vere kand, hielpe och anderledis broeligge lade; hvis i och derpaa anvendendis vorder, hafve i udi deris husleie eller boe at søge.

31.

1622 25. septbr. (Hafniæ.) *Missive til lænsmændene Oluf Rosensparre (Dragsholm), Albret Skel (Riberhus), Eske Brok (Dronningborg), Jakob Ulfeld (Nyborg), Holger Rosenkrandz (Odensegård), her Anders Bille (Helsingborg) og Jens Jul (Agershus) om at tilsige købstæderne, at de en tid afholde sig fra sejlads på Frankrig på grund af en med dette rige påkommet uenighed.*

Sæll. tegn. 22, 132.

Vi komme udi visse forfaring kongelig werde af Frankrige at hafve besluttet arrest paa voris undersaatters person, skibe och gods, saa mange udi Frankrige hender at anlende, for tvende franske skibe, som de formener sig med uret under Norlandene och Capo verde at vere aftagen, hvorfor vi eder biude och befale, at i adelen och vore undersaatter der udi vort land (Skaane) iligen och med flid advarer, at de børe der inde hafver dennom affordrer och ingen der ind forsender, førend videre kand forfaris, hvortheden samme Frandsoser fortegt (!) udslaar. Udi lige maader, at i och borgerskabit udi kiøbstederne advarer, at de sig entholder trafique och seglation en tid lang paa Frankrige, indtil gud den allermechtigste vil,

mand nogen god ende nest hans hielp paa samme irring naaendis vorder.

32.

1622 15. oktbr. (Kiøbenhavn.) *Frdg. om, at markeder ikke må holdes på helligdage*[1].

R: Sæll. tegn. 22, 139—40.

T: Samtidigt tryk på 2 blade med månedsnavn i datum fraktur.

Desuden trykt samtidig på 2 blade med månedsnavn i datum enten kursiv eller antiqva; trykt efter et af disse hos Paus: Forordninger etc. for Norge, s. 622.

Eftersom vi betenke, hvorledis en del markeder her udi vore riger Danmark och Norge holdis paa høie fester och hellige dage och derofver foraarsager den gemene och andre i saadan landsegen mesten deris gandske lifstid saadanne høitiders predicken at forsømme och vanhellige, da efterdi ellers paa andre dage saadanne markeder uden forargelse nest guds hielp kand holdis, ville vi hermed saaledis hafve forordnet,

1. at alle markeder, som hidindtil paa nogen helligdag pleier at holdis, skal opsettis til tridie dagen, som er til anden søgnedag efter samme fest, som markeder tilforn pleier at holdis.

2. Befindis nogen kramboder at opslaa eller och noget saadant helligdag fal at holde, hafve forbrut, hvis der kiøbis och selgis och derforuden tifve daller, halfparten os och byen och den anden halfpart de fattige.

3. Ti byde vi vore fogder, embidsmend, borgemestere, raadmend och andre, befalning hafver, hermed at hafve indseende och ofver denne vor forordning at holde, saafremt de icke ville staa til rette efter . . . konning Christian den tridies reces[2] udi det 4. cap.

[1] *Missive 1622 8. oktbr. pålagde mag. Kristen Lumborg at forandre markedstiderne i almanakker og kalender efter ovenstående forordning (a. st. 139).*

[2] *Reces 1558.*

33.

1622 15. oktbr. (Hafniæ.) *Frdg. om fremmede fire-, to- og enskillingsstykker.*

R: Sæll. tegn. 22, 140—41.

T: Samtidigt tryk på to blade med: Octobris, *i datum og med kongens segl, læst 1622 på hallandske by og herredsting.*

Desuden trykt samtidig på to blade med: Octob., *i datum. Trykt efter et ældre tryk hos Paus: Forordninger etc. for Norge, s. 623.*

Eftersom vi komme udi forfaring, en del voris och dette rigis naaboer at hafve for hande de fireskillingsstycker, som af payement och formengt malm myntede ere, dernest och ny toeskillinge och skillingstycker, som icke her i rigit eller vore førstendomme af enten regerende herrer eller i vor kiøbsted Hamborg eller och til Lubk slagne vorder, gandske at afsette och forbyde, en del och saadan mynt allerede at hafve afsat och forbudet, daa paa det saadant icke skal foraarsage, at samme afsatte mynt hid i rigit skulle i mengden indføris, hvilket voris kiere, tro undersaatter til merkelig skade och efterdel i fremtiden endeligen vil i mange mader geraade, hafver vi for got anset i tide saadant at forekomme och forbemelte payement mynt och i lige made her udi vore riger och lande at afskaffe, saa och med dette vort obne bref, paa det vi en gang for alle fra denne skadelig myntis forandring motte entledigis, afskaffer, saa de efter dette vor mandatis forkyndelse udi kiøb, sal eller betalling icke skal vere gode eller gangbare, dog de gamle och for denne tid slagne toe och enlige skillinger eller och de herefter i rigit, førstendommene eller Lybk och Hamborg, som forbemelt er, myntede vorder, hermed icke at vere ment eller forbudne.

34.

1622 15. oktbr. (Hafniæ.) *Åb. brev om forbud mod, at havre på grund af misvækst i Skåne udføres af riget*[1].

Skånske reg. 4, 281—82.

[1] *Brevet lyder i øvrigt ligesom åb. brev 1621 28. novbr.*

35.

1622 21. oktbr. (Hafniæ.) *Åb. br. om forbud mod udførsel af rug fra Sælland.*

Sæll. tegn. 22, 146—47.

Eftersom vi forfarer alle vegne udi nerverendis aar her udi vort land Seland at hafve verit stor mistvext paa rug, da paa det rugen icke ud af rigit skal udskibis eller forføris och der af dyrtid at foraarsagis, hafver vi for got anset derom dette voris forbudsbref at lade udgaa, ville derfaar hermed alle och hver baade indlendiske och udlendiske forbudet hafve,

1. at ingen indtil paa videre besked understaar sig nogit rug udaf forskrefne vort land Seland ud af rigit at føre eller føre lade.

2. Bifindis sig nogen heremod at fordriste, da skulle vore lensmend dennem som vore mandaters ofvertredere tilbørligen derfore tiltalle och straffe lade, dog hermed icke at vere ment de vore undersaatter udi kiøbstederne, som seilats paa Spanien bruge och korn udi Tydskland indkiøbe och med bevilling her udi landet oplegge til at forskicke paa Spanien.

36.

1622 24. oktbr. (Hafniæ.) *Frdg. om fremmede daleres værdi.*

R: Sæll. tegn. 22, 140.

Eftersom vi komme udi forfaring adskillige daller udi nest omliggende lande at vere afsat, daa efterdi det er

at befrycte, at samme dalere udi mengden hid ind udi vore riger och lande skulle blifve forført, ville vi saaledis hermed alvorligen hafve forordnet, at enhver af de slags daller, som denne herhos trycte antegnelse udviser, udi vore riger och lande skulle vere gangbare for den verd och pris udi kiøb och sal, som derhos udi tallet, hvilket paa danske skillinger er stillet, findis antegnet och icke høire.

59 sk.: 1. יהוה GVSTAVVS. ADOLF. D:G. DESIGNAT. REX. SVECIÆ ₮ PRINCEPS. HÆR. GLORIA. ALTISSIMO • SVORVM. REFVGIO.

2. IIII. SVENSKE • MARK. 1612[1].

76½ sk.: 1. MON. ARG. PRO. CONFOE. BELGI. TRANS.

2. CONFIDENS DOM. NON MONETUR. 1612.

90 sk.: 1. ALBERTVS. ET. ELISABET. DEI. GRATIA. 16 ☝ 19.

2. ARCHID. AVST. DVCES. BVRG. BRAB. ₮ C.

48½ sk.: 1. FLOR. ARG. CI. (8ƶ) IMP. DAVENT.

2. MATTH. I. D. G. POM.[2] IMP. SEM. AVG.

59 sk.: 1. CAROLVS. D:G. DESIGN. REX SVECIÆ. ₮ . PRINCEPS HÆR. 1604[3].

2. IIII. MARK. SVENSKA ✻ IEHOVAH. SOLATIVM. MEVM ✝.

59 sk.: 1. יהוה CAROLVS. IX. D:G. SVECORVM. GOTH. VANDA. ₮ C. REX. IEHOVAH. SOLATIVM. MEUM.

2. IIII. MARK. SVENSKA. 1608.

36 sk.: 1. ✝ MO. NOV. EINTECLENE. MAR. ZV. E. GRO.

2. FERDINANDUS. II. D. G. ROM. IMP. SE. AV.

55½ sk.: 1. MONETA. ARGENT (09) ORDIN. ZELANDIÆ — 1602.

2. SI. DEVS. NOBISCVM. QVIS. CONT. NOS.

[1] *Således R.*

[2] *Således Mønten.*

[3] *R: 1620.*

50 sk.: 1. MONET. NOVA. EN : IEGIEMB.[1] MAR. ZV. SEGRO.

2. FERDINANDVS II. D:G. ROMA. IMP. SE. AV.

30 sk.: 1. IOH. CAS. ET IOH. ERN. FRA. D:G.

2. DVC. SAX. IVL. CLI. ET. MON. 1621.

42 sk.: 1. IOHAN. GEORG. D. G. DV (oꝰ) SAX. IVL. CLIV. ET. MON.

2. SA:ROMANI:IMPERII:ARCHIMARS:ET:ELECTOR. 1620.

40 sk.: 1. FERDINANDUS. II. D. G. (50) I. ROM. S. AV. G. H. BO. REX.

2. ARCHIDUX. AVSTR. DUX. BURG. MAR. MOR. 1621.

[1] *Således R; mønten findes ikke i møntsamlingen.*

37.

1622 26. oktbr. (Hafniæ.) *Missive til købstæder i Danmark og Norge om udredelse af en afgift til underhold for en agent i Sverige.*

Sæll. tegn. 22, 148—49.

Eftersom vi vore undersaatter, som handle udi Sverig, til gafn och befordrelse udi hvis, de der samme steds kunde hafve at søge, hafver for got anset Peder Galt til Tiselholt der udi rigit som vor agent at underholde, och efter at vi af hvis bekostning, paa hans husholdning och ellers udi andre moder er fornøden, den halfve part ville bekoste, bede vi eder och ville, at i borgemester och raad udi vor kiøbsted N. tilholder af de handterende borgere der i byen, enhver efter sin handel och formue, udgiører N. daller in specie, som er at regne fra det nu sidst forleden aar indtil nytaarsdag førstkommendis, saa och det nu tilstaaendis halfve aar udi det aar 1623, och skal fornefnte penge straxt udi enkende dlr. til vor kiøbsted Kiøbinghafn fremsendis.

[1] *Liste over de enkelte købstæders bidrag meddeles i tillæg.*

38.

1622 31. oktbr. (Hafniæ.) *Missive til borgemestre og råd i København om, at de, som gå i lære hos de fremmede mestre, skulle besøge kirken i tugthuset.*

Sæll. tegn. 22, 151.

Eftersom under de fremmede haandverksmend her udi vor kiøbsted Kiøbinghafn befryctis adskillige religioner at vere, saa at ungdommen, som de hafver at instituere och lere i samme handverker, derudofver fra den rene och sande gudsdyrckelse skulle fravendis och forføris; ti bede vi eder och ville, at i det saaledis forordner, at alle de, som saaledis til samme fremmede mestere er sat til lere, besynderlig her i rigit fødde, at de flitteligen alle søndage och ellers andre hellige dage, naar gudstieniste forrettis, kierken udi voris tucthus her udi byen endelig besøger, der guds ord at høre, saa och andre bestemte dage, naar catechismus och børnelærdom oplesis, at de och der udi kunde blifve informerit och udi voris christelig religion varactige[1].

[1] *Kristoffer Urne fik s. d. missive om at give præsten og degnen i tugthuskirken et pålæg i overensstemmelse hermed (a. st. 22, 152, trykt hos O. Nielsen: Københavns diplomatar. 5, 51—52).*

39.

1622 2. novbr. (Kiøbenhafn.) *Frdg. om börnehuset i København og om, hvor længe de have derinde at være, som der indsættes*[1].

R: Sæll. tegn. 22, 154—55.
K: Koncept.
T: Samtidigt tryk på 4 blade, hvoraf det ene er tittelblad.

Desuden trykt samtidig på 2 blade med 27 eller 29 linjer på 1. side; trykt efter R hos O. Nielsen: Københavns diplomatar. 5, 52—54, efter »samtidigt tryk« hos Rørdam: Kirkelove 3, 89—92.

Eftersom vi nogen tid forleden it børnehus her udi vor kiøbsted Kiøbinghafn hafver anrettet til den ende, at

[1] *Forordningen blev først ved missive 1623 25. febr. omsendt til tinglæsning (a. st. 203).*

de børn, som enten icke foreldre hafve, eller och hvis foreldre icke formaa dennem til noget haandverk at holde, udi samme børnhus kunde icke allene i gudsfryct och deris børnelærdom, meden och udi læsen, skrifven och it got haandverk undervisis, hvorved de udi fremtiden kunde hafve deris erlig næring och ophold och haandverkerne med det samme her i rigit kunde plantis och indføris, och paa det saadant des bedre fremgang maa hafve, ere samme børn af os icke allene med deris gode ordentlig klede, spisning, senge och stuer noksom forsørgede, dennem och udi synderlighed selsørgere, prest och kierke saa och medicin och badsker tilforordnet, meden och forset med adskillige gode haandverksmestere i linnet, uld, bomvuld och silke, hvilke børnene dageligen deris visse timer udi underskedlige haandverker underviser, saaledis at de formiddag en half och eftermiddag en half hvile- eller legetime foruden deris middagstime hafver.

Och paa det dennem i fremtiden icke skulle forvidis udi nogit tucthus och hos dennem at vere opfødde, som for uerlige gierninger indsatte ere, da hafver vi tucthusit for sig self underskedligen ladet anordne och serdelis for børnehusit anordning ladit giøre, saa och fire fornemme borgere tilforordnit, som serdelis nogle gange om ugen samme børnehus besøger oc indseende hafver, at med deris spisning, kledning, undervisning och andet efter forbemelte voris anordnings indhold forrettis.

Paa det nu enhver udi forbenefnde børnehus kunde vide sin visse tid, udi hvilken de hafver udlert, foreldrene och icke mene skulle, dennem udi den act i samme børnehus at indtagis, at de der til evig treldom skulle brugis och undertvingis, hafver vi for got anset derom udi efterfølgende maade at forordne:

1. Først naar nogen børn der indkommer, som icke saa store ere, at de kunde settis til it vis haandverk,

skulle de midlertid undervisis af presten i deris børnelerdom och skolemesteren i lesen och skrifven tilsammen en time paa dagen saa och tilholdis til bomvuld och uldspinden och andet saadant.

2. Dernest naar de ved en tolf aar eller der omtrent ere, skulle de settis til it haandverk och fire aar derved forblifve, hvilke deris læreaars begyndelse serdelis antegnis skal. Naar nu forbemelte læreaar ere ude, da skulle de fire børnenis tilsiunsborgere tilnefne tre eller fire mestere, blant hvilke dog mesteren, dennem lært hafver, en maa tilstedis at vere, som skulle ordele om samme børn sig saa forfremmit hafver, at de for svenne maa passere, och det fra sig under deris hender eller boemerke gifve beskrefvit.

3. Befindis samme børn icke dyctige til svenne, da skal dennem endnu et aar eller toe foresettis, i hvilke de endnu skulle lære, meden dersom de af mesterne kiendis gode for svenne, da skulle de endnu blifve trei aar for svenne i husit och dennem deris visse dag- eller ugearbede gifvis, som de skulle forferdige, och foruden deris kost och sedvonlige klæder skal dennem for alnen eller och for et støcke noget ringe tilleggis efter, som det vel giøris, hvilket dog dennem først skal gifvis, naar de komme fri af børnehusit och dennem derfore tilliggis en kledning med kappe, hat, skue, krafve och skiorte, saa och, naarsomhelst de sig boesetter, it half aars husleie och en monats proviant och resten i pending, hvad enhver fortient hafver.

4. Naar hand nu forbemelte tre aar for svend udtient hafver och sig midlertid trolig och duelig forholdit, da skal hand være fri for børnehusit och siden icke der indtagis; dog skal hand vere forplict enten strax hos en mestere at gifve sig i tieniste eller och for sig self handverket at bruge, saa och for drik och lediggang sig at entholde, och hver søndag i det ringeste en gang at søge kierken, med-

mindre hand igien i børnehusit vil indtagis och der forblifve, indtil han kand vide sig self at regere.

5. I lige mader som forbemelt skal och pigebørnen deris visse læreaar settis, saa och forfaris, som før er rørt, om de til forsatte tid deris haandverk vel och fuldkommelig lærd hafver och det af mestere eller mestersker gifvis beskrefvit, som de ville forsvare och før er rørt, och skulle de siden trei aar være i husit, medmindre nogen dennem før til ecte er begerendis, och saafremt nogle af børnehussvenne nogen af dennem ecte ville, da maa och det ske, hvorfore i fornefnde børnehus skal holdis rictig fortegnelse paa børnens forældre, synderlig fader och moder med andre omstende, saa vit ske kand, paa det ret blodskam ved guds hielp maa afvendis och, saa vit gud den allermegtigste naadelig forlene, forekommis, at i forbudne led ingen ectefellid sker.

6. Pigebørnene skal och noget for deris arbede gifvis, naar deris læreaar er ude efter, som deris arbeide er fint och got, och det dennem erleggis efter, som tilforne om drengebørnene formeldis, och skulle de i lige mader være forplict, naar de udkommer af børnehusit at øfve handverket och søge kirken, med mindre de i børnehusit igien, som forbemelt er, ville indtagis, och skal de borgere och borgersker, som med børnehusit indseende hafver, gifve act paa, hvorledis de en tid lang, efter de udkomne ere, sig forholder, och saafremt de icke befindis sig at forholde, som før er rørt, skulle de dennem i børnehusit igien indsette.

40.

1622 10. novbr. (Haderslefhus.) *Åb. brev om forbud mod udførsel af rug, byg og malt fra Fyn.*

R: Fynske reg. 3, 330.

O: Original udfærdigelse med påtegninger om læsning 1622 på fynske byers rådhuse.

Eftersom udi vort land Fyen saa vel som paa mange andre steder udi vort rige Dannemark flux lader sig anse til en dyrtid baade formedelst kornits misvekst paa somme steder saa och de store och idelig udføring nu skier saa vel af fremmet som af voris egen undersatter, da saadan uleilighed det meste mueligt och[1] gud allermechtigste vil gifve naade til udi tide at forrekomme, hafver vi for got anset voris forbudsbref at lade udgaa, at intet roug, biug eller malt paa nogen tid lang ud af vort land Fyen at skulle mue føris,

1. ville [vi] derfore[2] alle och enhver[3], baade indlendiske och udlendiske, alvorligen forbuddet hafve, at ingen indtil paa videre beskeden skulle eller mue understaa sig nogen roug, biug[4] eller malt ud af vort land Fyen ud af riget at føre eller føre lade.

2. Befindis nogen herimod at giøre och sig tilfordriste, hafve derofver forbrut alt, hvis hand hafver med at fare och derforuden tiltalis och straffis som den, der modvilligen imod voris mandat och forordning giøre och handle ville.

3. Bedendis och biudendis alle voris fougder, embitsmend, borgemester, raadmend och alle andre udi vort land Fyen, at de efter denne dag aldelis ingen roug, biug eller malt tilsteder af vort land Fyen uden riget at udføre[5], førind[6] dette vort forbud igen opgifvis, saafremt de icke self derfore ville stande til rette.

[1] *O forbig.:* mueligt och.
[2] *O tilf.:* hermed.
[3] *O:* hver.
[4] *Forbudet mod udførsel af byg ophævedes ved missive 1622 11. decbr.*
[5] *O:* føre.
[6] *O tilf.:* som heldst.

41.

1622 1. decbr. (Haderslefhus.) *Åb. brev om forbud mod, at øksne og andet kvæg udskibes fra nogle forbudte havne ved Assens.*

Fynske reg. 3, 332—33.

Eftersom vi forfarer, at der skal langs ved strandsiden udi tvende herridder nest op til vor købsted Assens baade paa Hagenskouf len saa och en del af Nyborig len hemmeligen udføris ved nattertide och ellers baade øxen och adskillig andet kveg, horpaa icke allene os och kronen sker for kort paa den tilbørlig told och rettighed, deraf bør, men endochsaa adelen saa vel som och den handlendis mand deraf tager stoer skade, daa sligt i tide at forrekomme hafver vi for got anset at giøre denne forordning,

1. at al sligt fes udføring paa ulovlige hafner och steder samme steds aldelis herefter skal vere indlendiske saa vel som ochsaa udlendiske forbøden och afskaffet, eftersom ochsaa nochsom derom tilforn ved louge och forordninger er forordnet.

2. Mens vi endochsaa hermed ville voris undersotter, borger och indvoner i vor købsted Assens fuldmacht gifve at mue herefter, och indtil vi anderledis derom tilsiger, forfare om saadan ulovlige handel, och dersom de nogen derofver kunde ertappe, daa strax at mue anholde dennom, som sig saadant understaaer, med alt, hvis die hafver med at fare, och til neste ting, hor saadant gods ertappis och anholdis, hende dom derpaa, och hvis os och kronen i saa maader blifver tilkient och tildømbt, deraf beholde och nyde den halfve part, hvilket die, som saadant befinder och ertapper, fri for deris umag skulle mue hafve och nyde.

42.

1622 2. decbr. (Haderslefhus.) *Frdg. om, at alle, som have fast ejendom i Assens, skulle deltage i udredelse af byens skat og anden besværing.*

Fynske reg. 3, 335—36.

Eftersom borgemester, raadmend och menige borger udi vor købsted Assens os lader andrage och til kiende gifve, horledis der skal findis adskillige udenbyes folk, som prester, borger och bønder, som hafver adskillige gaarder och jorder der i byen, som en part dennom hafver arfvet och en part sig tilkiøbt och tilforhandlit och nu beboes af adskillige ringe folk, som dog icke uden en saare ringe ting udi skatten kunde udgifve, derfore begierendis, vi ville forordne, at samme gaarders och jorders eiermend motte ochsaa komme dennom til hielp at udligge til skat och anden byes tynge efter, som och voris kiere her fader tilforn derom forordnet hafde, da paa det forskrefne vor købsted Assens kand blifve dis bedre ved macht och besveringer icke allene skulle henge paa dennom, som i byen ere boendis, hafver vi bevilget och forordnet . . .,

1. at alle die, vere sig prester, borgere eller bønderfolk, som uden samme voris kiøbsted Assens boer och dog eier nogen eigendom der i byen eller i byens frihed, enten die saadant hafver arfvet eller kiøbt, skulle vere plichtig med borgerne samme steds at gifve och giøre i alle skatte och anden besvering, som byen paakommer, hver efter som hand hafver eiendom til och efter som billigt kand vere.

2. Saafrembt de derudi findis forsømmelige eller modvillige, daa skal ved borgemester och raad af hus- och jordleien, som af samme deris gaarde och jorder der i byen och des frihed gaar, saa møget, som samme deris paalagt pant kand beløbe, arresteres och anholdes til samme qvota af skatten at betale.

3. Herefter alle och enhver, som udi Assens bye gods och jorder eier och dog self icke der ere boendis, sig endeligen, och indtil vi anderledis derom tilsiger, skulle hafve at rette och foreholde och for skade at tage vare.

43.

1622 11. decbr. (Koldinghus.) *Missive til lænsmændene i Fyn om, at det for kort tid siden udgåede forbud mod udførsel af byg på fremmede steder fra Fyn*[1] *ophæves, da der samme steds skal være godt forråd på byg; de skulle lade vor vilje forkynde i købstæderne og ellers, hvor det kunde göres fornøden*[2].

Fynske tegn. 3, 675.

[1] *Åb. brev 1622 10. novbr.* *Rigsråd og stændermøder 1, 348*

[2] *Om brevets udstedelse, se Erslev:* *—49.*

44.

1623 3. jan. (Skanderborg.) *Åb. brev om, at intet marked må holdes i Kristiansstad, men at markeder skulle holdes i landsbyen Væ.*

Skånske reg. 4, 284.

Af synderlige betenkende och aarsager anser vi for godt de markeder, som hidindtil udi vor befestning Christianstad hafve verit holden, at skulle herefter och til vi anderledis tilsigendis vorder, henliggis och holdis udi den landsbye Væ ved Christianstad, och skal vor lensmand udi Christianstad alle vegne, hvor behouf giøris, dette vort obne bref lade forkynde saa och anordning giøre, at denne vor befaling efterkommis och udi verk stillis, som det sig bør.

45.

1623 3. jan. (Skanderborg.) *Åb. brev om, at Tørning birk skal afskaffes og lægges til Vor herred, til hvis ting birkemændene skulle søge, dog skal der med de*

sager, som endnu herefter tildrage sig i birket, med deres sagefald og bøder forholdes, ligesom om birket endnu var til.

Jyske reg. 7, 506.

46.

1623 jan. Birkeretten.

R: Sæll. tegn. 22, 205—9.

A: Birche Rett. Anno M.DC.XXIII. Cum Gratia & Privilegio. S. R. M. Prented i Kiøbenhaffn, hoss Henrich Waldkirch. *Danske kancellis eksemplar har påtegning om at være læst på Borreby birketing 1623 26. april.*

B: Aftryk med tittel som A; for § 25 står: § 35.

Desuden er Birkeretten én gang: Prented i Københaffn, hoss *og én gang:* Prentet i Kiøbenhaffn, hoß *sal. Henrik Waldkirks arvinger. Bægge disse aftryk ere tagne efter B, da de have fejlen § 35.*

I nogle få yngre lovhåndskrifter, tidligst fra 16. årh., findes bearbejdelser dels af Riberretten, dels af den skånske byret med tillæmpninger, som skulde göre de to byretter anvendelige i birkerne på landet. Disse bearbejdelser ere kun private arbejder og have aldrig fået nogen offentlig anerkendelse; den i indledningen til Birkeretten af 1623 udtalte formodning om en fra kong Valdemars tid stammende ældre tekst er derfor kun en dristig gætning, og teksten af 1623 har heller ikke benyttet hine ældre udarbejdelser[1].

Udfærdigelsen af teksten af 1623 indledes med, at kongen lod et udkast til denne omsende til rigsråderne, ledsaget af følgende missive, dateret den 31. avg. 1622[2]*:*

Eftersom Birkeretten her udi vort rige Danmark hid ind til allene efter gammel vanne och vedtegt hafver veret brugt och icke efter nogen visse form och manere, da er af os for got anset den at lade forfatte och udgange efter, som i af her hos føiede copie videre hafver at erfare, ti bede vi eder och begere, at i med første leilighed os eders betenkende den anlangende lader fornemme och de udi vort cancellie indskicker.

Som det vil ses, tales der her ikke noget om ældre kilder til det omsendte udkast; det fremhæves tværtimod,

---

[1] *Kofod Ancher: Lovhistorie 2, 363—68, Hertzberg: De nordiske retskilder, s. 73.*

[2] *Sæll. tegn. 22, 118.*

at dette kun er redigeret efter sædvane og praksis (vedtægt). Af de ved det nævnte missive indhentede erklæringer er kun den af Andres Sinclar indsendte bevaret. Den er dateret Simbrishaffuen, *den 26. septbr. 1622*[1] *og stilet til kansler Kristian Friis. Den går ud på, at brevskriveren har modtaget udkastet til Birkeretten,* hvilcken jeg med flied haffuer igiennem lest och siunis mig denn noksom richtig, rett och gaffnlich adt vere, saa ieg for min personn icke wed noget derudi adt kand forandre. *Det er næppe rimeligt, at de andre rigsråder har haft mange flere realitetsindvendinger, således at Birkerettens tekst straks har kunnet sættes. Teksten er ikke forsynet med datum, men kopien i kancelliregistranten af et missive til lænsmænd og landsdommere om birkerettens tinglæsning er dateret:* Skanderborg januar 1623[2], *uden nærmere dagsangivelse. Dateringen passer dog kun på månedens første dage, da kongen endnu var på Skanderborg; den 17. januar udsteder han breve fra Stenborg i Holsten. Men er dette således, synes den af Erslev*[3] *formodede forhandling om Birkeretten på rådsmøde i Horsens 1622 29. decbr. ikke at have kunnet finde sted: er nemlig teksten først blevet endelig redigeret i Horsens den 29. december, vil den ikke have kunnet trykkes færdig i København først i januar.*

[1] *Danske kancelli, indkomne breve.* [2] *Sæll. tegn. 22, 204.* [3] *Rigsråd og stændermøder 1, 341.*

[Vi Christian den fierde . . .][1] giøre alle vitterligt, at eftersom vi fra første vor regerings indtredelse rettens genge at hielpe paa fode høieste, beste flid hafver ladet os anligge och vi befinde birkeretten, som dette rigis indbyggere af voris forfedre, fordum Danmarkis konger, gifvit var, serdelis ved den lovens revision och udgifvelse, af konning Voldemar sked er, udi mange mader at vere afskaffit och forandrit, efter som det af beggis atskillige puncter och forfattelser lettelig kand begribis och forstaais, ad er af os med voris Danmarkis rigis raads raad och

[1] *Således AB.*

samtøcke, som ere: her Christen Fris til Kraggerup, ridder, vor canceller, Olluf Rosenspar til Skarolt, Eske Brok til Estrup, Christian Holk til Bustrup, Jacob Ulfeld til Urup, vor rigens canceller, her Albrit Skel til Fusingøe, ridder, Ifver Jul til Villestrup, her Anders Bille til Rosendal, ridder, Jens Jul til Kieldgaard, statholder udi vort rige Norge, Holger Rosenkrants til Rosenholm och her Anders Sinklar til Sinklarsholm, ridder, for got och raadsomt anset, birkeretten paa ny at lade ofverse, forfatte och udgange. Ti biude vi hermed och alvorligen befale alle och hver, som birkeretten enten hafver at meddele eller fordre, at de sig efter denne birkeret endeligen forholder, serdelis ville vi vore landsdommere befalit hafve, at de med hvis birkesager for dennem indstefnis, som vel i synderlighed, hvor uden birk- eller byemands verneting ved birkeretten forandris, som ellers flittig indseende hafver, at denne birkeret icke, som nogle steder hidindtil beklagis at vere sked, misbrugis nogen inden eller uden birk eller bye boende sin ret dermed at opholde, hindre eller forvende, hvorefter alle och hver sig ville och skulle rette.

1. Birkefrihed.

Eftersom herrid- och bye- eller kiøbingsret Danmarkis krone al tid hafver verit egen och tillagt, saa befindis derimod birkerettigheden paa landet som en serdelis høi- och frihed enten fordum och af arrild til birk indsvorit och hefdit eller och af forige kongers synderlige len, gafve och benaading nogle Danmarkis rigis undersaatter, biskoper, prelater, herrer och gode mend alvorligen at hafve fuld och tilhørt och endnu at følge och tilhøre.

2. Kiøbing och birkhafverens ret. De sager, i birkeretten ei formeldis, ordelis efter loven och recessen.

Kiøbsted och birk hafve ens ret, rettighed och frihed

och meddelis ret begge steder enhver, som hafver den at fordre efter birkeretten, saa vit den sig strecker, ti de sager, som icke i denne birkeret serdelis benefnde indføris och dog til byeting eller birketing kommer i rette, de ordelis efter loven, recessen[1], forordninger och anden lovlige genge och proces saa vel til birke- som til bye-tingit, dog hvis herforuden stadsretten om kiøbsteds handlinger formelder, skal icke mindre til raadstue och bytingit hafvis i acht, naar derom samme steds tvistighed och irring sig begifver och bør eller skal ordelis.

[1] *A:* recesser.

3. Birke- och kiøbstedsmends rette verneting.

Kiøbsted och inden birks mænd skulle svare enhver, hvad heller hand i herrid eller anden kiøbsted eller birk boendis er, som dennem hafver til at tale, til deris egit bye- eller birketing, som er deris rette verneting, med mindre de anden sted med ferske gierninger paagribis eller anholdis for mord, styld och halsløse gierninger, da gangis derom paa de steder, de anholdne ere, och tiltalis, saa vit landsloven kand gifve och medføre.

4. Hvo birkefogit och skrifver sette. — Tinghørere.

Den, birkerettigheden hafver, skal tilforordne birkefoget och skrifver, vederheftige dannemend, som i rette och visse tide, naar sager forefalder, skulle vere forplictede at sidde och holde ting och hos sig hafve hver ting saa mange af birkebønderne eller tinghørere, som til tingsvidne at udgifve och andre rettens sager at fordre, giøris fornøden, och siden skaffe enhver lov och ret, som de vide at forsvare.

5. Birkefogit och skrifvers forsettelig forurettelse.

Saafremt och birkefogit eller skrifveren nogen inden

eller uden birks mand med ophold och udfluct retten spilder eller benecter eller och veigrer sig vidner at stede, forhøre eller forhøre lade eller gifve beskrefne, saa vit ske bør med rette, och saadanne deris ulempe synderlig i dens sag, hvilken birket tilhører, af landsdommeren befindis, da skulle de icke allene forferske sagvolderen sagen paa deris egen bekostning och stande hannem til rette, for hvis skade hand derofver lid hafver, meden och, om de end icke feldis, foruden kost och tering til hannem hafve forbrut fyrgetifve mark voldsbøder, hvilke bøder, saafremt de, efter dom til landsting derpaa ganger, inden sex uger icke udlegge[s] och betale[s][1], da skulle de efter den dag icke maa vere birkefoged i samme birk och skal derforuden den, for sagen er, vere frit fore hos samme birkefogit forbenefnde udleg at søge, saa vit hand med lov och ret giøre kand.

[1] *RAB:* udlegger och betaler.

6. Birkefoged och skrifvers rettighed.

Forbenefnde fogit och skrifver skulle lade sig nøie med sedvonlige rettighed och brefve eller dompenge efter recessen och ellers de, saa vel som sandmend, oldinger, sexten och femten mend, hvor de i birk tilkrefvis, i alle mader rette sig efter loven, birkeretten, recesser, forfordninger och anden landsret och lovens genge, efter som de for ridemend i de sager, ridemend efter kongelig befalning tilkommer, eller och i andre sager for landsdommer, om de for hannem indstefnis, acter at svare och stande til rette.

7. Sandmend af hvo tilsettis. Fuldgiøris sandemends toug ei inden sex uger.

Den, birket tilhører i Judland, skal och vere forplict at tilsette sandmend efter birkeds leilighed och gamle vedtegt, hvilke lovligen opkrefvede och tilfulde skulle inden

sex uger giøre deris toug, efter gierningen er sked; ellers kommer sandmend ei til, med mindre opreisning i sagen forhve[r]fvis, om den ellers af den victighed er, at opreisning giøris fornøden.

8. Oldinger, sexten och femten mend och deris opkrefvelse.

Udi stedet for sandemend følgis udi Seland, Skaane och Smaalandene den sedvonlig proces ved by- eller birkefogdens dom, oldingers, sexten eller femten mends opkrefvelser til by- eller birketingit, om birket saa stort, at de derudi af lovfaste mend kand hafvis; ellers tagis de af herredit, saa vit ei af birk er at bekomme, dog bøderne och birkerettigheden ofver alt rigit forblifver ved it och udi et land som andet udgifvis och opbergis. Sandmend, sexten och femten mend, naar de opkrefvis til birketingit paa drab och saadanne sager, giøre deris toug til birketingit.

9. Varsel.

Ingen maa tiltalis eller fordelis til by- eller birketing, med mindre hand lovlig varsel bekommer, saa hand kand vide at møde och svare, och gifvis den, uden birk boer, allene otte dags varsel, om hand boer i det herrid, som birkit holdis for at ligge udi. Videre forholdis med varsel efter recessen[1].

[1] *Reces 1558 § 4.*

10. Markeskiel emellom herrid, by och birk.

Tvistis der om markeskel paa de steder, herrid och by eller birk mødis, da tilkrefvis helften sandemend eller oldinger i by eller birkit och helften i herredit, hvilke samtligen sverge ret markeskiel efter, som de vide at forsvare. Lige samme proces holdis med sandmends, sexten eller femten mends opkrefvelse i herrid och birk, naar

drab eller saadant i skiellit mellom herrid och birk eller by sig tildenger.

11. Gields, arfs och saadans fordring.

Befindis nogen ufri mand vitterlig gield udi by eller birk at hafve giort och den lofvit der at betale eller nogen anden nøiactig contract samme sted indganget och den sig forplictet der at efterkomme eller och ved endelig dom tildømt samme sted bøder eller andet fra sig at ligge, da maa den, for sagen er, hannem derfore saa vel som for ald anden lovlig anfordring, arf, børnepenge eller det, hand sig i birket tilforplictet hafver, tiltale och søge med høringsdele til samme by- eller birketing.

Jfr. Fragm. 19 § 2, Digest. 5. 1.

12. Hvor tiltalis for ubevist gieldfordring.

End er tvilsmaal om saadanne anfordringer och er den med bref, segel eller birketings vidne icke nøiactig bekrefted, da skal uden byes eller birksmand til sit verneting søgis och tiltalis med retten, som det falder.

13. Arrest eller beslag i by och birk paa personen.

Er ufri uden by- eller birksmand nogen inden by- eller birksmand, som forbenefnde er, vitterlig gield skyldig och icke til rette tid och termin saadan fornøier och betaler och andreffis siden i by eller birket, da maa sagvolderen, med mindre gieldeneren er did kommen i kongens, herskabs eller hosbunds serdelis erinde och forfald, hannem ved fogden eller tvende dannemend, om fogden icke er til stede, lade forbyde sig a[f][1] byen eller birket at begifve, førend hand for forskrefne anfordring til fredsstiller, dog skal sagvolderen lade haandskrifter och beviser strax vere til stede, naar paaeskis, paa det ingen videre skal opholdis, end hand for sig rette vil och kand.

[1] *Således AB; R:* ab.

14. Beslags undvigelse.

End understaar sig den, som skyldig er, mod saadanne anhold och arrest byen eller birket at undvige, da maa vederparten hannem derfor med vold lade forfølge och hand plictig med hofvetsagen och anden interesse sine voldsbøder siden at udligge.

15. Beslag paa gods.

Sammeledis saafremt ufri uden birk eller by boende gield udi birket eller byen skyldig er, da maa hans gods, som samme steds findis, besettis eller arresteris och ei udstedis eller udtagis, førend eiermanden betal den vitterlig vedgangne lovlige gield, hvilken hand samme sted bortskyldig er, under straf, som forbemelt er.

16. Voldsvornis bøder.

Hvo som for nogen sag lovligen voldsveris, hand bøde foruden hvis hofvitsagen vedkommer, fyrgetifve mark bonden och 40 mrk. den, birkefriheden tilhører, herskabit sin tiltale, saa vit hand er berettiget, hermed uforkrenkit.

17. Stefner voldsvoren ei inden 6 uger.

Vorder nogen voldsvorit och inden sex uger icke lovlig stefner saadanne tog til landstingit, hand hafver ei siden derom mæle eller paaklage, uden hand fanger opreisning.

18. Naar vold eller herverks lovmaal forsømmis.

Och eftersom fast for ald voldsom foretegt och gierning, ved hvilken nogen forurettis i birket, volds- eller herverks lovmaal brugis, da saafremt det icke lovligen inden sex uger fulddrifvis, meden forsømmis, kommer sandmend eller de, om 40 mark volds- och herverksbøder kiender, ei til, meden samme sag maa med voldsdele och høring forfølgis, och bødis da bunden trei mark, kongsagen trei mark och trei mark den, som birkeretten tilhører.

19. Giør uden birks mand vold i birkit.

Befindis ufri uden birks mand med voldsgierning i birkit och med ferske gierninger anholdis, hand skal enten strax sine bøder der nedersette eller stille borgen samme sine bøder och faldsmaal efter lovlig rettergang at betale eller och borge for sig self.

20. Ærerørige ord.

Siger ufri mand nogen anden ord til i birkit til tinge, stefne, mode eller i anden erlig och edrue forsamling, som nogen mands ære egentlig paagielder, da maa hand derfore til birketingit ved høring fordelis, och vere forfalden trei mark bonden, trei mark kongsagen och trei mark den, birkeretten hafver, hvor hand och boer uden eller inden birket.

21. Dog skal icke nogen fordelis for ord, som ære och lempe icke vedkommer, eftersom saadan misbrug mod recessen[1] mange steds hidindtil verit hafver.

[1] *Reces 1558 § 10.*

22. Mindremend eller kvindis skielden.

Ofverskielder mindremand, som allerede til 3 mark fordelt er, eller och ond kvinde nogen med ærerørige ord, da skulle de hver aar om midsommer vere forfalden 3 mark til sagvolderen at udligge, indtil de retter for sig. Saafremt de och findis forsømmelig aarligen til benefnde tid samme 3 mark at udligge, da skulle de for hver gang forbrut hafve 43 mark til trei skifte, som før er melt. End hafver de icke at bøde, da maa de efter dom plictes paa kroppen eller med fengsel, dog uskadelig, saa vit deraf kand foraarsagis paa helbreden och førligheden.

23. Hvorledis forholdis paa de steder oc i de lande, hvor hidindtil uden birks mand til sit egit verneting er søgt.

Och endog birkeretten, som forbemelt er, medfører,

at dersom nogen i by eller birk boende, den som uden by eller birk boendis er, for vold, skeldsord och bevist gield, som i birket giort er och der betalis skal, eller anden saadan anfordring hafver til at tale, da maa den, for sagen er, samme sin vederpart saa frit efter lovlig varsel til det by- eller birketing, hvor sagen sig begifvet hafver, forfølge, dele och tiltale, som det vederpartens eller den tiltal[t]is egit rette verneting var. Dog efterdi der befindis, at saadant udi mange byer och birker her i rigit, serdelis i Seland, Skaane och Smaalandene hidindtil icke hafver verit holdet, da skal, indtil anderledis berammis, enhver udi samme steder boendis herefter søge den, hand hafver for nogen birkesag til at tale, til sit rette verneting, dog bøderne ere efter birkeretten til samme verneting at søge saa fuld som [hand] til birketingit tiltalis och dom gik. Belangende vinder i samme sager, saa vit ske bør och fornøden er, de maa efter lovlig varsel til by- eller birketingit føris och udstedis.

24. Naar birk ganger i arf och skifte, hvorledis birkets frihed og herlighed delis.

Naar birk ganger i arf och skifte, da følger herligheden med birkefoget, skrifver och sandmend, hvor sandmend brugis, at tilsette och deris faldsmaal at opberge den, hvilken sedegaarden, som birkit nefnis af, arveligen tilhører eller och, om icke sædegaard er, den, som er største laadseier i birkit.

Hvis andre bøder, som birkerettigheden følger och tilkommer, nyder enhver, som gods i birkit tilfalder, saa vit paa hans grund, fortog, agre, jord och deris paaløb forgiøris, dog skulle samtlige birkebønder efter sedvonlig vedtegt, recessen och som i herredet sker, gifve birkefogden och skrifveren deris rettighed.

25. Kiøbstedbøder.

Udi kiøbstederne forholdis med forbemelte bøders op-

berelse efter, som sedvonligt, saaledis at kongen och byen lige bekommer eller och enten dennem samme bøder allene opberger, efter som hver byis vel herkomne brug och serdelis kongelig benaadinger och privilegier medfører, sagvolderen och herskabit hver deris sag, saa vit de ere lovligen berettigede, forbeholden.

47.

1623 1. febr. (Hafniæ.) *Frdg. om, at alene saltkompagnierne må sælge spansk og fransk salt og vin.*

Sæll. tegn. 22, 203.

A: Samtidigt tryk på 2 blade med månedsnavn antiqva og: Gods, *i 2. sides sidste linje.*

B: Samtidigt tryk på 2 blade med månedsnavn antiqva og: Godz, *i 2. sides sidste linje.*

Desuden trykt samtidig på to blade med månedsnavn fraktur.

Eftersom vi med voris Danmarkis rigis raads raad och betenkende hafve for got och raadsomt anset salthandelen och sefarten igien her udi vort rige Danmark nest guds den allermegtigstes hielp och bistand at føre paa fode, riget och voris kiere undersaatte udi sin tid til synderlig gafn och fremtarf och det ved visse udi vore kiøbsteder anrettede och med synderlige benaadinger priviligerede compagnier allene spansk och frandsk salt och vin her udi rigit at mue falholde efter, som voris derom publicerede forordninger[1] ydermere udviser, da ville vi hermed alvorligen och strengeligen hafve forbudet,

1. at ingen uden samme compagnier efter dette voris mandats och almindelige forbuds datum skulle eller mue fordriste sig til noget spansk eller frandsk salt och vin her udi rigit at selge och afhende, med mindre hand dermed samme salt och vin med andet indhafvende gods efter forbemelte compagnier meddelte privilegier och friheder vil hafve forbrut.

[1] *Frdg. 1621 10. decbr., 1622 16. avgust.*

2. Ti bede vi och biude vore fogder, embidsmend och alle andre, at de flittig indseende hafve, at dette vort obne bref holdis och efterkommis, som det sig bør, saafremt de selfver derfore icke ville stande os tilbørligen til rette, anseende at os och rigit synderlig mact derpaa ligge[r].

48.

1623 17. febr. (Kiøbenhafn.) *Missive til bisperne i Danmark og Norge om, at de, som nylig have fået kongens missive om at indføre den ny grammatik, som mag. Jens Dynisen efter vor befaling har forfærdiget, i skolerne*[1], *ikke må tilstede nogen at erlange skolemesters kald og bestilling, uden han har bevis fra mag. Jens Dynesen for, at han forstår at undervise börn efter samme ny grammatik.*

Sæll. tegn. 22, 211.

Trykt efter original udfærdigelse til Fyns stift hos Rørdam: Kirkelove 3, 94—95.

[1] *Missivet af 1622 29. novbr. havde pålagt bisperne i Danmark og Norge af alle skoler i hver stift at vælge en rektor eller konrektor, som kunde eragtes dygtig og noksom bekvem, og sende ham til København*, at hand der formedelst m. Jenses mundlig underretning kunde des bedre forfatte och begribe den rette modum docendi, som til forbemelte grammatices conciperede praxin och usum rettelig at bruge paa gang udkrefvis, *og siden bruge samme person til at visitere de andre skoler i stiftet og demonstrere Jens Dynisens mening for de andre skoletjænere. Sæll. tegn. 22, 164, trykt efter orig. udfærdigelse til Fyns stift hos Rørdam: Kirkelove 3, 92—94 jfr. missive 1623 10. april. (Sæll. tegn. 22, 231, trykt a. st. 2, 96.)*

49.

1623 22. febr. (Stenborg.) *Missive til landsdommerne i Danmark og lænsmændene i Norge om at lade forkynde til landstingene og i deres læn, hvor fornøden göres, at ingen af kongens undersåtter må understå sig imod*

kongens forrige breve[1] *at handle på Frankrig eller sig selv der ind begive för videre besked.*

Uddrag i Sæll. tegn. 22, 211.

[1] *Missive 1622 25. septbr.*

50.

1623 14. mars. (Hafniæ.) *Åb. brev om forbud mod, at skotskt og lyneborger salt indføres i Skåne, Sælland, Fyn og Smålandene.*

Sæll. reg. 17, 336.

Eftersom vi komme udi forfaring, hvorledis mange, baade udlendiske och fremmede saa vel som ochsaa voris egne undersaatter, skulle sig understaa skodsk och Luneborger salt udi vore lande Seland, Skaane, Fyen och Smaalandene at indføre, fal at holde och forbruge emoed voris mandat och forbud med Danmarkis rigis raads raaed och betenkende, anno 1617 derom publicered och udganget[1], saa och imoed voris benaadinger och friheder unt och gifve Johan Post, borger och indvoner her udi vor kiøbsted Kiøbenhafn och hans medconsorter udi det refinerede saltcompagnie, da bede vi och hermed alfvorligen och strengeligen biude och befale vore fogeder, embitsmend, borgemestere, raaedmend och alle andre, som paa vore vegne udi vore kiøbsteder, udi forbemelte lande liggendis, hafve at biude och befale, at i hafver flittig indseende, at intet saadant skodsk eller Lyneborger salt der indføris, fal holdis eller forbrugis, och at de derimoed handlende tilbørligen efter forbemelte voris mandat och friheder tiltalis och straffis efter, som i for os ville antsvare och vere bekiend.

[1] *Frdg. 1617 24. juni.*

51.

1623 17. mars. (Hafniæ.) *Frdg. om seglmestrene og deres tilsyn med væverierne og farverierne.*

R: Sæll. reg. 17, 344–45.

A: Samtidigt tryk på fire blade med fire linjer i marginalen på næstsidste side.

Desuden trykt samtidig på fire blade med 3 linjer i marginalen på næstsidste side og på to blade i fire udgaver: de to med 5 ord, de andre to med 4 ord i næstsidste linje.

Eftersom vi med Danmarkis rigis raads raaed hafver for got och raaedsomt anset handverkerne her udi riget at bringe paa fode och derfore segelmesterne tilforordnet[1], som med samme handverksmestere och deris forarbedede vare samt farfverierne skal hafve flittig indseende, da hafver vi dennom derpaa denne voris anordning meddelt, hvorefter vi ville, at de dennom skal forholde, som efterfølger.

1. Først skal alle slags brede buratte som sex qvarter burrat paa segelhuset vere udi bredelsen $1^1/_2$ brabandske alne ringer $^1/_{16}$, och skal et støcke hafve udi lengden 20 brabandske alne, det er 22 selandske alne. Et støcke fem qvarter burrat skal paa segelhuset hafve udi bredelsen $1^1/_4$, ringer $^1/_{16}$, brabandske alne och udi lengden lige som det forrige.

2. Et støcke tre qvarter eller smal burrat skal vere paa segelhuset, førend det kommer udi farfve $^3/_4$, ringer $^1/_{16}$, brabandske alne udi bredelsen och udi lengden blifver det først maald, naer det er farfvet, och da skal støcket holde lige som det forrige.

3. Hvilke forskrefne burratte, naer de saaledis paa segelhuset besigtis, findis enten paa deris lengde korter eller paa deris bredelse smaler, end forskrefvet staaer, da skal dend mester, som samme støcke goeds forarbedet hafver, gifve for hver qvarter, det er for stacket, 12 sk. danske til straf, eller findis der nogen sønderstøtte traae dermed indvefved, som icke strax er sammenknøttet igien, da skal for hver saadanne qvarter traae gifvis en sk. danske

[1] *Se åb. brev 1621 23. novbr. (Sæll. reg. 17, 184—85, trykt hos O. Nielsen: Københavns diplomat. 2, 654—55).*

til straf, hvilket hand siden hafver i dend svends løn at afkorte, som samme støcke hafver forarbedet, hvorfore alle svenne skal indvefve och virke deris boemerke udi enden paa hvert støcke, af hvadsomheldst goeds som de forferdiger, och enhver mester skal sye sit boemerke paa stycket eller straffis tilbørligen derfore. Skal ochsaa enhver mester tegne sit boemerke udi segelmesterens bog, paa det at mand disbedre kand kiende, naer merkehiørnet opløsis, enhver mesters arbede och des bedre dømme och vide, hoes hvem forseelsen findis, och saaledis ingen sit rette arbede at blifve forvexlet eller forvent udi nogen maade.

4. Alle slags bomeside af bomuld trendet med linnedgarn skal paa segelhuset, førend de blifver farfvede, hafve udi bredelsen $^3/_4$ ringer $^1/_{16}$ och udi lengden $20^1/_2$ brabandske alne, ti naer de ere farfvede, blifver de icke maald paa segelhuset, och dersom derudi findis huller eller sønderstøtte traade, da skal derfore gifvis straf, ligesom tilforne er rørt om burratte. Brygges bomesidde skal hafve udi bredelsen $^3/_4$ och $^1/_8$ af en brabandske alne, och skal det maalis och besigtiges udi rørene paa vefvene.

5. Alle slags satineckens eller femskagten skal udi rørene vere brede $^3/_4$ och $^1/_{16}$ af en brabandske alne. Naer de kommer paa segelhuset, skal de vere brede $^3/_4$, udi lengden $21^1/_2$ alne brabandske, saa blifver det, naer det er farvet, 20 alne.

6. Alle slags krone-, treilod- eller heren-sayen blifver udi rørene och vefvene besigtiget, och skal de da hafve udi deris bredelse 2 ringer $^3/_{16}$ brabandske alne, och naer de ere udtofvede, skal de maalis paa segelhuset och da hafve udi lengden 18 brabandske alne.

Alle slags armin sayen och alle slags karede sayen skal maalis och besigtiges, før end de komme udi farfve, och da skal støcket holde udi lengden 35 brabandske alne,

men deris bredelse blifver maald paa vefvene, och skal dend vere lige ved de nest forige sayen.

Smal sayen skal udi rørene vere bred $1\,^1/_2$ brabandske alne ringer $^1/_{16}$, udi lengden skal de hafve 20 brabandske alne.

7. Riselske grobgryn blifver tør maald, skal holde udi lengden 20 brabandske alne, deris bredelse skal maalis udi rørene 5 qvarter och $^1/_{24}$ brabandske alne, och for alle de vare, som saaledis blifver maalde och besigtiget udi rørene paa vefvene, skal mesterne for hver rit, de befindis smaler at vere, end forskrefvet stander, gifve til straf 2 sk. danske, men dersom de befindis ofver fem riet smaler at vere, da skal de gifve dobbelt straf.

8. Alle haande linnet, vuldet eller florette trip skal hafve udi bredelsen $^3/_4$ ringer $^1/_{16}$ brabandske alne och skal hafve udi lengden 18 eller 20 alne, eftersom det kiøbmendene eller mesterne best siunis, hvoraf for søndere traade, huoller, och om det er for smal eller for stacket, skal ochsaa gifvis straf.

9. Alle slags sex och fem qvarter brede burratte gifver til segelløn af hvert støcke, førend det kommer udi farfve, 4 sk. danske och siden, naer de ere farfvede i blaa eller i sort, en sk. danske af støcket. De smale burratte ufarfvede gifver 2 sk. danske och siden, naer de ere farfvede, en half sk. danske for støcket. Lige saadanne segelløn gifver ochsaa alle slags satineckens, nemlig af hvert støcke ufarfved 2 sk. danske, de brede och dobbelte 4 sk. danske, och de blifver besigtiget ligesom burratte. Lige saadanne segelløn gifver ochsaa bryges bomside och bomvuld bombside. Brede sayen och brede riselske grobgryn [gifver segelløn lige som de brede buratten, førend de blifver farfvede][1], 4 sk. for støcket; de smalle gifver half saa meget. Alle haande trip, florrette och linnede

[1] *Således A.*

gifve af hvert støcke til segelløn 4 sk. danske, och naer de ere farfvede, en sk. danske.

10. Alle slags burratte, bomeside, sayen, brygges bomeside, riselske grobgryn och andre saadanne vare, saa mange som skal farfvis sorte, skal først kastis udi blaat och af segelmesterne tilforne tegnis, om de til gafns hafver taget ved farfven. Farfverne skal giøre deris ed, at de ingen enten hele eller halfve støcker och stubbe, smaa eller store, ville farfve, som icke ere tilforn af segelmesterne besigtiget och tegnede, med mindre de derfore tilbørligen ville straffis efter deris formue, och skal segelmesterne vere forpligt aarligen at besøge och besigtige farfveriet fire eller fem gange i det ringeste, och skal det derforuden vere dennom frit tillat at besøge farfverierne saa tit och ofte, som de ·self ville och dennom siunis at vere fornøden til at forfare, om saadant utegnet goeds der indkommer.

11. Skal ochsaa segelmesterne af hvert slags hafve it støcke eller i det ringeste it munster paa segelhuset, hvorefter de al tid kunde hafve dennom at rette, om nogen irring derom indfalt. Saa skal de ochsaa hafve en kiste med fem eller sex laase och nøgle, hvorudi de bøger, stemple, lodde och andet der tilhørende redskab forvare kunde, och skal de al tid holde flittig register och fortegnelse, paa hvad straf der falder och hvem de støcker forferdiget hafver, som kiendis strafverdige, saa och hvor mange støcker hver dag blifver besigtiget och tegnet, saa mand om al ting, naer behof giøris, kand hafve goed och nøiagtig undervisning.

12. Och hvis straf och bøder, som saaledis falder, skal efter rigtig regnskab hver aarsdag til tre skifte vere forfalden, den ene del til os och kronen, den anden til segelmesterne for deris umage och den tredie til fattige forarmede handverksmestere eller svenne, som formedelst

siugdom eller andre ulyckelige tilfelde kunde hafve almose behouf.

52.

1623 21. mars. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at det gullandske kompagnis skibe have fortrinsret til fragter fra Gulland.*

Skånske reg. 4, 284.

Vi hafver unt bevilgit och tillat ... at den oprettede gullandske compagnies[1] skibbe och skuder, naar de findis nogen sted under vort land Gulland, skulle for alle andre saa vel indlendske som udlendske, som ei ere i forskrefne compagnie, frachtis och hyris, ti bede vi, biude saa och hermed strengeligen befale alle vore undersaatter paa forskrefne vort land, at de aldelis ingen andre skibe, som ei forskrefne compagnie tilhører, med nogen slaugs vare bortfrachter, saafremt ellers for Visbye eller anden steds findis nogen compagnies skibe, som sig for en billig fracht ville lade befrachte.

[1] *Privileg. 1621 10. avgust.*

53.

1623 29. mars. (Kroneborg.) *Åb. brev til undersåtterne på Gulland om, at de skulle give lænsmanden deres klager til kende og lade ham påtegne deres supplikationer, inden de sendes til kancelliet.*

Skånske reg. 4, 285.

Eftersom os udi adskiellige maader alle haande klagemaal och andre besveringer forekommer, hvorudinden vore undersaatter der paa landit sig besverger at forurettis, och de dog saadant tilforne icke for vor lensmand och den, som landit af os hafver udi befaling, hafver angifvit eller beklagit, daa ville vi alle och hver hermed alvorligen hafve befalit, at de alle hvis besveringer och klagemaal de kunde hafve, skulle først forskrefne vor lensmand til kiende gifve och paa deris supplication skrifve och tegne lade, hvad

dennom til besked er blefven gifvit; dersom dennom daa icke ret viderfaris, kunde de dennom til vort cancelie begifve och der med forskrefne paategnede supplication bevise sig tilforne for forskrefne vor lensmand at hafve sig angifvet, och skulle ingen under tilbørlige straf sig understaa nogen forsamlinger nogen steds der paa landit eller udi byen at stifte eller hos vere, men enhver, som nogen besvering hafver, at begifve sig først til vor lensmand, som nu er eller herefter kommer, och saa til os och icke før, saafremt de nogen besked ville erlange, och det icke med samlede selskab, men enhver for sig sin nød och klagemaal andrage.

54.

1623 29. mars. (Kroneborg.) *Åb. brev til landstingene over alt riget om, at gældssager til landsting og herredsting skulle hvile og opstå, medens herredagene varer.*

Sæll. reg. 17, 343—44.

Eftersom nogle vore troe undersaatter hafver ladet anholde och begiere, vi vilde bevilge och anordne, at landstinget udi vort Sieland[1] motte holdis, emidlertid nu førstkommendis herredage varer udi vor kiøbsted Kiøbenhafn, och efterdi saadant icke tilforn hafver veret udi nogen brug, hafver vi denne deris begering och anmodning denne gang af synderlig aarsag och betenkende icke kundet bevilge, meden for got anse hermed och forordner,

1. at alle hvis gieldsager, som til noget ting udi vort land Sieland ere begynd och drifvis, skal emidlertid samme førstkommendis herredage udi vor kiøbsted Kiøbenhafn varer och paastaaer, aldelis hvile och opstaa, indtil saa lenge samme herredage ere fuldende, meden naer de ere ofverstanden, da enhver føre sin sag ud och begynde paa processen saa vel til landsting som til herridsting, som

[1] *I brevene til de andre landstingskredse stod her og tilsvarende steder i det følgende den pågældende landsdels navn.*

dend slappes, der herredagene begyntis och landstinget ophørde, saafremt ellers samme deris proces tilforn lovlig drefven er, saaledis at enhver kand blifve ved samme fordel i processen, hand efter hans lovlig anfordring och forfølning erlanget hafver.

2. Herefter alle och enhver, som nogen slige gieldsager, gield eller anfordring [eller] forløfte an er rørendis, hafver til noget ting i vort land Sieland at fordre saa vel som dommerne til forbemelte ting sig endeligen skulle hafve at rette och forholde, och paa det ingen sig med udafvidenhed undskylde skulde, hafve vi befalet dette vort bref, herom udgifvet, til samme landsting offentlig at skulle aflesis.

55.

1623 29. mars. (Kroneborg.) *Åb. brev om, at landstinget på Gulland skal holdes hver månedsdag.*

Skånske reg. 4, 285—86.

Eftersom os forekommer, hvorledis den forordning, paa vort land Gulland med lantsting at holde giort er, skal udi adskiellige maader falde besverlig, besønderlig de fremmede, som nogen ved retten hafver at søge, i det de derofver ofte for deris proces och rettergangs udføring skyld skal foraarsagis vinteren ofver der paa landit at forblifve, daa ville vi saadant anseende det saaledis herefter hafve forholdit, at lantstingit herefter skal holdis en gang hver maanit, och skal lantsdommere ingen sag lengere end udi otte ugger maa opsette eller til doms optage och underdommere udi sex ugger efter recessen[1] under straf, som ved bør.

[1] *Reces 1576 § 5.*

56.

1623 6. apr. (Hafniæ.) *Frdg. om fordeling af kongens og byens tynge og anden udgift i Helsingør.*

Sæll. reg 17, 347—48.
Afskrift 1648 efter original udfærdigelse.

Eftersom udi vor kiøbsted Helsingøer sig begifver irring och trette emellom voris toldere, toldskrivere, borgemestere, raaed och borgerskabet belangende dend sedvonlige vor och byens tynge saa och anden udgift samme steds, da paa det med saadan uenighed en gang for alle kand komme til endelighed, ville vi dermed fremdelis och indtil vi anderledis derom tilsigendis vorder, hafve forholdet, som efterfølger.

1. Først skulle de vore toldere och toldskrifvere, som ingen handel, vandel eller kiøbmandsbedrift bruger, saa och borgemestere och raad der udi byen vere fri for dend sedvonlig aarlig byesskat, ecker, fergeløn, vagt, sedvonlige aarlige bysseskytterhold, dog almindelige landeskatter saa och kirke- och skoleskat, byes biugning, vanding, gader och anden nødtørft saa och byens tienere skulle de vere forpligt efter deris formufve at udgifve och underholde, efterdi de til deris saa vel som andre indbyggeris nytte, brug och fremtarf forretagis, underholdis och besoldis, dog derforuden skulle soldaterne, som ingen borgerlig nering bruger, aldelis vere forskaanet saa vel for aarlig skat som ald anden almindelig skat, byes bygning och tienere at lønne, och hvad nafn det hafve kand, efterdi de lefve allene af deris besolding, dend de for deris hals och lif at vofve oppeberge.

2. Dernest efterdi vi forfarer voris kiere her fader voris kiøbsted Helsingøer anno 1577[1] serdelis derpaa at hafve privilegerit, at ingen, end icke høibemelte hans maits. egne tienere, som borgerlig nering, handel eller vandel bruger, skulle vere forskaanet och fri for nogen borgerlig eller byes tynge, da ville vi i lige maade, at enhver efter denne dag sig efter samme privilegiers indhold, som det vi derforuden tilforne stadfested hafver, skulle forholde och aldelis ingen, som borgerlig naering, handel eller

[1] *Åb. brev 1577 31. mars (no. 57) § 4.*

vandel bruger, hafve for nogen tynge, vere sig aarlig skat, vagt, førsel, bysseskytterhold eller andet, forskaanet.

3. Dog ville vi icke forstaaet hafve eller beregnet for borgerlig nering, hvis nogen udi sit hus ved hustru, børn och tiunde giøre och selge, som for sig eller andre giøris, saa som vefven, spinden, syen eller och nogen manufacturer af silke, uldet, linnet, noget metal, som med deris hender giøris och selgis, eller och noget, de til deris egen nødtørft forretter.

4. Och paa det ald videre tviffel mue betagis, da skulle taxsereborgere icke mue sette eller taxsere de af voris toldere och toldskrifvere, som ingen borgerlig naering nu hafver eller herefter hafve ville, men naer borgerne deris taxt giort hafver, da skal voris lensmand her paa slottet efter den taxtis told och leilighed och efter deris formue dennom taxsere och det gifve borgemester och raaed skrifteligen, och siden skulle de for deris anpart komme borgerskabet til hielp efter, som forbemelt er.

57.

1623 10. apr. (Friderichsborg.) *Missive til Aksel Arenfeld om udspisningen i tugthuset.*

Sæll. tegn. 22, 222—23.

Trykt herefter hos O. Nielsen: Københavns diplomat. 5, 56.

Vi bede dig och ville, at du det saaledis herefter med udspisningen udi tuchthusit udi vor kiøbsted Kiøbinghafn lader anordne, at de, derinde ere och arbeider, bekommer mad och spise efter, som de arbeder til, hvorfore best er, at ald arbedet blifver vurderit, saa at de, der lidet arbeder, bekommer icke uden ringe spise och de, der megit arbeder, bedre, dog hermed icke ment børn, som lerer och icke endnu nogen arbede kunde giøre, der hafver paa sig; vi ville och icke, at formedelst denne forskel nogen videre udspisning der inde, end tilforne hafver verit brugeligt,

skulle ske, mens at den samme udspisning, nu der er, saaledis, som forskrefvit staar, udbyttis.

58.

1623 12. apr. (Friderichsborg.) *Missive til hr. Kristian Friis om at lade straffe bønderne på Københavns læn, som ikke ville efterkomme kongens forordning med pile, humle og andre træer at sætte*[1], *med tårn og hest.*

Uddrag i Sæll. tegn. 22, 223.

[1] *Frdg. 1619 14. maj.*

59.

1623 14. apr. (Friderichsborg.) *Missive til tolderne i Øresund om herefter at annamme told af svenske skibe og gods, som komme gennem Sundet, ligesom af andre fremmede, indtil kongen tilsiger dem anderledes*[1].

Uddrag i Sæll. tegn 22, 224.

[1] *Jfr. Erslev: Rigsråd og stændermøder 1, 391 flg.*

60.

1623 16. apr. (Hafniæ.) *Frdg. om udskibning af staldøksne.*

R: Sæll. tegn. 22, 226–27.

A: Samtidigt tryk på to blade med månedsnavn antiqva og alleene *i sidste linje på 1. side.*

Desuden trykt samtidig på to blade med månedsnavn antiqva og allene *i sidste linje på 1. side, eller med månedsnavn fraktur og enten et eller tre ord i næstsidste linje.*

Eftersom daglig forfarenhed lerer øxenhandlingen (en af de beste neringer at vere, som indbyggerne her udi rigit hafver) aar efter andet jo lenger jo besverliger at falde af aarsage, at de drifter, som hidtil landverds skede ere, icke alleniste[1] stor ubeleilighed och forhindring tilføies baade af krigsfolk, guarnisoner, som de forbi och gemmel maa passere, meden och nu paa to aars tid med

[1] *A:* allene.

adskillige ny told beliggis och besvergis, da paa det saadant maa forekommis, sefarten och derved maa tiltage,

1. ville vi med dette vort obne bref, videre end tilforn ske pleier, hafve tillat af rigit ofver alt paa lovlige hafner øxen at mue herefter udskibis endoch efter den tid, som de sedvonligen pleier at drifvis, dog at de paa stalden saa lenge staaet hafve och os deraf voris tilbørlige told och rettighed erliggis.

2. Och paa det icke ungt fe, kiøer eller andet saadant udføris skal, [1]och os voris tolde des rictiger maa erliggis, da skal hver lensmand hos sit regenskab en fortegnelse udi voris renterie indligge, paa hvor mange øxen af hans underhafvende hafner udskibis, och act hafve, at intet andet fe end staldøxen udskibis.

3. Den kiøbmand och, som øxener skibe vil, skal skaffve tolderen nøiactig bevisning samme øxen staldet at vere til drift eller udskibning och det, før end hand dennem indskibe lader, hvilken bevis tolderen skal hafve hos sit regenskab at indligge.

[1] *RA:* os och.

61.

1623 18. apr. (Hafniæ.) *Frdg. om forbud mod i riget at indføre silketöj, som er forarbejdet uden riget*[1].

R: Sæll. tegn. 22, 227—28.

A: Samtidigt tryk på to blade med 15 linjer på fjærde side og: Blyemercker.

B: Do. med 11 linjer på fjærde side.

Desuden trykt samtidig som A, men med: Blymercker.

Med Danmarkis rigis raads raad och bevilling handelen her udi vort rige Danmark, nest guds den allermegtigstes hielp, des bedre at befordre och bringe paa fode, hafve vi for got anset at lade voris forordning udgaa, at intet silketøi skulle mue her udi rigit indføris, besynderlig efterdi

[1] *Om forordningens udarbejdelse, se Bricka og Fridericia: Kristian IV.s egenh. breve 1, 289 og 291 og Erslev: Rigsråd og stændermøder 1, 353 og 359.*

her udi vor kiøbsted Kiøbinghafn giøris en stor andel deraf och for det samme kiøb ungefer der hafvis kand, som det paa andre fremmede steder indkiøbis fore,

1. da ville vi hermed hafve forbudit och alvorligen befalit, at ingen efter denne dag och, indtil vi anderledis derom tilsige, skulle mue nogit silketøi, uden rigit paa fremmede steder forarbedet och giort, enten i packer, stycker eller alnetal under samme varis fortabelse och confiscation och videre straf, som ved bør, her udi rigit indføre, her samme steds selge och afhende undtagen slet fløiel, slet atlask och slet taft, icke heller skal hermed vere ment løs silke, silkestrømper och snore, hvilket maa herefter som tilforne indføris, men anden silketøi skulle kiøbmendene och kremerne, her udi rigit boende saa vel som och andre uden lands, dermed herinde handle ville, sig af det udi rigit giort er, tilforhandle och siden dermed søge deris lovlig nering och fordel.

2. Och paa det intet saadant silketøi under det skin, ligesom det tilforne, før ind dette voris forbud udgik, var indkommen, skulle indføris och siden fal holdis, skal borgemestere och raad udi kiøbstederne alle vegne her udi rigit nogle uvillige dannemend tilforordne, som kramboderne nu strax kunde besictige och registere, hvormegit af samme silketøi endnu kunde vere for hender, och det samme med serdelis blymerker saa och med lak paa enderne forsegle, at intet mere, naar det er oppe, skulle indføris.

3. Herefter nu alle och hver sig endeligen skal hafve at rette och forholde; i synderlighed ville vi hafve vore embidsmend, borgemestere, raadmend och byfogder befalit och paalagt, at de hafve flittig opsiun[1] och tilseende[2], som de for os ville antsvare och vere bekient, at denne voris forordning blifver holdit och efterkommit och intet

[1] *AB:* tilsiun. [2] *AB:* opseende.

deremod handlit och giort, men des ofvertredere tilbørligen straffit.

62.

1623 18. apr. (Hafniæ.) *Frdg. om forbud mod i Sælland at indføre uden riget gjort, farvet eller beredt klæde, kirsej, foderdug, baj, sarge eller andet sådant*[1].

R: Sæll. tegn. 22, 227.

A: Samtidigt tryk på to blade med 15 linjer på fjærde side og: Foderdug, *i overskriften.*

Desuden trykt samtidig som A, men med: Foderbug, *i overskriften, eller med 12 linjer på fjærde side.*

Eftersom vi kiøbmendshandelen och haandverker her udi vort rige Danmark at befordre och fortsette hafver for raadsomt och nødvendig anset och eractet med voris Danmarkis rigis raads raad och samtycke at lade vor forbud och forordning udgaa, at først paa nogle steder her i rigit aldelis intet farfved eller tilbered klede, kiersei, foderdug, bay, sarge eller saadant skulle mue indføris, da ville vi hermed hafve forordnet och aldelis forbøden,

1. at herefter och til vi anderledis derom tilsiger, aldelis intet uden rigit giort, farfved eller bered klede, kiersei, foderdug, bay, sarge eller nogit saadant mue udi vort land Seland af nogen inden eller uden rigit boendis, under hvad skin och nafn det och ske kand, indføris eller forskrifvis under des fortabelse och confiscation.

2. Dog ville vi os hafve forbeholdet self til vort egit behof at lade indkiøbe och fra fremmede steder forskrifve farfved och tilbered klede, om vi det saaledis behøfvendis vorder, men saadan klede och kiersei kand undersaatterne vere forplict at kiøbe och bekomme hos kledecompagniet her udi vor kiøbsted Kiøbinghafn, hvor det for en billig pris skal kunde bekommis och efter som paa andre steder

[1] *Om forordningens udarbejdelse, se Bricka og Fridericia: Kristian IV.s egenh. breve 1, 289 og 291 og Erslev: Rigsråd og stændermøder 1, 353 og 359.*

ungefer kand ske, saafremt samme compagnie icke ville hafve strax och med det samme voris privilegie och benaading forbrut, och derforuden stande os til rette, som ved bør.

3. Derforuden skal och forbemelte compagnie vere forplict det meste hiemgiord klede at lade berede och forferdige her i Kiøbinghafn mueligt kand vere.

4. Herefter nu alle och hver sig endeligen skulle hafve at rette och forholde, och synderlig ville vi hafve befalit borgemestere, raadmend och vore byfogder udi vore kiøbsteder udi forskrefne land flittelig at hafve act och tilsiun, at denne vor forordning och forbud udi alle mader blifver holdit och efterkommit och des ofvertredere tilbørligen straffit, som i ville antsvare och vere bekient, hvorfore nu strax af borgemestere och raad alle vegne skal med blytegn merkis ald hvis farfvede och bered klede och saadant forbemelt, af hvad farfve det och er, som hos nogen kiøbmand och kremmere findis, paa det, naar saadant er solt och afhent, icke mere da skulle indskrifvis.

63.

1623 21. apr. (Hafniæ.) *Frdg. om, at borgemestre og råd ikke må lade forordningernes overtrædelse gå upåtalt hen i 14 dage*[1].

R: Sæll. tegn. 22, 234.

A: Samtidigt tryk på to blade med 5 ord i næstsidste linje.

Desuden trykt samtidig som A, men med 1 ord i næstsidste linje eller trykt på 1 blad. — Endvidere trykt hos Paus: Forordninger for Norge, s. 638–39.

Eftersom befindis borgemestere och raad udi vore kiøbsteder fast forsømmelige at holde ofver voris forordninger, hvorfore och, efterdi des ofvertredere icke til-

[1] *Om forordningens udarbejdelse jfr. Bricka og Fridericia: Kristian IV s egenh. breve 1, 289 og Erslev: Rigsråd og stændermøder 1, 356 og 359.*

talis och straffvis, som ved bør, de ulover och utilbørligheder, som afskaffede ere, fast tid efter anden paa ny tiltager, da paa det saadant maa forekommis, ville vi hermed forordnet och befalit hafve, at saafremt borgemestere och raad nogen saadan vor forordningers ofvertredelser lader fiorten dage upaatalit forbigaa, efter de den vide kand, da skal byen derefter ingen anpart hafve udi sagefald, deraf kand komme, meden den os allene vere forfalden, och skulle borgemester och raad self plictig vere, byen saadan deris anpart sagefald at udligge, hvilket de siden, som de udi deris bestilling uactsomme och forsømmelig ere, sig self mue vide.

64.

1623 23. apr. (Frederiksborg.) *Missive til borgemestre og råd i Køge om bestemmelser, som skulle optages i de ny lavsskråer.*

Sæll. tegn. 22, 232.

Eftersom vi forfare eder samtligen at hafve efter voris forige forordninger och befalninger forfattet haandverkers skraaer der udi vor kiøbsted Kiøge, da bede vi eder och ville, at i alvorligen derofver holder, och saafremt sig nogen understaar, deremod at handle, da skal i hannem strax tiltale och straffe lade som den, der mutvilligen voris forordning ofvertreder, saafremt i icke self derfore ville stande til rette. I lige mader, eftersom och i samme skraaer formeldis, at handverkisfolk skal nere sig af deris haandverk och ingen forprang eller kiøbmandskab drifve, da efterdi vi forfarer saadant icke allene hos de afskaffede skraaer at vere indført, meden och det af alders forbemelte vor kiøbsteds vilkor och vedtegt at hafve verit, daa skal och derefter forholdis och haandverkerne skulle sig nere af deris haandverk, indtil vi anderledis derom tilsigendis vorder; dog belangende hvis penge, som til laugit eller fattige skulle gifvis, dermed ville vi, som efterfølger, for-

holdit hafve, at hvo, som sig for borger- eller haandverksmend lader antegne, skal strax eller, om hand fattig er, inden toe aar gaar til ende, gifve for borgerskab en daler in specie och udi haandverkit en ungerske gylden inden aar och dag efter recessen[1]. Hvis de fattige och siuge af haandverker saa och laugstueleien videre behøfver, dertil kand aarlig en gang eller toe af samtlig mestere bevilgis noget udleg efter, som fornøden er och enhver formue hafver, dog at en nyes i haandverkit ankommen er, første aar derfore forskaanis och vel lenger, om hand arm er. Hvilken voris forordning strax paa de skraaer, allerede giort er, skal antegnis.

[1] *Reces 1558 § 70.*

65.

1623 17. juni. (Hafniæ.) *Missive til tolderne i Sundet om, at skibe, som tilhøre det engelske kompagni i Elbing, må fortolde varer efter certifikatserne og når de fra England sejle østerpå, have kredit på tolden, til de komme tilbage i Sundet.*

Sæll. tegn. 22, 237–38.

Eftersom nogle det engliske compagnies til Elbing forvanter sig erbiuder for mere rittighed skyld at ville med deris vare, de igiennem vor Øresund frem eller tilbage skiber, føre och fremvise lade rictige certificatier under deris societatis segel paa alle hvis vare, udi hver deris skib udi ser findis, da lade vi os saadant vel befalde och ville, at i hos deris skippere om saadanne certificatier giører anfordring och dennem derefter fortolder. Sammeledis ville vi dennem och, indtil vi anderledis tilsiger, hafve bevilgit, at af hvis deris skibe, som kommer fra Engeland och ville øster paa, maa med toldens erliggelse deraf forbide, indtil skibene kommer tilbagers, dog at baade skibene och varene gaaer ofver søen paa deris compagniets egen eventyer och os dermed aldelis intet afgaar, tilmed at

compagniet giører al tingist rictig samme told anlangende, før end de af Sundit seiler, saa mand kand vide, hvad de siden bør at udgifve, efterdi vi derfore allene dette saaledis bevilgit hafver, for dennem icke tilstedis penge af Engeland at udføre.

66.

1623 18. juni. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at almuen i Bleking må udføre el- og birkeved til Tyskland.*

Skånske reg. 4, 288.

Vi hafver unt, bevilgit och tillat . . ., at almuen ofver ald vort land Bleggind saa vel i Christianopels len som Sølfvitsborg maa aarligen nu herefter, och indtil vi anderledis derom tilsigendis vorder, ved deris skibe och skuder, saa som de dennom hafver eller formaar herefter at bygge lade, udføre fafneved, dog icke andet end el och birk derfra och til Tydskland, dog at de skal vere forplicht at gifve os af hvert fafn ved, de udi saa maade til Tydskland udførendis vorder, en rigsmark danske; desligist skal de och vere tilforplicht at selge och afhende hvis fafneved, borgerskabit her udi vor kiøbsted Kiøbenhafn der samme sted lader hente eller de och self udi byen selger, for it billigt kiøb efter, som de hidindtil giort hafver, och det dennom icke dyrere anslaa, saafremt de icke denne vor benaading ville hafve forbrut, och skal vor lensmand eller befalingsmand hafve flittig indseende, at intet el eller birkeved der af landit udføris, med mindre end det tilforne blifver angifvet och fortoldit, och ellers intet andit der af landit end elf och birk udskibis.

67.

1623 20. juni. (Hafniæ.) *Missive til lænsmændene hr. Jens Sparre (Båhus), hr. Anders Bille (Helsingborg), Erik Rosenkrandz (Halmstad), Holger Rosenkrandz (Lavholm) og Mogens Gyldenstjærne (Varberg) om, at vi ere*

til sinds, at de svenske undersåtter af Smålandene og ellers nord ad ved grænserne boende må komme hid ned i riget til markeder, da vi forfare, at der ingen sygdom er for hånden; de skulle derfor lade dette give til kende på grænserne og ikke göre dem nogen forhindring derpå.

Skånske tegn. 5, 13.

68.

1623 24. juni. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at saltkompagniet i Halland alene må forsørge Båsted med salt og vin.*

Skånske reg. 4, 289.

Vi hafver bevilgit, unt och efterlat . . ., at det nyes anrettede hallandske spansk och fransk saltcompagnie maa och skal herefter aldene med salt och vin forsørge Baadsted, hvorfore same bemelte hallandske compagnie fra den dag, som dette vort obne bref der lovligen blifver lest och forkyndit, maa och skal paa Baadsted nyde och beholde alle de privilegier, friheder och benaadinger, som vi dennom ellers hafver unt och gifvet paa andre vore och kronens byer, hafner och ladesteder, ti forbyde vi alle andre ind- och udlendiske efter den dag, dette vort bref blifver forkyndit, nogen spansk eller frandsk salt eller vin derind at føre, skibe, opligge eller forhandle, med mindre de same vare ville hafve forbrut efter de privilegier, vi forbemelte hallandske compagnie tilforne unt och gifvet hafver.

69.

1623 28. juni. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at Prøstø markeder skulle holdes i byen og ikke udenfor den, og at der her skal holdes torvedag om onsdagen.*

Sæll. reg. 17. 371.

Eftersom menige vore och kronens undersaatter och

indbyggere udi vor kiøbsted Prestøe os hafver ladet andrage stoer uleilighed och uskickelighed at begaais, naer markeder der om aaret holdis, anseendis de al tid pleier at holdis uden byen, da hafver vi for got anset och det saaledis forordnet . . .,

1. at alle hvis markeder, som udenfor vor kiøbsted Prestøe aarligen pleier at holdis, skulle herefter, indtil vi anderledis derom tilsigendis vorder, stande och holdis udi vor kiøbsted Prestøe, och ingen sig fordriste skulle nogen vare, som i byen handlis och selgis kand, uden byen at handle och selge.

2. Disligest hafver vi och bevilget och tillat . . ., at om onsdagen udi hver uge skal holdis en torfvedag udi vor kiøbsted Prestøe, som udi andre kiøbsteder brugeligt och sedvonligt er; bedendis och biudendis menige bønder och almue, som nest omkring vor kiøbsted Prestøe beliggendis ere, at i retter eder efter paa forskrefne dag, med hvis vare i kand hafve at afhende, at søge til Prestøe och der at holde eders axeltorf och eders handel och vandel søge och bruge med borgerne der samme sted, som det sig egner och bør, och icke med nogen anden; de skulle igien vere forpligt at holde fal for skiellig och billig kiøb hvis kiøbmandsvare, i til eders husis ophold kand behof hafve.

70.

1623 28. juni. (Hafniæ.) *Missive til mag. Hans Staffensen, skoleforstander i Sorø, om uden videre anordning at indtage adelens börn i skolen.*

Sæll. tegn. 22, 244.

Vi bede eder och ville, at i herefter adelens børn, naar i derom besøgis, uden nogen videre anordning udi skolen indtager, forordnendis dennem under disciplin och ellers udi andre mader eder mod dennem forholder lige

ved andre skolebørn der samme steds, saa och de, som der udi academiet indkommer, lader logere udenfor, udi de dertil best kand ordineris platser, forskaffendis dertil ald nødige provision, saa der ald god ordinantie for de indkommende kand forefindis.

71.

1623 28. juni. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at der skal holdes akseltorv om onsdagen i købstæderne på Bornholm.*

Skånske reg. 4, 289—90.

Trykt efter orig. udfærdig. hos Thura: Beskriv. over Bornholm, s. 149.

1. Vi hafver for got anset, saa och bevilgit och tillat . . ., at herefter, och indtil vi anderledis derom tilsigendis vorder, maa och skal om onsdagen i hver uge holdis axeltorfve udi kiøbstederne paa vort land Borringholm, saa bønderne paa Borringholm, enhver til den kiøbsted, hannom nest och beleiligst ligger, och ingen anden steds sit korn och andre sine vare kand udføre och selge, dog at der med kiøb och sal lovligen och efter recessen[1] saa och efter vore derom udgangne forordninger skulle handlis och omgaais.

2. Bedendis och biudendis menige bønder och almue ofver vort land Borringholm, at i retter eder efter paa forskrefne dag, med hvis vare i kand hafve at afhende, at søge til forskrefne vore kiøbsteder paa vort land Borringholm och derefter, som forskrefvit staar, at holde eders axeltorf och eders handel och vandel søge och brugge med borgerne der same steds, som det sig eigner och bør, och icke med nogen anden; de skulle igien vere forplicht at holde fal for skiellig och billig kiøb, hvis kiøbmandsvare i til eders husis ophold kand behof hafve.

[1] *Reces 1558 §§ 33, 34.*

72.

1623 28. juni. (Hafniæ.) *Missive til ritmestrene om at meddele dem af adelen, som gör rostjæneste under deres*

faner, at kongen gærne ser, at de sende deres börn til skolen i Sorø.

Sæll. tegn. 22, 245.

Eftersom vi af høivictige aarsager och christelig øfrigheds velmente forset gud den allerhøieste til ære, vore riger och lande och des indfødde adel til forfremmelse baade udi gudfryctig optuctelse och undervisning saa vel som udi verslig och politiske vesen, gode seder, adelig exercitier och øfvelser at opdragis och læris saa och stor och ofverflødig bekostning och pendings udgift at afvende med voris Danmarkis rigis raads raad och betenkende nødvendigt hafver eractet udi vort land Seland udi den kongelig skole Sorøe it adeligt academie och exercitieskole at stifte och anrette, daa bede vi eder och ville, at i adelen saa mange, som giører deris rostieniste under eders fane, gifver til kiende, at vi ville och gierne ser, at de, det er begerendis, deris børn til Soer inden Michaelis dag førstkommendis fremsende vilde, disligiste dennem flittig formaner, at de deris børn, som uden rigit ere och endnu af den alder ere, at de saadanne exercitier bekvemmeligen kunde lære, lader hiemfordre och i lige maade til den forskrefne tid udi Soer indstille, och at i paa eders flid intet lader mangle, saa vit eder mueligt er herved at giøre, hvor da nest guds hielp ald god ordinantie skal forefindis.

73.

1623 1. juli. (Kiøbenhafn.) *Frdg. om gældssager.*

R: Sæll. tegn. 22, 258–65. Her fattes § overskrifter.

K[1]*: Renskrevet koncept med ny rettelser af kansler Kr. Friis.*

K[2]*: Koncept, afskrevet efter K*[1]*; her i findes § overskrifter og enkelte rettelser.*

T: Samtidigt tryk med særligt tittelblad og bladene signerede Ai–Ciij. Desuden trykt samtidig på 8 blade uden signatur og med 14 eller 15 linjer på sidste side.

Forordning om, hvorledis herefter med gieldsager och

deraf reisende forplichter, omslaugsbrefve, pant eller andre rettergang til lands- och hiemtingene skal forholdis.

Eftersom daglig forfarenhed nochsom udviser, hvor høiligen denne nuverende gields besvering voris gode tro undersotter, serdelis danske och holsteiniske, beskadiger, synderlig af den aarsag, at de interesserede paa den sedvanlige omslagsstil, indmaning och anden forplicht sig forladende formene derved til deris betalning udi rede pendinge at komme, hvilket dog undertiden umueligt er, hvorofver, midlertid de med saadanne forgefvis forhaabninger oppeholdis, andre, som denne tids tilstand bedre hafver i act, til deris betalnings værd forhielpis, hvilken dog saa vit ved rigens ret forhøiis, at deris gods, som ellers alle creditorer vel kunde fornøie, paa sidste icke kand tilstrecke helften gielden at afligge och betale, mange andre creditorer, som gode omslagsbrefve och forvaring hafver, til ulidelig skade och afbrek. Derforuden och er enhver vitterligt, hvad stor besvering de udlendske, naar de sig end udi tide i forbemelte rigens ret och proces indlader, som fremmede och ubekiente hafver ridemend at bekomme och ved rigens ret at søge deris betalning, hvorofver de aarligen paa store summer kommer til achters och lider tab och skade, hvilket aar efter andit jo mere och mere formodelig vil tiltage, med mindre gode och tienlige raad derimod søgis och føris paa fode, hvorfaare vi som en christen øfrighed och den, sine samtlige undersaatters, ind- och udlendiske, rige och fattige, deris velfert ofver alt andit bør at hafve i act, med voris Danmarkis rigis raads raad och samtycke saadan uordning at forekomme hafver for billigt, nødigt och christeligt erachtet denne forordning at lade paabiude och udgaa, hvilken vi och ubrødelig saa vel omslagsgield som anden kraf och maning belangende ville hafve holdit och efterkommit.

1. Hvorledis gield met opbydelse maa afleggis.

For det første, efterdi cessio bonorum eller godsis opbiudelse er udi ald ret en tilladelig och billig betalning, synderlig naar dolus malus och it bedrageligt forset icke med underløber, da skal enhver adelsperson[1], som i tide vil rette for sig, verre tillat sit gods creditorene at opbiude, saaledis som efterfølger.

Først skal den, som opbiuder, lefvere landsdommerne udi det land, hand boefest er eller sin verelse hafver, en richtig fortegnelse paa sine gieldener, dernest registering ved tal, maade, vect och verd, saa vit hannem bevist er, af alle sine løsøre, vere sig tilstandende gield, perler, edelstene, guld, sølf, kaaber, tin, kiøbstedgods, klæder och alt andit boeskab, hvad det och nafn hafve kand, derforuden och en richtig jordebog paa eiendomb, arfve-, gafve- och kiøbegods, pant och indførselsgods och ald anden sin rettighed, och skal alt forbemelt angifvis under den, som opbiuder, hans hand och segel. Derefter skulle landsdommerne saadan opbydelse forkynde til tinge, och skal den, som opbyder, self[2] bevilge tvende gode mend, eller och om hand ingen kand bekomme, som godvilligen ville lade sig bruge, da skal hand mue nefne tvende, som vederheftige och nest besiddende erre, hvilke bevilgede eller tilnefnde gode mend landsdommerne skulle siden dertil skriftteligen forordne; meden saafremt enten af forbemelte gode mend for lovlig forfald icke møder, da maa den, der møder, en anden vederheftig god mand, som hand eller den opbydende dertil kand formaa, til sig tage och med hannem forrette, som ved bør och herefter formeldis[3]. Forbemelte tvende gode mend skulle ved sex uger dernest efter samme gods och løsøre sette och taxere, eftersom de ville vere gestendig[4], saa och det mod gielden liqvidere.

[1] *Tilskrevet i K*[1].

[2] *I K*[1] *overlades udmældelsen oprindelig landsdommeren.*

[3] meden ... formeldis, *er tilskrevet i K*[1].

[4] *R:* bestendig.

Naar nu løsøre och gods, som forberørt, er taxerit, da skulle creditorerne lodde, hvilken dennem fore eller efter skal hafve kor at tage deris betaling udi de opbudne løsøre och gods, som dennem self best lyster; dog hvo udi løsøre begynder at tage, skal tage sin betalning derudi, saa vit de kand strecke; i lige maade hvo udi jordegods søger sin betalning, blifve sig derved, meden tilrecker; tage sig och paa it sted och samlit, saa vit hand er berettigit, och det kand strecke, hvor hand begynder, før hand paa andre steder tager. End falder derom tvist ind imellom de interesserede, da stande for fulde, hvad forbemelte gode mend derudinden tilbørligen kiendendis vorder; och paa det enhver uden videre vitløftighed och trette sit kand vorde mechtig, saa och vide, hvad ret sig vederfaris, da skal enhver, som hafver at fordre, under forbemelte gode mends hand och segel gifvis beskrefvit, hvis de udi betalningen bekommendis vorder, saa vel som och gienparten af opbydelsen, taxten, liqvidationen och hvad enhver creditor for udleg anammer, och det paa dens bekostning, som saadan gienpart begerer. Meden saa fremt frit gods nogen ufri mand tilfalder, da skal hand vere forplicht det til fri mand at selge och afhende inden aar och dag. End blifver nogit øfrigt, det komme den, som opbyder, til gode, naar hans creditorer erre fornøiede.

Til saadanne liqvidation och anammelse, som forbemelt er, skal af forbemelte gode mend en vis sted och dag, sex uger omtrent efter opbydelsen, berammis; och skal samme gode mend de interesserede derom til kiende gifve paa den, som opbyder, hans bekostning saa betimelig, at de kand møde och vere tilstede; serdelis skulle de holsteinske creditorer och derom advaris.

Blifver nogen ude, e hvad forskrifning hand och hafver, da skal hans andel efter lodden hannem af gode mend

under den, som opbiuder hans tilsiun, hannem afsettis och aar och dag dog paa creditorens eventyr, naar ellers den opbydende udi dets forværing eller forlist ingen aarsag er, forblifve; siden gaais derom efter loven. Saa fremt och det adels jordegods er och os tildømmis, da skulle vore lensmend, under hvilke saadant gods falder, det endelig selge, som de kunde, ved opbydelse eller i andre maader, til andre af adel och siden, hvis de och derfaare bekommendis vorder, os til regenskab føre. Och ville vi hermed alle exceptiones, som mod denne vor forordning optenkte ere eller optenkis kunde, gandsklige hafve optagne och som ulovlige casserede.

Meden saa fremt nogen hafver forlofvere for den sin tilstaaende gield, for hvis betalning nogen sit gods opbyder, da skal creditoren, som saadan tilstaaende gield hafver, icke vere forplicht at lade sig paa forbemelte vis och maade befredige; meden det skal vere hannem frit fore hos forlofverne at blifve och dennem at søge, intil samme forlofvere betaler eller, som før er rørt, nødis deris gods at opbiude och afstaa. End befindis nogen mandsperson, som icke hafver at betale, den straffis med fengsel efter forordningen, med mindre creditorerne hannem ville benaade. Och skal denne punct och artickel udi nærverende forordning først forstaais at hafve mact och angaa den 25. januarii førstkommendis, dog de andre nestfølgende artikle udi denne forordning hermed icke ment, meden de strax efter dens forkyndelse at hafve deris fulde mact och genge.

2. Hvorledis vitterlig gield af fellidsboe betalis oc udleggis. — Om arfve oc gield vedersigis. — Hvorledis boet besiglis, naar nogen afgaar.

For det andet ville vi och, at med den afdødis gield skal forholdis efter loven och recessen, nemlig naar boit inden fiorten dage er af neste frender indgield och

udgield, saa vit vidis och findis, antegnet, registerit och al ting siden i boen forseglit, undertagen hvis til daglig ophold och brug kand medgaa, hvilket dog och registeris och taxeris skal af de, som registerer, da skal vergen med[1] forbemelte neste frender, om saadan gield findis, som af vichtighed er, gifve landsdommerne saadant til kiende, hvilke skulle saadant til tinge forkynde; och skulle forbemelte verge och samfrender bevilge eller nefne tvende gode mend[2], hvilke landsdommerne, som for er rørt, skulle forordne; samme gode mend bevilgede eller tiltagne i enten deris sted, som for lovlig forfald udeblifver, som tilforne formeldis, skulle taxere och liqvidere gods och gield ved siette ugis dag, och da maa vergerne och arfvingerne self giøre udleg til creditorerne udi gode løsøre och jordegods, undertagen de med creditorerne anderledis kand forenis, eller och creditorerne self godvilligen ville lade gielden bestaa, synderlig om en ringe gield findis, som de uden anden forvaring arfvingerne ville betroe; ti dersom icke større gield findis end den, som vel af indkomsten uden anden deraf gangende udgift kand efterhaanden fornøies, da skal vergen derudi søge de umyndigis fordel och deris jordegods skaane, saa vit mueligt, och som de ville andsvare; dog saa fremt jo nogen efter recessen[3] af boet strax begerer at betalis, da kand och bør det hannem icke vegris, ei heller arfvingerne vere forment, at de jo af, hvis i boen findis, creditorerne mue affinde, om de ingen gield ville bortskyldig vere.

Naar arf och gield forsvergis, da skulle arfvingerne eller deris verge eller de neste frender, om de umyndige ere, och den rette verge udenlands er, eller och en af de neste frender med kongens fogit, om den anden udi lovlig forfald er, som i nestfølgende artickel formeldis, boen strax

[1] vergen med, *er tilskrevet i K*[1]. *oprindelig landsdommeren.*
[2] *I følge K*[1] *tilkom udnævnelsen*
[3] *Reces 1558 § 53.*

registere och besegle, och siden mue creditorerne, efter som lodden dennem tilfinder och tilforne om godsis opbydelse formeldis, tage deris betalning før eller siden udi det, dennem lyster; dog skal tvende gode mend af landsdommerne dertil nefnis, saa fremt creditorerne icke self nogen er angifvendis, hvilke med ald ting om siette ugis dag mod, som i første artickel er rørt, skulle sig forholde; och saa fremt enten dennem udi saadan taxering for lovlig forfald icke møder, da maa den, som møder, en anden vederheftig god mand udi det sted til sig tage och med hannem forrette, som ved bør, och hand vil ansvare; dog skal serdelis och efter loven hafvis i act børnepenge, kirkepenge, och hvad gield umyndige hafver at fordre.

Och efterdi udi saadant tilfald, serdelis naar ingen sig arf eller gield tiltager, stor utroskab pleier at begaais, da om ingen anden tilstede er, skal den eller de, tilsiun udi husit hafver, strax al boe och løsøre, brefve och andet forsegle och lade nøiachtigen forsegle och i god forvaring indsette eller och stande derfor som [for] anden vitterlig utroskab til rette; dog skal dennem vere tillat til dagelig brug och ophold, kost och øl och nødvendig boeskab, dog at det richtig registerit er, och som de ville forsvare, uden fore och ubeseglit til nytte at hafve och bruge.

3. Hvorledis boet beskrifvis efter den afgangne. — Lovlig forfald. — Naar anden verge maa forordnis.

Naar nogen adelsperson, som uden foreldris fellig er, ved døden afgaar, da skal den afdødis neste och eldste tvende frender paa federne och møderne, som i landet erre boesidende, registere arfve och gield och siden, om ingen dennem ret verge er, samme registering den rette verge paa boets bekostning tilskicke. Er en af dennem udi indmaning uden lands, paa sotteseng eller i udbud mod rigens fiender, da maa den, der møder, tage

en anden god mand eller kongens fogit udi hans sted. End saa fremt ingen dennem af forbemelte aarsager kand møde, da maa landsdommerne to gode mend, nemlig andre neste frender eller och vederheftige och nest boesidende, udi deris sted forordne.

Saa fremt den rette verge uvederheftig eller utienlig er, och det os nochsom til kiende gifvis af forbemelte samfrender eller andre, da ville vi en anden, som ellers nest er, dertil forordne. Och skulle hver laugverge och de, boen efter kongelig reces registere[1], herefter vere fortenkt det sig at antage, som loven och recessen dennem enhver for sig tilholder, med mindre de derfore ville lide och svare.

[1] *Reces 1615 § 23.*

4. Hvorledis den, som tiltalis for udleg, kand rette for sig.

Naar nogen, som tiltalis for gield och udleg, vil rette for sig, da skulle landsdommerne, naar af dennem begieris eller for dennem indkommer, om gielden kiendis richtig eller vedgaais, eller och derpaa tilforne voris dom eller afsigt er forhverfvit, tilforordne, som forberørt, tvende gode mend af dens stand, som udleg giøre skal, bevilgede eller tilnefnde af den, som esker udleg, hvilke eller de i enten deris sted tiltagne skulle taxere och sette det, som tilbiudis, vere sig gode løsøre eller jordegods, som de ville forsvare. Dog skal den, som tiltalis och vil rette for sig, saa fremt hand af nogen anden tilforne for gield och udleg søgt er, først udlegge eller och tilbiude och afsette fyldiste efter forbemelte gode mends taxt til den, hannem føre lovligen søgt och tiltalit hafver.

5. Hvorledis enhver sin gield eller anden kraf uden vitløftig proces hafver at søge. — Den for gield oc udleg søgis, maa sig mod loven ei urige.

Endog enhver er frit for at bruge rigens ret, serdelis de motvillige at tvinge och hafve i afve, dog efterdi

mangen, som icke hafver at betale, tit och ofte sin vederpart icke vil giøre udleg, allene at føre hannem paa skade med rigens rettis vitløftige proces, endog hand den at udstaa icke er vederheftig, da ville vi enhver hermed fri stillit hafve, som gield och anden udleg hafver at søge, at de mue søge sin betalning efter det 54. capitel udi kong Christian den tredie høiloflige ihukommelsis reces, och skal borgemestere och raad, herrids-, bye- eller birkefogden[1] efter sagens vichtighed och som sedvonligt, naar nogen ufri mand for dennem tiltalis for gield och udleg, som befindis med rette at skulle fyldistegiøre, strax vere forplicht at forordne tvende dannemend med fogden eller, udi fogdens forfald, hans fuldmectige eller byes svenne efter sagens leilighed, hvilke af den tiltal[t]is boe och gode løsøre och, om de ei tilstrecker, af hans jorder och eiedom skulle tilvurdere den tiltalende fyldiste och fuld verd, saa fremt den tiltalte ei retter for sig inden femtende dag eller och trende solemerke, om sagen paa enten siderne gester er paagieldende.

I lige maade naar nogen adelsperson befindis af landsdommerne nogen udleg skyldig vere efter dom eller lovlige tiltale, da skulle de strax tilforordne tvende adelsmend, tilnefnde eller bevilgede af den, som krefver[1], hvilke self eller en dennem med den i enten deris sted, som forbemelt er, tiltagis, skulle giøre den, som tiltaler, udleg af den tiltaltis, saa fremt hand icke retter for sig, boe, løsøre och jordegods. Er det icke got, eller och vil eller kand hand icke giøre udleg, da mue de self tage voris fogit til sig och udlegge andre løsøre, som gode ere; findis eller paavisis inted saadant, da mue de giøre udleg udi hans jordegods, eftersom ridemend pleie och bør at giøre. Naar och taxering och indvisning i gods sked er, da mue landsdommerne dømme det til eiedom, om ei

[1] *Udnævnelsen tilkom efter K[1] oprindelig landsdommeren.*

inden aar och dag indløsis; hvo ellers derpaa skader, stefne det ind for os och voris Danmarkis rigens raad.

Och paa det ingen retten til forfang, naar hand søgis, sit gods skal afhende, da skal ei nogen, naar dom ofver hannem til landstingit er forhverfvit, mectig vere sit gods at afhende, med mindre hand, siden hand solt hafver, saa vederheftig er, at hand den gield eller udleg, hannem krefvis, kand fyldistgiøre.

Och efterdi ofte befindis, at gieldsbrefve, naar de en gang fornøiede ere, siden misbrugis, da naar udleg, som forbemelt, sked er, och brefvenis summe och anden omstende i afsigten er indført, skulle de saadant at forekomme nøiagtig paaskrifvis och casseris, saa vit de bør, och siden den, som udleg giører, tilstillis.

6. Landsdommers forplict alle sager at ordele.

Landsdommerne skulle herefter paa alle verslige domsager, paa hvilke de ordele kunde, saa vel som adels och uadels gield och anfordring dømme och skaffe ret och execution. Imod adelsbref maa de och vel dømme, med mindre saadan bref saaledis udi dommen røris, at det deris ære och lempe for nær er, som det udgifvit hafver. Och efterdi landsdommerne enhver hiemme kunde och skulle hielpe til sin ret, da skulle ingen herefter tilstedis stefning udi vort cantzelie at bekomme, med mindre hand stefner landsdommers dom, undtagen de sager, som adels ære och lif paagielder; dog ville vi os forbeholdit hafve de sager, hvorudi nogen for rettens fornectelse och voldsom tvang och forurettelse beklagis, med vore Danmarkis rigens raad til forhør for os at indstefne.

7. Dele maa ei tagis uden dom udi sager, som nogit paa sig hafver. — Nam oc vurdering, dele oc dom paa æren.

Til hiemtingene skal ingen herefter fordelis for sager,

sager, som ofver tre dalers verd er eller ære paagielder, med mindre tilforn efter lovlig kald och varsel er dømt i sagen; derforuden, saa fremt ved nam eller vurdning nogen kand søgis, da skal ald delemaal forblifve. For ord, ved hvilke ingen sichtis paa sit erlige rychte och lempe, skal ei heller nogen dele eller æredom udstedis.

8. Kiøbmandsbog.

Efterdi med kiøbmandsbøger daglig stor urichtighed befindis, mest udi de, som icke holdis kiøbmend mod kiøbmend, hvor den ene bog mod den anden kand confereris, da, endog vi rette kiøbmends bøger mod kiøbmend lader i sin verd, saa vit enhver steds borgemestere och raad eller ofverkiøbmend dennem at gotgiøris billigen kunde kiende och dømme, ville vi, at hvilken kiøbmand herefter nogen gield och serdelis af adelspersoner hafver at fordre, skal se til, at hand sine bøger af dennem lader underskrifve eller och efter deris richtig underskrefne sedel och bevis ved dag och datum, som hos regenskaberne liggis kand, betroer dennem, som icke med rede penge kunde betale, och engang hvert aar, saa vit mueligt och de kunde dertil komme, med dennem afregner och lader sig betale eller i det ringeste i deris bøger underskrifve och al ting endeligen klarere.

9. Om pant.

Efterdi denne tid at udlaane eller borge uden pant och god forvaring misligt er, mangen och besverligt falder sit gods til brugeligt pant at afstaa, da, naar efter forige forordning[1] pantebrefvene til landstingit, hvor godsit ligger, læsis och paaskrifvis, skal den, som nogit pantsettis, mue anamme ved fogden och tvende gode mend, adel eller uadel, efter den, som maa afhende, hans forskrifnings indhold, det, hannem pantsettis, saafremt det

[1] *Frdg. 1622 26. avgust.*

tilforn icke lovlig af andre anammit er. Giøris paa anammelsen ulovlig forhindring, spilde dog icke den, pant hafver, sin rettighed.

Vil nogen hende dom paa pant for eiedom, da skal hand alleniste tage fylliste af pantit efter gode mends sigelse och ei videre, hvorledis och pantebrefvit formelder.

74.

1623 9. juli. (Hafniæ.) *Åb. brev om benådninger for det gullandske kompagni i Helsingør.*

Skånske reg. 4, 290—91.

Eftersom det anrettede gullandske compagnie udi vor kiøbsted Helsingøer os hafver ladit andrage, hvorledis de, som bygge och boe paa vort land Gulland ved Bursvig, ingen synderlig handel kand hafve med tiere eller tømmer, saa forskrefne compagnie icke kand bekomme sin betaling af dennom, daa hafve vi efter compagniets anfordring unt, bevilgit och tillat . . .,

1. at vore undersaatte udi Bursvig boendis mue herefter indtil paa videre besked hugge och udføre lade af de stengrafve, vi tilforne til voris behof hafver ladit brugge, dog saa vit vi dennom self icke behøfver eller brugge lader.

2. I lige maade hafve vi bevilgit forskrefne gullandske compagnie at mue opberge skattetieren, som bønderne der paa landit os plichtige ere til aarlige landgilde at udgifve, och dennom saa dyre, som de til nogen anden kand selgis, med rede penning udi vort rentekammer at betale.

3. I lige maade hafve vi och bevilgit, at forskrefne compagnie mue der paa landit indkiøbe den talg, som vi ellers til vor behof lader aarligen bestille, dog dersom vi forskrefne skattetiere och talg self kunde behøfve, skal compagniet plichtig vere os lige saa gode och tienlige

vare for det same kiøb strax at forskaffe, paa hvilke aasteder vi dennom kunde behøfve.

4. Disse forskrefne benaadinger ville vi herefter vore undersaatte der ved Bursvig och forskrefne compagnie hafve efterlat, indtil vi anderledis derom tilsigendis vorder.

75.

1623 9. juli. (Hafniæ.) *Frdg. om akcise af vin og eddike.*

R: Sæll. tegn. 22, 266.
T: Samtidigt tryk på 2 blade med 16 linjer på sidste side.
Desuden trykt samtidig på 2 blade med 15 linjer på sidste linje.

Eftersom vi denne tids besørgelige tilstand nogle aar her hafver betrachtit och serdelis, at grendsefestningernis underholdning udi atskillige voris naboers ubestand bedre acht och forsorg behøfver end udi forige tider, da hafver vi med voris Danmarkis rigens raads raad och betenkende dennem at underholde nødigt erachtet paa vinen en visse aarlige accise at paaligge, nemlig

1. at af hver amme rinsk eller spansk vin eller vinedicke, som udi voris riger och lande indføris der at forbrugis och afhendis, toe richsdaler in specie eller deris verd skal udgifvis; af hver amme frands vin eller edicke halfanden richsdaler in specie eller deris verd, dog hvis vin vore undersatter indfører och allene indligger til andre udlendiske at afhende och ofverlade, saa vel som och hvis adelen til deris egit behof udi anker eller derofver kiøbendis och indliggendis vorder, hermed icke ment, meden for saadan accise at vere forskaanit.

2. Och skal samme accise begynde och andgaa, naar forige for toe aar paabødne accise efter voris obne brefvis indhold er til ende[1].

3. Ti biude vi och befale, at alle, som paa vore vegne bør at hafve hermed nogen indseende, at de flitte-

[1] *Åb. brev 1621 20. juli (no. 590).*

lig derofver er, at denne richtighed och accise udgifvis och eftersøgis, saa vit ske kand och bør, och serdelis vore toldere, at de af hvis saaledis opberis, serdelis regenskab udi vort rentekammer lader giøre.

76.

1623 9. juli. (Kiøbenhafn.) *Frdg. om akcise af øl, eddike, mjød, melske, most og brændevin, som udtappes og sælges her i riget.*

R: Sæll. tegn. 22, 266—67.
K: Koncept.
T: Trykt samtidig på 2 blade med: Brendevjn, *i overskriften.*
Desuden trykt samtidig med: Brendvin, *i overskriften eller med:* Brendevin, *s. st. samt tillige enten med fire eller et ord i næstsidste linje.*

Eftersom vi nogen tid forleden for atskillige aarsager fremmit øl her udi vort rige Danmark hafver afskaffit[1], dog at den indkomme, kronen af saadant fremmit øl hafde, os igien skulle erstattis med hvis accise paa indlendiske malt och øl kunde liggis, och eftersom vi nest forleden tvende aaringer saadan afgang paa forbemelte indlendiske accise hafver fornummit, som os och kronen gandske er ulidelig,

1. da hafver vi med voris Danmarkis rigis raads raad och bevilling endnu fremdelis verit foraarsagit paa hver tønde øl eller øl-edicke, som udi kander, potter eller saadan maal her udi riget udtappis, otte skilling danske at paaligge, som foruden den forige malt- och øl-accise skal udgifvis, dog af under skillings øl gifvis allene forige accise.

2. I lige maade skal och gifvis otte skilling danske foruden forige paalagde accise paa hver tønde øl, som bryggis i kiøbstederne och udføris paa landsbygderne eller til søes at forhandlis[2], dog hvis øl, brendevin eller

[1] *Frdg. 1621 16. febr. (no. 573).* [2] *Således og T; i K fattes:* at forhandlis.

anden drik, som til skibsfolkit och seilation forbrugis, skal for denne accise vere fri och forskaanit.

3. Dernest skal och af hver tønde miød, som i potter, kander eller saadan maal udtappis, gifvis en specie daler eller dens verd; af hver tønde melske en ort eller dens verd; af hver tønde must, som och i potte- och kandetal udtappis, gifvis en half orts daler.

4. Dog hvis øl och drik, adelen til deris egit behof udi egne eller andre dertil leiede kieldere indligger, skal verre fri for accise efter, som i forige mandat[1] formeldis.

5. Dernest skal och af hver amme udlendske brendevin, som her udi rigit selgis, gifvis fire richsdaler in specie; af hver tønde indlendske brendevin halfanden richsdaler in specie.

6. Och eftersom den forige paalagde malt- och øl-accise fast ringere sig beløb, end vi eller voris Danmarkis rigens raad vel formodit hafde, efterdi lensmendene saa vel som borgemestere, raad och vore[2] toldere icke den flittighed hafver anvent, som de vel burde och vi dennem tilfortroed hafde, af aarsage at enhver uden tvifvel gierne saa sine med ringeste tynge at beliggis, ei erachtendis saadant sig self fremdelis til skade at gerade[3], ny och større paaleg och besveringer at foraarsage, saa ville vi nu hermed enhver[4] alfvorligen hafve paamint och formanit, at de derofver er, at denne rettighed och accise udgifvis och eftersøgis, saa vit ske kand och bør, paa det vi icke skulle foraarsagis mod voris vilge och mening videre accise, det vi dog heller saae at kunde gaais forbie, at paabiude, i hvilket, saa fremt det sker, de tilsiun med accisen bør at hafve, saa vel som de, den udgifve skulle, allene er at tilregne.

[1] *Frdg. 1621 § 3.*
[2] *Således og T; K forbig :* vore.
[3] *Således og T; K tilf.:* och.
[4] *Således og T; K tilf.:* naadigst och.

7. Och skal for denne accise os serdelis regenskab giøris, och ingen tilstedis udi potter eller kander øl, øledicke, miød, melske, must eller brendevin[1] at selge, som icke et vist tegen efter vore befalingsmend[s][2], borgemestere och raads anordning udhengendis vorder, under straf som ved bør.

[1] *K forbig.:* øledicke ... brendevin.

[2] *Således KT.*

77.

1623 11. juli. (Kiøbenhafn.) *Åb. brev om konvojpenge af skibe, som ville sejle på Spanien.*

Sæll. tegn. 22, 249.

Eftersom vi nest forleden aar de spanierfar vore undersaatte til gafn, beste och des bedre sickerhed vor confoi paa Hispanien hafver udsend[1] och endog fast ingen samme vor confoi sig hafver villit understille, men paa deris eventiur henseglet, hvorudofver vi icke videre paa den vis och saadan omkostning hafver kundit eller villit nogen confoi udgiøre, dog paa det søefarten des sickere kand forblifve, hafve vi endnu for got anset nest guds hielp denne tilkommendis vinter vore orlogskibe fremdelis lade convoiere, hvorfaare vi med vore Danmarks rigis raads raad och samtycke ville paalagt hafve:

1. at alle skibe, som af vore riger Danmark, Norge och underliggende lande fra Michaelis och frembedre i efterhøst udsegle, skulle verre forplicht den confoi rettighed och penge, som vor mandat om formelder, at udgifve, hvad heller de confoi bruger eller icke, och skulle vore confoier møde i Fleckerøen fiorten dage for Martini och, saa vit mueligt, med en lius mane om Martini udløbe och siden forbide i Spanien til først in martio eller efter som floden tilsiger, hvorefter de skibe, som ville bruge vor

[1] *Frdg. 1622 26. avg.*

confoi och følge floden, sig kunde hafve at rette och lade finde.

2. Ti bede vi, biude och befale vore embitsmend, at der, enhver udi sit lens underliggendis kiøbsted, alle de spaniefarer, som paa efterhøsten, som forberørt, udløbe, richtigen lader antegne och siden, naar de nest guds hielp igien hiemkomme, deris confoipenge efter forbemelte forordning opberge, hvilket de saaledis hafver os at føre til regnskab.

78.

1623 11. juli. (Kiøbenhafn.) *Frdg. om taksering på adelens rostjæneste af deres eget gods.*

Sæll. tegn. 22, 250—51.

Eftersom udi langsommelig tid icke nogen visse taxering er blefven giort, paa hvor mange heste och folk enhver eder os saa vel som eders federneland til beste och beskermelse plichtig ere at holde, och emidlertid efter sidste taxering stor forandring sig hafver begifvit paa adelens gods och eiendom formedelst mange deris dødelig afgang, arf, kiøb, sal, indførseler, pantis forskrifvelser och andre contracter, ved hvilke mange deris gods afhendit och andre sig det tilforhandlit hafver, saa icke kand vidis, hos hvem samme rostieniste kand fordris udi denne tids tilstand, saa nu fornøden erachtis at verre udi beredskab och nest guds hielp tenke paa middel til dette rigis velstand, ti bede vi eder, ville och hermed alvorligen befaler,

1. at enhver eder, som fri och frelse kiendis, lader med førderligste forfatte richtig jordbøger paa alt eders jordegods, vere sig arfve, pant, kiøb eller hvis i ved indførseler och udi andre maader udi hand och hefd hafver med richtig taxt paa eders sædegaarde, bøndernis landgilde saa vel som paa de skofve, som icke ere under

sædegaardenis taxt, efter som i ville, at det efter eders dødelig afgang skal skiftis, och som i det self opberer och udi brug hafver, hvilke eders jordebøger under eders hand och segel enhver af eder inden st. Mortens dag førstkommende i det seniste skulle til en af vore ritmestere, under hvis fane i hertil hafver tient, fremskicke och lefvere, som i ville antsvare och verre bekient, efter hvilke voris gode mend, raad och tilforordnede commissarier Oluf Rosenspar til Skarholt, Christian Holk til Bustrup, her Albret Skel til Fusingøe, ridder, och her Anders Bille til Rosendal, ridder, embidsmend paa vore slotte Dragsholm, Silkeborg, Ribberhus och Helsingborg[1], skal giøre it billigt och vist ofverslag, af hvor mange lester korn en hest skal holdis, och enhver sette och taxere, saa ingen sig derofver kand hafve at besverge, efter som vi icke høiere rostieniste erre begierendis rigens adel at paaliggis, end som de hertil hafver underholdet.

2. Dersom och nogen er til sinds under en fane at giøre os och rigit tilbørlig rostieniste af alt sit gods och eiendom, som hand udi adskillige lande kunde hafve beliggendis, skal det forskrefne ritmestere til kiende gifvis, hvor och udi hvilkit land saadant at ske blifver begierit.

3. Och paa det nogen richtighed efter denne dag kand vides, hos hvem saadan tieniste skal fordris, ville vi forordnit hafve, at hvo som heldst sit gods selger, forpanter, ved indførsel eller i andre maader afhender eller och andet gods ved arf, kiøb, pant eller andre contracter sig tilhandler, skulle det udi lige maade vore ritmestere til kiende gifvis, paa det den kunde befries, som godsit afstaar, och den, som det udi brug bekommer, udi hans sted igien indtrede och for hannem herudi at svare, dog under den fane, hand self rider i, och hvis nogen sig til-

[1] *I brevet til Bornholm blev adelen tilsagt at skulle fremsende deres undertegnede jordebøger til her Anders Sinklar.*

forhandler, som sig icke beløber høiere end en half hest, det skal icke regnis indtil ny taxering, mens dersom nogen ofver half hest sig tilforhandler videre, end han tilforne eiede, skal deraf en hest holdis, indtil taxering paany igien anstillis.

79.

1623 11. juli. (Rotenburg.) *Åb. brev om afbrydelse af al handel og forbindelse med Bremen, så længe pesten grasserer der.*

Sæll. tegn. 22, 257.

Eftersom vi forfarer, at den skadelig siuge och smittepestilentz skal begynde at grassere til Bremen, och efterdi fra samme sted handlis paa adskillige ørter udi vort rige Danmark, hafver vi for got erachtet udi vort rige at lade forbyde:

1. at al de Bremers handel skulle samme steds opstaa och saa lenge forblifve, indtil samme siuge der ophører; ville och hermed hafve forbødit, at aldelis ingen, som fra Bremen och de steder, samme siugdom nu grasserer paa eller och nu i sommer vorder grasserendis, komme, maa tilstedis paa nogen sted udi vort rige Danmark at handle eller indkomme enten folk eller gods, mens skulle strax derfra forvises, indtil gud vil det dermed igien ophører, da handelen fra de steder igien at continueris som tilforn.

2. I lige maader och vore egne undersatter icke heller at mue sig paa de steder begifve eller med nogen des indvoner handle, saafrembt de ellers vil tilladis ind i rigit igien.

3. Och skulle vore fogder, borgemestere, raad, byefogder, embidsmend och de, som paa vore vegne med visse forordninger bør at hafve indseende, giøre deris største flid til, at denne voris forordning tilbørligen blifver

efterkommit, efter som de kand erachte derpaa at verre macht liggendis och som de ville ansvare och verre bekient.

80.

1623 19. juli. (Hafniæ.) *Frdg. om faddernes antal, ægteskab med lokkede kvinder, begravelse og bryllupsgilde i Viborg.*

Jyske reg. 7, 533.

Eftersom Knud Gyldenstiern, embitsmand paa vort slot Hald, saa och docter Hans Vandel, bispe udi vor kiøbsted Viborg udi vort land Nørejutland, med borgemester och raad der same steds os hafver ladet berette, hvorledis udi vor kiøbsted Viborg stoer uskickelighed skal befindis udi kirkeorden och skik, daa paa det sligt kand afskaffis, hafver vi efter deris anfordring bevilget och det herefter saaledis ville hafve holdet,

1. at ingen borger udi vor kiøbsted Viborg maa biude flere faddere til sit barn end fem i det høieste.

2. Disligeste skal och ingen, som tager nogen lockede eller for uerligt berøchtede kvindfolk til echte, mue lade sig viede til høimesse, mens til froepredicken, eller och naar al tieniste er ude.

3. Skal och ingen, e hvo de helst vere kunde, herefter mue giemme nogen lig [lenger] inde end toe netter i det høieste, och paa det stoer bulder och unyttig snak och tale udi ligevecht kand afskaffis, skal ingen mad eller ofverflødig dricke maa gifvis om aften udi lighuset.

4. Udi lige maade som vi och forfarer stoer bekostning at skal giøris, naar nogen brødlup skier, udi brudgommens och bruddens losemente med atskillige drik och andet, naar folken forsamlis at følge dennom til kirke, saa och i lige maade med barselkvinder at føre ud til kirke, saa mue ingen paa saadanne steder for predicken

lade skienke nogen slags drik, ei heller nogen mad eller confect lade opberge, mens strax udi lauge tide gaa edrue til kirke.

81.

1623 25. juli. (Kiøbenhafn.) *Frdg. om landhandel og øksenhandel.*

Sæll. tegn. 22, 265—66.
Trykt samtidig på to blade.

Eftersom vi komme i forfaring om den store misbrug, som mod recessen[1] och stadsretten[2] med landkiøb och forprang sig dageligen tildrager, hvilket icke allene de, paa landit boer, ingen fordel gifver, meden och borgerskabit udi vore kiøbsteder paa deris næring til største afbrek gerader, da hafver vi med vore Danmarkis rigis raads raad och samtycke for got anset saadant at forekomme efterfølgende forordning derom at paabiude och lade udgaa.

1. For det første skal herefter aldelis ingen ufri mand mue drifve nogen handtering paa landit med kiøb och sal eller och actis for borger, med mindre hand borgerskab sorit och tagit hafver saa och giører ald borgerlig och byes tynge och self holder sit egit hus och ildsted udi nogen kiøbsted, dog de bønder, som serdelis kongelige benaadinger paa seilats hafver, hermed deris frihed uforkrenkit.

2. Dernest eftersom os berettis mange at misbruge den frihed, dennem nyligen forunt er, med gresøxen at kiøbe[3], da ville vi alvorligen befalit hafve dermed efterfølgende skik at skulle holdis, nemlig at ingen ufri mand skal maa kiøbe nogen gresøxen, uden hand dennem strax paa sit egit foder vil indsette, och da skal hand dog vere forplicht saadant lensmanden eller sin hosbund eller och

[1] *Reces 1558 § 33; 1615 § 8.*
[2] *Alm. stadsret § 142.*
[3] *Frdg. 1619 1. juli.*

dens fogit, om hosbunden uden lands er, tilforne at gifve til kiende och af hannem tage sedel, hvor mange hand vil kiøbe och strax indsette, dog hermed ingen forment til sin nødtørft, husholdnings behof eller sin afvel dermed at bruge, øxen uden nogen saadan seddel sig at tilforhandle.

3. Videre paa det øxenhandelen dis bedre kand tiltage, skal det vere de kiøbmend, som øxen drifver eller skiber, frit foruden hvis de paa deris egit foder kunde opsette, at kiøbe gresøxen, dog at de dennem strax paa vore eller adelens ladegaarde stalder och opsetter; dog skal de i lige maade, som forbemelt er, gifve vore lensmend til kiende, hvor mange de ville kiøbe och paa hvad sted, de dennem ville opsette, och skal ingen ufri mand efter denne dag gresøxen til forprang at kiøbe och igien at afhende verre tillat, saafremt hand tilbørligen icke derfore vil stande til rette och øxen til sit herskab hafve forbrut.

82.

1623 22. avg. (Hafniæ.) *Missive til Otte Marsvin om at tilholde bønderne i Gønge herred at give sine præster tiende af humle.*

Skånske tegn. 5, 19.

Presterne udi Gøng herret der udi det len udi vort land Skaane hafver os supplicando til kiende gifvet, hvorledis bønderne udi fornefnte herrit icke ville gifve tiende af den humble, som nu der udi egnen rundeligen aflis, forevendende at humble icke er korn, uanset at den tid, der saadis korn i den jord, som humblen nu leggis, da fik presten tiende deraf, med mere same deris supplication indholder, daa efterdi ved saadan humblens tiltagelse kornsædens tiende forringis, ordinantsen ochsaa formelder, at hvor ingen eller ringe kornsæd er, der skal tiendis af andit, bede vi dig och ville, at du tilholder bønderne udi

Gøng herrit, at de herefter enhver til sin prest retferdeligen tiender af hvis humble, der aflis.

83.

1623 1. septbr. (Hafniæ.) *Åb. brev om forbud mod, at havre på grund af misvækst i Skåne udføres af riget*[1].

Skånske reg. 4, 294.
Sæll. tegn. 22, 277.

[1] *Brevet lyder i øvrigt ligesom åb. brev 1621 28. novbr.*

84.

1623 1. septbr. (Hafniæ.) *Missive til alle lænsmænd i Sælland om ikke herefter at lade bønderne af kronens skove få træ* til steg til deris gierder *eller tilstede dem at opsætte gærde* af steg eller træ *om deres jord, men at tilholde dem at omlukke og inddige med sten eller jord, da skovene ikke kunne tåle at lade dem følge træ til dette brug.*

Sæll. tegn. 22. 277—78.

85.

1623 2. septbr. (Hafniæ.) *Åb. brev til tolderne i Helsingør om at advare skipperne, som have deres fart gennem Sundet, om, så længe sildefiskeriet påstår, ikke ved nattetide at passere strömmene, men at ligge for anker på de steder, som mindst kunne være fiskerne til forhindring, og desuden at føre sin lanterne for at ikke fiskerne uforvarendes skulle drive på dem; fordrister nogen sig herimod og angribes på vore strömme, skulle de straffes som ved bör.*

Sæll. tegn. 22, 278.

86.

1623 4. septbr. (Hafniæ.) *Frdg. om, at kongens skibsofficerer skulle afholde sig fra kritik over kost og arbejde ombord i mandskabets nærværelse.*

Sæll. reg. 17. 379—80.

Eftersom os for berettis, hvorledis en del voris skibsofficerer, naar de ere til skibs eller i andre forsamlinger, hvor søfolket det vel kand høre, tit och ofte sig understaaer atskillige discurs at bringe paa banen, hvorledis med skibsunderholdning, spisning, arbeide och andet saadant forholdis udi Holland och paa andre fremmede steder, der med deris egen forfarenhed at gifve til kiende, och icke agter, at de derved under folket stoer uvillighed och uleilighed tit och ofte foraarsager, och at saadanne ord snarere ere mytmaggerie at tilregne end noget andet,

1. da bede vi och hermed alvorligen ville och befale, at alle forskrefne vore officerer sig saadan snak, som os til skade och utieniste och dennom sielf til føie reputation gerader, entholder, saa och deris underhafvende officerer och boedsfolk sig derfra at undholde strengeligen paalegger; saa frembt vi saadant fremdelis fornemmer, at vi icke da med dennom med høieste och tilbørlige straf skulde lade fortfare.

2. I lige maade ville vi enhver advaret hafve, at de sig efter voris udgifne skibsartikler belangendis arkeliet, saa och øltønder igien at lefvere, forholder, saa fremt de icke sielf derfore ville tage skade.

87.

1623 5. septbr. (Hafniæ.) *Fundats på den tyske kirke til silkevæverne.*

Sæll. reg. 17, 380.
Trykt herefter hos O. Nielsen: Købh.s diplomatar. 2, 743.

1. Vi hafver funderet . . . dend tydske kirke her udi vor kiøbsted Kiøbenhafn til vore silkevefvere och andre udlenske folk, som her samme steds for os nogen manufactur af silke, uldet, linnet eller andet saadant giører och forarbeider, hvor dennom skal giøris tieniste med guds ords predicken, sakramenternis uddelelse, brudevielser, begrafvelser och ald anden geistlig tieniste, och skal dennom

udi dend ny biugning, korskirken kaldet, som til samme tydske kirke skal opsettis och ellers til fornødenhed stoelsteder udvisis.

2. Skal och bispen med sognepresten och de eldste udi kirken sex des forstandere forordne, som och deres nødtørftighed, gafn och beste flitteligen skulle hafve i agt.

3. Udi samme kirke maa och herefter, som hidindtil brugeligt hafver veret, trende tafler omberis, och hvis som saaledis paa de fattigis tafle gifvis, skal til de fattige och vedtørfvende udi samme tydske kirkis menighed dog til nødtørft uddelis och saaledis med andet føris til regnskab.

4. Sammeledis skal vor øfverste rentemester, dend som nu er eller herefter kommendis vorder, med bispen her samme steds aarligen om Philippi Jacobi dag samme kirkis regnskaber forhøre.

88.

1623 5. septbr. (Hafniæ.) *Missive til borgemestre og råd i København om at advare smedene i København mod at tage nogen af de svende, som have tjænt og taget arbejde på vor smedje, i deres tjæneste, med mindre de have rigtig besked, at de ere lovlig forløvede derfra; hvo, herimod gör, skal have forbrudt sit embede.*

Sæll. tegn. 22, 281.
Trykt herefter hos O. Nielsen: Kbh.s diplomatar. 5, 59.

89.

1623 18. septbr. (Vordingborg.) *Åb. brev om stadfæstelse på torvedag i Vordingborg og forbud mod at tage de bønder, som indfinde sig her, til vognægter.*

Sæll. reg. 17, 385–86.

Efter en stadfæstelse på åb. brev 1547 6. decbr.[1] *om torvedag i Vordingborg hver løverdag hedder det:*

[1] *Danske kancelliregistranter 1535–50, s. 367.*

Och eftersom forskrefne borgemester och raadmend paa menige almuis vegne der same steds os hafver ladet berette, saadan axeltorf af bønderne her til dags icke skal vere holdet och søgt af dend aarsage, at naer de ere komne hid til byen deris torfvedag at holde, skal de af vore fogder och embitsmend her paa slottet tit och ofte vere optagne til lange ecker och reiser och ellers andet slottens arbeide at giøre, saa de derofver skal hafve undset dennom her at holde torfvedag byen och des indvonere til største skade och afbrek, da ville vi . . . hermed strengeligen och alfvorligen forbudet hafve . . . vore fogder och embitsmend her paa vort slot Vordingborg, nu verendis eller herefter kommendis, vore undersaatter udi Vordingborg paa samme deris axeltorf och torfvedag nogen forhindring at giøre udi nogen maade, ei heller nogen bonde, som paa forskrefne ugedage herefter hid til byen kommer, deris torfvedag at holde, optage til slotsarbeide eller nogen vore reiser at fuldgiøre, med mindre de derom ere tilforn udi rette tide bebudet och tilsagt.

90.

1623 18. septbr. (Hafniæ.) *Missive til alle lænsmænd om, at der herefter skal betales spindepenge af bønderne, mod at disse fritages for at spinde.*

Sæll. tegn. 22, 289.

Vi hafver for got anset, ingen spind herefter at tilskicke udi dit len at lade spinde, medens derimod ville, at bønderne der udi dit len aarligen skulle udgifve en vis summa penge i steden for hvis de ellers aarligen skulle spinde, da bede vi dig och ville, at du det saaledis herefter der udi dit len lader forordne, at udaf hver half gaard aarligen gifvis to skilling och af hver hel gaard fire skilling, hafvendis i acht, at de det meste deraf udgifver, som tilforne spind hafver haft, hvorfaare du os aarligen skal giøre serdelis regenskab herudi vort rentekammer.

91.

1623 4. oktbr. (Hafniæ.) *Åb. brev om forbud mod udførsel af rug inden næstkommende st. Hans dag*[1].

Sæll. tegn. 22, 293—94.

Efterat vi forfare, hvorledis at rugen fast alle vegne her udi rigit skal høigt opstige och blifve diur, saa det er at befrychte, at dersom slig leilighed icke hafvis udi acht och dertil icke søgis raad udi tide, skulle vore undersaatter herudi rigit derfaare lide brøst och mangel, hvorfaare vi med vore Danmarkis rigis raads [raad] dend leilighed hafver betenkt, besluttet och for got anset vor almindelig forbud ofver alt rigit at lade udgaa,

1. at aldelis ingen rug herefter af rigit skal udføris eller udskibis enten for nogle vore kiøbsteder, haufner eller anden steds, som korn eller andre vare pleier at udføris eller udskibis, indtil st. Hans dag nu førstkommendis.

2. Saafremt nogen enten indlendisk eller udlendisk eller paa de af os oprettede saltcompagniers vegne sig understaar herimod nogen rug her af rigit at udføre eller udskibe, da skal hand icke allene hafve forbrut skib, gods och alt, hvis hand hafver med at fare, meden och derforuden tiltalis och straffis som de, der mutvilligen imod vort obne mandat och forbud handle och giøre ville.

3. Dog ville vi hermed icke hafve forbødit rug til vort rige Norge och des saa vel som andre vort rige Danmark underliggende øer och lande indbyrdis under hinanden at føre och skibe.

4. Ti bede vi och biude vore fougder, embidsmend, borgemestere, raadmend och alle andre, at i efter denne dag aldelis ingen rug tilsteder her af rigit enten for nogle vore kiøbsteder, haufner eller anden steds efter, som forskrefvit staar, før end forskrefne st. Hans dag at udføris

[1] *Om brevets udarbejdelse, se Erslev: Rigsråd og stændermøder 1, 364; 366; 383.*

eller udskibis, saafremt de self derfore icke vil stande os til rette och straffis derofver, som ved bør.

92.

1623 4. oktbr. (Hafniæ.) *Åb. brev til bønderne over alt Danmark, hvem de end tjæne, om at vi, til at afvende fjendligt angreb på rigets grænser, forårsages at underholde et antal krigsfolk og derfor, med Danmarkes riges råders samtykke, forårsages at besøge dem om en hjælp til at besolde samme folk med, som skal udredes inden förstkommende Martini dag*[1].

Sæll. tegn. 22, 295–96.

[1] *Skattens störrelse samt bestemmelser om opkrævning fastsættes som i åb. brev 1617 24. juni, kun foreskrives ingen kurs, hvortil små penge skulle tages for enkede daler.*

93.

1623 9. oktbr. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at fremmed og udlændisk rug og mel, da der er at befrygte jo længere og mere dyrtid på rug og mel, frit og ubehindret må indføres og sælges i vore lande Sælland og Skåne indtil st. Hans dag 1624 og ikke efter denne tid.*

Sæll. tegn. 22, 300.

94.

1623 12. oktbr. (Hafniæ.) *Åb. brev om oprettelse af Bremerholms menighed.*

Sæll. reg. 17, 389.
Trykt herefter hos O. Nielsen: Købh.s diplomatar. 2, 744.

Eftersom vi hafver ladet gud den allermegtigste til ere fundere en kirke her paa vor Bremmerholm, hvilken vi ville, at alle vore skibs- och arkeliefolk, vere sig capiteiner, skippere, styremend, bysseskyttere, bodsmend, handverksfolk och alle andre, som paa flaaden tiene, saa vel som alle skrifvere och alle andre, som forskrefne Bremmerholm, arkeliet, provianthuset, bryggerhuset, vognstalden her for slottet betiene, skulle holde for deris rette

sognekirke, ti bede vi och hermed alvorligen befale eder alle och hver, som skibene, arkeliet, provianthuset, bryggerhuset och vognstalden her for vort slot Kiøbenhafn, som forskrefvet staaer, betiene, at i retter eder efter samme kirke at holde for eders rette sognekirke och dend flitteligen at søge paa de tider, som gudstieniste der blifver forhandlet, der predicken at høre, eders børn at lade døbe, alters sakramente at celebrere, egteskab at indgaa och andet, som ordinantsen eder tilholder. Ti forbiude vi vore fogder och embitsmend, superintendenter, borgemester och raaed och alle andre, som paa vore vegne hafver at biude och befale och serdelis andre prester och capellaner her udi vor kiøbsted Kiøbenhafn, at i sognepresten til Bremmerholms kirke, dend som nu er eller herefter kommendis vorder, aldelis ingen inpas eller forhindring giører udi samme sit sogn och tieniste.

95.

1623 26. oktbr. (Fridrichsborg) *Missive til nogle af grænsernes lænsmænd: Hr. Jens Sparre (Båhus), hr. Anders Bille (Helsingborg), Tage Tot (Sølvitsborg), Mogens Gyldenstjærne (Varberg), Falk Lykke (Kristianopel), Erik Rosenkrandz (Halmstad), Holger Rosenkrandz (Lavholm) og Otte Marsvin (Kristiansstad), om at lade holde god vagt ved grænserne, hvor behov göres, og have flittig indseende med, at ingen gennemlades uden vor synderlige befaling, med mindre de derfor ville stande os til rette.*

Skånske tegn. 5, 34.

96.

1623 18. novbr. (Hafniæ.) *Frdg. om forpligtelse til deltagelse i borgerlig tynge for dem, som stå i kongelig tjæneste.*

R: Sæll. tegn. 22, 330—31.

A: Samtidigt tryk på to blade med månedsnavnet i datum sat med antiqva.

Desuden trykt samtidig med månedsnavnet kursiv og tillige 5 eller 6 eller 3 ord i næstsidste linje.

Eftersom sig idelig irring begifver imellom borgerskabet och de, som udi voris tieniste och besolding ere, af aarsag at somme voris tiennere alle slags handverker och borgelige næring bruger och dog ingen borgerlig tynge ville udstaa, da efterdi vi befinde udi vor kierre her fader hans tid derom en visse anordning[1] at vere giort, paa det och saadan misforstand maa betagis och enhver kand vide, hvortil hand er berettiget, hafver vi for got anset herom efterfølgende forordning at lade udgaa.

1. Først skal ingen, som udi vor tieniste er och ingen handverks- eller kiøbmands geverb med kiøben, selgen, tappen, høcken och saadant bruger, nogen borgerlig och byis tynge anmodis, dog deris sielsørgere och des lige skulle de lønne, saa vit andre borgere giøre. I lige maade skulle de och det holde ved lige, som de sielf nøtte och fordel af hafver, som er deris gader at holde rene, at broligge for deris egen gaarde, vanding[2] at holde ved macht och andet deslige, ti vi under byes tynge saadant icke ville hafve ment eller nogen derfra befriet, som gafn och fordel deraf vil niude.

2. Skal det och vere saadanne voris tiennere frit fore for sig selv indbyrdis och for dennem, som udi voris tieniste ere, at arbeide, dog skulle de ingen svenne mue hafve eller underholde, meden saafremt de for andre arbeidendis vorder end de, som udi voris tieniste ere och ingen borgerlig næring bruger, da skulle de derefter vere forplicht at giøre och gifve ald borgerlig byes tynge, med mindre de serdelis for saadan deris forseelse af os benaadis.

[1] *Der findes flere breve om disse forhold udstædte for enkelte købstæder (se Sagregistret til dette værks 1. og 2. bd. under købstæder), men næppe nogen almindelig bestemmelse.*

[2] *Således og enkelte aftryk; A. m. fl.:* vandig.

3. Dernest skal det och uden nogen borgerlig och byes tynge dennem vere frit for at arbeide udi deris huse med deris børen och folk, alt hvis til manufacture regnis med linnet vefven, spinden och saadant. I lige maade skal det och vere dennem frit fore, indtil vi anderledis derom tilsigendis vorder, at giøre alt kramvare, som af jern, kobber eller messing giøris, saa och andet krameri, dog skulle de saadant i det ringeste udi dussintal selge til kiøbmendene eller kremmerne och til ingen anden, ei heller nogen borgere sin næring dermed betage.

4. Meden saafremt det befindis dennem self eller deris hustruer nogen kiøbmandskab, høkeri, tappen, handverk anderledis end forberørt eller borgerlig næring at bruge, da skulle de vere forplicht at giøre och gifve alt vor och byes tynge inted undertaget, efterdi de for hvis de udi voris tieniste forretter serdelis løn bekommer och derfore och des bedre formaa sedvanlig borgerlig tynge at udstaa, naar de foruden voris tieniste endda borgerlig næring niude och bruge; derforuden skulle saadanne och vere forplicht at svare, saa vit kref och maning saa och deris kiøb, sal och handverk vedkommer, for borgemestere, raad och voris byfogit som andre borgere.

97.

1623 18. novbr. (Hafniæ.) *Mandat om forbud mod udførsel af korn fra Sælland, Skåne, Bornholm, Gulland og Øsel*[1].

Sæll. tegn. 22, 317.

Eftersom vi forfarer kornit som biug, hafre, hvede, boghvede, mel, malt, gryn och andet udi saadant mengd

[1] *Om mandatets udarbejdelse, se Erslev: Rigsråd og stændermøder 1, 388—89. — Ved missive af s. d. som ovfr. til rigsråderne blev det pålagt disse, da det korn, hvis udførsel ikke er forbudt, udføres i sådan mængde og allerede er steget så höjt i pris, at hunger og dyrtid er at befrygte, at afgive betænkning over ønskeligheden af et forbud mod kornudførsel fra hele riget. Til*

at udføris, at det af den dørke, derpaa allerede er, dyrtid och hunger, det dog gud den allermegtigste naadeligen afvende, er at besørge, da efterdi største fornødenhed er for hande och sagen ingen forhalning lider, hafver vi for got anset aldelis ingen rug, biug, hafre, hvede, boghvede, gryn, mel, malt eller andet saadant herefter af nogen vore kiøbsteder, hafner eller anden steds, hvor korn och anden vare udskibis udi vore lande Sielland och Skaane maa udføris eller udskibis, ei heller af vore lande Øsel, Gulland och Boringholm, uden det her paa vore egne riger och lande skibis och selgis. Saafremt nogen enten indlendske eller udlendske herimod fordrister sig noget sligt fra forbemelte steder at udføre eller udskibe, da skal de

følgende rigsråder: Esge Brok for Århus stift, Kristian Holk for Viborg stift, hr. Albrekt Skel for Ribe stift, Iver Jul for Vendelbo stift samt Jakob Ulfeld og Holger Rosenkrandz for Fyns stift blev tilföjet, at de, da den höjeste nød synes for hånden, og hvis deres stemmer skulde falde derhen, straks på kongens vegne i deres respektive stifter at lade forbyde udførsel af rug, byg, havre, hvede, boghvede, mel, malt eller gryn af riget uden på Norge alene. — Alle lænsmændene, som fik ovenstående mandat, så vel som rigsråderne, som skulde udstede forbud i stifterne, fik desuden følgende postscriptum.

Udi lige maade ald besørgelig tilfald at forekomme bede vi eder och ville, at i efter forberørte leilighed och voris visse formodning alle vegne udi samme stift, hvor hafner ere, lader arrestere hvis korn, som kunde udi skibene indskibet vere, uden saa er, at det paa vort rige Norge eller nogen steds her udi rigit skulle selgis och heden føris, och da skal tagis nøiachtig cavtion och forsikring af dennem, som samme korn inde hafver, at de sligt skulde til forskrefne vore egne undersatter her udi vore riger Danmark och Norge selge och afhende, meden dersom de det icke til forskrefne undersatter vilde afhende, da skulle de det igien opskibe och vere forplicht her udi riget det at selge och afhende, och skal lensmendene vere dennem beforderlig til god och nøiachtig betalning for andre; saa fremt och byerne udi samme stift den formue hafver, at de det kiøbe kunde, da skal lensmendene och derom giøre sit beste och handle med indvonerne samptligen, at de det beholder *(Sæll. tegn. 22, 316—17) jfr. åb. brev 1623 31. decbr. og missive 1624 13. juni; forbudet hævet ved åb. brev 1624 12. juli.*

icke alleniste hafve forbrut skib och gods och alt, hvis de hafver med at føre, meden och derforuden tiltalis och straffis som de, der motvilligen imod vor obne mandat och forbud handle och giøre ville, dog ville vi hermed icke hafve forbødet forbemelte slags korn och vare til vor rige Norge och des saa vel som andre vor rige Danmark underliggende øer och lande indbyrdis under hinanden at føre och skibe. Ti bede vi och biude vore fogder, embidsmend, borgemestere, raadmend och alle andre, at i efter denne dag aldelis ingen forskrefne slags korn och vare tilsteder her af vore lande Sielland och Skaane och andre forskrefne steder enten for nogle vore kiøbsteder, hafner eller anden steds efter, som forskrefvit staar, indtil st. Hans dag forstkommendis at udføris eller udskibis, saafremt i icke sielf derfore ville stande os til rette och straffis derfore, som ved bør.

98.

1623 19. novbr. (Kiøbenhafn.) *Frdg. om liggere og krœmmere, som ikke ere borgere og indvånere, samt om bissekrœmmere*[1].

R: Sæll. tegn. 22, 331–32.
A: Trykt samtidig på to blade med 6 ord i næstsidste linje.
Desuden trykt samtidig med 5 ord i næstsidste linje.

Eftersom os af voris gode, tro undersaatter borgeriet udi vore kiøbsteder her udi vort rige Danmark tit och ofte och serdelis nu klageligen andragis, den store afbrek dennem paa deris handel och næring tilføies, i det at nogle fremmede udlendiske liggere sig hos dennem och udi kiøbstederne oppeholder, som icke allene borgerlig handel, meden och landkiøb bruger och dog borgerskabet, som de saaledis til fortrengsel ere, icke i det ringeste hielpe den dennem paaligende voris och byes tynge och

[1] *Om forordningens udarbejdelse, se Erslev: Rigsråd og stænder-møder 1, 365; 386.*

udgift at drage; derforuden och hvorledis bissekremere och andre, som i kiøbstederne udstaa i alne och lod, stort och lidet lige ved skatteborgerne udselge och det paa tre dages tid tillige, hvor och naar dennem siunis, endoch fast lenger dermed at naar en slipper, da begynder den anden sine 3 dage, dog alt med en kram, och derefter paa nogle dage forreiser och siden paany med samme kram til 3 dage sig igien indstiller, uanset saadanne tre dagis udestaaelse en del kiøbsteder efter deris egen uachtsomme begiering som it serdelis privilegium ere forunt och icke de fremmede, och at samme kiøbsteder ei kunde med saadant privilegio vere at besverge eller och det dennem paanødis lengere, end de det self ere af os begierendis, at mand nu forbigaar alt bissekremerie udi voris kiere her farfaders konning Christian den tredie reces[1] lang tid forleden at vere afskaffit, och efterdi vi befinde saadanne misbruge voris undersaatter at vere fast skadelige och ulidelige, dernest och udi ingen dette rigis lov eller reces grundede, meden heller derudi forbudne och utilladte, och derforuden dennem udi andre gode och velfunderede handlingsteder icke at stedis, da hafver vi med voris Danmarkis rigis raads raad och samtycke for got anset derudinden efterfølgende forordning at lade paabiude och udgaa.

1. Først skal ingen saadanne liggere her udi rigit efter denne dag lidis eller tilstedis, hvorfaare vi och hermed al gesteskud ville hafve ofveralt afskaffit.

2. Dernest skal och herefter ingen vere tilsted med nogen kramvare at omløbe fra en kiøbsted til en anden eller och nogen sted dermed at udstaa och udi alen, lod eller punder at selge, med mindre hand først hafver vundet borgerskab och sig nedensat her udi riget och holder

[1] *Reces 1558 § 33.*

dug och disk, skatter och skylder lige med andre voris undersaatter.

3. For det tredie skal aldelis ingen tilstedis bissekremerie paa landet at drifve; hvo det findis at giøre eller hafve giort, den skal mue antastis af hvo som heldst hannem dermed tager, paa hvis gods det och er, i synderlighed om herskabet self icke derofver vil rette. Formener nogen sig imod nogit forbemelt at vere berettiget, bevise det fremdelis for os och voris Danmarkis rigis raad. Dog ville vi icke hermed hafve forbudet fremmede kremmere rette markinde dage, och icke ellers, med deris kram och vare alle vegne her udi riget til almindelige markinder at mue udstaa och lige ved vore egne undersaatter der deris vare med enhver adel och uadel, clerici, borgere och bønder efter, som hidindtil sedvanligt verit hafver, at forhandle. I lige maade ville vi ei heller forment hafve fremmede och udlendiske deris tiennere och svenne herind med deris vare at forskicke, som udi kiøbstederne samme vare til adelen, borgerne och dennem, som med fremmede mue handle, kiøbmandvis och som anden sted er sedvanligt, hvis de udi skippund och lester af skibene kunde afhende, [kunde afhende][1]. Dog skulle varene ikke mue oplegis, paa det hemmeligt høckerie, som hidindtil sked er, ikke dermed skal drifvis. Hvo, herimod findis sig at forholde, hafver forbrut, hvis hand hafver med at fare.

4. Ti biude vi hermed och befale alle vore embidsmend, fogder, borgemestere, raadmend oc alle andre, som herudinden paa vore vegne hafver at befale, flitteligen at hafve udi acht, at denne voris forordning udi alle maader blifver holdet och efterkommit.

[1] *Disse eller lignende ord savnes her.*

99.

1623 20. novbr. (Hafniæ.) *Frdg. om sværgen og helligbrøde*[1].

R: Sæll. tegn. 22, 332—34.

A: Trykt samtidig på 4 blade med 24 linjer på 1. side.

Desuden trykt samtidig med 30 linjer på 1. side og enten 3 eller 1 ord i næstsidste linje. — Fremdeles trykt hos Paus: Forordninger for Norge, s. 641—45, og herefter hos Rørdam: Kirkelove 3, 98—102.

Eftersom den daglig forfarenhed disver nochsom os forestiller den store guds fortørnelse, som svergen, banden, guds ords misbrug och de hellig dagis vanbrugelse, som til guds ords hørelse gudeligen ere forordnede blant lerd och leg, høig och laug, idelig foraarsager, uanset enhver guds vredis visse kiendetegen dageligen hafver for øine, nemlig dyrtid, krig, oprør och pestilents, serdelis hos voris naaboer och angrentsende saa nær, at saadant ulycke och guds straffe ere os paa det neste som i dørren, hvilke gud den allermechtigste dog naadelig fra os vil och kand afvende, da paa det forbemelte gud den allerhøiestis store fortørnelse maa med hans guddommelig majestetis hielp och naadige bistand i nogen maade forekommis och derhos den paahengende straf och ulycke mildeligen bortvendis och formindskis, hafver vi med voris Danmarkis rigis raads raad och samtycke for got anset derom efterfølgende forordning at lade udgaa.

1. For det første, belangende sveren och banden, da ville vi naadigst och alvorlig hver och en geistelige och verdslige hermed hafve formanet, at de sig fra saadanne guds fortørnelser entholder, serdelis efterdi samme slemhed och sveren i synderlighed af letferdige folk brugis och mest af dennem, hvilke uden sveren icke staar til at troe.

2. Dernest at de och deris børn, folk och tiunde derfra holde och enhver udi sit hus vide der hos setter

[1] *Om forordningens udarbejdelse, se Erslev: Rigsråd og stænder-møder 1, 365; 366 og 384—85.*

med penge eller husstraf efter gaardsretten[1], hvad heller det er saadanne folk, som ere under gaardsretten eller ei. Och skal de geistelige och presterne icke allene vere forplicht sig self och deris børn och tiunde der fra under største straf at entholde, meden de skulle och hver och en adel och uadel, som dermed sig daglig forser, udi skriftemaal derom beskedelig och med betenkende advare, saa och enhver udi predicken och skriftemaal tilraade udi deris huse ofver denne voris forordning at holde.

3. Predikanterne skulle och udi alle gudfrychtige samkvemme vere forplichtede at paaminde dennem, som udi saa maade gud den allermechtigste fortørne, och derhos formane, at de noget til de fattige udgifver, mue och vel deris nafne antegne, som sig herimod mutvillig anstiller, och til herskabet och dennem ofverlefvere, som tilbørligen derofver hafver at rette och deris straf paabiude.

4. [2]Ville vi och alle dommere, ingen undtagen, paalagt hafve, at de hvert aar til nestliggende hospital forskicker under deris eller skrifverens hand regenskabit af hvis sagefald det 10. capitel udi vor kierre her farfaders konning Christian den tredie hans reces[3] tilholder dommerne til tinge at oppeberge, saa fremt vi icke skulle foraarsagis dennem sielf en visse straf til samme hospitaler at paaligge, saa fremt de herudinden findis forsømmelig.

5. Befindis nogen ellers udi kiøbstederne mutvillig och[4] fortredelig udi saadan guds fortørnelse at fremture, da skulle de icke mue forfremmis til nogen bestilling udi byen, som de kunde hafve ære eller gafn af, och saa fremt de formener sig for megit med byens tynge, skat eller paaleg at graveris, da skulle de sig icke derofver mue besverge, om de saadanne ere, med mindre de af deris sielesørgere, naboe och gienboe skudsmaal och vidne be-

[1] *Gårdsret 1562 § 37.*
[2] *A:* Vi ville.
[3] *Reces 1558.*
[4] *A m. fl. tekster:* at.

kommer sig at hafve bedrit. Kand och samme straf icke hielpe, da mue de paa det sidste slet af byen forvisis.

6. Paa landsbyen ville vi och, at vore lensmend och adelen, enhver udi sit gebiet, skulle hafve indseende, och skal hvis vide derom giøris, erachtis nøiachtig och derofver af[1] vore lensmend saa vel som adelen och de, adels rettighed hafver, holdis, som ved bør.

7. For det andet, belangende de dagis och tiders vanhelgen, som til predicken och guds ords forhandling ere beskickede, da saa fremt nogen arbeider under predicken, skal hand første gang helligbrøde hafve forbrut, anden gang dobbelt. Sker det tiere, da straffis efter, som ved bør. Hvis helligbrøde ellers efter middag med mutvillig arbeide sig tildrager, dermed forholdis efter, som lougen, kirkeordinantsen, recessen och forordninger indholder.

8. Dog ville vi hermed hafve undtaget, hvis af stor och uomgengelig fornødenhed, serdelis naar predicken er at ende, och sin næste, sig eller sine særdelis at hielpe och redde sig kand tildrage, saa vit som gud den allermechtigstes ord os tilsteder och enhver med en christen sambyrtighed kand vide sig at befrie.

9. Vi ville och under helligbrøde forbuddit hafve udi kiøbstederne om hellige dage øl til krouhuse at føris, saa och nogen kram eller verksted at obnis, ei heller nogen vare, edende eller andet paa offentlige steder at falholdis; hvo, saadant behøfver, søge sig det i husene hos dennem, som det falhafve.

10. De kiøbsteder, som lugte ere, skulle icke, før end høimesse er ude, lade portene obne; hafver nogen nødigt erinde, som icke kand hafve saa lang respit, hand maa udladis och icke flere, dog skal hand ansige, hvad hannem

[1] *A tilf.:* forbemelte.

er anliggende, hvilket portneren och borgemesteren, strax efter høimessen er ude, skal ansige.

11. Och paa det bønderne och deris børn och tiund de hellige dage icke skulle formenis at søge kierken och bruge sacramenterne, da ville vi vore fogder och embidsmend alvorligen befalit hafve, at de icke allene ofver denne voris forordning med ald flid holde, meden och at de bønderne och deris børn och tiund paa hellige dage med fordringskab och alt andet arbeide, hvad det och vere kand, aldelis hafve forskaanede och upantede, med mindre saadan uomgengelig fornødenhed, dog guds tieniste uforsømmet och aldelis uforachtet, indfalder, som gandske ingen forhalning kand lide.

12. Hvorimod de gamle skulle vere forplichtede deris børn och unge folk hver helligdag efter predicken at lade komme til kierken och der lære och høre deris børnelerdoms forklaring och anden gudelig sang och lærdom at øfve, med mindre de saa smaa ere och veien saa lang och farlig, at det icke trøgeligen ske kand, ti da skal de dennem udi de byer, som nest sammel ligger, lade forsamlis saa vit mueligt, hvorthen och deignen sig skal begifve.

13. Biskopperne ville vi och hermed hafve paalagt, at de deris underhafvende prester denne voris forordning flitteligen at efterlefve aarligen formaner och dermed hafver inspection, at det sker.

14. Derforuden ville vi och borgemestere och raad serdelis befalet hafve, at de med sveren, banden och helligbrøde hafver indseende och i synderlighed med arbeiden under predicken, saa och at vin, brendevin eller anden drik ei tilstedis at udtappis, for høimessen er at ende, uden allene til siuge, om de det ere begierendis, och at de derofver ere, at kirkeordinantsen, lougen, recessen och forordninger udi hvis forbemelt efterkommis.

100.

1623 24. novbr. (Hafniæ.) *Missiver til lænsmændene i Sælland, Roskilde kapittel, de höjlærde i København og Just Høg, Hofmester på Sorø akademi, om at tilholde kleresiet, borgere og menige almue i lænene, på kapitlets og universitetets gods og i Sorø birk straks at göre slæderne ligeså vide mellem slædetræerne, som vor forordning*[1] *mælder om vogne; lænsmændene skulde tale med adelen for at formå dem til at befale deres bønder også at forvide deres slæder.*

Sæll. tegn. 22, 325—26.

[1] *Missive 1616 12 og 13. juli; 1617 6. avg. og 2. decbr.; 1620 21. febr.*

101.

1623 24. novbr. (Fredriksborg.) *Missive til Jørgen Urne, lænsmand på Kronborg, om at göre den anordning i Helsingør og Kronborg læn, at ingen af dem, som ere komne fra Gottenborg eller anden steds fra Sverige, tilstedes at komme i land på grund af den farlige smitsomme sygdom, som der grasserer.*

Sæll. tegn. 22, 326.

102.

1623 28. novbr. (Hafniæ.) *Frdg. om øksenkøb*[1].

R: Sæll. tegn. 22, 334—35.

A: Trykt samtidig på to blade med et antiqva N og A i datum.

Desuden trykt samtidig på to blade med fraktur N og antiqva A i datum eller med datum helt i frakturskrift og enten 10 eller 8 linjer på sidste side.

Eftersom vi komme udi forfaring, hvorledes en del voris och kronens bønder videre med deris øxen at afhende besvergis, end hvis efter voris serdelis befalning til voris behof dennem afkiøbis, och at saadant undertiden af fogderne och de, dennem kiøber, angifvis hos bønderne at vere til voris behof, da paa det voris och kronens

[1] *Om forordningens udarbejdelse, se Erslev: Rigsråd og stænder-møder 1, 365; 386.*

bønder icke skulle nødis eller tilholdis mod recessen[1] nogen deris øxen mod deris villie at afhende eller och forbiudis dennem at selge hvosomheldst, dennem best ville betale, de och mue vide, hvilket det er, som os til beste dennem afhandlis, ville vi hermed alvorligen befalet hafve,

1. at naar til voris behof och efter voris serdelis befaling øxen dennem afkiøbis, da skal først de aller beste øxen, som udi det gandske len er, antegnis, och strax, naar bønderne dennem hafver bevilget at afhende och om kiøbet ere vordne ens, it kronet C paa hornene af samme øxne brendis udi bondens egen nerverelse.

2. Ti biude oc befale vi voris lensmend, at de sig efter denne voris befalning, indtil vi anderledis derom tilsigendis vorder, retter, saa oc tilholder deris fogder og andre, som paa voris vegne paa deris lene kand hende at kiøbe, derefter sig at forholde.

[1] *Reces 1558 § 35.*

103.

1623 30. novbr. (Hafniæ.) *Fundats for Sorø akademi*[1].

R: Sæll. reg. 17, 434—43.

K: Koncept, først skrevet af en ubekendt hånd med en del rettelser i indledningen, og stærkt gennemrettet af kansler Kristian Friis, der også på andet papir har skrevet en helt ny indledning, hvis affattelse efter konceptet at dömme har voldet store vanskeligheder. Mellem det nævnte koncept og R synes at have ligget en tredje redaktion, som nu er tabt.

A: Trykt samtidig: Prentet i Kiøbenhaffn, hoß Henrich Waldkirch, *signeret Aj—Diiij.*

[1] *Om fundatsens udarbejdelse, se Erslev: Rigsråd og stændermøder 1, 388—89. — Det ser ud, som om det oprindelig var påtænkt, at der skulde udstedes på latin affattede statutter for Sorø akademi. I Danske kancellis arkiv findes nemlig en affattelse af »Privilegia et statuta sev legis regie eqvestris academiæ Soranæ«, som atter af forskellige universitetsprofessorer (?) hænder og af Kristian Friis er stærkt gennemrettet. Af dette koncept med rettelser findes en renskrift, hvori atter er indført nogle få rettelser af Kristian Friis.*

Desuden trykt samtidig: Prentet i Kiøbenhaffn, hoß Salige Henrich Waldkircks Arffuinger, *signeret Aj—Cij (optrykt i Soransk tidsskrift 1, 77—93). Et andet optryk har:* . . . Waldkirchs Arffuinger, *signeret Aj—Cij; et tredje har:* . . . Waldkirchs Arffuinge, *signeret Aj—Cij. Efter en original udfærdigelse trykt hos Pontoppidan: Annales eccles. Danic. 3, 735—46.*

Eftersom vi af christelig kongelig forsorg for vore kiere tro undersaatter adelen hafver betragtet, med hvor stoer farlighed, møie och bekostning deris børn paa atskillige udlenske steder sig at begifve foraarsagis der at se och lere, hvis deris stand, leilighed och vilkor kand betenkis at vere gemes, och vi dog derhoes befinder en stoer del dennom icke det at naa, som de i saa maader lenge och med stoer bekostning søger, af aarsag baade at forfarne mestere udi alle exercitiis neppelig paa nogen sted til haabe ere at finde; derforuden och efterdi samme adelsbørn fast unge forskickis, saa de saa vel for bekostningen som andre aarsager gemenlig igien fordris, naer de først ere komne til dend alder, at de kunde fatte och giøre undersked, paa hvis de udi fremmede nationer ser och forfarer, hvorfore vi forbemelte adelige ungdom til dis bedre och christeliger optuktelse saa och noksom forfremmelse udi de sprog, vidskab och øfvelser, som saadan stand sømmer och tilhører, med voris Danmarkis rigis raads raaed och betenkende for got hafver anset hoes dend kongelige skole Sorøe her udi vort land Sieland it kongeligt academie at stifte och fundere och derpaa dend forordning och skik at giøre, som efterfølger.

a. Mariboe closters forandring.

Først foruden forbenefnde Sorø, hvis fundation vi i alle maader ville hafve uforkrenket, hafver vi Marieboe closter, udi vort land Laaland liggendis, for dend misbrug, som idelig nogen tid lang derhoes veret hafver, med ald des indkomme och tilliggelse, intet undertaget udi nogen maader til saadan academies stiftelse, professorum och

andre mesteris udi atskillige øfvelser deris underholdning uigienkaldendis forordnet, efter hvis videre fundation[1] derpaa giort och forfattet er.

[1] *Af 1623 30. novbr. (Sæll. reg. 17, 402—22. — Original udfærdigelse på papir, underskrevet af kongen og rigens råd, findes i Danske kancellis arkiv).*

b. Academiis hofmesters tilsettelse.

Dernest paa det en bekvem och dygtig mand til hofmester kunde hafvis, hvilken samme academies professorum, ungdommens, exercitiernis och mesternis flittige inspection motte vere tilforladeligen befalet, paa det al ting dermed dend forhaabede och ønskede fremgang kand bekomme, da hafver vi bevilget, at naer nogen hofmester ved døden afgaaer eller ellers bortkommer, at voris rigens raaed os trende adelspersoner mue præsentere, af hvilke vi en al tid ville dertil bevilge och confirmere[1].

[1] *Denne bestemmelse er et senere indskud i Kristian Friis' koncept.*

c. Børlum kloster stiftet til hofmesters underholdning.

Och hafver vi til samme inspectoris och hofmesters aarlige visse løn och underholdning paa hannom self, hans hus och folk til evindelig eiendomb til hannom och hans efterkommere, mod hvis gieste- och vognerettighed voris kiere tro undersaatter af adel paa Andvorskof och Ringsted afstaaet hafver, stiftet och skiøt Børlum closter, liggendis udi vort land Jutland, med ald des rette tilliggelse, intet undertaget udi nogen maader, allene at dend rostieniste, os och riget deraf bør i feidetid allene holdis, eftersom samme fundation[1] videre indeholder och formelder.

[1] *Fundats 1623 30. novbr. (Sæll. reg. 17, 422—34. — Original udfærdigelse på papir, underskrevet af kongen og rigens råd, findes i Danske kancellis arkiv).*

d. Hofmesters bestilling oc æd.

Forbenefnde hofmester skal med yderste flid derofver

vere, at dend adelige ungdom udi guds sande fryct optugtis, serdelis at de icke med nogen ketterske lerdom, saa vit gud dend allermegtigste naadeligen det vil afvende, besmittis, meden at de udi dend sande religion, som gud vere lofvet her udi riget gaaer i svang, och efter dend anno 1530 til Augsborg ofvergifne uforandrede çonfession undervisis saa vel som och udi alle adelige christelige dyder. — Hand skal och udi lefnet och al idret vere alle samme skolis och academiis membris som it efterspeil och exempel och det efter, som hand af høieste beste forstand kand betenke, derforuden och ofver denne fundatz och leges academicas holde och ellers al ting anstille efter, som hannom befalis af de, som at befale hafver. — Hand skal holde enhver med goed beskedenhed til det hannom bør, tienerne och privatos præceptores, som forargeligt lefnet fører, strax afskaffe, ungdommen skal hand lade straffe med discretion och alvorlighed, naer saadant endelig udkrefvis och det uden nogen anseelse, slegt, venskab, had eller afvind. — Hand skal ingen udi nogen exercitie, lerdom eller omgengelse fremdrage for andre, af hvad aarsager det och kand vere, meden fattige och rige lige høit agte, anse och forfremme. — Hand skal och det meste mueligt se til med lexer och exercitiis, hvor forholdis, och mesten self vere udi taffelstuen til maaltid och ellers idelig paa stedet lade sig finde och os icke om forlof tit besverge och det icke paa nogen lang tid tillige. — Hand skal gifve academicis ofver borde och ellers aarsage til talen, dennom undervise, udi hvis gud den allermegtigste kand komme til ere, øfrigheden til hørsomhed, enhver deris jefnchristen efter stands vilkor til tilbørlig respect, al tid rose sandruhed, edruhed, fromhed och mildhed moed de, ringere ere, discretion, alvorlighed och betenksomhed udi ord och omgengelse; derimod laste och fraraade fra stoertalenhed, bravader, hastmodighed,

inconsideration, sveren, banden och andre ubeskedenheder och lyder. — Foreldrene och vergerne skal hofmesteren och atvare, naer ungdommen derfra drager, om deris humeur och inclination til hvis dennom skadeligt kand vere, och i alle maader tragte efter, hvis hand kand besinde ungdommen at gerade til forfremmelse och ellers saadan i sin bestilning sig forholde, som en erlig riddermands mand vel eigner och anstaaer.

e. Hvo med Sorøe academie den øfverste inspection hafver.

Och eftersom udi Marieboe closters fundation hafver veret stiftet af begyndelsen, at rigens raaed samme closter skulle hafve udi forsvar[1], da er af os for got anset, at de fremdelis mue en af deris middel bevilge, som med dennom, hvilke allerede udi Sorøe fundation dend øfverste inspection ere befalede, skulle och kunde hafve tilbørlig indseende, at samme steds med academiets forhold skickeligen, och som det sig bør, afgaaer och bestillis, dog alt saadant under voris och voris efterkommeris, konningers udi Danmark, øfverste discretion och sambtycke.

Och eftersom vi noksom hafver eragted Marieboe closters indkomme, med hvis af Sorøe ofver skolens bekostning kand erøfris, til samme academiis underholdning icke at kunde tilstrecke, da hafver vi derom saa vel som om andre dets herefter formelte leiligheder en del voris raaed och adel ladet samle och beraadslage och siden om atskillige samme academies vilkor och forhold efter deris betenkende bevilget, sluttet och forordnet, som efterfølger.

[1] *Jfr. Fundats 1596 7. juni indledn.*

1. Adelsbørn annammis i Sorøe academi.

For det første skal vore kiere tro undersaatter af adel udi vore riger Danmark och tilhørende førstendomb Slesvig, saa och Norge, Holsten och andre vore lande

deris sønner for andre udi dette adeligt academie Sorøe anammis, dog saa at udi skolen samme steds ingen efter denne dag indtagis, med mindre de efter forbemelte dens første fundation[1] udi rudimentis lingvæ latinæ tilforne ere informerede, meden academiet belangende derudi maa enhver af forbemelte adelens børn tilstedis at komme naer och til hvilken tid, foreldrene efter børnenis størke och forfremmelse det gafnligst eragte, hvis raaed udi deris børns optugtelse vi eragte ingenlunde bør forbigaaes, saa vel hvad exercitier som ellers anden information belanger. Dog saafremt nogen er udi skolen och foreldrene eller vergerne self ingen serdelis anordning derom giøre, da skal hofmesteren ramme tiden, naer saadanne af skolen udi academiet bekvemmelig kand och bør forfremmis.

[1] *Fundats 1586 30. maj § 29.*

2. Naar adelsbørn mue af riget udskickis.

For det andet ville vi forbudet hafve nogen adelsperson herefter udaf riget at forskickis paa noget fremmet academie eller sted at studere eller exercitier at lere, førend hand er sine fulde nitten aar, anseendis vi forhaaber, nest guds dend allermegtigstis milde hielp och bistand, dette academies gode constistution och brug saaledis at føre paa fode och forfremme, at ingen sine børn paa andre steder at forsende skal foraarsagis, dog skal hermed ingen vere forbudet sine sønner til hofvetieniste at sette, hvor de det beleiligst och nyttigst kunde eragte, enten her udi riget eller uden lands, ei heller nogen hermed forment hiemme udi sit eget hus sine børn gudfrygtigen och vel at lade opdrage och informere.

3. Hvad der gifvis for exercitie, studering oc kost. — Hvorledis det skal indfordris, som hos adelen af forbenefnde udleg blifve indeholden.

For det tredie, dersom nogen af de unge børn, som ere udi skolen, self begerer at lere nogen exercitier eller

och, om de formue hafver och hofmesteren eragter dennom at vere saa til alder, at de dertil kunde admitteris, da skal enhver gifve om ugen halfanden rixdaler in specie, eller om de fattige ere, en eller en half [1]daler in specie eller dens verd for alle saadanne exercitier at lere, som de ere bekvemme til, hvilke vi eragte disse at vere, nemlig: tydske sprog, initia Gallicæ lingvæ, naer de i latinen och tydsken ferdige ere; dernest dantsen, foedtorneren[2], exercitie med gever, mosqvet och picken; derforuden boldhus, instrumentleg, ridzen och malen[3]. De 30 adelsbørn, fundatzen om formelder[4], ere fri, saa vit kosten belanger och gifve intet, och skal det herefter vere alle af adelen frit fore at indsette deris børn udi dend kongelige skole baade at studere och derhoes at lere exercitia, endochsaa ofver det tal, som fundatzen om formelder, dog skal de derom hoes hofmesteren en maanet tilforn atvare och hannom derom forstendige, paa det nøedtørftig anordning dertil kand blifve giort, och da skal gifvis for hver person en rixdaler in specie om ugen. Lige saa meget skulle de och gifve, som begerer deris børn at hafve udi bemelte skole ofver de sex aar, som dennom efter fundatzen[5] fri ere bevilgede, meden naer nogen kommer ud af skolen af de tredifve, som fundatzen om formelder, eller och de sex aar fulde der hafver veret, och siden betaler, som forbemelt er, och der da ellers ingen med nogen voris serdelis och expres skrifvelse til stedet igien er forordnet, da dennom som tilforne ofver tallet ere indkomne, for nogen anden at indtagis udi de andre bemelte deris sted efter, som de eldst ere indkomne, och nyde samme sted fri efter, som i fundatzen de tredufve er unt och bevilget. End kommer nogen til skolen, en eller flere med voris

[1] *A:* richsdaler.
[2] *AK:* foedtorner.
[3] *AK:* maalen.
[4] *Fundats 1586 30. maj indledn.*
[5] *A. st. § 29.*

skrifvelse, da skulle de forbide, til nogen af de 30, som fri kost hafver, deris sex aar ere ude, hvad heller de i det de tredifves tal efter voris skrifvelse eller och udi en ledig plads ere indtrede.

De, som udi academiet indkommer, skulle aarligen gifve enhver halfandet hundret daler for kost och exercitier, indtil de begynder at ride. Naer de til riden eragtis af alder och styrke, da skulle de det lere och siden aarligen gifve toe hundret rixdaler in specie eller des verd for kost, exercitier och riden. Skal och enhver gifve en hest, naer hand først indkommer i academiet, eller halftrediesindstifve rixdaler in specie eller deris verd i det sted, hvilken hest siden skal blifve til academiet, hvorimoed vi self eller de, academiets øfverste inspectores ere efter fundatzen [befalet][1], kunde vide en anden, som befindis at vere uformuendis igien at forskaane for hest at indgifve. Sammeledis dersom nogen ochsaa befindis af adelen ved saa ringe formufve, at de icke kunde afstedkomme aarligen forskrefne 200 rixdaler eller deris verd at udgifve, da maa det dennom efterladis paa 150 daler eller deris verd. Dersom och nogen ere saa aldelis fattige, at de icke formaa at holde deris børn til nogen exercitier, men begere allene at holde dennom udi academiet at høre professorerne, da maa de gifve for hver persons kost om ugen en rixdaler eller dends verd.

Meden saafremt nogen befindis at indeholde, hvis hand skyldig er, enten for forbemelte aarsager eller och for privati præceptoris kost och andet, da paa det academiet derofver icke skulle gerade udi uordning, ville vi hermed alle voris lensmend udi Danmark, Norge, Slesvig, Holsten och andre underliggende provincer alvorligen paalagt och befalet hafve, at de paa deris egen bekostning uden nogen undskyldning eller indevendelse ald saadan rest, naer de

[1] *Således KA.*

derom af hofmesteren forstendigis och besøgis, ved retten och lovlige middel lader indfordre, saafremt de self derfore icke ville stande til rette, som ved bør.

4. Hvad for privati præceptoris underholdning skal gifvis om aaret.

For det fierde, hvo som vil underholde en privatum præceptorem hoes sine børn enten udi academiet eller udi skolen, da skal gifvis for samme præceptoris kost hver uge en rixdaler in specie eller dends verd och kand vere en, to, tre, fire eller flere om en præceptore at underholde.

5. Hvorledis med sengekleder oc tvet skal holdis.

For det femte skulle alle de, som indkomme udi academiet eller udi skolen ofver tallet self hafve och forsørge sig med sengekleder nødtørfteligen, dog tvetten skulle de adelsbørn i skolen saa vel som academiet samt privati præceptores hafve fri; ellers skal med de 30, som udi skolen ere, forholdis med sengekleder och andet efter fundatzen[1] och som sedvonligt, dog med de fattige ere al tid at holdis dend consideration, som closters formue kand taale.

[1] *Af 1586 30. maj.*

6. Adelsbørn skulle vere afskilt fra de andre.

For det siette skal de adelsbørn, som ere udi skolen, for atskillige aarsager skyld herefter udi deris institution, spisning, sofvekammer och anden omgengelse vere atskilde fra andre børn, som icke ere af adel.

7. Hvor mange børn, som icke ere af adel, der skulle udi Sorøe indtagis.

For det sifvende skal herefter udi samme skole icke indtagis flere end 40 børn af dennom, som icke ere af adel, efter forbemelte fundatzis indhold, hvilke hafve fri

kost och andet, som hidindtil sedvonligt och fundatzen om formelder.

8. Hvorledis med dennem forholdis skal, som icke studere.

For det ottende skal der ochsaa en eller to skickelige personer tilforordnis, som skal hafve flittig och goed opsiun med de børn, som icke studere, hvilke skulle holde dennom til at lese, skrifve och regne och serdelis til deris børnelerdom och gudfrygtige øfvelser, saa ochsaa med deris lefnet, exercitier och andre optuktelser hafve tilbørlig indseende.

9. Om fruentimmer oc ungdommens forlof paa nogen tid at drage fra stedet.

For det niende ville vi strengeligen forbødet hafve, at aldelis ingen fruentimmer, ehvosomheldst det och vere kand, besøger samme academie, uden det kand vere en af de derinde verendis børns moder eller oldemoder; dog skulle de ei heller tage nogen jomfrue eller kvindfolk der heden med sig, uden saa skede, at der nogen ved døden afgik och dends lig da der til jorde skulle bestedis. Dog dersom enten fadersyster, modersyster eller andre neste slegt af besynderlige høivigtige aarsager begerer med nogen af deris, som udi bemelte academie er, at tale, da skal de gifve hofmesteren der samme steds det til kiende och hannom des nøiagtighed lade forstaa; da maa hand, efter sin discretion och som hand efter sin ed kand vide det at forsvare, paa en dags tid udi det lengste forløfve børnene til dennom sig at begifve, paa en miel vegs eller to der fra stedet och siden sig strax igien at indstille, meden dersom nogen deris foreldre af besynderlige høi nødige aarsager begerer deris børn paa nogen tid at forløfvis hiem til sig, da skulle[1] de derom hoes forbemelte hofmester anlange och hannom udi lige maade at forordne,

[1] *A:* skal.

hvor lang tid de kunde forløfvis, med mindre anden nøiagtig forhindring indfalde kunde, at de til bestemte tid sig icke kunde indstille. Dersom hofmesteren der paa stedet self er i egteskab, da skal hand ei heller mue holde nogen anden adelig fruentimmer hoes sig eller tilstede dennom enten en dag eller flere der paa stedet udi sit hus at fortøfve, uden allene sin egen hustru och børn, hvormed hand sig och saaledis skal vide at forholde, som hand efter sin ed for gud, os och rigens raaed billigen kand vide at forsvare.

10. Ingen maa bekomme fri vogen paa Soer.

For det tiende, naer nogen fra stedet drager, stacket eller langt, vere sig adel, adelsbørn, professores, mestere, tienere eller nogen anden, hvo det och vere kand, hvad heller dend stedet vedkommer eller icke, [da skal dennem icke][1] tilstedis at bekomme nogen vogn, bøndervogne eller andre af de stedet tilkommer, meden enhver forsørge sig self[2] och skal hofmesteren det saaledis lempe, at udi Pedersborg al tid kand hafvis vogne, som føre ville och skulle for det, forordningen[3] om formelder.

[1] *Således A.*
[2] *A tilf.:* dermed.
[3] *Frdg. 1615 1. juni § 1.*

11. Ingen af ungdommen mue bære nogen verge.

For det ellofte skal ingen af de unge personer, som ere udi samme academie, mue bere eller bruge nogen verge, rapier, punniart eller andet sligt ald dend stund, de ere der, fast mindre giøre nogen perlament eller slagsmaael.

12. Hvad for klæder, ungdommen der same steds mue bære.

For det tolfte skulle och alle forbemelte unge personers, som ere udi skolen, saa vel som udi academiet, deris kleder vere giort paa en maner, kapper, ofverkleder, krager och icke af andet end af klede, leder, bommeside

och andet saadant efter hofmesterens egen discretion, och skal dend forskel vere paa skolebørnenis och academicorum deris dragter, som hannom bekvemmelig siunis, dog foruden ald ofverflod udi staffering med silkesnorer och andet deslige, allene at de ere vel och renlige giort och holdne, som det adelsbørn vel anstaaer. Och skulle academici ei nogen steds udgaa, uden de hafver deris kappe ofver sig, hvad heller det er til lection eller anden steds.

13. Hvad de icke mue bere.

For det trettende skulle de ei heller mue hafve eller bere nogen silkekleder, guld- eller sølfsnorer, bordering, perlestickerarbede, knipling (knipling om slette krager hermed icke ment, dog allene icke høiere end en ortsdaler in specie eller dends verd) eller andet deslige och aldelis intet af guld, perler, edelstene eller noget saadant emidlertid och ald dend stund, de ere inden samme skolis och academiis porte.

14. Hvorledis med spisningen forholdis skal.

For det fiortende skal der med kosten och spisningen saa vel udi skolen som academiet forholdis skickeligen och nødtørfteligen, saa at mad och dricke forskaffis och holdis renligen och vel af goed uforderfvede kost af fersk, salted och andet stegt och sødet med velbaget brød af sigtet mel och got velbrygget øl, som er vel sødet, al ting med goed frugalitet och tilsiun, och skal spisis hver maaltid fire gode retter, som nødtørfteligen kunde forsla och tilrecke. Skal och gifvis dennom frokost af varm øl och brøed eller och smør och brøed efter tidens leilighed. Om søndagen och[1] andre hellige dage skal dennom udi academiet spisis en ret mere til middagsmaaltid.

[1] *A:* eller.

15. Om Siuge.

For det femtende, med dennom som falder udi nogen

siugdom, skal hafvis ald goed flittig opsiun med goed varetegt, medecin, tienlige spisning och tilsiun.

16. Om disciplin.

For det sextende med poen och disciplin for de børn, som ere udi skolen, skal forholdis efter sedvonlig skoleret, dog med fornuft och goed discretion, meden de, som icke ganger udi skole, medens fra hofvetieniste och for pages der hedenkommer och ere under deris femtende eller sextende alders aar, de skal straffis af deris skolemestere eller udi stalden efter[1], som hofmesteren got siunis och deris forseelse findis. Med dennom, som ere udi academiet och ere ofver dend forskrefne alder och giøre nogen forseelse eller sig forbryder, skal hofmesteren hafve goed indseende och betenkende och ved alle middel forsøge efter forseelsens condition med gode ord och alvorlig paamindelser och under tiden med trusel och strenghed at holde dennom udi afve och bringe dennom til rette och føre al ting med goed moderation, meden dersom nogle besverligere hendelser forfalder, som hafver strengere examination och straf behof, da skal derudi forhøris och dømmis af hofmesteren, adjunctis professoribus och det udi alle adelspersoners, som ere udi academiet deris ofververelse, dog uden nogen samme[2] adelspersoners[3] voto; dersom det icke da er saa høi sag eller trodsig motvillighed imoed dennom, de ere undergifne, men andre forseelser, da deris privatos præceptores at lofve for dennom for dend første gang, men dersom det er nogen motvillige och meget grofve forseelse, da skal de dømmis til at straffis med indliggelse och emidlertid icke at[4] spisis med andet end tørt brød och spisøl, med mindre nogen blifver tildømt saadan indliggelse, saa lenge at continuere, saa de det icke med helbrede ved øl och brøed kunde udstaa,

[1] *A forbig.:* efter.
[2] *Således og K; A forbig.:* samme.
[3] *Således og K; A:* adels persones.
[4] *Således og K; A forbig.:* at.

hvor det da efter hofmesterens discretion maa noget forandris och mitigeris. Och skal saadan straf och disciplin forordnis paa it kammer efter leiligheden it sted ofver jorden, som dertil kand brugis, men dersom nogen saa gandske haarstridig befindis, at ingen formanelse eller straf kand hielpe, moed dennom maa brugis de yderste raaed, nemlig at afsige och udelucke dennom fra ackademiets omgengelse och selskab, paa det andre af saadanne icke skulle tage ont exempel och forføris. Udi lige maade skal ochsaa efter forbemelte pungter med straf forholdis, om nogen af præceptoribus privatis self udi nogen utilbørlig forseelse befindis.

17. Om skienk oc gafve.

For det syttende ville vi strengeligen forbødet hafve, at aldelis ingen skenk, gafve eller forering skal eller maa gifvis eller tagis af nogen, ihvosomheldst det och vere kand, enten naer nogen adelsbørn først indtagis derudi skolen eller ackademiet eller och siden udi nogen anden maade til dennom, de lere deris exercitier af, dog dersom nogen vil gifve en maadelig forering, naer hand uddrager enten udi almindelighed udi alle officier udi ackademiet eller til nogen af dennom serdelis, som hand hafver forfremmet sig under, det vere enhver frit fore efter hans egen discretion. Befindis nogen herimoed skenk at tage udi nogen maade, da skal hand dermed hafve forbrut dend siette part af hans aars besolding.

18. Professorum oc andris ed.

For det attende skulle alle, saa mange som udi dette ackademie nogen stand eller officie betiene eller herefter betiene skulle, vere sig professores, exercitiemestere och alle andre, som ellers med børnene skulle hafve omgengelse, tagis udi ed paa høieste och strengiste efter medfølgende forfattelser, hvilken ed dennom af hof-

mesteren strax de udi disse tienister skulle brugis, skal forholdis och sig siden endelig efter dend at forholde eller stande derfore tilbørligen til rette.

Alle samptligen deris ed foruden dend troskab, os och riget bør, skal der heden stillis, at de skolens och academiets beste skulle vide, indbyrdis holde goed samdregtighed; ingen med sit lefnet forarge, meden sig gudfrygtigen och skickeligen anstille; ingen at forføre eller holde selskab til drik, dobbel eller anden letferdighed; saafremt och de saadant fornemmer, ved deris ed fortroligen och hemmeligen hofmesteren det ansige; hofmesterens authoritet och commendo styrke; børnene och academicos flitteligen at undervise och aldelis intet udi lerdom eller konst dennom holde forborget; lige umage och flid anvende paa dend fattige saa vel som dend rige; hvad de paa en dag kand lere, derudi med dennom icke uger at tilbringe; ingen forering at tage; udi discours med dennom fornuftigen och ernstagtigen conversere; ald letferdig scanderen skye, tale om det, sømmeligt er, och stillet til gudsfrygt; øfrigheds respect och ellers ald oprigtighed, sandruhed, discretion och betenksomhed moed hver høig och laug; derforuden aldrig bruge danske sprog, meden de dennom ere befalede, men self gifve ungdommen anleidung til øfvelse udi fremmede sprog: in summa udi alle maader til skolens och ackademiets forbedring och fordel sig rette, efter hvis information och befalning hofmesteren enhver dagligen gifvendis vorder.

Theologi juramentum skal foruden goed inspection med ungdommens lefnet serdelis dirigeris paa guds ord och dette rigis christelige och til Augsburg anno 1530 udgifne forandrede confession; de andre professorum i det ringeste, at de til ingen anden religion och gudstieniste nogen ville gifve anleidung eller persvadere ved discours, skrifter eller bøger.

Præceptorum privatorum och tienernis ed skal och forfattis paa en del det forige, serdelis hemmelige underhandlinger, kiøb och genge, dricken, dobbelen, sveren eller saadant, saa och denom at gifve strax til kiende, naer de saadant fornemmer.

19. Professores.

For det nittende skal udi samme ackademie efterskrefne professores och leremestere al tid holdis, som ungdommen skulle flitteligen undervise och exercere.

1. For det første skal der al tid vere en fornemme lerd mand, som skal predicke tydsk och derhoes undervise serdelis børnene saa och academicos udi det tydske sprog och udi sønderlighed opdrage dennom udi en sand retsindig gudskundskab och frygt, holde dennom aarlig och sildig til deris gudfrygtige øfvelser, som best af hannom self med hofmesterens advis kand berammis.

2, 3. En professor juris, som och skal profitere hver anden dag ethicam och det germanice, om os fremdelis saa got siunis.

4. En professor matheseos.

5, 6. En professor historiarum, som hver anden dag skal profitere politica och begge paa tydske sprog, om vi det fremdelis befalendis vorder, och skulle de, som icke studere, vere forpligt at høre de, som Germanice profitere.

7. En goed velforfaren medicus, som academiet baade in praxi kand vere vel forsiunet med och tillige physica kand profitere.

Disse forskrefne skal forordnis at søge meste gange, och saa tit de kunde, bord med de adelspersoner der samme steds, nogle ved it och nogle ved it andet bord for conversation och øfvelse skyld saa och atskillige gode admonitiones, som derhoes kand och bør at anstillis.

8, 9. De tvende rectores scholæ, dend ene for de af adel, dend anden for de uedele børn, hver deris løn skal ofver dend forrige forbedris med 50 daler, hvorfore dend ene skal profitere logicam, rhetoricam och metaphysicam, dend anden lingvam Latinam, Græcam och Hebraicam och undertiden poetas lese, undertiden prosam.

10. En professor lingvaram Gallicæ et Italicæ, som och skal hafve fri bord for øfvelse skyld.

11. En ingenieur, som skal profitere Germanice for deris skyld, som icke studere. Samme ingenieur skal och hver anden dag lese arithmeticam och geometriam tydsk for dennom, som icke studere. Men dersom dend, som er professor matheseos, det tienligen kand forrette, da skal hans løn udi stedet for denne derfore forbedris, dog skal hand lese en anden time for denne profes.

20. Exercitiemestere.

1. For det tiufvende, foruden forbenefnde professores, da skal musica vocalis med flid leris udi skolen af de, som ville sig derudi øfve.

2. Der skal vere en goed organist til kirken, hvilken skal underholdis med en visse løn och derforuden lere de, lyst dertil hafve.

3. Dernest en lutenist, som skal lere ungdommen.

4, 5. Derforuden en fiolist, som och kand lege paa fioldigamma, skal och underholdis at undervise de, lyst dertil hafve.

Forbemelte musikanter skulle vere forpligt [1]om søndagen for och efter messen at opvarte [2]saa och lere saa vel dennom fri, som icke studere, som de andre.

6. Der skal och vere en goed maler, som skal vere

[1] *A:* at lære saa vel dennem fri, som studere som de andre oc ellers om søndagen oc andre hellige dage for oc . . .

[2] *A:* oc under tiden vare paa til dantzen, hvor oc naar behof giøris oc det ansigis.

forpligt at lere dennom fri, som icke studere, saa vel som de, der studere[1].

7. En berider, som ungdommen skal undervise udi riden, ringrenden, qvintanrenden och alle andre adelige exercitier til hest. Hvis harnisker och saadant til de exercitier behøfvis, de kunde enhver i begyndelsen sig forskaffe och siden stedet legge noget til och holde dennom ved lige.

8, 9, 10, 11. En fegter, och dersom hand kand ochsaa lere tillige foedtorner, fansvingen, pickekasten och saadanne exercitier, da skal hans løn hannom forbedris; ellers skulle andre antagis, som derudi ungdommen undervise kunde.

12. En dantzer, som och skal lere dennom høflighed udi ceremonier och saadant.

13. En exercerer udi mousqvet, picqve och ordinance til foeds.

14. En boldmester, som en vis løn skal gifvis; derforuden, hvo som vil lege, betale self boldene och raqveter.

15. Balon kand och der hafvis, paa det, hvo dertil lyster sig, och derudi kand exercere.

[1] *A tilf.:* udi ritzen oc malen saa vel som udi fundamentis architectonices.

21. Bardsker oc andre tienere.

Och efterdi efter forbemelte forige skolens fundatz[1] underholdis der paa stedet bardsker och skreder, da skal de samme brugis ochsaa til academiets beste och skal derfore bardskerens løn forbedris noget, men skrederen skal de, udi ackademiet ere, betale, hvis hand for dennom arbeder. Hoes sadel- och sporemagere skal udi vor kiøbsted Slagelse bestillis och forferdigis, hvis saadant arbede, som giøris fornøden af ny at lade giøre til academiets behof, ellers skal der paa stedet antagis och underholdis en sadelmager, som blant karlene udi stalden skal tiene,

[1] *Fundats 1586 30. maj §§ 46, 47.*

och skal hand hvis flickerie paa sadel och tøi kand forefalde och nødigt er hastig at forferdigis, holde ved lige och vare. Disligest skal ochsaa en smid antagis til staldens behof och nødtørft saa och andet flickeri paa rustkammeret at holde ved lige, saa vit ske kand.

Och efterdi der skal al tid holdis 20 eller 24 rideheste udi det ringeste, da skal en sadelknect der underholdis och resten stalddrenge under sadelknegtens commendo efter beriderens anordning.

Och skal folkene, karle och drenge spisis udi borgestufven, hvor fogden, skrifveren och sadelknegten skal hafve indseende, at med al ting skickeligen tilgaaer.

Ti biude och befale vi hermed alvorligen alle och hver, som vedkommer, at de sig efter denne voris ordinantze forholder, saafremt de icke ville hafve at formode, at vi dermed det indseende skulle hafve, som saadan goed ordning at holde ved lige udkrefver.

104.

1623 31. decbr. (Hafniæ.) *Åb. brev om forbud mod udførsel af korn fra Jylland, Fyn og Smålandene inden næstkommende st. Hans dag*[1].

Sæll. tegn. 22, 339.

Eftersom vi forfarer kornet som rug, biug, hafre, hvede, boghvede, mel, malt, gryn och andet udi saadant mengde at udføris, at af den dørke allerede er dyrtid och hunger, det dog gud den allermegtigste naadeligen afvende, er at besørge; da efterdi største fornødenhed er for haande, och sagen ingen forhaling lider, hafver vi for got anset:

1. aldelis ingen rug, biug, hafre, hvede, boghvede, gryn, mel, malt eller andet saadant herefter af nogen vore

[1] *Om brevets udarbejdelse, se Erslev: Rigsråd og stændermøder 1, 389—90, jfr. missive 1624 13. juni; forbudet hævedes ved åb. brev 1624 12. juli.*

kiøbsteder hafner eller anden steds, hvor korn och anden vare udskibis udi vore lande Jutland, Fyen, Loland, Falster, Langeland och andre smaa lande at maa udskibis eller føris, uden det her paa vore egne riger och lande skibis eller selgis.

2. Saafremt nogen enten indlendske eller udlendske herimod fordrister sig noget sligt fra forbemelte steder at udføre eller udskibe, da skal de icke alleniste hafve forbrut skib och gods och alt, hvis de hafver med at fare, meden och derforuden tiltalis och straffis som de, der motvilligen imod vor obne mandat och forbud handle och giøre ville.

3. Dog ville vi hermed icke hafve forbødit forbemelte slags korn och vare til vor rige Norge och des saa vel som andre vort rige Danmark underliggendis øer och lande indbyrdis under hinanden at føre och skibe.

4. Ti bede vi och biude vore fogder, embidsmend, borgemestere, raadmend och alle andre, at i efter denne dag aldelis ingen forskrefne slags korn och vare tilsteder af vore lande enten for nogle vore kiøbsteder, hafner eller anden steds efter, som forskrefvit staar, intil st. Hansdag førstkommendis at udføris eller udskibis, saa fremt i icke sielf derfore ville stande os til rette och straffis derfaare, som ved bør.

105.

1624 21. jan. (Hafniæ.) *Frdg. om begravelser i Kristiansstad.*

R: Skånske reg. 4, 301.

Eftersom vi af høie øfrigheds gunstige forsorig hafver betrachtet, hvis som kunde tiene til vor kiøbsted Christianstad och des indbyggeris vore kierre undersotters nytte, gafn och forfremmelse och udi synderlighed, hvorved kierkens bygning der samme steds kunde forbedris och ved magt holdis, och derfor om begrafvelser der samme

steds giort denne efterskrefne anordning, som vi ville at herefter, och indtil vi anderledis derom tilsigendis eller forordnendis vorder, skal holdis.

1. Som er først, at en borger, som drifver handel och vandel, hvis lig skal begrafvis udi corit, skal gifve 100 daler in specie. Begieris noget addels lig der at begrafvis, da kand derom forhandles med kierkevergerne. En enke, som drifver handel och vandel och samme steds vil, at hendis lig skal liggis, gifver 100 daller.

2. En borger eller enke, som drifver handel och vandel och begierer, at deris lig begrafvis i kierken, skal gifve 60 dlr.; en borger eller enke, som lefver af aufl eller haandverk och begiere sit lig udi kierken at leggis, gifve 30 dlr.; en enkemand, som drifver handel och vandel och begierer sin høstruis lig udi kierken at lade legge, gifver 40 dlr.; en borger, som drifver aufl eller handverk, gifver for sin høstruis lig udi kierken at ligge 30 daller; en borger eller enke, som drifver handel eller vandel och vil hafve sin børns lig udi kierken begrafvet, gifve 30 daller.

3. Och eftersom der samptligen begieris mange klocker at ringes eller faae, naar ligget skal udbergis och begrafvis, derefter skal hver klocke udi sier betallis, hvilken taxt skal settis och anordnis efter, som anden steds udi voris kiøbsteder her udi riget bruggeligt.

4. For begrafvelser paa kierkegaarden skal gifves som efterfølger: En borger eller enke, som drifver handel och vandel eller ochsaa bruger handverk, skal gifve sex daller in specie for sit lig paa kierkegaarden at begrafvis; en, som drifver aufl eller och giører handarbeide for andre, saa och enker, som sligt bruger, gifve 4 dlr.; en enkemand, som hafver handel eller bruger hand[verk][1], gifver for sin høstruis begrafvelse 5 dlr.; et barn, hvis foreldre drifver handel och bruger handverk, skal gifve 3 dlr.; et

[1] *R.:* handel.

barn, hvis foreldre giøre arbeide for andre, skal gifve 2 daller; af en soldat tiltagis efter, som hans vilkor och stand er.

5. Ved ringen skal forholdis efter, som forbemelt er.

6. Och skulle de lig, som icke formaar at begrafvis udi byen, udberis, imedlertid de andre begrafvis; mens dersom nogle iblant de samme fattige ere, som formedelst ofverfallendis ulycke och tilfalde ere geraaden i fattigdomb, som dog hafve lefvet erlig, och samme dag ingen inden byen blef begrafvet, da maa med en eller toe af de mindste klocker ringis, naar deris lig udberis af byen, och derfore intet gifvis.

7. Ti bede vi borgemestere och raadmend udi Christianstad, saa och hermed alfvorligen befaller, at de med kierkevergerne der samme steds lader hafvis fli[t]tig[1] indseende, at denne voris forordning i alle maader holdis och efterkommis efter, som de ville tilbørligen andsvare och vere bekient.

[1] *R:* flichtig.

106.

1624 9. febr. (Hafniæ.) *Instruks for en vejer, vrager og måler for provianthuset, töjhuset og Bremerholm.*

R: Sæll. reg. 17, 452—54.

Vi hafver antaget och bestillet och nu med dette vort obne bref antage och bestille Frants Mogensøn at skal vere veger, vrager och maaler paa vor Bremmerholm, proviant- och tøighus, och skal sig udi samme sin bestilning forholde som efterfølger.

1. Først ville vi, at paa Bremmerholm, proviant- och tøihus skal holdis en ret, rigtig vegt och maael, lige efter vor kiøbsted Kiøbenhafns byes vegt och maael. I lige maade skal Frands Mogensøn vere forpligt at holde rigtig bog ved daug och datum paa alt, hvis ind- och udvegis, saa och deris nafn antegne, som enten lefverer eller

anammer noget goeds, och hvad tid det sker, saa och at holde rigtig[1] register och bog ofver vore orlog- och cofardieskibe, och det ofver hvert skib i ser, hvorudi skal antegnis alt, hvis kobber, jern, slaget redskab, bly, tin och alt andet, som vegen, vragen, maalen och telen vedkommer, som til hvert skibs udi ser udredning behøfvis, hvilket af skrifveren paa Bremerholm ved vegt, maalen och telen skal anammis. I forskrefne bog skal och antegnis alt, hvis skipperen paa hvert skib af forskrefne vare fra skibet igien til forbemelte Holmis skrifver lefverendis vorder. Frands Mogensøn skal och holde rigtig bog ofver alt, hvis fra enhver vor len serdelis til Bremmerholm forskickis, som til vore len skal lefveris, saa vel som paa hvis fra Holmen igien ved vegt til lenene fremskickis; disligeste skal och holdis en rigtig kiøbmands bog, hvorudi alle levrantser skulle ved tiden, vegten, maalen och tallet antegnis.

2. Alle segelduge skal føris paa vegerhuset, och der af voris veger och seilleger udi voris admirals paa Bremmerholm hans nerverelse beses, om det for uforfalsket kiøbmandsgoeds kand passere eller och ei, och naer samme vare proberet ere och befindis goede och uforfalsket at vere, maa de af vor veger maalis och saa til vor skrifver paa Bremmerholm lefveris; ligesaa skal och forholdis med haardug, markei och alt andet, som skal udgifvis udi allen tal.

3. Ald hamp och hør, som til Holmens skrifver skal lefveres, skal først af forskrefne veger och rebslaer beseis och vragis, och hvis det for got kiøbmandsgoeds icke kand passere, skal det ei heller anammis.

4. Alt stangjern skal af smeden proberis, før det bevilgis til at lefveris eller anammis.

5. Ald tiere, som til Holmens behof lefveris eller

[1] *R:* rigstig.

forskickis fra vore och kronens len, skulle styrtis, vragis och lofligen fyldis, førend det til voris skrifver paa Bremmerholm lefveris och saaledis igien af skrifveren udgifvis.

6. Alle slags spiger, som vi paa voris egen smidie self lader sla, skal føris paa vegerhuset och der af forskrefne veger telis, vegis och maalis, regnet fem snese til hvert hundrede, och hvis hvert sort icke kand staa sit maael och vegt, skal de vragis och icke anammis for kiøbmandsgoeds, och skulle de spiger, som vi self udi voris egen smidie lader sla, vege som efterfølger: it hundrede af ti tomb spiger skal vege halfemte lispund; it hundrede af ni tomb spiger fire lispund; et hundrede af otte tomb spiger tre lispund sex skaalpund; et hundret af siuf tomb spiger toe lispund fire skaalpund; et hundrede af sex tomb spiger et lispund halffierde skaalpund; et hundrede af fem tom spiger et lispund; et tusinde af orloufspiger skal vege tre lispund toe skaalpund. Alle kiøbespiger, som blifver forbrugt til biugning, skal vege, som efterfølger, regnet sex snese til hundret: et tusinde af fem tomb spiger skal vege halffemte lispund; et tusinde af orlougspiger toe lispund fem skaalpund; it tusinde middel spiger skal vege it lispund och fire skaalpund.

7. Der skal och al tid henge en ret allen paa vegerhusdøren, hvor alle de, som bruge allen och maael paa Holmen, skal hafve sig efter at rette, och ville vi ei heller at mue tilstedis mere end en slags vegt at brugis paa Bremmerholm, undtagen de smaa, som kok och kielderssvend brugge, och dersom saa skede, at nogen mangel kom paa forskrefne vegt, da skal forskrefne veger vere forpligt det strax under høieste straf at gifve til kiende, at dend strax igien kand hielpis.

8. Forskrefne veger skal och tele, hvis tømmer och treer paa Holmen indkommer, saa och, naer behof giøris och paafordris, vere udi vort provianthus och tøihus til-

stede, der at veie, vrage, maale och tele alt, hvis der samme steds leveris och bør at veiis.

9. Hand skal sig och alvorligen lade vere forbudet noget enten lidet eller stort at veige, maale, vrage eller tele, med mindre det hannom af vor rentemester eller admiral paa Bremmerholm blifver befalet eller och af dennom, som høiere befalning hafver.

10. Naer nogen vare kiøbmend tilhørende efter voris admirals befalning blifver indtaget paa vort vegerhus at vegis, skulle de gifve derfore at vege ligesom udi byen; ligesaa meget skulle de och gifve, til hvilke vi nogen de vare, som paa Bremmerholm ere i forvaring, kunde selge och afhende.

11. Vor veger skal och vere forpligt at obne vegerhuset om sommeren formiddag, naer klocken er 6, og lucke det, naer klocken er 10; om eftermiddagen obne det, naer klocken er 12 och lucke det, naer klocken er fem; i lige maade skal det obnis om vinteren formiddag, naer klocken er halfgaaen otte, och luckis igien, naer klocken er tre.

12. Och skal Frants Mogensøn udi samme sin tieniste sig tro, flittig och liudig udi alle maader forholde, som det sig en ærlig och tro tiener eigner och bør, for hvilken hans villige och tro tieneste vi hafver bevilget at ville lade gifve hannom paa sig sielf halfandet hundrede cour. daler och en sedvonlig hofkledning, och paa en dreng fire courant daler kostpending hver maanet, indtil saa lenge vi anderledis derom tilsigendis vorder.

13. Ti bede och biude vi vor rentemestere de, som nu ere eller herefter kommendis vorder, at i aarligen fornøier Frants Mogensøn forskrefne pension, ei giørendis hannom derpaa nogen forhindring i nogen maade.

107.

1624 14. febr. Møntordning for mønten i København.

R: Sæll. reg. 17, 539—40.

Møntordning, som vi Christian den fierde . . . den 14. februarii anno 1624[1] hafver ladit giøre ofver en del sorter danske sølfve- och kobbermønt, som her for vort slot Kiøbenhafn skal møntis och forferdigis.

Danske hele [och] halfve orter sølfve kroner.

1. Først skal $6^{257}/_{1400}$ hele kroner veige en løde mark och holde $13^{3}/_{4}$ lod fin sølf; saa kommer en løde mark fin sølf af mønten for 10 rixdaller 34 sk. danske, hver daler til 100 sk. beregnit.

2. Skal $12^{257}/_{700}$ halfve kroner veige en løde mark och holle $13^{3}/_{4}$ lod fin sølf; saa kommer en løde mark fin sølf af mønten for 10 rixdaler 34 sk. danske, hver daler til 100 sk. beregnit.

3. Skal $24^{257}/_{300}$ orts kroner veige en løde mark och holle $13^{3}/_{4}$ lod fin sølf; saa kommer en løde mark fin sølf af mønten for 10 rixdlr. 34 sk. danske til 100 sk. paa daleren.

Danske tolfskilling-støcker.

4. Skal 76 danske tolfskillingstøcker veige en løde mark och holde $13^{3}/_{4}$ lod fin lølf; saa kommer en løde mark fin sølf af mønten for $10^{1}/_{2}$ rixdaler $11^{13}/_{54}$ sk., hver dlr. til 200 sk. beregnit.

Danske otteskillinger.

5. Skal 115 danske otteskillingstøcker veige en løde mark och holde $13^{3}/_{4}$ lod udi fin; saa kommer en løde mark fin sølf af mønten for $10^{1}/_{2}$ rixdlr. $20^{6}/_{11}$ sk., daleren beregnit til 200 sk.

[1] *Brevet er uden slutningsdatum indført blandt breve af avgust og oktober 1624 lige efter instr. for Nicolaus Svab som møntmester, dateret 1624 21. avgust (a. st. bl. 537—39).*

Danske dobbelde skillingstøcker.

6. Skal 180 danske dobbelde skillingstøcker veige en løde mark och holde $4^1/_2$ lod udi fin; saa kommer en løde mark fin sølf af mønten for $12^1/_2$ rixdlr. 30 sk., beregnit 100 sk. for en dlr.

Danske enkende skilling støcker.

7. Skal 254 enkende danske skillingstøcker veige en løde mark och holde $2^1/_2$ lod udi fin; saa kommer en løde mark fin sølf af mønten for 16 rixdlr. $25^3/_4$ skillingstøcker, hver daler til 100 skilling beregnit.

Danske søslinger, som af kobber vorder møntit.

8. Skal 150 støcker danske kobbersøslinger veige en løde mark och holde $\bar{0}$; saa kommer en løde mark kobber af mønten for $^1/_2$ rixdaler 25 sk. danske, beregnit 100 sk. paa en rixdaller.

Danske hvider, som af kobber vorder møntid.

9. Skal 231 støcker danske kobberhvider veige en løde mark och holle $\bar{0}$; saa kommer en løde mark kobber af mønten for $^1/_2$ rixdlr. 27 sk. danske, beregnit 100 sk. paa en rixdaler.

108.

1624 25. febr. (Hafniæ.) *Åb. brev til borgemestre, råd og borgere i Landskrone om indrettelse af et bryggerlav der i byen.*

Skånske reg. 4, 306.

Efter eders anfordring hafver vi bevilget och sambtygt, at der udi Landscronne maa stiftis, begyndes och anrettis et brøgerlaug, som byen siden med øl nødtørftigen kunde forsiune. Ti biude vi eder och hermed befalle, at i nu strax ofver ald byen en visse antal brygergaarde, saa mange i erachte fornøden at vere, udvelger paa de steder best vand, rum, plads och anden leiglighed er, saa och for byen bekvemmeligst; hvilke brøggere och ingen

anden skal mue brygge til byens behof; dog enhver nu som tilforne til sit eget huses behof at brygge uforbuddet. Och skal øllit, baade det beste och det ringeste er, hver aar af nogle tilforordnede ud af meningheden settis och taxeris efter, som kornit let och diurt falder, saa och vragerne tilforordnis, som det skal vrage och circle, før end brøgerne det maa selge och afhende, och skal saadan anordnede brygeri blifve hos de gaarde, som dertil udvelgis och icke personnerne, som dennom nu besidde; skal och ingen handverksmand der samme steds herefter maa holde ølsal, efterdi saadant handverkernis forsømmelse och dyrhed paa hvis, hos nogen handverksmand skal kiøbbis, foraarsager, hvormed i plichtig och tilbørlig indindseende skulle hafve, sampt och at ingen fra forskrefne brøggerlaug forskydes, som god plads och leiglighed dertil hafver och begierer derudi at komme, saa vit mueligt er, och lauget mest kand taalle, at dermed uden vild och venskab tilbørligen tilgaaer udi alle maader, och efter den anordning, som om bryggeriet her udi vor kiøbsted Kiøbenhafn giort er, hvoraf eder herhos copie tilskickis, forholder.

109.

1624 27. febr. (Hafniæ.) *Missive til lænsmændene i Vordingborg, Ringsted, Dragsholm, Andvorskov, Møn, Roskilde, Holbæk, Kalundborg, Solte, Koldinghus, Skanderborg, Silkeborg, Hald, Års, Horsens*[1] *og Malmøhus læne om alle vegne at lade forkynde, at det herefter skal være bønderne frit for at udgrave ræve af jorden på vort og kronens gods.*

Sæll. tegn. 22, 357.

[1] *o: Bygholms læn.*

110.

1624 28. febr. (Hafniæ.) *Frdg. om munke, jesuiter og andre pavelige gejstlige personer og om forbud mod, at kongens undersåtter studere i Pröjsen*[1].

R: Sæll. tegn. 22, 358.

T: Samtidigt tryk på 2 blade med 17 linjer på 4. side og 2½ ord i 1. sides 8. linje.

Desuden trykt samtidigt på 2 blade med 11 linjer på 4. side og månedsnavnet i datum enten antiqva eller kursiv, eller med 17 linjer på 4. side og 1 ord i 1. sides 8. linje. Efter en af disse udgaver trykt hos Paus: Kgl. forordninger for Norge s. 624—26, og hos Rørdam: Kirkehist. saml. 3. ræk. 1, 638—40 og Kirkelove 3, 104—7.

Eftersom vi komme udi forfaring, hvorledis den rommerske pafve med sit anhang nu nyligen underskedlige munke, serdelis dominicaner, jesuviter och andre, hid i riget hiemmeligen hafver indskicket, som de mange aar forleden afskaffede vildfarelser och superstitiones udi vore riger och lande paa ny sig skulle beflitte at indføre och dermed bibelen och guds allene saliggiørende ord menniglig at giøre afhendig, som det hvilket icke nok udførligen guds den almechtigstis villie och den saliggiørende lærdom om voris eniste frelsere, vor herre Jesu Christo, os forestiller, och derimod pafvens decreta och menniskelig traditiones i stedet at paaføre, saa endog vi vel vide os at besinde, hvor gandske inted al menniskelig forsiunlighed udi saadanne sager at afvende af sig sielf kand forrette, meden den allerhøieste guds verk det at vere bekiender, som naadelig for samme sin enbaarne søns skyld alt dette vil afvende, som hans nafns ære kand komme til forhindring, dog efterdi gud den allermechtigste os disse riger udi den sande gudsfrycht at forestaa och hanthafve naadeligen befalet, hafver os villet burt saadant saa vit os mueligt och vi vide det at kunde giøre med

[1] *Om anledningen til forordningens udstedelse, se Ny Kirkehist. saml. 5, 843 og Rørdam: Histor. kildeskrifter 2, 725—26.*

hans guddommelig majestetes hielp at forekomme och dette voris mandat det belangende at lade udgaa.

1. For det første ville vi alle pafviske munke, Jesuviter, presbyteros seculares och andre saadanne geistlige personer under deris lifs fortabelse gandske och aldelis hafve forbudet sig her udi vore riger och lande at begifve och lade befinde som de, hvilke atskillige udi disse riger, gud den allermegtigste vere evindelige æret, gandske ubekiente och uhørte noviteter och superstitiones imod voris confession, kirkeordinants och atskillige publicerede forordninger stridende sig ville understaa os at paatrenge och indføre, hvilket udi fremtiden stor guds fortørnelse, uenighed och tvedracht kunde foraarsage.

2. Dernest saafremt nogen sig understaar saadan folk vidende at herbergere och underholde eller och steder dennem huse, hvor de deris romerske ceremonier och superstitiones kunde fulddrifve, de skulle staa til rette som de mutvilligen sig imod voris mandater och befalinger stiller.

3. I lige maade ville vi och under voris høieste unaade och straf, som ved bør, hafve forbuddet och afskaffet alle andre sechters hiemmelige exercitier, øfvelser, predicken och sammelkomst, som de der ere imod denne voris christelig bekiendelse, som anno 1530 til Augsborg af voris religions forvanter er ofvergifven och nu udi disse vore lande och riger, gud vere lofvet, høris och underholdis.

4. For det sidste, eftersom vi forfarer en del voris undersotter at begifve sig til Brunsberg och andre forbudne steder i Pryssen at studere och, paa det saadant uformerkt kand afgaa, da begifver de sig først, naar de der udkommer, saa och naar de ere til sinds at begifve sig paa hiemreisen igien, til Køningsberg och der tage bevis sig at hafve studeret en tid lang, paa det deris

forige forset dis hiemmeliger kand i verk stillis, da, paa det saadant maa forekommis, ville vi hermed hver och en alvorligen forbudet hafve nogen sted udi Pryssen, hvor det och vere kand, at studere eller gaa i skole, saafremt de derfore icke ville straffis, som ved bør och efter forige voris derom udgangne forordning, och derforuden aldrig udi nogen vore riger och lande stedis til noget geistlig kald, skole eller kirketieneste paa landet eller i nogen kiøbsted.

III.

1624 4. mars. (Hafniæ.) *Åb. brev til alle vore undersåtter, som bruge sejlation gennem Øresund på nogle af de stæder, som ligge til Østersøen, om at de både på hen- og hjemrejsen skulle stanse for Kronborg.*

Sæll. tegn. 22, 359.

Eftersom vi komme udi forfaring, hvorledis mange af vore undersotter, indvonere udi vore riger Danmark, Norge och deris underliggendis lande och øer, som seile igiennem vor strøm Øresund, tit och ofte skulle indtage fremmit gods och kiøbmands vare och det lige ved deris egit eller andre vore undersotters, danske och norske, deris gods toldfri igiennem føre och saaledis vor och kronens told och rettighed tilhielpe at fordylle och fortie, os och kronen til merkelig skade, da paa det at saadant udi tide kand forekommis och, som det sig bør, afskaffis, ville vi hermed alvorligen och strengeligen hafve budit och befalet saa och med dette vort obne bref nu strengeligen biude och befale:

1. at alle saa mange af eder, som herefter med skibe, skuder eller kreer[1] seile for ofver ved vort slot och befestning Kroneborg til eller fra nogle af de fremmede steder, som ligge til Østersøen, skulle hver gang paa hensaa vel som hiemreisen sette der och paa voris toldboed

[1] *Missivet til tolderne i Helsingør af s. d. har:* kreier.

der samme steds richtigen angifve ald hvis gods och vare i inde hafver, och det, som der af fremmede och udlendske tilhører, retteligen fortolde efter den rulle och anordning, derpaa al tid hafver verit brugeligt, och derpaa fra vore toldere der samme steds tage toldsedel och bevis, som det sig bør.

2. Hvorimod vore tilforordnede toldere[1] och toldskrifvere der samme steds skulle vere forplicht eder, naar i och ankomme, fremfor alle andre fremmede och udlendske skippere och kiøbmend, strax at befordre och ingenlunde at opholde eller med nogen toldskrifverpenge[2] eller anden udgift videre, end det fremmet gods i indehafver, som bør at fortoldis med rette, vedkommer, at besverge udi nogen maade under tilbørlig straf.

[1] *Disse fik samme dag missive om udstedelsen af ovenstående åbne brev og mandat,* som alle steds udi vore riger Danmark, Norge och deris underliggende lande och øer, hvor behof giøris, skal med førderligste lesis och publiceris, *og pålæg om at ekspedere de indenlandske købmænd og skippere fremfor de udenlandske og ikke at besvære dem med nogen udgift videre, end de fremmedes varer vedkommer, hvis de ikke vilde stande kongen og de påklagende tilbörlig til rette (a. st.).*

[2] *I anførte missive står:* told- eller skrifverpenge.

112.

1624 11. mars. (Hafniæ.) *Missive til bisperne i bægge rigerne om at tilholde præsterne at holde den rette måde med i ligprædikener at opregne og berömme den afdødes levned.*

R: Sæll. tegn. 22, 361.
O: Original udfærdigelse i Fyns bispearkiv.
Trykt efter O hos Rørdam: Kirkelove 3, 108—9.

Eftersom vi komme udi forfaring, hvorledis sig stor misbrug skal tildrage, i det presterne her udi riget i deris ligpredickener en stor tid unøttig tilbringer med at opregne den dødis lif, lefnet och legender och det tit och ofte for deris interesse høire udfører och berømmer end

vel sømmede; da paa det herefter kand giøris nogen forskiel paa de, som hafver ført it gudeligt och christeligt lefnet och veret sit fæderneland til gafn och tieniste, och andre, som ringere forskylt hafver, bede vi eder och ville, at i presterne udi eders stigt alvorligen och flittigen endbiuder och tilholder, at de udi alle ligprædickener, ingen undtagen, udi den dødis lefnets och bedrifters opregnelse den maade holder, som det sig bør, och icke nogenlunde videre, ja endoch imod deris egen vidskab udfører, end sandhed kand taale, anseendis det sted, paa hvilket de staaer och til hvilket de af Gud den allermegtigste ere kallede, saadant udkrefver.

113.

1624 11. mars. (Kiøbenhafn.) *Instruks for Anders Haar, skriver over den store smedje på Bremerholm ved Københavnˡ.*

Sæll. reg. 17, 463—66.

[1] *Det er anset for unødvendigt at aftrykke instruksen på dette sted.*

114.

1624 17. mars. (Hafniæ.) *Missive til Jørgen Urne, lænsmand på Kronborg, om at forbyde bådsfolkene i Helsingør at føre soldater uden pas over Sundet.*

Sæll. tegn. 22, 361.

Vi bede dig och ville, at du tilholder skibs- och bodsfolkene der udi vor kiøbsted Helsingør aldelis ingen soldater under høieste straf ofver Sundet at føre; ei heller skal du tilstede nogen soldater der igiennem forskrefne vor kiøbsted at passere, med mindre de hafver kongelig wyrdes af Sverig hans passedel med egen hand underskrefven, saa och strengeligen tilholder byfogden der samme steds med bodsfolket flittig indseende at hafve, at de aldelis ingen soldater ofverfører, och samme byfoget hos dig at

angifve, naar nogen soldater ankomme, som der igiennem begiere at passere.

[1] *Ved missive 1624 21. mars blev det endvidere pålagt Jørgen Urne at forordne nogen soldater af fæstningen Kronborg til dag og nat at holde vagt ved strandsiden og der, hvor færgerne ligge ud, over hvad for folk, som overføres (a. st. 363). — Forbuddet hævet ved missive 1624 13. apr.*

115.

1624 2. april. (Hafniæ.) *Missive til lænsmændene Hans Paavisk (Hindsgavl), Joakim Barnewitz* (Berneus) *(i Nykøbing p. F.), Lavrids Grubbe (Ålholm), Jørgen Grubbe (Halsted kloster), Ernst Nordmand (Andvorskov), Peder Basse (Stege) om at forholde alle skuder og færger i deres læn, hvor der er havne, i arrest, indtil de efter vor videre anordning skulle indtage og overføre vore antagne ryttere og fodfolk, hvortil samme skuder og færger imidlertid skulle akkomoderes og lempes.*

Sæll. tegn. 22, 365.

[1] *Befalingen atter hævet ved missive 1624 12. april (a. st. 367).*

116.

1624 13. apr. (Hafniæ.) *Missive til Jørgen Urne, lænsmand på Kronborg, om ikke længere at opholde nogen på færgestedet for Helsingør, enten de har passeddel fra kgl. wyrde eller ikke*[1].

Sæll. tegn. 22, 367.

[1] *Jfr. missive 1624 17. mars.*

117.

1624 20. apr. (Hafniæ.) *Åb. brev om afløsning af hoveriet, som de danske bønder på Amager hidtil have gjort.*

Sæll. reg. 17, 481.

Vi hafver bevilget och tillat . . ., at menige vore och kronens bønder och tienere, danske mend, som bygge

och boe paa vort land Amager, maa herefter och indtil vi anderledis derom tilsigendis vorder vere aldelis fri och forskaanit for pløining, høsten och ald anden arbeid, intet undertagit, som de hidindtil vor och kronens ladegaard der samme steds giort hafver. Dog skulle de foruden husmend vere forpligt for saadan forskaansel hvert aar til jul at udgifve til os och kronen trei hundrit rixdaller. in specie. Hvad forskrefne husmend belanger, da skulle de enhver til forskrefne tid udgifve til os och kronen en rixdaler in specie eller dens verd; de skulle och aarligen gifve for vor och kronens anpart korntiende der samme steds, trei lester korn, det som gaat och ydferdigt er.

118.

1624 21. apr. (Hafniæ.) *Missive til en del lænsmænd*[1] *om, hvorledes der skal forholdes med ægt og arbejde af kronens bønder.*

Sæll. tegn. 22, 370.

Vid, at vi med vore och kronens bønder och tiennere der udi dit len, deris egter och arbeid belangende, herefter saaledis ville hafve forholdit, som efterfølger: Først skal udtagis N. bøndergaarde og N. gadehuse, de, nest beliggende ere, eller och til herrids- och landstingsegter sampt och anden lenens fornødenhed bekvemmeligst kunde erachtis, at drifve aflen med til hvis ladegaarde, du af os och kronen er med forlent, saa vel som til anden egt och

[1] *Fortegnelse over lænene med antallet af de bønder, som skulle udtages til at drive avlen i hvert læn, meddeles i tillæg. — Ved missive 1624 10. jan. var det blevet pålagt Mogens Pax og Jørgen Urne at udtage ca. 60 af kronens bønder i deres læn, som ligge næst ved, til alene at drive ladegårdens avl og age ved, og forhandle med de andre om, hvad de hver især ville give årlig for at fritages for alt arbejde, ægt og flytning, være sig høstarbejde eller andet arbejde, fadeburs ægter, jagt eller andre ægter, alene undtagen fejdetid, og at de om sommer eller vintertid, når føren er bedst, og bonden intet har at göre, ager et eller to læs jord eller ved til salpeterladen (a. st. 345).*

arbeid, dig hidindtil hafver verit bevilget at bruge vore och kronens tiennere til, och siden af de øfrige bønder, som icke brugis, efter som forskrefvet staar, efterat du alt hvis landgielde af atskillige slags, enhver dennem aarligen udgifver, efter den taxt udi skifter brugelig och sedvanlig er[1], udi hartkorn hafver ladet anslage, skal tage arbeidspenge, nemlig af hvert pund hart korn, som deris landgielde kan opløbe, beregnet 4 tønder paa pundet, aarligen en rixdaler in specie eller deris verd, och af hver gadehusmand en rixdaler eller dens verd, hvilken pendinge du saaledis hafver at opberge och os til regnskab føre, och skalt du aarligen hos dine regenskaber lade indlegge richtig mandtal och fortegnelse paa bønderne, som arbeidspenge udgifver, och derhos taxten, hvorledis deris landgielde, enhvers for sig, er taxerit, och hvad arbeidspenge de efter, som forskrefvit staar, bør at udgifve, hvorimod fornefnde de øfrige bønder, som saaledis arbeidspenge aarligen udgifver, skulle vere fri och forskaanit for ald egt och arbeide at giøre, vere sig til ladegaardene eller i andre maade, undertagen vor och kronens fadburd, naar den kommer igiennem landet, at føre, disligeste och gierderne at holde ved lige saa vel som ved och torf at age til gaardsens behof sampt ved och jord til salpeterladernis, som nu ere eller herefter blifver forordnit at opsettis, fornødenhed, ti slig egt och arbeid skulle de giøre herefter, som de tilforn giort hafver, och hvis udi saa maade efter, som forberørt, første gang blifver forordnet, maa derefter icke forandris eller nogen af de bønder, som gifver arbeidspenge, til aufl at drifve eller anden egt och arbeid at giøre forordnis och henliggis, men dermed skal forholdis efter, som det i begyndelsen blifver anordnit och som forskrefvit staar, indtil vi anderledis derom tilsigendis vorder.

[1] *A. Berntsön: Danmarks og Norges frugtbare herlighed 2, 46—52.*

119.

1624 1. maj. (Hafniæ.) *Frdg. om, hvorledes herefter skal holdes med fæstensøl, brøllupper, barseler og begravelser i købstæderne i Danmark og Norge.*

Sæll. tegn. 22, 372—75.

Trykt samtidig på 10 blade.

Desuden trykt to gange samtidig på 6 blade, den ene gang med saadant *i første linje af indledningens eftersætning, den anden gang med* saadane. *Trykt efter et af disse oplag hos Paus: Kgl. forordninger for Norge, s. 626—37.*

Eftersom vi af atskillige voris gode undersotters, borgerskabets, angifvende och beretninger komme udi forfaring om den store uskickelighed och ofverflod, som udi vore kiøbsteder til festensøl, brøllupper, barseller och begrafvelser gaar udi svang, hvorved mange sig saaledis formaste och den bekostning giøre, at dennem siden besverligt falder deris begynte næring at fortsette af aarsag, at de sig med forbenefnde unødig omkostning fast af middel hafve forblottede, da paa det at saadant til det gemene borgerskabis egen forderfvelse och skade stillede ofverflod maa betagis, god skik och tarfvelighed derimod indføris, hafver vi for got anset efterskrefne forordning at lade paabiude och udgaa, hvorefter alle och hver udi kiøbstederne udi vore riger Danmark och Norge och des underliggende lande och provintser, vere sig geistlig eller verdslig stands personer, indlendiske eller udlendiske, saa och voris egne tiennere, som icke af adel ere och sig her i rigerne opholde, sig skulle hafve at rette, indtil saa lenge vi anderledis derom tilsigendis vorder.

1. Festensøl.

Først skal ingen mue giøre nogen festensøl udi flere end fire eller fem par folkis ofververelse; skal och ingen vin, brendevin eller nogen slags drik, ei heller nogen spisning, confect eller indsyltet tøi frembæris i, for eller efter trolofvelsen.

2. Om Brøllupper oc hvorledis dertil bedis.

Belangende brøllupper, da skal allene om løfverdagen efter middag mue bedis saa mange, recessen[1] och forforordninger[1] tilsteder, och skal de, som biude lader, under deris hender gifve fortegnelse paa de, som indbiudis skulle, hvilken fortegnelse de indbiudende skulle til byfogden ofverlefvere, naer paaeskis.

[1] *Reces 1615 § 28.* [2] *Frdg. 1617 30. juli.*

3. Brudstoel oc hvad i brøllupshuset maa dragis.

Ingen brudstoel maa beleggis uden med ulden flamsk i det høieste; ei heller nogen sted, hvor brøllup staar, skal der maa dragis uden halfklæde høit, och maa icke noget, som bedre end ulden flamsk kand achtis, dertil brugis, undtagen ofver brud och brudgom.

4. Handverker.

Handverker och embidsfolk skulle ei maa giøre deris brøllupper paa raadhuset eller saadanne steder, meden i deris egen huse eller laugshuse, om de nogen hafver.

5. Klædedragt oc brudredning.

Klædedracht, brudredning oc andet, brud och brudgom angaaende, dermed skal efter forige derom udgangne forordninger[1], forholdis.

[1] *Frdg. 1617 12. oktbr., 1621 23. avgust (no. 597).*

6. Tienistepigers brøllup.

Tienistepiger och de, ringere formue hafver, skal ingen brudstol redis; der skal och ei maa til deris brøllupper dragis; ei heller skal de maa udredis med guld, perlelad, udslagen haar och anden pracht och smycke, meden de skulle allene mellom tvende andre piger forføie sig til fropredicken och der lade sig vie. Hvo herimod gør, bøde kongen 40 mark och byen lige saa meget.

7. Berøkteders brøllupper.

Berøchtede bruder skal aldelis ingen pracht eller føren tilstedis; meden de skulle allene (uden nogen følge) gaa til fropredicken der at vies. Befindis nogen at hafve red til barsel och gaar med udslagen haar, bøde kongen och byen hver 40 mrk.

8. Bruders føren med spille mend.

Geistlige, borgemestere och raad, och de kiøbmend, hvis formue er ofver 5000 dlr., skal vere frit fore med spil ofver gaden at føris til och fra kierken, om de det ellers ville; dog skulle de dertil ingen udenbyes spillemend mue leie eller bruge.

9. Brudfolkis klædedragt.

Fløiel, caffa och atlask eller deslige udi verd skal ingen brud eller brudgom maa bruge, ei heller noget silketøi, med mindre borgemestere och raad, efter de brudgommens formue ofver ti tusinde dlr. befundet hafver, derpaa deris sedel udgifvendis vorder.

10. Naar bruden bortledis.

Bruden skal bortledis om sommeren, naer klocken er ti, och om vinteren, naer klocken er 8 om aftenen, och da skulle spillemendene vere forplicht i det seniste sig hiem och fra brølluppet at forføie, under deris 80 mrk. bøder os och byen til toe skifte.

11. Brudfolkis oc deris slectis indbyrdis foræring.

Geistlige, borgemestere och raad och de kiøbmend, hvis formue sig ofver 2000 daler strecker, skulle hinanden til festengafve och ellers mue forære udi gemene arbeide uden stene eller ammelering giort guld paa 10 lod; de andre, som kiøbmandskab drifver, saa och fornemme handverksfolk en guldering paa en rosenobel eller to. Gemene

handverksfolk och andre skulle ingen saadan foræring mue udgifve. Videre skal ingen brud eller brudgom hinanden indbyrdis forære uden af hiemgiort ulden och linnet och det allene til den maadelighed, som borgemestere och raad kand kiende efter formuen vere, om paaklagis. Til och imellom brudfolkenis foreldre, slecht och venner skal ingen foræring ske af brudfolkene eller hinanden sielf indbyrdis.

12. Brudsenge.

Brudsengens udstaffering skal aldelis vere afskaffet och ingen omheng af silketøi eller bildhuggerie der tilstedis, meden allene ofverslaget med flamsktecke, som brudfolkene derpaa kunde sidde. Och skal inted brud eller brudgoms boeskab eller kister i brudehus eller gaard maa føris eller settis.

13. Kirketienisten.

Kirketienisten skal begyndis och endis efter som sedvonligt, och skal sognepresten den icke mue opholde efter brudfolkene lenger end sedvonligt, saa den kand vere ent, naer ti slaaer eller it kaarter til elfve i det allerseniste. Giør presten herimod, staa derfore til rette efter biskoppens sigelse.

14. Spillemends oc vakteløn.

Borgemestere och raad skulle forordne om spillemends och vachteløn (om nogen er, som vacht vil hafve), hvorefter de forbenefnde sig skulle hafve at forholde under deris løns och embeders fortabelse, saa och anden straf i fengsel til vand och brød.

15. Brøllupskost.

Dernest skal ei heller nogen giøre noget brøllup lenger end en dag, och skal inted maaltid til noget brøllup mue gifvis efter denne dag; dog saafremt nogen vil giøre brøllup

i sit hus (och dertil ei forbruge nogen udlendiske drik med confecht eller specerier) och allene hafve it bord paa tolf personer och derpaa lade frembere fem retter och icke mere, det vere hannem frit; dog at ei heller samme verdskab lenger end en dag underholdis. Derforuden skal och aldelis ald drik och spisning, som sker i brudhuset, før eller efter bruden føris til kirke, i lige maade vere afskaffet.

16. Vin oc confect afskaffet.

Ei heller skal nogen herefter til brøllup eller saadan vertskab skenke nogen vin eller fremmede drik, i glas eller kande, til dants eller anden steds, til mand eller kvinde. Skal och ei vere tillat nogen confecht eller indsyltet tøi at frembæris eller hafvis til noget brøllup, meden allene landsens egen hiemvoxene fruchter, uden nogen syltning eller forandring.

17. Extraordinarie spisning til brøllupper afskaffet.

Derforuden skal och for brølluppet ingen udspisning ske til forgangskvinderne, unge karle, spillemend eller nogen anden i brudhuset, brøllupsgaarden, bartskerhuse eller nogen anden steds, med mad, øl eller vin, icke heller om mandagen eller andre dage derefter noget vertskab eller giestebud holdis eller nogen mad eller drickesending ske enten fra eller til brøllupsfolkene.

18. Brudgafve afskaffet.

Skal ingen herefter gifve eller forære brud eller brudgom nogen gafve, guld, sølf, tin, klæder eller andet (hvad det och for nafn hafve kand) paa deris brudebenk, ei heller forskicke det dennem enten før eller siden i deris huse. Dog skal hermed icke vere ment, hvis hosbunden eller hustruen fattige tienistefolk och andre fattige hiemme udi deris huse lader forskicke til deris husholdings begyndelse och ophold.

19. Barsel, om daab oc faddere.

Belangende barsel, da skal børnene døbis inden den tid, biskoppen med borgemester och raad anordnendis vorder; der skal och med fadder at bede och anden omstende holdis efter, som derom allerede er forordnet.

20. Barselkost oc deslige afskaffet.

Barselkost skal aldelis vere afskaffet, saa at inted maaltid eller giestebud fadderen eller andre maa gifvis.

21. Skal derforuden och aldelis vere afskaffet, at ingen mad eller dricke, kage, oest eller bagning, confecht, brød eller andet, enten for barnet bæris til kirken, eller naar det hiem er baaret, icke heller før, efter eller midlertid barsel giøris, och barselkvinden forløsis eller besøgis, maa uddelis til nogen, som indbedis eller at besøge i huset indkommer, mand eller kvindis persoen.

22. Skal och ingen koge nogen mad at fremsende til barselkvinder, ei heller dennem nogen drik, hvad nafn det och hafve kand, tilskicke; meden vil nogen sende en almisse til en fattig, arm barselkvinde, det vere enhver frit, dog allene en gemene ret tillige eller och pendinge, derfore hun sig sielf sin fornødenhed kand kiøbe.

23. Kirkegangskost oc deslige afskaffet.

Til barselkvinders kierkegang skal aldelis ingen giestebud, maaltid eller fremberen af kost, drik, confecht eller noget saadant ske før eller efter kirkegangen.

24. Begrafvelser.

Dernest, eftersom och stoer uskickelighed sig begifver med begrafvelser, da skal aldelis ingen, som følger liget, gaa ind i huset, enten naar det udberis, eller fra kirken hiemkommer, uden de, som lader begrafve, och arfvingerne; dog de, liget bære, mue allene, om de ville, gaa ind i huset, naar det udbæris skal, om det dennem hos døren icke tilbæris.

25. Om ligvacht-dricken afskaffit.

Och skal, midlertid liget staar ofver jorden och derofver vogis, de døde den ære bevisis, at ingen fylleri, eden eller dricken holdis i huset eller ligstuen, och ingen øl gifvis uden allene til tørst och nødtørft, och det uden ligstuen.

26. Ligkister.

Ingen, som ei adel ere, skulle deris kister med leder eller klæde eller noget deslige ofverdrage eller noget messingmetal eller fortinnet beslag dertil bruge. Dog saafremt nogle af forneme geistlige eller borgerlige stand begierer sin kiste med duellich at ofverdrage, det vere dennem forløfvet, och da gifve sig 10 enkende dlr. til kirken; dog skal ingen mue bruge til nogen ligkiste nogen udskieren eller bildsniderie, ei heller den med andet end kienrøg anstryge.

27. Begrafvelsekost afskaffis.

Skal ei heller til begrafvelser nogen kost spisis eller dricken holdis udi dødehuse, for eller efter liget til sit sofvested er hiemfult; meden saadan hedenske fyllerie skal den afgangen til ære aldelis vere afskaffet.

28. Ringen.

Ringen skal ske it slet och icke vare ofver it kaarter time och saa, at predicken, hvor den sker, er ude til to; och skal børnene vere forplicht at forføie sig strax til forbenefnde klockeslet fra kirken til skolen, hvad heller tienisten er ude eller icke, med mindre skolemesteren vil derfore staa for biskoppen til rette. Dog saafremt flere lig ere, da maa der af skolebørnene ved 6 eller 8 forblifve, til tienisten er fuldgiort.

29. Klocken maa ei stillis imod tiden.

Borgemestere och raad skulle hafve indseende, at klockerne ingen begrafvelser til vilge (vere sig adel eller

uadel) stillis anderledis, end dagens tid det udkrefver, med mindre de samptlige os allene (enhver deraf efter sin formue at udgifve) ville vere forfalden 200 enkende dlr.

30. Naar almisse skal uddelis.

Skolebørn och fattige folk, som almisse begierer, skulle den dag, begrafvelsen sker, icke søge de efterlefvende; meden hvo fattige folk och skolebørn noget vil unde, gifve sig (!) det dagen nestefter paa tid, sted och efter leilighed, som dennem forbemelte efterlefvende bekvemmer.

31. Sørgekvinder oc skolens følge.

Ingen geistligis eller borgemesterers och raadmends efterlefverske mue hafve sørgekvinders følge mere end fire par och ald skolen; de andre to par och helften skolen eller en lexe eller half efter deris stand och den ordning, biskoppen med borgemester och raad efter hver byis och skolis vilkor giørendis vorder.

32. Skolens løn.

For hver persoen af skolen gifvis en skilling, halfanden eller to efter, som biskoppen med borgemestere och raad efter byens vilkor derom anordnendis vorder; och skal skolebørnens anpart af samme pendinge hvert aar mod Martini til de fattige skolebørn och mest de, som tigge, til klæder och fremtarf uddelis.

33. Ringen oc andre begravelses omkost.

Hvad ringen och derpaa gaaende løn och videre bekostning belanger, dermed forholdis efter den anordning, biskoppen med borgemestere och raad derpaa giort hafver och giørendis vorder; dog at for børn ringis med de smaa klocker allene.

34. Grafverløn oc fattigis begrafvelsers omkostning.

I lige maade skal och borgemestere och raad giøre anordning, hvad grafverne och de, der beder til liget at

følge, skal hafve for deris umage, och at dermed ret omgaais, om icke nogle visse personer, klockere eller andre, dertil kand forordnis; allene at det hafvis i acht, at de fattige kierkegaarden och grafverne fri hafver och at med dennem ald den consideration hafvis, byens middel och formue tilsteder, saa deris begrafvelse de efterlefvende til ringeste bekostning kommer, mueligt kand vere.

35. Ligklæde.

Hver lag, som klæde och laggen hafver, skal det til dennem, af embedet ere, laane for halF den leie, derpaa settis, til andre for den del, billigt kand vere; och for laant klæde skal ingen vere forplicht skolen videre at gifve end den gemene taxt, som af biskoppen sampt borgemestere och raad giort vorder.

36. Hvad ligbekostning paa umyndige børns vegne maa gaatgiøris.

Umyndige arfvinger skulle ingen videre bekostning vere forplichtede at udstaa; ei heller skal paa deris vegne maa gotgiøris anden end den, som allerringeste til jordeferden ske bør, hvorpaa och strax ald vitløftighed at forekomme af uvillige af borgemestere och raad tilnefnde dannemend skal kiendis, som de sielf eller borgemestere och raad dertil ville svare, om det forsømmis.

37. Sagefald.

Befindis nogen sig imod denne voris forordning at forgribe eller och vitterlig och med raad och forset hielper at fulddrifve och sette i verket saadan forseelse, som herimod giøris, da skal den eller de hafve til os och byen, saa vit byen vedkommer, 200 rixdlr. forbrut, undtagen udi de tilfælde, i hvilke bøderne udi denne voris forordning serdelis settis och nafngifvis.

38. Ny paafund til bekostning.

Saafremt och nogen sig vil understaa nogen ny paa-

fund til bekostning at optenke och indføre, som her udi icke kunde vere nefnt eller betenkt, da skal den ligesaa vel med denne forordning vere forbudet och under lige straf, som den herudi ved nafn kunde vere indført, formeldet och forbudet.

39. Tvifvelsmaal om sagefald.

Och dersom sig begifver skellig tvifvelsmaal nogen sig imod de udi denne forordning begrebne artikler at hafve forset, da skulle de, der sichtis, enten befrie sig ved nøiachtig vidnisbyrd eller ved deris ed, om den dennem foreliggis, eller och deris bøder vere forplichtede at udgifve.

40. Hver dommere skal strax dømme udi forbenefnde sager.

Belangende geistligheden, som sig herimod forser, paa dennem skal biskoppen med consistorio eller ministerio, och saa vit andre angaar, da skal borgemestere och raad uden ald forhaling vere forplicht derudinden at kiende och dømme, naer lofligen for dennem indstefnis.

120.

1624 13. juni. (Hafniæ.) *Missive til lænsmændene over alt riget om forlængelse af forbudet mod kornudførsel til efter st. Hans dag.*

Sæll. tegn. 22, 379.

Eftersom vi hafver verit foraarsaget vor obne forbudsbrefve[1] at lade udgaa, at inted korn maa her af riget udføris før st. Hans dag førstkommendis, och vi nu disvær erfarer ringe forhaabning at verre for handen nogen afslag paa prisen at forvente, da hafve vi den leilighed anset saa och af vichtige aarsager for got achtet endnu och indtil paa videre besked icke at ville tilstede noget korn udaf riget at maa udføris, men hvor noget kand

[1] *Åb. brev 1623 18. novbr. og 21. decbr., hævet ved åb. brev 1624 12. juli.*

findis allerede indskibet paa den forhaabning, at den termin, voris sidste forbud omformelder, nu snart er forbi, det skal igien opskibis, med mindre nogen hafver voris egit bref och bevilling paa korn efter dette vort brefs dato at udføre, da skal dog flittig och alvorlig tilsiun hafvis, at inted under det skin videre, end vore brefve omformelder, udkommer, anseende os och riget storligen derpaa er macht liggendis, och skal du, borgemestre och raad, toldere och andre, som paa saadant bør indseende at hafve, i dit lens underliggendis kiøbsteder och haufner alfvorligen och under høi straf tilholde, at saadant tilbørligen achtis och udi verk stillis efter, som du achter at forsvare och vere bekient.

121.

1624 12. juli. (Hafniæ.) *Åb. brev om delvis ophævelse af forbudet mod udførsel af korn.*

Sæll. tegn. 22, 381—82.

Eftersom vi for nogen tid siden dyrtid paa korn nogenlunde at forekomme hafver verit foraarsaget med voris Danmarkis rigens raads raad och samtycke it almindelig forbud paa alle slags korn i begge rigerne at lade giøre och udgaa[1], da efterdi vi den leilighed nu videre med voris Danmarkis rigis raad hafver ofverveiit och saaledis vore kierre undersatter til fordel och beste forordnet, at samme forbud paa korn igien maa opgifvis och vere alle och enhver indlendske och udlendske ubehindret och frit fore fornefnde slags vare, som voris forige forbud omformelder, smør och flesk undtagen, af vort land Nør Jytland och Fyn saa och af vore lande Sielland, Falster och Laaland, rug undtagen, saa vel som af Skaane, rug och hafver allene och undtagen, til fremmede uden riget, hvor dennem lyster at udskibe och føre, dog vor och kronens told och rettighed dermed uforkrenkit i alle maader.

[1] *Åb. brev 1623 18. novbr. og 31. decbr., missive 1624 13. juni.*

122.

1624 15. juli. (Hafniæ.) *Åb. brev til lænsmændene, som købstæder have i befaling, om, at det københavnske silkekompagni må lade holde tilsyn med, at silkevarer og andre i deres privilegier specificerede varer ikke indføres imod deres privilegier.*

Sæll. tegn. 22, 383—84.

Vi hafver bevilget och tillat . . . silkecompagniet her udi vor kiøbsted Kiøbenhafn, at de ved deris fuldmechtige udi alle kiøbstederne her udi riget, hvor behof giøris, maa lade hafve tilsiun, at ingen silkevare eller des sorteringer och slags, som udi forskrefne compagnies privilegier specificeris[1], blifver udi den tid, deris privilegier omformelder[2], imod voris forige derom udgangne mandater[3] och fornefnde compagnie nu gifne privilegier udi riget indført, och dersom noget kunde hendis at indkomme, da skal compagniet efter fornefnde deris privilegier[4] fuldmacht hafve med vor byfoged paa vore vegne saadant til fireskifte at confiscere, nemlig os och kronen en del, compagniet en del, den, det angifver, en del och resten til de fattige, hvorimod vor lensmand skal hafve flittig och alvorlig tilsiun, at dette stillis udi verk, som det sig bør, och skal byfogden aarligen os til klart och got regenskab føre vor och kronens anpart, af hvis i saa maader kand blifve confisceret.

[1] *Priv. 1620 27. septbr. (Sæll. reg. 17, 80 f., trykt hos O. Nielsen: Købhvs. diplomatar. 2, 631—33) og 1623 30. novbr. (a st. 399 f., trykt hos O. Nielsen a. st. 750—54) § 1.*

[2] *Privileg. 1623 30. novbr. § 1:* udi neste tolf aar at regne fra dend 1. martii førstkommendis.

[3] *Frdg. 1623 18. apr.*

[4] *Privil. 1623 30. novbr. § 12.*

123.

1624 22. juli. (Hafniæ.) *Missive til alle lænsmænd, som have købstæder ved søsiden i befaling, om, at vi, da der nu alle vegne her i riget skal være god forråd på*

smör, have for godt anset at opgive vort forbud mod smörs udførsel[1].

Sæll. tegn. 22, 384—85.

[1] *Dette forbud anføres i åb. brev 1624 12. juli, men dets tekst er ikke påtruffet i kancelliregistrantерne.*

124.

1624 3. avg. (Hafniæ.) *Missive til nogle adelsmænd*[1] *om som kommissærer sammen med vedkommende lænsmand at revidere bøndernes ansættelse til arbejdspenge i stedet for ægt og arbejde.*

Sæll. tegn. 22, 389—90.

Eftersom vi nogen tid forleden for got hafver anset, en del vore och kronens bønder her udi vort rige Danmark med en vis arbeidspending for arbeide at forskaane, nemlig en ortsdaler af hver tønde korn landgielde efter sedvanlig taxt och derom udgangne brefvis[2] videre indhold, och vi nu forfarer, en del bønder allerede saa høit ere forskyllede, at de deris aarlige landgielde neppelig kunde afstedkomme[3], derimod andre mere at kunde udgifve for deris arbeide, end dennem allerede ved forbemelte voris anordning var paalagt, derforuden och at en del husmend, paa de steder erre boendis, at de en daler for deris aarlige arbeide icke skulle kunde udgifve, da bede vi eder och befale, at i til alle voris lene udi N. stift eder begifver och der med voris lensmend udi hvert len forbemelte leilighed flittig ofverveier och forfarer och de gaarde, som allerede paa landgilde erre forsatte, paa ringere arbeidspenge afsetter, och saaledis, at de kunde blifve ved macht och aarlig udgifve det, dennem paaleggis, i lige maade, paa det vi dog ingen eller ringeste afgang paa forbemelte arbeidspenge, muligt er, kunde lide, at i och de andre,

[1] *Disse navne ere ikke meddelte a. st.*

[2] *Missive 1624 21. april.*

[3] *Se rigsrådets betænkning hos Erslev: Rigsråd og stændermøder 1, 423 f. jfr. 410.*

som videre kand taale, end de allerede er taxerede fore, videre arbeidspenge at udgifve paaligger, dog saa, at de och kand blifve ved [macht]; derforuden och at i anordner husmendene at udgifve efter, som de kand taale, rammendis vort gafn i alle maader, saa vit mueligt, och at vi, som forbemelte er, den mindste afgang lider paa voris førige arbedspenge och sidste paaleg ske kand, dog at bønderne jo ved macht blifver, alt efter den ed och troskaf, i os plichtig ere och i eller eders arfvinge derfore ville ansvare. Och skulle forbemelte bønder derimod for ald echt, vere sig efter vor pas eller i andre maader, saa och andet arbeide at giøre, hvad det vere kand, blifve forskaanede, undtagen voris egen fadebursreiser, naer voris gandske hofleger drager igiennem landet, saa och salpeterjord och ved at føre, dernest och at age torf och ved til voris huse och gaarde och voris och voris lensmends behof til maade och nødtørft, och for det sidste gierderne om voris ladegaarde at holde ved lige, dog for alt forbemelte arbeide skulle de i deris høst och pløgning aldelis vere forskaanede och icke plichtige at age, om de end tilsigis, uden i feigde tid, den gud naadelig afvende, eller och om vi sielf, som forbemelt, foraarsagedis med voris gandske hof paa de tider giennem landet at reise. De bønder, som til ladegaarden och daglig arbeide ere lagde under slottene, de skulle for ald nest bemelte arbeide vere fri undtagen gierderne allene at holde ved lige. Dersom och vi foraarsagedis nogen stor bygning at lade foretage, saa de fri bønder skulle dertil brugis, da ville vi lade giøre den anordning, at dennem, som arbeide skulle, enten alle eller en del deris arbeidspenge emidlertid skulle eftergifvis efter arbeidets leilighed, som de hafver at forrette. Saa fremt och nogen sted aflen af den daglige tynge saa stor var, at bønderne, som dertil ere forordnede, uden deris forderfvelse den icke kunde udstaa, och alle andre nestbeliggende bønder

goedvilligen vilde bevilge saadan tynge med at udstaa med en del deris arbeidspendings forlindring, som dennem, hvilke tilforne vare fri for arbeidspenge och derimod allene ladegaardsarbeidet forrettede, kunde paaleggis deris andel med at afbetale, saa de samptlig dis ringere arbeidspendinge och arbeide kunde hafve at giøre, da skulle i derom grandgifvelig och i egen person forfare och os derom berette.

125.

1624 4. avg. (Kiøbenhafn.) *Åb. brev, givet rigens råd, om, at den told med andre pålæg, som Danmarkes riges råder have bevilget til rigens garnisoner og defension, atter skulle afskaffes, når vi blive til sinds i fremtiden at afskaffe eller forringe sådan garnison eller defension*[1].

Original udfærdigelse blandt rigens råds breve no. 36.
Sæll. reg. 17, 508 med datum 4. novbr.

[1] *Om brevets udstedelse se Erslev: Rigsråd og stændermøder 1, 409—10.*

126.

1624 4. avg. (Hafniæ.) *Åb. brev til kapitlerne og den gejstlige stand over alt riget [og til alle købstæderne i rigerne og fyrstendömmet]*[1] *om, at vi med Danmarkes riges råds råd have anset for rådsomt i denne farlige og besværlige tilstand at lade göre en vis årlig defensionsværk på alle stænder; de skulle derfor erklære sig i alle muligste måder mod vores kommissarier*[2]*; vi ville have dem forvisset, at sådan hjælp ikke skal bruges, fordres eller begæres uden i stor nødstid, om*

[1] *Et særligt missive i købstæderne er ikke indført i R således, at det må formodes, at missivet til gejstligheden også er udgået til dem, jfr. note 2 i slutn.*

[2] *Se note 1 næste side.*

noget fjendligt enten fra den romerske kejser eller ligen eller fra de svenske grænser [*påkommer*][1].

R: Sæll. tegn. 22, 390—91.

Trykt herefter hos Wulff: Stat. bidrag til Vendelbo stifts historie, s. 7, og herefter atter hos Rørdam: Kirkelove 3, 109—10.

[1] *Ved missive s. d. blev det pålagt hr. Albret Skel, Iver Jul og Holger Rosenkrandz med bisperne i Jylland at tildele gejstligheden i Jylland (kapitler, præster, kirker og alle af gejstlig stand) årlig at underholde et kompagni kyrasserer på 100 heste, som vil koste om året 13700 rdlr. in specie, dog, hvis dem synes dette for höjt, at tildele dem et kompagni på 90 heste til 12330 rdlr. in specie eller på 80 heste til 10960 rdlr. in specie; men da det vil falde for besværligt at opbringe sådan kontribution i en il, skulle de handle med dem om foruden* anredgelt *(1200 rdl. in spec.) at have et halvt års besolding i forråd, som de selv kan lade holde i forvaring; de skulle have i agt, at dem, som mest formå, ske mest pålæg.*

I lige måde fik de samme rigsråder med bisperne i Sælland og Fyn pålæg om at tildele gejstligheden der et kompagni på 100 heste til 13700 rdlr. in specie årlig.

I lige måde fik de samme rigsråder med hr. Anders Bille og bispen i Skåne pålæg om at tildele gejstligheden her et kompagni på 50 heste til 6890 rdlr. in specie årlig.

De nævnte rigsråder fik pålæg om med hr. Gert Randzov at tildele alle købstæder i rigerne og fyrstendömmet 10 kompagnier til fods, hvert kompagni på 150 mand, hvoraf hvert kompagni vil koste 8132 rdlr. in specie årlig; de skulle handle med dem om foruden laufgelt, *som for 10 kompagnier skal beløbe sig til 1500 dlr. in specie, at have et eller to års besoldning i forråd (a. st. 391 jfr. Erslev: Rigsråd og stændermøder 1, 410—11; 418—21; 427.*

127.

1624 8. avg. (Hafniæ.) *Åb. brev til bønderne over alt riget om, at vi med Danmarkes riges råder have for godt anset disse lande og riger til bedste at aflægge og betale den igen standende rigens gæld og derfor at besøge dem om en hjælp således, at hver ti jordegne bønder skal lægges i læg sammen og give 25 enkede daler, den rige hjælpe den fattige; hver ti bønder, som ikke have frit jordegods, men have fæstet deres gårde og bruge avl, skulle give halvtrettende enkede dlr.; hver smed, sko-*

mager, skrædder, murmester og møller, som bor på landsbyerne og bruger avl, skal give os fem ort in specie og de, som ikke bruge avl, halvtredje ort in specie; hver tjænestedreng, som tjæner for fuld lön, hvad heller han har kornsæd eller ikke, skal give halvtredje ort in specie og den, som ikke tjæner for fuld lön, en ortsdaler og fjærdeparten af en ort, og hvor flere bønder ere bosiddende på en gård, hvad heller det er jordeget gods eller fæstegods, så fremt de ellers bruge avl, da skal hovedmanden den bedste i gården bor, skrives for helt og de andre for indester; ugedagsmænd, som bo for vore egne slotte, klostre og gårde, skulle hver give halvtredje ort in specie; skatten skal være udgivet til st. Martini dag förstkommende[1], *så fremt de ikke ville tiltales og straffes.*

Sæll. tegn. 22, 391—92.

[1] *I øvrigt fastsættes bestemmelser om skattens opkrævning og om fritagelse som i åb. brev 1617 24. juni. — Om brevets udstedelse, se Erslev: Rigsråd og stændermøder 1, 409; 415 f.*

128.

1624 8. avg. (Hafniæ.) *Åb. brev til købstæderne over bægge rigerne med motivering som i no. 127 om, at de skulle udgive N. rdlr. in specie til Martini förstkommende til deres lænsmænd, som skal henskikke dem, hvor vi have befalet ham; kontributionen skal lignes således, at den rige hjælper den fattige; og hver lægger dertil efter, som han handel, brug og næring haver*[1].

Sæll. tegn. 22, 393—94.

[1] *Liste over de enkelte købstæders skat findes i tillæg.*

129.

1624 25. avg. (Hafniæ.) *Instruks for en opsynsmand på orlogsskibet »De tre kroner«.*

R: Sæll. reg. 17, 520—21.

Vi hafver antagit och bestillet . . . denne brefviser

ved nafn Morten Svensen, ad skal herefter vere tilforordnit och hafve sin verelse paa vort orlofskib de trei kroner och med flid ad hafve inspection och indseende med hvis skibe, som enten ind eller ud kommer, som epterfølger.

1. Først skal hand tilholle, hvadsomhelst skibe eller skuder, som enten ind eller ud vil, tilforn at sette och sig angifve och om fornøden giøris at visitere lade; dersom de ind ville, da at ofverlefvere fortegnelse eller och fortegne lade indhafvendis gods, hvilken fortegnelse af forskrefne forordnede skal paategnis frembvist at vere, som [de] siden paa toldboden, før end di forbi legger, hafver igien at ofverlefvere; ville de ud, bevise sig med zedel fra toldboden, hvis gods di indehafver, der samme steds ad vere ansagt och derfor klar giort, och skal Morten Svensen al tid i saa maade hafve god opsiun, ad ingen undersleb sker; findis naagit, skib och folk strax at anholle och det paa toldboden at til kiende gifve.

2. For det andit skal der ingen lossen eller laden udenfor at stedis, men skibene først ad indleggis, och, som forbemelt er, paa toldboden angifvis, dog dermed icke ment, om naagen borger eller anden fra fremmede steder med skibe, som alleniste at patsere strømmene, nogit gods hafver indskibet, som di udi deris forbiseiglen hafver lofved at udsette, dog at samme gods lige ved andit, som før er melt, ansigis och hvad der af bøer at udgifvis.

3. For det tredie, lige det samme at forstaa, om leiligheden sig for nogen her af vor kiøbsted Kiøbenhafn begaf, noget gods med skib, som udenfor laae, vagtendis paa sin vind, ad forsende.

4. For det fierde skal Morten Svensen nat och dag paa forskrefne skib blifve, uden om søndagen at maa fare til kirken, eller hand paa andre tider paa toldboden eller anden steds formedelst hans bestilling nogit hafver at forrette.

5. For saadan hans flittige och tro tieniste ha[fve][1] vi bevilgit hannom aarligen til besolling it halfhundrede courrent dlr. och til kostpenge hver maanit femb dlr. courrent, och paa en dreng om aarit tiufve dlr. courrent och hver maanid til kostpenge fire dlr. courrent, hvilket hannom aarligen af vort rentekammer skal gifvis och fornøiis.

[1] *R:* hannom.

130.

1624 29. avg. (Hafniæ.) *Frdg. om visiteren i Øresund*[1].

Sæll. reg. 17, 523.

Eftersom vi for gaat hafver anset, al mistvifvel udi vor Øresunds tolds visitering at betage, vor visiteur samme sted at befalle sig udi sin bestilling efter de zeddeler, som af vor toldbod samme sted udgifvis, at forholle, och, hvis der udi icke findis indført, at anholde och derpaa lide domb, om det icke bør at vere os forfalden, uanset samme gods siden med andre derefter udgifne toldzedeler kunde angifvis at vere fortoldet, och hafver de, som formener sig ubilligen derpaa at lide skade, som de en gang fortollet hafver, deris skadis opretning hos voris tienere at søge, som toldboden befallet er och til saadan forseelse kand kiendis at vere aarsag, efterdi de icke den tilbørlige agt dermed hafver, som ved bøer. Hvorefter voris toldere, visiteur och toldskrifvere sig hafver at forholle och for skade at tage vare, hvilket vi hver och en til efterretning vil hafve forkyndet.

[1] *Samtidig fik tolderne missive om at opslå dette krev på toldboden og visitererne tilsendt en kopi (a. st.).*

131.

1624 25. oktbr. (Hafniæ.) *Åb. brev om forbud mod udførsel inden st. Hans dag af korn, flæsk, smör og ost fra bægge rigerne*[1].

Sæll. tegn. 22, 407.

Eftersom vi forfarer kornet, som rug, byg, hafre, boghvede, mel, gryn och andit udi saadan mengde at udføris, at af den dørke, derpaa allerede er, dyrtid och hunger, det dog gud den almegtigste naadelig afvende, er at besørge, da efterdi største fornødenhed er for hande och sagen ingen forhaling lider, hafver vi for gaat anset:

1. aldelis ingen rug, byg, hafre, hvede, boghvede, gryn, mel, malt, flesk, smør, ost eller andit saadant efter Martini dag førstkommendis af nogen vore kiøbsteder, hafner eller anden steds, hvor korn och anden vare udskibis, ud af vore riger Danmark, Norge och des underliggendis provintzer at maa udskibis eller føris, uden det her paa vore egne riger och lande skibes eller selgis.

2. Saafrembt nogen anden indlenske eller udlenske herimod fordrister sig nogit sligt fra forskrefne steder ad udføre eller udskibe, da skal de icke alleniste hafve forbrut skib och gods och alt, hvis de hafver med at fare, meden och derforuden tiltalis och straffis som de, der mutvilligen imod vore obne mandat och forbud handle och giøre ville.

3. Dog ville vi hermed icke hafve forbødit forbemelte slags korn och vare til vort rige Norge och dis saa vel som andre vort rige Danmarkis underliggende øer och lande indbyrdis under hinanden at føre och skibe, meden saafrembt saadan korn och vare icke blefve solde paa de steder, det heden skibis, at det da tilbage føris och icke ud af rigerne, under hvad skin det vere kunde.

4. Ti bede vi och byde vore fogder, embitsmend, borgemestere, raadmend och alle andre, at i efter forskrefne dag aldelis ingen forskrefne slags korn och vare tilsteder af vore lande enten fra nogle vore kiøbsteder,

[1] *Om brevets udstedelse, se Erslev: Rigsråd og stændermøder 1, 429—32 jfr. s. 463. Forbudet mod fede varers udførsel hævedes ved missive 1625 22. febr.*

hafner eller anden steds efter, som forskrefvet staar, inden st. Hans dag førstkommendis ad udføris eller udskibis, saafrembt i icke self derfore ville stande til rette och straffis derfor, som ved bør.

132.

1624 30. oktbr. (Hafniæ.) *Åb. brev til nogle af købstæderne*[1] *om silkehandelen.*

Sæll. reg. 17, 536—37.

Eftersom silkecompagniesforvaltere sig beklager, hvorledis atskiellige silke och andre vare udi voris rige, serdelis udi vort land Jutland, indføris imod voris derom udgangne mandat och forbud[2], dennom, som silkehantverket her udi rigit sig hafver paatagit at drifve, til aller største skade, ti byde vi och befalle hermed alvorligen voris befallingsmend, borgemester och raad och vore byfogder, hvosomhelst forbemelte silkecompagnies forvaltere eller deris fuldmegtiger med dette vort obne bref besøgendis vorder, at i icke allene ofver voris mandat och forbud flitteligen och strengeligen holler och self agt gifve, at det epterkommis, saa och at dennom och deris fuldmegtiger, hvis ret er, vederfaris ofver dennom, som saadanne forbudne vare føre och fal hafve, meden och at i dennom hielper til rette, at hvosomhelst her udi vort rige Danmark med saadanne vare handler, ad de med dennom handler. De skulle derimod unde dennom saadan kiøb, som billig i sig self kand vere och paa fremmede steder kand hafvis, medberegnit hvad bekostning paa fragt, told paa fremmede steder, saa och andit saadant, sig kand beløbe.

[1] *Disse nævnes ikke.* [2] *Frdg. 1623 18. april.*

133.

1624 8. decbr. (Hafniæ.) *Missive til borgemestre og råd i København, Helsingør og Helsingborg om forholdsregler mod pestilensen.*

Sæll. tegn. 22, 418.
Trykt herefter hos O. Nielsen: Købhvns. diplomatar. 5, 70.

Vi bede eder och ville, at i flitteligen lader forfare i hvilke huse, som denne smitsom syge pestilentze grasserer der udi byen, och strax lader tillucke baade porte, døre och gadevinduer paa samme huse, dog at der tilforordnis visse personer, som kand forskaffe dennom, som der inde erre, nødtørftighed; i lige maade at i forordne pestmestere udaf baskerne der i byen, som kunde curere de syge och husene med god och dertil tienlig røgelse berøge, hvilke af byen skal gifvis en vis maanedsløn, saa lenge samme syge paastaaer; och skulle de nu i begyndelsen indgaa udi samme huse, enten det af dennom begieris eller ei, och der med rygen och præservatio forrette, som forbemelt er; och om naagen saa fattig er, at de icke kand formaa self at betale medicamenterne, da skal byen det betalle och holle dem fri for al udgift til badskerne, saa och forskaffe dennom nøttørftig underholling, efterdi de indeluckis och dennom forbydis at udgaa deris nering at søge, hvorepter i eder skal vide at rette, saa frembt i os icke vil stande til rette derfor, om i naagen af des forbemelt forsømmer eller efterlader.

134.

1624 24. decbr. (Kiøbenhafn.) *Frdg. om postbude*[1].

T: Samtidigt tryk på 8 blade med 20 linjer på første side.

Desuden trykt samtidig på 8 blade med 22 linjer på første side og med Anno *i datum og derhos enten* ferdig *eller* Ferdig *i fjærdesidste linje; endelig på 7 blade 22 linjer på første side og* Aar *i datum. Dernæst i Saml. af forordninger, Kbhvn. 1643 s. 10—25.*

Eftersom vi for gaat anset hafver ordinarie budde ofver alt vort rige Danmark at anrette, da hafver vi derforre eractet at være fornøden forbemelte budde oc deris brefpendinge belangende enhver til efterretning denne voris

[1] *Om forordningens udarbejdelse, se Olson: Det danske postvæsen, s. 21—24, jfr. Wad i Histor. tidskr. 6. ræk. 2, 123—24.*

forordning at lade udgaa, hvorefter alle oc hver, vedkommer, sig hafver at rette oc forholde. Gifvet paa vort slot Kiøbenhafn den 24. decembris anno 1624.

1. Borgemester oc raad udi vor kiøbsted Kiøbenhafn skulle tilnefne 4 kiøbmend, en af det islandske, en af det ostindiske, en af klædecompagniet oc en af silkecompagniet, hvilke fire kiøbmænd med postmesterne, bud oc postene skulle hafve indseende, at de holdis ved lige, lønnis oc tilholdis at giøre, hvis ret er. Samme kiøbmend skulle oc afsette de bud, som forsømmelig befindis, oc andre igien tilordne, dog postmesterens forandring, naar behof giøris, skal ske af dennem med voris eller voris statholders raad oc bevilling.

2. Postmesteren, hvilken saa vel som buddene beædiges, skal være en ædru oc flittig mand, som ingen anden stor handtering drifver; hand skal formiddag lade sig befinde paa børsen fra ni til ti oc eftermiddag fra tre til fire oc der forrette, levere oc antage, hvis brefve forekommer.

3. Andre tider skal postmesteren mesten lade sig hiemme befinde oc til en dørtafle lade udhenge en hvid hest med en blaa rytter paa.

4. Paa voris brefve, som vi forskicke, skal hand holde rictig bog oc med dennem lade buddene, saa vel de Hamborger budde som andre, sig rictig recepisse ved dag datum oc numer igien tilstille eller tilskicke oc saadan recepisse forvare oc deraf gienpart udi vort cantzelie indskicke.

5. Voris brefve skulle udi skrifverstuen paa voris læne, hvor veien fremfalder, leveris, hvorpaa skrifveren skal forplict være at gifve recepisse ved dag oc datum oc, om uden paa pacquatet befindis andre læne eller steder være antegnet, da skal skrifveren, om lensmanden icke til stede er, pacquatet obne, it hver, derudi befindis, for-

skicke paa sine steder med visse bud, som hand vil ansvare.

6. Paa alle andre brefve, hand antager oc forskicker, saa oc de, buddene hannem lefvere, skal hand i lige maade holde rictig bog ved dag, dato, numero oc merke saa oc til oc fra hvem, de forskickis; self skal hand med numero tegne de brefve, hand buddene lefverer lige efter, som de hannem ind andvordis.

7. Postmesteren skal hafve flittig indseende, at ingen brefve forskickis ved vognmend eller oc andre fremmede budde, meden allene ved de ordinarie budde.

8. Buddene skal hand tilholde paa visse dag oc klockeslet at afreise, saa vit fergestederne icke forhindre, oc hverken self eller andre tilstede dennem ringiste tid at opholde nogen til vilge, hvo det oc være kand.

9. Omgaais noget bud utroligen med brefve eller andit eller oc findis forsømmelig, da skal hand strax de fire forordnede kiøbmend derom advare, som samme budde skal lade straffe oc staa til rette, som ved bør.

10. Hamborger buddene skulle reise paa Medelfard, Kolding oc Itzehoe. Udi Kolding skulle de til postmesteren de judske brefve lefvere, som enten fra Kiøbenhafn, Hamborg eller andre steder paa veien kommer, saa oc af hannem de judske brefve, som enten til Kiøbenhafn, Hamborg eller nogen sted paa veien skulle lefveris, annamme.

11. Hvis brefve afsidis udi Fyen eller nør udi Jutland afsidis fra Viborg skulle forskickis, de skulle til landsting skrifverne udi Viborg oc Ottensehe lefveris, som paa brefvene skulle holde bog, som forbemelt, oc dennem bebestille, hvorfore hver dennem aarligen nogit en tienere med at lønne skal tilleggis.

12. Fra Kiøbenhafn gaar lollandske fo[d]budde[1] paa

[1] *T:* forbudde.

Nagskouf igemmel Kiøge, Tryggevelde, Nedst[v]ed, Vordingborg, Nykiøbing oc Mariboe.

13. De blegindske budde fra Kiøbenhafn paa Christianopel gemmel Malmø, Lund, Christianstad, Sølvidsborg oc Rundebye.

14. De hallandske budde fra Kiøbenhafn paa Varberg gemmel Helsingør, Helsingborg, Laugholm, Halmsted oc Falkenberg.

15. Holdis derforuden ordinarie fo[d]budde[1] fra Kiøbenhafn til Helsignør.

16. Saa oc it fodbud fra Kiøbenhafn gemmel Rodskild, Holbek til Kalinborg.

17. Dernest tvende fodbudde fra Kolding paa Aalborg, hvorfra de Vendsy[s]sel[2] oc den egns brefve forskickis, gemmel Snee och Viborg.

18. Derforuden tvende fodbudde fra Kolding gemmel Veile, Horsens, Skanderborg oc Aars til Randers.

19. Oc for det sidste it fodbud mellem Ribe oc Kolding, oc skulle alle forbemelte budde ofver alle fergesteder oc pramsteder fri ofverføris.

20. Alle buddene skulle udi it losemente udi hver bye, som udi hver kiøbsted skal af borgemester oc raad anvisis hos en god, ædru oc flittig danmand, som forbemelte borgemester oc raad det sielf ville forsvare, inddrage, hvo[r] der skal udhenge en hvid løbende hest. Verten der samme sted skal dennem lefvere, hvis brefve med betallingen derfor hannem tilskickis oc forbemelte budde betrois at fremføre eller oc paa veien at forrette, oc af dennem annamme, hvis brefve de hafver, som udi egnen skal forskickis, oc derfor nyde tredie del af de penge, hand sielf dennem tilstiller, oc om hand ingen borgerlig næring bruger, være fri udi fredstid for borgerlig skat oc tynge, oc skal hand holde richtig bog, paa hvis brefve

[1] *T:* forbudde.

[2] *T:* Vendsynsel.

hannem tilstillis oc hand fremdelis forskicker. Dog belangende de brefve, som udi den bye lefveris, hvor buddene gemmel drager, dennem skulle de sielf ofverlevere til dennem, obskriften formelder, eller i deris hus, om de icke til stede ere.

21. Om buddeløn oc brefvependinge.

Hamborgbuddes brefvependinge af et brev, som er et halft ark:

Fra Kiøbenhafn til Rodskild, Ringsted, Slagelse oc Korsør . . . . . 3 skil.,
for dubbelt bref, som er et helt ark, ... 5 skil.

Til Nyborg, Othense, Medelfart for hver enkelt bref 5 skil.,
for dubbelt bref . . . . . 8 skil.

Til Kolding, Haderslef, Flensborg for hvert enkelt bref . . . . . 6 skil.,
dubbelt bref . . . . . 9 skil.

Til Gottorp, Rensborg, Itzehoe oc Hamborg for enkelt bref . . . . . 8 skil.,
dubbelt bref . . . . . 12 skil.

Retour:

Fra Hamborg, Itzehoe, Rensborg oc Gottorp enkelt bref. . . . . 3 skil.,
dubbelt bref . . . . . 6 skil.,

Flensborg, Haderslef, Kolding, hver enkelt bref. 5 skil.,
dubbelt bref . . . . . 8 skil.,

Medelfard, Othense til Nyborg hver enkelt bref. 6 skil.,
dubbelt bref . . . . . 9 skil.,

Korsør, Slagelse, Ringsted, Rodskild oc Kiøbenhafn for hver enkelt bref . . . . . 8 skil.,
dubbelt bref . . . . . 12 skil.

For Packeter oc andre vare efter advenant oc deris verd; de brefve, som lengre skal forskickis end paa

Kiøbenhafn eller Hamborg, samme brefvependinge skal buddene betalis strax af dennem, der brefvene leverer.

Laalandske buddes brefvependinge:

Fra Kiøbenhafn til Kiøge . . . . . 4 skil.,
til Trygevelde . . . . . 5 skil.,
til Nest[v]ed oc Vordingborg . . . . . 6 skil.,
til Nykiøbing i Falster oc alle de laalandske steder. . . . . 8 skil.

Retour:

Fra Laaland oc Falster til Vordingborg igien . . 4 skil.
til Nest[v]ed oc Trygevelde . . . . . 6 skil.
til Kiøge oc Kiøbenhafn . . . . . 8 skil.

Bleginske buddes brefvependinge:

Fra Kiøbenhafn til Malmøe . . . . . 4 skil.,
til Lund. . . . . 6 skil.,
til Christianstad . . . . . 8 skil.,
til Sølfvidsborg . . . . . 10 skil.,
til Rundebye. . . . . 12 skil.,
til Christianopel . . . . . 16 skil.

Retour:

Fra Christianopel til Rundebye . . . . . 4 skil.,
til Sølfvidsborg . . . . . 6 skil.,
til Christianopel . . . . . 8 skil.,
til Lund . . . . . 10 skil.,
til Malmøe . . . . . 12 skil.,
oc til Kiøbenhafn . . . . . 16 skil.

Hallandske buddes brefvependinge:

Fra Kiøbenhafn til Helsingør . . . . . 4 skil.,
til Helsingborg oc Engelholm . . . . . 6 skil.,
til Laugholm . . . . . 7 skil.,
til Halmsted . . . . . 8 skil.,
til Falkenberg oc Varberg. . . . . 12 skil.

Retour:

Fra Varberg til Halmsted . . . . . 6 skil.,
til Laugholm . . . . . 7 skil.,
til Helsingborg . . . . . 8 skil.,
til Helsingør . . . . . 10 skil.,
til Kiøbenhafn . . . . . 12 skil.

Kallingborg buds brefvependinge:

Fra Kiøbenhafn til Rodskild . . . . . 4 skil.,
til Holbek . . . . . 6 skil.,
til Kallingborg . . . . . 8 skil.

Retour:

Fra Kallingborg til Holbek igien . . . . . 4 skil.,
til Rodskild . . . . . 6 skil.,
oc til Kiøbenhafn . . . . . 8 skil.

Helsingørs buds brefvependinge:

Fra oc til Helsingør af hver enkelt bref . . . . . 4 skil.,
af dobbelt bref . . . . . 6 skil.
For Packeter oc andre brefve gifvis efter advenant.

Judske postbuddes brefvependinge:

Imellem Kolding og Aalborg.

Fra Kolding til Nøre Snee . . . . . 6 skil.,
til Hald oc Viborg . . . . . 8 skil.,
til Aalborg . . . . . 12 skil.

Retour:

Fra Aalborg til Viborg oc Hald . . . . . 6 skil.,
til Snee . . . . . 8 skil.,
oc til Kolding . . . . . 12 skil.

Randers budde:

Fra Kolding til Veile . . . . . 4 skil.,
til Horsens . . . . . 6 skil.,
til Skanderborg . . . . . 8 skil.,
til Aars . . . . . 10 skil.,
til Randers . . . . . 12 skil.

Retour:

Fra Randers til Aars . . . . . 4 skil.,
til Skanderborg . . . . . 6 skil.,
til Horsens . . . . . 8 skil.,
til Veile . . . . . 10 skil.,
til Kolding . . . . . 12 skil.

Riber budde:

Fra Kolding til Follingbro . . . . . 4 skil.,
oc til Ribe . . . . . 8 skil.

Retour:

Fra Ribe igien Follingbro . . . . . 4 skil.,
oc til Kolding . . . . . 8 skil.

22. Hvis brefve alle forskrefne postbudde paa deris reise igiennem stederne ellers kunde medgifvis at føre fra en kiøbsted til en anden, da gifvis dennem af it bref for hver mil 1 skil. danske intil 4 mile. Fører hand det 5, 6 eller 7 mile, da gifvis hannem 6 skil. Fører hand det lenger end 8 mile, gifvis dog icke mer af it bref end 6 skil., ihvor langt det føris her udi riget eller førstendømmet.

23. Naar nogle brefve ved tvende budde forskickis, da skal den, brefvit antvorder, strax betale det første bud, som brefven annammer at lefvere til neste postmester oc siden den, brefvit er tilskrefven, betale det andet bud, som hannem brefvit lefverer. Vil den, brefvit er tilskrefven, buddeløn icke betale, da føre buddet brefvit til den postmester igien tilbage, af hvilken hand det annammede. End skal noget bref ved trende budde forskickis, da skal den, brefvit forskicker, baade betale første bud, saa oc med brefvit lefvere hannem betaling til neste postmester, som det andet bud skal betale, indtil det til sidste postmester lefveris, nemlig om nogen fra Malmøe til Aalborg vilde forskicke sit bref, da betale hand først buddet 4 skil.

til Kiøbenhafn, dernest lefvere hannem sex skil., som skal lefveris Kiøbenhafns postmester at betale buddet fra Kiøbenhafn til Kolding, hvilket oc uden paa brefvet skal antegnis; den, i Aalborg brefvit annammer, betal budde-løn fra Kolding, som er 12 skil., med mindre nogen corresponderer med postmesteren eller posteren[s] forvaltere, at de i en eller anden maader for dennem betale.

24. Belangende andre anordning saa oc postmesternis oc buddenis forhold antal oc løn, derforuden oc deris caution, saa vit dend kand hafvis, saa oc ed. I lige maade hvor snart budene deris reise skulle ende, hvor lenge de maa fortøfve, hvile oc ligge stille, saa oc hvad viedere vei de skulle gaa, item paa hvad dag de igiennem hver bye skulle forreise, saa oc hvad dag oc time, de skulle være ferdig at afgaa, derom oc deslige skulle de fire kiøbmend, som posterne forvalte, som før er rørt, giøre forordning, hvorefter forbemelte budde oc endelig sig hafver at rette.

135.

1625 8. jan. (Frederiksborg.) *Missive til borgemestre og råd i Københavnn om forholdsregler overfor silkekompagniet og om, at udøbte mennesker og gendøbere skulle forvises byen*[1].

Sæll. tegn. 23, 4.

Trykt herefter hos O. Nielsen: Københavns diplomatar. 5, 73—74.

Vi bede eder och ville, at i fire borgere forordner, som tou gange hvert aar, nytaar och Johannis, skulle silkecompagniets kiøb ofverse och betrachte och hvis ubilighed, de derudi befinder, os angifve, saa vel med folkenis løn som varenis indkiøb, selgen och arbeids flittighed. Dernest skulle i lade compagniet hver fierdingaar, nemlig den første dag udi efterfølgende fire maaneder: janvario, aprili, julio oc octobri, en zedel ofvergifve paa, hvor mange

[1] *Om disse punkter fik også silkekompagniets forvaltere missive af s. å. 7. jan. (a. st. bl. 3—4, trykt a. st. 5, 72—73).*

drenge och svenne de hafver, och samme zeddeler uddele til presterne, paa det de kunde indseende hafve, at børnene, serdelis de indlendske, icke opdragis udi de iringer och vildfarelser i religionen, de andre en del skulle vere belad med; och at i indseende hafver, at de icke andre fremmede udi lære tager end deris egen børn, meden at de af voris undersatter, danske, norske, Holsteiner och tilhørige eller boesatte alene udi hantverkerne underviser, anseende saadant voris mening och intention och deris udgifven forpligt gemes er. — Sammeledis at i mesterne børn til arbeidet af dennom, som paa gaden omløber och sig til bettelen venner, saa vel som slige hantverker ville lære, forskaffer, paa det hantverkerne, naar fremmede icke maa holdis, derpaa icke skal lide mangel. — I lige maade, eftersom vi forfarer en del udøbte mennisker och giendøber sig udi vor kiøbsted Kiøbenhafn at opholde, da saa frembt de icke ville lade deris børn døbe udi voris kierker, er voris mening, at i dennom strax skulle forvise, saa de sig af vort rige kunde packe, saa vel som och dersom nogen af dennom offentlig scandaler eller forargelser at gifve eller deris exercitier at bruge kand ofverbevises, at i dennom da derfor ved retten lader tiltalle, paa det andre af dennom icke skulle forargis.

136.

1625 15. jan. (Hafniæ.) *Åb. brev, at undersåtterne på Gulland må sælge brændeved og kalksten til ankommende skibe, men kun mod nødtørftig korn og ellers rede penge.*

Skånske reg. 4, 331.

Eftersom vore kierre tro undersotter paa vort land Gulland sig imod voris tilforordnede Holgier Rosenkrands til Glimminge, embidsmand paa vort slot Laugholm, och Eiller Holck til Søboe, vor secreterer, vore mend och tiennere, hafver erklerit anlangendis deris selfeigne gaarder

der paa landet, naar de dennom enten iblant hverandre eller til nogen anden selgendis eller i andre maader afhendendis vorder, eller och naar nogen ved døden afgaar, och en anden paa gaarden kommendis vorder, da at ville udgifve til os och kronen en rixdaller in specie af hver hel gaard och en half rixdaller in specie af hver half gaard, regnendis hver hel gaard paa tolf och hver half gaard paa sex mark leiejord; disligeste at ville aar efter andet holde och besolde 30 soldatter der paa landet och festningen; da hafver vi derimod unt, bevilget och tillat . . . voris kierre tro undersotter, meninge bønder paa vort land Gulland efter deris underdanigste begiering at mue selge och forhandle til hvis skibbe, som ankommer, brendeved och kalksten, de af deris egen grund och eigendomb kand til veie bringe, dog at de ingen anden vare derfore tager end nødtørftig brødkorn och sedekorn och resten udi rede pendinge.

137.

1625 15. jan. (paa vort slot Kiøbenhafn). *Frdg. om, hvorledes der skal forholdes under pest, blodsot og sådanne smitsomme sygers tid.*

T: Samtidigt tryk på 8 blade.

Endvidere trykt samtidig på 6 blade med 19 linjer på 1. side eller med 20 linjer på 1. side og enten med eller uden kongens navn under teksten.

Endog vi vel vide udi pest, blodsot oc dislige guds vredis tid, al menniskelig forsictighed [at] være idel forgefvis, dog efterdi i sig self christeligt oc ret er, at enhver sig imod saadan guds ris besindelig forholder, sig derfore undser oc bruger de raad, gud den allermectigste gifver oc tillader, oc siden stiller hans guddommelig majestet oc almectighed udgangen i hender det at lempe, andre oc formilde efter sin vise guddommelige forsiun oc vilge, da hafve vi for gaat oc raadsomt anset en oc hver til des

bedre underretning nærværende ordning at lade udgaae, hvorefter enhver udi pest oc smitsom siugers tid sig hafver at rette.

I. Hvorledis forholdis skal, naar siugdommen udi egnen oc nest ved begyndis.

1. Siugis forstandere.

Oc paa det enhver efter denne voris forordning dis bedre sig kand hafve at forholde, da, det første saadan smitsom siugdom begynder inden eller uden lands, hvorfra segling oc handtering pleier at komme, udi negden at tiltage, skulle borgemester oc raad med sogenprestens oc medici, hvor nogen er, e[ft]er[1] den forfarenste bartskers raad anordne toe, trei eller flere af raadet eller andre gode forstandige dannemend, som til stede blifve ville, hvilke skulle være de siugis forstandere oc med en sand gudsfryct holde ofver denne voris forordning oc en gang i det ringeste hver uge med sognepresten sig raadføre oc, om brøst findes, gifve det borgemester oc raad til kiende, at derpaa kunde raadis bode.

[1] *T:* eller.

2. Nest guds paakaldelse undvere befengte steder.

Naar nu siugdommen vist udi nest beliggende egen sig lader merke, da skal først oc for al ting ske bøn oc guds paakaldelse saadan guds vrede oc straf at afbede, derhos oc formaning til pænitentze oc siden skulle ingen, som fra de steder kommer, hvor siugdommen er begynt, indstedis udi de steder, som fra siugdommen endnu fri ere, medens forvisis tilbage igien. Vil nogen sig icke lade sige, da skal den eller de indleggis i pesthusit paa steder oc kammerser, hvor ingen siuge værit hafver, oc der forholde sig fire eller fem uger oc siden indstedis, saafremt dennem eller der hos dennem ere midlertid ingen

saadan siugdom paakommer. I de steder oc, hvor ringe formue ere, saadan pesthuse at opbygge, der skal it vist vertshus enten uden byen eller først udi byen anordnis oc med de folk handlis, som derpaa vaare skulle, om nogen siugdom paakommer, indtil leiligheden kand gifve sig it pesthus at opbygge. Hvis brefve oc, som fra de steder, hvor siugdommen grasserer, kommer oc dog endeligen giøris fornøden at indstedis, de skulle holdis til ilden oc berygis med hvis dertil tien, naar de obnis eller antagis. I lige maade saafremt oc forfaris paa nogen udlendiske steder saadan siugdom at være optend, da skal derfra ingen skibe eller handtering stedis oc aldelis ingen derfra komme, skibsfolk eller vare i land føris under confiscation oc anden høieste vilkorlig straf efter, som derpaa kient vorder.

3. Oc paa det derudofver ingen sin rettighed maa forkortis, da skulle borgemestere, raad oc byefogder hafve flittig act oc opsiun med vor oc kronens rettighed oc indkomst, disligeste oc med andre, som icke ville eller maa sig did begifve, deris arf oc anden rettighed oc indkomme, saa at alt saadan udi god forvaring oc regenskab holdis, saa vit ske kand oc bør, saa intet os eller kronen eller andre interesserede ved saadant igiennem reisens forbud saa vit mueligt forkortet eller afhent vorder.

4. Pestmester.

Dernest saa skal en god oc vel forfaren pestmester eller bardsker strax antagis oc hafve en god maaneds løn af byen, saa lenge siugdommen varer; hannem skal oc settis, hvad hand af de siuge, som formue hafver, maa tage; de fattige skal hand for intet oc den løn, hand af byen hafver, tiene oc besøge, saa oc bruge de raad, medici foreskrifver, oc skal hand i begyndelsen sielf endoc uombedet gaa i de huse, pesten begyndis i, der lade ryge oc

bruge raad, præservativer oc al ting forekomme, saa vit gud den allermectigste gifver self naadeligen raad oc lycke, oc naar pesten grasserer, da skal hand meddele enhver raad, som raad er begierendis, dennem oc, som hannem lader fordre, besøge oc ofver alt tage vare paa pesthusis siuge.

5. Medicamenter oc raad.

Derforuden oc, naar siugdommen i negden formerkis, da skulle borgemester oc raad tilholde apoteker oc bardsker gode medicamenter, præservativer, røgelser imod en forgiftig luft oc andet fal at hafve efter, som siugdommen tager fremgang eller befryctis, oc hver recept for it lideligt oc vist kiøb, som derpaa skal settis, oc skal samme taxt anslagis paa raadhusit med store leselig bogstafver, skrefvit paa pergament eller papier, oc saa tit, den kand hende at affalde, igien opsettis, hvormed borgemester oc raad skal hafve indseende; skal oc derforuden pestmesteren gifvis oc betalis af byen medicamenter, som fattige fri kand hafve hos hannem oc hente, om de det behøfver oc ville. Pestmesteren skal oc flittig besøge de siuge.

6. Fruct oc proviant.

Naar siugdommen formodis, da skal ingen fremmede fructer af ebel, pærer, plommer, kirsebær eller oc deslige maa indføris, ei heller sommerfructer fal hafvis, meden saadant skal dennem, dermed handtere, fratagis oc bortkastis. I lige maade skulle oc borgemester oc raad med al flid hafve indseende, at hvis proviant, som af en eller anden slags selgis oc falholdis, gaat, sunt oc vel forvarit ere, saa vel som oc alle gaderne mest paa de tider rene holdis, paa det siugdommen af stank icke skal tiltagis oc formeris.

7. Pesthus.

Oc skulle borgemestere oc raad udi tide oc nu strax

tenke paa at anordne hos en beleilig kirkegaard it pesthus eller, hvor byerne ringe formue hafver, en boed eller toe efter byens leilighed paa it sunt sted uden for byen noget af veien, oc der hafve adskillige gemacker baade til fattige saa oc til rige, som ville være for sig sielf, oc om hvilke tviflis kand det at være en smitsom siuge, med hvilken de ere beladde, oc skal hver quarter hafve sin serdelis varetect, paa det baade de, som af ingen i siugdoms tid kand blifve indtaget, kunde hafve it visse sted, hvort de gaae eller indføris kunde, naar de paa gaden ligger, saa oc gaat folk kunde for deris siuge tiennistetiunde bekomme kammerser oc god varetegt for billig betalning. Er icke kirkegaard, hos hvilken samme pesthus eller boed settis kand, da skal strax hos pesthusit en kirkegaard anordnis til fattiges begrafvelser.

II. Hvorledis forholdis, naar siugdommen i nogen bye optendis.

8. Guds paakaldelse oc anden formaning.

Naar nu siugdommen begyndis udi nogen bye, da skal først oc for al ting hos gud den allermectigste med litanie (som visse dage skal holdis oc vare, indtil taksigelsen for siugdoms ophørelse ske[r] af predickestoelen) oc bøn hiemme oc i kirken ydmygeligen anholdis om den guddommelige vredis, straffens oc siugdommens afvendelse oc formildelse; dernest folkit alvorligen formanis til pænitentze, forlige sig med gud oc sin neste oc betimmelig oc besindelig bruge herrens nadvere, efterdi udi disse tilfalde beste raad er allene hos gud den allermectigste at søge oc bekomme; dernest skal oc folkit, som formue hafver, formanis med fattige, serdelis siuge, at hafve medynk baade meden de lefve saa oc at undsette deris efterlatte børn, derforuden oc at hielpe de døde til grafve, hvormed de siugis forstandere skulle hafve indseende;

hvad oc serdelis i de tider til fattige siuge gifvis, det holdis oc uddelis til dennem. For det sidste skal folkit oc paamindes, at ingen kaster sig self motvilligen udi fare oc hafver unødig omgengsel med de siuge, oc at de siuge sig oc beskedelige holde fra andre oc dennem advare, om de uvidende til dennem komme.

9. Pesthuskapellan.

Til pesthuset skal forordnis en god gudfryctig mand til capellan, hvilken foruden sin løn oc nødtørftighed til første capellanie i byen eller paa landet der nest omkring skal derefter tilstedis, oc maa hand ellers til neste landsbyekald, om hand dyctig oc skickelig er, for andre høris oc forfremmis.

10. Huse tilholdis.

Dernest, naar nu siugdommen udi nogit hus formerkis, oc førend den blifver ofver byen almindelig, da skulle de, derinde boer, holde husene oc vinduerne til gaderne tillucte oc ingen sted udgaae at komme iblant folk eller stede nogen uvidende til sig, dog skal anordnis af borgemestere oc raad, at sjælesørgerne dennem besøge oc trøste; dernest oc at pestmesteren til dennem bruger de raad, som best vides, baade i husene at ryge oc de, derudi sunde ere, nogit til præservatif at indgifve oc de siuge nest guds hielp at curere. Derforuden oc skal bestillis visse folk, som saadanne steder oc siuge folk besøge kunde, dennem hente oc forskaffe deris nødtørft oc lifs ophold, medicin oc anden fornødenhed. Meden dersom nogen tiunde siug blifver oc husbunde eller hustrue, som sunde ere, ville strax efter, at nogen saadan siugdom formerkis i deris huse, begifve sig paa andre steder, hvor de kunde godvilligen indtagis, da skulle de icke nødis til at blifve hos de siuge, meden dennem frit fore, naar de siuge oc de, som i husene blifve, med underhold, medicin

oc anden nødtørft besøge efter deris leilighed sig ud at begifve, dog at de icke uden høi aarsag steder andre sig til omgengelse, før end om deris egen tilstand oc sundhed paa nogle ugers tid vist er forfarit.

11. End befinder sig nogle fattigis døre at tilluckis, som icke formue hafver sig self at opholde, da efterdi dennem baade forbiudis at omgaa oc bede saa oc at nære sig med handverk, skulle borgemestere oc raad være forplictede af byens middel at forskaffe saadanne fattige øl oc mad, medicin oc nødtørftig underholdning, som de ville ansvare. Skal oc sognepresten oc de siugis forstandere her i hafve indseende oc advare borgemestere oc raad, om fornøden.

12. Besøgning.

Ellers skal al unødig besøgning i saadan tid være forbøden, dog skal presten, pestmesteren oc bardskerne villige sig lade befinde. De nest forvante mue oc, om de endelig det er begierendis, tilstedes til siuge at indgaae, dog at de sig siden fra anden selskab oc samkvem undtagen kirken entholder.

13. Vertskab.

Udi pesttid skal ei heller nogen store brøllupper eller anden verdskab ske, meden enhver giøre sig det da hiemme oc udi sit hus uden nogen giester.

14. Begrafvelse.

Naar oc nogen i saadan tid ved døden afgaar, da skulle allene neste forvante oc nogle faa af naboskabit bedes at møde i gaden, naar liget udberis, oc paa gaden igien fra hinanden skillis, naar fra kirken kommet er, oc maa ingen udi husit indgaae uden de, vedkommer. Presten skal i kirken allene giøre kort oc half saa lenge ligpredicken som ellers oc paa kirkegaarden i steden for ligpredicken allene giøre en kort formaning eller læse en

bøn oc fadervor oc derudi med dennem, som tilstede ere, gud den allermectigste for siugdommens formildelse oc anden nødtørft af hiertet oc alvorligen paakalde.

15. Ligkister.

I lige maade skal oc paa ligkister af fyr settis en taxt oc paa deler giøris forraad af øfrigheden de fattige, som intet formaae, til beste efter byens leilighed.

16. Klæde oc lagen.

I pesttid skal oc kirken holde klæde oc lagen, it eller flere, at leie bort til dennem, der begiere for en lidelig. Hvis deraf kommer, skal være presten oc kirken til toeskifte.

17. Ligbæren.

Videre skal oc borgemestere oc raad forordne, hvorledis der med ligberen skal forholdis; derhos ocsaa forordne ligbaarer med heste fore med sorte klædetecker, saa de fattige derved kand naae en hederlig begrafvelse derforuden oc at de, som ingen ville sig ved kiende, af saadanne kunde til jorde føris.

18. Grafvere.

Udi pesttid skulle oc borgemestere oc raad giøre anordning, at grafverne da saa vel som ellers lader sig nøie med, hvis billigt oc den fattige bedrøfvede efterlatte kand afstedkomme, oc skal grafverlønnen settis for en visse taxt oc grafveren plictig at kaste grafvene vel dybe oc trei sielandske alne i det ringeste.

Efter hvilken pestordning øfrighed oc alle andre sig skulle hafve at forholde eller dertil svare oc staa til rette, som ved bør.

138.

1625 22. jan. (paa vort slot Kiøbenhafn). *Frdg. om nedsættelse i værdi* (afsettelse) *af syv- og halvfjærde-*

skillinger så og om fremmede efterslagne mønters indførelse her i riget.

T: Samtidigt tryk på to blade med 18 linjer på 4. side og med påtegninger om tinglæsning på Varberg rådhus og Himle herredsting i mars 1623.

Desuden trykt samtidig på to blade med 17 linjer på 4. side.

Eftersom vi komme udi forfaring siuf oc halffierde skilling stycker, de, som med ryttere, nelleblad oc nøgle ere tegnede, uden riget at være afsat, det oc er at befrycte, at samme mynt hid ind udi vore riger i mengden skulle indføris undersaatterne til skade, af hvilken aarsage vi oc med det forderligste foraarsagis i lige maader at tænke paa samme myntes afsettelse til st. Hans dag førstkommendis saaledis,

1. at siuf skillinger for sex skilling skal allene være gangbar oc halffierde skillinger for tre skilling, da paa det vore kiere troe undersaatter deraf ringeste afbrek kunde bekomme, ville vi hermed bevilgit hafve, at hvosomhelst af samme mynt hafver, de den udi vort rentekammer inden forskrefne st. Hans dag mue indlefvere, hvor dennem derfor fuld betaling efter, som de nu gielder, gifvis skal, nemlig siuf oc halffierde skilling for stycket.

2. Disligeste eftersom vi oc forfare, atskillige voris mynt, nemlig halfve kroner, tolf oc otte skillinger oc andre slags uden lands af ond payement at skulle eftermyntis oc siden hid i rigerne indføris undersaatterne i fremtiden til skade, da sligt at forrekomme ville vi hermed strengeligen oc alvorligen forbuddit hafve alle indlendiske oc udlendiske slig falsk mynt her udi rigerne at indføre eller udgifve.

3. Ville vi oc hermed vore lensmend, borgemester, raad, byefogder, tolder oc andre, som paa vore vegne hafver at byde, alvorligen paalagt oc befalit hafve, at naar nogen fremmede her udi rigerne indkommer at handle, de da lader sig være flittig anliggende at forfare, hvad

mynt de med sig fører saa vit mueligt, saa oc, naar de nogit kiøbt hafver, med flid sig forspørger, udi hvad mynt de hafver betalit, oc skal icke allene de udlendiske være forplict at lade vide, i hvad mynt de betalit hafve, meden oc enhver voris undersaatter at ansige, hvad mynt hand hafver anammit udi betaling, naar hand derom adspørgis, med mindre hand derfore vil stande til rette, om siden erfaris slig mynt fra hannem at komme.

4. Erfaris det, at nogen herimod met slig falsk mynt omgaaes, den enten her i rigerne at indføre eller som forbemelt at anamme, da skal først samme mynt paa vore vegne arresteris oc siden den eller de, dermed omgaais, tiltalis oc staae til rette, som ved bør.

139.

1625 22. jan. (paa vort slot Kiøbenhafn). *Frdg. om dem, som handle på de kongen af Spanien tilhørende lande.*

T: Samtidigt tryk på to blade med 19 linjer på 1. side og beuiß *i 3. sides 1. linje og med påtegninger om læsning i mars 1625 på Varberg og Kongsbak rådhuse og Viske herredsting.*

Desuden trykt samtidig på to blade med 19 linjer på 1. side og beviß *i 3. sides 1. linje; dernæst med 20 linjer på 1. side og enten 11 eller 10 linjer på 3. side. Endvidere trykt i Samlingen af forordninger, Kbh. 1643 s. 31—32, hos Holberg: Danmarks historie 2, 710—11.*

Eftersom vi komme i forfaring, en del voris undersaatters skibe udi Spanien at hafve værit anholdne af aarsag, at de skibe skulle hafve haft, som udi Nederland formentis være bygte, eller oc at de Nederlender brugte paa deris skibe, som kongelig vurde udi Spanien formen sine fiender at være, da efterdi vi nu med hans kierlighed saaledis ere blefven ens, at de skibe, som i Nederland bygte ere oc kiøbte for nest forleden 19. dag novembris aar 1624 skulle uden al exception være fri udi de spanske gebietter; dernest oc, at ingen af voris undersaatter skulle bruge nogit hollandsk folk paa deris skibe, som seigle

ville ad Spanien, bede vi oc byde saa oc hermed strengeligen befale, at ingen af vore undersaatter, som seigle paa Spanien, mue paa samme skibe udi deris tieniste holde skibsfolk eller andre, som ere fra de steder, som føre krig med høibemelte kongelig vurde udi Spanien, oc skal de, som sig nederlandske skibe hafver tilforhandlit for forbemelte 19. novembris, lade os rictig bevis oc certificatzer tilstille belangende samme skibe, hvad tid oc af hvem de ere kiøbte, hvo de tilhøre, hvad nafn oc størelse de hafve, saa oc hvad slags skibe det er, paa det de for saadan arrest oc derpaa følgende skade kunde være befriet.

140.

1625 3. febr. (Kiøbenhavn.) *Frdg. om småtolden i Danmark, Norge og underliggende lande (»kommissarietolden«)*[1].

T: Samtidigt tryk på 3 blade og med Nogle *i sidste linje på 1. side.*

Desuden trykt samtidig på 3 blade og med nogle *i sidste linje på 1. side. Efter et af de nævnte tryk er en afskrift indført med langt yngre håndskrift i Sæll. reg. 18, 653—66.*

Eftersom denne tids selsomme oc farlige lob oc tilstand os hafver foraarsaget om voris rigers oc landers sickerhed oc velstand med voris Danmarkis rigis raad at beraadslage, oc vi med deris raad oc samtycke for got oc raadsamt fundet oc betenkt hafve vore riger oc des grentser nest gud den almectigstes naadige velsignelse oc bistand med guarnison oc anden defension videre oc bedre at forsickere, end hidindtil sked er,

1. da hafve vi saadant at stille i verk med voris rigens raads raad oc samtycke for got anset smaatolden i nogle poster udi vore riger Danmark oc Norge at for-

[1] *Om toldrullens udarbejdelse, se Erslev: Rigsråd og stændermøder 1, 410; 440; 449—50; 459. — Toldrullen indsendtes først s. å. 8. maj til lænsmænd og landsdommere til bekendtgörelse (Sæll. tegn. 23, 62).*

høie, hvortil vi oc vore oc rigens raad udi vort land Skaane eller udi deris fraværelse vore embitsmend paa vore slotte Malmøehus oc Landscrone, de som nu ere eller herefter kommendis vorder, have forordnit[1] som vore fuldmectige commissarier denne told herefter at skulle opberge, forpacte eller deris regenskaber, som toldene forvalte, at forhøre oc klarere efter den serdelis anordnings lydelse, vi dennem derpaa gifvit hafve.

2. Dog skal samme told icke forstaaes eller udgifvis af hvis indbyrdis imellem vore riger Danmark, Norge oc underliggendis øer føris af voris egne undersaatter, oc hvis voris undersaatter emellem forhandlis, hvilke vare for saadan told skal være befriet oc forskaanit. Meden hvis fremmede mellem voris riger føre oc handle, deraf gifvis told, ligesom det til fremmede lande udført blef. Oc paa det at varene under skin, at de rigerne emellem forhandlis, til fremmede lande icke toldfri skulle udskibis, da skulle indvaanerne, naar de indlendiske toldfri handel acter at drifve, det hos tolderne angifve, deris vare specificere, oc deremod nøiactig udi lige maade specificerede bevis paa hvis vare, de udi saadan indlendiske steder afhender, med sig hiemføre oc tolderne tilstille, hvilket alt tolderne med samme beviser hafve sig saaledis til regenskab at føre.

3. Saa fremt oc nogle af storm oc uveder under fremmede lande indtrengis oc der saadan vare forhandlede, da skulle de, strax de hiemkomme, uden nogen dølsmaal det hos tolderne angifve oc deraf erlegge tolden.

4. Ellers er der foruden til samme defension de vare, som fremmede, de uden Danmarkis oc Norgis riger boendis ere, oc udlendske her udi rigerne sig tilhandle eller forhandle, enda videre paalagt den tredie pendinge høiere eller deromtrent mere eller mindre (efter herhosføiede told-

[1] *Ved åb. brev 1625 4. mars (Skånske reg. 4, 334) og missive 6. mars (Skånske tegn. 5, 154).*

rullens[1] udvisning) end indlendiske vare udi tolden at overlefvere; dog skal voris egne undersatter sielf al denne paalagde told udgifve.

5. Oc skulle de fremmede, som her udi rigerne handle, icke mue udseile, før end de seddel hafve fra tolderne, at tolderne fornøiede ere paa vore oc kronens vegne for hvis vare, de inde hafve; dog saa fremt nogen voris undersaatter langsom her udi befantis, oc de fremmede sielf tolden heller ville erlegge end oppeholdis, da skal det til videre anordning være dennem frit fore.

6. Belangende de kiøbsteder udi vore førstendomme, som udi feidetid tillige med voris egne kiøbsteder til contribution for deris qvota anliggis, de skulle oc for denne tredie pendings forhøielse være forskaanede oc icke ellers.

7. Oc eftersom en del af forbemelte told tilforn af os med voris rigens raads raad oc samtøcke hafver været paalagt emod dend afgang, kronen befant udi den førige krigs ordinantz ved bøndergaardernis udnefn til soldatter[2], hvilke bøndergaarde vi nu meste delen igien under kronen hafve ladet annamme, da hafve vi derimod igien til samme brug forbemelte bevilgede told ladet udlegge oc forhøie, som før er rørt oc videre herefter formeldis, ølzissen undtagen, som mod de bøndergaarde, endnu til officererne udlagde ere, os er allene forbeholden.

8. Oc efterdi vi undersaatterne til beste i synderlighed hafve forbigaaet oc aldelis ingen told lagt paa alle ædende vare, som indføris, speceri allene undtagen; i lige maade efterdi vi for told hafver forskaanit alle manufacturer, som her i rigit giort ere oc deraf udføris, saa vel som oc en stor del af det, som indføris oc handverksfolk oc den gemene mand mest hafver at bruge, som er i synderlighed ubered silke, bomuld, hør, hamp, blaar, spunden garn oc giørn, uld, farfve, ask, homle, bark, beg,

[1] *No. 141.* [2] *Åb. brev 1615 1. maj.*

tiere, bygde skibe, ammunition, skibstømmer, seieldug, cabeltoug oc alt deslige skibsredskab oc behør, staal, jern oc alt metal, stenkul, mursten, sement, klinker oc kalk, med fast andet mere, saa oc groft salt udi vort rige Danmark, da ville vi deremod alle oc hver serdelis advarit oc befalit hafve, at de rigtigen de vare, som fortoldis skulle, angifve oc fortolde, oc saa fremt nogen urictighed tolden belangende formodis, da skulle voris befalningsmend giøre tolderne bistand derudi, oc skulle tolderne mectige være allene eller med voris byefoget skibene at besøge oc randsage, saa vel naar nogen tvil paakommer, som ellers naar behof giøris; dog skulle de dermed ingen utilbørlig opholde eller forhindre, med mindre de derfore saa vel os som den klagende for erlidne skade vil stande til rette. Oc skal forbemelte told (undtagen hvis udi specie, rixdaler oc ort specificeris) udgifvis udi saadanne skillinger, som 96 giøre en rixdaler, oc icke anderledis, oc hvis vare, som herudi benefnis, af dennem skal icke nogen anden smaatold tagis, end herudi udtryckelig specificerit er.

9. Belangende vintolden, som oc til defension er paalagt oc bevilget[1], da efterdi hidindtil allehaande urictighed udi den befindis, skal alle de, med vin handle, ingen undertagen (uden Bergen byes svorne borgere, som vi paa nogle visse aare for sidste ildebrand efter voris benaadingsbrefs lydelse[2] hafver forskaanede), saa vel de, som tapper, som de med vin ellers handle, holde rictig bog oc derudi antegne, naar de vin ind bekomme oc hvor meget; dernest naar de til adelen udi ammer eller saadanne fade udselger; oc skulle de til tolderne, hvor de vin indføre, strax giøre klart med rede penninge eller nøiactig borgen inden regenskabs eller afgiftis tider at betale, oc kand der udi da strax, eller naar tolden derefter erleggis, kortis,

[1] *Åb. brev 1621 20. juli.* [2] *Åb. brev 1623 25. april.*

hvis vin de neste forleden aar udskibet eller til adelen solt hafve efter den forordning, der om udgangen er; oc skulle adelens beviser (som vinhandlerne udi betalning til tolderne mue leveris) lyde, at den adelsperson paa den dag saa meget kiøbt hafver, som samme adelsmand paa samme tid hafver sielf eller ved den sin tienner ladet annamme, hvilket oc vinhandelerne derforuden udi deris bog saaledis hafver at indføre, oc saa fremt de anderledis hermed omgaaes, da staa derfore til rette som for anden tolds besvigelse oc utroskab.

10. Oc paa det med al ting des rictigere kand tilgaae, da skulle tolderne udi de steder, som fra søkanten beliggendis ere, oc hafve tilsiun, hvad vin der udtappis eller selgis, paa det saadant udi vort rentekammer kand confereris, om det med toldernis regenskab paa de steder, det indskibis, kommer ofverens; hvorefter vore fogder, befalningsmend, toldere oc den handterende kiøbmand, saa vel indlendiske som udlendiske, skulle hafve dennem at rette oc forholde.

141.

1625 3. febr. (Kiøbenhavn.) *Toldrulle, hvorefter tolden i Danmark, Norge og underliggende øer skal oppebæres.*

T: Samtidigt tryk på 5 blade med Loulige . . . Vddriffuis eller Ski- *i sidste sides øverste linje.*

Desuden trykt samtidig på 5 blade med louglige . . . vddriffuis eller ski- *i sidste sides øverste linje. — Efter et af de nævnte tryk er en afskrift indført med langt yngre håndskrift i Sæll. reg. 18, 656–60.*

Toldrulle, hvorefter tolden udi vore riger Danmark, Norge oc underliggendis øer skal opbergis.

1. Rorstold udi Danmark.

Indlendiske skibe udi begge rigerne Danmark, Norge oc underliggende øer ere fri for rorstold oc gifve inted videre, end de af arilds tid gifvit hafve, oc skulle alle ny

paaleg, som paa nogle faa aars tid af en del forpacteris egne myndighed er paalagt, hermed være afskaffede.

Udlenske skibe gifve i rorstold udi vort rige Danmark oc underliggende øer ofver det sedvanlig af hver lest to skil. dansk; udlendiske skibe gifve udi alt i vort rige Norge oc underliggende øer ingen rorstold, undtagen af hver lest sex skil., oc for sko oc lerrit gifvis af hvert udlenske skib halffemte ort. Dog hvis rorstold engelske, skotske, nederlendske, ørkenøeske oc hetlandske udi vor kiøbsted Bergen gifvit hafve, skal forblifve, som det af alders værit hafver oc endnu sedvanlig er oc inted forhøies.

2. Af efterskrefne vare, som af rigerne udføris, gifvis told af[1].

	indlenske.	fremmede.
1 tønde hvede eller boghvede...	4 skil.	$5^1/_2$ skil.
1 tønde rug eller mel	3 skil.	4 skil.
1 tønde byg eller malt	3 skil.	4 skil.
1 tønde hafre eller vicker.....	2 skil.	3 skil.
1 tønde erter eller bøner	4 skil.	$5^1/_2$ skil.
1 tønde gryn	6 skil.	8 skil.
1 tønde smør, beregnet 14 lispund til tønden	$1^1/_2$ ort	$^1/_2$ rdal.
1 lispund smør	$2^1/_2$ skil.	$3^1/_2$ skil.
1 tønde honning	4 dal. r.	5 dal. r.
1 skippund flesk	$1^1/_2$ ort	$^1/_2$ dal. r.
1 skippund tør fisk	$1^1/_2$ ort	$^1/_2$ dal. r.
1 tønde skrufisk	30 skil.	40 skil.
1 lest sild, nacker eller sporer ..	$1^1/_2$ daler r.	2 dal. r.
1 tønde raf.....	18 skil.	$1^1/_2$ ort
1 tønde lax	18 skil.	$1^1/_2$ ort
1 tønde aael	9 skil.	12 skil.

[1] *I det følgende ere tallene satte med taltegn uden hensyn til, at teksten hist og her skriver dem ud med bogstaver.*

	indlendske.	fremmede.
1 spegelax eller 1 snes tørre aael.	2 skil.	3 skil.
1 tønde tørsild, makrel, hornfisk, helt, sund oc mager, hvilling hver	4 skil.	5 skil.
1 tønde flønder eller kuller hver.	4 skil.	5 skil.
1 lest anden saltit fisk	4 ort	5 ort
1 vorde langer, torsk eller kabelav, hver	4 skil.	5 skil.
1 vorde graasei	2 skil.	$2^1/_2$ skil.
1 hundret klipfisk eller bunkfisk, hver	$^1/_2$ ort	16 skil.
1 tønde ister	18 skil.	1 ort
1 tønde tran	$1^1/_2$ ort	2 ort
1 tønde køckenfit	18 skil.	1 ort
1 skippund oste	18 skil.	1 ort
1 lest nøder	4 ort	6 ort
1 lest senup	1 dal. r.	$1^1/_2$ dal. r.
1 lest tiere eller beg, hver	1 dal. r.	$1^1/_2$ dal. r.
1 tønde danske aske	6 skil.	8 skil.
1 tønde salted kiød, saa vit det maa udføris, nemlig af Norge..	2 ort	3 ort
1 fierding fersk kiød til skibsbehof, 1 tønde callun, hierteslag, oxehoveder eller oxetunger, hvert	18 skil.	1 ort
1 skippund vox	$1^1/_2$ dal. r.	2 dal. r.
1 skippund ruetalg eller lius, hver	$1^1/_2$ ort	2 ort
1 skippund skærtalg	3 ort	5 ort
1 skippund fieder	18 skil.	1 ort
1 skippund vuld	1 dal. r.	$5^1/_2$ ort
1 pak eller styck vadmel	4 skil.	6 skil.
1 lest tomme tønder	$1^1/_2$ ort	2 ort
1 buk	8 skil.	10 skil.
1 fed svin	8 skil.	10 skil.

	indlendske.	fremmede.
1 mager svin	4 skil.	5 skil.
1 ged, veder, bede, faar eller lam, hver	4 skil.	5 skil.

3. Af huder oc skind, som udføris, gifvis som efterfølger.

	indlenske.	fremmede.
1 deggert oxehuder	3 ort	1 r. dal.
1 deggert koehuder	$1^1/_2$ ort	2 ort
1 deggert hestehuder.....	1 ort	1 ort
Og gifvis af tørre oxe-, koe- eller hestehuder en tredie del ringer.		
1 deggert buckeskind	2 ort	$3^1/_2$ ort
1 deggert giedskind	1 ort	$1^1/_2$ ort
1 deggert uldskind.....	30 skil.	40 skil.
1 deggert klippid faarskind	5 skil.	6 skil.
1 deggert kalfskind	10 skil.	14 skil.
Af nest forbemelte huder oc skind gifvis udi Norge allene half forskrefne smaatold; dernest ere odder- oc sielskind saa oc sielflesk frit for smaa told.		
Alle tilgiorde huder, som af fornefnde vort rige Danmark udføris, gifve allene den tredie part af tolden.		
1 refskind.....	4 skil.	$5^1/_2$ skil.
1 mantel graaverk eller hermelin.	13 skil.	17 skil.
1 ulfskind.....	10 skil.	13 skil.
1 biørnskind.....	12 skil.	17 skil.
1 befverskind.....	12 skil.	13 skil.
1 felfras	10 skil.	13 skil.
1 maarskind.....	5 skil.	$6^1/_2$ skil.
1 losskind.....	1 ort	$1^1/_2$ ort

	indlendske.	fremmede.
1 elshud	16 skil.	22 skil.
1 hiort- eller renshud, hver	5 skil.	$6^1/_2$ skil.

Af hvis af Island til fremmede lande eller oc af de islands vare, som her af Danmark til fremmede lande udføris, deraf gifvis allene forhøielsen, som er den tredie del af tolden.

4. Af trelasten, som af Danmark paa de steder, hvor det icke er forbuden (som af vort land Gulland) at udføris til fremmede lande, gifvis told som efterfølger.

	indlenske.	fremmede.
1 mast paa 12 til 18 palmer	2 dal. r.	3 dal. r.
1 spire fra 10 til 12 palmer	2 ort	3 ort
1 bielke fra 12 til 15 alne	6 skil.	9 skil.
1 bielke fra 16 til 18 alne	1 ort	$1^1/_2$ ort
1 spire fra 16 til 18 alne	12 skil.	18 skil.
1 spire fra 12 til 15 alne	2 skil.	3 skil.
1 hundret stenletter	1 ort	$1^1/_2$ ort
1 hundret straaletter	12 skil.	18 skil.
1 tyld skattebretter	1 ort	$1^1/_2$ ort
1 tyld kiøbebord	6 skil.	9 skil.
1 favn birke- eller brendved	12 skil.	18 skil.
I lige maade skal gifvis af 1 lest guldlandsk sten	1 dal. r.	$1^1/_2$ dal. r.
1 lest kalkesten	1 ort	$1^1/_2$ ort

5. Af efterskrefne vare, som indføris, gifvis til told udi begge rigerne, som efterfølger. Og skulle de strax, naar de indføris, taxeris udi styckevis oc tolden samme tid betalis, som det indføris. Oc skal enhver skipper eller kiøbmand self sine vare sette oc taxere (oc dem for saadan kiøb, som hand er tilfreds, at de af tolderne annammis paa voris vegne), efter hvilken hans taxt de oc skulle fortoldis.

	indlendske.	fremmede.
Af speceri, tappeteri, forgylt leder, guld- oc sølvpasament, udlendske silketøi, saa vit det maa indføris, fiedre til at bære oc knippeling, af hver forbemelte skal gifvis af hver hunderste pending, det er verd,	6	8
Af sy- oc stiksilke samt untse-guld oc sølf gifvis af hunderste penge, det er verd	2	3
Af speceri oc andre ostindiske vare, som det danske compagnie indfører, gifvis af hver hunderste pending halfanden; oc fri for told igien at mue udføris.		
Af drickeglas gifvis af hver hunderste pending trei af indlendske saa vel som udlendske.		

6. Efterskrefne adskillige vare, som indføris, fortoldis udi styckevis, som efterfølger.

	indlendske.	fremmede.
1 otting agurker	2 skil.	3 skil.
1 tønde Lyneborger salt paa de steder, det icke er forbudit at indføris	12 skil.	18 skil.
Dog nyder adelen deris agurker oc salt, som de udi ottinger eller større maader kiøbe, frit for told.		
1 deggert cordevan	1 ort	2 ort
1 hud pundleder	8 skil.	16 skil.
1 tilgiort hud	4 skil.	8 skil.
1 par gode sabel	3 ort	5 ort
1 par foder sabel	$^1/_2$ ort	$1^1/_2$ ort

	indlenske.	fremmede.
1 amme rinsk eller spansk vin eller edicke	2 dal. r.	3 dal. r.
1 amme frandsk vin eller edicke.	6 ort	9 ort
Dog saaledis, at indførselen sker paa uforbudne steder. Oc hvis vin oc edicke, adelen bekommer oc udi anker oc derover kiøbendis oc indliggendes vorder, nyde de fri for told efter forige derom udgangne forordninger.		
Givis oc udi Norge af hver lest groft salt, lesten beregnit til 18 tønder	1 ort	2 ort
Dog hvis salt paa Nordlandene føris til fiskeriet, saa oc paa andre almindelige fiskeleiere, er for denne told forskaanit; oc naar bevis derpaa føris, da kand det siden kortis eller oc af skibene udskibis.		

Hvilken fornefnde told paa vore vegne af vore toldere udi vore riger Danmark, Norge oc underliggende øer, saaledis som forskrefvit er, skal opbergis oc til forskrefne defensionverk oc guarnisoner anliggis oc hos vore commissarier udi Skaane erleggis oc klar giøris udi alle maader efter, som forbemelte er.

Mens hvis ellers accis af øl, miød, must, melsk oc brendvin sig belanger, dernest oc tolden af tømmerlast udi vort rige Norge, skulle alle indtil videre anordning opberges efter vore forige derom udgangne mandater, efterdi de os oc kronen allene forbeholdis, hvormed forskrefne defensionverk intet hafver at skaffe oc saaledis paa tolden

ei ere forhøiede, medens udi vort rentekammer herefter som tilforn føris til regnskab oc klareris.

I lige maade oc udgifvis de lastpenge oc skibstold oc andre rettigheder, som udi Belt oc Øresund opbergis, saa oc marsvintold oc markindstold (hvilken af byfogderne skal opbergis) os oc kronen allene til god regenskab.

Sammeledis forholdis ocsaa med den store oc smaa told af heste, øxen oc fæ, lidet eller stort, som paa louglige steder oc hafner uddrivis eller skibis efter, som hidindtil oc af alders tid sedvaanligt verit hafver.

Fyrpenge, bropenge oc deslige annammis oc anvendis eller os til regenskab føris efter, som sedvonligt.

Hvorefter enhver sig kand hafve at rette oc for skade at tage vare. Dog ville vi os forbeholdit hafve denne voris forordning oc told med vore rigis raads raad oc samtycke at forandre, formere oc formindske efter leilighed, naar det siunis os self saa got at være.

142.

1625 12. febr. (paa vort slot Kiøbenhafn). *Frdg. om, at enhver, som handler med silkevarer her i riget, skal tage samme vare hos kompagniet i Køpenhavn.*

T: Samtidigt tryk på to blade med fire trykte sider og 22 linjer på 4. side og 6 ord i dennes sidste linje.

Desuden trykt samtidig på to blade med fire trykte sider og 21 linjer på 4. side eller med 22 linjer på 4. side og $5^1/_2$ *ord i dennes sidste linje, eller på to blade med 3 trykte sider og enten* forbuddet *eller* forbudet *i 1. sides sidste linje.*

Endog vi nogen tid forleden voris riger oc des indbyggere til fordel oc bestyrkelse med største bekostning atskillige manufacturer oc handverker af fremmede lande hafver her ind ladit forskrifve oc fordre, alt til den ende, at undersaatterne sielf med fremtiden den fordel af dennem kunde hafve, som fremmede ellers pleier at nyde, vi oc kort forleden af samme aarsag med voris Danmarkis rigis raads betænkende, raad oc samtycke voris forordning oc

mandat[1] hafver ladet publicere, at nogle visse sorter fremmede manufacturer her udi riget skulle være forbudet at indføris oc forhandlis, saa forfare vi dog, at en del mest af de udlendske silkekremmere, som her udi riget boe oc allene deris egen interesse hafve udi act, sig fast uvillige her udi lader befinde oc uanset de samme vare i mengden dagligen selge oc afhende, at de dog efter, som vi af silkecompagniets angifvende fornemmer, gandske intet eller ringe hos samme compagnie udtage, paa det oftbemelte compagnie dog efter deris intention omsier kunde undergaa, uanset dennem intet dermed afgaar, hvor de deris vare tage, en del kremmer oc, som deris vare hos compagniet bekomme, sig vel af samme handel befinde, da efterdi det gandske ubilligt er, at nogle faa det gemene beste, hvis grund de dog enten icke forstaa eller mene, som de burde, skulle efter deris eget tycke forhindre,

1. ville vi hermet alle och hver, som acter udi vore riger oc lande af saadanne vare at holde kram, paamint oc befalet hafve, at de aarligen hos forbemelte compagnie de meste deslige vare udtager, som [de] behøfver oc forslide kunde, saafremt de icke ville staa til rette, om anderledis befindis, oc, om tvifvelsmaal falder, deris bog ved ed fremvise, saa vit lofligt ske kand oc bør, hvoraf forfaris kand, hvad vare de hafver ladet indhente oc forhandlet, endog vi gierne saa, enhver derfore at vere forskaanet, oc at de sig herudi som villige, troe undersaatter lader befinde oc ingen aarsag til rætten met dennem at foretage gifvendis vorder.

2. Saafremt oc nogen af addel fra fremmede steder nogle vare, hvad nafn de hafve kand, til deris fornødenhed oc klædedragt lader hente, at de det self eller ved deris egen tienere giører eller andre indbyggere, som hverken kremmeri drifver ei heller met saadanne vare for sig eller

[1] *Frdg. 1623 18. april.*

andre at tilhandle omgaar. Vi ville deremod det saaledis forordne, at silkecompagniet beste kiøb gifve skulle, som ske kand, oc paa det neste, som paa andre steder sker, i lige maade, at de oc med terminer oc betaling sig lader handle som nogen anden udlendiske, saa ingen sig nest guds hielp met rette derofver skulle hafve at besverge.

143.

1625 22. febr. (Hafniæ.) *Missive til lænsmændene og borgemestre og råd i København om, at vi, da der alle vegne her i riget skal være god forråd på flæsk, ost, smör, tælle og andre sådanne fede vare, ville have opgivet vort åbne brev og forbud*[1] *mod samme varers udførsel, dog vor og kronens told dermed uforkrænket i i alle måde, hvilket kan forkyndes i købstæderne.*

Sæll. tegn. 23, 19.

[1] *Åb. brev 1624 25. oktbr.*

144.

1625 28. febr. (Hafniæ.) *Åb. brev til bønderne over alt Danmark om, at vi med Danmarkes riges råder have anset for nødigt at forsikre vore rigers grænser i denne tids farlige tilstand og derfor at besøge dem om en mulig hjælp, som skal udgives af dem det meste muligt er i enkende rigsdaler, og skal halvparten være udgivet sidst i förstkommende høst og den anden halve part til st. Martini dag, hvis de ikke ville tiltales og straffes*[1].

Sæll. tegn. 23, 22—23.

[1] *Skattens störrelse og regler om fritagelse og opkrævning fastsættes som i åb. brev 1624 8. avg. (no. 126). Ved missive 1625 8. maj fik lænsmændene bl. a. påbud om ganske og aldeles at oppebære skatten i gode enkende rigsdaler in specie og fremsende den til Gert Rantzov til Breidenborg, ridder, til bestemte tider, hvis det ikke er muligt at bringe den til veje för (Sæll. tegn. 23, 63).*

145.

1625 28. febr. (Hafniæ.) *Åb. brev til købstæderne over bægge rigerne med motivering som i no. 144 om, at de til st. Hans dag förstkommende til deres lænsmand skulle fremsende den hjælp*[1], *hvortil de ere takserede, og have tilbörligt tilsyn med, at den rige hjælper den fattige, og at hver lægges dertil efter, som han har handel, brug og næring.*

Sæll. tegn. 23, 24—25.

[1] *Fortegnelse over de enkelte købstæders skat findes i tillæg.*

146.

1625 28. febr. (Hafniæ.) *Åb. brev til kapitlerne over bægge rigerne med motivering som i no. 144 om nu til st. Hans dag förstkommende at udgive til os: kapitlet i Roskilde 500 dlr., i Lund 450 dlr., i Ribe 300 dlr., i Århus 350 dlr., i Viborg 200 dlr., i Oslo og Hammer 150 dlr., i Stavanger 50 dlr., i Bergen 100 dlr. og Trondhjem 100 dlr., at fremsende til her Gert Rantzov, ridder o. s. v., i rigsdaler in specie.*

Sæll. tegn. 23, 27.

147.

1625 28. febr. (paa vort slot Kiøbenhafn). *Åb. brev til provster og præster over bægge riger med motivering som i no. 144 om, at hver provst eller sognepræst så vel i købstæderne som på landsbyerne skal give os 6 enkende rigsdaler in specie, dog skal alle præster i Finmarken og Vardøhus læn være fri, efterdi de ingen decimas haver, og skal provsten i hvert herred eller provsti ligne og jævne samme hjælp mellem præsterne, så at det går ligelig til, og den rige hjælper den fattige. Samme penge skulle inden st. Hans dag förstkommende leveres superintendenterne således, at de inden st. Hans dag kunne fremsende dem til her Gert Rantzov til Breiden-*

borg, ridder, holstensk råd og statholder og embedsmand på Haderslevhus.

Sæll. tegn. 23, 26—27.

Den sællandske udfærdigelse er trykt hos Rørdam: Kirkelove 2, 113—14 efter afskrift i Gl. kgl. saml. 4°, 3180.

148.

1625 28. febr. (Hafniæ.) *Åb. brev til borgemester og rådmænd i København om, at de, da det* udi denne tids selsomme tilstand formedelst adskiellige krix beredskab och opløb, som alle vegne høris, vel er fornøden at hafve god opsiun alle steds her udi rigit med festninger och grendsehuse, om man ellers derved vil vere forsickerit imod atskiellige anslage och fintlige tilføielser, *årlig skulle tilholde byens rodemestre, når isen nogenlunde kan bære, at tilsige borgeriet at lade vække omkring byen og göre vågen så bred, at man ikke let kan komme over, og tilholde vor foged at tiltale hver af rodemestrene, så ofte han forsömmer vækningen, på 10 dlr. til os, medmindre han selv for hver gang vil have forbrudt til os 20 daler.*

Sæll. reg. 18, 14.

Trykt herefter hos O. Nielsen: Københavns diplomatar. 3, 44.

149.

1625 3. mars. (Hafniæ.) *Missive til lænsmændene over alt Danmark om, at vi med rigens råds råd have overvejet, at adskillige farligheder sig tid efter anden bete ved alle vore grænser, og derfor have forhöjet tolden riget til defension og garnisoner at underholde og derhos have bevilget, at landet, indtil tolden indkommer og til soldaternes og adelbursernes underhold, på nogle måneders tid kunde kontribuere en ringe penge; de skulle derfor til vore kommissarier i vort land Skåne, her Anders Bille til Rosendal, ridder, og Tage Tot til Eriksholm,*

vore råd og embedsmænd på Helsingborg og Sølvitsborg slotte, fremskikke et fjærdingårs besoldning, som udredes af lænet med N. slette daler månedlig, og siden efter tre måneder end et fjærdingårs besoldning, o.s.f. indtil tolden indkommer; siden skulle undersåtterne forskånes for sådan udgift, hvoraf de fattige aldeles intet skulle udgive. De skulle påse, at der her i ikke finder nogen forhaling sted, da vi have befalet soldaterne at ligge i fæstningerne, hvor de ikke kunne forblive uden betaling, med mindre deraf kunde være at befrygte alle hånde ulejlighed[1].

Sæll. tegn. 23, 30—33.

[1] *Liste over, hvad der skulde kontribueres af de enkette læn og købstæder, meddeles i tillæg.*

150.

1625 23. mars. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at det forbud, som for nogen tid siden er udgivet mod fra fremmede steder at indføre, forhandle eller forbruge huder, skind, puntlæder og karduan*[1] (cardevan) *samt urtefrø at beså haver med, nu, da det skal være til forhindring på vore undersåtters handel og næring, med Danmarkes rigens råders råd og samtykke igen er opgivet.*

Sæll. reg. 18, 17—18.

[1] *Frdg. 1620 18. maj.*

151.

1625 31. mars. (Hafniæ.) *Missive til bisperne over bægge rigerne om bøger, som herefter skulle læses i skolerne.*

R: Sæll. tegn. 23, 35.

Trykt herefter i Kirkehistor. saml. 3. ræk. 2, 707.

Eftersom dr. Casparus Bartholinus, professor theologiæ udi universitetet her udi vor kiøbsted Kiøbenhafn, nu nyligen atskiellige sine bøger for ungdommen her udi rigerne i trycken hafver ladit udgaa, ti bede vi eder och ville, at

i med skolemesterne udi stiftskolerne eller andre store skoler udi eders stift forordner, at udi den nestøfverste lexe skal læsis den lille logica och udi den øfverste den store och den lille rhetorica och oratoria; udi de andre skoler, som allene ere trei eller fire lexer, skal lesis i den øfverste lexe den lille logica och rhetorica med oratoria. Desligest at i alle preceptores flitteligen paaminder at holle sig fra deris egen dicteren och ungdommen med exempler drifver och øfver, saa och ad lade self giøre atskiellige exempler til alt, hvad som lesis.

Bisperne i Fyns, Sællands og Lunds stifter fik missivet i følgende affattelse[1]*:*

Eftersom dr. Casparus Bartholinus, professor theologiæ udi universitetet i vor kiøbsted Kiøbenhafn, nu nyligen atskiellige sine bøger for ungdommen her udi rigerne i trycken hafver ladit udgaa, som ere rhetorica major, oratoria major, logica major locupletata, precepta physica, methaphysica, enchiridion ethicum, precepta logica, precepta rhetorica et oratoria; ti bede vi eder och ville, at i med skolemesterne udi stigtskolerne eller andre store skoeler udi eders stigt forordner, at udi den nestøfverste lexe skal lesis den lille logica och udi den øfverste den store och den lille rhetorica och oratoria; udi de andre skoeler, som allene ere trei eller fire lexer, skal lesis i den øfverste lexe den lille logica och rhetorica med oratoria. Udi det gymnasio udi eders stift, eller collegio, skulle professores lese den store logicam och store rhetoricam et oratoricam, dernest och dr. Caspari ethicam, physicam et metaphysicam; desligest skulle i och preceptores paaminde etc. ut in superiori[2].

[1] *Denne er trykt efter R i Kirkehistorisk saml. 3. ræk. 2, 707—8 og efter den fynske udfærdigelse hos Rørdam: Kirkelove 2, 114—15.*

[2] *d: som i affattelsen ovenfor.*

152.

1625 1. april. (paa vort slot Kiøbenhafn). *Frdg. om rostjœnesten*[1].

T: Samtidigt tryk på 2 blade med 11 linjer på 4. side.

Desuden trykt samtidig på 2 blade med 7 eller 4 linjer på 4. side, samt på 2 blade med 3 sider. Endvidere trykt hos Paus: Kgl. Forordninger for Norge, s. 645–47.

Eftersom vi ofverveiet hafve denne besverlige oc farlige tids seldsomme tilstand oc derhos, at nest guds den allermæctigstis naadige hielp oc beskyttelse voris gode troe undersaatters adelens rostieniste it af de fornemmeste vort rigis defensionsmiddel at være noksom eractet, da paa det des bedre rictighed den belangende herefter kand være oc underholdis oc rigit til des bedre forsikring sin den ordinari rostieniste, naar behof giøris, kand være mæctig, enhver oc uden nogen vitløftig taxering kand vide, hvor mange heste oc folk hand sit fæderneland plictig er at underholde, hvad heller hand af sit jordegods afhender eller oc mere sig tilforhandlendis vorder, hafve vi med voris Danmarkis rigis raad derpaa gjort ofverslag oc efter langsom oc god betænkende for got anset efterfølgende forordning derom at lade udgaa.

1. Først skal enhver, som fri oc frelse kiendis oc nogit adelsgods udi haand oc hefd hafver, være sig ved arf, pant, kiøb eller indførseler af hver try hundrede oc tolf tønder korn holde en gerust hest, manden saa veractig, som det sig bør, armerit udi sit fulde kyrasse fra hofvit til knæ efter, som oc hidindtil sedvanligt værit hafver, samt tvende gode pistoler oc en god degen oc hesten sterk oc saadan, som dertil tienlig er. Saafremt oc nogen omtrent en fierdepart, nemlig halffierdesindstifve oc otte tønder eller derved, hafver ofver eller under, det regnis icke, hvorfore oc den, som 380 tønder korn hafver,

[1] *Om forordningens udarbejdelse, se Erslev: Rigsråd og stænder-møder 1, 440.*

holder icke uden en hest, oc den, som allene 236 tønder hafver, holder dog en hest uanset hannem til des underhold en fierding indkomme omtrent ringer hafver, end ret taxten sat er. I lige maade holdis af 156 tønder korn en half hest, saa oc om end nogit paa sidste halfve hest ofver eller under er, holdis dog en half hest, nemlig af 118 tønder korn en half hest saa oc icke mere af 192 tønder end en half hest. Dog er derhos at acte, at saafremt den, sedegaard hafver, skal taxeris allene for en hest eller half, da, om hannem endskønt feil paa en hel eller half hestis taxt nogit mere, end en fierding oc som forbemelt er, maa hand dog taxeris for en hel eller half hest efter, som hans leilighed er til. End hafver nogen mindre end til half hest, den liggis i leg med andre en hel eller half hest at holde.

2. Hvo oc af dennem, som udi hest sammel ere, af officerene oc tvende eldste adelsmænd under compagniet bekvemmeligst befindis, skal være forplicte af de andre at lade sig billigen fornøie oc, naar behof giøris, fort rycke, om de indbyrdis derom icke anderledis kunde self forenis. I lige maade skal med de, half hest holder, forholdis, hvilke oc med en anden, som half holder, skal liggis udi hel hest oc enten dennem siden efter officerernis sigelse hesten holde, med mindre nogen den self allene oc hel for half vil underholde.

3. Udi forbemelte korn skulle oc sædegaardene anslais udi hartkorn efter, som de udi sydskindskifte gaar oc med rette bør at gaa, dog de skofve, som icke udi sædegaardenis taxt ere indberegnede, regnis oc anslais allene for half sedvanlig taxt.

4. Derforuden, naar nogen sit gods afhender, da skal hand strax sin ritmester derom advare, paa det hand fra rostienisten kand befries, oc den, som godsit kiøber eller det anderledis udi haand oc hefd bekommer, være for-

plict sig strax paa rostienisten at giøre fast, som hand vil ansvare.

5. Oc paa det rigit udi nøds tid kand være vis paa sin rostieniste, da skal hver ritmester samtlig paa en dag udi hvert land it bekvemt sted, hvor det samtlig adelen, som under den fane ride, kand falde beleiligst, hvert aar en gang monstre, hvor enhver uden nogen undskyldning skal være forplict sin rostieniste med folk, heste oc fulde kyrasser forsiunet, som ved bør, at lade finde, som de tilbørligen ville vide at svare.

6. Oc skal ingen for saadanne mu[n]stering være forskaanit uden de, til hofve udi voris daglige tieniste eller oc uden rigit ere udi voris forfald eller paa voris flode ere ude at seile; i lige maade hofmesteren paa Sorøe, landsdommerne udi Danmark oc vore lensmend udi Norge, Øsel oc Guldland saa ocsaa de, som icke hafve saa megit, som til half hest at holde sig kand beløbe, mue udi lige maade udi fredstid for forskrefne munstering være forskaanede, dog udi feigdetid skal aldelis ingen forskaanis for sin rostieniste, hvad officier, bestillinger oc tieniste hand oc hafver oc hvor hand enten til land eller vand befindis, medens enhver, som fri oc frelse kiendis oc fri gods her udi riget udi haand oc hefd hafver, være forplict sin rostieniste oc her at underholde.

153.

1625 18. april. (paa vort slot Kiøbenhafn.) *Instruks for Bartholomæus Haagensen, proviantskriver på Bremerholm*[1].

Sæll. reg. 18, 21—33.

[1] *Det er anset for unødvendigt at aftrykke denne tekst her.*

154.

1625 24. april. (Hafniæ.) *Missive til tolderne i Helsingør om, at de i stedet for hver rosenobel, som*

skal udgives i told, indtil videre skulle oppebære 4 rigsdlr. in specie.

Sæll. tegn. 23, 37—38.

155.

1625 29. april. (paa vort slot Kiøbinghafn.) *Instruks for skipperne i kongens tjæneste.*

T[1]*:* Bestilling hvoreffter de Skippere som ere vdi kongelig Mayestatz Tieniste, sig skulle haffue at forholde. Prentet i Kiøbenhaffn, hoſs Henrich Waldkirch. Anno M. DC. xxv. *12 blade, signerede Aj—Ciiij.*

Eftersom vi dagligen forfarer stor uskickelighed paa vor flode, skibe oc Holm at begaais af aarsag, at skipperne deris anbetroede bestilling enten icke flittig nok hafver efterkommit eller oc den egentlig icke i alt forstandit, da hafve vi icke allene dennem saa vel som underskipperne oc høibaadsmendene deris besoldning forbedrit, men dem oc til des bedre underretning denne nerværende skipperbestilling artickelsvis ville ladet forfatte, hvorefter de saa vel som efter ald den voris de høie officers, som med floden indseende hafve, deris befalling endeligen sig hafver at rette under tilbørlig straf, om deris forsømmelse der udi eller udi nogen af efterfølgende artikler befindis; udi lige maade ville vi oc vore admiraler, skibscapteiner, leutenanter oc alle, som vedkommer, befalit hafve, at enhver udi sit sted indseende hafver, at skipperne uden nogen undskyldning efter nerværende artikle sig forholde.

1. Først ville vi, at skipperne skulle rictige annamme udi inventario ald skibsredskab, som er: store kabeler, kabeltoug oc ald anden staende oc løbende redskab, plattinger oh bintinger af liner, hising eller merling, saa vit mueligt ske kand, store oc smaa blocker, jomfruer, racker och hvalper, ankerstocke med deris tilhørendis

[1] *Marginalierne, som i det væsentlige kun bestå i de nedenfor fremhævede ord i §§.s begyndelse, ere udeladte nedenfor.*

bolter, biørne, sadeler, mers med deris tilhørende beslag, master, bramraaer oc stenger, flagstenger med deris beslag, grofve ankere, verpanker, raakeder, ankerfangkeder, dreger oc keder, alt pomperedskab, pothenker, ringbolter, bolter med bøiler, koeføder, isenters, merleprene, penterhager, bofvehager, kullehager, løshager, koberskifver, jernnafler til bolter, kobber- oc jernbyssinger, muranker, alt køckentøig, alle kobber- oc jernplader, hvormed cabysen er beslagen, derforuden oc ballastierer.

2. In summa skipperen skal hafve flittig tilsiun med skibet, naar det ligger i hafnen, oc icke allene annamme skibit med sit redskab, meden ocsaa skøiter oc baade med deris redskab oc hvis til dennem hører; derforuden oc alt skibstymmeragien, kahytter oc des tilbehør paa det aarligen icke paa kahytter, dørre oc vinduer med stor bekostning skal forflickis. Skipperne skulle oc i lige maade hafve flittig tilsiun, at naar nogit skib kølhalis, da icke kahytter, kabelrom oc andit løst eller fast, som ske pleier, udbrydis, saafremt de icke dertil ville svare.

3. Alle seile, skantse- oc merskleder, bolsaner oc flagge skulle annammis af seilhusit oc der igien leveris. Dog hender det sig, at skipperen paa reisen lader forandre nogit paa forbenefnde segel, skandsekleder, bolsaner, flagge eller merskleder, da skal hand derpaa tage bevis af capteinen paa skibit, hvad heller hand hafver dertil sat eller fratagit, oc siden, naar hand hiemkommer, skal hand derfor giøre rede oc rictighed hos skrifveren, som hannem samme seil oc redskab leverit hafver, oc tage quitantz af skrifveren, for hvis hand hannem tilbage leverendis vorder.

4. Alt løbende redskab af ny, som hos skrifveren eller reberbanen udtagis oc annammis til skibs behof, dermed skal skipperen saaledis omgaais, det klede, lapsalfve oc smørre, at det uforderfvit kand brugis toe fulde

sommerreiser, beregnit siuf maaneder til sommeren. Til det staaendis redskab af ny skal skipperen hafve saadan opsict, at det uskad kand ligge paa toppen udi ni eller ti aar i det ringiste. Befindis oc skipperens forsømmelse eller uflittighed herudi, at forberørte tackel udi forbenefnde tid icke noksom kunde være brugelige eller v[e]dvare, da skal skipperen det self beholde oc betale oc derforuden straffis for hans uflittighed, som ved bør. End befindis det, at seilene tage skade formedelst at staavit[1] med platinger icke er forvarit, da skal skipperen stande derfor til rette, hvilket ocsaa paa andre steder der, som seilene kand faa skade, skal forstaais, som raaholt, bovspret, de forderste hoftoug oc andit sligt. Til hvert skib skal herefter giøris nogle tønder, som paa toppen ofver hofvittougit skulle settis for vand; derforuden naar seilene oc det løbende redskab fra hvert skib igien leveris oc hafver værit udi fuld brug udi toe sommere, beregnit for fiorten maaneder, da skal skipperen det ustraffeligen igien levere, saa det ydermere end it aar paa kofardieskibene kand brugis. Tougverkit, i hvad nafn det hafve kand, skal efter maal igien leveris, paa det at af de faste eller løbende tackeler stycker icke huggis skulle. End udkrefver nøden, at nogit skal afskeris, da skal føris til regenskab, hvor det er blefven.

5. Ingen skipper skal understaa sig til sin egen nytte oc brug at bruge nogit af det redskab, som hand udi inventario eller ellers annammit hafver, med mindre hand derfore vil straffis som for andit utroskab eller oc for uhiemmelet efter, som paa hannem for retten kand afsigis. Meget mindre maa hand det bortlaane, forvexle, forbytte eller forringe, uden hand derfaare vil staa i lige maade til rette. End laaner skipperen nogit bort efter capitenens befalling, da svare capitenen allene dertil.

[1] *Således vist rettet i T fra trykkeriets side; der står trykt:* saa vijt.

6. Belangendis hvis atskillig slags redskab, hussing, merling, liner, spiger, pompeleier, tiere, segeldug, lanterner saa oc redskab til pomperne oc andit sligt mere, som skippere aarligen til hver reise udtagendis vorder, derfore skulle de giøre god oc rictig regenskab, naar de igien hiemkomme, nemlig hvad forbrugt oc medgaaet er paa hver reise af saadanne forbemelte oc alle andre slags, som de paa reisen at forbruge hafver annammit. Det øfrige, som igien i beholdning er, skulle de igien lefvere til skrifveren oc derpaa tage skrifverens bevis.

7. Dersom nogen skipper befindis af fri forset at hafve bedragit admiralen paa Holmen udi hans underskrefvene sedeler med toug eller tiere, brendeved, lius eller nogit andit deslige mere, end hand ret vel burde at hafve oc ret vel fornøden giordis, da skal hand derfor straffis som for andit vitterligt utroskab.

8. Hver skipper skal være forplict under straf, som ved bør, at klede, lapsalfve oc smørre, hvor behof giøris, oc saa tit oc ofte behof giøris, som hand det vil være bekient oc forsvare. Disligiste skulle skipperne ocsaa under tilbørlig straf være forplictede hver dag nogle gange at hafve tilsiun oc lade feie oc dvele uden oc inden borde, saa al tingist baade inden oc uden borde, oppe oc nedre, holdis vel oc renligt. Hver skipper skal aarligen forplict være fire gange, om hand med skibit stille ligger, at korte baglasten udi skibit oc saa holde rent neder paa flagene, langs igiennem ved kølbsmundet. Forsømmer skipperen det, da skal Holmens admiral det paa skipperens bekostning lade giøre.

9. Hvo som oc icke ansiger, hvad hand til skibsbehof af tackel, toug, løbende vant, smaat oc stort, i summa hvad nafn sligt hafve kand, behøfver, før end hand med skibit udligger, medens forhaler dermed indtil

den sidste time, naar mand skal passe paa vinden, hand skal første gang hafve forbrut sin halfve løn, anden gang forvisis uden beskeden.

10. Kommer vor korfartskipper hiem uden fuld lading, om lading paa de steder, hvorheden hand vaar afferdigit, er at bekomme, staa til rette for skaden, deraf tagit er, saa vit derpaa billigen efter fire skippers sigelse, kand eractis. End formaar hand ei at svare til skaden, straffis i jern oc fengsel efter sagens leilighed, oc som forseelsen er stor til.

11. Forligger nogen kofardiskipper, som seilrede er, vinden, staa derfore til rette efter fire skippers sigelse eller straffis i arbede oc jern, om hand ei formaar at betale.

12. Med roders udquartering saa oc unge baadsmends undervisning skulle skipperne flittig indseende hafve oc sielf dennem met lempe undervise, alt efter som skibsartiklene derom formelde.

13. Alle skippere skulle være forplict dagligen tvende gange, naar de til stede ere, sig paa Holmen at indstille, som er om morgenen oc middagen, naar munstringen holdis, om der nogit forfalde kunde, hvorudi deris tieniste, tilsiun oc ofverværelse giøris fornøden. Saa ofte skipperne det forsømme uden admiralens forlof, da skal den derfore gifve til de fattige en current mark. End kommer de[1] nogen tid paa Holmen eller oc anden sted gaar eller lade sig befinde uden deris kaarde oc sefløite, undtagen de ere udi skibsarbede, da skulle de gifve en daler current til de fattige.

14. Udi lige maade ville vi oc alvorligen oc strengeligen befalit hafve, at skipperne skulle tilskiftis at være maaltids tid paa Holmen ofverværende oc saaledis, at al tid tvende af dennem hver uge skulle være

[1] *T:* der.

til stede, naar oc saa tit maaltid holdis, hvilke skulle hafve opsigt med victualien oc udspisningen. Disligeste skulle de oc hver dag, saa tit maaltid holdis, indligge en seddel udi Holmens skrifverstufve, paa hvor mange fade hver maaltid spisede blifve oc hvor mange til bords ere, saa kok oc kieldersvend eller andre dermed ingen undersleif eller skalkhed bruge, medens at enhver deraf bekommer den del oc part, som dennem er tillagt efter voris udi nest forledne aar sidste derom udgangne forordning. Derforuden oc skulle samme skippere ei tilstede nogen mad til siuge at udberis af nogen, med mindre de hafve seddel fra Holmens admiral eller archeliecapteinen, efter som det Holms- eller archelietienere ere, at de siuge ere, hvilke seddeler samme skipper hver løfverdag aften udi skrifverstufven hafve at lefvere, at vidis kand derefter, hvor vit kocken for siugis udspisning den uge maa quitteris.

15. Samme tvende skipper skulle oc med kok oc kieldersvend være til stede ved provianthusit, naar victualien til Holmen skal udtagis, oc dermed hafve god tilsiun at proviantit uforderfvit, velforvarit, vraget, fuld oc vel packed blifver lefverit, saa oc at hvad ellers ved vect eller tøndemaal skal udgifvis, at det med vor kiøbsted Kiøbinghafns vect oc tønde annammis. I lige maade at alt brødit, som herefter baade paa Holmen oc floden skal forspisis, altsammen lefveris oc annammis ved vecten. Belangende det bløde brød, bageren lefverer fra sig med tal oc vect, nemlig til tønden et halfhundrede oc fem brød, som skal veie ni lispund, oc efterdi umuligt er, at forbenefnde tal al tid kand holde sin vect paa it skaalpund, toe eller try ner paa hver tønde, hvorfore forbenefnde tvende skippere skulle hafve indseende oc, naar bageren eller skrifveren saadant brød fra sig lefvere, da skulle de antegne, hvad hver tønde veier ringer, end den bør at veie; de skulle oc lefvere hver uge til Holmens admiral

samme antegnelse, saa at den beholdning kand komme os allene til beste, oc saafremt det befindis, at bageren icke hafver baget brødit vel igennem eller oc saaerne icke ere vel udseldede oc som det sig bør, da skal bageren self betale den begt med al sin bekostning oc brødit uddelis til de fattige. Udi lige maade skulle samme tvende skippere oc være befalede at hafve indseende med brøgeren, saa øllit baade paa Holmen oc til floden icke alleniste blifver lovligen fylt, som det sig bør, mens de skulle endocsaa hafve mact at vrage samme øl, om det kunde befindis icke at være vel saaden, fadefult eller oc icke at hafve sin tilbørlig malt oc humle, som det sig burde eller i andre maader icke at hafve sin skik oc rettighed. End befindis, at forbenefnde skippere enten med bryggeren, bageren eller andre her udi blifve efterladende oc fordylle med dennem os oc den menige mand til skade, da skal forskrefne tvende skipper, som med saadan utroskab befindis, betale baade brøgningen oc bagningen oc siden straffis som utro oc ærløse folk. Befindis skipperne ocsaa sig samme steds med drik, snak oc andit sligt udi provianthusit at lade opholde, da skulle saadanne skippere derfore straffis paa deris løn til toe daller hver gang.

16. Alt proviant, som til skibene annammis, dermed skal skipperen med skrifver oc kok hafve god tilsiun, saa det fult, vel packet, vraget oc uforderfvet blifver annammit lige efter admiralens oc skrifverens underskrefne udredenings sedel oc efter som tilforne om Holmens proviant er formeldet.

17. Efter at hver reise er ent oc nogit skib eller flode igien her for vor kiøbsted Kiøbinghafn er ankommen, da skal skipperen med skrifveren oc kocken lefvere rictig sedel paa hvad tid paa dagen, at spisningen begyndis, der mand gik til skibs, saa oc paa hvad tid den endtis, efter at folkit igien drog fra skibit. Disligiste oc saafremt

nogen, som paa skibit spisedis, kunde være død, bortløben eller henlaant til andre skibe, da skal skipperen hafve flittig act oc god indseende, at den eller de rictigen antegnis, hvad dag, tid oc datum saadant sked er, efter hvilke sedeler voris admiral paa Bremerholm saa oc voris skrifver, som paa sefolkeds betalning er bestilt, skulle paa ny igien afkorte saa oc afregne, hvad i beholdning af udspisningen er, oc efter samme afregning skal skipper, kieldersvend oc kok giøre deris udlefvering, af hvis ofverblifver. Eftersom oc samme tid nogle maaltider blifve ofversprungen, naar hart væder er eller nogit indfalder, som de ordinarie maaltider forhindrer, saa holder folkit sig alligevel til samme mad videre, end de kunde fortære, hvilkit de gemmer i kiste oc laasetønder, som siden foraarsager stank i skibit, da skal ingen nogen mad gifvis, uden de den paa sedvonlige steder strax fortere, naar den for dennem anrettis.

18. Skal oc Holmens admiral giøre en vis forordning, hvor mange der skulle være om en kiste eller laasetønde, hvorpaa deris nafn skal staa, ofver hvilket skipperne ei mue gaa under straf en mark for hver, paa det de icke skulle holde med baadsmendene oc fordylle saadant for capitenen. Der skal oc i lige maade to være om en køie, saa at al tid halfve parten er oppe, naar halparten sofve, om folk nok er, eller oc at de toe parter kunde være oppe, om fornøden giøris oc der icke er megit folk hos skibit, hvilkit vel ske kand, efterdi folkit dog delis i roder, oc skal rodmesteren straffis, naar hand icke ved, hvor hans rodbrødre ere, paa det mand halfveparten af folkit al tid maa hafve paa ofverlobit.

19. Skipperne, som icke ere kyndige igiennem strømmene øster paa, skulle sig derpaa beflitte oc med ringe skib eller fiskerbaade en gang, toe eller trei hver sommer i det ringiste løbe igiennem grundene, saa

de i nødstid ei behøfve styrmend dertil. Bifindis nogen, naar trei aar efter deris bestillings datum ere forløbne, som sig icke derpaa beflittet hafve, som forbenefnt er, da skal dennem giøris ringere løn, indtil de kunne lære veien i deris egne huse.

20. Naar tønderne skulle liggis om aarit, da skulle skipperne være med, fire it aar oc fire andre it andit aar, saa de alle kunde lære lobit, oc at de, om fornøden giøris, kunde forligge samme tønder paa de steder, saa at rigens fiender deraf kunde hafve forhindring.

21. Hender det sig saa, at noget skib enten ud udkorten eller indkorten kommer paa grunden at staae, da svare styrmanden med skipperen dertil efter søefarende folkis kiendelse oc sigelse, enten sligt af vaade eller forsømmelse sked er.

22. Understaar sig nogen skipper at indtage fetallie, skyt eller munition mere, end hand vel udflyde kand, da skal hand første gang hafve forbrut sin løn oc anden gang straffis paa sin hals.

23. Aarligen til den 25. octobris da skulle alle vore skippere oc høibaadsmend, som udi tienisten ere, under toe dalers straf til de fattige forsamlis udi floden oc den fortøie[1] oc udi vinterleie ligge, som de ville forsvare oc være bekient, saa den med laugt vande icke staar, oc ellers dermed udi alle maader hafve god tilsiun oc lade klede for alle hul med deler oc teret lerit, saa hvert skib for sne oc regenvand udi alle maader kand være forvaret. Disligiste skal hver skipper oc plictig være strax at gifve til kiende, om ofverfaldsvand nogen steds udi nogit skib drypper eller sig indtrenger, saa vel som oc advare om alt anden brystfeldighed, som paa nogit skib kand fattis. End hender det sig saa, at noget ved drøb eller i andre

[1] *T tilf.:* flode.

maader oc af anden aarsag blifver forderfvit oc de det icke i tide til kiende gifvit hafve, da betale skipperen self, hvad det koster igien at forferdige, oc siden miste tienisten for sin uflittighed oc forsømmelse.

24. Alle penge, som til skibs indleggis udi byssen for forseelse eller ellers gifvis til de fattige, dennem skulle skipperne ved deris ed lefvere til admiralen, sognepresten oc de fattigis forstandere paa Holmen der enten at brugis til Holmens fattige, enker, siuge oc faderløse eller oc at uddelis, om det gifne gods eller pendinge ere, efter den gifvendis vilge oc forset, dog at det de fattige allene tildelt vorder.

At nerværende bestilling efterkommis i alle sine ord oc puncter, skulle voris admiraler, capitener oc leutenanter flittig indseende hafve, saa oc skipperne aldelis sig derefter at forholde, enhver efter den ed, hand os plictig er oc han udi sin tid vil vide at svare, naar herudi forsømmelse befindis.

Skippers ed, som Holmens admiral skal tage paa kongl. majestets vegne.

Jeg N. lofver oc sverger at være kongl. majestet min allernaadigste herre oc konning huld oc tro, hans kongl. majestets, Danmarkis rigis oc undersaatternis beste at vide oc ramme, dessen skade oc af min yderste formue at imodstaae oc afvende, dernest oc at være mine officerer, som ofver mig ere, hørig oc lydig oc særdelis mod rigens fiender med lif oc blod mig lade befinde villig oc derforuden rette mig efter skibs- oc Holmens artikle oc denne min bestilling saa oc andre særdelis befalninger, som mig af mine ofverofficerer kongl. majestet, min allernaadigste herre oc rigit til tieniste befalis, oc i alle maade forholde mig, som en erlig karl oc tro skipper eigner oc anstaar, saa sant hielpe mig gud ved hans hellige ord, amen.

156.

1625 30. april. (Hafniæ.) *Frdg. om sognepræsterne i Århus.*

R: Jyske reg. 8, 52—53.
T: Trykt i oversættelse efter original udfærdigelse hos Nannestad: Hilaria Århus., s. 112—15.

Eftersom der hafver begifvit sig atskillige irringer och misforstand emellomb presterne til st. Klemmens kirke udi vor kiøbsted Aarhus, da paa det at de, som kirketiennesten til fornefnte kirke ere kaldede nu at forrette, saa vel som de herefter kommendis vorder, sig kunde vide tilbørligen, hvorledis de skulle hafve dennom at forholde anlangendis deris løn och indkombst af sacristiæ och st. Olai prebenders indkombste, [som der][1] til nogen tid lang hafve verrit perpetuerede, och anden offer och rettigheder, visse eller uvisse, da hafve vi giort denne forordning och skik, hvilken vi ville at her efter forholdis skal.

1. Først ville vi, at M. Niels Spendtrup och her Paaske Jensen, som nu ere sogneprester til st. Klemmends kirke udi Aarhus, skulle verre och blifve sogneprester til same kirke och niude och beholde[2] fornefnte prebender til deris underholdning efter den fundatzion, af kong Christian den tredie derom giort er[3], och begge at hafve sted och sede udi capitellit, dog undtagen halfanden lester korn, som efter den anordning, der paa af vor lensmand, superintendenten och capitellit giort er, skal udleggis af forbemelte prebender til en skickelig duelig mand, som skal verre en capellan och forbemelte presters medhielper til st. Klemmends kirke; och skal samme capellan saa vel som sognepresterne menigheden och tilhørerne gifve goed exempel och formaning udi lefnid och lerdomb med ald skickelighed efter ordinantzen.

[1] *Således T.*
[2] *T tilf.:* de.
[3] *Af 1550 st. Nicolai episcopi dag, se Nannestad a. st. s. 78—81.*

2. Resten af begge fornefnte sacristiæ och st. Olai præbender sampt offer, tiender och andre tilfelde indkombst och rettighed skal skiftis och delis udi tvende lige delle och parter emellomb de andre toe sogneprester.

3. Och skulle de begge samptligen och serdelis blifve och verre in capitulo lig med andre residerende cannicker der same steds och niude och drage alle capitels onera och immunitates, ligesom deris formend her til dags nødt och giort hafver.

4. Och naar gud vil, at nogen af fornefnte tvende sogneprester ved døden afgaaer, da skal den, ofverblifvendis[1] blifver, allene verre och blifve sogneprest til Clementis sogen och dombkirke och det sogn, som nu søge til same kirke, och siden derefter ei verre nogen tid flere sogneprester end en til samme kirke med tvende capellaner, som underholdes skulle efter kong Christian den tredies anordning och fundation, och saaledis udi alle maader ville vi hafve forholdet, som forskrefvet staar.

[1] *T:* som overlevendes.

157.

1625 3. maj. (Hafniæ.) *Missive til kanslerne om at sørge for gadernes renholdelse i København.*

Sæll. tegn. 23, 47.

Vi bede eder och ville, at i det saaledis lader forordne, at her udi vor kiøbsted Kiøbenhafn enhver gadens och anden urenlighed fra sin dør och hus bortforskafver och de, som det udi rette tid icke udføre, derfor pantis eller bøde, och med den anordning, giort er, opholler, indtil vi anderledis tilsigendis vorder. Ere vi och tilfreds, at borgemester och raad volden herom vor kiøbsted Kiøbenhafn, hvor den nedfaller, med jord lader opklappe och den med pile eller anden træ belegge.

158.

1625 4. maj. (paa vort slot Kiøbenhafn). *Frdg. om mønten*[1].

T: Samtidigt tryk på 2 blade med 4 trykte sider og påtegninger om læsning på hallandske byers rådstuer.

Desuden trykt samtidig på 2 blade med 3 trykte sider og i Samlingen af forordninger, Kbhvn. 1643 s. 94—96.

Med voris Danmarkis rigis raads raad oc efter deris begeringe hafve vi bevilget oc anordnet herefter udi vore riger oc lande at myntis oc slagis saadanne mynt, som kand være lige gode udi valuation med andre angrensende lande oc vore naaboer deris mynt oc derfore foraarsagis den mynt, som allerede myntit oc her udi rigit gangbar er, at afsætte efter, som den paa skrot oc korn kand være verd, hvormed, efter dette vort obne bref læst oc forkyndit er, paa hver sted udi Danmark, Norge oc underliggende lande skal forholdis, som efterfølger:

En god, victig oc uforfalsked rigsdaler, hvor den kand være myntit inden eller uden riget, skal gielde sex slette mark danske oc icke mere. En hel sølf krone af voris egen mynt skal gielde to slette daler eller otte mark danske, hver mark beregnit til sexten skilling danske. En half krone skal gielde fire mark. En ortskrone skal gielde en half slet daler, en half ortskrone en slet mark. Et fire oc tifve skillingstycke skal gielde tifve skilling danske. En ny mark eller sexten skillingstycke skal gielde tretten skilli[n]g oc en hvid. Et tolf skillingstycke skal gelde ti skilling, et sex skillingstycke af voris egen mynt oc slag fem skilling, it otte skillingstycke sex skilling oc to hvide, it fire skillingstycke tre skilling oc en hvid, et halffierde skillingstycke tegnit med rytter, nelleblad eller nøgle skal gielde hver tre skilling oc en hvid. De dobbelte stycker af samme slags skulle gielde sex skilling oc to hvide oc

[1] *Om forordningens udarbejdelse, se Erslev: Rigsråd og stænder-møder 1, 440; 445—46.*

it gamelt danske markstycke skal gielde tiufve skilling danske.

Med guldmynten skal forholdis efter vore forige udgangene forordninger.

159.

1625 8. maj. (Friderichsborg.) *Holm- og arsenalartikler.*

O: Original udfærdigelse, underskrevet af kongen. På løse sedler findes tilföjelser med kansler Kristian Friis's hånd til §§ 12, 38, 40, og med samme håndskrift, hvormed dateringslinjen findes skrevet, tilföjelser til §§ 37 og 39.

T[1]*:* Holm oc Arsenal Artickle som Wi Christian den Fierde . . . haffue ladit forfatte, huor effter alle Vore Offuer- oc Vnder Skibs oc Archelie Officerer samt alt vnderhaffuende Archelie oc Skibsfolck sig tilbørligen skulle haffue at rette oc forholde. Prentet i Kiøbenhaffn, hoß Henrich Waldkirch, Anno M. DC. XXV.

Holm och arsenalartichle.

I. Om gudsfrycht och anden søe- och archeliets folkes forhold, randzon och sygdomb.

1. Admiralen paa Bremerholm skal tilholde Holmens folk, i lige maade skal capteinen af archeliet tilholde sit folk at frychte gud, søge kirken, sky druckenskaf, sveren, banden och anden guds fortørnelse, derforuden och voris undersaatter paa alle steder, tog och reigser forskaane och forsvare; i lige maader paa landgang och tog verre fiendens prester, andre geistlige och barselkvinder ubevarede och dennum lade forblifve ubedrøfvede, ei heller beskadige nogen anden kvindfolk, børn eller gamle, som ingen vern giøre, alt under høig- och lif-straf och eptersom videre om det och dets lige udi krigs- och skibsartichlerne[2] formeldis, hvilke samtlige och sær udi de sager, som i

[1] *De her trykte marginalier til §§erne med indholdsangivelse, der i øvrigt også findes i O, ere ikke medtagne nedenfor, fordi de i reglen kun bestå i enkelte ud af teksten tagne ord. De tilsvarende ord i teksten ere derimod nedenfor blevne fremhævede.*

[2] *Se no. 161 og 160.*

nogen dennum indeholdis och i disse, af aarsag de her icke ofte forefalde, forbigaais, skulle hafvis i acht, efterdi best er, hvor tvil falder, retten at afsige, epter hvis udtryckelig nogen sted forordnet befindis.

2. Skickis vort søefolk eller archelietienere, officerere eller gemen udi borgerleie eller ellers marchere i eller drage gemmel vore lande, da skulle de dagligen drage fire mile eller och til deris andsatte natteleie, hvor de sig skulle lade nøie, med hvis husit formaar, och i ingen maade bønderne ofver deris vilge eller formue tvinge eller noget dennum affordre under lifs och anden straf, hvormed voris lensmend, hvor de gennem drage, indseende hafver at hafve och derofver straffe, som ved bør. Hvor de och hos borger eller bunde til vinterleiger indleggis, der skulle de uden nogen murren lade sig nøige, med hvis verten sedvaanligen for sig och sit folk lader tilrede, och inted videre besvere under lifsstraf.

3. Hender det sig, at deris besolding nogen uger eller maaneder epter rette tid icke kunde erliggis, da skulle de dog som erlig søefolk, archelie- och krigsfolk icke des ringere vere forplicht udi alle occasioner och tilfalde sig villig at lade bruge, uden de som menædere ville staa til rette.

4. Blifver nogen derimod, i det hand voris tieniste forrettede, lemmelest eller saarit, hand skal fri legis och midlertid nyde sin besolding. Mister hand førligheden, da skal hand med aarlig nøttørftighed underholding udi de tilforordnede steder sin lifstid hafve sin ophold. End fangis nogen, som sig i voris tieniste vel forholder, den ville vi fra fienden epter vaane och besolding løse.

5. Hvo nogen hafver til at tale, som paa vor Holm eller arsenal udi tieniste eller bestilling er, den skal gifve sig an och søge retten ofver den, som anklagis, paa

1 *T:* Archeile.

Holmen eller arsenalit som rette vernetinge, hvor enhver epter disse saa och krigs- och skibsartichlerne, landsloven och forordningerne uden lang ophold skal vederfaris, hvis ret er, och skal admiralen saa vel som capteinen af arsenalit tilholde enhver, som tiltalis, at møde, svare och staa til rette; dog belangende ringe forseelser, dennum maa admiralen paa Holmen och capteinen udi arkeliet sielf afstille, forlige och straffe efter leiligheden.

6. Forser sig nogen af archeliet paa Holmen eller Holmens folk paa archeliet, de settis och staa til rette der, som forseelsen begaais.

7. Dersom nogen holm- eller tøighustiener paagribis i byen for troldom, gudsbespottelse, hoer, mord eller deslige utvilachtige lifsager, de nyder deris domb samme steds.

Angribis och settis nogen for mindre sager, vere sig vold eller andet, om hannum skal byfogden strax gifve Holmens admiral, archeliecapteinen eller de, befalning hafve, til kiende, och saa fremt Holmen eller arsenal-officererne den fangne ved deris egen profos lader hente och affordre, da skal den dennum følge och derhos dennum vindisbiurd tilstillis om hans forseelse, paa det den brødige, saafremt videre straf ved bør, tilbørligen kand staa til rette. End fordris den fangne ei med første af, da straffis hand af byes øfrighed epter, som billigt och ret er.

8. Udi andre sager skal voris admiral med nerverende capteiner och fornemste skippere paa Holmen, i lige maade archeliecapteinen med fornemste officerer udi tøighuset tvende dage om maaneden, nemlig den første och femtende, eller neste søgne, om den første eller femtende hellig ere, enhver paa sit sted sidde retten, om nogen sager forefalder, och da skulle de skaffe enhver, hvis ret er.

9. De capteiner, skippere, søe- och arkeliefolk,

som paa nogen reigse tilsagt ere, skulle icke brugis och oppeholdis udi nogen retsidden, toug eller afsigt, paa det vore och rigens reigser och bestillinger icke i ringeste maade derofver skulle forhindris.

10. Udi drab, som af Holmens eller arsenalretten kand och bør ordelis, och saadanne sager opkrefvis mend som sedvaanligt, dog skulle de høige officerer afsichterne ofververe, dennum gifve beskrefne och hafve indseende, at udi de sager, særdelis nogens ære eller lif paagielder, ordelis och afsigis, hvis ret saa och hvis christeligt och billigt er.

11. Dersom vitløftige trette forefalder, som arf-, eiendomb, gield, drab, som uden Holmens eller arsenalens grund sig tildrager, eller deslige besverlige, vitløftige sager, som megit paa sig hafver och epter landslov ordelis kand och dog Holmens och archeliefolket met megen retsidden fra deris arbeide och bestillinger kunde forhindre, da mue Holmens och arsenalretten, om de saa ville och ellers dennum, der tviste, bekvemmeligen icke vide at skille, sette sagen, saa vit ved bør, fra sig til byes retten udi vor kiøbsted, hvorsomheldst Holmens eller arsenal-retterting siddis, och den med afsagt, beskrefven och beseigled afvisningsdomb til byes retten indvise, hvor saadan sag uden nogen forhaling skal antagis och samme sted epter ordentlig sedvaanlig rettergang ordelis, och naar dommen afsagt er, da skal admiralen hielpe ofver sit folk til execution och byes øfrighed ofver deris, med mindre det baadsmend eller byseskyttere gielder, da maa epter retten betalingen i deris boe søgis, om den der bekommis kand, epter deris indvisning, som dommen afsige.

12. Undløber nogen eller uden pas och afsked bortdrager, den straffis, naar hand bekommis, uden naade. Undkommer hand, da, vere sig flode-, holm- eller archelietienere, slais hans nafn paa galgen och erachtis hand

erløs, hvad keiser- och kongedomb hand och udi findis; de och med hannum vidende omgaais holdis lige saa goede som hand. Lige straf er undergefven, hvo paa noget tog tilsigis och seg derudi endelig veigrer[1].

13. Paa foraarit, och naar store udredninger fore er, da maa, saafremt des høige[r][2] nød det icke udkrefver, med Holms- och arsenal-retsidden oppeholdis, sagerne ved mundlig befaling enten strax tilbørligen afhielpis eller och epter des victighed til byes retten afvisis, hvorom paa retcammersit anslais, at enhver sig derepter kand vide at rette.

14. Ellers skal hver mandag udi de uger, de høige officerer icke sielf ret sidde, eller neste søgne, om mandagen hellig er, holdis ret paa det forordnede sted af to, trei eller fire skippere paa Holmen och under-arkeliemesterne paa tøighuset, som dertil forordnis skulle, hvilke [udi] di gemene sager skulle hielpe enhver, hvis ret er, och, om det begieris, gifve det kortelig af Holmens eller archelieskrifveren beskrefven.

15. Hvo nogen vore tienere gield hafver at fordre, skal strax hielpis til rette, dog udi deris besolding, før de den faar, maa den, gield søger, icke paa en gang indvisis, paa det den, skyldig er, kand blifve ved och udi voris tieniste, om vi hannum behøfve, sig oppeholde. End hvad gield nogen paa sygeseng til sin nøttørft eller och udi edende vare, vadmel, blaargarn och deslige giører, dermed hielpis de, udlaant hafve, ofver och for alle, saa vit mueligt til rette, och skal skrifveren ingen macht hafve noget vort skibs- eller archeliefolkis besolding ved sin egen arest uden admiralens eller archeliecapteinens befaling at forholde.

[1] Lige straf . . . veigrer, *er tilskrevet på en løs seddel med kansler Kr. Friis's hånd.*

[2] *Således T.*

16. Hvo paa underdommerne feiler, stefne sig dennum ind for admiralen, archeliecapteinen och ofverretten; end formen nogen sig af ofverretten at ske for kort, stefne sig da ind for os och voris rigens raad, som her hos os til hofve eller stede er.

17. Fornemme officerer skulle epter sigelse gifve i byssen for ringe forseelser, som her ved Holmen, hafnen, tøighuset eller och til søes paa noget toug eller reigse, aarlog eller cofart sig tildrager, och skulle alle pendingebøder, saa vel som ald andet, som i byssen forbrydis eller gifvis, saa och hvis andet gods eller pending ellers til fattig[e] gifvis, af skipperne, naar de hiemkomme, med richtig fortegnelser ofverlefveris til sognepresten och de fattigis forstandere paa Holmen, hvilke med admiralens raad det til Holmens och archeliets fattige, enker, faderløse och syge skulle uddele, som de for gud den allermechtigste ville andsvare och vere bekient. Dersom och nogen til visse syge eller fattige, Holmens eller andre, noget gifver, da skal det och, dog til ret vedtørftige allene, epter den gifvendis vilge och forset dennum vorde tildelet.

18. Holmens och arsenalartichlerne skulle første søgne i hver maanet lesis paa Holmen och udi arkeliet udi officerernis nervere, derforuden och i menige mands paahør saa vit mueligt.

Skipperbestillingen[1] skal admiralen en gang hver uge eller hver anden i det ringeste sielf ofververendis for skipperne lade læse, forfare och forspørge sig om hver punkt især i synderlighed di, magt paaligger, hvorledis de efterkommis, skipperne paaminde, hvor behøfvis, eller och straffe, naar andet icke hielper, saa och høre och raadføre dennum lemfeldigen, som sig hos hannum forspørge och raadsøge.

[1] *Se Instruks 1625 29. april.*

II. Artichler belangende Holmens officerer och folk særdelis.

19.

1. Holmens admiral skal i synderlighed och ofver alt tilse, at Holmens och skibsartichlerne uden undskylling efterkommis, och at skipperne saa vel som skrifverne och alle andre officerer och folk sig epter deris particular bestillinger, artikler, instruxer och andre befallinger, dennum gifvet er eller vorder, forholde som den, med dennum bør indseende at hafve, och i alle maade achte och ramme voris gafn och beste, som hans ed udkrefver och hand i sin tid ved at forsvare.

2. Dernest at vachten vel bestillis.

3. I lige maade af yderste formue tilse, at Holmens arbeide med ald flid tilig och sildig saa och med ringeste bekostning och største fordel fordris och drifvis, muligt er.

4. At enhver i tide paa Holmen och sit arbeide kommer.

5. At med munstringen rigtig holdis.

6. At gaat och dychtig folk i tienisten hafvis, saa vit hannum staar til at raade.

7. At goede underofficerer til skibene forordnis, at de eldste baadsmend, som vel tient hafve for andre til bestillinger befordris.

8. At de och deris tilbørlig tilsagde løn bekomme.

9. At inted Holmsfolk brugis uden til vort egit arbeide.

10. Hand skal med floden tilsiun hafve, at den med vagt, fortofren, dicten och deslige vel holdis ved magt och forsiunis.

11. At redskaf och alt andet hafvis i tilbørlig acht.

20.

12. Admiralen skal hafve flittig tilsiun med spisningen paa Holmen.

13. Dernest at kok och kieldersvenne med mad, øl och brød renligen och vel omgaais, dernest at richtig maal och vecht holdis. Klagis ofver dennum eller andre eller och hand ellers om deris forseelse eller forsømmelse videndis vorder, skal hand dennum alfvorligen lade tiltale, straffe och aldelis icke se igiennum fingre.

14. I lige maade at proviantskrifveren och alle andre, som noget til vor Holm, flode eller des tienere hafver at forrette, sig dermed forholde epter deris instrux och bestillinger, som ved bør och dennum befalis.

15. Admiralen skal och med kledeskrifveren underskrifve alle afkortninger, som sker paa Bremmerholmen paa de moltider, der forsømmis.

21.

16. Findis forseelsen hos proviantskrifveren, kledeskrifveren eller andre, som uden Holmen ere och under hans comendo icke eigentlig staar, eller och mangel er paa fætalien, klede eller deslige, da skal admiralen strax derom gifve vor statholder til kiende och med ingen ofverbære.

17. Hafver nogen dennum, som spisis paa Holmen eller och Holmens tienere, som hos proviantskrifveren genant kost tager, sig ofver kaasten, kledets maal, vegt eller andet besverge, gifve sig det beskedentlig admiralen til kiende hver for sig och icke rot- eller samlingsvis. Findis nogen samling at holde eller ellers motvillig uden nogen billig aarsag at klage och spisningen eller noget andet beskylde, den eller de skal vor admiral sidde ret ofver med andre officerer och uden ald naade lade straffe, anseende vi saadan motvillige aldelis icke ville lide ustraffet.

22.

18. Med leverantzerne skal hand hafve opsiun, nemlig at inted uden befaling opliggis eller lefveris; om leverandzerne, och som til Holmen eller floden sker,

skal hand erindre, hvad gafnligt och hvad skadeligt er, saavit hand kand forfare; hand skal och inted anamme lade, som icke gaat er, hvo det och befaler, hvorfore hand och skal ofverse och medunderskrifve alle leverandzer, som til Holmen sker, och derudi utryckelig indføre, hvordanne varene ere, paa det enhver sin gierning kand forsvare.

19. I lige maade skal hand och ofverse och underskrifve alt, hvis af Holmen udlefveris.

20. Hand skal och med alle skrifvere paa Holmen flittig indseende hafve, at de i deris bestilling sig skicke, som ved bør, och at med maal, vegt och tal rigtig tilgaar.

21. Disligeste at med reberbanens arbeide, reberbanens hør- och hampheglere och den store smidies arbeide och alle forbemeltis afgang forholdis troligen, flitteligen och epter anordning, derpaa giort er eller giøris os til tieniste.

23.

22. Holmens admiral skal, naar floden eller skibene hiemkomme, ofverse och medunderskrifve alle regenskaber, vere sig skipper, skibskrifverne eller andre regenskaber, som fra skibene kommer, och med flid befordre, at paa tøighuset, provianthuset, seigelhuset och andre steder paa Holmen leveris, hvad af rette bør, strax och uden forhaling, hvorfor och enhver, som under hans befaling er, skal skaffe hannum bevis, vere sig fra provianthuset eller och andre steder, paa sin lefvering, hvorudi skal specifeceris, at den, som noget fra sig lefvere skal, hafve[r] lefverit och giort regenskaf richtig och som ved bør, hvilke beviser och saaledis skal føris til bog; dog maa de ei heller, som samme beviser udgifve, ubillig mangle eller ophold giøre. Sker det, da skal admiralen atvare voris statholder derom, at derpaa kand raadis boed.

24.

23. Holmens admiral skal ingen lade følge noget vort søefolk til arbeide, hvad det och er, uden hand voris egen underskrefne sedel derpaa hafver.

25. Admiralen skal ingen arest eller beslaug giøre paa nogen cofartskibe for privat trette skiuld, vere sig ind- eller udlensk, hvor de och ankerer her for byen ved tøighuset eller paa reden, ti saadan arest skal søgis hos borgemester och raad.

26. Skipperen skal hafve inventarium paa skibsredskaf, saa och kiøckentøig och jernfang, och hafve hand sig i alle maade epter skipperinstruxen och articlerne videre at forholde under straf, ved bør.

27. Vore cofardie[1] officerer och skibsfolk skulle nyde enhver epter sin bestilling och siøretten[2] en billig føring, hvoremod de sielf allene skulle med ald flid stufve lasten och losse och lade uden nogen voris undersaatters och bønders hielp och besvering, med mindre det saadan store master, bielker, bloksten eller deslige er, at de allene icke mechter med des lading at raade.

28. Ingen føre sin føring udi land, før end skibet aldelis er forlosset. End befindis nogen skipper enten sielf at hafve ubillig føring och mod siøretten eller och folken det hafve sted, da skulle skipper och andre officerer och skibsfolk til os saavit af deris føring, som ubillig er, [hafve forbrut] och derforuden deris halfve hyre hafve forbrut til di fattige.

29. Enhver skipper och styrmand skal holde bog och daglig antegne deris reigse, kaas och seiglads, saa och hvad vind hver dag er, hvad tid anker settis och løftis, naar lossis och ladis, hvor tit seiglene tøris och in summa alt, hvad hver dag sig tildrager och samme deris antegnelse Holmens admiral til deris hiemkomst ofver-

[1] *T tilf.:* skibe; *ordet er slettet i O.* [2] *Søret 1561 § 10.*

lefvere. End forsømmer di det, da skal admiralen sielf dennum den affordre.

30. Styrmendene skulle i god tid fordre compasser och natglasse, saa at mand icke epter dennum bier, under høig tilbørlig straf. Hvilken styrmand, som icke hafver sine compasser strygen, naar hand med skibet udligger, hand skal hafve forbrut 10 daler til di fattige, hvilket skal holdis lige saa med natglassene, om de ere icke ferdige, och det ene løber icke lige ved det andet, och paa det de icke skulle hafve aarsag at klage, da skal admiralen, naar hand derom besøgis, her udi verre skippere och styrmend befordelig.

31. Tomme tønder och fade skal skipperen med skrifveren saavit mueligt, naar de tommet ere, lade fylde met vand och skulle de samtlige dennum paa proviant-huset fra sig lefvere; hvis och icke hele hiemføris kand, skal af bødkerne tegnis och samlis i stafver, saa de her hiemme kand sammelslais och brugis igien i lige stort baand. Findis nogen brøst derpaa, som de kunde verge, hvortil capteinen dennum och skal være behielpelig, da skulle de den sielf betale, och skal det dennum kortis i deris løn. Knabstofve och des lige skulle qvartermesterne til den, Holmens admiral dertil ordner, naar reigsen ent er, fra sig lefvere.

32.

1. Skrifveren skal icke maa begifve sig fra skibet nogen tid, fra det udløber, til det indkommer, och skal hand med skipperen forfatte och holde rigtig rolle paa folket, som de begge skulle underskrifve, hvorudi de nafnene skulle epter samme ordning lade vere indskrefvit, som de staar udi den første rulle, udi rode tal forfattet.

2. Och skal saaledis den ordning holdis i rullen, som den er begynt med, indtil rullen for roder skyld igien forandris.

3. De baadsmend, som sidst indtagis, skulle bagerst antegnis epter, som de andkomme.

4. Dernest skal och forbemelte skrifvere antegne udi bredden richtig dag och datum, naar nogen ved døden afgaar, naar nogen syg eller ellers bortkommer, naar nogen bortløber.

5. I lige maade skal hand i rullen antegne, naar nogen igien indtagis i deris sted, som døer eller bortkommer, eptersom nøden kand tilsige eller och ellers særdelis er befalet, paa det af saadan hans registering, som hand skal[1] tegne i siden af rullen, om folkens betaling och kost kand eigentlig forfaris.

6. Hos deris nafn, som døde ere, skal † tegnis; hos deris, som syge ere, S; hos deris, som forløfvis, F; hos deris, som i lande forblifver efter befaling, L; hos deris, som ellers i lande glemmis eller fraløbis, G; meden hos deris nafne, som bortløber, skal tegnis en galge.

33.

7. Skrifveren hafver inventarium paa alt proviant, mad och dricke, vere sig hvad det vere kand, och staa hand for dets regenskaf.

Hand skal rigtig optegne, hvad och til hvem medgaar, och, hvis ofverblifver, altsammen igien i provianthuset och til den, af hvilken hand saadant tilforne anammit hafver, igien andvorde, naar skibet er nest guds hielp igien hiemkommit.

34. Arf oc gield, som til skibs falder.

8. Skrifveren skal och rigtig antegne alt, hvis nogen, som enten døer eller bortløber eller ellers borte blifver, epter sig hafver; i lige maade hvis gield, nogen nøtørftigen giør eller hinanden skyldig blifver; den bevis, derpaa sker, om det gemen mand er, skal hand med høigbaadsmanden

[1] *OT:* skal hand.

undertegne; er det andre, da skal hand i lige maade med capteinen, lyttenanten eller skipperen det och gifve beskrefven, naar hand derom anmodis eller befalis.

35.

9. Skrifveren skal och holde bog paa, hvis for retten gaar, och det gifve beskrefven til hvosomheldst, det begierer, saa och hvad sager och forseelser, der forefalder, hvad heller de for retten kommer eller icke. Udi samme bog skal hand och antegne, hvor tit retten siddis, artichlerne læsis, saa och paa, hvis bøder nogen tildømmis, och hvis nogen til fattige gifver, hvilket alt skrifveren flittig skal forrette under sin gandske løns fortabelse och anden straf epter, som skade deraf kand foraarsagis.

36.

10. Skrifveren skal och holde rigtig bog paa reigsen och paa alt det, som til skibs hver dag sig tildrager, och skal hand den med alle andre sine bøger och tegnelser lefvere admiralen, naar hand hiemkommer, och paa det hand kieldersvends bestilling och kand forestaa, da skal hannum lønis en kielderdreng, dog staar hand sielf for regenskaf och vere al tid self plichtig at medgaa och tilse.

37. Mesterskifbygerne skulle ideligen och al tid flitteligen vare paa deris betroede bestilling saa och vere forplicht al tid at vere hos tømmermendene til stede, saa voris arbede formedelst deris fraverelse ei opholdis, mens uden nogen deris forsømmelse fordris och drifvis, och dersom nogit arbede for mesterne deris forsømmelse eller tømmermendene deris forseelse skyld skal tvende gange omgiøris, da skal enhver for sig self staa derfor tilbørlig til rette[1].

[1] saa och . . . rette, *er en på en løs seddel indført rettelse i O for:* saa inted arbeid blifver opholden formedelst deris forsømmelse. *I*

38. Mesterskib[b]ygerne for tymmermendene skulle underskrifve tiligemed admiralen hvis tiære, beg, tallie, harpix, verk, bolter, spiger, bly, planker, deler, atskellige eg och fyrtømmer (och skulle de med dennom, dertil ordnis, bese tymber och planker, naar det kiøbis eller annammis)[1], saa och andet, som til deris arbeide udkrefvis, och skulle di svare dertil, hvorledis saadant anvendis och forbrugis och det sparsommeligste dermed omgaais, [som] ved bør. Befindis nogen saadant hannum lefverede vare at forpartere eller forkomme, staa derfor til rette som for anden utroskaf, och skulle mesterne advare admiralen, naar de noget uordentlig eller det, floden kand komme til skade, fornemme, om noget til des varetegt eller underholding forsømmis eller sparis, verre sig salt, tierre eller hvad det helst nafn hafve kand, hvorpaa admiralen siden hafver at befale och tilse, at der raadis bod paa[2].

39. Hvis svenne och drenge, som mesterskifbøgerne undergifvis at lære, dennum skulle de paa fire aars tid saaledis afrette, at de for gode skibstømmermend kunde passere, med mindre de dertil ville svare, och skal dennum gifvis for hver person om aaret efter den anordning, vi allerede derom giort hafve. Och skulle mesterskibbyggerne med Holmens admiral hafve fuldkommen commendo ofver tymmermendene, borerne, saugskererne och læredrengene, som dageligen lade sig bruge paa vort arbede[3] fra den rette tid om morgenen och til siuf slar[4] om aftenen[5], och emidlertid ei skulle brugis af

det tilskrevne stykke stod for: da skal . . . rette, *oprindelig:* da skal mesteren self staa til rette och betale den sidste anvente bekostning.

[1] *Parentesen er tilskrevet i O.*

[2] och skulle mesterne . . . paa, *er i O tilskrevet på en løs seddel med kansler Kr. Friis's hånd.*

[3] *T tilf.:* oc det.

[4] *T:* slet.

[5] *T tilf.:* om sommeren oc ellers andre tider, saa lenge mand kand se at arbeide ved dagen.

mesterne til deris egit eller andre folk deris arbede under høieste straf, paa det vort arbede al tid kand hafve fortgang, som det sig bør[1].

40. Derforuden maa och ingen skibstømmermand antagis, før end di af mesteren forhørte ere, om de ere gode for deris verk eller och ei; derepter skal mesteren gifve en sedel fra sig under sin haand, at samme person passerer for en skibstømmermand, hvorepter hand och siden maa indskrifvis och antagis, och skal mester[en][2] af Holmens skrifvere en rulle paa folket, som dem vidkommer, gifvis, paa det de kunde vide, om nogen sig fra arbeidet forholde[3].

41. Hvis gammel jernfang, som tømmermendene af skibe udslider, det skulle de under straf strax lefvere fra sig til skrifveren.

42. Holmens admiral eller den, som hafver at befale, skal hver dag før aften, om sygdomb det icke forhindrer, vere betimelig paa Holmen til stede och vachten derfra til skibene forskicke; capteinen, som natvagten hafver, skal tage løsenet af forskrefne admiral eller den, paa Holmen commanderer.

43. Hvosomheldst och vachten paa floden, Holmen eller blokhusene hafver och den enten motvilligen forsømmer eller och forsofver, dobler, dricker, hviger, skriger, spildemend hafver eller i andre maader sig forser paa vagten eller och drucken derpaa kommer, hand straffis derfore epter som for ret paa hannum afsigis.

44. Med vagten paa Holmen och floden dermed skal udi epterfølgende maade anordnis, imellum st. Martinii dag och fastelavend eller och saa lenge, som isen ligger: Udi fridstid skal vaage paa Holmen och floden: 2 capteiner,

[1] Och skulle . . . bør, *er i O tilskrevet på en løs seddel.*

[2] *Således T.*

[3] och skal . . . forholde, *er i O tilskrevet på en løs seddel af kansler Kr. Friis.*

2 skipper, 2 styrmend, 2 høigbaadsmend, 60 baadsmend med deris gever; derforuden skal vaage paa hver blokhus 8 byseskiøtter. Udi feigdetid, eller naar nogen mistanke dertil aarsag gifver, flere. Hvilken vagt med ald deris officerer hver aften med pibe och tromme skal udføris paa Holmen och floden och maa ingen dennum af officererne bevilgis at drage nogen steds fra vagten, før end de om anden dagen der nest epter blifver af den anden dags vagt forlosset. Om sommeren, som begyndis paa foraaret, da holdis paa skibene och paa Holmen dend sedvaanlig vagt af skipper, styrmend, høigbaadsmend saa och natvagt och dagvagt, som al tid pleier at holdis, och eptersom admiralen, hvilken særdelis med vagten skal hafve indseende, det ved[1] och achter at forsvare.

45. [2]Capteinen saa vel som skipperne skulle flittig acht hafve paa vagten, at den holdis, særdelis ved beset vagt, skickelig och stille forsiunligen och at hverken dag- eller natvagten i skibene omløber och randsager.

46. Tilfalder vagten en captein, som icke hafver sit tilhold her udi Kiøbenhafn, da maa hand handle med en anden captein eller lytenant, som for hannum ville vaage, dog skal hand saadant gifve Holmens admiral til kiende. I lige maade maa och en lyttenant med en anden bestille sin vagt. End blifver nogen officerer, naar vagten hannum tilfalder, syg, da skal en af de, som af samme stand och tilstede er, den sygis plads epter lodning midlertid betrede och derfore epter fire andre af sine spidsbrødris sigelse af den syge contenteris, indtil den, nest vagten staar, derom kand advaris. Naar och den syge ret vel er kommen til helbred igien, da skal hand sin tid vaage, om hand icke en anden i sit sted, saa lenge, hand vaage skulle, for sig bevilget hafver at vaage,

[1] *T:* vider.

[2] *T:* Alle officerer særdelis capteinen.

som forbemelt er. I lige maader forholdis, om nogen for høignødig aarsag en tid lang fra vagten forløfvis.

47. Saafremt nogen feil eller tvist paakommer belangende officerernis quarter at vaage eller och hvilke særdelis vaage skulle paa floden eller Holmen nat eller dag, da forordnis derom af voris statholder eller Holmens admiral.

48. Officererne skulle hver sin vagt flittig achte paa skib och skibs redskaf, som de ville ansvare, om nogen skade sker.

49. Der skulle al tid paa Holmen saa vel som skibene nogle officerer vere oppe och hos skiltvachtene sig lade befinde vaagne epter andordning, om derpaa tvistis, som Holmens admiral giørendis vorder, som hand vil forsvare.

50. Den, Holmens vagt commanderer, hafver alle dennum, som med vaaben vaage, at sette paa de skibe, langs Holmen ligge, paa det i utide ingen baade an- eller forbikommer och ald forræderie och tyfverie dermed nest guds hielp maa forhindris.

51. Søndage och helligdage skulle vaage en skipper, en styrmand, en høigbaadsmand, tov quartermestere, 30 baadsmend eller epter som de ere hiemme och derpaa ere val, hvilke der skulle skiftis och tildelis, och skal Holmens capelan eller en af skibspresterne samme dage forkynde dennum guds ord och predeken.

52. Holmens port och laager luckis om sommeren aftenen, naar vagt opføris, vinteren til 6 slet och icke opluckis før end morgenen techtetid, naar folket til arbeide forsamlis, med mindre saa befalis i nødstid.

53. Blifver noget bortstollet, da skulle de baadsmend, som paa floden eller Holmen samme dag eller nat vagten hafver (eptersom saadant tyfverie dagen eller natten sig tildrager), samtlig vere forplichted enten tyfven

eller ransmanden at udligge eller och sielf saadant igien at gifve eller och betale epter, som det for ret sichtis kand vert at hafve verit.

54. Fordrer nøden, da maa den, paa Holmen eller floden vagten commanderer, forskicke en af de officerer, hand hos sig hafver, mellum Holmen och floden epter beset vagt, och skal de, som saa til baads mellum Holmen eller floden roer, holde stille, naar paaraabis, indtil den, vagten commanderer, der, som hand andkommer, ordet af hannum bekommer. I lige maader skal och admiralen gifve ordet, om hand sielf mellum Holmen och floden paa de tider foraarsagis at roe; ellers mue ingen baade i beset vagt enten til floden eller Holmen ankomme eller forbie passere.

55. Kommer floden nogen fare, vere sig uveder, ild, forræderie eller andet saadant, nattertide paa, da skal capteinen eller skipperen, som flodens vagt raader, fyre it stycke eller flere epter leiligheden, och da skal den, Holmens natvagt raader, under høigeste straf med medhafvendis folk, undtagen skilvagtene, begifve sig floden til undsetning; derforuden da skulle och i lige maade alt det baadsfolk, som her i byen er, lade sig finde ved Holmporten, som de ville andsvare, om mand dennum behøfvede.

56. Hver vagt paa blokhuset, floden och Holmen skulle tilse, at ingen med baade eller skibe roer eller seigler vore skibe och floden eller tønden forbie om natten. Begyndis saadant af nogen, da skal vagten først afstyre med raaben, siden med it vareskud; hielper det icke, da maa capteinen eller skipperen lade bruge musqueterer eller stycker epter leiligheden, och den, sig motvillig anstiller, hvo hand och er, at afverge och skyde i grund, och hafver Holmens admiral med blokhusvagten

saa vel som med de andre indseende at hafve och dennum lade straffe, om deris forsømmelse befindis.

57. Dagvachten skulle och flittig tilse, at ingen fremmede skibe, cofart eller andre, om dagen nermere floden setter, end ske bør och pelene udvise. Giør det nogen, da skal den, vagten commanderer, sende hannum bud, at hand sig derfra enten ind imod byen begifver eller ud igien uden pælene, hvortil hannum och tid skal gifvis, dog at hand strax begynder ind eller ud at ligge. End er cofarten uvillig eller och sig veirer och paa hannum tvilis, da maa paa hannum skydis.

58. Vagten skal och flittig achte, at ingen baade eller skibe nat eller dag nermere den store eller archeliefloden sig begifver, end tillat er, saa och at ingen stedis nat eller dag, uden Holmens officerer och baade, som det befalis kand, voris vagt paa floden, Holmen eller blokhusene til samtale eller sproch. Understaar sig det nogen, hafve forbrut deris baade och straffis derforuden for ulydighed.

59. Vagten paa Holmen, floden och blokhusene skal flittig hafve tilsiun, at hverken paa floden ei heller paa nogen de skibe, inden tønden lagt ere, hafvis ild eller lius, under høig tilbørlig straf, som derpaa kand kiendis.

60. Understaar sig nogen cofartskipper, som paa reden ligger, epter besat vagt at skyde, hand hafve forbrut sin andpart i skib och gods med videre vilkorlig straf.

III. Artichler, som archelieofficerer och folk særdelis angaar.

61. Enhver, som udi tienisten kommer, skal vere forplicht os it aar eller saa lenge eller kort at tiene, som vi hans tieniste behøfver, derforuden och sverge os och Danmarkis rige ed, som efter formeldis:

Jeg svær i dag for gud, den hellig trefoldighed och

menige mand at vere kgl. mait. min allernaadigste herre och Danmarkis rige huld och tro, och menige officerer lydig och følgachtig i hans maits. och rigens tieniste och i alle maader mig som en erlig karl forholde, for fienden ei spare lif eller blod och til min dødedag hemmeligholde alt, hvis mig fortrois, och derforuden holde disse och krigs forleste artichler saa och skibsartichlerne til søes, som jeg det for gud vil svare, saa sant hielpe mig gud och hans hellige ord.

62. Generalen over archeliet, om nogen forordnis, skal til marken ofver disse och andre artichler och befalninger holde och tilse, at de efterkommis, som hand vil forsvare, och hafver hand da i alle maade at rette sig epter, hvis archeliecapteinen i disse artichler paaliggis.

63. Generalen af arkeliet til lands, captein af archeliet hos tøighuset, arkeliemesterne til søis skulle paa al munition, archelie och des behør holde richtig inventarium och bog, saa och dag, datum, time och aarsag antegne, hvortil det forbrugis; ofver alt skal tegnis, af hvad aarsag skut blifver, dernest och af hvad stycke, der skydis, och hvor megit krud, stycket skyder och om skarp er lat eller icke. End ere mand til slags med fienden, da skal archeliegeneralen til lands och til søis capteinen med archeliemesteren, naar slagit er ofverstaait, bese och vel ofverveie al ting och udi en summa indføre udi fierding och halfve tønder tal, hvis medgangen er, efterdi da icke kand eller bør sparis. End mangler noget eller och det forspildis, forkommis eller hafvis icke saa nøie i acht, som ved burde, det anslais och kortis dennum i deris besolding. Formaar de ei at betale, da staa sig derfore tilbørligen til rette epter domb och sigelse. Naar de och hiemkomne ere, da skulle saa vel generalen ofver archeliet til lands som archeliemesteren til søis fra dennum lefvere deris beholding och derepter giøre klar rede och

regenskaf udi vort tøighus, hvor hvert, som icke igien lefveris, er blefven, før end de derfra skilles.

64.

1. Capteinen ofver archeliet skal epter hans ed och bestilling i alle maader ramme vort och vore undersaatters och rigets gafn och beste.

2. Sig efter artichlerne rette saa och sine dertil holde, at te sig derepter forholder och ellers i alle maader achte paa dennum, hannum betroet er.

3. Dernest at hvis, der anammis och lefveris, rigtig ved dag och datum antegnis och til god regenskaf føris, saa och at det gaat och tienligt er och med goed vecht och maal omgaais.

4. At de, leverance giøre, skulle det giøre epter befaling och at te uforfalskede, gode vare lefvere, som hand sielf vil svare.

5. At ammonitionen hver paa sine steder uforderfved och uforrykt vel forvaris, om des forraad, feil, saa och ald anden mangel och faute i tide atvare.

6. I lige maade skal hand med salpettersyderne opsiun hafve, at te goede vare lefvere och flittig arbeide.

7. Dernest at te, paa archeliets arbeide bestillede ere, med flid giøre, hvis dennum befalis. At te saa vel som byseskytterne i rette tide af och til arbeidet sig indstille.

8. At ingen, som commendo hos archeliet hafver nogen saadan deris arbeide eller deris egen persone eller deris høstruer och børn, hvad heller de byseskyttere eller handverksfolk ere, til deris fordel bruge.

9. At inted folk antagis eller hafvis i tienisten andet end vi och riget udi nøds- och feigdetid til lands eller vands, hvad heller hand sielf med fort skal eller icke, vel kand vere tient med.

10. At enhver inted videre besolding gifvis, end de kunde fortiene.

11. At te beste byseskyttere forordnis til archeliemesterne paa skibene och epter, som det befalis.

12. Archeliecapteinen skal med høigeste flid derofver vere, at te unge bysseskyttere vel afrettis och læris saaledis, at de os och riget, naar fornøden, til lands och vands for goede bysskyttere tiene kunde, hvorforre och archelieofverofficererne dennum dagligen forhøre och dennum undervise lade skulle.

13. Hand skal och sielf for sin person flittig forrette, hvis andet hannum befalis, och særdelis med munstringen indseende hafve, at dermed rigtig omgaais och at rullen forfattis epter den ordning, begynt er, och icke forandris, meden at først officererne hver epter sin stand dernest archeliemester siden byseskyttere epter, som de ere komne i tienisten til, epter som videre[1] i forbemelte 32. artichel formeldis.

14. I synderlighed och ofver alt skal hand holde goed justicie och retten fordre epter disse och Holmens saa och krigsartichlerne[2], hvor fornøden.

15. Naar och nogen hannum undergifne sig ofver deris genant, klede eller kost hafver billigen at besverge, derom voris statholder berette, at derpaa, saa vit billigt, kand raadis boed.

65. Arkeliecapteinen och øfverste arkeliemesterne skulle, naar noget archelie af marken, med floden och ellers hiemkommer, ofverse archelieregenskafver, om maaske noget udi de underskrefne regenskaber kunde findis, som icke af capteinen eller andre officerer saa nøige kunde vere achted eller och ellers fordult af archeliemestere, byseskytterne eller andre, och skulle archeliecapteinen eller den, til stede er och comendo hafver, tilholde dennum,

[1] *T:* vndere.

[2] *Af 1625 10. maj.*

skyld hafver, at betale och videre straffis lade, som ved bør, om utroskaf eller grof skiødisløshed befindis. End findis skylden hos capteinen, da skal saadant gifvis vor statholder eller paa renteriet til kiende, som det hafver capteinen siden at korte.

66. Archeliemesterne skulle gaatgiøris i regenskab paa hver pund jern, som stycket skarp skyde kand och bør, hvad heller det hel eller half gods hafver, til lading och fengkrud af gemen krud to trediedel af it pund och[1] gaat krud it half pund, dog at rullingen derudi kortis, dog med de stycker, som paa ringere krud støbis, skal forholdis epter andordning, derpaa giort er eller vorder.

67. Och eptersom en del særdelis jernstycker ville paa hver reigse afblæsis, naar de først komme til skibs och hafve udi lang tid icke verit brugte, da skal til afblæsning halfparten saa megit gaatgiøris som til lading, nemlig paa hvert pund jern, stycket skarpt skyder, en treding eller fierding pund efter, som krudet gaat eller ringe er, och som forbemelt, dog skal skibscapteinerne acht hafve, at styckerne saa vel jernstycker som særdelis de af kaaber, som rene ere i løbet och ingen afblæsning behøfve, icke heller afblæsis.

68. I lige maade, naar rensis och krudet udtagis enten paa nogen lang reigse, eller naar skibene ellers af sommerreigserne hiemkomme och krudet igien paa archeliet skal lefveris, da skal til rensing halfparten saa megit som til afblæsning gaatgiøris, nemlig en siette- eller ottendedel paa hvert pund jern, som af stycket skydis.

69. Saafremt til noget skib skydis skal, da skal samme skib betale for skudet af it stycke paa it pund en enkende daler eller des verd; for it stycke paa to, trei eller fire pund to enkende daler; for it stycke paa femb, sex eller siuf pund trei enkende daler; for otte och der-

[1] *T tilf.:* af.

ofver en rosenobel eller des verd, hvilke pendinge udi vort rentekammer mod bevis strax skal erliggis af capteinen, naar hand hiemkommer. Epter forbemelte taxt skal capteinen och betale for hver unødig skud eller det, som mod artichlerne sker paa nogen reigse, och skal archeliecapteinen vere forplichted strax, naar nogit skib hiemkommer, det paa vort renterie at angifve, at det der kand hafvis i acht, med mindre arkeliecapteinen sielf derfore vil staa til rette.

70. Naar voris archelie føris til marken eller udi nogen besetning, da skal ingen sig understaa noget stycke at fyre uden den, som commendo hafver, hans befaling eller och uden nogen fiende nattetide eller ellers uforvarende ankom. I lige maade til skibs skal archeliemesteren eller byskytterne inted stycke losse uden capteinens eller den, i capteinens sted er, hans befaling, och i alle maade dermed saa och i andre maader rette sig epter artichlernis lydelse.

71. Archelievagten skal vel tilse, at ingen fremmed eller ubekient nermere arkeliet eller styckerne kommer, end ved bør, och skal ellers med vagten hos archeliet forholdis som sedvaanligt och epter krigsartichlerne, epter hvilke archeliefolket sig hafver til lands at rette.

72. Ingen arkeliemester eller byseskyttere maa lade sig finde paa vagten, eller hvor hans tieniste udkrefver, drucken under straf strax udi jern at slais och høigligen derforuden at straffis. Letferdige kvindfolk maa ingen hos sig hafve ved arsenalet, ei heller føre dennum i marken. End hafver nogen echtehøstruer och det saa at vere bevist, da skal hand dog icke uden forlof føre den til marken, paa det trosset och de, tære skulle, dermed icke mue formeris.

73. Kommer brand, opløb eller uenighed paa, da skulle archeliemestere, bysseskyttere och alle andre, som

til archeliet hører, finde sig hos archeliet i leigret eller besetninger och udi Kiøbenhafn hos tøighuset under høig straf.

74. Naar voris arkelie skal føris til marken eller brugis i besettede passe, skandser eller festninger, da skulle arkeliemestere och bysseskytterne dag och nat flittig derhos vere, med al ting hafve opsiun och icke fra skyttet sig lade befinde uden generalens eller øfverste archeliemesters forlof och da sig igien til bestemte tid indstille.

75. De skulle och med ald flid hielpe styckerne fort ofver bierge och besverlige passe och veige, saa och ind och ud af skandser, blokverke, barterier och besetninger. Naar de och til skibs skulle brugis, da skulle de hielpe skyttet med tilbehør ind och ud af skibet, baade och pramme och til skibs giøre alt, hvis det andet baadsfolk giøre, och i alle maade til skibs, saa och paa Holmens och flodens vagt rette sig epter skibs och Holmens artichle och der epter samme artichlers indhold for forseelser staa til rette.

76. Indtagis noget skif, sted eller festing, da skal alt opslagen krud, som hos styckerne samt hvis i kammerne findis, høre archelieofficererne och byseskytterne til, och skal det dennum for en billig verd af os afløsis och betalis. I lige maade stormklocken i byen, naar bye erøfris ved bresche, med hvilken de epter egen tycke mue handle och afhende, och kommer den, ofver archeliet paa den tid och sted commanderer, deraf den sexte part och resten de andre[1], dog om saa faa bysemestere hos ere, at enhvers anpart videre end en siette sig beløber, da tager hand sin siette del och derforuden en anpart lige ved di andre; af bysemestere kommer archeliemesterne halfanden och bysseskytterne derimod en.

[1] *T tilf.:* til.

77. Ald gammel had och anke skal enhver os til vilge lade falde. Foruvilger sig nogen, da skulle de icke mue balge och fast mindre bære eller bruge hemmelig mordiske vaaben eller och sticke paa hinanden, meden gifvis nogen høig aarsag, som hand men sig for nær vere sked, da maa hand gifve generalen eller capteinen ofver arsenalet det allene eller och sielfanden til kiende, hvilken parterne skal forhøre, den skyldige holde til erklering och satisfaction och de tvistige forlige eller i jernit indlegge, om de sig veire, til de bedre sig befinde. Forser sig nogen herimod, straffis paa lifvet eller epter omstende och sagens leilighed.

78. Voris archelietienere skulle vere boendis her udi Kiøbenhafn och fri for ald borgerlig tynge, naar de ingen borgerlig næring hafve.

79. Hvad hemmeligt nogen voris archelietienere betrois eller forfarer, belangendis voris arsenal, tøighus, arkeliefestninger eller deslige, skal enhver ved sin ære och ed holde stille och tage det taugt med sig i sin graf.

80. Hvilke forbemelte artichle saa vel som skibs- och krigsarticlerne hver paa sit tilbørlige sted af voris folk och officerere, søefolk och andre saa vel som af voris archeliegeneraler, capteiner, mestere och byseskyttere vi ubrødelig ville hafve efterkommit, os och forbeholdet dennum epter vor och rigens leilighed at forandre, formere och forbedre och dog icke des mindre af alle forbemelte skib-, Holm- och archelieforvante holdede och epterkomne lige saa fult som de tilforne och udi disse vore indførte och besvorne.

Bedendis derfore och strengeligen bydendis alle och hver vedkommer, vere sig admiraler, generaler, capteiner saa och alle officerer til skibs och ofver arkeliet; i lige maade alt voris arkelie- och skibsfolk sig ved den ed, de

os plichtig ere at sverge och soerit hafver, at te sig herepter rette och forholde, saa kier enhver sin ære och ed er, saafremt de derfore tilbørligen icke ville staa til rette.

Gifvit paa vort slot Fridrichsborg den 8. maii aar 1625 under vort signet.

Christian.

160.

1625 8. maj. (Frideriksborg.) *Skibsartikler.*

O: Original udfærdigelse i form af et sammensyet hæfte i folio, underskrevet af kongen. Dateringen er skrevet med samme håndskrift som på no. 159. Hæftet har lidt en del af fugtighed, og en del af det skrevne er derved blevet ulæseligt. Dette er nedenfor blevet udfyldt efter T. Skönt teksten er underskrevet af kongen, findes der til adskillige §§ tilföjelser i randen

T: Skibs Artickle Som Wj Christian den Fierde . . . Naadigst haffue ladit forfatte, huor effter alle vore Skibs Høffuidsmænd . . . sig . . . skulle haffue at rætte oc forholde. Prentet i Kiøbenhaffn, Hoss Henrich Waldkirch, Aar 1625. *De her og i O stående marginalier, der i reglen kun er enkelte ord tagne ud af teksten, er udeladte, men de pågældende ord i teksten fremhævede.*

I godt og vel firti år havde man benyttet den affattelse, som skibsartiklerne fik 1582 5. april (dette værks 2. bd. s. 243); denne tekst var aldrig blevet trykt, men den blev, når der var brug for den, afskrevet, af og til med en eller anden lille udeladelse eller stilændring, jfr. de a. st. anførte recensioner. Nu i 1625 skulde skibsartiklerne trykkes, og man undergav dem forinden en fuldstændig omarbejdelse, der tillige betød en betydelig udvidelse ikke alene af de enkelte §§.s tekst, men også overfor §§.s antal. Medens teksten af 1582 kun havde 69 kortfattede §§, har den ny af 1625 ikke mindre end 100 tit endogså meget vidtløftige, og dog blev ikke mindre end 18 §§ af hin (§§ 2, 4, 7, 13, 16, 21, 29, 34, 35, 41, 42, 49, 52b, 54, 61, 62, 66) ikke benyttet i denne, men afløste af ny bestemmelser. Foruden teksten af 1582, ses også nogle §§ af artiklerne for borgerkaptejnerne 1611 13. avg. (no. 368), der i øvrigt også er en bearbejdelse af hin, at være benyttet. Det har hidtil ikke kunnet op-

lyses, hvorfra de ny tilkomne artikler i teksten fra 1625 skrive sig. De ovenfor omtalte tilföjelser i O ere ikke som tilföjelserne i Holm- og arsenalartiklerne (ovfr. s. 230) tilskrevne med kanslerens, men med den skriverhånd, som har skrevet den øvrige del af O. Det kan derfor ikke konstateres, at Kristian Friis har stået for udarbejdelsen, om end dette er sandsynligt.

Skibsartikle.

I. Om guds ords hørsomhed.

1. Først och ofver al ting skal enhver frychte den allermechtigste gud, gierne høre predicken saa och aften och morgen finde sig til corum och bede gud om naade, at hans guddommelig mait. vilde voris flode, skib och folk med alt indhafvende al tid och særdelis paa fortagne tog och reise frem och tilbage ledsage och bevare til sin guddommelig ære, vort och vore rigers och landis gafn och beste. Forsømmer nogen, som sund er, søndag eller onsdags prediken, postil læsningen eller corum, straffis første gang paa sit maaltid, anden gang derforuden til masten, tredie gang til masten och i jern til vand och brød en dag eller flere epter, som hans forseelse tit[1] befindis. Er ei prest paa skibet eller er hand siug, da skal skrifveren hver søndag læse evangelium och om onsdagen epistelens eller børnelærdommens forklaring eller och neste dag derepter, om storm och uveder det paa rette dag forhindrede.

[1] *Således OT; bör vel læses:* til.

2. Ingen skal føre nogen disputatz paa banen mod voris den christelige troe och kirkers bekiendelse, ei heller maa nogen tage guds nafn forfengeligt eller sverge, ei heller bande ved diefvelen eller andet. Hvo det giør, hand straffis derfor til masten eller i jern til vand och brød och høigre, om hans motvillighed och forseelse tit och ofte befindis. De høige officerer gifve, for hver gang

di forsømmer guds ords hørelse och læsning eller corum saa och, naar di sverge eller bande, en ort, half eller hel richsdaler i bøssen eller mere epter, som de tit sig forsømme eller forsynde och hafver høig bestilling at forrestaa, hvilke pendinge sampt andre bøder eller gafver, som af soldatter, byseskytter eller och skibsfolk udgifvis, til fattige søefolk epter Holmens artichlers lydelse skulle anliggis och uddelis.

3. Under lifs och æris fortabelse maa ingen lade sig høre eller befinde med gudsforgaaende ord eller vitterlig gudsbespottelse, ei heller bespotte eller forhindre predekanten eller den, som læser af postillen.

II. Om huldskab och hørsomhed.

4. Alt vort krigs- och skibsfolk, admiral, ofver- och underofficerere saa och alle andre, vere sig baadsmend, bysseskytter eller soldatter skulle lofve och sverge os och Danmarkis rige huldskaf, mandskaf och tro tieniste at bevise, saa kier dennum deris lif och ære er, och derforuden disse fore- och epterskrefne artikler hver besynderligen fast och ubrødeligen at epterkomme, som erlig krigs- och skibsfolk eigner och vel anstaar.

Kilde i det væsentlige: Skibsartikler 1582 § 1.

5. Enhver ofver- och underofficerer saa och den gemene mand skulle under samme ed vere forplichtede at rette sig epter Holmens och arsenalartichlerne[1], saa vit derudi benefnis, saa och de særdelis befalinger och instructioner dennum til voris tieniste gifvis af os, voris statholder, admiral eller andre deris officerere under tilbørlig straf, och som udi samme artichle och befalinger ydermere formeldis.

[1] *Af 1625 8. maj (no. 159).*

6. Viceadmiralen och alle andre officerer, bysseskyttere, baadsmend och soldatter skulle vere voris admiral och den, i admirals sted commanderer, lige som os sielf i egen

person hørige, lydige och følgachtige til land och vand, paa tog och vagt, inden och uden skibsborde, hvad fare och for haande er, saa vit deris lif och blod kand strecke. I lige maade skulle och capteiner och underbefalet vere vice- och underadmiralen hørsomme, som ved bør. Dernest skulle och underofficerer, baadsmend, byseskyttere och soldatter vere deris capteiner och lyttenanter hørige och lydige under høig straf och lifs och æris fortabelse epter, som forseelsen billigen kand kiendis at vere, til hvilken ende bolt och jern skulle hengis paa masten.

Kilde til: bolt och . . . masten, *er skibsartikler 1582 § 19.*

7. Skippere och styrmend hafve och med undercapteinen och lyttenanten skibunderofficerene, skibsfolk, soldater och bysseskyttere at commendere eller befale; særdelis hafve de och under och med captein och lyttenant at befale, med segl at giøre, det mindre eller mere at føre, kaasen at sette, saa och lade och stifve och ellers hvis andet voris tieniste vedkommer, och udi ofverofficerers fraverelse hafver de til voris tieniste fuldkommen commendo och befaling.

Derforuden hafver och andre underofficerer paa hvert skib enhver udi sin bestilling fuldkommen commendo, i synderlighed udi ofverofficerernis fraverelse, och skal enhver derforre dennum vere følgagtig saa vit, voris tieniste och deris commendo os til beste udkrefver alt under høig eller lifsstraf, som sagen er til. End veirer sig och nogen at giøre voris tieniste, om end en anden captein eller officerer ofver hannum settis end den, hand i begyndelsen vaar antaget af eller och under forordnet, vere lige straf undergifven[1].

[1] som sagen er . . . undergifven, *er i O tilskrevet i randen.*

8. Dersom och skippere och styrmend skil ad om kaasen och gedsingen, da skulle de fleste stemmer

med capteinens samtycke beslutte och de andre endeligen derepter hafve sig at rette under deris bestillings forbrydelse och anden tilbørlig straf. Maa och ingen paa sin egen haand nogen kaas sette eller forandre uden befaling af den eller dennum, som derofver hafver at befale. Befindis och nogen styrmend at gifve sig ud paa det sted at vere bekient, som hand icke ved ret vel at ledsage, staa derfor til rette epter siøretten[1].

[1] Befindis . . . siøretten, *er i O tilskrevet i randen. Jfr. søret 1561 § 5.*

9. Hver høfvidsmand skal epter gammel vis och admiralens befaling sette paa sit skib med skipperens raad goede quartermestere paa vor och den menige mands vegne epter skibets leilighed.

Kilde i det væsentlige: Skibsartikler 1582 § 6.

10. Skal ingen ofver- eller underofficerer eller anden af skibs- eller krigsfolket herepter nogen tale begynde eller lade falde, hvorledis med skibsspisning, skibsarbeide eller andet deslige hos andre nationer forholdis, meden enhver høig och laug rette sig epter at giøre, hvis hannum befalis.

Jfr. frdg. 1623 4. septr.

11. Folket, som seigle skulle, de skulle, strax de kommer paa skibet, af capteinen och skipperen quarteris udi styrboer och bagbors quarter saa och udquarteris i roeder, femb, sex eller otte i hver och saaledis, at i hver roede nogle forfarne och nogle ny baadsmend ere, och da skal och rodemesterne och deris mot tilsettis och ordnis. I lige maader skulle samme roeder igien derepter anden dagen strax ofverseis af deris officerer, paa det folket icke uden ordning skulle seigle.

12. Udi samme roeder skal saa vit mueligt hver forfaren baadsmand en ubefaren eller to epter, som de mange ere, tildelis, hvilke paa alt arbeide hannum følge skulle och hand plichtig sagtferdigen dennum at under-

vise, saa di det begribe kunde uden svergen och banden. At saadant sker, skal høigbaadsmanden særdelis hafve tilsiun. I lige maade skal och captein, lyttenant och skipper hafve flittig acht paa, at saadant sker, hver dennem self de unge baadsmend forhøre och lade undervise hver dag, naar stille veder er, och ellers achte paa, naar de deris arbeide forrette, hvorledis de dermed omgaae.

13. Hvis di nye baadsmend och andre udi deris arbeide sig kunde forse, der udi hafver captein, lyttenant, skipper och alle officerer med beskedenhed dennum at undervise uden ald banden och sverchen och heller bruge anden straf, naar paamindelse ei hielper, end saadan stormen, som dennum mest følger, der mindst forstaa, och ingen bedre middel vide sig anseende och gehør at skaffe, och skal Holmens admiral, naar reigsen er endt, forfare, hvorledis hver rodmester sig herudi forholdet hafver.

14. Hver och en af skib- och krigsfolket, baadsmend och byseskyttere, skulle lade sig velvillig befinde udi ald fare och arbeide ved den ed, de os soerit hafve, och skulle bysseskytterne saa vel som soldatterne under tilbørlig straf vere forplichtede at giøre alt, hvis arbeide baadsmendene och det andet søefolk inden och uden skibsborde giøre, hvor och naar det dennum af ofver- eller underskibsofficererne blifver befalet. I lige maader skulle de sig och villige lade befinde med lossen och laden. Forsømmer det nogen, hvo det och er, hafve første gang forbrut sin kaast oc dagløn til di fattige, anden gang dubbelt, tredie gang en half maanids sold til Holmens fattigis underhold.

Maa och ingen, naar reigsen skønt ent er, begifve sig fra skibet, før losset er, med mindre anderledis befalis.

Til første stykke jfr. skibsartikler 1582 § 51. Til sidste stykke jfr. søret 1562 9. maj § 33.

15. I lige maade skulle och baadsmend, bysseskyttere och soldater sig lade befinde, saa vit di kunde afstedkomme, ufortrødne skandzer at bygge, hvorsomheldst floden anligger til flodens forsikring, deris egen nøttørft, siugis quarter och anden voris tieniste under deris besoldings fortabelse och videre straf, som ved bør, dog skal dennum derforre foræris en billig recompense. Hvosomheldst och ind udi samme skandzer commanderis af admiralen eller den, admiralens sted betreder, vere sig officerer, soldatter, baadsmend, bysseskyttere eller anden, de skulle vere forplichtede der at indgaa och sig der til voris tieniste forholde, som de ville forsvare, dog er icke raadsomt, at te fornemste officerer fra floden eller skiben commenderis.

16. Er nogens quarter at være paa baaden eller oc det befalis hannum, da skal hand vere villig strax at springe derudi under straf, som capteinen siunis oc ved bør.

17. Admiralen udi floden saa vel som capteinen paa hvert skib skulle hafve tilbørlig opsiun, at underofficerer och folket holde god enighed, och skal enhver paa voris flode, hvo det och er, verre forplicht at komme den anden til hielp af yderste formufve med lif och blod udi ald nød imod rigens fiender saa och i ald anden siøfare (om nogen mand eller skib kom til skade eller i fare), som erlige officerer, skibs- och krigsfolk bør at giøre under lifs och æris fortabelse.

Jfr. skibsartikler 1582 § 3.

III. Om retten och mishandlinger.

18. Admiralen och alle andre officerer skulle holde god regemente och lade sig retten høigligen vere befalet, och skal hver mandag epter gammel skibsbrug, naar mageligt veder er, holdis ret, hvor enhver, som hafver den anden noget til at tale, vederfaris skal saa megit

billigt [er]. End er det fornøden, da kand och vel andre dage retten holdis, dog at artichlerne med eden al tid føre forkyndis, om ellers vichtige sager forefalder.

Til midten jfr. skibsartikler 1582 § 22.

19. Hvilke, som samling holder, raadslaar eller forbinder sig til haabe, to, trei eller flere imod os eller voris tieniste, imod voris admiral, høfvidsmand, skipper, quartermester eller andre officerer eller och imod profossen eller hans svenne eller och afstedkommer noget mytterie och opløb iblant folket, de skulle straffis paa lifvet och kastis for borde uden ald naade.

Kilde i det hele: Skibsartikler 1582 § 22, 1611 § 17.

20. Veigrer sig och nogen at lade sette af profossen eller mestermanden eller er dennum gienstridig, vere lifsstraf undergifven. Hindrer och nogen profossen, da vere i den skyldigis sted och hans straf med lifsstraf vere undergifven. End anker, arger eller ofverfalder nogen profossen eller mestermanden och deris svenne, naar reigsen er ofverstaaet af aarsag, at de hafver straffit och giort hannum sin ret, da skal hand eller de skieldis och straffis, som de mod articlerne menedige ere.

Kilde i det væsentlige: Skibsartikler 1582 § 44.

21. Enhver under lifs och æris fortabelse skal vere forplichted retten at styrke saa och at komme voris admiral, høvidsmand, den veldige profos, skippere, quartermestere och alle andre, som befaling hafver, til hielp, om nogen sig motvillig stillede eller och indvortis uenighed eller mytterie paakom. Under samme straf skulle alle och hver vere profossen, mestermanden och hans svenne til bistand och hielpe, at te kunde giøre enhver, som sig mod dennum setter, deris ret.

Kilde i det væsentlige: Skibsartikler 1582 § 44.

22. Lifssager skulle ved profossen angifvis och skal straffen derpaa følge udi det skibsfolkis nerverelse, som

den skyldige er under, och skal profossen hafve den tiende pending af alle pendingebøder, som falder af de sager eller andre, hvilke hand anklager eller angifver. End straffis nogen i jern, da gifvis hannum for jernit en skilling eller tov eller mere epter capteinens sigelse och den anklagtis leilighed, och skal capteinen vere hannum befordelig saadan sin rettighed at bekomme.

23. Hvosomheldst udi jern settis eller och forbydis sin bestilling, den skal midlertid ingen løn oppeberge uden voris serdelis bevilling.

Hvo dennum, som i jern settis, gifver mad uden befaling, hand sidde sielf trei dage och netter udi jernit til vand och brød eller lenger epter capteinens tycke; hvo och udi jernit kommer for sveren och banden, utroskaf, motvillighed, opsettighed eller feighed mod fienden, de gifve profossen for jernit dobbelt, nemlig 4 skilling eller $^1/_2$ mark epter capteinens sigelse och deris bestilling och formufve.

24. Ingen captein maa nogen, som under hans commendo staar, aftacke eller forløfve under straf, ved bør; den, som ret syg er, maa hand indquartere paa landet eller udi kiøbsteder, hvor hand anligger, at hand siden, naar hand til pas vorder, sig igien udi tienisten kand indstille, dog at i acht hafvis, at skibene i nøds tid icke af søefolket forblottis. End bortløber eller udeblifver nogen, som voris pendinge anammet och os tieniste sagt hafver eller udskrefven er, før end togget er fuldent och hand sin loflige afsked bekommit hafver, eller och tager pendinge af tvende och som paa tvende nafn, om vi folk lod verfve, verre lifsstraf undergifven. Løber hand bort och undkommer, da tegnis hos hans nafn en galge i rollen och achtis erløs, i hvad keiser- och kongedom hand och findis; de och, som vidende med hannum omgaar, achtis udi vore riger lige saa gode som hand.

25. Ingen paa fornemme eller lange reigser annamme

eller forsende brefve uden capteinens vidskab, som derom skal admiralen atvare, om mact paaligger.

26. Ingen skal tale eller handle mundlig, skriftlig eller ved budskaf med fienderne uden admiralens forlof. Hvo det giør, hand straffis paa lifvet uden ald naade. End er der och forræderie under, hafve derforuden forbrut sin ære som en troløs menædere. Alle fremmede sproch saa och ild eller anden tegn at giøre vere alde forbuddet, uden det sker med den, øfverste befaling hafver i floden eller paa skibet, om it skib allene er, hans vidskaf. Ingen skal vere nogen officerer eller anden følgachtig udi noget forræderie under lifsstraf; hafve derfore ingen med officerens gierning sin egen feighed at undskylde.

Kilde til 1. punktum i det hele: Skibsartikler 1582 § 24.

27. Ingen maa gamle sager repetere, uden det er ærløs sager; end sichter en anden for uære eller hannum saadant udi erlig forsamling tilsiger, vere sielf samme mand som hand, den anden sichtet hafver, uden den sichtende det lovlig beviser.

28. Ingen skal lade sig fortrædelig eller spaadsk imod den anden bete, meden holde goed se[rvice][1] och venskaf indbyrdis, paa det enhver udi sin stand och verd kand holdis. Hvo nogen nation forachter, perlemente begynder eller anden ofverfalder met ukvemsord, hand straffis til masten eller i jern til vand och brød eller høigre epter sagens leilighed.

[1] *Således T; O:* semie.

29. Fordrer nogen hinanden, straffis i jern til vand och brød; slais de paa landet, da casseris den, skade faar, och den anden straffis epter skibsofficerers sigelse.

30. Hvilken hinanden slar pust- eller nefvehug inden skibsborde, hand straffis trei gange under kiølen.

Kilde: Skibsartikler 1582 § 28.

31. Drager nogen med forset at skade sverd eller knif imod anden inden skibsborde, da skal dens haand igiennemstingis til masten och sielf skal hand rifve hinder ud igien. End slais nogen, epter fred er tagen, eller och saarer anden med forset inden skibsborde, miste sin haand. Slaer mand anden ihiel inden skibsborde, da bindis den lefvendis til den døde och kastis saa baade sammen ofver borde.

Kilde i det hele: Skibsartikler 1582 §§ 30, 31.

32. Ingen maa indføre kort eller terning paa skibet under en maanids solds fortabelse eller i jern til vand och brød. Ei heller lege dermed uden capteinens tilladelse under straf epter skibsofficerernis kendelse.

33. Hvo, som stieler fra hinanden til fire skilling verd, gifve firedobbelt igien; end stiel hand videre, da straffis hand derfor epter kiendelse och sagens leilighed.

Skibsartikler 1582 § 32.

34. Hvo, der randsager eller bespeider noget i skibet, naar det ligger for anker eller ellers, staa derfor dubbelt til masten. Hvo och anden røfver eller ranner inden skibsborde, hand straffis derfor under kiølen. End forderfver eller bortkaster nogen sit eget eller andens særdelis styrmend, byseskyttere eller tømmermends redskaf, staa til masten, under kiølen eller och straffis høigre epter leiligheden och som skib och flode derofver kunde komme i fare och ulycke.

Kilde til 1. og 2. punktum: Skibsartikler 1582 §§ 34, 33.

35. Ingen maa hemmelig forpartere, forkomme eller i land føre til sig sielf eller andre nogen ammonition under it hengende; ei heller maa nogen officerer eller andre sig sielf eller andre til fordel føre eller lade føre udi land nogen fætalie, dricke eller andet, hvad nafn det och hafve kand, som vi til floden hafver ladet for-

skaffe, meden alt hvis deraf erøfris, kommer os sielf som den, det med rette tilhører, allene til beste och lefveris i voris provianthus igien eller hvor det befalis.

36. Ingen stor forseelse, som end och af officererne begaais, maa eptergifvis eller underslais, meden enten straffis eller os sielf eller vor statholder til kiende gifvis epter skibenis hiemkomst.

37. Paa de misgierninger, som icke findis iblant de, som udi disse for- eller epterskrefne artichle opregnede och forbudne ere, skal vor admiral i floden och skibshøfvidsmanden udi skibet med di fornemste officerer af floden eller skibet dømme och straffe epter loug, ret, skibsbrug och som sagen er til.

IV. Landfaren.

38. Admiralen, høfvidsmanden, skibsfolk, krigsfolk eller andre, som paa skibene ere forordnede, skulle ei fordriste sig til at fare i land eller ligge i lande om natten, epter at vore skibe ere udlagde paa strømmen her eller hvorfra floden udligger. Meget mindre skulle de mue drage nogen sted i land for gilde eller gestebud skyld under lifsstraf, ei skulle de heller mue paa fremmede nationers skibe indgaa, hvor de kunde komme i nogens gevalt, meden enhver være[1] och blifve ved sit skib och med flid vare derpaa och hafve sin bestilling i acht epter den ed, hand os soerit hafver. I lige maade skulle ei heller voris officerer uden goed betenkende stede sig nogen fremmede nationers baade eller folk om borde.

Kilde til 1. punktum i det hele: Skibsartikler 1582 §§ 25, 26; til andet punktum 1. led: a. st. § 27.

[1] *OT:* vare.

39. Captein och lyttenanten mue ei paa en tid verre fra borde under lifsstraf

40. Lyttenant, skipperen eller nogen anden skulle

ei hafve magt uden capteinens vidskaf och tilladelse at sende nogen baad fra borde.

41. Ei skulle heller nogen fare fra borde och til andet skib eller til land uden høfvidsmandens forlof och minde. Hvo och som forskickis af capteinen i land eller och ellers forløfvis i land, stille sig ind til den tid, hannum befalet er, under straf til masten och derforuden miste første moltid eller i jern til vand och brød.

Kilde til 1. punktum: Skibsartikler 1582 § 26 2. sætning.

42. Naar trommen røris, at folket skal begifve sig til skibs, vere sig enhver forplicht derepter at rette och icke blifve i landet, om skibet afløber, under lifsstraf.

43. Hvo, som løber fra floden paa bytte eller anden aarsag, med mindre storm eller uveder hannum dertil trenger, uden admiralens forlof, straffis paa sin hals uden ald naade.

Kilde: Skibsartikler 1582 § 64.

44. Hvis forferskning- och findingsteder noget skib befalis at søge, derepter skal capteinen och officererne dennum rette och inted derimod lade ske. Hvis findingsbrefve (om saa vaar, floden hentis af en eller anden aarsag at skillies fra hinanden), i lige maade hvis andre forseiglede brefve och instruxer nogen medgifvis paa visse steder eller tilfelde at opbryde, dennem skulle de i caytten indlegge[1] vel forseiglede och forvarede, och med deris opbrydelse forholde, som befalet er, och siden derepter hafve sig at rette och forholde.

[1] at opbryde . . . indlegge, *er tilskrevet i randen.*

45. Ingen captein eller skipper skal søge nogen hafn uden den, dennum befalet er at søge, eller och hand blifver nød dertil under høig straf.

46. Findis nogen, enten captein, skipper eller styrmand i de hafner, som de icke hafver udtryckelig och fuldkommen befaling at søge, at drifve nogen næring eller

handtering eller och at kiøbe fisk, kiød, brendeved eller andet saadant videre end til skibs behof eller och der fisker eller fiske lader, de straffis derforre som for anden utroskaf. Lige straf ere de undergifven, som i nogen hafn blifve beliggende och samme sted vinden oc voris tieniste for deris egen fordel och handtering forsømme.

47. End tager nogen fra vore undersaatter træ, ved, fætalie, lam, høns, gies eller noget andet imod deris vilge och vidskaf, straffis derfor paa lifvet och ellers epter sagens leilighed uden ald naade.

48. Voris skibsofficere och folk skulle mod ingen, som voris fiende er, nogen fiendskaf under deris lifs fortabelse bevise, ei heller skulle de nogen skibe, fremmede eller voris egen, besverge, dennum nogen den ringeste ting aftvinge, uden det vaar til skibets høigeste fornødenhed, at te af cofarter noget kunde behøfve, da skulle de gifve samme cofarter, af hvilke de noget bekomme, richtig bevis derpaa, paa det saadant dennum af os kand fornøiges.

49. Ingen skal paa vore skibe i rommit, lasten och der, som de vare, vi lader indskibe, pleier och bør at ligge, noget indlade, som voris lading och skibslast kand forringe, saa och ei heller paa ofverløbet eller nogen de steder, som seiglationen och skibsmaneringen kand forhindre eller forandre. Hvo det giør, straffis derfore som for andet utroskaf.

50. Det første vort skif, orloug eller cofart, udi nogen hafn indkommer, hvor det achter trei dage at forblifve, da skal skipperen strax vere forplicted det første, skibet er fortougit, at sla alle seiglene tøre fra raaerne och dennum udi goed tør forvaring giemme, indtil skibet igien er ferdig at seigle. Och skal admiralen, capteinen och lyttenanten hafve indseende med skipperen, at saadant sker, paa det seiglene med god hæfd och varetegt des

lenger kunde brugis, dog udi feigdetid eller och, naar nogen fiende eller fribytter eller anden saadan tilfald och nød er at formode, da skulle seiglen icke aftagis, meden blifve under raaen och al ting i den acht holdis, nøden och leiligheden udkrefver.

V. Om vachten.

51. Hver høfvidsmand skal hafve flittig tilsiun med vagten om nattetide och ellers och hand saa vel som hans lyttenant den besøge, særdelis naar den er beset, enhver paa de tider, af admiralen eller høfvidsmanden forordnis, paa det alle och hver, skippere, styrmend, andre underofficerer saa och bysseskyttere, baadsmend och krigsfolk maa tage vare, paa hvis dennum paa vachten befalet vorder.

52. Ingen maa lade anden vaage for sig uden med sine officerers tilladelse, naar hand er siug. Forsømmer nogen sin vagt eller sofver paa vachten eller och kommer drucken paa den, straffis med høig eller lifsstraf epter, som derpaa kand kiendis.

Kilde i det væsentlige: Skibsartikler 1582 §§ 37, 36, 38.

53. Hvo den plads, hand er sat paa, icke vel bevarer och ser til, at ingen skøiter eller skib, nat eller dag, kommer uadvarit om borde, hand straffis derfor paa kroppen.

54. Skippere, styrmend och andre, som det bør, saa och quartermesterne skulle enhver sin tid dag och nat vere hos sit quarter och folk och vere ofven paa och holde goed vacht. De andre skulle alle til beset vagt hver begifve sig til køie.

Kilde i det væsentlige til 2. punktum: Skibsartikler 1582 § 39.

55. Hvo, som forsofver eller forsømmer siøfløiten, hand straffis første gang til masten, anden gang i jern til vand och brød, tredie och fierde gang fra raaen under kiølen eller høigre och, som ved bør.

Kilde i det væsentlige: Skibsartikler 1582 § 40.

56. Hvo, der giør bulder, skrig, raab eller alarm inden skibsborde, med mindre fienden vis er for haanden, epter vachten er sat, och ellers dag saa vel som nat icke gifver skipperen, styrmanden och dennum, som seiglatsen regierer, liud, meden giører uliud, synderlig naar skibet er under seigel, den skal straffis med lifsstraf och, som ved bør.

Kilde i det væsentlige: Skibsartikler 1582 § 43.

VI. Om Tegn.

57. Hvad Tegn admiralen eller den, som øfverste befal hafver, forafskeder, naar nogen nat eller dag vorder fienden vaar, fornemmer land eller grund, forvildis fra floden, item naar nogen kommer udi fare ved lecke eller skibsbrud, naar admiralen vil hafve capteinerne och skipperne eller styrmendene om borde til raads om seiglatsen eller andet eller och retten at sidde, derepter skulle hver sig rette och, om fare paa ferde er, komme den nødlidende til hielp epter, som ved tegn eller skyden forafskedet vorder. Naar och admiralen opsetter det tegn, som vedtaget er at gifvis, naar hand vil søge vore och rigens fiender, da skal hver och en, udi floden er, vere hannum følgachtig och søge fienderne och den ene vere hos den anden med hielp och bistand, som erlig krigs- och skibsfolk eigner och vel anstaar.

Kilde til 2. punktum i det hele: Skibsartikler 1582 § 48.

VII. Om fegten.

58. Hvad som bliver raadslaget och beslutted om fienderne at søge, seigladsen at fordre eller anden ordning udi søen at holde, det skal høfvidsmanden lade skipperen och styrmanden och andre, som det bør at vide, udi rette tide forstaa, paa det de kunde rette sig derepter och hafve deris sag i acht, at med al tingest kand gange des skickeligere til. Saafremt och fienden

formodis, da skal capteinen strax och om mueligt, før mand fienden ankommer, ordne och quartere enhver officerer deris mot och den gemene paa sine steder och befale, hvad de hafver at giøre eller lade.

59. Ingen skal føre flag paa sin store mast uden admiralen och ingen paa fuchmasten uden viceadmiralen. End søger mand fienderne, da maa enhver opsette saa mange flage, hand hafver, epter, som hand vil lade sig kiende och erligen finde sig mod sine fiender, och da er enhver frit at føre sin flag lige ved admiralen.

Kilde: Skibsartikler 1582 § 47.

60. Forfølger mand fienderne, da skal ingen stryge eller forringe sin seigl eller med roeret eller i andre maade hindre seigladsen, før end hand kommer fienderne om borde, under lifsstraf, med mindre admiralen anderledis for gaat ansaa eller om saa vaar, at it eller tov skibe allene saa vaar beseiglede, at de andre icke kunde følge. Ingen skipper, styrmend eller andre inden skibsborde, naar mand saa søger eller seigler epter at søge fienderne, skal befale at stryge eller forringe seiglene uden høfvidsmandens befaling under lifsstraf, med mindre det vaar om natten och capteinen ei vaar oppe och saadan veder indfalt, at icke tids gafs at forspørge. Dog naar seiglene i saadan tilfald forringede ere, da skal capteinen strax ansigis.

61. Naar Trommeten eller trommen høris, da skal alle och hver stille sig i god ordning och beredskaf til at fechte udi sit quarter och paa den plads, hand er eller blifver forordnet, under krop-, lifs- och ærisstraf epter sagens omstende.

62. Blifver nogen forordnet paa nogen sted oppe eller nedre, da skal hand icke derfra gange, før end hand blifver forløset med en anden, eller och det hannum befalis under lifsstraf.

Kilde: Skibsartikler 1582 § 52 a.

63. Naar mand border och mangler med fienderne, da skulle alle inden skibsborde, vere sig officerer, baadsmend, soldatter eller bysseskyttere, vere velvillig och rede at mangle och indfalde udi fiendens skib under lifsstraf. Hvem det icke giøre vil, skal mand strax ihielstinge och holde som voris fiende.

Kilde i det hele: Skibsartikler 1582 § 50.

64. Blifver nogen fangen, da ville vi hannum randzonere inden aar och dag mod andre fanger eller i andre maader. Dog den eller de, som opgifver nogit skib, paa dennum skal kiendis, om de dertil saadan aarsag haft hafve, som det sig burde.

Kilde til 1. punktum: Skibsartikler 1582 § 55.

65. Hvo der blifver skut, saaret eller forderfvet for vor och rigens fiender, saa hand icke derepter kand fortiene sit brød, den skal forsiunis af os och kronen med lifs underholling epter hans persons leilighed, saa hans tro tieniste skal blifve hannum belønnet. Hvo och udi saa maade eller i vort arbeide blifver saaret, hand skal holdis i kost paa skibet och fri uden ald betaling eller foræring legis af badskeren och midlertid tid nyde sin fuld besolding, meden anden saar och skade skal hver betale for sig sielfver. Nøgelen til badskerkisten skal forvaris i kaytten; behøfver badskeren noget, det skal hannum udlefveris med capteinens vidskaf epter nøttørft.

66. Eventyrer nogen sig til voris tieniste høit och videre end af hannum kand formodis, hand eller hans efterlatte høstru och børn skulle och høigre af os belønis, hvad heller hand mister lif, lem, saaris eller icke.

VIII. Om ammonition.

67. Skibshøfvidsmanden skal tilholde connestabelen och byseskytterne, naar reigsen noget varer och behof giøris, krudet at omvende och paa den anden bond at

sette. Skal och ellers capteinen med archeliet hafve tilbørlig opsicht och vere sparsom ofver ammonitionen, den holde til raade och vel achte, hvad hand indbekommer, hvad forbrugis, saa och at med fyren, afblæsen och rensen holdis epter archelie-taxten och artikle och ringere, om ske kand; hand skal och sielf och ved skrifveren hver skud, afblæsing, rensen och lading ved dag och datum antegne och lade antegne, saa och af hvad aarsag saadant sker, och holde bog och register med connestabelen och det til sin hiemkomst med sin egen haand underskrefvit paa vort archelie lade lefvere, at de paa archeliet kunde forfare, om med ammonitionen den tilsiun verit hafver, som vel burde, och skulle de saadan capteinens underskrefne fortegnelse hos deris regenskaber vere forplichtede at indgifve udi vort rentekammer.

Skibsartikler 1582 § 5; 1611 § 3.

68. Derforuden skal capteinen och tilholde connestabelen alle skud ved aar, maanet, dag och time at antegne, saa och af hvad aarsag det sker, och hvortil skut blifver; dernest och af hvad stycke, der skydes, och hvor megit krud, stycket skyder, och om skarp er lad eller icke. End er mand til slags med fienderne, da skal capteinen, naar slagit er ofverstaaet, bese och vel ofverveie al ting och i en summa indføre udi fierding och halfve tønder tal, hvis medgangen er, efterdi da icke kand eller bør sparis, paa det vi kunde vide, om vort krud och lod unyttig brugis eller spildis, ti saafremt noget skud unødig eller unyttig och mod disse artiklers forbud sker, da skal capteinen for hver skud betale epter arkelieartichlernis lydelse och siden søge sin skade hos den, skyld hafver, om det uden hans befaling eller billig aarsag[1] sked er. In summa capteinen skal hafve indseende,

[1] eller billig aarsag, *er tilskrevet i randen.*

at archelie- saa vel som Holmens article[1] i alle maader, saa vit vor orlogsskibe och seiladsen vedkommer, holdis och efterfølgis.

[1] *Af 1625 8. maj (no. 159) § 63.*

69. Ingen skal sig understaa at fyre noget stycke uden capteinens befaling, med mindre de ere til slags med vore och rigens fiender, da rette sig enhver epter den befaling, neste officerer giør, som den leilighed er befalet at hafve i acht.

70. Skibshøfvidsmanden skal hafve besynderlig acht och opseende med krud och lod och det lade vel forvare och særdelis, naar fechtis skal, at deraf da forvarligen och betecht til stede er, hentis och holdis, hvad fornøden giøris, och saa, at af løben, henten eller deslige ei foraarsagis nogen fare, meden at alt udi tide med goed ordre sker och af dennum, ved bør. I lige maade at i tide, och før mand kommer fienden til siune, enhver bysseskytter och handlanger til sine stycker forordnis och enhver ansigis, hvad hand særdelis hafver at hafve i acht, i synderlighed at bysseskytterne med flid och uden ofverilen varer paa de steder och stycker med sine handlangere, dennum befalit vorder.

71. Ingen fordriste sig uden capteinens udtryckelig befaling at gaa i krudkammeret uden connestabelen och byseskytterne. Hvo det och giør, dragis en eller to gange under kiølen.

72. Ingen skal maa gaa udi krudkammersit med tend lunte eller lius, ei heller samme steds ild optende. Hvo det giør, skal straffis trei gange under kiølen. Ei skal sig heller nogen understaa andre steder inden skibsborde ild eller lius at bære eller dermed omløbe uden de, hvilke capteinen epter, som deris bestilling udkrefver, det tilsteder.

73. Vi ville herefter endelig afskaffet hafve alle æreskud (med mindre vi ere inden skibsborde och det sielf udtryckelig befalendis vorder), som vore skibe gifver, naar de Kronborg eller nogen anden vor befestning passere, eller och hvor di hinanden møde; i lige maade de skud, som gifvis, naar de her fra vor Holm eller och fra floden afløber, hid andkommer, anker setter eller løfter, eller och naar nogen dennum om borde kommer, vere sig gesanter, admiralen, capteinen eller nogen anden, dog skal hermed icke vere forment, at de jo udi feigdetid och ellers til tegn eller løsen, naar nøden saadant udkrefver och det (særdelis om natten, molm och mørk veder, naar andet tegn icke seis kand) befalis, maa fyre nogle stycker. I lige maade dersom de af fremmede aarlogskibe med stycker foræris, da mue de gifve it stycke. End møder nogen fornem fremmed kongelig skib eller och nogen anden stor krigsflode eller skib dennum, som deris fulde løsen gifver, da skal voris admiral eller captein hafve magt voris det danske løsen, nemlig trei, at lade gifve.

74. Voris capteiner skulle ei heller uden aarsag nøde nogen at søge sig, ei heller nogen utilbørlig opholde eller straffe, meden om de endelig foraarsagis at skyde til de skibe særdelis fremmede, som bør at stryge och saa ner er, at det voris skibis flage bekvemmeligen och uden ald tvil kiende kunde, och vist kunde indhentis, och den, de skyde epter, kommer dem om borde, da skulle de tage betalet for hver skud och sig dermed forholde epter, som archelieartiklerne derom indeholde[1].

[1] *Af 1625 8. maj (no. 159) § 69*

75. Capteinen skal icke, uden nøden er, fyre noget stycke til tegn epter folk, sluffer, skøiter eller deslige, anseendis hand bør vel at hafve i acht, dennum icke saa vit fra borde uden høig nød at forskicke, at te jo skibet kand hafve i sichte, ei heller tilstede nogen lenger fra

borde at vere end sickerlig och bekvemmelig ske kand, saa de al tid kunde vere om borde, før behøfvis eller seiglis skal, dennum och, som ofver rette tid udeblifver, alfvorligen lade straffe, anseende at saafremt de end icke kunde udrette, hvis befalet er, at te dog til rette tid sig bør at indstille uden anderledis befalis.

76. Capteinen skal icke lade sig fylde flasker eller andet med krud och det fra borde med sig hiemføre, meden allene bruge saa megit deraf saa lenge, hand er i skibet udi voris tieniste, som hand behof hafver, och resten igien fra sig lefvere. I lige maade naar søefolkets bandeler fyllis med krud och de det icke forbruge, skal det och til archeliemesteren igien lefveris saa vel som lunter, kuler och deslige, epterdi capteinen saa vel som skib- och krigsfolket epter deris ed plichtig ere at vide och ramme voris gafn och beste och udi ammunitionen saa høigt tro- eller utroskaf bevisis kand som udi noget andet.

77. Ingen maa forpartere eller forsette sit gever under straf første gang til masten och i jern til vand och brød, anden gang forvisis uden pas och befaling eller fra raaen. Hvo sig nogens gever tilforpanter eller forhandler, springe fra raaen første gang; dog ammonition maa sig ingen tilforhandle under straf som for anden utroskaf, och som forbemelt[1] er. Enhver skal holde sit gever udi goed acht och rent under straf første gang til masten, anden gang en half maanids besolding och saa fremdelis. Och skal ald geverit en gang hver maanit besichtigis och den dag och sagefald til skibsbog af skrifveren settis och antegnis.

[1] *Ovfr. § 35.*

IX. Om bytte.

78. Naar gud den allermektigste ved sin magt gifver lycke at nederlegge vor och rigens fiender, da skulle alle

skibe, verre sig orlog-, cofart- eller fetalieskibe med alt skiøt, krud, lod, archelie och den skibsfætalie, som paa aarlogskibene findis, komme os allene til beste[1]. Ald anden fætalie endoch den, som paa fætalieskibene findis, i lige maade alt hvis andet, end forbemelt er, som findis inden noget skibsborde, det kommer os och vort skibs- och krigsfolk til bytte, saaledis at os uformindsket deraf den halfve part och skibs- och krigsfolket den anden halfve part[2] til uddeling tilkommer. Meden det skib- och krigsfolk, som først ligger noget orlogskib udi fiendens flode om borde, skal hafve voris anpart af saadant gods, som os med dennum til deling kommer paa samme skib, och det skibsfolk, som dernest border och indtager nogit orlofskib i samme flode, skal hafve to trediel och vi allene en treding af skiftebyttet, dog skulle alle fanger, epterdi vi sielf ere forplichtede voris fanger saa mange, sig erligen och af yderste formue først forsvaret hafver, paa voris egen bekostning at løse och randzonere eller mod andre fanger at udbytte, høre os allene til. Derfor och ingen understaa sig nogen fange under lifsstraf at forsticke eller forborge. Dernest skal alle skrifvelser, brefve och tegnelser, som paa erøfrede skibe findis, flittig uforrygt och uopbrøt forvaris och til admiralen eller den, der commanderer, ofverlefveris och af hannum opbrydis och registeris, saa vit der af noget paa sig hafver, och siden til vort hof forskickis och os giøris derom relation.

Kilde til 1.—2. punktum: Skibsartikler 1582 § 56; til 3. punktum jfr. a. st. §§ 57, 59, 60.

[1] *T tilf.:* saa.

[2] och skibs och . . . part, *er tilskrevet i randen.*

79. Ingen uden befaling skal udi skibene, naar de erøfrit ere, sig indbegifve at muse och plyndre, hvormed och vachten, som derpaa bestillis, flittig skal hafve acht. Ei heller maa vachten sielf udi skibet om-

løbe, der at bese och randsage under straf for masten eller til vand och brød i jern eller fra raaen epter forseelsen. Hvis packer, kister och tønder eller deslige, som er lucht eller sammenbundet, det skal enhver vere forplicht uopslagen, uopbrøt och uopløst at lade forblifve och det holde til stede, indtil det føris til admiralen, som der commanderer ofver floden, eller hand befaler det i andre høfvidsmends eller officerers nerverelse at opbrydis, beseis och registeris. Giører nogen herimod, straffis derfore som for andet utroskaf.

Kilde til 3. punktum i det væsentlige: Artikler 1582 § 58 jfr. skibsartikler 1611 § 29.

80. Alt bytte, som af voris skibe erøfris, skal føris til Kiøbenhafn, uforrykt och uformindsket i alle maade, hvor til uddelingen skal skickis fire byttemestere, en af os, af admiralen en, af høfvidsmendene en, af den menige mand en, och skal alt bytte och vundet gods opskrifvis och forskickis til forskrefne fire bytmestere och de giøre rede och regenskaf derfor, saa at hver bekommer sin anpart epter, som forskrefvit staar, och icke anderledis. Och skulle vor admiral saa och capteinerne och baadsmendene eller fire fornemste høigbaadsmend paa baadsmendenis vegne, før de udløbe, tilnefne de forskrefne trei bytmestere, hvilke for sig allene eller med voris byttemestere, om vi nogen ville lade tilnefne, samme udbytten, som forbemelt, sig skulle antage, och det saa vit mueligt udi nogle capteiners ofververelse, och naar admiralen eller den, i admiralens sted er, borgemesterne her udi vor kiøbsted derom ansigendis vorder, da skulle borgemesterne dennum tilholde med saadanne udbytten at fortfare saa och, om de, som tilnefnt ere, lovlig forfald hafve eller afgaa, andre i stedet forordne.

Kilde til 1.—2. punktum i det hele: Skibsartikler 1582 § 65.

81. Admiralen skal hafve den tiende pending och

inted videre af ald det bytte, som blifver byttet och uddelit imellum os och vort skibs- och krigsfolk, emeden och ald den stund de ere under admiralens befaling til vand eller land. Af det bytte, som skibs- och krigsfolket tilkommer, skal viceadmiralen foruden sin capteins andpart af sit eget skif hafve af hvert skib i floden tov parter, hver skibscaptein skal hafve 12, capteinen ofver soldatterne ellefve, lyttenanten til søis 9, lyttenant til lands 8, dog saafremt det er capteinlyttenant, som icke er under capteinens commendo, da hafver hand 10; skipper, fendrich, sergent och underskipper hver dennum 7 parter; styrmend, archeliemester, høigbaadsmend hver dennum 6; skrifver, skibmand, quartermester hver dennum 5; rotmester, adelburs, corporal, byseskytter, profos, kok och kielderdreng saa och di eldste forsøgte baadsmend, som skibscapteinen maa lade forfatte rulle paa, 4, soldatter och gemene baadsmend trei parter, dreng och pøtker tov eller halfanden, dog skal enhver tage sit bytte udi it och tilsammen, saa vit det kand forstrecke, och skal først tagis epter, som loden gifver, blant de, ens bestilling och stand hafver. End sker der landgang, da af hvis paa landet erøfris, tager de officerer och menige mand, som landgang giøre, deris dobbelt eller firedobbelt mod dennum, som i skibene blifve. Af de officerer och, som landgang giører, tager den, øfverste commendo ofver landgangen hafver, dobbelt saa megit, som hans andpart ellers vaar, dog de baadsmend och folk, som roe och blifve hos baadene och dennum bevare, de tage deris anpart lige saa frit, som de i landgangen med vare, med mindre de med langdrechtighed, uret aareslag, styren eller anden feighed forhindrer landsetningen, ti da hafver de deris gandske andpart tabt foruden anden tilbørlig straf.

Kilde til 1. punktum: Skibsartikler 1582 § 63.

X. Om udspisningen.

82. Hvad udspisningen och skibsfolkens underholling sig belanger, skal vor admiral, skibshøfvidsmand, skippere och quartermestere paa hvert skib hafve goede opsiun med kok och kieldersvend, at dermed udi alle maade gaar tilbørligen och ret til och at derpaa holdis richtig bog saa vel paa udspisningen som paa siuge och døde, och at hvis i saa maader sparis, det føris til afkortning och got regenskaf. Blifver och nogen syg hos it fad, da skal en sund dertil ordnis, och de syge særdelis spisis och ingen uden dennum varmt øl gifvis.

Kilde til begyndelsen: Skibsartikler 1611 § 6; til slutningen: Skibsartikler 1582 § 18.

83. Presten, skipperen, styrmend, badsker och skrifvere och de, som ere udi fad med dennum, skal holde moltid ofven paa och lade sig nøie med den mad, for skibsfolket indskaffis, dog at det renligen och vel flyis och af de beste slag, som paa skibsfolket indtaget ere. Quartermesterne skulle vere tilstede hos skibsfolket och tage vare, naar moltid sker, at der holdis goede bordsæder och at inted spildis.

Kilde til 2. punktum: Skibsartikler 1582 § 9.

84. Frokaasten iberegnit spisis dagligen trei gange och skal enhver holde moltid paa det sted, plads och det fad, hannum tilordnis, och icke andet och lade sig nøige med skibskaasten, hannum gifvis.

Ingen skal tage mere for sig, end hand gider opædet, ei heller tage mad eller øl med sig fra borde under straf til masten.

Alle moltider skulle holdis paa en tid och begyndis med bøn och endis med bøn och sang under straf til masten, hvo det forsømmer. Er nogen forløfvet i land och kommer icke rette tid om borde, hannum gifvis icke mad eller øl. Er nogen commanderit fra skibet och uden

maaltids tid igien kommer, hannum gifvis da mad, om capteinen det befaler, efterdi for ingen maa anrettis andre end rette maaltids tider, och skal mad och dricke hentis af dem, dertil ere forordnede.

Kilde til 2. stykke: Skibsartikler 1582 § 12.

85. Hver tredeve mand skal hafve om dagen en tønde øl; end gaar øllet med, da lade sig fyrgetyfge, it halfhundrede och mere nøie om dagen med en tønde epter, som nøden krefver. I lige maade, dersom sig begifver, at vore skibe oppeholdis i søen eller udi fremmede lande, det gud forbyde, af storm eller uveder eller och ellers fætalie brøster, at icke saa rundelig kand spises som tilforn, da skal hver skibshøfvidsmand med sin skipper och quartermestere hafve fuldmagt at skicke och sette, hvorledis tappis och spisis skal udi slig nød paa vor och den menige mands vegne, vere sig ved vecht, maade eller ellers af øl, vand, kost och alt andet. Hvis de da giøre och sette, dermed skal hver lade sig nøie.

Til 1. punktum jfr. skibsartikler 1582 § 8 i sl.; til 2. punktum er kilde: a. st. § 17.

86. Hvo, som spilder mad eller øl, hand straffis til masten. End kaster nogen mad, øl eller anden fætalie ofver borde, hand straffis under kiølen. Meden formen nogen utilbørligen at tilgaa, gifve sig det for sig sielf allene och icke i haabevis admiralen eller capteinen[1] til kiende, som derom hafver at forfare.

Kilde til 1. og 2. punktum; Skibsartikler 1582 §§ 14—15.

[1] eller capteinen, *er tilskrevet i O.*

87. Skal ochsaa kocken, kieldersvenden, skibmendene, quartermestere och alle andre, som hafver befaling udi kielderen, kabytzen eller lasten, inted bortgifve, icke heller tilstede nogen enten at gaa udi lasten eller cabytzen uden høfvidsmandens vilge och befaling. Findis der nogen imod at giøre, da straffis hand, befalling hafver, dobbelt och den anden epter skibsretten.

Kilde: Skibsartikler 1582 § 11.

88. Epter moltid skal kiøcken sluckis och kielderen luckis och inted tappis uden høfvidsmandens vilge och befaling och skal skrifveren strax, moltid er holden, nøglen til kielderen udi det skab i cayten, som dertil blifver forordnet, indlegge och nøgelen til skabet til sig tage, hvor hand kieldernøgelen, naar behof giøris och moltid skal holdis eller och i rommit skal tilseis, hafver med capteinens vidskaf igien at anamme, och naar optaget och tappet er, hvis fornøden giøris, den paa samme sted igien indlegge och icke uden capteinens vilge deraf den udtage under en maanids solds fortabelse och trei dage i jern til vand och brød.

89. Hvo, som ofverfalder kok eller kieldersvend med ubequemsord, hand straffis under kiølen, end giør nogen handgierning paa dennum med vred huf, den straffis paa hals och lif.

Kilde: Skibsartikler 1582 § 10.

90. Profossen saa vel som hans svenne skulle hver dag, strax moltid er holden och lofsangen er siungen under lifsstraf forplicht vere med kocken udi cabytzen at hafve god opsicht och ilden strax at udslucke. Disligeste at der feies och rent holdis ofver det gandske skib, kabytzen och alle andre steder och hver morgen saa och, naar moltid er holden, tilholde alle quartermestere enhver i sit quarter, skibet inden och uden at dvele, toe och rent giøre, besynderligen naar det regner, paa det sygdomb icke af urenlighed eller stank maa foraarsagis.

91. Ingen skal fordriste sig brendevin, aquavit eller nogen anden slags drik inden skibsborde at føre och hafve uden admiralens och høfvidsmandens forlof, megit mindre det selge til andre. Hvo, dermed blifver befunden, dennum skal voris skibshøfvidsmand saadan drik fratage

och hiemføre och dennum, som sig herimod forbrut hafve, derforuden straffe lade, som ved bør. Behøfver nogen til sit eget behof paa grøndlandske, nordlandske eller deslige kaalde reigser eller och langvarige seigladser hed vin eller saadant, lade capteinen det vide, som och skal bevilge, at hand det maa for sig indtage. Tobak skal aldelis nu och herefter at hafvis eller brugis aldelis vere forbuddet och afskaffet. Befindis nogen det at hafve, da skal det hannum fratagis och for borde kastis och den, det hafver eller bruger, staa derfor til rette, som ved bør.

XI. Om quarter och syge.

92. Ingen maa sielf indtage køier eller sofvepladser, ei heller føre høe eller halm inden borde, meden enhver lade sig nøie med den plads och leilighed, hannum epter hans stand af capteinen udvisis under straf til masten. Ei heller maa nogen, høig eller laug, paa nogen vore orlog eller cofart ofverføre eller och til skibs føre nogen kvindfolk, drenge eller andet folk under høig straf. Ei skal heller nogen maa føre kister, tønder eller skrine til skibs videre, end hannum blifver bevilget och hand endeligen behøfver, epter den forordning af os eller voris admiral epter leiligheden derpaa giort er eller vorder.

93. Enhver skal vere forplicht sine kleder at uddrage och tøre, saa vit verligen tilsteder, naar de blifve voede, eller staa derfor til masten, paa det folket nest guds hielp kand holdis ved god helbred och os des bedre forrette den tieniste, de plichtige ere.

94. Ingen skal lade sit vand i skibet under straf til masten, ei heller urenige nogit skibsredskaf, skyt eller andet. Hvo det giør, straffis under kiølen, och skal enhver ellers giøre sit behof i galionen eller paa ankeret, derhos ligger, och icke anden steds under straf, som ved bør. De siuge forholde sig hermed efter capteinens andordning.

95. Ingen, som unde saar hafve, skal komme paa sedvaanlige hemmeligheder under tilbørlig straf, meden hand forføie sig did, som capteinen andordner. Hvo och unde saar eller bulder hafver, skal verre forplicht at gifve det til kiende och lade sig hielpe under straf, ved bør.

Kilde i det væsentlige: Skibsartikler 1582 §§ 45, 46.

96. Blifver nogen siug, da skal det quarter, hand under er, vere forplicht hannum i alle muelige maader med vaagen och varetegt at hielpe, hvilket och at forrette nogle af hvert quarter skulle nafngifvis, som derpaa hafver at vare, om nogen sygdomb paakommer, och naar de en tid lang saadant giort hafve, da skulle andre af samme quarter dertil forordnis.

97. Dersom nogen paa reisen ved døden afgaar, da skal skrifveren udi skipperens och høigbaadsmandens ofververelse rigtig registere och inventere, hvis gods den døde hafver tilhørt, och det hiemføre til neste arfvinger eller och, om reisen lang er, med capteinens vidskaf selge det til den, mest derfor vil gifve, om det vel selgis kand. Gifvis och noget til de fattige af dennum, som ingen fattig høstru och børn hafve, det skal de fattige, hvilke som heldst der och nafngifvis, udi samme gafve, ubehindret følge.

98. Epter reigsen er ent, skal icke skibshøfvidsmanden begifve sig fra skibet, før det er indlagt i hafnen, och hans officerere, skippere, archeliemestere, skrifvere, kok och kieldersvende hafver deris regenskaber til Holmens admiral lefverit och giort rede for al ting epter disse Holmens och arsenalartichlers lydelse, som ved bør.

Kilde i det væsentlige: Skibsartikler 1582 § 67.

99. Artichlerne med eden skulle første søgne mandag udi hver eller hveranden maanet, epter som fornøden, oplæsis for skibsfolket, och skal af skrifveren føris til bog, hvor tit artichlerne læsis, hvor tit ret siddis

och hvad sager, der forefalder, derforuden och paa det, at alle forskrefne artichle saa vel som och, hvis andet sedvaanligen udi voris flode och skibe hafver verit holdet, dis bedre maa efterkommis, da skulle artichlerne læsis paa hver reigse, det første skibet er vel til seigls, och da skulle alle officerere, krigs- och skibsfolk til vands eller lands, soldatter, baadsmend och byseskyttere plichtig vere deris ed at afligge, som efterfølger. Capteiner och lyttenanter, som tilforn icke soerit hafve, de skulle giøre derforuden voris admiral deris officerered paa vore vegne i lige mening, som søefolkis herepter indførte ed i capteiner och andre officerers nerverelse.

Och epterdi alle de, som pendinge opberge eller och i voris tieniste sig begifver eller udskrifvis, achtis lige, som de soerit hafde, da saafremt end nogen er borte eller sig forsticker eller i andre maade er fraverendis[1], naar eden giøris eller och tier stille, naar den oplæsis, den samme och de skulle alligevel holdis och regnis lige som den eller de, der vaare tilstede och eden svore och giorde.

[1] eller sig . . . fraverendis, *er i O tilskrevet i randen.*

100. Vi ville os hermed forbeholdet hafve nerverende artichle at forandre, forbedre, formere eller formindske epter, som voris och vore rigers nøttørft, omstende och leilighed udkrefver.

Hvilke forskrefne artichler ved alle deris ord och punchter vi ville af alle och hver især fast och ubrødeligen holdet och efterkommit hafve under straf, som forskrifvit staar.

Skibsed.

Vi lofve och sverge allesammen, at vi ville vere voris allernaadigste herre och konning, konning Christian den fierde, Danmarkis och Norgis konning, hans kgl. mait. samt hans maits. riger och lande huld och tro udi alle

maader, de samme af yderste formufve med lif och blod tilhielpe at skytte och beskerme och ald skade och epterdel verge och styre; udi lige maade skulle vi vere hans kgl. maits. admiral, captein, skippere och alle andre, som ofver os bestillet er at befale och udi artichelsbref befalet ere, tro, hørsomme och lydige udi alt, hvis de paa kgl. maits. vegne befalendis vorder, saa och imod rigens fiender os lif och blod uspart lade befinde, med officererne holde til haabe mod alt motvilge och oprør och det hielpe at straffe och epter disse opleste artichler os aldelis hafve at rette och udi alle maader forholde som goede tro tiener och erlig krigs- och skibsfolk eigner och bør, saa sant hielpe os gud och hans hellige ord.

Gifvit paa vort slot Friderichsborg den 8. maii aar 1625. Under vort signet.

Christian.

161.

1625 10. maj. (paa vort slot Kiøbenhafn.) *Krigsartikler for fodfolk og rytteri.*

T: Krigs Artickle Som Wii Christian den Fierde . . . Vore Officerer oc Soldater til Hest oc Fod, huad heller de ere verffuede eller vdskreffne Danske saa vel som andre Nationer: ville forestillet haffue, huilcke de loffue oc suerge skulle, oc dennem der effter vdi alle maade haffue at forholde. Prentet i Kiøbenhafn, hoß Henrich Waldkirch. Anno M.DC.xxv., *signeret A—F.*

K: Koncept på dansk, bestående af en med en almindelig skriverhånd udført renskrift med rettelser som oftest med kansler Kristian Friis's hånd. Indholdet af tittelbladet til T findes her som overskrift til teksten. Hist og her ere i randen nogle ord blevne af fugtighed ulæselige.

O: Articulsbrieff, Worauff Vns, von Gottes Gnaden, Christian dem Vierdten . . . Vnsere sämbtliche Officirer vnd Soldaten zu Roß vnd Fuß . . . sich vnterthänigst verhalten . . . sollen. Gedruckt zu Copenhagn, bey Henrich Waldkirch, Im Jahr 1625, *signeret A—I.*

Efter O er vist trykt et oplag af den tyske oversættelse, der ellers har samme tittel som O, men i slutningen af titlen lyder: . . . sollen. 1625. Erstlich getruckt zu Copenhagen bey Henrich Waldkirch, *og er signeret A—Ej.*

Konceptet til krigsartiklerne viser, at de ere undergåede forskellige omarbejdelser og udvidelser, inden de fik den foreliggende skikkelse. Den oprindelige affattelse var i 87 §§ og endte med § 109 ndfr. I denne affattelse, som forelå renskrevet, blev så med samme hånd, som skrev den foreliggende hovedtekst på løse blade, tilføjet §§ 51, 52, 54—57, 63—66 ndfr. og vist også §§ 62, 82, 83, 87, 90, 91, 95, 97 og 99, men de blade, hvorpå de sidstnævnte §§ have været opførte, ere nu bortkomne. Det således foreliggende manuskript blev derefter revideret af kansler Kristian Friis, som rundt om foretog ændringer og særlig gennemrettede teksten fra § 44—109 ndfr. og endvidere tilføjede §§ 48 og 92, hvorhos han gennemførte den nedenfor anvendte nummerorden fra § 45—109. Herefter bleve så §§ 110—140 tilligemed edsformularen tilføjet, renskrevet med den håndskrift, med hvilken hovedteksten i det hele er skrevet. Også i teksten til disse §§ gjorde Kr. Friis nogle rettelser, men i nummerbetegnelsen ændrede han ikke noget.

Det vil heraf fremgå, at krigsartiklerne er et fra Danske kancelli udgået arbejde. Opel har (Der niedersächsisch-dänische krieg 2, 167) fremsat den formodning, at den af Kristian IV. som krigsråd engagerede oberst Vilhelm von Kalcheim, genannt Lohausen, skulde have haft indflydelse på affattelsen af krigsartiklerne. Denne indflydelse måtte da have haft den ældste redaktion i 87 §§ eller måske §§ 109—46 til genstand, og de måtte da antages oprindelig at have været affattede på tysk, da obersten næppe har forstået dansk. Således som det foreliggende koncept viser, har i hvert tilfælde Kristian Friis æren for den endelige redaktion. Den trykte tyske tekst til artiklerne er under alle omstændigheder kun en oversættelse efter den foreliggende danske.

Af ældre danske krigsartikler er de af 1611 4. april (no. 34) noget benyttede, men den ny tekst udviser overfor disse stor udvidelse, og selv de benyttede §§ ere til dels stærkt omarbejdede. Muligvis er også hist og her benyttet krigsordning 1611 10. april.

Først skulle de alle samptlig oc enhver for sig, høig oc laug, ingen undtagen, sverge os som deris konning oc krigsherre troligen, erligen, villigen oc efter, som disse artikle ydermere indeholder oc erlig krigsmend eigner oc bør, mod alle vor oc rigens fiender med lif oc blod tre maaneder oc siden saa lenge, vi dennem behøfve, at tiene, være sig udi marken, udi eller for befestninger til land eller vand; dernest oc at de af deris yderste formue sig vilde beflitte vor, vor rigers oc des indbygeris skade at afvende, vort oc voris rigers oc undersaatters gafn oc beste at vide oc derudinden ingen flid, fare eller umage[1] spare, saa lenge gud vil unde enhver sit lif oc det kand strecke. Dernest oc disse artikle hver oc en at holde oc efterkomme, hvilke artikle udi generalmunstringen, rettens administration oc ellers oplæsis skulle, paa det enhver kand vide skam, straf oc uære at flye oc undvere oc derimod sig dyd, dapperhed[2] oc sin egen advancement at beflitte.

Kilde til 1. punktum i det hele: Krigsartikler 1611, indledning.

[1] *O:* ungemach. [2] *Således og K.*

I. Om guds ords hørsomhed, des misbrug, svergen, banden oc dricken.

1. Eftersom ald lycke oc velsignelse af gud den allermectigste herkommer oc af hannem allene kand tilbedis, da skulle voris generalfeltmarschalk oc alle ofver- oc underofficerer oc soldater icke allene den samme almectigste gud, naar noget generalslag eller storm fore er, efter gammel krigsbrug om lycke oc seier tilbede, meden oc hans guddommelig majestet for oc ofver al ting hiertelig frycte oc om lyckelig fremgang oc seier tilbede oc hans hellige ord gierne høre oc icke forsømme prædicken, [1]naar dertil omslais eller omblæsis. Findis nogen at dricke oc sverme under prædicken, er det gemen rytter eller

[1] *O:* wann dazu umbgeblasen oder die trummel gerüret wird.

knegt, straffis met jernit, er det oc officererne, atvaris første gang oc anden af øfversten eller feltmarschalken; sker det oftere, hafve forbrut sit officium.

2. Naar prædicken [1]omslais eller omblæsis, skal øltappen (uden til siugis nødtørft) indstillis; findis nogen marcatente eller anden det at giøre, straffis derfore efter krigsrets sigelse.

[1] *O:* umbgeschlagen oder umgeblasen worden.

3. Enhver skal sig oc entholde guds hellige nafn oc ord at misbruge oc aldelis sky den uchristelig oc utilbørlig sveren oc banden. Blifver nogen befunden, som motvilligen oc forsettelig udi saadan guds fortørnelse blifver fremturendis, naar hand af sin officerer blifver atvarit, hannem skal hans besolding forringis oc hand skal derforuden fengslis nogle dage til vand och brød, oc hvis hand enda fremdelis derudinden fortfarer, skal hans verge oc alt, hvad hand hafver indtil skiorten, hannem fratagis oc hand siden udaf voris tieniste oc bestilling forvisis.

Kilde i det hele: Krigsartikler 1611 § 1.

4. Saafremt nogen sig lader høre met nogen vitterlig gudsbespottelse oc guds ords oc des tieneris forhaanelse, den straffis paa ære oc lif uden al naade.

5. Saafremt nogen officerer udi idelig dricken oc fylderie sig lader befinde, den skal dermed uden videre proces hafve forbrut sit officie oc det skal strax igien med en dyctig oc ædru officerer besettis. Skal oc derforuden enhver gemen rytter eller knegt afholde sig fra det unaturlige besteske dricken oc fylden under straf efter, som feltmarschalken hannem paaliggendis vorder. Begaar nogen udi fuldskab en forseelse eller misgierning, være høiere straf undergifven, end om hand den ædru beganget hafde. End forsofver nogen af druckenskab fienden modstand at giøre, hans besolding forringis, forvisis uden pas oc gever eller oc straffis paa lifvet efter sagens leilighed.

Kilde til 2. punktum: Krigsordning 1611 I § 2.

6. Ingen ofver- eller underofficerer, krigsraad eller nogen anden, hvo som heldst det oc være kand, maa anrette noget laug eller gilde inde paa vore befestninger oc besetninger, særdelis om høie fester, paa det fienden derofver icke aarsag til anslag skal blifve gifven.

II. Om befal eller commendo oc oprør.

7. Enhver, ingen undtagen, skulle ære oc følge voris tilforordnede commissarier som os self. I lige maade skulle alle andre officerer oc soldater være generalen oc siden feltmarschalken hørige oc lydige oc rette sig efter, hvis de befale. Dernest skulle oc adel oc uadel, høi oc laug officerer, rytter oc knegt være deris egne ofver- oc underofficerer, enhver efter sin stand oc commendo lydige oc følgactige oc lade sig villige befinde, være sig dag eller nat, til eller fra fienden udi besetning, beleigring, i marken paa toug eller vagt til land eller vand oc al tid, som leiligheden udesker, ved hele eller halfve corneter[1], fennicker eller roder gierne lade sig bruge, saa vel som oc være plictige alt arbeide oc bygning mod ald fiendenød at giøre oc fuldende alt under menedigis lifs- eller fingris straf efter krigsraadets eller standrets, om nøden det udkrefver, sigelse, oc som forseelse er til. I lige maade skal enhver rytter oc knegt være den ritmester, captein oc anden officerer, som end icke ofver hannem ellers commenderer, til voris tieniste følgactig, synderlig i sin egen ritmesters, capteinens eller officerers fraværelse.

Kilde i det væsentlige til 1. punktum: Krigsartikler 1611 § 6; til 2. og 3. punktum a. st. indledningen; til sidste punktum jfr. a. st. § 2.

[1] *O forbig.:* corneter.

8. Hvo som heldst nogen oprørske ord, som myterie oc ulydighed kand foraarsage, lader falde eller oc dennem efter andens mund beretter, være sig paa hvad sted det være kand, i lige maade oc hvo som heldst nogen op-

røriske gemen eller sammelkomst, hemmelige eller aabenbare holder eller oc myterie, ofverfald eller ofverlast med gierninger eller foractelig eftertale, hemmelig eller aabenbare enten self mod voris tieniste opvecker oc beviser vore commissarier, officerere oc befalhafvere eller oc ser oc hører, at andre, som icke ofver samme officerer hafver at befale, noget saadant dennem beter, anmoder eller eftersiger oc sig icke derimod setter, den eller de straffis paa ære, fingre oc lif efter sagens leilighed oc artikle. Hvo oc ellers noget forbemelt hører eller erfarer oc det icke i tide fra sig siger til den eller dennem, paa vore vegne hafver at befale, saaledis at det kand forekommis, være lige straf undergifven. Befindis oc nogen officerer udi saadan forseelse, være høire straf undergifven.

Jfr. krigsordning 1611 I § 6.

9. Under lifs straf maa ei heller nogen holde samling hemmelig eller aabenbare uden den øfverste commandeurs vidskab, ei heller sig forsamle om nogit at begiere af commissarierne eller sine officerer, være sig pendinge eller andet, anseendis enhver hafver allene oc for sig self med tilbørlig respect hos sine ofverofficerer at søge oc angifve deris nødtørft eller oc for krigsraadet, som efter formeldis. Befindis nogen officerer i saadan forseelse, være lige straf uden ald benaading undergifven.

10. Hvo offentlig raaber om penge, om hand allene er, hafve forbrut sin rest oc forvisis uden gever oc pas.

Hvo om penge raaber i soldaters forsamling, være lifsstraf undergifven.

Hvo om penge raaber, naar mand for fienden eller paa nogit toug eller anslag er eller nogen vor tieniste forehafver, hafve forbrut ære oc lif.

11. Naar oc den, øfverste commendo hafver, ellers vil holde gemene, da skal enhver under en maanids solds fortabelse komme tilstede; da maa oc ingen noget paa

sin eller nogen andens vegne foregifve, ei heller under straf at forvisis uden rest oc pas eller oc paa lifvet efter sagens leilighed, begynde nogen ulyd[1], raaben eller perlemente.

[1] *O:* wiederspenstigkeit.

12. Hvo sig rotter eller til verge stiller mod sin officerer, naar hand enten paa toug eller vagt straffis for nogit, som hand giør, hvilket forbudet er eller en soldat icke vel anstaar, eller oc ellers griber til sit verge mod sine officerer, hafve forbrut rest, pas eller lif efter sagens leilighed.

13. Ingen officerer, høi eller laug, maa ubilligvis ofverfalde oc ihielslae sin rytter eller knegte under lifsstraf. End slar eller saarer hand hannem for sine egne sager eller uden høibillig sag, oc som voris tieniste kand foraarsage, staa derfor til rette for krigsretten oc hafve forbrut sin bestilling, om det tiere sker, som den, den misbrugt hafver, uden generalen eller feltmarsschalken hannem vil benaade.

III. Om justicien oc regiment at underholde[1].

14. Generalen eller oc den, øfverste commendo hafver paa hvert sted, skal med de øfverste officerer, capteiner oc, naar ofverofficerer icke ere, andre underofficerer saa mange, som udkrefvis et krigsraad at bestille, krigsretten besidde i det ringeste en gang hver uge oc saa vit, tiden det kand taale, paa en vis dag oc da ordele, hvis sager forefalder oc lade beraadslage om det, som nødtørften tilsiger, saa oc antegne udi et vist protocol, som i god forvaring oc til videre efterretning oc execution skal holdis, hvis udi krigsraadet forrettis, oc hafve indseende, at enhver vederfaris den del billigt. Naar saa mange officerer icke til stede ere oc nøden eller retten det fordrer, kand ordelis oc dømmis af sergenter, corporaler, adelburs oc ellers

[1] *Denne overskrift fattes i O.*

ved beste rytter oc knegte standret holdis efter den, det øfverste commendo hafver, hans befaling, oc som hand ved at forsvare.

15. Naar krigsretten holdis, da maa oc enhver dog for sig self allene oc ene værendis klage sin nød oc ansige sin anfordring, som hand til nogen sin ofverofficerer hafver, om hand sig besverget finder, oc dog icke derfore eftertractis eller lide, om hand det icke bevise kand, som hand paaklager, med mindre hand nogen med udtrykte ord saaledis angriber, at det dens ære for nær er oc hand, som beskyldis derfore, kunde lide paa sin ære, [1]om sagen gik hannem under øine.

[1] *O:* da im die sache unter augen gangen were.

16. Skal oc enhver være forplict retten at styrke oc de, sig derimod forser, at tvinge oc hielpe at straffe saa oc i alle rettens sager profossen at være behielpelig under tilbørlig straf.

Jfr. krigsartikler 1611 § 52.

17. Enhver er forplictet at hindre oc til stede holde den, som udi nogen offentlig misgierning befindis, indtil hand officererne eller profossen føris eller tilstillis, hvorfore oc ingen maa nogen misdedere dylge eller hos sig vidende holde, megit mindre hannem borthielpe eller undsticke under straf, ved bør[1].

Kilde i det væsentlige: Krigsartikler 1611 § 54.

[1] *O forbig.:* under . . . bør.

18. Hvo profossen eller hans knegte hindrer nogen at angribe, som sig utilbørligen eller mod forbud anstiller, være under lifsstraf oc derforuden, dersom nogen skyldig eller misdedere for saadan forhindring undkommer eller oc borthielpis eller handhefvis af en eller flere, lønlig eller aabenbare, da være den eller de, det hindre eller hannem hiulpet oc forstuckit hafve, i dens sted, som undkommer.

Kilde i det væsentlige: Krigsartikler 1611 § 53.

19. Under lifsstraf maa ingen skarpretteren ofverfalde eller forhindre, indtil retten oc den afsagde dom aldelis er efterkommit.

Kilde i det væsentlige: Krigsartikler 1611 § 29.

20. Hvilken øfverste, ritmester, captein eller officerer, sin soldatis faute bevist er oc hannem derfore icke lader indsette oc generalen det ansige, hafve forbrut alle fordel oc løn af compagniet[1] saa oc sit officium fire maaneder. Giør hand det anden gang, da skal hand casseris som den, der sine soldater icke værdig er[2] at commandere, [3]meden met letfærdighed holder oc dylger.

[1] *O forbig.:* af compagniet.
[2] *I K er herefter slettet:* eller forstand hafver; *O tilf.:* oder keinen verstand hat.
[3] *O:* besondern der leichtfertigkeit nachhengt und dieselbe verhelet.

IV. Om forræderie, festningers opgifvelse, ofver- oc bortløben.

21. Hvo sig forbinder os, voris lande oc riger nogen skade at tilføie, nogen voris festning oc skantze, flecke eller skib at op- eller ofvergifve eller oc derudi samtycker, skal som en ærløs menæder hengis uden ald naade.

Samme straf ere de undergifne, som om saadant vidskab hafve eller bekomme oc det icke saaledis fra sig sige, at det dennem, som paa vore vegne befalning hafver oc os det troligen mener, i tide vorder til kiende gifvet oc saa, at det kand forekommis, oc er den, noget skelmstøcke eller myterie sig foretager, om hand det end icke kand fuldbringe, lige saa høi straf undergifven, som hand kunde være, om hand det fuldbragt hafde.

22. Hvo med fienden, hans tromslager, trommetter eller bud, uden de dertil forordnede ere, eller oc anden mistenkte uden feltmarschalkens forlof taler eller sprok holder eller i andre maader med fienden eller hans anhang vexler bud eller oc bref til eller fra dennem uden generalens paa det sted forlof forsender eller antager eller

oc i nogen maade fienden hielp beviser, hafve forbrut ære eller lif eller begge, om det med forsæt sket er, oc efter sagens leilighed[1]. Hvis bud oc brefve, som fra fienden kommer, [skulle] ved ære oc plict ufortøfvet, uopbrøt oc [2] uden forspørger den, commendo hafver, tilstillis. Hvo oc ellers skrifve vil fra leigrit, gifve det feltmarschalken til kiende[3].

Kilde til 1. punktum i det væsentlige: Krigsartikler 1611 § 15 jfr. krigsordning 1611 I § 27.

[1] *O forbig.:* oc efter sagens leilighed.
[2] *O:* ohne vorgehende nachforschung.
[3] *O forbig.:* Hvo oc ellers . . . til kiende.

23. Hvo nogen forrædelig tegn, skyden eller nogen andre saadanne stycker enten foretager oc samtycker, være sig paa toug eller vagt, pas, skantzer, løbgrafve eller nogen sted, eller det tiendis hos sig beholder, naar hand fanger nogen kundskab derom, hafve forbrut ære oc lif[1], efterdi enhver icke allene bør sig derimod at sette, meden oc strax hemmelig oc uformerkt sine ofverofficerer oc profossen derom atvare.

Ei heller maa nogen, hvo det er, noget særdelis tegn med skyden, ild, raab, siungen eller andet afmerke gifve dag eller nat, hvad mening det oc sker udi, uden det sker til vor tieniste oc med den, som øfverste commendo hafver, hans villie oc vidskab under straf paa pas, gever oc rest eller oc paa lifvet, om det med ont forsæt sker[2]. Samme eller høire straf er undergifven dem, som forfarer om noget speiderie eller mistenkt person at være udi leirit eller nogen besetning oc strax derom icke profossen oc siden sine ofverofficerer ansiger[3].

Jfr. Krigsartikler 1611 § 37.

[1] *I K står herefter tilskrevet af Kr. Friis:* efter sagens leilighed; *O tilf.:* nach gelegenheit der sachen.
[2] Under straf . . . sker, *er i K tilskrevet med Kr. Friis's hånd.*
[3] *I K er herefter overstreget:* Andseende enhver officerer och soldat til hest och fod plichtig er, naar nogen ubekient sig hos dennum andgifver, eller och udi deris quarter kommer, derom at atvare de øfverste officerer under høi straf.

24. Lifsstraf er undergifven den, der falske oc forræderske tiender fører oc udsiger, som mistrøst under folket enten i beleigring, slactordning, storm, toug eller vagt kand foraarsage, dog hvis enhver forekommer om forræderie, fordectige personer eller oc noget andet forbemelt, som kand til skade gerade oc udtydis, det skal hand strax den, som øfverste commendo hafver oc sine officerer, som hannem nest, oprictigen hemmelig til kiende gifve saa oc, hvorfra hand det hafver, under lifsstraf. Ellers hvis tiender om fienden ankommer, skal enhver være forplict at holde hemmelig oc dennem ansige som forbemelt, saaledis at de strax den, som commendo hafver, kand vorde til kiende gifve[t].

Hvo oc ellers noget andet formerker eller oc af sig selfver noget betenke kand, som os oc voris til fordel oc fienden til skade kand gerade, den gifve sig det sine officerer strax til kiende.

Kilde til 1. punktum i det væsentlige: Krigsartikler 1611 § 64.

25. Ingen captein, leutenant, fendrik eller officerer, uden dens forlof, som ofver hannem hafver at befale, drage under ære- eller lifsstraf, eftersom skade deraf foraarsagis eller oc deraf kand formodis, fra den plats, hand i besetning ligger, om pendinge eller anden forretning, om hand end kunde siunis derudi nogen god mening oc intention til voris tieniste at hafve, meden enhver vare vel oc for al ting det, hannem er befalet.

26. Ingen ofver- eller underofficerer eller soldat skal under nogen undskyldning, hvad den oc er, begifve sig med sin vilge uden befaling udrefven oc ubestormet fra den post, hannem er befalit at vare, være sig bro, pas, breske, redute, skandze, løbgrafve eller fra nogen sted, hannem betroit er, under lifsstraf uden ald naade, med mindre hand saadan aarsag for krigsraadet hafver at indføre, at enhver erlig maa kiende det ingen skinaarsage at

være oc kand hafve den beskylte til ofverflod at undskylde, ti saa bør sig. Om oc nogen udi nogen beleigring en eller mere storme udstode eller oc mod fienden giorde, skulle de derfore icke mere besolding fordre, meden med deris ordinarie besolding lade sig nøie, efterdi de dertil ere antagne.

27. Meget mindre skal nogen den festning, ort oc plats, hannem at bevare er befalet, hvad heller hvis undsetning er at formode eller ei, til fienden ofvergifve under lif, ære oc gods, rørende oc urørende, straf oc fortabelse, undtagen hand derom fra os befalning hafver bekommit eller oc hand den saa lenge holdit hafver, som hannem er befalet. End nødis nogen en festning at opgifve for høieste oc ulidelig mangel af folk, proviant eller munition oc derom os self i tide icke hafver atvarit, staa derfore til rette for krigsraadet, om hans forseelse befindis oc hand sig nøigactig icke kand erklere. Skal oc alle neste befalingsmend i nødstid undsette festningerne, med hvis de kunde opbringe, som de ville forsvare. Hvo oc i nogen befestning commanderer, skal til defensionen[1] i tide spare oc holde til raade, som hand vil forsvare oc strax lade antegne, sammelbære oc forvare alt hvis munition eller proviant eller andet, som udi befestningen findis, [hvo det][2] oc tilkommer[3]. Hvad oc enhver privat deraf tilhører oc til voris krigsfolk forbrugis, det ville vi enhver tilfulde nøie lade betale.

[1] *Dette ord er i K slettet.*

[2] *Således K; ordene skyldes en utydelig rettelse, som af den, der renskrev K til trykning, er læst:* vorder.

[3] *O forbig.:* hvo det oc tilkommer.

28. Ingen skal i nogen beleiring beraadslage, meget mindre raabe eller tale om platsen oc festningen at ofvergifve til fienden eller den at forlade, icke heller sig veigre i at fechte oc sit sted at forsvare eller at arbeide; icke

heller giøre andre forskreckede eller ulystige til defensionen med tale eller gierning under galgens straf.

29. Hvo som heldst mod sin æd oc ære til fienden ofverrider eller løber, hafve som en erløs menædere oc skelm forbrut ære oc lif, naar oc hvor hand betrædis. Hvo ellers bortrider eller løber fra sin fane, om hand end paa veien ophentis, uden forlof eller pasbort, hand nyder ei heller quarter, oc saafremt hand betrædis, da straffis hand paa sit lif. End undkommer nogen, som enten til fienden eller ellers bortløber, da holdis strax af feltmarschalken oc neste officerer retten ofver hannem, oc til hest oc fod forkyndis hand ved udblæsen eller tromslag en feltflyctig oc nefnis derhos en krigsretdag. Lader hand sig da finde oc hans undskyldning antagis, være sig fri. End blifver hand ude, erkleris ærløs oc siden skal hans nafn slais paa galgen. Hvo oc vidende med saadan en omgaais, hvad keiser- oc kongedom det oc i er, eractis lige saa god som saadan en forløben skelm.

Jfr. til dels krigsordning 1611 I § 25.

V. Om parlemente oc opløb.

30. Ingen være sig ret ophof til nogen tumult eller opløb under lifsstraf; maa oc ingen nation bevise den anden nogen spot, være sig med ord eller gierning. End hvo udi nogen tumult, tvedragt eller slagsmaal raaber eller samler sin nation eller compagnie til hielp eller oc gemen derom holder oc hitzer en nation eller compagnie mod det andet eller oc uden forlof raaber at sla oc rotter sig, den skal hengis.

Krigsordning 1611 I § 29.

31. Hvo anden lycter[1] eller saadan foractelig ord tilsiger, ligge i jern til vand oc brød nat oc dag. Naar oc nogen skelden, pucken, traadsen, pasquilliren, slagsmaal eller anden ofvervold eller foract sig tildrager, da

[1] *O:* lügen straffet.

skal den, som øfverste commendo hafver i det sted eller besetning, dennem, som i saa maade uens ere, for sig fordre, vidner oc omstender forhøre oc raandsage oc lade den beskadigte, som er offenderet, med sine officerers raad ske billig afbed oc derforuden skal samme beskadigte vedergiøre paa den anden [1]med lige verk eller oc efter leiligheden forvisis uden rest, pas oc gever, saadan despect, som hannem vederfarit er[2], oc siden, om den skyldige i tienisten forblifver, da skulle de forligis; vil de icke, da lige den, sig veirer, i jern til vand oc brød, til hand sig lader forlige. End er ingen vidne om deris tvist, da skulle de sig strax udi commanderens nerværelse lade forlige under straf som forbemelt. Maa oc ingen, som beleidigis, under høieste straf sig anderledis hefne end ved retten, oc skal enhver strax gifve sin øfverste til kiende, naar hannem nogen despect vederfaris.

Til sidste punktum jfr. krigsartikler 1611 § 18.

[1] *O:* mit gebürlicher straf. [2] *O forbig.:* saadan despect . . . er.

32. End om generalen eller feltmarschalken, til hvis kiendelse saadant staar oc udi hvis fraværelse haanden af de sig foruvilgende af deris officerer skal tagis eller oc de indliggis, befinder omstendene saaledis, at det icke mueligt er, de interesserede deris ære ubeskadiget uden balgen at fordrage, oc det tillader, da skal det ske uden leirit eller garnisonen, dog ei efter beset vagt, ei heller maa nogen bruge andet verge end sin degen, ei heller dermed sticke, ei heller tiere sammeladis end en gang.

Jfr. krigsartikler 1611 §§ 17, 19, 46.

33. Hvo sit verge skyder eller kaster efter anden eller oc nogen slaar, meden hand ligger oc er vergeløs, eller siden fred er tagen, forvisis uden rest oc pas. End døer den beskadigte, da straffis den, skaden giorde, paa sin hals uden ald naade.

Til 1. punktum jfr. krigsartikler 1611 § 19.

34. Gammel had oc trette maa ingen, saa lenge tougit varer, med ord eller gierning igien begynde eller hefne anderledis end ved retten. End foruvilliger[1] sig nogen rytter eller knegt uforseendis, da skulle de, hos ere, tage fred oc icke tilstede, at de anden gang sammelkommer. Fanger den, sig icke vil sige lade, skade, hafve den for hiemgield, oc skulle de dog begge derforuden staa til rette, som ved bør oc tiden oc stedet er til, der som de saadant begynder.

Jfr. Krigsartikler 1611 §§ 18, 19.

[1] *O:* verunwilligen.

35. Hvo uden øfverstens forlof anden fordrer med degen, hafve forbrut ald sin rest [1]oc ligge eller løbe efter profossens vogn i jern trei dage til vand oc brød oc anden gang fire dage[2] oc forringis sin besolding. Lige straf ere de officerer undergifne, som vagten commandere, oc enten den fordrende eller fordrede udstede[3].

[1] *O:* und sol bei dem profos liegen oder bei seinem wagen 3 tage in eisen lauffen.

[2] *O tilf.:* wie gedacht.

[3] *O:* auslest.

36. Ingen drage sit verge paa nogen (som icke under hans commendo staar eller oc den, som icke feltfluctig vil blifve, oc som artiklerne ellers tilsteder), uden forlof, om hand end intet dermed forretter, under straf at fratagis alt sin hafve oc uden pas forvisis. Lige straf er den undergifven, som med degenen i balgen eller med stok eller sten slaar, saa blodet efterkommer.

37. [1]Hvo nogen, som degenen berger, mundslag gifver, hand skal forvisis uden pas oc derforuden slais igien[2] af den, hand saadan mundslag gifvet hafver, udi det hele compagnie eller corporalskabs nerværelse, som den tien under, der mundslaget bekommit hafver.

[1] *O:* Wer einen werhaftigen einen mundschlag giebt, der.

[2] *I O er her indløbet en fejl, således at meningen er uforståelig.*

38. Hvo knif bruger nogen at beskadige, miste sin haand[1] oc hafve oc forvisis uden pas.

[1] *O:* sein gut.

VI. Om andre misgierninger.

39. Hvo, der voldtager oc krenker nogen kvindisperson end oc udi fiendeland, hafve forbrut sin hals.

40. Hvo, der ofvervelder, ofverfalder, slaar, saarer, støder, truer prædicantere eller andre geistlige, kvindispersoner, gammel folk eller oc smaa børn, som ingen modstand giøre, om de end fiender ere, forvisis tienisten uden gever eller oc straffis paa sin hals uden ald naade efter sagens leilighed.

Jfr. Krigsartikler 1611 § 3.

41. Hvo, mod gammel sedvaane, endoc i fiendens land, kirker bryder, berøfver, vanærer, der i losserer oc dennem ei beskytter, saa vit hand kand, forvisis uden gevær oc være sig ærløs eller oc straffis paa sin hals efter sagens omstende. End fiende[1], som sig i kirken salverer, hafve quarter paa lifvet, om hand sig fangen gifver, uden hans forseelse det icke tillader. I lige maade maa ei heller nogen hospitaler, skoler eller klostere nogen gevalt giøre, om de sig ei til verge stille.

[1] *T:* findis.

42. For det sidste, hvo udi aabenbare skendelig gierning, troldom, mord, hoer, skam[1], voldtegt[2], tyfverie, brenden, røfven[3], plyndern udi voris egne lande eller oc andet sligt lader sig befinde, straffis paa lifvet eller ære oc lif efter ordentlig krigsret oc brug.

[1] *O forbig.:* skam.

[2] *O:* gewaltätigkeiten.

[3] *O forbig.:* røfven.

43. Gemene horer skulle ei tilstedis, meden strax forvisis. Lader de sig siden finde, da hudstrygis de af skarpretteren.

VII. Om munstring.

44. Alle musterroller skulle formeris efter den første,

dog at officererne for antegnis oc[1] adelbursene eller rotmesterne hver for sin rodde; ellers skal hverken blant adelbors eller soldaterne nafnene forsettis, meden staa i samme orden, som de i første munstring stod, med mindre de rodder igien uddelis efter, som de forlofvis, døer eller slagne vorder. De, bortløbne ere, skulle paa it sær blad bag antegnis oc en galge hos hvert nafn.

[1] *O forbig.:* for antegnis oc.

45. Hvilken officerer eller soldat, som icke vil lade sig munstre eller telle, hafve dermed forbrut ald sin rest, boehafve oc tieniste saa mange, som vi icke i tieniste ville beholde, oc forbide dog efter sin rest til tid, det os betale beleiligt falder.

46. Ingen fordre sig paa munsterplatsen, toug eller nogen faction høire besolding, end hand er antagen fore. End indfalder trætte om bestallings forklaring, det staar [1]til feltherrens ordel[1].

[1] *O:* zu unser erkantnus.

[2] *Sidste punktum er i K tilskrevet af Kr. Friis.*

47. Paa alle munsterpladse skal icke allene rytter oc knegte, meden oc alle officerer self være til stede, om deris besolding dennem skal gotgiøris, oc derforuden paahafve deris fulde gevær uden ringeste feil under en maanids solds fortabelse.

48[1]. Ingen soldat til hest eller fod passeris udi munstringen, som icke enten sit ærlige pasbort hafver [2]eller af den afkomst vidis oc saaledis qualificerit, at hand kand giøre tieniste, som det sig bør. Saafremt officerer forstrecker nogen soldat ofver laufgelt, hvilket icke kortis, bevise sig det for commissarien paa musterpladsen i[3] dens nerværelse, det forstragt er, oc lade sig det betale af den, laant er, efter commissariens sigelse.

[1] *§ 48 er tilskrevet i K af Kr. Friis.*

[2] *O:* oder guten herkommens und.

[3] *T:* ei.

49. Hvo under andet end sit rette nafn, tilnafn oc

den landsords nafn, hvor hand er fød, giemmelgaar, andens gevær eller hest bruger, anden sin vaaben oc verge eller hest at bruge laaner, forvisis som en letfærdig uden verge oc pas, oc skal hver rytter oc knegt actis paa det contrasegno eller tegn, hand paa mand eller hest antegnis med. End blifver nogen lefverit pendinge paa krigsfolk, da hvo sig mere soldater lader betale, end hand er sterk paa, item hvo med falsk munstring omgaar, officerer eller soldat til hest eller fods saa vel de, nogen dertil bruger, som de sig dertil lader bruge, hvad heller nogen tvende gange gemmelgaar eller rider under it eller to compagnier eller oc sig indstiller oc mustrer for den, hand icke betiener, den eller de hafver forbrut ald sin rest oc casseris som en ærløs eller straffis paa lifvet efter sagens leilighed oc kiendelse.

50. Skal enhver tilregnis 32 dage om maaneden oc naar ugeløning gifvis, da, naar den en dag gifvis paa en mandag, gifvis den siden otte dage mod en tisdag, derefter paa onsdagen oc saa fremdelis. Afregning skal ske hver halfve aar en gang eller oc, naar krigsmanden forløfvis, dog dersom det kunde hendis, at lænings afregning eller anden betaling nogle uger eller maaneder icke til bestemte tid kunde være til stede, efterdi penge ofver strømme maa fortføris, saa oc af fienden kunde forhindris eller af anden aarsag, da skulle krigsfolket ei derfor være mutvillige eller lade oprørske ord falde eller understaa sig at tvinge commissarien eller nogen anden til betaling, meden de skulle icke desmindre plictige være en tid lang at hafve gedult oc dog dis midler[tid] lade sig befinde villige mod fienden oc giøre alt, hvis erlig officere saa oc ryttere eller knegte bør at giøre[1] i besetning, beleigring, i marken oc alle maader, som fienden kand forhindris oc

[1] *O tilf.:* unweigerlich.

hafve nogen skade oc afbrek oc vi oc vore riger nogen tieniste af under lifs- oc ærisstraf.

Jfr. Krigsartikler 1611 § 5.

[1] *O tilf.:* unweigerlich.

51. Enhver soldat til fods skal med sig føre paa munsterpladsen en god degen, en cuirassirer i lige maade en god degen oc it got par pistoler, en arquebuser sin degen (en arquebuse) oc en god pistol. Saafremt forbenefnde krigsfolk dermed, som det sig bør, icke ere forset, da maa commissarierne slaae dennem i støcker for deris øien oc være bemectiget at lade kiøbe dennem andre gode udi stedet for billig værd. Ellers med det andet gevær skulle krigsfolket til hest och fods af os beværis, oc skal en soldat til fods udi sex maaneder afkortis for sit ofververge en maaned sold. Cuirasserene skal anamme deris cuirasse for 15 riksdaler, archibuserne skal forskaffes bryst- oc rygstøcket oc en pot[1] for 11 riksdaler. Betalingen for samme vaaben skal rytteriet efter haanden udi 10 maaneder afkortis.

[1] *O:* einen pot.

52. Naar rytteriet eller fodfolket igien aftackis, da skulle de være forplictede at lefvere deris gevær fuld oc ferdigt igien, oc skal dennem da gifves en tredie del ringere, end de self derfore hafve betalet, nemlig en cuirasserer bekommer for sit gevær 10 daler, en arquebuserer oc knegt i lige maade à l'avenant[2], meden saafremt soldaterne icke deris fulde 6 maaneder i tieniste blifver oc rytteriet ei i 10, da skulle de lefvere deris gevær igien lige got oc hafve i betaling, saa vit de self derpaa udgifvet hafve, dog al tid en tredie del ringer efter, som forberørt er.

[1] *O:* ein soldat zu fuß.

[2] *I K er herefter slettet:* Saa fremt och nogen mangel paa geverit vaar, da skal krigsfolket derforuden kortis saa megit, som det kand koste at forferdige.

53. Enhver rytter oc knegt skal antaggis oc be-

vergis med saadan vaaben, oc som hand ved at omgaais med, oc skulle de paa deris egen bekaastning underholde[1] deris vaaben vel færdige oc ved lige. Kommer der paa mangel, da maa læningen af commissarien efter haanden forringis oc deraf geværit vel forfærdigis. End hvo anden gang icke met et fast oc velforvarit sidegevær er forsiunit, hannem skal aftagis saa megit, som det kand kaaste at fuldfærdige, hvilket oc der paa skal anvendis oc derforuden skal hans maanids besolding forringis oc hannem læning oc afregning kortis oc des mindre paa compagniet udtellis. Maa oc ingen sit sidegevær bruge til væd, tre eller deslige at hugge oc tymre under sin besoldings forringelse.

[1] Skal . . . under, *er i K tilskrevet af Kr. Friis.*

54. En cuirasserer skal være forset met en god, sterk hest, 16 palme høi eller oc saadant, at den af commissarierne dyctige kiendis, oc giøris hannem derforuden allene en bidet god besat med en sterk dreng, hvilken fører casqueten, brassalet oc vadsecken, som sig kand defendere, om fornøden oc det befalis.

En archebuserer skal allene gotgiøris en god, risk[1] hest, med mindre nogen adel eller reformeret en person allene vel monterit oc armerit hafde at forestille, som tilforne for enspendinger tient hafde oc vel sig forholdit, oc commissarien det bevilger. Udi vognene skal oc spendis gode oc sterke heste, som al tid skulle gaa gemmel munstringen, oc mue ingen vogenheste tagis under compagnierne, ei heller rytterheste spendis i vognene[2].

[1] *Således og K; O:* risch; *optryk af O:* frisch.

[2] Oc mue ingen . . . vognene, *er i K tilført her af Kr. Friis, medens sætningen først stod bag i § 55.*

55. Oc skulle bidetterne saa vel som alle høie oc lauge officerer deris vognheste oc vogne lade sig bruge udi ald nød, være sig paa anslag eller andre hastige for-

fald at forrette saa oc proviant, tørf eller deslige at føre oc derforuden, hvis af dennem med billighed fordris kand oc de bør at giøre.

56. Saafremt vi vorder til sinds krigsfolket til hest oc fod deris nødtørft at lade tildele i stedet for en del af deris besolding eller oc vi dennem lader udi vore egne eller oc fiendelande indquartere, hvor de deris underhold kunde hafve, da skal en cuirasserer lade sig afkorte for sin hest hver maanet 7 riksdaler oc derimod skal hannem gifvis hver dag oc nat paa sin egen hest 12[1] skolpund hafre eller oc 6[1] skolpund byg oc 12 skolpund høe, item hver uge 4 knippe halm; paa hans bidet skal gifvis hver dag oc nat 6[1] skolpund hafre eller 3[1] af byg oc 6 pund høe oc 2 knipper halm hver uge; item skal her gifvis paa hver person dag oc nat 2 pund brød, 2 pund kiød, $^1/_8$ pund smør oc 3 potter øl eller i stedet for kiød oc smør saa megen fisk, ost eller anden god fetalie, som til lifvets underholdning lige saa meget kand forsla[2], hvilket skal forstaais icke allene om de gemene ryttere, men ocsaa om alle høie oc lauge officerer deris tienere oc vogenheste, saa at for 4 vogenheste oc tvende personer, som dertil hører, skal afkortis hver maanet 22 riksdaler, oc naar de oc ere indquarterede, da skulle de lade sig nøie med den forordnede underhold oc icke bede nogen bekiende til gest.

En arquebusererrytter paa sin egen hest skal lade sig mod underhold paa en hest oc person korte $5^1/_2$ daler. En soldat, som ringist besolding hafver, mod forbenefnde underhold $2^1/_2$ daler, de andre saa oc adelburs oc sergenter 3 daler, ofverofficerer 4 daler oc dog med alt forbemelt sig contentere.

Derimod skulle de aldelis begifve sig de[t][3], som [de][4]

[1] *I O er plads sat af til indførsel af tallene.*

[2] Eller i stedet ... forsla, *er i K tilskrevet af Kr. Friis.*

[3] *Således K; T:* der.

[4] *Således O.*

ellers pleier frie at hafve, oc intet med gevalt eller tvingde foræringer tage fra bonden oc andre venner eller fiender, som er under contribution, eller med hvilke derom handlis. Oc om det stundom skede, at udi 2 eller 3 dage slig underhold skulle mangle, skal dog det, som forskrefvit staar, afkortis, dog at provisionen efter disse 3 dage strax følger.

Oc skal al forbenefnde [1]gerd eller commis tagis med bondens eigen vect oc maal. Hvo herimod giør oc falsk maade[2] eller vect annammer eller bruger, straffis som for andet tyfverie[3].

[1] *O:* waren und commis.
[2] *O:* masse.
[3] Oc skal . . . tyfverie, *er i K tilskrevet af Kr. Friis.*

57. Naar slig underhold dennem icke forskaffis eller icke kunde bringis til veie, skal dennem af den fuld besolding intet decurteris, oc da skal de udi venners lande betale med rede pendinge efter taxten, som derofver giort er; udi fienders land, som uden contribution ere, mue de hente deris nødtørft, naar det dennem er tillad.

58. Øfverste, ritmestere, capteiner oc alle officerer oc soldater skulle lade sig benøie med den tractament oc besolding, dennem giort er, oc renuncere oc afstaa ald anden fordel, som de ellers pleier at prætendere eller prætendere kunde med rette, være sig af deris compagnier, partie, uden det er partie, som sker med forlof, quarter eller deslige. Naar oc nogen med døden afgaar, da skal det ved dag oc time udi compagniets contrerulle antegnis oc siden commissario angifvis oc den dødis vaaben oc verge commissario trolig ofverlefveris, paa det fordelen af de obne lucker oc alt andet os allene maa vorde, som det oc i sig billigt, med mindre hustru oc børn inden aar oc dag eller andre rette arfvinger med god certification inden 6 maaneder sig angifve, hvilke det oc da følge skal, hvorimod ritmester oc capteiner al tid

skal gifvis, naar fornøden oc det befalis, ny anrit oc laufgelt til recreute[1] oc compagnierne at complere.

[1] *O:* die recruten zu machen.

59. Ingen officerer maa uden befaling, efter at compagnierne ere oprettede, nogen antage. Gifver sig soldat an, da skal hand derom søge commissarierne, som efter deris dyctighed med dennem hafver at accordere. Skal oc ingen ritmester eller captein maa gifve nogen forlof eller sette af sin tieniste eller bestilling uden generalens eller feltmarschalkens oc commissarii[1] vilge oc vidskab, hos hvilke hand oc ansige skal, om hand foraarsagis nogen at gifve sin afsked for druckenskab, siugdom, feighed[2], anden forseelse oc deslige. Ingen maa oc gifve den, som for feighed[3] eller derfore casseris, at hand icke saa resolverit mod sin fiende marcherer, som hannem commanderis oc hand bør, eller oc den, som uden befaling eller høi aarsag sig retirerer, saadan pas som andre, eller oc der udi, som hans velforhold for fienden formelde, meden allene, at hand hafver tient oc er forløfvet, paa det en retskaffen soldat saadan berømmelse sig for andre kand hafve at trøste.

[1] oc commissarii, *er i K tilskrevet Kr. Friis.*

[2] *O:* kleinmütigkeit.

[3] *O:* wegen verzagten gemüts.

60. Ingen avancere nogen under it andet compagnie, som 3 maaneder derunder icke tient hafver, med mindre det sker med commissariens oc hans, som avanceris, ritmestere eller capteins vilge oc vidskab.

Ingen ritmester eller høfvidsmand antage sig en andens rytter eller knegt, som ei pasbort hafver. Hvo herimod giør, hafve forbrut sit officie, rest, oc hvis hand hafver, oc forvisis landet. Ei heller maa nogen rytter eller knegt forlocke nogen anden sin dreng eller tienere under straf, som ved bør. Ei heller maa nogen tienere sit herskab

forlade, før aarit er omme eller rette tid efter gaardsrettens[1] videre indhold.

[1] *Gårdsret 1562 §§ 31—34; O forbig.:* efter gaardsretten.

61. Ingen officerer skal bruge nogen soldat, være sig rytter eller knegt, til sin tieniste. Hvo dreng vil hafve, holde sig den uden musterrollen, uden hand som utro vil straffis.

62. Officererne skulle med deris soldaters betaling intet hafve at skaffe, meden enhver officerer oc soldate skal self sine penge opberge af commissarierne. End lefveris nogen penge paa soldaterne, da, saafremt hand dennem mindre gifver, end hand paa dennem oppeberger, skal hans verge hannem fratagis, om hand officerer er, oc skal hand det aldrig maa berge, som den krigen mere for sin fordel end ære oc reputation følger. Er det skrifver, straffis som en utro efter krigsraadets sigelse.

63. Aftackis nogen officerer eller soldat, rytter eller knegt, før end 3 maaneder ere forløbne, da skal saaledis forholdis, [1]at hans kongl. mait. icke skal anmodis om fuld 3 maaneders besolding, ei heller krigsfolket med ald for megen kort tids aftakning oc derpaa følgende betalning ulidelig besvergis, meden derudi holdis paa baade sider maadelig proportion.

[1] *O:* daß uns die besoldung.

64. Saafremt soldaterne, være sig til hest eller fod, hafve tient 6 gandske maaneder eller derfore ere blefne betalede, da skulle de ingen aftaksold[1] hafve at prætendere, mens blifver de aftacket for forbenefnde tide oc icke betalet for 6 fulde maaneder, da skulle rytterne hafve half saa meget til aftakpenge[2], som de hafver bekommit til anritpenge[3], oc soldaterne hver en half maanid sold, som er 2 riksdaler.

[1] *O:* abdanksold.

[2] *O:* zum abszuge.

[3] *O:* anritgeld.

65. Officererne til hest oc fod hafve ingen aftakmaanet[1] at prætendere; de skulle oc self forskaffe sig gevær oc dennem al tid paahafve hos compagniet, casquettet oc brassalerne under rytteriet oc potten[2] hos fodfolket, undertagendis hvilke de dog ocsaa imod fienden, oc hvor behof giøris, skulle bruge.

[1] *O:* abdankgeld. [2] *O:* den pot.

66. Fane maa ei beskenkis, meden touget paastaar, meden efter aftakningen.

67. Hvo sin hest eller vaaben fordobler, fordricker forskenker, om hand icke bedre igien hafver, hafve forbrut ald sin rest oc forvisis uden pas. Samme straf er den undergifven, som saadant vinder paa dobbel eller ellers. Hvo sine klæder fordobler, forvisis uden pasbord, oc maa ingen fordoble eller vinde mere, end hvis rede penge paa stedet opleggis. Hvad saadant oc noget redelig vundit hafver, maa ingen fra hannem tage, eller straffis derfor som for anden vold. Ingen officerer maa giøre nogen forandring uden øfverstens villige; hand skal icke heller tilstede, at rytterne byter eller selger deris heste[1].

[1] Ingen . . . heste, *er i K tilskrevet i randen, men hverken af Kr. Friis eller med den oprindelige håndskrift.*

68. Hvo sit gevær forverrer eller formindsker, i lige maade hvilken rytter eller musqueterer med krud oc lod paa toug oc vagt af sin egen forsømmelse ei vel er forsørget, hafve forbrut ald sin rest oc forvisis uden pas oc verge som en ærløs.

69. Hvo sit verge eller vaaben pantsetter, hafve forbrut ald sin rest oc skal derforuden forringis paa sin besolding. Hvo det til pant tager, hafve forbrut panted oc ald sin rest.

70. Hvo sit ofver- eller underverge fra sig kaster for fienden, hafver ofver anden tilbørlig straf, efterdi hand

dermed siunis at styrke fienden, tabt en maanids sold oc skaffe sig self verge igien eller betale det paa ny.

71. Enhver hafve act paa sit verge. Giør hand noget vort folk skade dermed, straffis som det med forset giort hafde.

VIII. Om vagt, alarm oc des behør.

72. Ingen ritmester, captein eller soldat maa sig med ord eller gierninger lade formerke mod øfverste vagtmester eller oc imod vagten udi deris forretninger under lifsstraf.

73. Hvo drucken paa toug eller vagt kommer, saa oc hvo vagten tilkommer oc sig i sit fulde gevær, som hand munstrer i, ei lader finde hos sin fane eller troppe, straffis første gang i jernit 2 dage oc 2 netter til vand oc brød, anden gang 3 oc forringis paa sin besolding; tredie gang forvisis uden verge oc pas. Maa oc ingen stie fra sin hest paa vagten uden officerens forlof oc hafve enda al tid hesten ved tøilen. Skal oc officerene synderlig hafve i act, at det icke sker uden aarsag oc af de, som i en il igien kand komme til hest, dog skildvagten maa det icke tilstedis, alt under forbenefnde straf.

74. Skal oc enhver [1]ritmester, captein oc andre underofficerer anføre self udi sit fulde gevær i rette tide vagten, oc maa ingen sig derfra absentere uden øfverstens consens[2]. Skal oc ingen, adel eller uadel, lade nogen vaage for sig uden med ritmesterens eller høfvidsmandens forlof. Hvo siug vorder, lade det ansige i tide oc før vagten anføris. Ingen tage nogen paa vagt med sig, som vagten icke paa de steder hafver.

Jfr. Krigsartikler 1611 § 43.

[1] *Rettelse i K af Kr. Friis for:* officerer ved bør, i rette tide. *af Kr. Friis i K; O forbig.:* uden øfverstens consens.

[2] oc maa . . . consens, *er tilskrevet*

75. Ingen maa sin vagt eller nogen saadan hannem

befalede tieniste oc bestilling forsømme under lifsstraf. Lige straf er undergifven den, som paa vagt staar oc saa ilde tilser, at fienden uforvarendis ankommer eller andet sker, som hand burde i tide at atvare oc det icke giør.

Kilde til første punktum: Krigsordning 1611 § 19.

76. Hvo forlaaren skiltvagt eller anden skiltvagt forsofver eller derfra saa vel som fra skarvagten sig begifver, før hand forløsis (uden det sker med corporalens forlof, om dagen paa en time eller to, om natten aldelis icke), hafve forbrut ære [1]eller lif efter sagens tilstand oc skulle andre, vagt hafve, ved deris æd gifve det til kiende.

Jfr. Krigsartikler 1611 § 40, 41.

[1] *Rettelse i K af Kr. Friis for:* sit lif oc skulle.

77. Enhver holde sig stille paa vagten uden raaben oc bulder. Hvo oc paa nogen anslag oc hvor befalis stille at være, forsetlig giør nogen bulder, den hafve forbrut lifvet efter krigsraadets sigelse.

78. Enhver ved [1]sin ære eller lif hafve act paa løssenet oc forgiette sig det icke eller gifver sig det uret. Hvo oc løssenet aabenbarer til nogen, som icke [2]ved bør, den hafver forbrut [3]ære eller lif efter sagens leilighed. Den oc løsenet bør at tage, skal sig vare under samme straf ingen det at gifve uden den, ved bør.

[1] *Rettelse i K af Kr. Friis for:* sit lif hafve.

[2] *Rettelse i K af Kr. Friis for:* voger med hannum, den.

[3] *Rettelse i K af Kr. Friis for:* lifvet; den.

79. Ingen uden generalens forlof lade nogen ud eller ind efter besette vagt.

80. Under lifs- [1]eller ærisstraf efter krigsraadets kiendelse maa ingen paa usedvaanlige steder af nogen lugt ort, leier eller befestning ofver mure, volde eller grafve ofverstige eller udgaa.

[1] *Rettelse i K af Kr. Friis for:* straf, maa ingen.

81. Ingen efter beset vagt drage sit verge paa nogen,

ei heller [1]slais med tørre hug eller giøre nogen tumult eller unødig alarm, ei heller efter beset vagt skyde eller giøre noget bulder, som alarm kand foraarsage under lifsstraf, dog efter krigsraadets paakiendelse.

Kilde i det væsentlige: Krigsartikler 1611 §§ 46, 47; krigsordning 1611 §§ 15, 17.

[1] *O:* treuge schläge geben.

82. Naar alarm sker eller oc omslais eller blæsis, da forføie sig enhver, som for lifsnød det giøre kand, til sin fane oc forordnede larmplads med fulde gevær under lifsstraf.

Kilde i det væsentlige: Krigsordning 1611 § 16.

83. Under høi[1] straf efter krigsraadets sigelse skal den, vagt hafver, flittig acte paa, hvad folk, mand eller kvinde, ung eller gammel an- eller indkommer oc dennem forhøre saa oc randsage oc bese, hvad der indføris til vogns, baade eller skibs, oc ude- oc anholde alle bud fra fienden saa oc, hvis mistanke kand foraarsage, til det ofverofficerene angifvis. Efter besat vagt maa oc ingen, om de end kiendis, end ei officerene uden løsnet at gifve, passere vagten.

Kilde til dels: Krigsartikler 1611 § 48.

[1] *Rettelse i K af Kr. Friis for:* lifs.

84. Hvo noget tager, træ eller andet, fra dennem, som gemmel vagten passerer, straffis paa ære, lif eller solds oc stands forringelse efter krigsraadens tycke oc dom.

85. Ingen maa ild bære, tende eller skyde hos archeliet eller paa andre farlige steder, ei heller om natten skyde eller oc slais med verger efter besette vagt [1]under cassation eller lifsstraf efter krigsraadets sigelse[2].

Kilde til dels: Krigsartikler 1611 § 47.

[1] *Rettelse i K af Kr. Friis for:* under lifsstraf.

[2] *Sidste 3 ord ere tilskrevne af Kr. Friis i K.*

86. Ingen maa aabenbare noget hemmelig anslag,

som hannem betroit er, end ei til sine egne rotbrødre. Blifver oc i[1] nogen slagtning, anslag eller skermytze befalit at tie stille, paa det officerenis befal disbedre kand actis oc al ting udi god ordning afgaa, da skal ingen derimod giøre. Ei mue heller trommetere oc tromslagere under høi straf mod befaling paa de tider lade sig høre, oc skal derpaa følgende straf staa til krigsraadets kiendelse efter, som deraf følgende eller fornødende skade oc fare kand eractis[2].

[1] *Således K; T:* ey.

[2] och skal . . . eractis, *er tilskrevet af Kr. Friis i K.*

87. Megit mindre maa da nogen [1]uden eller udi anden faction dens forlof, som anfører, raabe høit paa lunte, pulver, bly oc deslige.

[1] *Rettelse i K af Kr. Friis for:* uden forlof.

88. Enhver hafve paa sin egen bekaastning[1] det felt-[tegn][2] eller tegn, hannem paa klæder eller harnisk befalis, om det befalis, at bære[3].

Jfr. krigsartikler 1611 § 71.

[1] paa . . . bekostning, *er tilskrevet af Kr. Friis i K.*

[2] *Således K; O:* feldtzeichen.

[3] *Herefter er i K slettet:* eller hafve skade for hiemgield.

89. Hvo der gaar blant trosset, uden hand ret siug er oc dertil forlof hafver, hannem fratagis udi det hele compagniets nerværelse klæder, hest, om det rytter ere, oc ofvergevær oc forvisis uden rest oc pas eller høiere straf.

Jfr. krigsartikler 1611 § 70.

90. Hvo sig oc svag anstiller, naar hand mod fienden skal, eller oc ellers, naar hand til voris tieniste commanderis, hvorom skal dog med flid forfaris, hafve forbrut sin rest oc forvisis uden pas oc gevær. I lige maade den, som i leirit blifver tilbage, naar ansigis at skal marchere.

91[1]. Ingen føre mere tros, end forløfvit oc særdelis

[1] *§ 91 er tilskrevet af Kr. Friis i K.*

forordnet er, under samme trossis forlis oc videre straf, som ved bør. En cuirasserer føre allene til bagage sin bidet oc officererne deris vogne; anden tros oc bagage være sig afskaffet.

IX. Om toug, slagtordning, archelie, strøffen[1] oc leier.

92[2]. Hos intet compagnie stedis nogen volontaire, ei heller mere folk eller hest, end munstrit oc udi tienisten er.

[1] *O:* streiffen.

[2] *§ 92 er tilskrevet af Kr. Friis i K.*

93. Ingen gaa eller ride sig uden sine officerers forlof oc nødvendig aarsag af sin toug eller slagtordning. Stiller hand sig til verge, naar hand igien af officerene inddrifvis, oc officeren derofver foraarsagis hannem at beskadige, hafve sig dermed intet forbrut. Ei maa heller nogen begifve sig forud fra trop eller fane om losemente eller andet, meden enhver forholde sig paa sit tilforordnede sted under lifsstraf.

94. Officererne til hest skulle for fienden i deris fulde gevær lade sig finde der, som dem befalis[1]. Officererne, som til fods commanderer, skulle udi god tid, naar fectis eller angribis skal, afstige oc deris heste lade borttrecke oc paa sit tilforordnede sted i sin fulde vaaben for sine soldater eller i fremmeste led efter, som det befalis, sig indstille, saa kier dennem deris ære, gode nafn oc rycte er.

Jfr. krigsartikler 1611 § 72.

[1] Officererne . . . befalis, *er tilskrevet af Kr. Friis i K.*

95. De skulle oc icke løbe efter nogen skarmytzel, meden enhver paa sin plats sig forholde oc ei uden befaling paa sin egen haand nogit anfange, uden nogen angribis oc dertil nødis eller oc, om hand det øfverste commendo paa de steder hafver oc saaledis for nødigt oc

raadsomt anser. Maa oc ingen rytter eller knegt, særdelis de noget at besigte oc forfare udsent ere, understaa sig skermytzel, udfald eller andfald mod fienden at begynde uden befaling.

Jfr. til dels krigsartikler 1611 § 72.

96. Enhver rytter oc knegt vare vel sit sted, led oc red, mand eller mand oc hest for, bag oc ved siden oc ride eller marchere sig ei i nogen anden plats, end som befalis, ei heller stede sig nogen anden udi sin plats at ride eller marchere, uden det commanderis eller forløfvis. Naar oc andfald eller treffend sker, gifve fyr, naar befalis, oc ei før oc følge officererne oc drebe sig udi god ordning, være sig til hest eller fod oc tillige efter, som befalis. De bagerste skulle icke mue skyde, meden hafve deris vaaben i act dennem vel at ligge.

97. Enhver skal sig oc med ansigt oc vaaben vendt mod fienden reterere, naar det tegn gifvis med sine vaaben til defension præsenterit.

98. Ingen begifve sig fra sin cornet eller fennicke, før den er i sit behold. End mistis den, da skulle de rytter eller knegte ride eller marchere uden fane, indtil de sig en anden fra fienden redlig forhverfve, uden de perdoneris, dog skulle enhver giøre sit beste deris fane, naar den dennem fraveldis, fra fienden igien at bekomme, hvilken de som erlige soldater acter at forsvare.

Kilde til dels: Krigsordning 1611 I § 26.

99. Hvo oc sin fane oc cornet eller fennicke icke beskermer, uden hand paa nogen vis pas eller orter commanderit eller forordnet er, hvorfra hand sig icke maa begifve, naar noget paakommer, eller sine officerer for fienden lader i sticket oc hans lif icke salverer, saa vit mueligt, være ærløs oc hafve fortabt sit lif efter krigsraadets sigelse.

100. Enhver soldat skal være forplict voris andet

krigsfolk oc soldater til hest oc fod for fienden at secundere oc icke dennem forlade, saa kier enhver sin ære er.

101. Hvo langsom sig fremgifver i storm eller anfald eller oc anden undskyldning søger, straffis paa pas, rest oc verge, ære eller fingre efter krigsraadets sigelse, saa oc hvo sig usaarit fangen gifver, naar hand hos nogen haab er, som vern giører eller giøre kand. I lige maade hvilke som helst hemmelig eller aabenbare med de første gifver flucten, naar mand mod fienden dræber oc anfalder eller anfaldis, om de rømmer oc ei kand bekommis, være sig ærløs oc hafve ald deris rest forbrut. End betrædis de, hafve sig derforuden forbrut sine fingre eller lif efter krigsraadets kiendelse, oc er enhver frit saadanne feltflyctige at ofverfalde oc dræbe [1]oc dermed eractis sig som troe oc ærlig krigsmend vel at hafve forholdit.

[1] *O:* darmit er dan eines erlichen soldaten werk und tat verrichtet.

102. Naar slagtning holdis, blifve sig enhver paa det sted, hand er forordnit. Naar oc nogen slagtning eller storm vundit eller erøfrit er, skal ingen sig tilfordriste at begifve sig fra sin fane oc af sin slagtordning eller tilforordnede plads til at muse[1], plyndre eller ellers, før end voldstedens plads gandske er vundit oc erholt oc forlof er gifven ved udraab, under lifsstraf. Hvo oc saaledis i sin ordning blifver, om de endskønt icke paa den plads er, som seier erholdis, actis dog lige saa gode som de, der hos vare, paa det lydighed oc commendo ofver alt maa erholdis.

Jfr. krigsartikler 1611 § 8.

[1] *O:* mausen.

103. Enhver rytter oc knegt være forplict archeliet at forsvare oc det i nødstid oc paa reisen oc ellers at forthielpe med heste, trecken oc lyften saa vit mueligt.

104. Naar nogen paa parti eller ellers forløfvis, hvilket icke ske maa uden rictig medgifven paszedel oc

contrasegno, som til gienkomsten igien skulle lefveris[1], da skal hand med fuld[2] gevær være forsiunet, uden anderledis befalis eller tilstedis. Skal oc enhver, paa parten[3] udrider eller udløber udi fiendeland, de contribuerende saa vel som voris egne for al gevalt hafve forskonet oc det ringiste dem ei afskatte ved foræring eller andre middel under lifsstraf, saa den allene lade sig nøie med fodder oc mel[4] til nødtørft, oc hvis af commissarierne kiendis kand at være med bytte oc fra de steder, det bør at maa hentis[5].

[1] hvilket . . . lefveris, *er tilskrevet af Kr. Friis i K.*
[2] *Rettelse i K af samme for:* ofver och under.
[3] *O:* auf partei.
[4] *O:* mahl.
[5] Skal oc . . . hentis, *er tilskrevet af Kr. Friis i K.*

105. [1]Ingen gaa eller ride sig uden vaaben oc forlof lenger at spatzere fra [2]nogen guarnison, befestning eller leier, end styckerne kand naa oc det er ved omslag tillat under straf gemene soldater[3] til vand oc brød oc besoldings forringelse efter leiligheden, oc hvis forbud derpaa giort kand være.

Belangendis forasie, naar den ellers icke lefveris[4], dermed forholdis efter den anordning, derpaa giøris, oc ingen begifve sig paa andre steder oc tider derom ud, end befalis.

[1] *Rettelse i K af Kr. Friis for:* Ingen gaa sig uden sin capteins forlof af leigrit, garnison eller quarter, beleigrit eller ubeleigrit paa parti, musen, stielen, fribytten eller ellers for andre aarsager under it hengende, ei heller gaa sig uden vaaben . . .
[2] *Rettelse i K af samme for:* saadanne pladser end.
[3] gemene soldater, *er tilskrevet af samme. I K er tilf.:* nogle dage.
[4] naar . . . lefveris, *er tilskrevet af samme i K.*

106. Ingen officerer eller soldat understaa sig natten ofver at blifve fra sin fane uden forlof eller befaling under høi straf efter øfverste commandeurs oc krigsraadets sigelse.

107. Leirit skal enhver, derinde losserer, være for-

plict at befeste i en nød oc il. Skal oc høi oc laug, rytter oc knegt, tros oc kvinder, om de ellers derinde befalis at lossere, hver sin anpart tildelis oc den forfærdige lade.

I lige maade skal oc enhver sin andel forfærdige af de skandzer, som til siuge efterlatte, proviant oc pas behøfvis, hvor de self tilbage skulle, efterdi det enhvers lif er anliggende; derforuden skal hvert guarnison forplict være uden modsigelse deris sted, de ligger, om den icke nok er forvarit, at forbedre.

108[1]. Med siuge skal commissarien flittig opsiun hafve, at hospitaler til dem anrettis oc de for deris besolding underholdis, som ved bør. Vorder nogen udi voris tieniste paa tilbørlige steder vanføre eller lemmelestede, dem skal foræris af commissarier noget til hielp at komme hiem med.

[1] *§ 108 er tilskrevet af Kr. Friis i K.*

109. Hvo helbred er oc sig urenlig forholder paa de steder udi nogit leier, garnison eller quarter, som det sig ei sømmer eller forbudit er, hand skal self rense stedet oc straffis derforuden i jern til vand oc brød. Lige eller høire straf er undergifven hvo i det vand, deraf drickis, toer sig eller forurener eller lader heste dricke deraf. I lige maade hvo der slagter eller nogen urenlighed efterlader i leirit eller paa andre steder, end udvist er af quartermesteren eller nogen paa hans vegne.

Kilde til 1. punktum i det væsentlige: Krigsartikler 1611 § 69.

X. Quarter, marskeren oc plynderie.

110. Hvo sig setter mod quartermesteren eller nogen quarter indtager, som hannem icke er anvist, den straffis i jernit 8 dage til vand oc brød eller høire efter sagens leilighed oc krigsraadets sigelse[1].

[1] eller . . . sigelse, *er tilskrevet af Kr. Friis i K.*

111. Enhver skal lade sig nøie med det quarter, quartermesteren hannem til lands eller vands anviser,

hvilket hand oc fredeligen skal nyde, ti ingen maa falskelig andens nafn udslette eller oc en andens quarter eller losemente indtage under høi straf efter krigsraadets sigelse, hvorfor oc ingen maa drage af sit forordnede quarter i it andet eller drage sig om byerne bønderne at afbetle eller beskatte.

112. Fodfolket skal være forplicted at indrømme rytteriet bequem plads til dennem oc deris heste, hvor de tilsammen quartere, dog at det rytterne anvisis.

113. Ingen rytter eller knegt, som ubekient er eller icke tieniste hafver, maa tilstedis at marchere hos vore soldater eller trossit, ei heller at logere udi nogit leier eller quarter, oc skal enhver, det vidende vorder, derom sine officerer ansige, oc skal officereren samme person commissarierne eller feltmarschalken tilføre under straf, ved bør.

114. Hvo sin vert eller vertinde eller deris piger eller drenge støder eller slar, første gang forbede sig dennem oc hafve forbrut en maanids sold oc forringis derforuden paa sin besolding oc settis endda i jern eller følge trossit i jern til fods i 3 dage til vand oc brød; anden gang hafve forbrut alt, hvis hand hafver med at fare, oc hans verie hannem fratagis oc forvisis landet uden pasbort. End følger blod efter saadan slaen, da skal derforuden nest bemelte straf den anklagede hafve forbrut sin haand oc skal hermed aldelis intet seis igiemmel fingre, meden alvorligen derofver straffis.

115. Hvo nogen af voris undersaatter eller de af voris fienders undersaatter, som under contribution sidde eller med hvilke om contribution handlis, med ord eller gierninger ofverfalder eller nogit mod hans vilge oc uden nøiactig oc billig betaling, som strax sker, til foræring tager, afborger eller fratager, være sig mad, penge eller andet, skal, efterdi saadant er mod den æd, hand os oc

riget sorit hafver, hengis. Skal oc høiligen være forbudet udi nogen voris fiendis land skenden eller vold at øfve, videre end af os eller feltøfversten tilladis.

116. Hvo høns, gies eller it faar eller lam stieler, straffis første gang to netter oc dage til vand oc brød oc derforuden forringis sin tieniste oc sold oc hafve forbrut ald sin rest; anden gang 3 netter i jern til vand oc brød oc hafve forbrut sin rest oc derforuden forringis sin besolding; tredie gang ofver alt forvisis uden gevær oc pas som en tiuf. Samme straf er undergifven, hvo bedragelig proviant eller gevær fra sin rotbroder tager.

117. Hvo fæ eller hest stiel udi voris eller voris undersaatters lande, straffis som en tiuf.

118. Naar krigsfolket marskere, da skulle ofverofficerer eller den, troppen commanderer, svare alt, hvis krigsfolket nogen berøfve eller fravende, fra de gaar af quarter, til de der igien indgaar, efterdi de bør at holde tropperne til haabe. Hvad plynderie udi quarterit sker, det skal derforuden oc rytter, corporaler, sergenter oc adelburs, som commendo hafve, svare, med mindre de stiller den, gierningen giorde, til stede eller det strax hos ofverofficererne ansigis.

119. Befindis nogen officerer om saadan plynderie, som i marskeren, eller naar quarterit er, vidskab at hafve oc dog icke straffer derofver, hand skal først betale skaden oc casseris uden gevær oc holdis som den, sin æd, hand os oc voris lande sorit hafver, icke efterkommer. Midlertid, førend domb gaar, være sig uden gevær udi arest.

120. Hvo, som plyndrer eller ofvervold giører enten steder, festninger, passe eller skibe, som erøfris med dagtingen eller oc, meden dagtingen paastar, i lige maade, hvo samme sted indgaar uden den, øfverste commendo hafver,

hans forlof eller befaling, hafve forbrut rest, pas eller lif efter, som sagen er til.

Jfr. krigsordning 1611 § 43.

121. Hvo nogen plyndrer eller vold giører, som til naade tagen er eller os hyldit eller sorit hafver, hafve forbrut sit lif [1]eller ære oc lif, dog efter krigsraadets sigelse oc efter sagens oc gierningens leilighed. Hvo den, som med voris eller den, paa voris vegne commanderer, hans leigde, frihed, benaading eller salvegvarde er forsiunet, plyndrer, være lige straf undergifven, saa vel som den, der udi voris venners land sig understaar røfven oc plynderie at øfve.

[1] *Rettelse i K af Kr. Friis for:* rest eller pas efter sagens.

122. Ingen skal udi fiendens land forderfve noget hus, som krigen tienlig er, icke heller afhugge fructtræ eller nederbryde bagerofne, ei heller brende eller forderfve brygereredskab, myller, smidde, plouge eller des tilbehør, ei heller under lifsstraf vin eller øl udlade eller oc korn, mel eller proviant forderfve uden særdelis befaling.

Jfr. til begyndelsen: Krigsordning 1611 § 41.

123. Hvo sig mod forbud understaar at brandskatte eller oc brende oc ansticke enten leirit eller quartier, naar mand optrecker eller oc fiendens land uden befaling særdelis, hvor veien[1] tiere kand falde frem, hafve forbrut sit lif. End i vort egit land, hvad skade som endoc af vanvare foraarsagis, skal den forvarløsende[2] betale oc videre straffis efter krigsraadets sigelse.

[1] *O:* die herstrasse. [2] *O:* der verursacher.

XI. Om bytte.

124. Alle fanger, som af adel ere oc ofver den stand, dernæst sergenter oc rytter, corporaler oc alle officerer, som høire ere, derforuden alle secretarie oc saadanne, saa oc alle speidere skulle høre os allene til oc strax ofverlefveris til den, som paa vore vegne hafver at befale, om

det begieris, dog skal ald deris medhafvende gods følge dem, som dennem fanger, oc derforuden ville vi gifve dennem, som saadanne fanger tager, maanids sold, om quarter saa giort er eller oc, om ingen quarter er, en billig foræring efter voris egen villie oc den fangnis vilkaar. De andre fanger saa oc borgere oc bønder maa enhver, naar de generalen ansagt ere, rantzonere efter sin gefalde, naar icke vis rantzonpris er anstillet, dog skal den, nogen fange bekommer, strax oc før aftenen den, som øfverste commendo hafver, samme fange præsentere oc uden hans tilladelse oc vidskab ingen løsgifve under tilbørlig straf[1], om hand sig end randzonerit hafver. Ei heller skal nogen under lifsstraf[2] en fange, som er lofvit quarter[3], maa ombringe[4].

Hvo nogen fange finder uden generalens forlof løsgaaende oc hannem antaster, den hører hannem til, oc den, samme fange tilforn hafde, hafver forbrut sin rettighed, oc profossen stande hannem derfor til rette oc straffis, som ved bør.

Kilde til 1. og 2. punktum i det hele: Krigsordning 1611 § 39.

[1] under . . . straf, *er tilskrevet i K af Kr. Friis.*
[2] under lifsstraf, *ligeledes.*
[3] som . . . quarter, *ligeledes.*
[4] *Herefter er i K slettet:* hvo herimod giør, forvisis uden rest, vaaben och pas.

125. Derforuden er os allene forbeholden ald grund oc eiendomb, slotte, steder, flecker, byer saa oc skib, dernest ald skyt, lidet eller stort, krud, lod, ammonition oc archelietilbehør, alle provianthuse.

Kilde i det væsentlige: Krigsartikler 1611 § 58; krigsordning 1611 § 40.

126. Ald proviant, hvor den findis, skal commissarierne ansigis oc af dennem os allene til beste, i commis ad uddelis, annammis. Af kløftefodsbytte tilhører os helften, resten krigsfolket, som dog for en billig værd skal forplict være det at ofverlade dennem, som under contribution

sidde, at de victualien disbedre kunde opbringe eller oc markatenterne, om saa befalis. Af heste skal os ofverladis for billig betaling de, som til bytte vorder, saa vit proviant oc archeliet fornøden er at fortføre, med mindre rytterne dennem bekomme oc self behøfve sig at montere.

Til 2. punktum jfr. krigsordning 1611 § 44.

127. Alt bytte skal, strax efter det bekommit er, generalens forordnede ansigis, som det skal lade registere. Hvo det icke giør eller oc selger oc afhender sit bytte uden quarterit eller garnisonet hafve forbrut samme bytte oc en maanids gasie oc derforuden 3 dage til vand oc brød. End erfaris siden noget saadant nogen frastolet at være, da regnis oc straffis den, det taget oc solt hafver, som en tiuf, efterdi hand det dylsvis hafver villet holde eller afhende.

128. Naar slag eller storm erøfris, leier eller quarter indtagis oc icke forlof gifvit er, at enhver maa plyndre oc tage, da skulle forordnis sorne bytmestere af krigsfolket eller officerer, som efter krigsraadets anordning, om tvist paakommer, byttet skal dele, enhver officerer, rytter, knegt sin anpart, oc skal ingen officerer maa tage det bytte, nogen soldat med rette tilkommer, under hvad skin det være kand. I lige maade forholdis, naar nogit bytte sammelføris eller drifvis, som nogen særdelis troppe af voris folk tilhører.

XII. Om proviant oc sutlere.

129. Hvo commissariernis forordnede proviantmestere ofverfalder eller med den proviant sig befatter, som af hans officerer antegnet, antagen er eller handteris, den hafve forbrut sit lif.

130. Ingen under it hengende skal ofverfalde dennem, som proviant eller anden vare oc nødtørft os tilførendis eller til kiøbs holdendis vorder, være sig bonde, sudler, marketender, kremmer, kiøbmand eller andre. Ingen skal

tilfalde, angribe eller kiøbe proviant, før det er taxerit, hvor dyrt det selgis skal. Skal oc ingen udløbe af leirit proviant at kiøbe, men lade det indføre i leirit paa pladsen oc der først taxeris, under straf otte dage til vand oc brød.

Kilde i det væsentlige: Krigsartikler 1611 § 51; krigsordning 1611 § 8.

131. Ingen skal noget bytte, edelsevare eller saadant føre af leirit, ei heller det selge uden den forordnede plats, icke heller slagte paa andre steder end de, dertil forordnede ere. Hvo enten kiøber eller selger anderledis, straffis 3 dage til vand oc brød.

132. Ingen officerer eller soldat maa slagte, naar underholding eller commis uddelis oc forskaffis eller oc marketenter deris nødtørft fal hafve.

133. Ingen officerer, rytter eller knegt skal tilstedis at sutle[1] under sit gevær oc tienistes forlyst oc tabe. Ei maa heller nogen marketent uden generalens forlof sig understaa at sutle[2]. Hvo det giør, hafve forbrut, hvis hand hafver med at fare, oc videre straf, som paakiendis, oc ere sutlerne[3] artiklesbrefvit i alle sine ord oc puncter undergifne.

[1] *O:* marketenterschaft treiben.
[2] *O:* etwas verkauffen.
[3] *O:* die marketenter.

134. Ingen sutler[1] skal om natten udi utide, oc efter omslagen er eller før reveillen tappe vin, øl eller nogen drik under høi straf undtagen til siugis nødtørft.

[1] *O:* marketenter.

135. Hvilken sutlere[1], marketent, kiøbmand eller tilførende til marken i garnison, beleiring eller noget quarter, mad, øl eller noget saadant dyrer selger, end andordnit oc befalit er, hafve til voris proviantmestere paa voris vegne oc os til beste forbrut, hvis hand hafver med at fare oc derforuden straffis efter krigsraads sigelse, dog

[1] *O:* sutter.

skal ingen her udi practik[1] ofverilis eller eftertractis, meden giøris den anordning, at paa de steder, som selgis maa, eller hvor sedvaanligt er, saadan pris oc kiøb paa varene offentlig forkyndis oc anslagis, saa ingen sig med uvidenhed billigen kand undskylde.

[1] *O:* mit practiken.

136. Ofver alt ville vi os forbeholdet hafve, naar voris leilighed oc vilge tilsiger eller oc vel, efter som officerer oc soldater os behagelig krigstieniste eller ei giører eller oc af andre aarsager voris krigsfolk alt eller en del officerer, rytter eller soldater samtlig eller sær at cassere oc aftacke, hvorimod ingen sig skal hafve at sige eller sette, saa kier hannem lif oc ære er.

137. Hvis udi forbenefnde artikler findis forbigangen, som krigsfolk bør at giøre, saafremt de derudinden findis forsømmelig, da ordelis derofver efter loug, ret oc krigsbrug saa oc efter krigsraads eller standrets sigelse oc saaledis, at den af den begangne forseelse tilvoxende uleilighed oc consequentz vel hafvis i act, saa at icke af passion ordelis oc af justicien vel administreris ofver enhver høi oc laug efter, som hand under commendo staar oc bør at staa oc paa hannem paa de steder kand eller bør kiendis.

Jfr. krigsartikler 1611 § 75.

138. I lige maade saafremt noget ved offentlig tromslag, omblæsen oc ellers udraabis, paabydis oc forkyndis, som voris tieniste udkrefver, da skal enhver være forplict sig derefter at rette, lige saa vel som det udi disse artikler forfattet vaar, under straf efter retten, paabud oc krigsbrug, oc efter som omblæset oc omslaget vorder oc ved bør.

Jfr. krigsartikler 1611 i slutningen.

139. Dersom nogen af vort krigsfolk til hest eller fods, officerer eller andre icke vaare til stede, naar disse

artikler foreholdis oc svergis, eller da vitterlig eller uvitterlig fra æden eller forbenefnde artiklers forkyndelse sig holder eller oc, efter de forholdne oc suorne er, paa toug, borgeleier eller besetning antagis, andkommer eller udskrifvis, de skulle saa fuldkommeligen forplict være samme æd oc artikler under straf, ved bør oc som derudi formeldis, at holde oc efterkomme, som de personlig til stede vaare oc os paa artiklerne sorit hafde, efterdi de udi den agt oc mening sig forstaais udi voris tieniste [at] hafve begifvet. Paa det oc ingen uvidenhed kand paaskiudis, da skal artiklerne af skrifveren visis oc læsis, hvo det begierer, oc derforuden paa munstringer, oc naar befalis.

Jfr. krigsartikler 1611 § 75.

140. For det sidste ville vi os hermed forbeholdet hafve forbenefnde artikler efter voris nødtørft, tidens leilighed oc tilstand, alle samtligen eller hver for sig at forbedre, formere, formindske, afskaffe oc andre i stedet indsette, hvilke vi saa fuldkommeligen ville holdit hafve som de, der udtryckeligen forkynte oc besvorne ere.

Jfr. krigsartikler 1611 i slutningen.

Hvorefter alle oc hver, høi oc laug officerer, rytter oc knegt, enhver efter sin stand, oc som ved bør, sig hafve at forholde, efter ære oc dyd at tracte, for udyd, skam oc spot oc uefterladelig straf oc uleilighed at tage sig vare, saa kier enhver sin ære oc æd er.

Æden.

Kongelig majestet udi Danmark oc Norge, voris allernaadigste herre oc konning, lofve oc sverge vi nerværendis officerer oc krigsfolk samptligen oc udi synderlighed paa alle de puncter oc artikle, som os nu ere forlæste oc vi noksom hafve forstanden, en fast[1] æd til gud den allermectigste oc hans hellige ord, at vi ville være hans kongl. majestet oc hans riger, lande oc undersaatter tro oc huld,

[1] *O:* fasten körperlichen.

deris gafn oc beste vide oc ramme oc derimod deris skade oc forderf med største flid efter voris yderste formue at hindre oc afvende. Enhver af os skal være sin officerer oc den, høire hafver at commendere, hørig oc som tro krigsfolk følgactig. Ei skulle vi nogen hinderlist eller bedragerie bruge eller hielpe at bruge udi munstringen eller den dølge; vi ville oc udi ald forfaldende leilighed til land oc vand ved gandske oc halfve faner, halfve oc hele corporalskaf, tropper oc roder efter tidsens leilighed lade os godvilligen bruge, hvor os tilsigis, saa lenge voris lif kand tilstrecke, oc som det ærlige officerer oc krigsfolk vel anstaar. Aldrig ville eller skulle vi nogen plats eller besetning til fienden ofvergifve, saa lenge den holdis kand eller os at holde befalis, ei skulle vi heller nogen af voris officerer eller spitsbrødre forløbe eller forlade, meden til det alleryderste troligen hinanden indbyrdis undsette oc bistaa oc derforuden giøre ald den del, hvis som udi voris artikler begreben er oc ærlige officerer oc krigsfolk vel anstaar oc som vi forhaabis at hafve ære oc røm af oc beholde it ærligt nafn oc rycte, saa sant hielpe os gud oc hans hellige evangelium.

Kilde: Edsformularen ved krigsartikler 1611 10. april.

162.

1625 30. maj. (Frederixborg slot.) *Åb. brev (af prins Kristian V.) om bestalling for Hans Christensen som undervrager, måler og tolder på Bremerholm, proviant- og töjhuset for de varer, som hertil leveres*[1].

Sæll. reg. 18, 53—55.

[1] *Det er anset for unødvendigt at aftrykke teksten på dette sted.*

163.

1625 20. juli. (Vordingborg.) *Missive (af prins Kristian V.) til borgemestre og råd i København om, at de, da sygdommen i København nu tager overhånd, og for at den ikke videre på andre steder her i landet*

skal udspredes, skulle advare menige borgerskab om, at ingen skal understå sig at drage til nogle markeder enten i Køge eller nogen anden købstad her i riget, imeden og al den stund sygdommen således grasserer, så fremt den, som sig herimod forser, ikke vil straffes tilbörligen.

Sæll. tegn. 23, 81.
Trykt herefter hos O. Nielsen: Københavns diplomatar. 5, 87.

164.

1625 29. juli. (Andvorskouf.) *Missive (af prins Kristian V.) til borgemestre og råd i København om, da pesten endnu kontinuerer alle vegne, at tilholde borgerskabet i København ikke at begive sig til markedet, som årlig holdes i Varberg by på st. Laurentii dag, hvis de ikke ville tiltales og straffes derfor.*

Sæll. tegn. 23, 84.
Koncept.
Trykt herefter hos O. Nielsen: Københavns diplomatar. 5, 87.

165.

1625 31. juli[1]. (Andvorskouf.) *Missive (af prins Kristian V.) til lænsmændene i ganske Danmark om at tilholde almuen endnu i to fjærdingår at kontribuere til garnisoners underhold i grænsefæstningerne*[2].

R: Sæll. tegn. 23, 88.

Eptersom i tilforn hafver bekommed kongelig majestets voris kiere her faders missive tvende fierdingaars besoldning, som bønderne och kiøbstederne til guarnisoners underholling udi grentzefestningerne her udi rigerne skulle contribuere, til høistbemelte kongelig majestets krixcommissarier her Anders Bille til Rosendal, ridder, embitsmand paa Helsingborg slot, Tage Thott til Erixholmb, embitsmand paa Sølfvitsborg slot, och Christopher Ulfeld til Svenstrup, embitsmand paa Laugholm slot, Danmarkis rigis raad

[1] *R:* juni.
[2] *Københavns by fik særligt brev om kontributionen, men brevet er ikke indført i R (a. st. 89).*

samptligen, ad fremskicke, da efterdi vi forfare, forskrefne tvende fierdingsaars besolling icke nochsom ad kunde tilstrecke soldaterne med at betalle, indtil tolden, som til samme verk er paalagt[1], indkommer, som endnu icke saa snart skie kand, bede vi eder och ville, at i endnu fremdelis paa toe fierdingaars tid alfmuen forskrefne contribution at udgifve tilholler, och at i det i tide lader opbære och uden forsømmelse til forskrefne commissarier fremskicker, paa det ad de penge kand hafve under henderne, folken i festningerne med at betalle, och om endnu nogit hos eder kand restere af det første paabudne fierdingsaars besolding, at i det strax til forskrefne commissarier fremskicker, at formedelst deres forsømmelse ingen urigtighed i deris betalling skal begaais.

[1] *Jfr. åb. brev 1624 4. novbr.*

166.

1625 31. juli. (Andvorskouf.) *Missive (af prins Kristian V.) til lænsmændene over bægge rigerne om at pålægge tolderne fra sidste Philippi Jacobi dag at betale småtolden til krigskommissarierne, men den store told og akcisen i rentekammeret.*

Sæll. tegn. 23, 87—88.

Vi bede eder och ville, at i tolderne udi eders len baade i kiøbstederne saa och paa alle andre toldsteder tilholler, at de deris regenskab paa smatolden af adskillige vare icke lenger slutter end til Philippi Jacobi dag nu sistforleden, mens hvis de af forskrefne told efter den tid oppeberer, skulle de efter handen fremskicke til kongl. maits. krixcommissarier[1], her Anders Bille til Rosendal, ridder, embitsmand paa Helsingborg slot, Tage Thott til Erixholm, embitsmand paa Sølfvitsborg slot, och Christopher Ulfeld til Svenstrup, embitsmand paa Lavholmb, Danmarkis rigis raad samptlig, paa det de kunde hafve penge under

[1] *Jfr. Erslev: Rigsråd og stændermøder 1, 440; 458—60.*

henderne soldaterne i festningerne med ad afbetale, dog hvis den store told af øxen og heste saa vel som accise af øl och told af malt skulle de herefter som tilforn lefvere ind i kongl. maits. rentekammer.

[1] *Jfr. Erslev: Rigsråd og stændermøder 1, 440: 458—60.*

167.

1625 16. decbr. (Andvorskouf.) *Missive (af prins Kristian V.) til medicus i Odense om at have indseende med apotekerne der*[1].

Fynske tegn. 3, 873.

Vi bede eder och ville, at i med apoteket udi Ottense fligtig hafver indseende, at dermed samme steds lige epter voris kierre her faders forordning[2] om apotekerne udi Kiøbenhafn giort, blifver forhollet baade med aarlige visitation, taxt och i andre maade.

[1] *Anledningen til brevets udstedelse var rimeligvis en indberetning fra dr. Jens Mule og dr. Bernt Harden Oldemand, som 1625 9. septbr. havde fået missive om, da apoteket i Odense helt ilde skal være forsynet med alle hånde specerі landet og byen til mærkelig stor skade, at visitere det, hvorledes det er bestilt med materialier, om disse ere så gode og færske, som det sig bör, og om apoteket er forsynet med gode, dygtige personer, hvorefter de skulde give indberetning herom til kancelliet (a. st. 659).*

[2] *Frdg. 1619 10. jan.*

168.

1625 16. decbr. (Andvorskouf slot.) *Åb. brev (af prins Kristian V.) om, at professores i det adelige akademi på Soer må nyde de samme privilegier som professores i København, i synderlighed at de sisefri må indkøbe den vin, de i deres egne huse forbruge.*

Sæll. reg. 18, 79—80.

Trykt hos Tauber: Sorø akademi under Kristian IV. og Frederik III., aktstykker s. XVIII.

169.

1625 17. decbr. (Andvorskouf.) *Missive (af prins Kristian V.) til rektor og professores theologiæ i Køben-*

havns universitet om, eftersom der er stor uenighed i religionen, at have flittig indseende med, at ingen professor herefter antages i akademiet, med mindre han sig tilforne deklarerer ad vere Augustanæ confessionis anni 30.

R: Sæll. tegn. 23, 128.
O: Orig. udfærdigelse i universitetets arkiv.
Trykt efter O i Ny kirkehist. saml. 5, 611 og herefter hos Rørdam: Kirkelove 3, 117.

170.

1625 17. decbr. (Andvorskouf.) *Prins Kristian V.s instruks for Antoni Flores og hans soldaters forhold under indkvarteringen i Andvorskov læn.*

Sæll. reg. 18, 80.

1. Skal Antoni Flores hafve flittig indseende, at hans soldatter, som i Andvorskouf len blifver inquarterede, lader sig nøie med bønder dagelig at spise, officererne ved bondens egit bord at spisis, de gemen soldatter hoes folkit, och at de bønderne ingen ofverlast giører under straf, som ved bør.

2. Skal der epter befalling, slotsherren gifven, inquartieres it half hundre soldatter her i byen de, minste bequem ere, och siden de andre nest omligende med forskrefne 50 self exercere, at de med deris gever kand lere at omgaae.

3. Hand skal och tilholde de andre officerer, [at] de enhver deris soldatter skal exercere, som det sig bør, och selfver med officererne hafve indseende, [at] de det fliteligen efterkomme.

4. Skal och forskrefne Antoni Flores hafve lunte, krudt och lod i sin forvaring och det nøieste til soldatterne uddele och hafve i agt, at de musceterne icke losser, førend de vel ved, som det sig bør, med dennom at omgaaes, och at det al tid til it vis mal sker.

171.

1626 28. jan. (Rodenborg.) *Åb. brev om forbud mod udførsel af foler og unge heste.*

Sæll. tegn. 23, 140.

Eptersom vi komme udi forfaring, hvorledis unge heste och foeler udi den mengde udi rigit af fremmede saa vel som indlendske skulle opkiøbis och udføris, saa mand besverlig musterferdige heste, om behouf giordis, kunde til veie bringe, da paa det sligt naagenlunde kunde forekommis, hafve vi for gaatt anset, ad herefter och indtil vi anderledis derom tilsigendis vorder, ingen foele eller hest, før end den er udi fierde aar, af rigit maa udselgis eller føris. Ti biude vi och befale vore fogder, embitsmend och tollere flittig opsiun at hafve, at ingen slige unge heste, før end di ere udi fierde aar efter, som forskrefvit staar, af rigit udføris.

172.

1626 28. jan. (Rodenborg.) *Åb. brev om øksenhandelen i Danmark.*

Sæll. tegn. 23, 139—40.

Eptersom vi hafve betrachtet, hvorledis det er at befrøgte, at voris kiere, troe undersaatte af adel saa vel som kiøbmend och andre, som øxen udi nerverende aar hafve udi vort rige Danmark stalle ladit, udi denne tids besverlige tilstand dennom icke vel for sin verd skulle kunde qvit blifve, da paa det forskrefne voris kiere, tro undersatters gafn, beste och nøttørft kunde rammis och deris skade ved naagen middel kunde forrekommis, hafve vi unt, bevilgit och tillat . . .

1. at huis staldferdige øxen, som udi nerverende aar udi vort rige Danmark stallede ere, maa icke alleniste in martio efter voris derom udgangne forordning[1] udskibis och drifvis, meden ochsaa, dersom en del af forskrefne

[1] *Denne er ikke påtruffet.*

øxen, som udi nerverende vinter ofverstallede och staldferdige ere, icke til forskrefne tid blef solt, udskibit och drefvit, ad de denne ene gang efter handen, intil julii maanid førstkommendis maa i lige maade udskibis och drifvis, dog at den sedvaanlig told och rettighed, som os och kronen bør deraf, icke forbigaais.

2. Sammeledis skulle vore embitsmend, fogder och tollere hafve flittig opsiun, at under det skin icke gresøxen, som icke staldferdige ere och udi nerverende vinter for staldøxen ofverstallede, udskibis och drifvis.

173.

1626[1] *23. febr.* (Kiøbenhafns slot.) *Missive (af prins Kristian V.) til Sten Villumsen indeholdende anordning og takst for udspisningen på Bremerholm, hvorved den forordning*[2]*, som er meddelt den nu værende proviantskriver, forandres*[3].

R: Sæll. tegn. 23, 155–56.

[1] *R har:* 1627, *men brevet er indført mellem breve fra 1626, og 1627 23. febr. var kongen atter i landet og ekspederede selv breve.*

[2] *Af 1625 28. febr.*

[3] *Det er anset for unødvendigt at meddele missivets tekst på dette sted.*

174.

1626 2. mars. (Hafniæ.) *Åb. brev (af prins Kristian V.) om, at præsterne i Skåne må oppebære helgenskyld, indtil der falder endelig dom i en herom rejst sag.*

Skånske reg. 4, 368.

Trykt i svensk oversættelse hos Falkman: Upplysningar om andeligt gods uti Skåne m. m. 2, 101–2.

Eptersom os andragis, hvorledis presterne der udi Skaane skulle af fougderne giøris forbud och forhindring paa helgenskyld af bønderne at tage, enddog de samme retighed al tid af bønderne epter gammel brug skal hafve oppebort, af aarsag at en domb derpaa skal vere gangen kort forleden, uanset de interesserede ere til sinds samme domb frembdiellis at stefne, da hafve vi ... unt, bevilget

och tillat ..., at forskrefne prester der udi Skaane endnu herepter som tilforne maa epter landebogen saa vel som derris kalds- och colatsbrefve nyde och oppeberge ald helgenskyld saa och ald hvis sedvondlig retighed de her til dags nyt och oppeboret hafver och i forskrefne Skaane stift bevilget er indtil sagsens endelig uddrag.

175.

1624 4. mars. (Hafniæ.) *Missive (af prins Kristian V.) til Knud Gyldenstjærne, lænsmand på Hald, om at göre den anordning, at de, som forhandle vin i Viborg, holder god og uforfalsket vin for et billigt køb efter forordningen om vinkœldere og vinhandel*[1], *hvis de ikke derfor ville tiltales og straffes tilbörligen.*

Jyske tegn. 8, 8.

[1] *Frdg. 1605 2. avgust.*

176.

1626 4. mars. (Hafniæ.) *Missive (af prins Kristian V.) til Knud Gyldenstjærne, lænsmand i Hald, om at have tilsyn med, at apoteket i Viborg al tid er vel forsörget med god medicin og andet speceri til billigt køb, og, hvis apotekeren ikke forholder sig herefter, hende dom over ham, om han ikke bör have sin benådning til at holde apotek forbrudt og derforuden stande til rette.*

Jyske tegn. 8, 8.

177.

1626 4. mars. (Hafniæ.) *Missive (af prins Kristian V.) til medici i Viborg om årlig tvende* [gange] *at visitere apoteket i Viborg og anordne det således, at det al tid er vel forsörget med speceri og medicin af gode, færske og uforfalskede vare efter den takst og anordning, som senest er gjort herom efter kongelig befaling af det medicinske fakultet på universitetet i København*[1], *og skriftlig tilstille lænsmanden s. st. beretning herom.*

Jyske tegn. 8, 10.

[1] *Apotekertaksten af 1619.*

178.

1626 11. mars. (Andvorskouf.) *Missive (af prins Kristian V.) til nogle lænsmænd*[1] *i bægge rigerne om, at de, som bruge handel med sejlads, skulle have søbreve på de varer, som de ville udføre.*

Sæll. tegn. 23, 163–64.

Eftersom os andragis, hvorledis naagle af undersaatterne der paa eders len skulle understaae sig egetømmer imod kongl. maits. forbud af Norge ad udføre paa udlendiske steder, alt under det skin, ligesom de ville dermed søge hafner her udi Danmark och det forhandle til indbygernis gaufn och brug, paa hvilke hafner de och hafve falske fragtbrefve och pas, och dog løbe siden dermed paa fremmede udlendiske steder, kongl. maits. egne undersaatter udi begge rigerne och skoufvene til stoer skade och afbrek, da paa det saadant kunde tilbørligen forekommis och straffis, naar saadan falskhed befindis, bede vi eder och ville, at i alle saa mange, som udi eders len ere och bruge naagen handel med seiglation och skibbe, flitteligen tilholler at tage eders søebref paa hvad vare, de hafve ad udføre, och paa hvad hafner de dermed agter ad skibe, saa och dennom tilholler ad føre eder rigtig bevis hiem igien paa al deris reise och hvad och hvor de hafve deris vare forhandlit, alt efter voris kiere her faderfaders derom udgangne mandat, paa det deraf kand forfaris, om forskrefne falskhed och misbrug af naagen begaais. Dog bede vi, at i ingen, som reiseferdig er, utilbørligen med eders pasbref opholler, medens dennom saadant strax lader meddelis, at ingen sig tilbørligen hafver derofver ad besverge.

[1] *Nemlig de fleste, som havde havnestæder i deres læn.*

179.

1626 14. mars[1]. (Andvorskouf.) *Åb. brev (af prins Kristian V.) til bønderne over alt Danmark, om, at vores her faders krigsforfatning i Tyskland er geråden i den tilstand, at det göres fornøden iligen at fremskikke penge til hans kgl. majestæts undsætning,* paa det sagerne til ingen vitløftig ubestand skulle udslais, *og at vi derfor have berådslaget med Danmarkes riges råd at lade besøge vore undersåtter om en mulig hjælp hertil, hvilken skal oppebæres af dem såvidt muligt i enkende rigsdaler til 8. maj förstkommende*[2].

Sæll. tegn. 23, 165—66.

[1] *I missivet af s. d. til lænsmændene om skattens opkrævning hed det bl. a., at de skulde have* flittig indseende med, hvor der findis aagerkarle eller de, der bruge stoer kiøb, forprang och handel med korn, øxen eller i andre maade, at de udi denne skal leggis och gifve efter deris handel och formufve rixdaler in specie saa vit mueligt *(a. st. 166—67).*

[2] *Skattens störrelse samt bestemmelser om opkrævning og fritagelse m. m. fastsættes som i åb. brev 1617 24. juni (no. 457), kun foreskrives ingen kurs, hvortil små penge skulle tages for enkende daler. — Om brevets udstedelse, se Erslev: Rigsråd og stændermøder 1, 468.*

180.

1626 14. mars. (Andvorskouf.) *Åb. brev (af prins Kristian V.) til borgemestre, rådmænd og borgere i købstæderne over alt Danmark og Norge om, at vores her faders krigsforfatning ... motivering som no. 179 ... og er deres by takseret for N. daler*[1], *som de til förstkommende pinsedag skulle fremsende til deres lænsmænd.*

Sæll. tegn. 23, 168.

[1] *Fortegnelse over de enkelte købstæders bidrag findes i tillæg.*

181.

1626 14. mars. (Andvorskouf.) *Åb. brev (af prins Kristian V.) til provster og præster over bægge rigerne om, at vores her faders krigsforfatning ... motivering som no. 179 ..., hvilken hjælp skal oppe-*

bæres af dem således, at hver af dem skal give 6 enkende rigsdaler in specie, og at provsten i hvert herred eller provsti skal ligne og jævne hjælpen imellem præsterne således, at det går ligelig til, og den rige hjælper den fattige; pengene skulle straks udgives og tilstilles superintendenterne[1], *som inden förstkommende pinsedag skulle fremskikke dem til kgl. majestæts rentemester i København.*

Sæll. tegn. 23, 169.

[1] *Skatten af Gulland skulde dog opkræves af Falk Lykke, som s. d. fik missive herom a. st. 170.*

182.

1626 14. mars. (Andvorskouf.) *Åb. brev (af prins Kristian V.) til kapitlerne i bægge rigerne om, at vor her faders krigsforfatning . . . motivering som i no. 179 . . ., hvilken hjælp skal udgives til förstkommende pinsedag af kapitlet i Roskilde med 500 rigsdlr., i Lund med 450 rigsdlr., i Ribe med 300 rigsdlr., i Århus med 350 rigsdlr., i Viborg med 200 rigsdlr., i Oslo og Hamer med 150 rigsdlr., i Stavanger med 50 rigsdlr., i Bergen med 100 rigsdlr., i Trondhjem med 100 rigsdlr., således at hver udgiver af sit præbende efter, som han i kapitlet har oppebørsel og indkomst; pengene skulle fremsendes til kgl. majestæts rentemester i København i rigsdaler in specie.*

Sæll. tegn. 23, 170.

183.

1626 23. mars. (Koldinghus.) *Åb. brev om bevilling for bryggerlavet i Roskilde.*

Sæll. reg. 18, 89.

Vi Christian V. hafver . . . bevilgit och tillat . . ., at maa begyndis och oprettis it bryggerlaug udi Roskilde, dog icke af dennom, som handverk bruger, och ville vi, at hvor øl brøgis och ellers ølsal holdis, at samme steder

tafle skal udhengis och giøris och gifvendis af saadan borgerlig nering ald borgerlig skat, rettighed, told och tynge, hvad heller derudi residentzer er eller anden sted, och skulle lensmanden med borgemestere och raad samme sted anordne visse bryggergaarde, hvor best och ferskiste kieldevand och spryng allene er, och indseende hafve, at samme med goede bryggerser och redskab ere forsiunede.

184.

1626 20. april. (Hafniæ.) *Missive (af prins Kristian V.) til Mogens Kaas, lænsmand i Københavns læn, om at forordne Ovreydre ved Stranden [henlagt] under Københavns birk, hvorimod Ovre ved Dammen i det sted skal forordnes [henlagt] under Ladegården.*

Sæll. tegn. 23, 180.

185.

1626 27. april. (Hafniæ.) *Missive (af prins Kristian V.) til Sten Villumsen, indeholdende anordning og takst for udspisningen på Bremerholm, hvorved den forordning, som er meddelt den nuværende proviantskriver*[1]*, forandres*[2]*.*

Sæll. tegn. 23, 186–87.

[1] *Af 1625 28. febr.*

[2] *Det er anset for unødvendigt at meddele missivets tekst på dette sted. Det har optaget teksten af missivet af 1626 23. febr., hvortil det meddeler en tilföjelse.*

186.

1626 21. maj. (Kolding.) *Missive (af prins Kristian V.) til Aksel Urne til Rygård, befalingsmand i Halsted kloster, bl. a. om, at kun præsteenker have krav på nådensår, ikke præstens udarvinger.*

R: Sæll. tegn. 23, 234.

A: Afskrift i Topogr. saml. på papir Århus.

Trykt efter A i Kirkehist. saml. 3. ræk. 2, 185 og herefter hos Rørdam: Kirkelove 3, 118.

Eptersom i hafver verrit begierendis at vide, hvorledis

i eder skulle med naadsens aar hafve at forholle, naar nogen prestemand ved døden afgik, som icke epterlod sig lifsarfvinger, om hans høstrue da allene naadsens aar skulle beholle, eller hans andre arfvinger med hinder udi naadsens aar som udi andet gotz arfve skulle, da er vorris betenkende, at epterdi naadsens aar er en benaading, som kvinderne allene udi ordinantzen[1] er bevilget, de det derfore allene beholde skulle[2].

[1] *Kirkeord. 1539 bl. LXXII.* [2] *Missivets begyndelse er udeladt.*

187.

1626 28. maj. (Kolling.) *Åb. brev (af prins Kristian V.) om, at vi, da hans majestæts skibe tilforn have været arresterede i Frankrige, og samme sag endnu ikke er aldeles forligt og til ende kommen*[1]*, ville have forbudt alle kongens undersåtter, som have nogen trafik på Frankrige, at sejle på Frankrige efter førstkommende sidste juli, uden vi tilsige anderledes derimod.*

Sæll. reg. 18, 101.

[1] *Missive 1626 13. maj pålagde hr. Albret Skel at indhente oplysning fra de købstæder i Jylland, som have haft trafik på Frankrig, om den skade, som de der måtte have lidt på skibe og gods (Sæll. tegn. 23, 195).*

188.

1626 10. juni. (Kolding.) *Missive (af prins Kristian V.) til Tønne Friis, lænsmand på Ålborghus, om, at det, da Jakob Vogensen, som har haft kgl. tilladelse til alene at holde vinkælder i Ålborg, nu er død, herefter må være enhver frit for i Ålborg at holde både fransk vin og rinsk [vin og] brændevin fal, så vidt deres privilegier det tillade*[1].

Jyske tegn. 8, 58.

[1] *Ved et nyt missive af s. å. 16. juni fik Jakob Vogensens enke dog tilladelse til at beholde eneretten til vinudsalget i 3 år, for at hun kunde få sit lager realiseret (a. st. 64).*

189.

1626 19. juni. (Koldinghus.) *Åb. brev (af prins Kristian V.) om ophævelse af saltkompagniets eneret til salthandelen*[1].

Sæll. tegn. 23, 209.
Koncept.

Eptersom voris kiere her fader hafver bevilgit, ad saltcompagniet en tid lang, och indtil høistbemelte hans kgl. mait. anderledis derom tilsigendis vorder, och sagerne komme udi den bestandighed, ad samme handel rigit til fordel igien kand anfangis, maa ophefvis och enhver frit for ad vere self salt ad hente, da ville vi med dette vort obne bref samme saltcompagnie igien optagit hafve och enhver herefter ad vere frit for med deris skibe ad søge deris nering, hvor dennom self gaat synis och herefter ad mue handle paa hvad steder her i rigerne, som de handlet hafve, før end forskrefne compagnie oprettit blef[2].

[1] *Forordning 1623 1. febr.*

[2] *De spanske saltkompagnier i Halland vare allerede tidligere opgivne, og ved missive 1625 21. maj (af prins Kristian V.) pålagdes det magistraten i København at meddele dette der i byen (Erslev: Rigsråd og stændermøder 1, 462), og ved missive 1626 12. juli (Kristian V) søgtes købstæderne i Skåne bevægede til selv at indføre salt (Erslev a. st. 1, 494).*

190.

1626 24. juli. (Hafniæ.) *Instruks (af prins Kristian V.) for Staffen Søvrensen som inventarieskriver på Bremerholm for København*[1].

Sæll. reg. 18, 108—18.

[1] *Det er anset for unødvendigt her at anføre instruksens tekst.*

191.

1626 29. avg. (Lidkewisch.) *Åb. brev om, at vi, da skotsk salt og salt fra Lybæk sælges til vore undersåtter for og lige dyrt med Lyneborger salt, have bevilget, at vore undersåtter i Sælland, Fyn, Skåne, Halland og*

Bleking må indtil videre selv indføre Lyneborger salt, men de må ikke lade det hente fra Lyneborg ved fremmede.

Koncept uden den på denne tid sædvanlige påtegning: R, *som viser, at konceptet er indført i registranterne. Brevet er heller ikke påtruffet i disse, skönt der i Sæll. tegn. 23, 230 findes indført et andet fra* Lidkevisk *udstedt brev.*

192.

1626 25. septbr. (Kiøbinghafn.) *Frdg. om bededage*[1].

O: Original udfærdigelse i Fyns bispearkiv.

T: Hvorledis den Høybaarne Første oc Herre, Herr Christian den Femte . . . Vdi hans Kongl: Mayestatz fraværelse til Regieringen forordnet, med Danmarckis Rigis Raad haffue for got anseet, At visse Bede oc Bedrings Dage, offuer disse Riger oc Lande, vdi disse besverlige Tider, skulle, nest Guds hielp, anstillis oc holdis. Prentet i Kiøbenhaffn, hoß Henrich Waldkirch. *Trykt på 7 blade uden datum. I Danske kancellis eksemplar står tilskrevet:* 1. Nov. 1626.

Afskrift i Gl. kgl. saml. no. 3180 i kvart. — Trykt efter O hos Rørdam: Kirkelove 3, 119—25.

Efterdi at daglig forfarenhed udviser, hvorledis guds retferdige vredis ris tid efter anden sig udbreder udi alle omliggende lande med krig och blods udstyrtning, forskreckelige siugdomme, dyrtid och landenød och udi andre adskillige maade och allevegne endochsaa hos neste naboer tiltager och formeris[2], befinde vi det christeligt och tilbørligt at vere, at vi alle och enhver for sig udi disse riger och lande udi en sand omvendelse med bodferdige hierter indstille os for den almechtige guds naadige ansicht och betimelig udi den salige och gud sielf veltæckelige tid bede om naade och miskundhed hoes hannem, at saadan hans optende vredis ris fra os for guds søns, Jesu Christi, døds och blods skyld maatte afvendis eller naadeligen for os formildis, och hafve derfor forordnet, at ofver begge disse kongeriger och alle underliggende lande al-

[1] *Datum findes kun i O. Brevet tilstilledes først bisperne til videre bekendtgörelse ved missive 1626 18. oktbr. (Rørdam: Kirkelove 3, 125).*

[2] *T:* formerer.

mindelige bede- och bedringsdage skulle nu strax anstillis och holdis saaledis, som efterfølger:

1. Udi alle kiøbstederne udi disse riger och lande skal hver uge om fredagen holdis en særdelis bod- och bedringspredicken af sognepresterne hver udi sin sognekirke med bøn, sang och litanie, som det ellers udi alalmindelige bededage pleier at forholdis, hvorom enhver superitendens udi sit stift skal giøre en visse anordning, hvorledis det skickeligst med al ting kand anstillis.

2. Neste søndag eller onsdag tilforn skal menigheden af predickestolen hver gang alvorligen paamindis, at de sig gudelig til saadan deris bøn och bedring berede, sig och flitiglig och uforsømmet ydmygelig foruden ald yppighed och pracht udi guds hus indstille och lade finde, hvortil ochsaa øfrigheden paa hver sted skal hafve flitig och alvorlig indseende, som de for guds ansicht och deris høie øfrighed ville ansvare och vere bekient.

3. Texten til same predicken kand enhver sogneprest med superintendentens raad tage af guds ord efter, som hand gudfrychtig kand erachte denne bedrøfvelige tids leilighed at vere bekvem och menigheden kand vere til opbyggelse och forbedring.

4. Predicken skal i synderlighed derhen stillis och henføris, at menigheden med alvorlighed føris til sinde:

Først disse sidste verdens tiders bedrøfvelig tilstand ofver den ganske christenhed, hvorledis gud herrens retferdige vredes ris sig fast udbreder til alle riger och lande, icke alleneste med krig, orlog och mangfoldige christne[s] blods udstyrtning, med pestilenzie, blodsot och alleslags de forferdeligste siugdoms plager, med dyretid och adskillige landenød, af hvilke den almechtigste gud med en part allerede[1] os (endog meget naadelig) hafver hiemsøgt och en part jo nermere och nermere til os angrenser,

[1] *T tilf.:* ocsaa.

men ochsaa, hvilket det allerjammerligste er, guds rette, rene och allene saliggiørende ord blifver dag efter anden hele riger och lande ganske och med alle betagne och mange tusinde mennisker paa adskillige steder forment och berøfvit, med hvilken guds vredis allerbedrøfveligste plage och straf vi jo saa vel som andre af den almechtigste gud retferdiglig trues och jo ochsaa saa høiligen som andre hafve at befrykte os for, efterat de icke langt fra os sig dagligen indtrenge, hvilke med ald macht der fornemeligst heden trachte, at vi udi lige maader maatte undertvinges etc.

For det andet, at aarsagen til ald saadan guds vredis retferdige hefn och straf icke er andet end hans hellige munds ords gruelige misacht och forsømmelse iblant os och voris mangfoldige adskillige ondskabs och syndige lasters daglige forøgelse hos os, voris traadsige, ubodferdige hierters fremturende haardhed udi os, hvormed vi daglig dag misbruge och forachte guds naadige langmodighed imod os och indsamle os guds vrede paa hans vredis dag os til endelig forderfvelse, med mindre vi betiden omvende igien til hannem och ved hans naade och barmhiertighed vorde frelsde etc.

For det tridie, at det eneste middel til at undgaa dette altsammen er ingen anden, end at vi allesammen vende om igien til herren vor gud, med sand gudelig ruelse och bedrøfvelse betenke och bekiende voris syndige lif och lefnet, vor mangfoldige ondskab och arrighed, som vi for guds ansicht hver for sig vide os self skyldige udi, skamme och jamre os derfor, angre och fortryde det med retsindige hierter och derhos formedelst idelig bøn och paakaldelse indfalde til den naadige gud, at hand baade saadan voris synder och onde lefnet for Jesu blods och døds skyld vilde skiule och tiltecke, tilgifve och forlade, saa ochsaa at hand vilde forlene och styrke os med

sin aands naade, at vi kunde vende os fra alle voris[1] syndige veie, rette och bedre os udi alt, hvis vi vide och daglig kunde høre och lære, at vi fortørne lætferdelig voris naadige fader och herre med udi himmerige etc.

Och derpaa anstille herefter och holde ved et ret christeligt, gudeligt lefnet efter guds vor herris ord och daglig formaning, enhver efter den naade, styrke och formue, som hand noksom kand finde och vide ved[2] sig sielf, at hannem af den naadige gud er forlent och indgifven och siden alvorlig och hiertelig enhver baade for sig sielf saa ochsaa, hvo hustrue, børn och tiunde hafver, da samptlig med dennom daglig dag indfalde til den almechtigste naadige gud, at hand sin rætferdige och velfortiende vredis straf och plage allernaadigste vilde fra os afvende eller for os efter sin faderlige miskundhed formilde etc. etc.

Om dette altsammen skal icke alleneste udi den almindelig predicken den ganske menighed sambtlig udførlig undervises och paamindis, men ochsaa enhver udi særlig skriftemaal af synderlig forholdes och advaris, at de daglig udi deris huse, saa vit guds aand hafver gifvit enhver forstand, tilholde deris husfolk, børn och tiunde, at de inderlige mindes och tage sig til hiertet[3], hves de af guds tienere efter hans mund hver gang høre och lære, och derforuden ochsaa daglig dag morgen och aften udi det ringeste giøre deris bønner och siunge christelige psalmer samptlig med hverandre efter, som guds hellige aand dennem sielf indgifver och sin naade dertil forlener.

5. Den almindelig bøn, som disse forordnede dage skal brugis, den skal enhver superintendent udi sit stift fatte och forskrifve och sine stiftsprester tilskicke, hvilken de ochsaa siden efter leiligheden menigheden til gode

[1] *T tilf.:* førige.
[2] *T:* med.
[3] *T:* hierte.

kunde lade trycke, saa at alle, som læse kunde, den maatte hafve at efterfølge, dog at det hafvis derhos udi acht, at den icke saaledis altfor meget vitløftig fattis, saa den derofver skulle kunde vorde den gemene mand kædsommelig at bruge och oplæse.

Meningen med denne bøn skal være denne:

Først at bede gud vor herre, hand vilde formedelst sin hellige aands naadige lius oc kraft oplyse och styrke voris hierters sind, at vi ret gudelig och christelig kunde anstille och fremføre voris bønner for hans guddommelig ansict, saa det kand være hannem behageligt och voris bønner i naade maa vorde antagen.

Dernest ydmygelig bekende for gud vor herre, hvor slemmelig vi hafve fortørnet hans guddommelig majestat, misbrugt hans naade och miskundhed och udi atskillige maader med voris syndige lefnet mishandlet, och derhos hiertelig och inderlig bede hannem, at hand alt saadant os for guds søns[1] Jesu Christi skyld [vilde][2] tilgifve och forlade[3], fremdelis herefter vilde opliuse och styrke voris hierters sind, at vi udi en sand salig tro och grund paa hannem udi vor herre Jesu Christo maatte kunde afstaa voris forderfvede naturs syndige lefnet och veie, stedse och al tid imodstaa alt, hvis os dertil nogen tid kunde forlocke, och rætsindig och alvorlig frycte, elske och tiene hannem, som hans sande tro lydige børn och tienere.

Fremdelis afbede guds retfærdige vredis ris och straf, som os saavel som andre fast nær ofverhenger, krig och orlog, pestilentze, blodsot och andre forfærdelige siugdomme, dyrtid och atskillige landenød. Endelig alvorlig och hiertelig bede och begere, at gud vor herre hand jo vilde unde os sit allerhelligste ord, den allene saliggiørende sandheds lærdom rent och klart, alleniste lige efter som

[1] *T tilf.:* vor herris oc frelseris.
[2] *Således T.*
[3] *T tilf.:* os voris synder oc at hand.

hans egen mund os det hafver forholdet, och som det ochsaa derefter er os opskrefvet, afvende alle falske læreris arglistige raad och veldige mact sampt alle deris kiødelige visdoms tilsæt, som diefvelen derimod kunde bruge udi nogen maade.

Bede udi lige maade for hans kongelig majestat, at gud allermectigste ved sin helligaand vilde velsigne, rette och regiere alle hans forsæt, raad och gierninger til sit allerhelligste nafns ære och sin christen menigheds velfærd, styrke och opholde hans kongelige majestat imod alle sit allerhelligste nafns æris skendere och fiender, sende hans kongelige majestat naadelig vel hiemb udi disse riger och lande igien med lif och helbred med en god, bestandig fred och rolighed.

Bede for hans kongelig majestats fru moder, voris naadige printz och herre och hans kiere her brødre. For alle rigens raad och stender och voris ganske menighed med gudeligt beslutning, som sedvanligt er, etc. etc.

Indgangen til samme bøn kand enhver guds ords tienere hver gang med saadan gudelig och alvorlig devotion anstille, som hand kand eracte, at menigheden bekvemmeligst maatte opveckis med til gudfryctig fyrighed saadan sin bøn for guds ansict at fremføre och anstille.

6. Paa landsbyerne skal saadanne bededage holdis udi alle hofvetsogne den første søgne onsdag udi hver maaned och udi annexsogenet neste søgne onsdag derefter och tieneste begøndes betimelig tid, det allerførste muligt kand vere, saa at ald saadan gudstieneste, før end nogen tinge holdis, kand vorde endet. Och skal enhver sogneprest om søndagen tilforn alvorlig tilholde och paaminde sognefolket, at de flitelig och uforsømmeligen komme til stede, som de for gud vilde forsvare, och icke af øfrigheden straffis som for anden helligbrøde. Och er da her ochsaa det tilbørligt, at alle och enhver, som hafve tienere och undersaatte nogen steds paa landet, de sielf

alvorlig tilholde dennem, saadanne deris bededage med gudelig flittighed at begaa och forrette och dennem ingenlunde derfra forhindre udi nogen maade. Vil och nogen af hofvitsogenet søge ochsaa siden til annexesogenet eller och af annexesogenet søge ochsaa til hofvitsogenet til saadanne bededage, i synderlighed de, som af høivichtige aarsager icke tilforn hafve kunt verit til stede, det vere dennem da friet fore.

7. Det skal aldeles vere forbøden, at ingen enten udi kiøbstederne eller paa landsbyerne maa gifvis enten mad eller dricke til fuld maaltid, fast mindre nogen slags drik til nogen udtappis, ei heller nogen kramboder obnes eller nogen kiøb eller sal drifvis, før end denne gudstieneste er afholden och ofverstanden, och skal derhos ochsaa, ald den stund och saa lenge disse anordnede bededage holdes och begaaes udi disse riger och lande, alle gilder och gestebud[1] vere aldelis nedlagt och afskaffet, och endog den hellige ecteskabs ordning som[2] ochsaa den høiverdige daab midlertid ei kand eller bør at opholdis eller forhindris, daa skal det dog hafvis i acht, at der aldelis ingen gestebud med drickeri, spil och dants maa tilrettis och anstillis, men al ting udi gudelig stilhed foruden ald ofverflødig och gud sielf vederstyggelig hans goede gafvers spild och misbrug begaaes och forrettis[3].

8. Superintendenten udi hver stift skal med flid hafve indseende, at presterne med tilbørlig gudelig devotion herudi giøre deris embede hver for sig, saa derudi ingen forsømmelse sker, som de vilde andsvare och vere bekient.

[1] *T tilf.:* i kiøbstederne oc paa landsbyerne i blant geistlige oc verdslige, indlendiske oc udlendiske.

[2] *T:* saa.

[3] *T tilf.:* oc formode vi, at adelen i lige maade sig her efter deris bryllupper oc barseler belangendis bekvemme, efterdi vi noksom eracte dennem bedre end andre sig at føre til sinde, hvad denne tid vel kand sømme oc anstaa.

9. Skal ochsaa lensmendene allevegne ved deris fogder och ombudsmend, saa ochsaa øfrigheden udi alle kiøbstederne hafve flitig tilsiun, at denne forordning stedse och al tid uforsømt af alle och enhver udi alle sogner blifver holdet och efterkommet, de modvillige som andre til forargelse och sig sielf til forderfvelse herimod forsømmelig och gudsforachtelig sig lade befinde, med tilbørlig alvorlighed andre til exempel maa blifve straffet, och ingen ubilligen blifve forskaanet.

193.

1626 28. septbr. (Kiøbenhafns slot.) *Åb. brev*[1] *(af prins Kristian V.) til bønderne over al Danmark, hvo de end tjene, om at vi, eftersom vor kære her fader har begæret en landhjælp af rigerne til at afvende denne tids farlighed fra rigets grænser og eragtet fornødent i denne tids farlige tilstand at indkøbe noget gevær, have overvejet sagerne med Danmarkes riges råd, hvorefter disse samtlige have bevilget, at de må besøges om en mulig hjælp hertil således, at hver 10 jordegne bønder skal lægges i læg og give 30 enkende daler eller deres værd og den rige hjælpe den fattige, hvormed lænsmændene skulle lade sig være flittig angelegen at have indseende; hver 10 bønder, som ikke have frit jordegods, men have fæstet deres gårde og bruge avl, skulle lægges i læg og give 15 enkende daler; hver smed, skomager, skrædder, murmester og møller, som bor på landsbyerne og bruger avl, skal give 1½ enkende daler og de, som ikke bruge avl, 1 ortsdaler, dog skulle husmændene, om de ere så forarmede, at de ikke kunne udgive den, ikke udgive videre, end de kunne afstedkomme; hver tjænestedreng, som tjæner for fuld lön og har kornsæd, skal give 1 enkende daler og den, som ingen kornsæd har, 3 ortsdaler og de, som*

[1] *Om brevets udstedelse, se Erslev: Rigsråd og stændermøder 1, 488; 490.*

ikke tjæne for fuld lön, halv så meget, »dog at agtes som forbemældt, om de have kornsæd eller ikke«; hvor flere bønder ere bosiddende på én gård, hvad heller det er jordeget gods eller fæstegods, så fremt de ellers bruge avl, da skal hovedmanden, den bedste, som i gården bor, skrives for helt og de andre for indester; ugedagsmændene, som bo for kronens slotte, klostre eller gårde, skulle hver give 3 ortsdaler, dog de fattige forskånes således som om husmænd forbemældt er. Af denne skat skulle de to parter anvendes til grænsernes hjælp og den tredje til indkøb af gevær; den skal udgives i enkende rigsdaler til förstkommende st. Martini i det aller seneste, hvis de ikke derfor ville stå til rette og straffes.

Sæll. tegn. 23, 243—44.
Koncept.

[1] *Bestemmelser om fritagelse og opkrævning fastsættes som i åb. brev 1617 24. juni (no. 457), kun foreskrives ingen kurs, hvortil små penge skulle tages for enkende daler.*

194.

1626 28. septbr. (Kiøbenhafns slot.) *Åb. brev (af prins Kristian V.) til købstæderne i Danmark og Norge om udstedelse af en pengeskat*[1].

R: Sæll. tegn. 23, 244—45.
K: Koncept til listen over bidragene med bemærkning om, at selve brevet fattes.

[1] *Brevets tekst er ikke indført i R, men kun listen over de enkelte købstæders bidrag, som meddeles i tillæg. Af denne ses, at skatten af de norske købstæder skulde erlægges til jul.*

195.

1626 28. septbr. (Hafniæ.) *Åb. brev (af prins Kristian V.) til provsterne og præsterne i Danmark og Norge om, at vi, eftersom vor kære her fader . . . motivering som i no. 192 . . ., om en mulig hjælp og det således, at hver af dem skal give 6 enkende rigsdaler in specie, som skulle indsendes til kgl. majestæts*

rentemester i København, fra Danmark inden førstkommende st. Mortens dag, fra Norge inden jul[1].

Sæll. tegn. 23, 247.
Koncept.

[1] *Regler om opkrævning også fra Gulland fastsættes som i åb. brev og missive 1626 14. mars (no. 181).*

196.

1626 28. septbr. (Hafniæ.) *Åb. brev (af prins Kristian V.) til kapitlerne i Danmark og Norge om, at vi, eftersom vor kære her fader ... motivering som i no. 192 . . ., om en mulig hjælp, hvorfor de nu til førstkommende st. Mortens dag skulle udgive kapitlet i Roskilde 500 dlr., i Lund 450 dlr., i Ribe 300 dlr., i Århus 350 dlr., i Viborg 200 dlr., i Oslo 150 dlr., i Stavanger 50 dlr., i Bergen 100*[1] *dlr., i Trondhjem 100*[1] *dlr., således at hver skal udgive af sit præbende efter, som han har oppebørsel og indkomst i kapitlet, og at hjælpen kan blive fremsendt til kgl. majestæts rentemester i København i rigsdaler in specie til hin tid, dog pengene fra Norge til førstkommende jul.*

R: Sæll. tegn. 23, 246—47.
K: Koncept.

[1] *R har her:* 500, *men K viser, at der som sædvanlig må læses:* 100.

197.

1626 18. oktbr. (Hafniæ.) *Missive (af prins Kristian V.) til lænsmændene i bægge riger om forholdsregler overfor pesten.*

Sæll. tegn. 23, 253.

Eftersom vi komme udi forfaring, ad den skadelig och smitsom syge pestilents skal grassere til Hamborg och Straalsund saa och til Itzehov och andre steder i lant Holsten saa vel som och udi Norge i Skeen och Brasberg len, da bede vi eder och ville, at i giører den anordning udi eders len och underliggendis kiøbsteder, hvor behof giøris, at ingen, som kommer fra de forskrefne

eller andre steder, hvor sygdommen grasserer eller fremb-delis grasserendis vorder, tilstedis i eders len ad handle eller indkomme enten folk eller gods, mens ad de strax forvises, til gud vil, ad sygdommen igien opholler. Sammeledis at ingen af undersaatterne i eders len eller byer sig paa naagle de forskrefne steder begifve, mens sig derfra entholler, mens sygdommen grasserer, saafrembt de igien i rigit ad indkomme skulle tilstedis.

198.

1626 20. oktbr. (Stade.) *Missive til kansler Kristen Friis om, at der skal holdes bog over passer, som udstedes på fri befordring, og at byfogden og vognmændenes oldermand i København skulle holde bog og kontrarulle herover*[1].

Sæll. tegn. 23, 256.

Vider, at vi ville, at i skal holde rigtig bog och protocol paa alle de passe, som udgifvis paa fri underholling, vogne, heste eller anden fordringskab til lands eller ofver fergestederne rigtig ved daug och datum optegnede, paa det ad deraf, naar fornøden giøris, noksom kand forfaris, hvad passe til hvem, hvorfore och hvortheden der udgifvis, paa det ald urigtighed och undersleuf, hvormed vore och kronens bønder och tienere i saa maade plagis, kand tilbørligen forekommis och straffis.

Post scriptum: Sammeledis ville vi ochsaa, at i skulle tilholle byfogden der udi vor kiøbsted Kiøbenhafn ad holle rigtig bog paa, hvor mange vogne der udstedis efter, som forskrefvit, och oldermanden for vogenmendene at holle contrerulle paa det samme, paa det ad naar

[1] *Missive s. å. 21. oktbr. til de lænsmænd over hele riget, hvor mest fordringskab fordres, gav disse pålæg i det væsentlige som nedenfor:* lader holde . . . udgifves, *for at der kan gives rigtig fortegnelse, når sådan påæskes. De lænsmænd, som havde købstæder, skulde tilholde borgemestre, råd, byfoged og kæmner der at göre det samme (a. st. 257).*

saadant confereris, da rigteligen kand forfaris, hvad vogne der udstedis. Herforuden ville vi ochsaa, at i paa vore vegne maa forenis med vogenmendene der samme steds samptligen, om naagle visse ecker herefter aarligen at giøre med vore folk, tienere och gods, som hafve vore rigtige passe och det aldelis uden naagen betalling enten af os eller byen, saa at hvis ecker de os derofver giørendis vorder, de maa dennom blifve betalede efter den forordning, vi om forløn udgifvit hafve[1], hvilken betalling de paa vort rentekammer mue bekomme och os til regenskab føris.

[1] *Frdg 1615 1. juni.*

199.

1626 20. oktbr. (udi vort hofvitquartier Stade bye). *Instruks for prins Kristian V. om regeringens førelse under kongens fraværelse.*

Sæll. reg. 18, 143–45.

Instruction och efterretning, som vi Christian den fierde . . . hafver gifvit och meddelit voris kiere her søen . . . her Christian den fembte, Danmarkis, Norgis etc. udvalde printz och udi voris fraverelse til regieringen forordnit, hvorefter hans kierlighed sig udi samme regiering skal hafve at forholle.

1. Først ville vi, at alle mageskifter paa jordegoeds och eiendom imellem os, adelen eller capitlerne skulle søgis och erlangis hoes os allene, och de mageskifter, som allerede giorde ere, skulle hid forskickis och examineris och siden efter leiligheden confirmeris.

2. Dernest skulle och aldelis ingen benaadinger, vere sig enten udi geistlige eller verslige sager, udgifvis, medens saadanne skulle ochsaa søgis allene hos os, dog ville vi hermed icke hafve forbødit, ad hans kierlighet jo herefter, ligesom al tid brugeligt hafver verit, maa lade hielpe de

af vore och kronens bønder och tiennere, som skade af ildebrand uforvarendis bekomme.

3. For det tredie ville vi endeligen, at de gaarde och boele, som udi voris fraverelse fra vore och kronens lene ere bortlente, skulle strax igien leggis til de forige lene, som de høre under med rette, ehvosomhelst med saadanne ere forlente.

4. For det fierde, udi lige maade ville vi ochsaa, at ingen monopolia och expectantzebrefve skulle herefter bevilgis och udstedis, och de, som allerede udgifvene ere, skulle confirmeris af os, naar saadanne casus sig tildrage, ad det, som expecteris, ledigt vorder, saafrembt vi ellers befinde de personer dertil tienlige at vere, som saadant forhverfved hafve.

5. For det fembte ville vi och, at alle restitutiones in integrum, vere sig enten udi hoer, mord, menæd, mandrab eller andre groufve gierninger, af geistlige eller verslige personer begangne, skulle søgis hos os allene.

6. For det siette ville vi ochsaa, at ingen blodsager skulle mue revideris, uden saaledis derom, at notorie och klarlig vaadegierning befindis eller ochsaa stoer tvifvel ad vere paa ferde, at mand uden samvittigheds besvering icke kand lade nogen person derfore rette paa lifvit.

7. For det siufvende, med voris rentecammer saa och med rigens indkomst efter forige anordning, saa och bygninger restantzer at indkrefve, och hvis os til fordel vedkommer, och andit sligt, ville vi, ad hans kierlighet skal flitteligen och vel hafve udi god acht.

8. For det ottende, proviants forskickelse och indkiøb til Holmens, tuchthusits och ladegaardenis behouf eller anden steds inden [eller] uden rigit til voris armées eller armadis fornødenhed at forbrugis, skal hans kierlighet ved vore rentemestere bestille.

9. For det niende, naar leverantzer til vort behouf

skulle bestillis, da skal det skie af begge forbemelte vore rentemestere paa vort rentecammer och icke udi naagens hus, och skal intet sligt af en allene bestillis, hvorudofver vi ochsaa ville, at der skal hollis rigtig protocol och bog ved daug och datum, som det sig bør.

10. For det tiende, och alle steds, hvor udspisis, skal med udspisningen forhollis efter den manere, som paa Bremerholm nu forordnit er.

11. For det ellefte, ingen af vore undersaatte, som det begiere, skulle veigris recommendationes och forskrifter til rette at forhielpis inden eller uden rigit.

12. For det tolfte, befallinger til vore lensmend och andre sig paa supplicationer ad erklere, uden at de ere saadanne, ad voris och Danmarkis rigis raad samptlig maa vere derhoes, skulle ochsaa udgifvis.

13. For det trettende ville vi ochsaa, at hans kierlighet skal tilholle enhver at forrette sin bestilling, saa at ingen faller den anden udi sit verk, medens varer flitteligen paa det, hannom er befallit ad vare paa.

14. For det fiortende, skal der och hielpis paa bygninger paa vore slotte och de ladegaarde, som os til nytte brugis, dersom de ellers hielpis och rettis kunde med en ringe bekostning, som med it halft hundrede daller eller der omtrent saa och med tømmer och slige materialier kand giøris.

15. For det fembtende, pas paa Norlandene saa vel som andre siøpasse skulle udgifvis.

16. For det sextende, ingen uden allene voris tilforordnede soren secretarius skal sig understaa nogit ad skrifve, som magt paaligger, uden hannom befalis saadant ad giøre af samme secretario.

17. For det syttende, ville vi, at hans kierlighet skal hver uge komme tvende gange med de af rigens raad, som tilstede ere udi raadstufven, och forrette hvis som

ellers af nogen importantze er udi nogen maade, som herudi icke er specificerit.

18. For det sidste, hvis som ellers til cantzelliet hører, som stefninger, befallinger och sedvaanlige justitiæ actus, remitteris til cantzelliet efter, som det pleier ad skie.

200.

1626 1. novbr. (udi voris hofvitqvartier udi Stade by). *Frdg. om regeringens førelse under kongens fraværelse.*

T: Samtidigt tryk på 4 blade med N i datum antiqva og mæctigstis *i 1. sides sidste linje og påtegning om læsning i 1627 januar og april til Hallandske herredsting.*

K: Koncept.

Desuden trykt samtidig på 4 blade med N i datum fraktur og i 1. sides sidste linje mæctigstes *eller med N i datum antiqva og* mæccigstes. *— I Sæll. tegn. 18, 148—50 findes indført en stærkt afvigende tekst, der, som K viser, er afskrevet efter forordningens første redaktion inden den, som det også fremgår af K, modtog en del udvidelser og rettelser af kansler Kr. Friis for at trykkes i den ny skikkelse. Det har ingen interesse i varianter at oplyse tekstens oprindelige affattelse.*

Eftersom vi formedelst denne besverlige krig nu foraarsagis at være uden riget vore førstendømme oc andre dennem oc rigerne angrendsende provincier oc lande med guds den allermectigstes hielp oc bistand at defendere eder alle udi fremtide til roe oc sickerhed, oc paa det imidler tid der udi riget intet for voris fraværelse skyld skulle forsømmis, da hafver vi faderligen forordnet den høibaarne første oc herre, her Christian den femte, Danmarkis oc Norgis udvalde prints, voris elskelige, kiere her søn, ald den stund vi ere her uden riget, at være udi regeringen oc tvende af voris Danmarkis riges raad, her Christian Friis til Kragerup, ridder, vor cantzler, oc Christian Thommesøn til Tanderup, befalingsmand udi Backe closter, stedse at blifve hos hans kierlighed udi samme regiering udi vor kiøbsted Kiøbenhafn til stede. Derforuden hafver vi for got anset, at til supplicationers

forhør oc anden regeringens nødtørft oc forretninger foruden forbenefnde tvende voris gode mend, cantzeler oc raad, endnu tvende af vore oc rigens raad sig samme sted den første dag udi nest efter bemelte maaneder skulle befinde: som er her Anders Bilde til Rosendal, ridder, embitsmand paa vort slot Helsingborrig, oc Christoffer Ulfeld til Svenstrup, embitsmand paa vort slot Laugholm, første dag udi martio oc aprili udi nest tilkommende aar, Jacob Ulfeld til Urrup, rigens cantzeler oc embitsmand paa vort slot Nyborrig, oc Holger Rosenkrantz til Rosenholm, befalingsmand paa vor gaard i Ottense, første dag udi majo, dernest her Albret Skeel til Fusingøe, ridder, embitsmand paa vort slot Riberhus, oc Ifver Jul til Villestrup, embitsmand paa vort slot Bøuflinge første dag i septembri, derefter Christian Holck til Bustrup, embitsmand paa vort slot Silkeborrig, oc Claus Daa til Rafnstrup, embitsmand paa vort slot Dragsholm, første dag udi octobri, siden forbenefnde Jacob Ulfeld oc Holger Rosenkrantz første dag udi novembri, for det sidste forbenefnde her Anders Bilde oc Christoffer Uldfeld første dag udi decembri oc saaledis fremdelis, saa at to kunde være til den første udi forbenefnde maaneder al tid til stede oc det saaledis continuere, indtil saa længe vi anderledis herom tilsigendis vorder, oc imidler tid med raad oc daad samptligen flittig tilhielpe hans kierlighed sampt forbenefnde tvende voris cantzler oc raad retteligen at administrere justitien oc forhielpe hver mand til lov, ret oc skiel, liger vis som vi selfver til stede vaare. Oc ville vi saa oc hermed begere, at foruden nogen anden voris særdelis brefve oc befaling enhver af forbenefnde vore gode mend oc raad ville rette deris leiligged efter at kunde endeligen til forbenefnde tider være til stede. De andre maaneder se vi for got an, at her forbigaais, anseendis, det er da paa de tider, som mest ubekvemmelige ere til at reise

udi saa vel for høstens som for andre forhindrings skyld. Ti ere vi tilfreds, at hermed maa temporiseris, uden saa er, at den høie nød paatrenger, at forbenefnde voris raad særdelis eller samptligen skulle forskrifvis.

Oc paa det at i, vore kiere tro undersaatte, kunde vide de rette oc visse tider, naar i med eders supplicationer eder kunde indstille oc ei reise til forgiefvis, hvort heden vi med denne voris anordning endocsaa synderligen hafve hedenset oc derfore forordnit dette paa landstinget for eder at læsis oc forkyndis, at enhver kunde i fremtide vide sig derefter at rette, da hafve vi til saadan eders supplicationers forhøring for got anset, at dersom nogen af eder udi saa maade nogit hafve at angifve, i da retter eders leilighed efter at kunde saadant anbringe for høieste oc velbemelte hans kierlighed oc Danmarkis riges raad den første dag af martii, aprilis, maii, septembris, octobris, novembris eller decembris maaneder udi vor kiøbsted Kiøbenhafn efter, som formelt er, hvor da uden nogen ophold eder igien skal paa vore oc rettens vegne meddelis gode oc naadige besked paa eders andragene begæringer oc udi alle maade forhielpis til rette, saa vit christeligt oc ret kand være. Dog skal ingen være forment, til hvad tid hannem løster, om stefninger, befalninger oc andre saadanne rettens befordringer, saa oc om nogen saadanne uformodelig tilfald sig tildrog, at den ingen forhaling kunde lide, til hofve oc udi vort cantzelie at giøre anfordring, hvor dennem vederfaris skal, hvis met ret ske kand oc bør. Vi ville oc ei, at nogen af vore undersaatters privatsager, saa vit vor oc rigens rettis saa vel som andre lovlige dele, processer oc rettegange, som til hiemb- oc landstingene bør met rette at forfølgis oc ordelis, hermed skulle opholdis eller tilbørligen opsettis eller forhalis udi nogen maade, medens efter lougen oc

recessen hafve sin rictige fremgang oc derimod ei forhindris i nogen maade.

201.

1627 2. jan. (Hadersløfhus.) *Missive til tolderne i Sundet om at lade skibe med munition til kongen af Sverige passere og at tage told af de engelske skibe, som løbe i Østersøen, på hen- og ikke på tilbagerejsen.*

Sæll. tegn. 23, 267.

Vi bede eder och ville, at i, naar svenske skibe med munition udi Øresund, kongelig vurde udi Sverig tilhørig, ankommer, dennem da passere lader, sammeledis ville vi, at i hereffter tager told aff engelske skibe, naar de løber ind i Østersøen, och icke bider dermed, indtil de kommer tilbage igien, som hidindtil dennom bevilgitt er, saa och at de herefter udi guld erlegge, hvis di hidindtil udi guld och sedvanligt gifvet hafver.

202.

1627 1. febr. (Odensøegaard.) *Åb. brev om ordning af bøndernes ægtkørsel.*

Sæll. reg. 18, 155.

Eftersom os andragis om den store uskickelighed, som sig skal begifve, nar voris eller . . . voris kiere søns . . . fadbur føris her igiennom landit, saa at enhver tager self vogne, naar och hvor mange hannom lyster, saa at derofver en paart af bønder[n]e undkommer och ingen echte giører, en paart med reisende, slør och unøttige gesinde, som enten ingen vogne burde at hafve, eller och med ringere vogne vel kunde tilkomme, ti bede vi och biude vore fogder, embidsmend och andre, som saadanne fore paa vore vegne hafver at udstede, at de herefter tilholde bønderne, at de kommer først til gaarden och tage les och lade sig først med samme les afskrifve udi skrifverstuen, och dersom nogen fordrister sig til enten self at tage vogne eller slede paa andre steder end paa vore

gaarde efter, som forskrefne er, eller och dersom nogen af vore och kronens bønder, som saadanne ecte skulle giøre, lade sig optage paa andre steder och sig ei lader afskrifve efter, som forskrefne er, daa forbemelte vore fogder och embidsmend derofver alvorligen holde och begge parterne, saa vel den, som fodringskab paa ulovlig steder self tager, som den anden, der sig tage lade[r], hvo som helst de och ere eller tilhøre, ved fengsel udi hullit straffer.

203.

1627 4. febr. (Odense.) *Åb. brev om afgift af skibe m. m., som lægge til på reden uden for Malmø, til skibsbroens vedligeholdelse.*

Skånske reg. 4, 381.

Vi komme udi forfaring, hvorledis skibbroen for vor kiøbsted Malmø skal vere meget bygfeldig, da paa det der saa vel som anden steds maa gifvis billig broepenge, hvorved den nogenledis kunde holdis ved magt, er voris vilge och befaling,

1. at af ethvert skib, skude, kreer eller baad, som setter paa reden der uden for Malmø och ved same broe sin baad herefter lader anligge, skal gifvis en skilling danske af hver lest, som dens skib, skude, kreer eller baad befindis at vere stor och drechtig til, hvilke penge skulle indsamlis til same brois reparation.

2. Ti byde vi alle och hver, saa mange som med skibe, skuder, kreer eller baade same skibbro for Malmø besøge efter, som forbemelt er, at i retter eder efter at udgifve och fornøie forskrefne broepenge til borgemestere och raadmend udi Malmø eller deris fuldmegtige, før ind i igen der fra eder begifve.

3. Fordrister sig nogen til same broepenge ei at ville udgifve, da tiltalis derfor tilbørligen.

204.

1627 23. febr. (Kiøbenhavns slot.) *Missive til Sten Villumsen om tillægsbestemmelser til forordningen om udspisningen på Bremerholm*[1].

Sæll. tegn. 23, 155—56.

[1] *Det er anset for unødvendigt her at indføre missivets tekst.*

205.

1627 19. mars. (Kiel.) *Åb. brev om, at der af skibene, som sejle gennem Øresund, skal ydes bidrag til opførelse af et kastel ved st. Anne bro for København ligesom i sin tid til Kronborgs opførelse.*

Tyske kancellis »Patenten« 1626—29, bl. 106.

Fügen allen und jeden schiffer, kauf-, handels- und seeleutten so durch unsern Orsund oder Belt siegeln hiemit zu wissen, das wir zu besserer beschützung unser strome vnd erhaltung desto sicherer navigation und commercien auf denselben gut und ratsam befunden ein castel bei s. Annen brügken nicht weit von unsern stadt Copenhagen zu legen und zue erbauen. Weil nun solches allen seefahrenden und sich unser ströme gebrauchenden leuten zu nutzen und besten mitgereichet, so versehen wir uns sie eine gutwillige zulage darzu zu geben sich nicht zu wieder sein lassen werden. Gesinnen demnach an sie sambt und sonders hiemit, das sie die kurtze und geringe zeit über, weil an vorgemeldeten castel gearbeitet wird ebenmessige zusteuer wie sie bei unsers herrn vaters könig Friederichen des andern zeiten zu erbauung der feste Croneburgk geben auch anitzo erlegen wollen, versprechen ihnen daneben hiemit und in kraft dieses, das solche auslage so bald mergemeltes castel verfertiget sein wird, woran dan aller muglicher fleiss soll gewendet werden, alsobald wiederumb abgeschaffet und niemand mer darmit beschweret werden sol.

A. st. findes som anmærkning: Dieses patent ist den 16. martii 1630 renovirt und auf die schiffen so durch den belt siegeln mit dirigirt.

206.

1627 19. mars. (Kiel.) *Missive til tolderne i Sundet om at tilholde udenlandske skibe at udgive en afgift af störrelse som den, der i sin tid erlagdes til Kronborgs opbyggelse, til opførelse af en bygning for st. Anne bro ved København.*

R: Sæll. tegn. 23, 279—80.

Eftersom vi for got hafve anset en ny bygning ved st. Anne bro for vor kiøbsted Kiøbenhafen at lade forferdige til voris skibsflodis, Holmens, tøighusens, slottens, byens och anden rigens defension saa vel som til den seilats och handels forsikring, som drifvis giennom vor strøm Øresund, da efterdi til des behof en merkelig summa penge vil anvendis och opgaa, hafve vi med Danmarkis rigis raads bevilling och samtycke saaledis anordnet, at af nogle visse vaare, som der udi riget indføris, skal til forskrefne bygnings fornødenhed gifvis och contribueris udi nogle aar en visse told och afgift efter, som vore derom udgangne mandater vitløftigere indholde och specificere, ti bede vi eder och hermed befale, at i tilholder alle udlendske, som med skib och gods segle der igiennem forskrefne Øresund, at de til eder paa vore vegne herefter skulde udgifve och fornøie af deris skibe och gods lige saa meget, som tilforn udi voris kiere her faders . . . tid var paalagt at udgifvis til vort slot Kroneborgs opbyggelse, hvilken contribution dog icke lenger skal af dem opbergis end til forskrefne bygning ved st. Annæ bro er fuldført och siden strax afskaffis, och paa det enhver skipper kand vide saadant, sine redere at føre til regnskab och giøre bevilligt, ville vi, at i enhver, som saadant er begerendis, skulde lade meddelis rictig copie af voris herhos føiede obne bref[1], hvilket vi til den ende paa tydsk hafver ladet forfatte, hvilket i os saaledis kunde hafve til regnskab at

[1] *Åb. brev s. d. no. 205.*

føre, och ville vi, at i voris tolder udi Belt[1] herom skulde lade nøiacteligen informere, paa det saadan contribution och kunde anammis af de skibe, der igiennom passerer.

[1] *I overensstemmelse hermed ser det ud, som om åb. brev s.d. (no. 205) også har været gældende for tolderen i Nyborg, men i R er ingen oplysning herom påtruffet, og under anførte forudsætning bliver anmærkningen til nævnte åb. brev (se ovfr.) uforklarlig.*

207.

1627 19. mars. (Riberhus.) *Revers til adelen i Danmark om, at der ikke tiere skal rettes anmodning til den om at yde hjælp, og at den nu ydede hjælp ikke skal regnes dem som en pligt.*

Sæll. reg. 18, 179.
Original udfærdigelse i Rigens råds breve no. 44 T.

Eftersom vi vore kiere troe undersaatter af addel udi vort rige Dannemark hafver ladit proponere, at de udi denne tids farlige tilstand ville bevilge os nogen hielp, hvilken voris begiering de och hafver indgaait och sambtøcht at ville gifve os udi nerverendis aar den fembte part af ald deris visse indkomst, sædegaarde med indberegnit efter sedvaanlig takst och hver tønde hartkorn for $1\frac{1}{2}$ riksdaller in specie anslagen, halfparten udi rixdaller och halfpaarten udi gangbar mynt, hver fierdingaar en fierdepaart och til førstkommendis Philippi Jacobi dag den første paart deraf at erlegge. Derforuden en tønde af hver lest korn, 36 tønder til lesten regnet, efter sidste taxt om rostieneste, sædegaardene undertagit, half roug och half malt at levere til Philippi-Jacobi lensmendene paa steder udi hvert land, som dertil vorder forordnet. Disligist to rixdaller af hver hundrit, som de paa rente hafver fri ofver deris gield, som de rente af gifver, och det efter enhvers underskrefne och forseglet bekiendelse at gifve til forskrefne terminer. Daa efterdi de denne voris anmodende bevilgit och samtøcht hafver, endog de ei plictig vaare, och os udi denne tids selsomme tilstand deris

affection dermed beteede, lofver och beplicter vi os och vore efterkommere konninger udi Dannemark och kronen icke ydermere forskrefne ridderskab och deris efterkommere at lade anmode om saadan hielp och udleg, ei heller denne deris undsetning dennom at tilregne for nogen plict eller debito, mens for en underdanig velvillig affection, de os udi denne nøds tid som troe undersaatter bevist hafver, hvortil de dog ei obligerit ere, for hvilken vi och vore efterkommere konninger udi Dannemark och kronen dennom och deris efterkommere med ald kgl. gunst och naade skal och vil vere och blifve bevaagne.

208.

1627 25. mars. (Stade.) *Missive til købstæderne i Danmark om forhöjelse af visse toldsatser til opførelse af en bygning ved st. Anne bro for København.*

Sæll. tegn. 23, 288—89.

Trykt herefter hos Lassen: Aktstykker til Kbhvns. befæstn. historie, s. 129—30 med datum: 25. maj, som er overgået i Regesta dipl. hist. danic. 2, 743; endvidere hos O. Nielsen: Københavns diplomatar. 5, 98.

Eftersom vi for got hafver anset en ny bygning ved st. Annæ bro her for vor kiøbsted Kiøbenhafn at lade forferdige til voris skibsflodis, Holmens, tøihusets, slottens, byens och anden rigens defension och forsikring, da, efterdi til des behof en merkelig summa penge vil anvendis och opgaa, hafver vi med Danmarkis rigis raads bevilling och samtycke saaledis anordnit, at af efterskrefne vare, som her udi riget indføris, skal til forskrefne bygnings fornødenhed gifvis och contribueris udi 3 neste efterfølgende aar saa som efterfølger: Af alt spansk och fransk salt, som hid i riget af nogen kiøbmend indføris, vere sig indlendisk eller udlendisk, skal gifvis 4 sk. danske af hver tønde, dog adelen, hvis salt di sielf lader hente med kiøbmend, som salt for sig sielf icke føre, herfor forskaanede. Sammeledis skal hver indlendisk kiøbmand,

som nogen silkevaare indfører, vere sig, hvad det er, intet undertaget, gifve 6 pro cento och udlendiske 8 pro cento, disligeste och hver indlendisk kiøbmand, som klede indfører, gifve 3 pro cento och udlendisk 4.

209.

1627 25. mars. (Stade.) *Åb. brev til bønderne over alt Danmark, hvem de end tjæne, om, at vi med Danmarkes riges råders bevilling til at defendere vore rigers grænser og underholde krigsfolk i denne besværlige tid, forårsages at besøge dem såvel som andre undersåtter i Danmark og Norge om en almindelig landehjælp, som skal oppebæres således, at hver 10 jordegne bønder skulle lægges i læg og give 30 enkende daler*[1] *og den rige hjælpe den fattige, hvormed lænsmændene skulle lade sig være flittig angelegen at have indseende; herforuden skal hver jordegen bonde give os i Sælland, Skåne og Smålandene 2 skpr. malt, 1 skp. rug, 2 skpr. havre og i Fylland 2 skpr. rug, 2 skpr. malt, 3 skpr. havre; hver 10 bønder, som have fæstet deres gårde og bruge avl, skulle lægges i læg og give 15 enkende daler*[2] *og derforuden hver give i Sælland, Skåne og Smålandene 1 skp. malt, $^1/_2$ skp. rug og 1 skp. havre, i Fylland 1 skp. malt, 1 skp. rug og 1$^1/_2$ skp. havre; hver smed, skomager, skrædder, murmester og møller* (handmøller), *som bor på landsbyerne og bruger avl, skal give 2 enkende daler og de, som ikke bruge avl, 1 enkende daler, og hver husmand som sædvanligt, dog om de ere så forarmede, at de dette ikke kan udgive, må de for halvt eller, om de dette ikke kunne afsted komme, mod tingsvidner ganske forskånes; hver tjænestedreng, som tjæner for fuld lön, hvad heller han har kornsæd eller ej, skal give os 1 enkende daler og*

[1] *I Halland og Bleking skulde de give 15 dlr.*

[2] *I Halland og Bleking skulde de give 7$^1/_2$ dlr.*

de, som ikke tjæne for fuld lön, 1/2 enkende daler, og hvor flere bønder ere boende på en gård, hvad heller det er jordeget gods eller fæstegods, så fremt de ellers bruge avl, skal hovedmanden den bedste, som bor i gården, skrives for helt og de andre for indester; ugedagsmænd, som bo for vore slotte, klostre eller gårde, skulle give 1 enkende daler, dog de fattige forskånes således, som om husmænd forbemældt er. Fogeder, skrivere og bønder, som have 500 dlr. på rente, skulle derforuden give os 2 dlr. af hvert 100 dlr., de have på rente over den gæld, som de selv udskyldige ere, og skal samme pengeskat og hjælp altsammen udgives i god gangbar mønt og afbetales til 4 terminer, nemlig hver fjærdingår 1/4, og den förste part deraf erlægges nu til Philippi Jacobi förstkommende, hvis man ikke vil stå til rette derfor[1].

Sæll. tegn. 23, 280—81.

[1] *Bestemmelserne om fritagelse og opkrævning fastsættes som i åb. brev 1617 24. juni (no. 457), dog uden kurs for enkende daler. — Om brevets udstedelse, se Erslev: Rigsråd og stændermøder 2, 4 og 26.*

210.

1627 25. mars. (Stade.) *Åb. brev til købstæderne over bægge rigerne om, at der til at defendere vore rigers grænser og underholde krigsfolket i denne besværlige tid er bevilget os en landehjælp af dem så vel som af vore andre undersåtter i bægge rigerne, og at de ere satte for N., som skulle leveres til 4 terminer i god gangbar mønt först til Philippi Jacobi förstkommende og de tre andre hver sit fjærdingår derefter*[1]. *Sammeledes er bevilget, at hver, som har penge på rente over den gæld, som han*

[1] *Liste over de enkelte købstæders bidrag findes i tillæg. Foruden dette tilbød Holbæk by at betale 230 dlr. slette, Roskilde 150 rdbr. og Slangerup 200 rdbr. in specie, jfr. missive 1628 14. jan. til de respektive lænsmænd om at oppebære pengene (a. st. 24, 17—18). Om brevets udstedelse, se Erslev: Rigsråd og stændermøder 2, 4; 12—20; 25 f.*

selv er udskyldig på rente efter hans egen rigtige og forseglede bekendelse, [skal give os 2 dlr. af hvert 100 dlr.]. Pengene skulle fremsendes til deres lænsmænd.

Sæll. tegn. 23, 283—84.

211.

1627 25. mars. (Stade.) *Åb. brev til præsterne over bægge rigerne om, at der til at defendere vore rigers grænser og underholde krigsfolk i denne besværlige tid er bevilget os en pengehjælp af dem i så måde, at enhver præst skal give os 12 speciedaler i gangbar mønt og aflægge den til 2 terminer, nemlig Philippi Jacobi og Martini förstkommende; de forarmede præster og residerende kapellaner i Bergens og Tronhjems stifter skulle dog forskånes med 4 rdlr. Vore lænsmænd med bispen eller provsten i herredet eller provstiet skulle ligne hjælpen imellem dem, så at enhver giver efter, som han har formue til. Sammeledes skal hver, som har penge på rente, give 2 dlr. af 100 dlr. over den gæld, som de selv ere udskyldige på rente efter enhvers egen rigtige og underskrevne og forseglede bekendelse på de penge, som han ejer. Pengene skulle leveres til bisperne, fra Gulland dog til Falk Lykke, således at de til hine terminer kunne leveres fra Sælland, Skåne, Smålandene og Norge til vor rentemester i København, fra Fyn og Jylland til Gunde Lange til Bramming* (Bredning), *befalingsmand på Koldinghus*[1].

Sæll. tegn. 23, 281—82.

[1] *Om brevets udstedelse, se Erslev: Rigsråd og stændermøder 2, 25.*

212.

1627 25. mars. (Stade.) *Missive til kapitlerne i Danmark og Norge om, at der til at defendere vore rigers grænser og underholde vore krigsfolk i denne besværlige tid er bevilget os nogen landehjælp af hvert*

kapittel både af domkirker, provstier, prælatedömmer, præbender og vikariegods således, at de skulle komme os til hjælp med den femte part af deres visse indkomst i nærværende år, hver tønde korn anslået for 6 rigsort in specie og det i to terminer, nemlig Philippi Jacobi og Martini förstkommende; sammeledes skal hver, som har penge på rente, give os 2 dlr. af hvert 100 dlr., som de have på rente over den gæld, som de selv ere udskyldige på rente, efter hvers egen, rigtige underskrevne og forseglede bekendelse på de penge, han ejendes er. Pengene skulle indsendes til vort rentekammer i København, fra Fylland dog til Gunde Lange[1].

Sæll. tegn. 23, 282.

[1] *Om brevets udstedelse, se Erslev: Rigsråd og stændermøder 2, 11 og 25.*

213.

1627 25. mars. (Stade.) *Åb. brev til rektor og professores i universitetet i København om, at der til at defendere vore rigers grænser og underholde krigsfolk i denne besværlige tid er bevilget os en pengehjælp så vel af dem som af vore undersåtter i Danmark og Norge og samtykt, at de skulle komme os til hjælp med 400 enkende rigsdaler til Philippi Jacobi og Martini förstkommende, og at herforuden enhver, som har penge på rente, skal give os 2 dlr. af 100 dlr., han har på rente over den gæld, han selv er udskyldig på rente, efter enhvers egen, rigtig underskrevne og forseglede bekendelse. Pengene skulle overleveres vor rentemester i København og de selv lægge og ordne det således, at hver udgiver efter, som han har oppebørsel og indkomst til*[1].

Sæll. tegn. 23, 284.

[1] *Om brevets udstedelse, se Erslev: Rigsråd og stændermøder 2, 25.*

214.

1627 17. apr. (Hafniæ.) *Åb. brev om forbud mod havres udførsel fra Skåne og Bleking.*

Skånske reg. 4, 382–83.

Eftersom vi til vort leiers høieste fornødenhed foraarsagis en stor andel hafre at lade indkøbe, hafve vi for got anset derom dette vort forbudsbref at lade udgaa; ville derfore hermed alle och enhver baade indlendiske och udlendiske forbudit hafve, at ingen maa hafvere af vort land Skaane føre eller føre lade; och skal dette voris forbud til st. Mickels dag førstkommendis [anfange]. Befindis nogen sig deremod at fordriste, da skulle vore lensmend dennem, som voris mandats ofvertredere, tilbørligen derfore tiltale och straffe lade; herefter sig alle och enhver baade indlendiske och udlendiske skulle hafve at rette.

215.

1627 7. maj. (Hafniæ.) *Missive (af regeringsrådet) til borgemestre og råd i Århus om stadfæstelse på den anordnede afgift til deres bolværkers reparation.*

Jyske tegn. 8, 123.

Koncept.

Trykt efter orig. udfærdigelse hos Hübertz: Aktst. vedkom. Århus 2, 53—54.

Eftersom i hafve ladit anholde om confirmatz paa den anordning[1], som her Jørgen Skel til Soestrup, ridder, och Laurs Lindenov til Oregaard efter hans førstelig naade prindsens befaling hafve giort, om hvis told baade indvonerne och fremmede hver reise af deris skibe eller skuder skulle gifve, enten de ere ladde eller ei, til eders byes hafns reparation, da eragte vi icke ubilligt, at i holler ofver den forskrefne anordning, som forbemelte gode mend efter hans førstelige naade printsens befaling giort hafver och eder efter same anordning med forskrefne tolds

[1] *Vedtægt af 1626 26. jan. på kongens gode behag, trykt hos Hübertz: Aktst. vedkom. Århus 2, 51—53.*

opberelse retter, intil nogen sig derimod besverger. Bolverkernis forfaldelse belangende, at i udi lige maade efter forskrefne gode mends erklering eder forholder och tilholder dennom, som hafver eindomb, som støder ud til forskrefne aae och bolverk, at enhver dennom holder det ved magt for sin egen grund.

216.

1627 4. juni. (Beutzenburg.) *Instruks for Jakob Tomesen som proviantskriver på Bremerholm*[1].

Sæll. reg. 18, 217—28.

[1] *Det er anset for unødvendigt her at anføre instruksens tekst.*

217.

1627 28. juni. (Lavenburg.) *Åb. brev til vore undersåtter, som bygge og bo i vore riger og lande og drive handel og købmandskab ved Østersøen, om at de indtil på videre besked skulle entholde sig fra at sejle til Stettin i Pommern, med mindre de ville lide skade på deres skibe og gods; vore fogder, embedsmænd, borgemestere, rådmænd og andre skulle i tide advare enhver handelsmand i deres købstæder herom*[1].

Sæll. tegn. 23, 331.

[1] *Udliggerne i Beltet og tolderne i Sundet fik s. d. brev om at advare skibene mod at løbe på Stettin. — Forbudet hævet ved åb. brev 1627 2. septbr.*

218.

1627 12. juli. (Hafniæ.) *Åb. brev (af regeringsrådet) til borgemestre og råd i Helsingør om tilsyn med fremmede.*

Sæll. reg. 18, 201.

Eftersom vi erfarer, at atskiellige fremmede nationer der til vor kiøbsted Helsingør hender at ankomme och udi denne farlige och selsomme tid vel er fornøden at hafvis udi god act, hvad folk her udi landit indkommer, daa hafve vi for gaat anset dermed saaledis herefter der udi vor kiøbsted Helsingør at ville hafve holdit,

1. at enhver af borgerne hver aften skal skriftlig gifve vor byfogit der samme steds til kiende, hvad fremmede och udlendiske der hafver losserit til deris och det ved deris nafn, tilnafn, och hvad nation de er, hvilket och vor byefogit self eller med sit visse bud skal forplict vere hver aften, naar porten paa vort slot Kroneborg skal luckis, saa och om morgenen, naar den opluckis, om nogen, siden den tid porten var tillukt, kand vere ankommen, at gifve vor lensmand der samme steds skriftlig til kiende.

2. Bedendis och biudendis vor lenssmand saa och borgemester raad, at de derofver strengeligen och alvorligen holder, som det sig bør och os mact paaligger.

219.

1627 12. juli. (Lauenborg.) *Åb. brev til bønderne, hvem de end tjæne eller tilhøre, over alt Kær herred om stadfæstelse på Fredrik II.s forbud mod at opgrave den grönne jord i herredet.*

Jyske reg. 8, 159.
Koncept.

For os er beret och klageligen forekommit, at mange af eder understaar sig at forgrafve den grøne jord der udi herredit, den menige mand paa agger, eng och gresgang til stor skade, alligevel at derom skal vere udgangit voris kiere her faders ofne bref, daterit udi vor købsted Viborg den 18. mai anno 1569[1], alvorligen forbydendis saadant at ske, eftersom same bref ydermere udviser och indholder; ti bede vi eder alle och hver hermed strengeligen byde och befale, at i endeligen rette eder efter fornefnte udgangne forbudsbref och aldelis ingen torf nogen tid grafve paa grøn jord der udi fornefnte herrid, med mindre at den, det giører, derfore vil tiltalis och straffis, som ved bør.

[1] *No. 460.*

220.

1627 28. juli (udi vort hofvitqvartier Louenborg). *Åb. brev om forbud mod kongens undersåtter om at sejle til Stettin i Pommern*[1].

R: Sæll. tegn. 23, 336—37.

[1] *Brevet er enslydende med åb. brev 1627 28. juni og er måske kun ved fejltagelse indført i R med ny datum, hævet ved åb. brev 1627 2. septbr.*

221.

1627 11. avg. (Krempe.) *Åb. brev til bønderne, hvem de end tjæne, i Skåne, Halland og Bleking om at göre arbejde på grænsefæstningerne, når de derom tilsiges.*

Skånske reg. 4, 391.

Vider, at vi hafve befalet hr. Anders Bilde til Rosendal, ridder, och Tage Tot til Eriksholm, embitsmand paa vore slotte Helsingborg och Sylfvitsborg och tilforordnede commissarier for defensionverkit der udi forskrefne lande, at skulle lade gøre den anordning, at hvis bygfeldighed och mangeler, som befindis at vere paa vore och rigens grendsehuse och festninger, kunde med førderligste repareris och forferdigis, hvortil vi ville, at bønderne, der udi landit boendis ere, ehvosomheldst de tiene eller tilhøre, skulle arbeide tilbørligen det meste, de fuldgøre och afsted komme kunde.

1. Da bede vi eder alle och hver strengeligen byde, at i rette eder efter, nar i af vore commissarier eller udi deris fraverelse af vicecommissarierne eller deris fuldmechtiger herom tilsigis, i da med eders heste, vogne, folk eller andit redskab ere ferdige til at begifve eder hver paa de steder, hvor hand heden forordnis och forvisis, och der tilhielpe saa megit mueligt same festningers reparation och forferding at fuldgiøre.

2. Saa fremt sig nogen af eder heremod fortrycker och icke, nar hand herom blifver tilsagt, møder och frem-

kommer, i da icke derfor ville lide tiltale och delsmaal och straffis derofver, som ved bør.

3. Sameledes bede vi och begere af alle vore kiere och troe undersatter, af adelens tiener ofver forskrefne vore lande boendis, ehvosomheldst i tiene och tilhøre, at nar i udi lige maader herom tilsigis, i da ochsaa tilhielpe same vore festninger och grentsehuse med eders arbeide, heste, vogne, folk och andit redskab af yderste flid och formue at forferdige och reparere efter den bevilling, adelen os herom hafve indgangit, anseendis det ville falde vore och kronens sambt geistlighedens bønder och tienere altfor tungt same arbeide allene at forferdige, hvilket dog adelen saa vel som clericiet och menige almue os och rigit sker til beste och forsickering.

4. Befindis nogen af eder her udi forsømmelig och til ansagde tid ei fremkommer, i da icke ville tilbørligen tiltalis och straffis, som forbemelt er.

222.

1627 2. septbr. (Rensborg.) *Åb. brev om ophævelse af forbudet mod indførsel af fremmed øl og mod at sejle på Lybæk, Rostok og den pommerske kyst samt afskaffelse af akcisen af dansk øl og malt*[1].

Sæll. tegn. 23, 374—75.

Eftersom vi for naagen tid forleden hafver verit foraarsaget med vore Danmarkis rigens raads bevilling och sambtøcke atskillige fremmed øls indskibing her udi riget med voris offentlige mandat[2] at lade forbyde, da hafver vi nu samme leilighed med voris Danmarkis rigis rad ofverveiet och betractet och for atskillige bevegelige aarsagers skyld vore undersaatter synderlige til gafn och beste for got och raadsomt anset samme fremmed øls

[1] *Om anledningen til brevets udstedelse, se Erslev: Rigsråd og stændermøder 2, 30; 40 jfr. 44, 53.*

[2] *Frdg. 1621 16. febr. (no. 573).*

forbud igen at opgifve, saa enhver frie och ubehindret maa handle her paa vort rige Danmark med allehaande fremmed øl efter, som til forn, før end vort forbud derom udganget er, sedvanligt hafver verit, och derimod ville vi accisen af danst øl och malt[1] igen hafve afskaffit.

Disligiste eftersom vi for nogen kort tid siden hafver ladet advare vore undersaatter udi vore riger Danmark och Norge, at de sig indtil paa videre beskeden skulle entholde at seigle paa Lybek och Rostok och den kuest saa och paa den pommerske kuest[2], hvilket forbud vi och udi lige maader och vil hafve opgifvit, saa enhver fri och uhindret maa seile, dog icke krigsfolk eller munition paa de steder at maae henføris, och handle paa forskrefne steder och kuster, hvor hannem lyster.

[1] *A. st. § 4.*

[2] *Åb. brev 1627 28. juni og 28. juli, som dog kun nævner Stettin.*

223.

1627 . oktbr. (Hafniæ.) *Frdg. om, at skibshøvedsmændene på flåden, inden de gå i vinterleje, skulle angive på Holmen, hvad skibene kunne behøve af ny udrustning.*

Sæll. reg. 18, 229.

Af voris skibshøfvidsmends angifvende komme vi udi forfaring, hvorledis skipper[e] paa vore orlofskibe lader sig finde forsømmelig och icke fodrer aarligen deris tilbørlig udredning af tackel och tovverk och anden skibsfornødenhed, som det sig bør, daa paa det statholderen af admiralen paa Holmen betimeligen kand forstendigis, om hvis materialia, som til flodens udredning hver foraar vil bestillis, saa och at faarekomme den pericel och høifare, som vor flode ofver slig efterladenhed kunde udi gerade, hafve vi for got anset och hermed alvorligen befale

1. alle capteiner och lytenanter af de skibe, de

sommeren ofver medseilendis vorder, at samme capteiner och lytenanter icke nogen steds forreiser, efter at di ere ankommen for vor kiøbsted Kiøbenhafn med vor flode eller skibe eller anden steds, hvor vi vor flode och orlogskibe lader ligge udi vinterleie, før end de med skipperen hafver ofverleverit til admiralen paa Holmen en rictig fortegnelse under deris hender och seil paa hver slags redskab udi ser, som paa den tilkommendis udredning den gandske sommer ofver kunde fornøden giøris, saa det aar igiennem aldelis ingen flere end en udredning sker efter den bestilling, vi skrifveren paa Holmen hafver ladit forfatte.

2. I lige maade skulle samme capteiner och lytenanter och under deris hender och seil forfatte, hvis nødvendig der paa samme skibe vinteren ofver vil fortømris, saa vor flode hver foraar kand vere forsiunet baade med got och nødtørftig redskab dog icke til ofverflod os och rigit til unøttig udgift, bekostning och skade, saa vel som och saa betiden fortemret, saa vit mueligt er och ske kand.

3. Och efterdi skibene saaledis med gaat och nødtørftig redskab er forsiunet och udtaklet och fortemret, som det sig bør och føer er mellet her ved Holmen. daa skal capteiner, lytenanter eller andre icke understaa sig efter deris egen lyst och tycke enten taklingen, kledningen, bindingen, tømmerverk, snedkerverk eller noget sligt at forandre oppe eller nedre, ofver eller undre, uden borde eller inden borde, i hvad nafn det hafver; ei heller skal mesterne paa Holmen, de som nu ere eller herefter kommendis vorder, understaa sig noget udi vor flode paa bygningen eller fortimringen at forandre efter vore skibshøvidsmends angifvende uden det af bygmester och de forstandigste søefarend mend, som paa Holmen och floden er bestillit, kand gafnligen kiendis och befindis.

4. Dog skal det vere skibshøfvitsmendene alvorligen befalet at befale och tilholde tømmermendene hver paa

sit skib vel och flittigen at dicte och drifve paa reiserne, saa skibene kunde for ofverfalds och uden tiltrengendis vand befriis, saa och at holde al ting vel ved hefd och mact, som det sig bør.

224.

1627 13. oktbr. (paa vort closter Dalum). *Missive til bisperne i bægge rigerne om at tilholde præsterne i deres stift, at de i blandt andet göre deres bön af prædikestolen for* voris elskelige gemal fru Kirstina, grefveinde til Slesvig och Holsten, och de kongelige børn saa och det gandske kongelige hus inden lands och uden lands.

R: Sæll. tegn. 23, 396—97.

A: Afskrift efter original udfærdigelse i no. 283 i Karen Brahes manuskriptsamling.

Trykt efter A hos Rørdam: Kirkelove 3, 128—29.

225.

1627 14. oktbr. (Kiøbenhafn.) *Missive (af regeringsrådet) om, at det er kongens befaling, at der skal udskrives bådsmænd af København (100 mand), Malmø (30 mand), Helsingør (15 mand) og Landskrone (15 mand), og at de straks skulle sendes til Bremerholm til kongens admiral.*

Sæll. tegn. 23, 397.

226.

1627 20. oktbr. (Dallum.) *Missive til lænsmændene i Fyn om, at ingen må købe noget af rytterne og soldaterne, som ikke tilhører disse selv.*

Fynske tegn. 3, 1042—43.

Vi bede dig och ville, at du udi dit len i kiøbstederne och paa landsbyerne lader forkynde och aflyse, at ingen af undersaatterne sig skal understaa af rytterne eller soldatterne, her i landit ligende, noget at købe, vere sig hvad det och vere kand, de ville til købs udbyde, som kand eragtis dennom undersaatterne at hafve fraa-

tagit, saafrembt, hvo det køber, derfor icke vil tiltallis som for andit udhiemlit, och dersom nogen af dennem kommer och frembyder noget at selge, da skal den, som det anbyddis, gifve goed agt paa, ad hand den person, som det tilhørrer och hafver, kand kende, at mand derom kand videre lad[e] udforske, hvor hand saadant bekommit hafver, och erfare, om det nogen med gevalt eller ubevist er fratagit.

227.

1627 24. oktbr. (Antvorskouf.) *Åb. brev om ret for alle og enhver til at udruste skibe, som kunne drive kaperi på kronens strömme mod dem, som ville göre fjenden tilförsel.*

Sæll. reg. 18, 233—34.

Eftersom fienden hafver sig vort land Jutland saa vel som vore førstendomme Slesvig, Holsten och andre steder ved siøkanten bemectigit,

1. daa hafve vi bevilgit, tillat och fuldmact gifvet . . . alle och enhver, som skibe och skuder ville udruste, at løbe alle vegne paa vore och kronens strømme, saa vit vore riger, lande, førstendomme gebeiter, strømme och grunde sig strecker baade øster, vester och nord och der flittig opsict hafve, at fienderne ingen tilførsel sker af munition och proviant eller nogen assistentz giøris med skibe, skuder eller udi andre maader.

2. Och dersom de nogen kunde fornemme, som fienderne paa nogen de steder, de sig nu hafve bemectigit eller herefter bemectige kunde, enten udi vort land Jutland, fyrstendommene Slesvig, Holsten eller andre steder, som dennom ellers ere gangne och herefter gaar til hende, med munition och proviant giøre undsetning eller skibe och skuder tilfører, hvorved de deris intent mod vore riger och lande skulle kunde fortsette eller til och fraa dennom reiser och i andre maader med dennom con-

spirerer, daa skulle de giøre deris flid dennom, ehvo [de] vere kunde eller tilhøre, at eftertracte, ofvermectige och indtage.

3. Och skal alle saadanne skibe och skuder, som de saaledis kunde erøfre, dennom och deris udredere vere gifven til pris och dennom for deris udredning och omkostning tilhøre med ald indhafvendis gods, munition allene undtagen, som os efter articlerne tilkommer, dog skulle saadanne erøfrede skibe eller skuder med indhafvendis gods føris til vor kiøbsted Kiøbenhafn och der af vore dertil forordnede commissarier tagis dom och derpaa kiendis, om for p[r]is bør at eractis.

4. Doch skal hermed icke vere ment, om nogle af vore egne undersaatter dennom hender faare at komme, som fraa de steder, fienderne nu indehafver, och til andre vore lande ville flytte sig at salvere, med mindre de rigtig besked hafver och dennom nøiactig kand ofverbevise med fienderne at correspondere.

5. De skulle ellers udi andre maader, saa vit ske kand, sig beflitte fienderne ald mulig afbrech at giøre och alle skibe och skuder, som dennom kand komme til fordel, skyde udi senk eller brand och ellers udi andre maade forderfve, saa de fienden icke kand komme til nøtte.

228.

1627 26. oktbr. (Dallum) *Åb. brev om, at alle må værge sig, som de bedst kunne, mod overgreb af de soldater og ryttere, som ligge i vinterkvarter på Fyn.*

Fynske reg. 3, 396–97.

Eftersom vi af daglige forekommende klager komme udi forfaring adskillig motvillighed af ryttere och soldatter, som vi her udi vort land Fyen [udi] vinterquarter hafve ladit indlegge, at begaais icke allene i quarterene i kiøbstederne och paa landsbyerne, som de ere indlagde, mens end och at de udride af deris quarter och hvem de paa veiene

kunde antreffe, anteste, plyndre och hvis de hafve med ad fare, fraarøfve, da paa det saadant kand forkommis, goed politie underhollis, och den reisende mand sicker, fri och fællig kand fortkomme sin nøttørftige geschefte ad forrette, bede vi och biude vore fougder, embitsmend och andre, at i til tinge och ellers, hvor fornøden gørris, lader paabyde och undersaatterne befalle,

1. at dersom nogen ryttere eller soldater befindis enten i deris quarter at plyndre eller af quarterene paa deris plynderie her efter at udride, de sig da skulle saadan dennom, som saadant gørre, det forbiude och deris forhafvende afverrit.

2. Och dersom nogen betredis motvilligen de[r] imod at forfare och nogen beskedige eller noget fraatage, och hand derofver skade bekommer, da skal hand [det] hafve for hiemgield, och hvo det hafver giort, verre fri for al tiltalle och intet derfor lide.

229.

1627 28. oktbr. (Dallum.) *Åb. brev til almuen på Samsø om foranstaltninger til afværgelse af fjendlige angreb på øen og løfte om privilegier, når krigen er til ende.*

Sæll. reg. 18, 235—36.

Vi hafver tilbetroet, forordnit och tilskicket Jørgen Sefeld til Refs, vor commissarius, at begifve sig til forskrefne Samsøe och hannom fuldmact gifvit des defension nest gud den almectigstis naadige hielp och bistand, det beste och bekvemligst ske kand, at anordne och stille udi verk och alle fientlige anslage mod eder och voris gevorbne folk, vi der at ligge forordnet hafve, af yderste mact at afverie, sammeledis hannom befallit at anordne quartier for forskrefne gevorben folk, vi did forskicket hafve, och dennom deris underholding af landit forskaffe efter den ordinantze, vi derom giort hafve, och blant

dennom goed justicie at holde, at de sig efter forskrefne ordinantze skal lade nøie, ti bede vi eder alle och hver serdelis strengeligen byde, at i retter eder efter endelig och uden nogen modsigelse at vere forskrefne vor commissario hørige, lydige och følgactige, hvorthen och til hvad hand eder commenderendis vorder, saa och eders gever holde udi goed beredskab och eder flittig, troe och mandelig anstiller och beviser paa vact och tog, til lands och vands tillige med forskrefne vore soldatter, saa at i udi alle maader søge [oc] ramme vort och rigens gafn och beste, och for saadan eders lydighed och troskab ville vi bevilge enhver eder, midlertid denne inquartering och besvering varer, at vere frie for landgilde och smaa bede at yde, som i os och kronen ellers at udgifve plictig ere, saa vit icke allerede er udgifven, saa vel som ald efterstaende restantz, vere sig skat, told, accise och hvad det ellers vere kand, dog at det anvendis til vore inquarterede folkis underholding, och ere vi tilfreds, at i self mue tilnefne nogle dannemend af eders egen middel, som forskrefne landgilde, contribution och alt andit, som i til forbemelte folkis underholding kunde mest opbringe, mue opberge och det self uddele efter forskrefne vorits ordinantz, at i disbedre deraf kunde erfare, at vi icke ville, at i af nogen fremmede her udi skulle blifve forfordelit eller forurettit, mens at i kunde blifve ved eders nering och bering, och naar gud allermectigste naadigst vil unde os fred och rolighed igien, ville vi med rigens raad betenke eder med ydermere benaadinger och friheder, end i hertildags hafve haft, at i och landit dis bedre kunde komme paa fode igien.

230.

1627 29. oktbr. (Dallum.) *Missive til lænsmændene i Fyn om, at der hver torsdag skal holdes krigsret i Odense.*

Fynske tegn. 3, 1058.

Eftersom vi af daglige forkommende klagte(!) forfare, adskilligt motville ad øfvis mod undersaatterne her udi landit af voris her inquarterede krigsfolk, saa hafver vi forordnet, ad om torstdagen udi hver uge da skal hollis krigsret paa raadhusit her udi vor købsted Otense; ti bede vi eder och ville, at i undersaatterne baade borger och bønder det lader forstendige och tilsige, at hvem som sig ofver nogen enten rytter eller soldat naagit hafver at besverge, de sig da indstiller och det angifver, saa skal dennem af voris dertil deputerede forhielpis [til] rette, saa det billigt och ret er, och ad de deris sager disbedre kunde fremdrage, kand i lade eders fougit eller skrifver med eller for dennem fremkomme.

231.

1627 29. oktbr. (Dallum closter.) *Missive til biskoppen over Fyns stift, at præsterne maa vie det indkvarterede krigsfolk.*

R: Fynske tegn. 3, 1058.
O: Original udfærdigelse i Fyns bispearkiv.
Trykt efter O hos Rørdam: Kirkelove 3, 128.

Eftersom i lader gifve til kende, presterne her i landet af vorris inquarterede krigsfolk at molesteris for trolovelse och vielse udi egteskab, begerendis at vide, om præsterne mue tilstedis deris begering at efterkomme, da bede vi eder och ville, at i presterne forstendiger, at de dennom, som sig anmelde at ville udi egteskab, det icke skulle veire, mens bevilge, anseendis vi eragte ubilligt dennem ecteskab at forbiude och dennem til letferdighed och utugt aarsage gifve.

232.

1627 7. novbr. (Dallum.) *Missive til lænsmændene i Fyn om, at de, da vi forfare, at en del af vore indkvarterede soldater forløbe deres kompagnier uden nogen*

årsag eller tilladelse, skulle göre den anordning, at ingen må stedes over færgestederne i deres læn, uden de have rigtig besked fra os selv eller deres officerer, at de ere aftakkede eller forløvede, men at lade dem, som ville forrejse uden sådan besked, anholde og angive hos krigskommissarierne.

Fynske tegn. 3, 1065—66.

233.

1627 8. novbr. (Dallum.) *Ordinans for hoffanens underholdning.*

Sæll. reg. 18, 238—39.

Ordinantz hvorledis hoffanen skal underhollis:

Ritmester skal hafve tractament paa fembten heste och paa hver hest om ugen halfanden rixdaller och en tønde hafre.

Lyttenant skal hafve tractament paa ti heste och paa hver hest om ugen halfanden rixdaller och en tønde hafre.

Cornet skal hafve tractament paa siuf heste och paa hver hest om ugen halfanden rixdaller och en tønde hafre.

Hver corporal, som er hofjunker, skal hafve tractament paa femb heste och paa hver om ugen halfanden rixdaller och en tønde hafre.

Hver af hofjunkerne skal hafve tractament paa fire heste och paa hver om ugen halfanden rixdaller och en tønde hafre.

Quartiermesteren skal hafve tractament paa tre heste och paa hver om ugen halfanden rixdaller och en tønde hafre.

Profos skal hafve tractament paa en hest, som er om ugen halfanden rixdaller och en tønde hafre.

Hver rytter skal hafve om ugen paa en hest halfanden rixdaller och en tønde hafre.

Noch skal efter forskrefne tractament underholdis hoes compagniet to trompetter hver med en hest.

Herforuden skal gifvis paa hver hest om maaneden et les høe och et les strøelse, hvilket forskrefne bønderne skal contribuere och rytterne self betale borgerskabit, hvor de ere inqvarterede, och af dennom intet uden hvad som hører til service hafve at fordre. Och skal deris tractament angaae fra den 3. novembris sidst forleden och saaledis anordnis, at der regnis 32 dage udi maaneden och otte udi hver uge, som de skal hafve forskrefne tilleg.

234.

1627 8. novbr. (Dallum.) *Åb. brev om forbud mod udførsel af korn og proviant, undtagen staldøksne*[1].

Sæll. tegn. 23, 422.

Efterdi vi erfarer, hvorledis korn och andet proviant udi mengden her af riget blifver udført och derofver er at befrycte, at dersom slig leilighed icke udi tide hafve[s] udi agt och dertil søgis raad, skulle vore undersaatter her udi riget paa korn och andet proviant lide brøst och mangel, hvorfore vi med voris Danmarkis rigis raads raad den leilighed hafver betenkt, besluttet och for got anset vort almindelig forbud at lade udgaae,

1. at inted korn eller andet proviant, staldøxen undertagen, skal eller maae her af riget efter fiorten dage efter Martini førstkommendis udføris eller udskibis enten for nogle vore kiøbsteders haufner eller anden steds, som korn eller vare pleier at udføris och udskibis, indtil saa lenge vi anderledis derom lader forordne.

2. Saa frembt nogen enten indlendiske eller udlendiske sig understaar heremod noget korn eller andet proviant, staldøxen undertagen, at udføre eller udskibe, da skal hand icke allene hafve forbrut skib, gods och alt, hvis hand hafver med at fare, mens ochsaa derforuden

[1] *Jfr. åb. brev 1627 8. decbr. — Om brevets udstedelse, se Erslev: Rigsråd og stændermøder 2, 64 jfr. Kristian IV.s egenhændige breve. — Forbudet blev delvis hævet ved åb. brev 1628 8. septbr.*

tiltalis och straffis som den, der mutvilligen emod vort obne bref och forbud handle och giøre ville.

3. Ti bede vi och biude vore fougder, embidsmend, borgemestere, raadmend och alle andre, at de efter forskrefne dag aldelis inted korn eller andet proviant, staldøxen undertagen, tilsteder her af riget enten for vore kiøbsteders haufner eller anden steds, før end dette vort forbud igien opgifvis, at blifve udført eller udskibet, saafrembt de derfor icke vil stande os til rette och straffis derfor, som ved bør.

235.

1627 24. novbr. (Antvorskof.) *Åb. brev om, at alle skulle forholde sig tilbörligen mod de fra Jylland og Fyrstendömmerne af fjenderne fordrevne.*

Sæll. reg. 18, 240—41.

Efterdi vi komme udi forfaring, en del borger och andre vore undersaatter utilbørligen sig at forholde imod de fattige fordrefne af Jutland, vore førstendomer Slesvig, Holsten och andre steder, som fienden sig impatronerit hafver, daa ville vi enhver advarit och paamint och strengeligen befalit hafve, saa och nu med dette vort obne bref alle och hver serdelis strengeligen befale, at i med dennom som eders jefnkristen hafver medlidende och dennom ere befordelig, udi hvis maade ske kand, serdelis at dennom ingen steds forbydis enten udi kiøbstederne eller anden steds sig at forhandle, hvis de til deris føde, anden fornødenhed och ophold kunde behøfve.

236.

1627 29. novbr. (Andvorskouf.) *Åb. brev til bønderne over alt riget*[1], *hvem de end tjæne, om, at vort Danmarkes riges råd, eftersom vi til vort krigsfolks under-*

[1] *Brevet synes dog kun at være udsendt til lænsmænd i Sælland, Skåne, Halland og Bleking (Sæll. tegn. 430—31).*

holdning al uordning at forekomme behøve en stor sum penge, har bevilget og samtykt, at vi må bekomme en almindelig skat over alt riget således, at hver 10 jordegne bønder skulle lægges i læg sammen og give 20 enkende rdlr. eller deres værd i god gangbar mynt, hver daler beregnet til 6 slette mark, og den rige skal hjælpe den fattige; hver 10 bønder, som ikke have frit jordegods, men have fæstet deres gårde og bruge avl, skulle lægges i læg sammen og give 10 enkende daler eller deres værd; hver smed, skomager, skræder, murmester og møller, som bor på landsbygderne og bruger avl, skal give 1 enkende daler og de, som ikke bruge avl, $^1/_2$ enkende daler; hver pebersvend skal give 1 daler og hver husmand og inderste $^1/_2$ daler; hver tjænestedreng, som tjæner for fuld lön, hvad heller han har kornsæd eller ikke, skal give 1 daler og den, som ikke tjæner for fuld lön, 1 ortsdaler; hvor flere bønder bo på en gård, hvad heller det er jordeget eller fæstegods, så fremt de ellers bruge avl, skal hovedmanden, den bedste som bor i gården, skrives for helt og de andre for indester; ugedagsmændene, som bo for vore egne slotte, klostre eller gårde, skulle hver give $^1/_2$ daler. Skatten skal udgives inden förste Januar förstkommende, hvis de ikke ville deles eller tiltales derfor[1].

Sæll. tegn. 23, 429—30.
Koncept.

[1] *Bestemmelse om opkrævning og fritagelse fastsættes som i åb. brev 1617 24. juni (no. 457).*

237.

1627 29. novbr. (Andvorskouf.) *Missive til købstæderne i Sælland, Låland, Falster, Skåne, Halland, Bleking og Norge om, at vi, eftersom vi til vort krigsfolks fornødenhed, al uordning at forekomme, have overvejet sagerne med vort Danmarkes riges råd og villet*

besøge dem om en mulig hjælp; pengene skulle sendes deres lænsmænd[1].

Sæll. tegn. 23, 432—33.

[1] *Listen over de enkelte købstæders bidrag findes i tillæg. — Borgerskabet i Korsør tilbød desuden til krigsfolkets underholdning at yde 2 læster kavringbrød og 3 læster dansk øl at levere der i byen (missive 1628 11. jan. til lænsmanden om oppebørselen, Sæll. tegn. 24, 9).*

238.

1627 30. novbr. (Andvorskouf.) *Åb. brev til provster og præster i Fyens, Sællands, Skånes, Gullands og Norges stifter om, at vi til vort krigsfolks underholdning, al uordning at forekomme, behøve en stor sum penge, og derfor have overvejet med vort Danmarkes riges råd at besøge dem om en mulig hjælp således, at hver præst skal give 4 rdlr. in specie eller deres værd; provsterne skulle ligne skatten mellem dem i hvert provsti, så at den rige hjælper den fattige, oppebære pengene inden förste januar og levere dem til superintendenterne*[1].

Sæll. tegn. 23, 434.
Koncept.

[1] *På Gulland skulde skatten erlægges til fastelavn og af provsterne indbetales til lænsmanden Jens Høg (Uddrag af brevet a. st. uden datum; konceptet er dateret 2. decbr. s. å.).*

239.

1627 30. novbr. (Andvorskouf.) *Missive til kapitlerne i Lund, Roskilde og Norge om, at vi, til vort krigsfolks fornødenhed, al uordning at forekomme, behøve en stor sum penge og derfor have overvejet med vort Danmarkes riges råd at besøge dem om en mulig hjælp i rigsdaler in specie eller deres værd i gangbar mynt, således at de skulle give i Roskilde 500 dlr., i Lund 450 dlr., i Oslo 150 dlr., i Stavanger 50 dlr., i Bergen 100 dlr.*

og i Tronhjem 100 dlr. Pengene skulle fremsendes til København inden 1. januar förstkommende.

Sæll. reg. 23, 435.
Koncept.

240.

1627 3. decbr. (Hafniæ.) *Åb. brev til alle præster og købstæder i de lande, som endnu ere fri for fjenden, om en kontribution til de fra Holsten og Jylland af fjenderne fordrevne.*

Sæll. reg. 18, 249.

Eftersom en stor antal af vore kiere troe undersaatter udi vort land Jutland saa vel som och udi førstendommit Slesvig Holsten, formedelst de icke ville gifve sig under fiendernis aag och treldom, efter at hand disver forskrefne orter sig impatronerit hafde, hafve verit foraarsagede fraa gaarde och gods, huse och hiemb, jaa gandske formue, at untvige, och efterdi det baade guds och verslig loug gemes er, at den ene christen sig den andens betrengde vilkor bør antage och med hinanden udi nød och bedrøfvelse medlidenhed hafve, saa hafve vi for gaat anset en velvillig contribution hoes alle undersaatterne i de vore lande, som vi endnu for fienden fri och øfrig hafve, at lade colligere forskrefne fordrefne til nogen ringe assistentz och underholding, til gud allermectigste af sin faderlig godhed denne tids besverlige tilstand naadeligen vil forandre, ei tviflendis, at enhver vor kiere undersaatter sig jo godvilligen herudinden lader befinde och af christelig medynk efter formuen hertil udgifve. Og skal samme contribution colligeris som efterfølger.

1. Først skal udi enhver kiøbsted af borgemestere och raadmend tvende vederheftige borgere tilnefnis, som med en bog til menige mand iser skulle omgaae och annamme och opberge, hvad enhver hertil godvilligen vil udgifve, och skal enhver, som skrifve kand, indtegne sit

nafn och hvor megit hand udgifver, mens dennom icke self skrifve kunde, skulle en af samme borgere indtegne.

2. Dernest skal af herritsprovisten udi hvert herrit en visse dag berammis, til hvilken menige sognemend udi hvert sogen udi gandske herredit skulle ofre til forskrefne collect efter, som gud skiuder enhver udi sinde, och hand kand afsted komme, hvilken offer menigheden 14 dage tilforn i hvert sogen af prædickestolen med tilbørlig formaning skal forkyndis; och skal enhver prest self i det ringste dertil gifve en courrent mark.

3. Och skal herritsprovsten udi herrit samme offer af præsterne til sig annamme och den til voris lensmend, i hvis len de liggendis ere, ofverlevere som det saa vel som, hvis udi kiøbstederne colligeris, skal til sig annamme och til hederlig och høilerd doctor Hans Reisener, superintendent ofver Siellands stict, tilstille, som det siden skal vide til forskrefne fordrefne at erlegge efter, som vi hannem det befalendis vorder.

241.

1627 8. decbr. (Dallum.) *Åb. brev om, at der, uden hensyn til åb. brev 1627 8. novbr., må udføres korn og viktualier til Norge.*

Sæll. tegn. 23, 444.

Eftersom vi kort forleden hafver med voris Danmarkis rigis raads raad och betenkende ladet vore forbudsbrefve udgaa, at intet korn eller anden victualie herefter skulle mue udføres af riget, hvoraf undersatterne skal vere kommen udi forfaring sig ochsaa at vere forbøden til vort rige Norge af forskrefne vare at mue udskibe, saa hafver voris villie och mening icke veret at forbyde undersaatterne her i riget, at de jo herefter som tilforn maa undsette forskrefne vort rige Norge med korn och anden victualie, efterdi her i landene ochsaa giøres fornøden at indføre de vare, som der falder, ti byde vi vore fogder, embidsmend,

borgemestere, raadmend och alle andre, at i undersaatterne, som til forbemelte vort rige Norge korn eller anden victualie ville udskibe, dennom lader frie passere, dog at de til deris lensmend eller borgemestere och raadmend i kiøbstederne, som de bosiddendis ere, udgifve deris revers paa skib och indhafvende godsis fortabelse, dersom de befindes det anden steds end til forskrefne Norge at henføre, och at de ochsaa nøigagtig certification med sig tilbage føre, paa hvad steder de forlosset hafver. Hvormed vore fogder, embidsmend, borgemestere och raadmend och alle andre skal hafve indseende, som de for os agter at ville forsvare.

242.

1627 9. decbr. (Dallum.) *Åb. brev om, at borgerne i købstæderne i Fyn skulle antage varer af bønderne efter den af kongen satte takst.*

Fynske reg. 3, 398.

Eftersom vi hafver forordnit, at bønderne udi vort land Fyen skal contribuere til de inquarterede krigsfolkits underholling efter den anordning, vi derom hafver ladet forfatte[1], och bønderne dog rede penge al tid dertil icke kand afstedkomme, mens nødis korn och andre vare i stedit at yde och udgifve, da paa det al tingist des ordentlichere kand tilgaa och enhver kunde vide, hvor høit hand sine vare maa afhende, hafver vi en visse taxt ladit forfatte, hvorledis alle vare skulle ydis och antagis, och efterdi vi endnu forfare, hvorledis borgeskabit i kiøbstederne her i landit efter den forfattede och af os anordnede taxt icke skal ville antage, hvis vare bønderne i stedit for penge til krigsfolk[s] underholding kand opbringe, mens det af dennem fast ringer begierre, end de det selge

[1] *Anordningens tekst er ikke påtruffet. — I missive 1627 28. oktbr. citeres den som en »ordinantz« (Fynske tegn. 3, 1056).*

kunde, da ville vi hermed alvorligen och strengeligen befallit och paabidit hafve,

1. at borgerne i stederne her i landit, hoes hvem nogen quarterit ere, endeligen och uden nogen modsigelse skal verre tilfortenkt af bønderne udi betalling for krigsfolkit[s] underholding at antage korn och andre vare, som de kunde afstedkomme och det efter forskrefne voris derom giorde taxt och anordning och saa vit som bønderne, rytterne eller soldaterne udi enhver borgers huse inquarterende til sin ophold at yde och gifve pligtig ere.

2. Och at saadan voris alvorlig befalling ubrødeligen maa hollis och efterkommis efter, som forskrefvit staar, da skal borgemestere och raadmend udi enhver kiøbsted iser dermed flittig indseende hafve och tilbørligen derofver holle, saafrembt di icke self os ville stande til rette, for hvis uordning deraf kunde komme och entstande.

243.

1627 22. decbr. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at enhver, som har ejendom i Skelskør, skal skatte og skylde af sådan ejendom sammen med byens borgere.*

Sæll. reg. 18, 245—46.

Eftersom borgemester och raad och menige borger udi vor kiøbsted Skelskør os [hafver] ladit andrage och til kiende gifve, hvorledis der skal findis atskillige udenbyis folk som præster, borger och bønder, som hafver atskillige gaarde och jorder der udi byen, som en paart dennom hafver arfvet och en part sig tilkiøbt och tilforhandlit och nu bebois af atskillige ringe folk, som dog icke uden saare ringe ting udi skat kunde udgifve, derfaare begierendis, vi vilde forordne, at samme gaarde och jorders eiemend maatte ochsaa komme dennom til hielp at udlegge skat och anden byis tynge efter, som och voris kiere her fader derom forordnet hafver, daa paa det forskrefne vor kiøbsted Skelskøer kand blifve des bedre

ved mact, och besveringer icke allene henge paa dennom, som i byen ere boendis, hafver vi bevilgit och forordnet . . .,

1. at alle de, vere sig prester, borger eller bønderfolk, som uden samme vor kiøbsted Skelskøer boer och dog eier nogen eiendom der i byen eller i byens frihed, enten de saadant hafver arfvet eller kiøbt, skulle vere plichtig med borgerne samme steds at udgifve och giøre i alle skatter och anden besvering, som byen paakommer, hver efter som hand hafver eiendom til och efter som billigt kand vere.

2. Saafremt de findis derudi forsømmelig och motvillig, daa skal ved borgemestere och raad af hues- og jordleien, som af samme deris gaarder och jorder der i byen och deris friheder gaar, saa meget som samme deris paalagt part kand beløbe, arresteris och anholdis til samme quota af skatten at betale.

244.

1627 29. decbr. (Hafniæ.) *Åb. brev til bønderne, hvem de end tjæne, som bo over Andvorskov læn, så mange som der plejer at give skat, om, at vi have forordnet, at hoffanen skal ligge i vor købstad Slagelse og underholdes af dem samtligen; de skulle derfor til hoffanens underholdning udgive, hvad der bliver pålagt dem af vore tilforordnede kommissarier*[1]*; hvis nogen af dem findes nachlæssig og forsömmelig, skulle de derfor tiltales og straffes.*

Sæll. reg. 18, 247.

[1] *Se ordinans 1627 8. novbr.*

245.

[*1627 30. decbr.* (Hafniæ.)] *Ordinans for rytteriets og fodfolkets underholdning i Sælland.*

Sæll. reg. 18, 250.

Ordinantze, hvorledis rytteriet och fodfolk her udi Selland skal underholdis:

En ofversteleutenant om ugen 52 rixdlr. — en major om ugen 52 rixdlr. — en ritmester 43 rixdlr. — en leuttenant om ugen 14 rixdlr. — en cornet om ugen 11 rdlr. — en corporal om ugen 3 rixdlr. — en quartermester om ugen 6 rixdlr. — en gemein reutter om ugen 2 rixdlr.

Soldatter til fods:

En captein om ugen 15 rixdlr. — en leuttenant om ugen 5 rixdlr. — en fendrik om ugen 5 rixdlr. — en sergent om ugen $1^1/_2$ rixdlr. — en corporal om ugen 1 rixdlr. — en gemein soldat 3 rixdlr.

246.

1627 30. decbr. (Hafniæ.) *Ordinans og takst for bøndernes kontribution til rytternes og soldaternes underhold.*

Sæll. reg. 18, 251.

Ordinantze och taxt[1], hvorledis rytter och soldatter skal dennom hafve efter at rette, med hvis vore bønder til dennom skal contribuere for besolling och anden underholding.

Siellands maal och vect:

1 skipe roug for $26^1/_2$ sk. $^1/_2$ alb. — 1 skippe biug 19 sk. 1 alb. — 1 skeppe hafre $10^1/_2$ sk. 1 alb. — 1 skep boghvedgryn 1 dllr. — 1 skepe byggryn 1 dllr. — 1 skeppe hafregryn 1 dllr. — 1 skeppe erter $^1/_2$ dllr. — 1 mark flesk $2^1/_2$ sk. — 1 skaalpund flesk 5 sk. — 1 slacted oxe 5 dllr. — 1 faar 1 dllr. — 1 lamb 3 mrk. — 1 gielde veir 6 mrk. — 1 fied gaas 28 sk. — 1 par høns 12 sk. — 1 fiering smør $5^1/_2$ dllr. — 1 skaalpund smør $5^1/_2$ sk. — 1 les gaat høe 1 dllr. — 1 les tienlig strøelse 2 slet mrk. — 1 snes eg 8 sk. — 1 tønde 2 skillings øl 3 dllr., kanden 3 sk. — 1 tønde

[1] Mønten beregnit dalleren til 64 sk. danske och udi slet mynt.

skillings øl 6 mrk., er kanden $1^1/_2$ sk. — 1 skaalpund oste 3 sk. — 1 kande edicke 4 sk. — 1 mark saltit fisk 3 sk. — 1 mark tør bergefisk 2 sk. — 1 mark tør g[r]aaseier $1^1/_2$ sk.

247.

1628 1. jan. (Hafniæ.) *Missive til Fredrik Urne, lænsmand på Kronborg, om, at ingen må uddrage til fremmede skibe i Øresundet for at købe noget af dem, för skibene have angivet sig hos tolderne.*

Sæll. tegn. 24, 1.

Os forberettis, at høckersker och andre der udi vor kiøbsted Helsingør boendis sig tilfordrister at uddrage til skibene, naar de der udi Øresund hender at ankomme fra Spanien, eller andre steder med pommerantzer, citroner och andet sligt, och der opkiøber, hvis skipperne af saadant hafver med dennom, saa voris tolder der samme steds, naar skipet paa toldboden opkommer, intet uden det, som de andre hafver vragit, kand bekomme til voris behof at indkiøbe, ti bede vi dig och ville, at tu paa raadhusit der udi vor kiøbsted Helsingør lader forbiude, at ingen, e hvo de och være kunde, efter denne dag maa uddrage til skibene, som der udi Øresund ankommer, och der noget sig tilforhandle, før end de sig hafver angifvet først for vore toldere der samme steds och de paa vore vegne hafver indkiøbt, hvis vi dennom hafver befallet, under ald des fortabelse, som de i saa maader kiøbt hafver.

248.

1628 9. jan. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at kongens af fjenderne fordrevne undersåtter må drive handel i alle købstæder i Danmark og Norge og være fri for borgerlig og kongelig tynge.*

Sæll. reg. 18, 256.

Vi hafve unt, bevilgit och tillat . . ., at vore kiere

troe undersaatter, som fra de steder, fienden sig hafver impatronerit, ere undvigte och sig efterlat hus och hiemb, gaard och grund och fast alt, hvis de hafde, mue udi kiøbstederne udi begge riger Danmark och Norge, hvor de sig nedersettendis vorder, handle och vandle lige ved andre borgere och indbyggere, ved hvis de eracte sig nogit til egen hustruis och børns underholling at kunde erverbe, och det frie uden ald kongelig och borgelig tynge, efterdi de merensdels inted andit nu hafver sig med at opholde, uden hvis de ved lovlig hantering kunde gevinde, och di saa gandske fraa deris ere kommen, som forskrefvit staar[1].

[1] *Da det havde vist sig, at en del af de fordrevne misbrugte ovenstående bevilling og brugte forprang og købmandskab i købstæderne, hvor de gjorde borgerne stor forhindring på deres næring, fik lænsmændene i Danmark, undtagen i Jylland, og Norge missive 1628 7. novbr. om at tilholde dem af de fordrevne, der vilde bruge købmandskab, at udgive den almindelige told, akcise og rettighed lige ved andre undersåtter, Sæll. tegn. 24, 174—75.*

249.

1628 10. jan. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at almuen på Langeland må tilforhandle sig sine fornødenheder andet steds end i Rudkøbing.*

Fynske reg. 3, 401.

For os hafve ladit andrage bønder och menige alfmue paa vort land Langeland, hvorledis di megit skal verre besverrede af di privilegier, vor købsted Rudkøbing er medforlent[1], baade ad de self icke maa ved seiglats søge deris nering, tilmed kand de icke bekomme hoes borgerskabit i Rudkiøbing, hvis di til deris husholling behøfve, och det di hoes dennem kand bekomme, maa de fast ubilligen betalle, da hafve vi unt, bevilget och tillat . . ., at forskrefne alfmue self mue fraa andre steder, hvor det dennom self løster, di forbøden steder undertagen, sig

[1] *Frdg. 1618 17. maj.*

tilforhandle och hente, hvis vare di behøfver, som salt, vien, hummel och andit vare, di det best kand bekomme.

250.

1628 10. jan. (Hafniæ.) *Missive til Fredrik Urne, lænsmand på Kronborg, om tilsyn med de fremmede, som komme til Helsingør.*

Sæll. tegn. 24, 5–6.
Koncept.

Eftersom høieligen giøris fornøden i denne besverlige tid at vide, hvad for folk i landene indkommer, hvorthen de agter och hvad deris verf och erinde monne verre, da hafver vi forordnit och bestillet Johan Mortensen, at hand udi vor kiøbsted Helsingør flittig skal fornemme om alle hvad for fremmede, der ankommer, och forfare, hvorthen de ville och hvad deris forretning skal være, och at hand saadant disbedre kand forrette, da bede vi dig och ville, at tu alvorligen tilholder alle fergemend saa vel som vogenmend der udi byen, at de ingen fremmede føre der fra byen, med mindre de det tilforne Johan Mortensen til kiende gifver, och at de fremmede seddel fra hannom hafver til byefogeden udi den bye, hvort de ville hen, och saafrembt nogen understaaer sig deremod at giøre, da, hvo det giør, derfor straffis, som ved bør, och de fremmede komme tilbage igen til byen, indtil de fange bevis fra Johan Mortensen, dog ville vi, at saadant hemmeligen forrettis och hollis, at det skulle icke blifve for meget budbaer och de fremmede, som mand kunde hafve nogen kundskab af, sig derfor dismere skulle undse, och mand saa icke dermed skulle kunde komme under.

251.

1628 13. jan. (Hafniæ.) *Åb. brev til bønderne i Halland, Skåne, Bleking, Gulland, Sælland og Smålandene om, at vi i tilkommende sommer forårsages at*

lade udruste vor skibsflåde, og dertil göres en stor hob fetalje fornøden; efter vor begæring har derfor Danmarkes riges råd bevilget os en almindelig madskat og landehjælp, således at hver jordegen bonde skal give os 1 tde. brød i gode velbagede kavringer, 1/2 tde. byggryn[1]*, 2 lpd. flæsk og 2 lpd. velsaltet kød; hver fæstebonde skal give 1/2 tde. brød i gode kavringer, 2 sæll. skpr. gryn, 1 lpd. flæsk og lpd. kød, og 2 halvgårde skulle give 1/2 tde. brød, 2 sæll. skpr. gryn, 1 lpd. flæsk og 1 lpd. kød*[2]*, og den rige skal hjælpe den fattige, og skatten skal være udgivet inden förstkommende fastelavn*[3]*.*

Sæll. tegn. 24, 9—10; 15—16.
Koncept.

[1] *Ved efterskrift til missive 1628 22. febr. blev det meddelt lænsmændene, at hver jordegen bonde, da det al tid har været sædvanligt, at en sådan gav dobbelt så meget som en fæstebonde, og da denne skal give 2 sæll. skpr. byggryn, skal udrede 4 sæll. skpr. byggryn (a. st. 46).*

[2] *Fra Gulland udskrives af hver jordegen bonde 2 lpd. velsaltet kød, hver fæstebonde og to halve gårde 1 lpd. kød.*

[3] *Bestemmelser om opkrævning og fritagelse fastsættes som i åb. brev 1617 24. juni (no. 457).*

252.

1628 13. jan. (Hafniæ.) *Åb. brev til præster og provster i Fyns, Sællands og Skånes stifter om, at der til vore riger og lande at defendere og krigsfolk i denne besværlige tid at underholde og vores skibsflåde at udrede er bevilget en kontribution af dem, således at enhver provst eller sognepræst skal komme os til hjælp med 6 rdlr. in specie i penninge eller* rugsølf *foruden den sidst påbudte skat til 1. januar sidst forleden og dertil med efterskrevne proviant: 1 pd. malt, 1/2*[1] *pd. rug, 1 lammekrop, 1 gåsekrop, hvorhos 8 præster skulle give 1 tde. oksekød og 12 præster 1 skpd. flæsk samt hver præst i Fyn 2 skpr. boghvedegryn, i Låland, Falster og*

[1] *R:* 1.

Langeland hver 1 skp. byggryn og 1 skp. ærter, i Sælland og Skåne hver 1 skp. byggryn. Kontributionen skal betales fra Fyns stift til førstkommende midfaste, fra Sællands og Skånes stifter til fastelavn, men provianten straks efter hvert lands mål, og bispen og provsten skulle i hvert læn i lænsmandens nærværelse, hvis han kan være tilstede, ligne kontributionen mellem dem, således at den rige hjælper den fattige. Pengene skulle leveres til bisperne, som skulle sende dem videre fra Sællands og Skånes stifter til vort rentekammer, fra Fyns stift til Mogens Kaas, befalingsmand på vor gård i Odense, men provianten skal hver levere til sin lænsmand eller hans fuldmægtig, som skal forskikke den videre og kvittere hver provst for sit herred[1]*, hvilken kvittering provsten siden skal sende til bispen i kopi under sin hånd.*

R: Sæll. tegn. 24, 12—13 og 14—15.

K: Koncepter til udfærdigelse for Fyns stift, for Sællands og Skånes stifter.

O: Original udfærdigelse til Fyns stift i Fyns bispearkiv.

[1] *Af missive til bisperne i de nævnte stifter af s. d. ses, at dr. Hans Reisener skulde erlægge 500 rdlr., dr. Hans Mikkelsen 200 dlr. sl. og dr. Mads Jensen 200 dlr. sl. (a. st. 11—12 og koncept).*

253.

1628 13. jan. (Hafniæ.) *Åb. brev til provster og præster på Gulland om at kontribuere hver 6 rdlr. i penge eller* rugsølf *foruden den sidst påbudte skat til 1. januar samt efterskrevne proviant: hver 6 præster 1 fdg. smör, hver 8 præster 1 tde. oksekød og hver præst 1 lammekrop; kontribution og proviant skal aflægges til førstkommende fastelavn og leveres til Jens Høg, befalingsmand på Gulland*[1]*, som skal sende pengene til vor rentemester og provianten til vort proviantthus i København.*

Sæll. tegn. 34, 13—14.

Koncept.

[1] *I øvrigt enslydende med no. 252.*

254.

1628 11. febr. (Hafniæ.) *Missive til borgemestre og råd i Næstved om, at der her indtil videre skal erlægges den sædvanlige malt- og øltold.*

Sæll. tegn. 24, 33.

Vi beder eder och ville, at i tilholder mennige borgerskabet der udi vor kiøbsted Nestved, at de indtil voris videre anordning och indtil Rostocker øl udi den mengde her udi riget blifver indført, at voris indkomst intet afgaaer, til os och kronen den sedvaanlige malt- och øltold saa oc accise af brendevin och edicke udgifver, och at de samme accise saa vel som tyst øls accise lader lefvere til Rasmus Jørgensen, raadmand der samme steds, som derfore regenskab skal giøre.

255.

1628 14. febr. (Hafniæ.) *Missive til lænsmændene i Danmark og Norge om at tilholde tolderne, at de i de sedler, som de udgive, skulle specificere, hvad slags vare af hver skipper bliver fortoldet, på det at vore visiterer kunne vide at rette og forholde sig derefter, hvis skipperne forekomme dem.*

Sæll. tegn. 24, 37.

256.

1628 14. febr. (Hafniæ.) *Missive til lænsmændene i Halland, Skåne, Bleking, Sælland, Smålandene og Fyn så og nogle af adelen om, at vi med vort Danmarkes riges råd have anset for rådsomt til defension af vore riger og lande i denne sælsomme tids tilstand, om noget fjendligt skulde påkomme, med det aller første af landfolket at udskrive hver femte mand, gifte som ugifte, og at de derfor nu skulle have fuldmagt til straks at udskrive hver femte mand af landfolket, ugedagstjænerne undtagen, af de tjænligste og dueligste og det foruden de*

bønder, som allerede ere udskrevne og have sine officerer; i lige måde skulle de tilskrive adelen, at de tilholde alle deres tjænere, undtagen ugedagstjænerne, at møde, når samme udskrivning skal ske, og når og på hvad sted de af deres officerer kommanderes, og at straffe dem, hvis de findes overhørige, hvis i ikke på vore vegne skulle tiltale bønderne derfor, førendis dem til gemut, at saadan udskrivning sker til menige landsens defension. *Når denne befaling er efterkommet, skulle de sende en af vore kommissarier samme mandtalsregister og rulle*[1].

Sæll. tegn. 24, 37—38.

[1] *Ved missive 1628 23. jan. var det først blevet pålagt lænsmændene at gå vore kommissarier til hånde, når disse ankom for at udskrive hver femte mand af landfolket. Kommissariernevare: Mogens Paks og Mogens Kaas for Sælland; Tage Thott og Henrik Hvitfeld for Skåne, Halland og Bleking; Lavrids Grubbe og Kristoffer Urne for Låland og Falster; Markvard Bille og Henning Valkendorf for Fyn og Kristoffer Ulfeld for Langeland (a. st. 23), senere Ernst Normand i stedet for Mogens Kaas ved missive 12. febr. (a. st. 35).*

257.

1628 15. febr. (Hafniæ.) *Missive til lænsmændene over bægge rigerne om at føre tilsyn med, at forordningen om begravelser overholdes.*

Sæll. tegn. 24, 38.

Eftersom voris reces och atskillige forordninger ere udgangen, hvorledes med adelspersoner, som udi vore riger Danmark och Norge ved døden afgaar, deris lig skal forholdis, och vi komme udi forfaring, at saadanne velmente forordninger icke udi alle maader efterkommis serdelis med spisning, som udi kiøbstederne sker, hvor adellens lig nedersettes eller begrafvis, endog vi med voris mandat, anno 1617 in octobri[1] udganget, hafver ladet paabiude, at voris lensmend flittige indseende skulle hafve, at samme forordninger blifver holdet och efterkommet,

[1] *Frdg. 1617 12. oktbr. (no. 472).*

saafrembt de icke selfver de bødder, samme forordninger omformelder, ville udgifve och derforuden stande til rette, som de ofver voris mandater ei holde villet, da hafver vi nødigt eragtet paa ny och igen til ofverflod at erindre, bede dig derfor och ville, at dersom nogens adels lig hender at begrafvis udi dit len, du da efter voris derom udgangne mandat hafver flittig indseende, at samme forordninger, som om adelens begrafvelser udgangne ere, blifver efterkommet, som det sig bør, saafrembt du icke baade for bødderne och ellers vil stande os til rette efter voris mandats indhold.

258.

1628 17. febr. (Hafniæ.) *Åb. brev om forbud mod udførsel af korn fra Samsø.*

Sæll. reg. 18, 268—69.

Eftersom vi forfare, hvorledis paa vort land Samsøe med tiden at skal vil blifve mangel paa korn och anden proviant, daa hafve vi den leilighed betenkt, ofverveiet och for got anset vort almindelige forbud at lade udgaa,

1. at intet korn eller andet proviant fraa Samsøe maa udføris eller udskibis, indtil saa lenge vi anderledis derom tilsigendis vorder.

2. Saafremt nogen enten udlendiske eller indlendiske sig understaar herimod noget korn eller andet proviant at udføre eller udskibe der fraa landet, daa skal hand icke allene hafve forbrut skib, gods och alt, hvis hand hafver med at fare, medens ochsaa derforuden at tiltallis och straffis som di, der mutvilligen imod vort bref och forbud handle och giøre ville.

[1] *Ved åb. brev 1628 8. septbr. så vidt rug angik. hævedes forbudet, undtagen for*

259.

1628 18. febr. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at vi, da det til Sællands defension göres fornøden at indkøbe en del munition, have bevilget, at der af Sælland må udføres og sælges så meget korn som for 4000 rdlr. in specie, hvorfor landets munition skal indkøbes.*

Sæll. reg. 18, 269—70.

260.

1628 18. febr. (Hafniæ.) *Åb. brev til bønderne i Sælland, Skåne, Låland og Falster om, at vi, da en del af vore riger og lande ere indtagne af vore og rigens fjender, og da disse sig dagligen beflitte at angribe vore riger og lande, og på det de af fjenden erobrede lande igen må kunne erobres, med vort Danmarkes riges råds råd have eragtet for rådsomt at lade påbyde en almindelig landskat af dem så vel som af andre undersåtter i bægge vore riger, som skal udgives således: hver jordegen bonde skal give 6 rdlr. 1/2 ort 6 sk.; hver helgårds fæstebonde 3 rdlr. 9 sk.; hver halvgårds fæstebonde og bolsmand 1 1/2 rdlr. 4 1/2 sk.; hver ugedagsmand, som giver skat, 1 1/2 rdlr. 4 1/2 sk.; indester, husmænd og gadehusenes husmænd 1 1/2 rdlr. 4 1/2 sk.; pebersvende 3 rdlr. 9 sk.; embedsmænd og møllere, som bruge avl, hver 3 rdlr. 9 sk. og de, som ikke bruge avl, 1 1/2 rdlr. 4 1/2 sk.; hver dreng, som tjæner for fuld lön, 1 1/2 rdlr. 4 1/2 sk. og den, som tjæner for halv lön, 3 ort 2 sk. 3 ₰. Derimod skal* den paalegt, som i her til dags hafver veret med besverget, i steden afskaffis och ald anden [ellers][1] hid indtil, til rytteres och soldaters udgifter, aldelis hermed casseris, och efterdi det vil falde eder meget besverligt alt udi penge at udgifve, da hafve vi bevilget de, som det icke kunde afstedkomme, at vere frit fore at erlegge en del udi korn och anden vare efter den ordinantz, som i vort land Fyen

[1] *Sål. afskrift ved Fredriksborg læns rgsk.; R:* eder.

giort er. *Skatten skal udlægges i to terminer, til påske og 1. juli förstkommende, så fremt de ikke derfor ville straffes og tiltales*[1].

R: Sæll. tegn. 24, 40—41 jfr. 43.

[1] *Bestemmelser om fritagelse og opkrævning fastsættes som i åb. brev 1617 24. juni (no. 457).*

261.

1628 18. febr. (Hafniæ.) *Åb. brev til købstæderne i Sælland, Smålandene, Bleking, Skåne, Halland og Norge om, at vi, da en del af vore lande ere indtagne af vore og rigens fjender, og da disse sig dagligen beflitte at angribe vore riger og lande, og på det de af fjenden erobrede lande igen må kunne erobres, med vort Danmarkes riges råds råd have eragtet for rådsomt at lade påbyde en almindelig skat af dem, og de ere nu takserede for N. rigsdaler, som i god, gangbar mønt skal udlægges i to terminer, til påske og til 1. juli förstkommende, til vore kommissarier, dog fra Norge her i renteriet; den rige skal hjælpe den fattige og hver betale efter, som han har handel og næring*[1].

Sæll. tegn. 24, 41—43.

[1] *Liste oves de enkelte købstæders skat findes i tillæg.*

262.

1628 22. febr. (Hafniæ.) *Missive til lænsmændene i Sælland, Fyn, Skåne, Halland, Bleking og Smålandene om forskellige forholdsregler.*

Sæll. tegn. 24, 45—46.

Vi bede dig och ville, at, naar nogen af udskuddet der udi dit len udtagis och brugis, du da strax andre udi deris sted [udskrifver], til de igen hiemkommer, paa det compagnierne kand al tid vere lige sterke och det udskrefne folkis mandtal icke blifver forringet. — Disligeste eftersom mand sig icke for vel i denne tid for forrederi kand tage vare, siunis os raadsombt, at der ingen ofver

fergestederne frem eller tilbage uden rigtig pas udstedis(!), och derhoes, at der flittig om deris erinder inqvireris, saa vel som och at der randsages hoes dennom, som suspect ere, baade paa kroppen, i kister och fellitzer, hvad de ind- och udfører, och dertil nogle visse personer forornendis, som derpaa agt hafver och ved største straf straffis, om formedelst deris forsømmelse nogen ulycke sig tildrager, saa och at ingen fremmede eller ubekendte uden pas i kiøbstederne udi dit len inladis och siden deris daglig bedrift at efteragtis, deris sammenkomster och conventiculer suspect at holde och ingen med pistoller eller ofvergever udi byerne at intromitteris, men det udi portene at aflegge, deris nafn och herberge optegne och med vacten dit be[g]leddige, bedendis dig och ville, at du derofver holder, som du vilt ansvare, och dersom nogen fiendis herudinden nachlessig, du da derofver lader straffe, som ved bør. — Sammeledis bede vi dig och ville, at tu vagt och larmplads forordner udi dit len efter den ordinantze, vore commissarier dig gifvendis vorder. — Och for det sidste ville vi, at du presterne udi dit len tilholler, at de enhver alfvorligen formaner deris tilhører, at de flittig søger kirken, nar bedeklocken ringis, saa och paa den forordnede hver ugis bededage[1].

[1] *Efterskriften til brevet er refereret ovfr. s. 397 ved åb. brev 1628 13. jan (no. 251).*

263.

1628 22. febr. (Hafniæ.) *Missive til borgemester og råd i købstæderne i Sælland, Fyn og Smålandene, Skåne Halland og Bleking om tilsyn med ankommende fremmede.*

Sæll. tegn. 24, 46.

Vi bede eder och ville, at i hafver flittig indseende, at der ingen fremmede eller ubekente uden pas der udi vor kiøbsted N. indladis och derhos lader flittig om fremmede deris erinder inqvirere saa vel som randsage

hoes [dennem], som suspect ere, baade paa kroppen, i kister och fellitzer, hvad de ind- eller udføre, och dertil nogle visse personer udi eders bye forordne, som derpaa agt hafver och med største straf straffis, om formedelst deris forsømmelse nogen ulycke sig tildrager, och siden deris daglig bedrift efteragter, deris sammenkumster och conventiculer suspect holder och ingen tilsteder med pistoller eller ofvergever der at intromitteris, mens det i porten at aflegge, deris nafn och herberge lade optegne och med vagten did begleidige och ellers med al ting hafver god inspection efter, som i selfver derfore vil stande til rette.

264.

1628 24. febr. (paa vort slot Kiøbenhafn). *Missive til superintendenterne i Sælland, Skåne og Fyn om at tilholde præsterne, at de formane deres tilhørere at søge kirken flittig, når bedeklokken ringes, og på den forordnede hver uges bededag.*

R: Sæll. tegn. 24, 49.
O: Original udfærdigelse i Fyns bispearkiv.
Trykt efter O hos Rørdam: Kirkelove 3, 129—30.

265.

1628 25. febr. (Nagskouf.) *Missive til lænsmændene i Sælland, Fyn og Møn om at lade arrestere alle indenlandske og udenlandske skibe, skuder og både og indtil på videre besked ikke tilstede dem at udsejle nogen steds fra landet, med mindre der kommer nogen, som er affærdiget med vort eget eller vor statholders pas og skal overføres over færgestederne.*

Sæll. tegn. 24, 52.

266.

1628 27. febr. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at vi, da der med tiden skal blive mangel på korn og anden proviant*

i København, have for godt anset vort almindelige forbud at lade udgå, at intet korn eller anden proviant må udføres eller udskibes fra København, indtil vi anderledes derom tilsige; hvis nogen udfører noget herimod, skal han have forbrudt skib og gods og hvad han har med at fare og derforuden tiltales og straffes som de, der modvillig handle og göre ville mod vort forbud[1].

Sæll. reg. 18, 277.

Trykt herefter hos O. Nielsen: Københavns diplomatar. 3, 71–2.

[1] *Hævet ved åb. brev 1628 16. juni.*

267.

1628 16. mars. (Nagskouf.) *Missive til statholderen om, at han, da fjenden nu har bemægtiget sig Verneminde, og vi derfor ere til sinds at forbyde al tilførsel samme steds, skal lade arrestere alle de Rostokker skuder, som ankomme for København, inventere deres indehavende gods og oplægge det på vort provianthus for vort slot København.*

Sæll. tegn. 24, 55.

268.

1628 25. mars. (paa vort skib Hummeren.) *Åb. brev om, at ingen må handle på Dantzig*[1].

Sæll. reg. 18, 294–95.

Eftersom vi udi denne trubel hafve veret foraarsaget, vore riger, lande och undersotter til dis støre defension och forsikring, os med vor kiere naboer och forvante at conjungere och forene, hvor iblant kongelig würde udi Sverig, och er en[d] och vi hans kierlighet derimod hielp och assistentz mod sine adversarios och fiender tilsagt hafver, iblant hvilke vi erfarer Dantziger stad och at vere,

[1] *Brevet blev tilstillet tolderen i Sundet til at opslås i Helsingør og statholderen til bekendtgörelse for undersåtterne (i København?). (Sæll. tegn. 24, 58.)*

daa ville vi med dette vort obne bref alvorligen atvaret och saa strengeligen forbudet hafve alle och enhver, i hvo di helst ere eller vere kunde, paa Dantzig at seigle, imeden och al den stund forskrefne mellem kongelig würde udi Sverige och os oprettede confoederation varer eller och forskrefne Dantziger med hans kierlighet igien forenede blifve, under skib och al indehafvende godses confiscation. Ti bede vi och byde vore fogeder, embitsmend, borgemestere och raadmend sampt toldere udi vor kiøbsted Helsingør och alle andre, at i hermed flittig och grandgifvelig indseende hafve, saafrembt i os icke self derfore vil stande til rette.

269.

1628 26. april. (Hafniæ.) *Missive til Henrik Hes, kaptejn på en krydser, om de vilkår, hvorunder svenske skibe må passere, og om grunden til, at der lægges Lybækkernes kommercier hindring i vejen.*

Sæll. tegn. 24, 65—66.

Vi bede dig och ville, at tu kongelig würdis udi Sverrige hans undersaatter, som udi Lifland och Findland sampt anden steds udi Sverrige hiemme hafver, frie lader passere, om de endskiønt icke hans kierlighets egen pas hafver, formedelst de saa langt fra haanden beliggendes ere, naar de ellers hans kierlighets statholleris pas hafver och nøiagtig certification fra de steder, som de hafver hiemme udi, eller der, de deris vare indtaget hafver, al den stund de icke dermed ville paa nogen de steder, som fienden sig bemegtiget hafver, och eftersom de lybske ved en deris secretarium til dig hafve skicket begerendis at vide, hvad aarsag deris commercier dennom forhindris och deris skibe och skuder anhollis, saa skal forskrefne secretario paa saadant hans anbringende svaris, voris villie och mening icke at vere, at vi de lybske deris commerciæ spare ville, mens at de[t] skal vere dennom saa vel som

stederne samptlige, af fienden uoccuperede ere, frie, sicker och ubehindret, saa vit en neutral stat med en anden trafiquerer och icke de steder, som fienden sig impatroneret hafver, nogen tilførsel giører, som fienden kunde underholdis af, ti bede vi dig och ville, at tu sampt andre vore capitainer, som der paa kusten ad ligge forordnede ere, lader forskrefne lybske skibe och skuder sampt Hamborger och Bremmer och alle andre neut[r]al steder[s] saa vel som och fransøske, engelske och hollandske skibe passere, som rigtig och vedesterede passe och certification hafver fra de steder, hvor de hiemme hafver, saafremt de icke [ville] til eller komme fra nogen af de steder, som fienden inde hafver.

270.

1628 28. april. (Hafniæ.) *Missive til Henrik Vind, [admiral], om, at der vel står i hans instruks absolute, at kun vore egne, kgl. würdes i England, Frankrige og Sverige passer må passere, men at han, da vi os nu erindre, at kgl. würdes i Sverige undersåtter ikke i denne tid alle kunne have hans kærligheds egne passer formedelst hans fraværelse, dog, om nogen af dennes undersåtter forekomme, som ikke have hans eget pas, må lade dem passere, når de have nöjagtig certifikation fra de steder, hvor de have hjemme, og pas fra hans kærligheds statholder eller andre officerer, som på hans vegne have at kommandere.*

Sæll. tegn. 24, 69—70.

271.

1628 29. april. (Hafniæ.) *Åb. brev om stadfæstelse på en af domkapitlet i Lunde domkirke beseglet forordning om stolestader og lejersteder i kirken.*

Skånske reg. 4, 414—16.

Kapitlets forordning lød således:

I. Forordning om stolestaderne i Lunde domkirke til protestats anno 1627 for nødvendige aarsager skyld paa capittelit renoverirt och paa ny ratificerit.

1. De stole mit i kirken paa begge sider enden for den øfverste tvergang, som inted tal findes paa, er deputerte de 2 øfverste til kong. mait. och dronningen, de neste derefter til adelen.

2. Bisperne, prælaterne, canikerne, sognepresten, professores och deris hustruer hafver deris frie stoelestader.

3. Andre af clericiet, som hafver nogen bestilling i dombkirken, endog dennom er icke forordnit stole paa visse steder, saa nyder de dog fri stolestade; och nar nogen icke hafver, kand hannem af kirkevergen stolestade udvisis, hver efter hans leilighed.

4. Borgemesterne och raadmendene med byfogden sampt deris hustruer hafver och efter gamle faarefundene skik frie stolestade, hver saa lenge de lefver.

5. Alle andre, som icke kand bevise sig at hafve leiet, maa leie, om de ville hafve stolestader.

6. Hvo, som leier, skal tage bevis af kirkevergen paa sit stoelestade.

Leiemaalit skal vere dette:

7. I de stole mit i kirken paa begge sider ned til den tvergang ofver for blocken koster hvert stolestade 2 rixdlr. in specie; i de stole neden for same gang och af de paa begge sider ud til muren 1 rixdlr. in specie.

8. Och skal ingen, som enten hafver frie eller leiet stoelestade, hafve macht til at enten unde nogen anden stoelestade hos sig uden kirkevergens samtycke eller at forbyde eller forhindre nogen stolestade hos sig, som kirkevergen hafver stolestade der bevilget.

9. Nar nogen, som hafver leiet stolestade, enten ved døden afgaar eller flytter fra byen, da er hans stolestade strax igien til kirken hiemfalden at bortleies paa ny.

10. Disligest nar nogen af hvadsomheldst aarsag it andet stoelestade bekommendis vorder, skal hans forige stoelestade til kirken strax vere hiembfalden at leies bort til en anden, ti ingen maa holde sig til tvende stoelestade, i hvadsomheldst maade det end kunde sig tildrage.

11. Hvo, som hafver laase for deris stole, maa icke lade bryde dennem fra, om de flytter fra byen, ei heller deris arfvinger, som ved døden afgaar, men den, som kommer i stolen igien, maa betale nøgelen, om det blifver af hannem begert, ellers lade sig self giøre nøgel.

II. Forordning om leierstederne udi Lunde domb-kirke och der uden for til protestats anno 1627 renoverit och paa ny ratificerit.

1. Bispen, prælaterne och cannickerne, item sognepresten och professores med deris hustruer och ugifte børn skal hafve fri leiersted; dog skal det dennem af kirkevergen icke uden capittels vidskab och samtøcke udvisis.

2. Andre af clericiet, som leierstad i kirken vil begiere, maa betale derfor efter taxten, uden capittel met nogen propter probabilem causam her udi vil dispensere.

3. Med andre, som icke ere af clericiet, kand icke stedes dispensation, men hvo, som vil hafve leiersted i kirken, maa betale derfor efter taxten, som nu følger efter.

4. I den store gang mit paa gulfvet saa vel som i capellerne skal gifves for et fuldvoxen menniskes leiersted firesindstifve rixdlr. in specie; for et barns leiersted fyrretiuge rixdaler in specie.

5. I den søndre och nørre gang gifves for et fuldvoxen menniskes leiersted fyrretiuge rixdlr. in specie; for et barns leiersted tiuge rixdlr. in specie.

6. Nar leiersted kiøbes til hosbond eller hustru, da nyder den, igien lefver, det samme, disligeste och deris ugifte børn, dog saaledis at saa ofte leierstedet skal obnes

och nogen af dennem nedsettis, skal det ske met kirkevergens vidskab och minde och gifves til kirken helten saa megit, som leierstedet kaastede første gang, nemblig i den store gang, nar leierstedet obnes, och mand eller kvinde nedsettis, skal gifves fyrretiuge rixdlr. in specie; for et barn tiuge rixdlr. in specie. Ligesaa i de andre to gange skal gifves helten efter den taxt, som det er sat paa; men dette gielder icke tvert imod, dersom der kiøbes leiersted til et barn, da nyder icke fader eller moder derfor det same, men maa betale for sig, som før er berørt.

7. Inted leiersted i denne kirke er arfveligt eller strecker sig til slecht eller svogerskab, men alleniste til hosbond, hustru och deris ugifte børn, som forskrefvet staar.

III. Med leierstederne paa Krafts kierkegaard skal forholdis saaledis.

1. De, som hafve fri leiersted i kirken, deris folk och tiunde skal hafve fri leiersted paa Krafts kirkegaard, hver efter deris leilighed.

2. Andre maa gifve paa Krafts kirkegaard for et fuldvoxen menniske fire rixdlr. in specie; for et barn tov rixdlr. in specie.

3. Paa den store kirkegaard for et fuldvoxen menniske 1 rixdlr. in specie; for et barn $^1/_2$ rixdlr. in specie.

Til vitterlighed at saa baade om stolestader och leiersteder forordnet er, och at disse forordninger saa uryggeligen holdis skal, som forskrefvit staar, hafve vi capitulares Lundenses ladit trycke vort capittels secret her nedenfor, den 3. aprilis anno 1627.

272.

1628 5. maj. (Hafniæ.) *Åb. brev om tilladelse for borgerne og indvånerne på Bornholm til at ud-*

skibe så meget korn og anden vare, som de have at afhænde, fra Bornholm og til Lybæk eller anden steds, som vore og rigens fjender sig endnu ikke bemægtiget have.

Skånske reg. 4, 416.

273.

1628 15. maj. (Hafniæ.) *Revers, meddelt Danmarkes riges råd, med hvis samtykke vi til de gevorbene folks underholdning med andet mere, der udkræves til disse rigers og landes defension i denne farlige tids tilstand, have opsat og forhöjet tolden og akcisen*[1]*, på at, samme tolds og akcises forhöjelse og opsættelse ikke skal oppebæres længere, end til landet kommer i god og rolig tilstand*[2].

Sæll. reg. 18, 317.

Original udfærdigelse blandt Rigens råds breve no. 45.

[1] *Herefter findes mandat 1628 15. maj §§ 1—4 indført.*

[2] *Om reversens udstedelse, se Erslev: Rigsråd og stændermøder 2, 125.*

274.

1628 15. maj. (Hafniæ.) *Mandat om forhöjelse af told og akcise over bægge rigerne, så længe krigen varer*[1].

R: Sæll. reg. 18, 316 (datum: 15. maj).

T: Sæll. tegn. 24, 77—78 (datum: 11. maj).

U: Samtidigt tryk af den danske udfærdigelse på 2 blade med 16 linjer på 3. side.

Desuden trykt samtidig på 2 blade med 8 linjer på 3. side og efter et af nævnte tryk hos Paus: Kgl. forordninger for Norge, s. 648—49.

Eftersom den contribution, som bevilget och paalagt er til det gevorbene folk med andet miere, som til disse rigers och landers defension udkrefvis at underholle och til veie bringe, icke kand tilstrecke saadan stor udgift at stoppe och udrede[2], daa hafver vi med Danmarkis riges raads raad och samtycke for got och raadsomt anset tolden och accisen at forhøie och opsette, hvilken vi formode, vore kiere tro undersaatter uden stor besvering

[1] *Om mandatets udstedelse, se Erslev: Rigsråd og stændermøder 2, 125 og 135.*

[2] *U:* udrette.

kunde afsted komme, och det udi saa maader, som efterfylger.

1. Først daa skal gifvis af alt, hvis som blifver udført af riget, dobbelt told, dernest af det, som indføris, tre dobbelt told[1], dog af di species, som voris forrige rolle[2] om formelder och icke af andre. Dog af vin allene och drickevare, som blifver indført udi landet, skal annammis dobbelt told.

2. Herhoes skal di, som selger och udtapper vin i potter[3], gifve af hver potte til accise 2 sk. danske, af danske brendevin 2 skilling danske, rinsk brendevin 4 sk., aqvavit 8 sk.; noch af en potte øl, som udselgis, 3 penge, som er af fire potter 1 skilling; dog det øl, som ringe er, hvortil tagis $2^1/_2$ siellandske skipper, gifvis ingen accise af.

3. Udi lige maader skal gifvis af alt det, som slactis och føris udi vore kiøbsteder at selge eller der samme steds til kiøbs slactis och forhandlis, 1 rigsdlr. af hvert nød[4] och af det, som indføris eller slagtis til at selgis i fierringer tal, skal gifves 1 rigsort. Item skal af et svin, kalf, faar och lamb, som selgis, gifvis 4 skilling.

4. Dog, hvis nogen udi sit egit hus til sit eget behof slagter, icke hermed ment, saa och icke heller hvis vore gode mend af adel sielfver enten af silkevare, speceri eller andet til deris eget behof lader indforskrifve eller indhente.

5. Och ville vi eder icke lenger med denne tolds och accisis forhøielse och opsettelse besverge, indtil saa lenge gud naadeligen den feide vil stille och fraa os och vore riger afvende[5].

[1] *T forbig.:* dernest af . . . told.

[2] *Af 1625 3. febr. (no. 141).*

[3] *U:* pottertal.

[4] *Om nedsættelse for Bleking, se åb. brev 1628 31. avg.*

[5] *I de norske udfærdigelser blev tilföjet:* Udi lige maader hafver vi for got anset trelast, som hid indtil der af vort rige Norge at udføre hafver veret forbøden, at bevilge at mue udskibis. *(Sæll. tegn. 24, 78) jfr. mandat om trælasts udføring i Norge 1628 2. septbr.*

6. Ti bede vi eder alle och hver serdelis strengeligen biude, at i retter eder efter forskrefne told och accise, som udi saa maader forhøiet och opsat er, at udgifve, saa frembt i icke ville lide tiltalle. Vi ville igien vere eder alle och enhver en naadig herre och konning och eders gafn och beste i alle maader vide och ramme.

275.

1628 18. maj. (Hafniæ.) *Åb. brev til bønderne i Sælland, Låland og Falster, Skåne, Halland og Bleking*[1] *om, at vi, da vore og rigens fjender have belagt befæstningerne Krempe og Lykstad, og det derfor göres fornøden i tide at undsætte disse med proviant, og da den proviant, som vi have haft i vort provianthus, allerede næsten er udgivet til vore skibes udredning og endnu videre vil göres fornøden til dem, som må udrustes vore lande til defension, med vort Danmarkes riges råds råd og samtykke have anset for rådsomt at lade dem påbyde en almindelig hjælp af korn til samme befæstnings undsætning, som skal udgives således: hver jordegen bonde skal udgive 1 skp. rug og 1 skp. malt, hver helgårds fæstebonde $^1/_2$ skp. rug og $^1/_2$ skp. malt og hver halvgårds fæstebonde 1 fkar. rug og 1 fkar. malt, hvilket rug og malt skal udgives inden förstkommende st. Hans dag midsommer*[2].

Sæll. tegn. 24, 80.

[1] *A. st. 81 står, at forskrevne åbne brev kom over alt Danmark undtagen Fyn, men herved må menes det Danmark, som ikke var besat af fjenden, altså ikke Jylland.*

[2] *Bestemmelser om fritagelse og opkrævning fastsættes som i åb. brev 1617 24. juni (no. 457).*

276.

1628 26. maj. (Hafniæ.) *Anordning om den ny kirke udenfor Nörreport for København.*

Sæll. reg. 18, 320—21.
Trykt herefter hos O. Nielsen: Københavns diplomatar. 3, 73.

Eftersom den ny kirke for Nørreport her for vor kiøbsted Kiøbenhafn er nu saa vit forferdiget, at guds ords tieniste kand derudi forrettis, gud den allerhøieste forlene dertil sin naade och velsignelse for Jesu skyld, daa efterdi Vor Frue kirke her udi vor kiøbsted Kiøbenhafn samme kirke af sin indkomme hafver ladet opbygge och fuldferdige, hafver vi for billigt eractet saa och her med dette vort obne bref anordner,

1. at sognepresten och capellanerne til Vor Frue maa løne och besolde end en capellan til Vor Frue kirke, och at samme ny kirke maa betienis af en af forskrefne trei capellaner, och skal en af forskrefne trei capellaner boe och residere hoes den nye kirke udi den residentz, dertil forordnet er, och herefter agtis for sogneprest til den nye kirke, och skal hand vere forpligt guds ords tieniste til guds ære udi tilbørlige tider der samme steds at forrette.

2. Hand skal hver søndag holle fuldmesse med predicken, naar høimesse holdis her i byen. Disligeste skal hand hver fredag holle fuldmesse med predicken, ligesom det sker her udi byen, och ellers skal hand vere forplict at forholle sig, som en retsindig och from guds ords tiener bør at giøre udi lerdom och lefnet.

Belangende aftensang och onsdagpredicken, dermed kand videre af superintendenten anordnis, saa vit capellanerne kunde afstedkomme, eller och at di, skolen betiener, och ellers blant studenterne di, best forfremmide ere, samme predicken menighed[en] til deris saligheds forfremmelse betiene.

3. Disligeste hafver vi for got anset, at hvis penge, som udgifvis for begrafvelser enten i forskrefne kirke eller paa kirkegaarden, maae herefter følge samme kirke och alene til deris fornødenhed saa och til vin, brød och anden nødtørftighed at maa anvendis.

4. Udi lige maade ville vi, at di, som ere kirkeverge til Vor Frue kirke, skulle ochsaa vere den nye kirkis verge och se paa dens gafn och annamme begrafvelse- och taflepenge och andet, som kirken kand komme til beste, hvilke aarligen derfor skal giøre regenskab, som det sig bør. Herhoes skulle samme kirkeverge forordne grafver, klocker, degne och saadanne kirketienere efter fornødenhed.

277.

1628 9. juni. (Kronborg.) *Instruks for tolderne og toldskriverne i Helsingør.*

Sæll. reg. 18, 327—28.

Memorial, som vi Christian den fierde . . . vore toldere och toldskrifvere her udi vor kiøpsted Helsingøer gifvet hafver, hvorefter saa vel som efter andre brefve och befallinger dieris bestillinger angaaende (saa vit di icke herved forandris) [de sig] rette och forholle skulle.

1. Tolden skulle di ingen sted uden paa toldboeden oppeberge, och skal toldboden opladis om morgenen betiden ved fire, femb eller sex slet, eftermiddagen tolf eller et slet efter, som der ere mange skippere; dersom och nogen kommer, efter klocken er femb om aftenen, och den gandske flode er segelferdig, och søen for fribyttere er ufri, daa skulle en eller toe af toldskrifverne hver udi sin maaned gaa udi den øfverste tolders hus og der giøre klart og tolden oppeberge lade, som strax anden dagen morgen paa toldboden skal optagis och indleggis.

2. Alle toldere och toldskrifvere skulle vere tilstede paa tolboden, naar tolden oppebergis, uden di ved siugdomb eller anden nødvendig bestilling ere forhindret.

3. Alle penge och guld, som opbergis, skal i kammeret hver maanet lefveris eller och, om vi icke tilstede ere, vor statholder tilstillis; och skal den at fremføre med it vist bud visse bønder eller vogenmend forordnis.

4. Ingen føring spillasie, lekasie eller deslige vider skal nogen gotgiøris end toldrullen formelder.

5. Der skal vere trei toldskrifvere, som skal skrifve eller skrifve lade alle toldseddelerne; dog skulle di samme toldseddeler self giennomse saa och staae och svare enhver for det, hand skrifver eller skrifve lader, och maa di niude for hver stor eller liden toldseddel en spansk ort eller rix; dog af indbyggerne ofver begge rigerne skulle di allene tage, som sedvaanligt veret hafver, dog icke ofver en half ort.

6. Udi toldseddelerne skal formeldis, hvad enhver til føring gifver, [paa det] at visiteuren kand vide sig derefter at forholle.

7. Toldskrifverne skulle sielf skrifve uden paa hver af skippernis seddeler, hvor meget penge di gifve skulle saa vel di halfanden dallers forhøining, som gifvis af hundret, som det andet alt i en sum beregnet.

8. Toldskrifverne skulle sielf hver dag sammenbinde och tegne dagen uden paa alle nest forbemelte seddeler.

9. Hver persillie skulle di saaledis i toldseddelerne antegne, at visiteuren icke derofver i sin bestilling forhindris, naar at for megit under en antegnelse indføris.

10. Blifver enten hoes tolderne eller hos toldskrifverne vin, salt eller deslige bestillet af nogen af adelen, daa skal det i en ser bog paa toldboden antegnis ved dag och datum, naar det bestillis; derforuden och skulle di ved deris ed icke vere nogen vore undersotter i deris retmessige kiøb forhinderlig.

11. Bodmerie skal vere tolderne och toldskrifverne tillat och icke andet traficq, och skulle deris drenge ingen handel tilstedis.

12. Belangende det salt, som di fattige af arrilds tid gifvet er, derfore skal aarligen giøres hospitalet rede och regenskab, eller och forstanderne for di fattige self dermed

forhandle efter, som di ville antsvare och vide at giøre got och klart regenskab fore.

13. Hvad kiøb och contracter ofveregninger, betallinger eller deslige paa vore vegne giøris och udgifvis, skulle tolderne og toldskrifverne samplig efter deris bestillings liudelse vide at forrette, med mindre vi nogen special befalling nogen dennom gifver, at hand allene skal noget bestille uden andris medvidende; i lige maade hvis brefve och befallinger dennom tilskrifvis, det skal dennom samptlig beholdis.

278.

1628 16. juni. (Hafniæ.) *Åb. brev om ophœvelse af forbudet*[1] *mod udførsel af korn eller proviant fra København.*

Sæll. reg. 18, 328.

Trykt herefter hos O. Nielsen: Københavns diplomatarium 3, 74.

[1] *Åb. brev 1628 27. febr.*

279.

1628 21. juni. (Hafniæ.) *Instruks for Niels Krag, der som generalkrigszalkommissarius skal oppebære den ny skat, told og akcise.*

Sæll. reg. 18, 331–32.

Vi hafver antaget Niels Krag til Trudsholm, at skal vere generalkrigszalcommissarius ofver det krigs- och gevorbene folk her udi riget, och skal hand efter denne dag, och indtil vi anderledis tilsigendis vorder, allene anamme och oppeberge al denne bevilgede krigscontribution och skat udaf alle stenderne her udi Danmark och Norge saa och den ny paabudne skat och bevilgede told och accise, som til disse landers defension och securitet er bevilget at skal opbergis efter den forordning[1], derom udgangen er. Och skal vore lensmend, toldere och accisemestere udi begge rigerne och des underliggendis pro-

[1] *Frdg. 1625 3. febr. (no. 140 og 141) og mandat 1628 15. maj.*

vincier til forskrefne Niels Krag och ingen anden udi vor kiøbsted Malmøe lefvere samme bevilgede contribution, skat och told, saafremt di ellers nøiactigen derfore ville vere quitterit, hvilket hand igien efter advenant, och som pengene efter haanden kunde tilstrecke, skal hafve at uddele och efter handen med at betalle det krigs- och gevorbene folk, her udi riget til des defension underhollis, efter di ruller, hannom blifver tilstillet efter voris anordning, hver halfve aar. — Och skal hands regenskaber forhøris af voris dertil deputerede rigens raad med di andre af raadit, som til generalcommissarier ere forordnit. — Och hafver vi bevilget hannom for saadan hans umag och besvering til pension, som hand udi sit regenskab sig skal hafve at afkorte, tretten hundret rixdaller in specie. — Disligeste skal hannom gotgiøris besolding paa fire munsterskrifvere efter den forordning[1], vi derom tilforn giort hafver, ofver hvilke hand och self skal hafve at commendere, biude och befalle, i och afsette efter, som hand sig kand vide forvaret. — Derhoes skal hannom meddelis pas paa tvende vogne paa sig self tredie, naar hand udi denne hans bestilling reigser her i landene, och fri ferger ofver fergestederne, saa och paa nødtørftige vogne, naar hand penge med sig fører, och dersom, det gud forbiude, nogen plutslig och uformodelig indfald udaf fienden kunde ske, daa skal hand bringe til side hvis penge och forrad, som kunde vere for haanden, och den udi neste festning at indskaffe, dog dersom samme festning blef erøbret och indtaget, saa di derfraa icke kunde libereris, daa skal hand och hans arfvinger icke vere forobligerit riget dertil at svare.

[1] *Erslev: Rigsråd og stændermøder 2, 104.*

280.

1628 1. juli. (Hafniæ.) *Missive til lænsmændene i Danmark og Norge om tilladelse for Stralsunds*

borgere til at handle med alle og enhver i vore riger og lande uden al tolds udgift, så længe som Stralsund er blokeret af fjenden, og om at sætte tolderne i kundskab herom[1].

Sæll. tegn. 24, 100.

[1] *Tilladelsen hævet ved missive 1629 8. april.*

281.

1628 3. avg. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at ingen af Bornholms borgere må købe bøndergods.*

Skånske reg. 4, 424—25.

Eftersom os andragis, at borgerne udi kiøbstederne der paa vort land Boringholm sig skal understaa af bønderne at kiøbe gaarde och legge øde och dennem at ligge under kiøbstederne, hvorudofver vi mister echer, dagsverk och anden herlighed, da efterdi saadant vil gerade os i fremtiden til stoer skade,

1. ville vi det hermed hafve afskaffit, saa och hermed gandske och aldelis hafve forbudit, at ingen borger der paa landet maa sig tilforhandle nogen gaard af bønderne at legge under kiøbstederne, medens den, som vil vere bunde, skal vere bunde, och den, som vil vere borger, borger.

2. Forbydendis alle och enhver herimod at giøre, saa och bedendis och bydendis vor lensmand der paa vort land Boringholm, den, som nu er eller herefter kommendis vorder, at i herofver alfvorligen holder, som det sig bør.

282.

1628 31. avg. (Hafniæ.) *Åb. brev om nedsættelse for Bleking af den ved mandat 1628 15. maj påbudte akcise for kvæg.*

Skånske reg. 4, 425.

Eftersom vore kiere undersatter udi vort land Blegind hafver ladit gifve til kiende, hvorledis der udi landit skal

falde smaat fæ, derhos beklagendis, at efterdi deris fæ er icke saa fet, at de kand taale af hvert nød at udgifve den paalagde told saa som andre, nar det føris til kiøbstederne at selgis och slagtis eller och udskibis, da hafver vi af gunst och naade unt och bevilgit, at vore kiere undersatter udi Blegind maa af hvert nød, som i saa maader enten føris til kiøbstederne at selgis och slagtis eller och udføris, gifve en half rixdlr.; bydendis och befalendis vore toldere och alle andre, som same told optager paa vore vegne, at de sig herefter retter och forholder[1].

[1] *Mandat 1628 15. maj § 3.*

283.

1628 2. septbr. (Hafniæ.) *Missive til en part af lænsmændene i Danmark og Norge om, at vi, da der ingen læn ere ledige, hvormed vort Danmarkes råd, som har haft forleninger i Jylland, kan medforlænes, have for got anset, at de af deres landeindkomst, enten de have det på regnskab eller på afgift, hver skal til juleaften erlægge en sum penge, indtil læn eller andet middel vil falde, og så fremdeles hver juleaften indtil videre*[1].

Sæll. tegn. 24, 118.

[1] *Liste over de enkelte lænsmænds kontribution findes blandt tillæg.*

284.

1628 2. septbr. (paa vort slot Kiøbenhafn.) *Frdg. om orden på bededage*[1].

R: Sæll. tegn. 24, 147—48.

T: Trykt samtidig på 2 blade med: Vnder Vort Signet, *hvad der forbigås i et andet samtidigt tryk.*

Trykt efter T hos Paus: Kgl. forordninger for Norge, s. 650—51 og hos Rørdam: Kirkelove 3, 131—33.

[1] *Ved missive s. d. pålagdes det bisperne at instruere deres præster i overensstemmelse med reglerne i ovenstående forordning (Rørdam: Kirkelove 3, 133—34).*

Eftersom visse bededage udi kiøbstederne saa vel som paa landet anordnede ere gud den allerhøiestes retferdige vrede och for vore synders ofverhengde straf at afbede och komme dog mod ald voris tilforsict i forfaring, en del ryggeløse mennisker paa samme dage sig udi druckenskab och anden skammelighed at øfve, disligeste erfare vi och stor misbrug och det hellige høiverdige sacramentis foractelse at begaaes, [1]enten en del, i det de sig gandske derfra holde, den christen menighed til største forargelse, eller och i det en del sig i druckenskab lader befinde paa de dager, paa hvilke de bruge samme det høiverdige alteris sacramente, da paa det saadan uskickelighed och guds fortørnelse, saa vit gud dend allermegtigste sin naade och hielp vil forlene, maa afskaffis,

1. ville vi hermet alvorligen paalagt och befallet hafve vore fogder, embidsmend, borgemestere och raad saa och andre, som at befalle hafver, at de flittig indseende hafver, at med gud den allermegtiges gode naadige bistand denne besverlige tid icke alleniste begaaes och fremdragis met den maadelighed och afhold, som derom udgangne anordninger[2] enhver tilholder, meden och at[3] ald forbenefnde fylderi, giestebud och anden deslige forargelse afskaffis særdelis paa de tider, nogen bededage holdet vorder, saa och at enhver sig fra druckenskab paa de dage, hand det høiverdige sacramente bruger, gandske afholder.

2. Och paa det ald dets aarsag, saa vit gud den allermegtigste sin naade vil forlene, maa betages, da skal ald kroen och tappen til saadan ofverflød paa bededagene vere forbudet, och dersom nogen befindes, som da enten til forbenefnt ofverflød udtapper eller udtappe lader eller och nogen enten paa bededagene eller de dage, som de

[1] *T:* enten i det en del sig gandske.
[2] *T:* anordning.
[3] *T forbig.:* at.

det høigverdige sacramente bruge, sig i druckenskab eller anden deslige uskickelighed lader befinde, da skulle de tiltalis och enten staa aabenbare skrifte eller och bøde efter deris formufve til neste hospital, eller och, om de ingen formufve hafve, til vand och brød paa nogle dagers tid indsettes efter, som forseelsen er til, met mindre guds foract forsettelig med underløber, hvilket billigen hafves i agt och bør derfore met skarpere och høiere straf at ansees, och skulle øfrigheden paa hver sted icke allene herom self flittig forfare saa och lade derpaa talle och straffe, meden och, naar de af geistligheden herom atvaris, den skyldige lade tiltale och staae til rette.

3. Dersom och nogen sig utilbørligen fra det høiverdige sacramente entholder och kirkens disciplin och formaning uæret derudi ofver ald atvarsel blifver fremturende, saadan en vide vi ei for gud den almegtige forsvarligt vere udi vore riger och lande at lide, da paa det andre af saadanne exempel icke skulle forargis och tage ont exempel och gud den allermegtigste derudofver skulle for[a]ar[sa]gis disse lande at straffe och hiemsøge, ville vi, at underøfrigheden och de, paa hver sted at befalle hafve, naar de om saadant enten af guds ords tienere atvaris eller och self komme i forfaring, flitteligen derom skulle lade randsage, derpaa tale och hende domb, saa och den, hvis forseelse, som forbemelt, findes, tilholde sig af vore riger och lande at begifve, saafrembt de icke self derfore tilbørligen ville stande til rette.

285.

1628 8. septbr. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at det almindelige forbud*[1] *mod udførsel af alle slags korn og proviant af rigerne efter rådførsel med Danmarkes riges råder, med undtagelse af forbudet mod ud-*

[1] *Åb. brev 1627 8. novbr.*

førsel af rug og flæsk, skal opgives, så at det må være alle og enhver frit for at sælge og udskibe hine varer på uforbudte steder[1].

Sæll. reg. 18, 335.

[1] *I brevet til Hans Lindenov, lænsmand på Kalundborg, blev indført: så vel på Samsø som på andre steder, jfr. åb. brev 1628 17. febr. — Om brevets udstedelse, se Erslev: Rigsråd og stændermøder 2, 137 og 143 jfr. 156, 158.*

286.

1628 8. septbr. (Hafniæ.) *Åb. brev til bønderne, hvem de end tjæne, i Fyn, Sælland, Smålandene, Halland, Skåne, Bleking og Gulland, om, at vi, da der til soldaternes underholdning og krigens kontinuation behøves en stor sum penge, med vort Danmarkes riges råds råd have anset for rådsomt at lade påbyde en almindelig landskat i bægge vore riger, som skal oppebæres af dem således, at hver jordegen bonde skal give 5 rdlr. i mønt, hver daler beregnet til 6 mark i mønt; hver helgårdsfæstebonde skal udgive 3 rdlr. i mønt; hver halvegårdsfæstebonde og bolsmand 1½ rdlr. i mønt; hver ugedagsmand, som giver skat, hver indester, husmand og gadehusmand 1½ rdlr. i mønt; hver pebersvend og møller, som bruger avl, 3 rdlr. i mønt og hver, som ikke bruger avl, 1½ rdlr. i mønt; hver dreng, som tjæner for fuld lön, 1½ rdlr. i mønt og den, som tjæner for halv lön, 3 ort i mønt. Skatten skal erlægges i to terminer med halvdelen til förstkommende jul og halvdelen til næste påske, hvis de ikke ville tiltales og straffes*[1].

Sæll. tegn. 24, 120—21.

[1] *Bestemmelser om opkrævning og fritagelse fastsættes som i åb. brev 1617 24. juni (no. 457). Fyn skulde forskånes for den halve skat. — Om brevets udstedelse, se Erslev: Rigsråd og stændermøder 2, 137 og 142, 145—46, 148.*

287.

1628 8. septbr. (Hafniæ.) *Åb. brev til bønderne over Fyn, Sælland, Smålandene, Halland, Skåne, Bleking og Gulland om, at vi, til at defendere vore riger og lande, ere forårsagede förstkommende sommer at lade udruste vor skibsflåde, hvortil vil göres fornøden en stor andel fetalje, og at vort Danmarkes riges råd derfor efter vor begæring har bevilget os at måtte oppebære en almindelig madskat og landehjælp af dem således, at hver jordegen bonde skal give os 6 lpd. brød i gode, velbagede kavringer, 2 lpd. kød eller flæsk og 4 skålpund smör; hver fæstebonde 3 lpd. brød i kavringer, 1 lpd. flæsk eller kød og 2 skålpund smör, og den rige skal hjælpe den fattige. Skatten skal være ude inden förstkommende jul og fremføres på de steder, som lænsmanden forviser dem*[1].

Sæll. tegn. 24, 124.

[1] *Bestemmelser om opkrævning og fritagelse fastsættes som i åb. brev 1617 24. juni (no. 457). — Om brevets udstedelse, se Erslev: Rigsråd og stændermøder 2, 137 og 142.*

288.

1628 8. septbr. (Hafniæ.) *Åb. brev til købstæderne i Sælland, Smålandene, Halland, Skåne, Bleking og Norge om, at vi, da der til at defendere vore riger og lande og underholde vore krigsfolk i denne farlige tids tilstand vil anvendes en stor sum penge, med vort Danmarkes riges råds råd have anset for rådsomt at lade påbyde en almindelig skat, hvortil de ere takserede for N. speciesdaler, som skal erlægges i god gangbar mønt i to terminer med halvdelen til jul og halvdelen til påske förstkommende således, at den rige hjælper den fattige, og hver svarer efter, som han har handel og næring*[1].

Sæll. tegn. 24, 125.

[1] *Liste over de enkelte købstæders skat er meddelt i tillæg.*

289.

1628 8. septbr. (Hafniæ.) *Åb. brev til præsterne i Fyn, Sælland, Smålandene og Skåne stift om, at vort Danmarkes riges råd, da der, til at defendere vore riger og lande, underholde vort krigsfolk og på foråret at udrede vor skibsflåde, vil anvendes en stor sum penge og göres et stort antal fetalje fornøden, efter vor begæring har bevilget os at måtte oppebære en almindelig landehjælp og madskat af provster og præster i vort rige Danmark således, at hver provst eller sognepræst skal komme os til hjælp i pengeskat med 12 rdlr. i mønt, daleren til 6 slette mark i mønt, og i madskat med* $^1/_2$ *pd. malt,* $^1/_4$ *pd. rug,* $^1/_2$ *skp. byggryn,* $^1/_2$ *gåsekrop og* $^1/_2$ *lammekrop, samt hver 6 præster 1 otting smör, hver 12 præster* $^1/_2$ *skpd. flæsk og hver 8 præster* $^1/_2$ *tde. oksekød. Kontributionen skal betales i to terminer, til jul og påske förstkommende, og provianten til jul efter landsmålet og vægten med billighed. Bispen og provsten skal i lænsmandens nærværelse, så vidt han kan være tilstede, ligne og lægge præsterne kontributionen imellem efter enhvers formue, så at den rige hjælper den fattige, somme til 30, 20, 15, 12, 10 og 4 rdlr. efter, som de formå lidet eller meget, og madskatten deslige efter hvers formue. Pengene erlægges til superintendenterne, som skulle sende dem til Niels Krag til Trudsholm, vor zalkommissarius, og provianten til lænsmændene, som skulle give hver provst kvittering for sit herred, hvoraf denne skal fremsende kopi under sin hånd.*

S: Sæll. tegn. 24, 127—28.

O: Original udfærdigelse til bispen i Fyn i Fyns bispearkiv.

Trykt i kort uddrag efter O hos Rørdam: Kirkelove 3, 135.

290.

1628 8. septbr. (Hafniæ.) *Åb. brev som no. 289*[1] *til præsterne på Gulland om, at hver af dem skal erlægge 12 rdlr. i skat, der til førstkommende skal erlægges til superintendenten, som skal tilstille dem til Jens Høg til Vang, befalingsmand over Gulland.*

Sæll. tegn. 24, 128–29.

[1] *Der står dog intet om, at lænsmanden skal være nærværende, når skatten lignes.*

291.

1628 8. septbr. (Hafniæ.) *Åb. brev til kapitlerne i Lund og Roskilde og Norge om, at vort Danmarkes riges råd efter vor begæring, til at defendere vore riger og lande og underholde vort krigsfolk i denne farlige tids tilstand, har bevilget os en hjælp af kapitlerne i Danmark og Norge således, at hvert kapittel både af domkirkerne, provstierne, prælatedömmerne, præbender og vikariegods efter hvers jordebogs formælding i nærværende år skal komme os til hjælp med den femte part af deres visse indkomst, gæsteri alene undtaget, enten i korn eller penge, hver tønde rug anslagen for 2 rdlr. in specie og hver tønde byg for 4½ ort, daleren beregnet til 6 sl. mørk, og det til to terminer, nemlig til jul og påske førstkommende; pengene skulle leveres til Niels Krag til Trudsholm, vor zalkommissarius, og kornet på vort slot København.*

Sæll. tegn. 24, 129–30.

292.

1628 17. septbr. (Hafniæ.) *Frdg. om oprettelse af en skole ved Holmens kirke i København.*

R: Sæll. reg. 18, 336–37.

Trykt efter en original udfærdigelse hos Hofman: Samlinger af fundationer 9, 365, efter R hos O. Nielsen: Kbhvns. diplom. 3, 74.

Vi hafve bevilget et skolehus her udi Bremerholmes

længe at maa anrettis paa det sted, som tilforn var forordnit til de siuge, efterdi der berettis, det at falde dertil for lidet.

1. Och skal skolmesteren samme steds hafve maanidskost lige ved en af vore skippere der samme steds, dog med slig condition, at forskrefne skolemester derimod skal informere tolf pødicker gratis och uden al løn och paa halfanden aars tid lere dem til at lese och i nogen maade at skrifve, saa och begyndelsen paa regnekonsten, och strax halfandet aar med disse 12 er ent, daa andre tolf i deris sted och saa aar efter aar det at continuere.

2. Och dersom andre foreldre eller formyndere blifve til sinds til samme skole at lade sette deris børn, skal di for hvert barn gifve skolemesteren til løn for hver uge 2 skilling danske.

3. Disligeste naar nogen begierer Holmens klocker at ringis for noget lig, daa deraf at gifvis 2 mark rigs, den ene til skolemesterens løn, den anden til degnen, som ringer.

4. Och naar børnene hafver giort saadan fremgang, at di kunde siunge for lig, daa skolemesteren med børnene at siunge for dem, som det er begierendis, ligene til deris leiersted, ligesom børnene udi børnehusit giøre, och skal skolemesteren gifvis for hvert lig 2 mark rigs, halfparten at anvendis til papir til børnene, halfparten at komme hannem sielf til beste.

5. Och ville vi, at sognepresten och capellanen til Bremerholm skal hafve flittig indseende med skolemesteren och ungdommen der samme steds, at intet i børnetucten forsømmis, och skal forskrefne skolemester vere presterne underdanig och lydig i alt det, som kand komme til ungdommens optuctelse.

6. Sammeledis skal voris admiral paa Bremerholm saa och sognepresten til Holmens kirke hafve flittig ind-

seende, at der tilforordnis skickelige personer, som samme skoletieniste kunde betiene, saa och at ingen blifver nød och tvungen til at lade samme skolebørn siunge for nogen lig.

293.

1628 18. septbr. (paa vort slot Kiøbenhafn.) *Frdg. om restancer hos lænsmænd og toldere, og om adelsmændenes ret til herefter selv at sætte deres bønder i skat*[1].

R: Sæll. tegn. 24, 148—49.

T: Trykt samtidig på 2 blade med 3 ord i næstsidste linje.

Desuden trykt samtidig på 2 blade med 6 ord i næstsidste linje. Trykt efter et af disse tryk hos Paus: Kgl. forordninger for Norge, s. 663—65.

Eftersom vi af vort renterie saa vel som vore commissariers restantzregistere med største forundring maae forfare, en del vore lensmend icke allene icke at tilholde tolderne udi deris lene udi tide at giøre klart, meden endoch at de self restere, med hvis af lenene saa och contributionerne burde at vere indlefveret, uanset ingen dennom kand vere ubevust, hvad for høi fare saadan deris forsømmelse os och voris gode troe undersaatter udi setter, udi det de hos sig inde beholde det, vi til krigsfolkets underholding och vore landes och rigers forsvar nest guds naadige bistand anvende skulle, saa och hvad besvering de den dennom[1] betrode fattige alfmue foraarsager och paatrenger, naar de paa en gang skulle udfordre det, de efter haanden udi tide kunde med mindre deris betyngelse paalagt och indfordit, udi synderlighed dersom de udi forige aaringer voris brefve hafde efterkommit och saaledis lagt skatten, at den rige hafde hiulpet dend fattige, hvorudofver mangen, som nu gandske forarmet er, bedre ved formufve veret hafde.

Endog vi nu største delen af vore lensmend her udi

[1] *Om forordningens udarbejdelse, se Erslev: Rigsråd og stænder-møder 2, 137 og 143—47.*

[2] *T forbig.:* dennom

gierne vide och hafve undskyldet, hvorfore vi och ganske nødigt til dette forverende middel grebet hafver, dog paa det nogle faais langdrectighed det gandske defensionsverk icke skulle behindre, da hafver vi med voris Danmarkis rigis raads raad, hvor ugierne det och sked er, ald videre besørglige fare at forekomme høigligen och uomgenggelig veret foraarsaget nerverende resolution at fatte och dend voris samptlige lensmend, dog de, hos hvilke ingen forsømmelse findes, hermet icke at gravere, at lade vide, nemlig,

1. at hvosomhelst til dend tid, vore brefve omformelder, icke frembsender det, de os af deris lene pligtige ere, saa och tilforne eller herepter paabydende skatter, penge, proviant, eller hvad det vere kand, eller och nøigagtig erklering, udi lige maader tolderne med deris afgift och regenskab, da ville vi dennom hermet vore lene opkyndet hafve, saa och os forbeholdet den deraf følgende skade hos dennom at søge, hvilket ingen siden os, medens sig self mue imputere och tilskrifve.

2. Och eftersom vi vel befrycte, at de lensmend, som restere, skulle deris forige efterladenhed at justificere det resterende och nu paabudne udi en il och uden betenkende indsamble, hvorudofver mange forarmedes klagter[1] och anden confusion kand for[a]ar[sa]gis, da, saafrembt och nogle lensmend befindes, som icke formene sig uden undersaatternis store forarmelse och ruin, hvilket vi aldelis nest guds den almegtigstis hielp icke hafve ville, saadant at kunde opbringe, saadanne hafve sig nu strax emod os at erklere, paa det vi kunde vere os [om [efter] de lensmend, som udi denne besverlige tid os][2] och deris fæderneland med bedre limfeldighed kunde vide at betiene.

[1] *Således og T.* [2] *Således T.*

3. Och efterdi vi, som forbemelt, vore arme under-

saatters endlig forarmelse och ruin, saa vit gud den allermegtigste sin raad, velsignelse och hielp forlene vil, icke se eller stede ville, da, saafrembt hos nogen saadan armod findis, at hand den paabudne contribution gandske eller en del icke uden sin entlig forarmelse eller undergang kand udgifve, da skal nøiactig tingsvinde føris paa ald deris boe, vere sig sæd, korn, boeskab, kveg, saa och tingsvidne, at ingen udi nestliggende byer er saa rig, at hand hannem bekvemmelig hielpe kand, paa det ald omstenden deraf ders bedre kand forfaris.

4. Och eftersom vi vel vide fogder och skrifvere største delen til alt forbemelt uordning at gifve tilfelde, da skulle vore lensmend self ofververe, naar skatten leggis, och hafve indseende, at den ret leggis, och at dend rige hielper dend fattige, saa och at skrifverne och deris drenge ingen skrifverpenge eller foræring tager, vere for skatsæddeler eller madskat, den ene for dend anden dermet at afskille, ei heller ofvermaal eller vegt for ben eller deslige, meden at gode vare ved rictig vect och maal lefveris efter, som hand self acter at forsvare.

Kilde i det væsentlige: bestemmelser i de almindelige breve om penge- eller madskat.

5. For det sidste, belangende den hielp, som den rige skal giøre den fattige udi skat och contribution at udlegge, da hafver vi bevilget, at hver adelsmand sine egne bønder maa taxere, hvor meget enhver dennom hafver at udlegge, och derpaa tilstille voris lensmand en fortegnelse, hvorefter hand skatten kand lade indfordre, dog, dersom nogen af adelen derudinden findes forsømmelige, da skal lensmanden self hafve mact dennom at sette udi skat efter deris formufve.

294.

1628 19. septbr. (paa vort slot Kiøbenhafn.) *Frdg. om forbud mod udførsel af salpeter og krudt.*

R: Sæll. tegn. 24, 150.
T: Trykt samtidig på 2 blade.

Eftersom vi komme udi forfaring, hvorledis mange baade indlendiske och udlendiske understaa dennom at udføre her af riget salpeter och krud, baade hvis de enten kunde kiøbe och opbringe hos vore salpettersydere her udi riget, som ellers hos borgerre, bønder och andre, som dermet handle och omgaaes, hvorofver met tiden kunde blifve mangel for hvis salpeiter och krud, som vi ellers til forfallende nødtørft och leilighed kunde hafve fornøden, da paa det sligt udi tid maae forekommis och vor och rigens leilighed udi de maader maa hafvis udi tilbørlige act,

1. foraarsagis vi hermet det voris obne mandat och forbud, som derom anno 1597 den 5 julii[1] er publicerit och udgangen hermet at fornøie, ville och derfore hermed strengeligen och alvorligen hafve forbødet alle, i hvo de helst ere eller vere kand, baade indlendiske och udlendiske, nogen salpeter eller krud, som af indlendiske salpeiter giort er, heraf riget efter denne dag at udføre, saa vel som och det krud, som af udlendsk salpeter giort er, om vi det ellers sielf ville beholde och betalle.

2. Saafrembt nogen findes heremod at giøre, de skulle hafve forbrut, hvis salpeter eller krud, de udi saa maade hafver met at fare, och tilmet straffis som de, der mutvilligen emod vor mandat och forbud giøre och handle.

3. Befindes och nogen, som af vore egne salpeitersydere slig salpeiter eller krud tilforhandle, dennom ville vi os forholdet hafve at lade tiltalle for deris hiemmel, efterdi samme salpetersydere af os bestilte ere allene met vort salpeterverk at omgaae, dog af borgere, bønder och andre maae enhver sig tilforhandle salpeiter efter, som de

[1] *No. 68.*

kunde ens vorde, dog at de mod dette forbud det icke udføre.

295.

1628 20. septbr. (paa vort slot Kiøbenhafn.) *Frdg. om rostjænesten*[1].

T: Samtidigt tryk på to blade med datum: 20. septembris, *og påtegninger om læsning ved hallandske herredsting i høsten 1628.*

Trykt herefter på to blade med datum: 22. septembris, *hvilket tryk er citeret i Regesta dipl. historiæ Danicæ.*

Eftersom udi denne rostieniste, som voris gode tro undersaatter, de af adelen, os oc riget plictige ere, atskillig uordning icke uden høieste fare sig tildrager, da paa det met samme rostieniste den rictighed holdis maa, som denne tids besverlige tilstand udkrefver, hafve vi den leilighed met voris rigens raad beraadslagit oc derom forordnit, som efterfølger:

1. Først, om nogen icke fremkommer, naar munstrit vorder, saa bereden eller beværit, som det sig bør, hannem foreleggis en vis tid, til hvilken hand kand oc skal saadan hest oc vaaben, som ved bør, føre til stede for ritmesteren eller ritmesterens udskickede. Er manden icke saa øfvit, som vedburde, derfor maa hand icke udmunstris, meden, om noget tog paakommer, da undervisis oc tilholdis det at lære, som hand bør at vide, met mindre hand alt for megit uskickelig oc udyctig er.

2. End blifver nogen gantske ude, hand være forfalden it half hundrede speciedaler, tu oc tredve deraf til ritmesteren, ti til lieutenanten, otte til cornetten, oc giøre sig enda rostienisten til fulde oc vise den frem, til hvad tid ritmesteren forelegger, eller være lige straf, som forbemelt, undergifven, dog at hand derom tilbørligen advaris oc saa, at hand sig derefter kand rette.

[1] *Om forordningens udarbejdelse, se Erslev: Rigsråd og stænder-møder 2, 138 og 149—50.*

3. Samme straf ere oc de undergifne, som for munstring fri ere, om nogit tog paakommer, som de fort skulde, oc deris rostieniste da icke i tide fremkommer, dog at enhver forleggis dag, inden hvilken hand bekvemmeligen kand være til stede. Samme pengestraf hafver officererne som anden vitterlig gield at søge, om den forseelse findis hos den, icke godvilligen vil udlegge. Dersom oc officererne findis hermet at se giennem fingre, da hafve sig rigens marsk af dennem forbemelte halfhundrede daler at udfordre oc dennem til det hospital, som i hver province det best behøfver, at lade levere.

4. Ere oc tu eller flere om en hest at holde, da skal samme ryters taxt oc besolding paa hest, fuld vaaben oc gever være efter, som besoldingen paa en cuirasier nu udgifvis, halfandet hundrede daler in specie eller deris verd udi gangbar mynt, oc skal en af dennem, som for samme hest ere taxerede, den holde efter, som de best kunde ens vorde.

5. End vil ingen dennem den godvilligen sig paatage, da, saafremt adelsmand oc frue eller jomfrue derom er, da skal adelsmanden sig den at underholde paatage. Er oc adelsmand alene, da skal den, ung oc vederheftig er, den sig at holde paatage, oc de, aldrende eller oc vedtørftige ere, giøre udleg, om de det ere begerede. Er oc lige kaar ofver alt, lodde sig derom, hvo tilleg an-[n]amme skal oc rostienisten forrette. Falder anden tvifl ind, derom hafver rigens marsk i det land, hand er, i de andre de rigens raad, der ere bosiddende, at sige oc skielne. Hvo saaledis met oc for andre rostienisten udreder, hannem skal der paa it helt aar gifvis besolding. Naar aarit er ude, da gaais videre derom, som før er melt, om ellers tvifl indfalder.

6. Blifver samme tilleg oc besolding tilbage hos dennem, den udgifve skulde, da skal ritmestern, eller hvo

i hans sted commanderer, den udfodre som anden rictig gield. Sker det icke, da er den, besoldingen icke bekommer, fri for rytteren at udgiøre, indtil den hannem fornøies, oc ritmesteren sielf plictig for samme hestis udblifvelse at staa til rette.

7. Oc eftersom enhver, som sig gods saa vit tilforhandler, at hand deraf rostieniste bør at giøre, saadant met billighed hos sin ritmester hafver at angifve oc siden deraf holde den del, hannem met rette bør, saa oc i lige maader, dersom nogen hafver afhend sit gods saa vit, at hans rostieniste deraf bør at forringis, hand fremvise sin jordebog, met egen haand underskrefven, met nøiactig designation, til hvem hans gods er afhent, for rigens marsk i det land, hand er, i de andre for de rigens raad, der ere bosiddende, oc tage deris bevis derpaa, som hand for ritmestern eller den, i hans sted commenderer, hafver at fremvise, oc være siden angerløs. End befindis, at nogen icke sin jordebog til fulde fremviser oc saa, at hans rostieniste hannem derofver forringis kand, hand gifve dobbelt saa megit bøder, som hand ellers udgifve skulde, om hans rostieniste icke fremkom, oc være enda plictig samme rostieniste at fuldgiøre.

8. Saafremt oc nogen tvist eller tvifl paakommer, da være enhver plictig for rigens marsk oc raadet, som til stede er, sin jordebog at fremlegge. Befindis da, at hand icke saadan rostieniste giort hafver, som hand met rette burde, være sig forplict at udlegge til hospitalit, som forbemelt, for hver hest it halft hundrede richsdaler eller deris vert udi gangbar mynt, for en half hest fem oc tifve richsdaler, hvilket er oc at forstaa om anden andel udi hest. Dog hvo sin jordebog til rigens marsk fremsender, hand holde sig efter taxt, som ansettis efter forordningen oc være angerløs.

9. Hafver rigens marsk tvifl, nogen forsømmelig met

sin jordebogs ofverlefvering at omgaais, da maa hand derom lade forfare ved vore lensmend, landsdommere oc geistligheden, hvor hand formen best derom kunde erfaris, hvilke oc, saa vit dennem vitterligt kand være, derom hermet skulde være befalit sig mod hannem at erklere.

10. For det sidste, eftersom vore commissarier i denne besverlige feidis tid uden en hest eller tu icke kunde forrette, hvis dennem paalagt er, da skulle de af rigens raad, som commissarier ere, være tillat fire oc de andre af adelen to af deris egen rostieniste, om de ellers saa stor rostieniste hafve at underholde, hos sig mue beholde oc resten hos compagniet at understille, medens rigens marsk hafver efter gammel sedvane sin rostieniste gantske hos sin person at beholde, dog skulde alle forbenefnde, naar fienden for haanden er, met samme deris folk oc heste hos neste rytteri, som dennem ved haanden er, sig indstille, eller oc sielf paa de orter, dennem bør oc de tieniste met commendo oc ordre at stille giøre kunde, sig lade befinde, saa vit mueligt.

296.

1628 26. septbr. (Hafniæ.) *Missive til lænsmænd i Sælland, Låland, Falster og Fyn om tilsyn med fremmede.*

Sæll. tegn. 24, 152—53.

Eftersom vi daglig forfarer, atskillige fremmede och fordechte personer sig hid ind udi vort rige Danmark at begifve under det skin, at de enten tilforn udi vor tieneste veret hafve, och nu derfore deris rest och fortieneste fordre ville eller ved andre slige optenkte undskyllinger och forvendelser, endog de sig udi fiendens tieneste hafver begifvet, och under saadan prætext allene søge sig at erkyndige, hvis her udi riget passerer, och det, naar de udkomme, efter de sig lenge nochsom opholdet hafve, voris fiende referere, deris dessein mod os och riget disbedre

derved at fortsette, da alt saadant at forekomme bede vi dig och ville, at du ofver alt dit len den ernstlige andordning giør, at herefter ingen formedelst saadan eller andre slige foregifvender, hvis pas de och hafve, tilstedis her i riget at indkomme, med mindre at hvem, som noget hos os hafver at forrette eller sollicitere, tilforne om voris passeddel hafver ladet anholde och dend bekommet och fremviser, och dersom gesanter eller andre personer der udi dit len hender at ankomme, de da dennom forholder udi et lossemente, indtil hoes os anholdis om pas, och dersom de hafve brefve med sig, som magt er anliggendis, du da dag och nat uspart os samme brefve tilskicker, och skal du gifve flittig agt paa, hvo med dennem omgengelse hafver.

297.

1628 16. novbr. (Hafniæ.) *Takst, hvorefter landofficererne skulle annamme varer i deres betaling: 1 tde. rug for 2½ rdlr., 1 tde. byg for 1½ rdlr. og 1 tde. smör for 20 rdlr.*

Sæll. tegn. 24, 179.

298.

1628 21. novbr. (Hafniæ.) *Missive til lænsmændene i Fyn, Sælland, Smålandene, Halland, Skåne, Bleking og Gulland om, at vor skibsflåde ikke kan udrustes med den senest bevilgede og påbudte madskat, med mindre der bliver pålagt noget mere, og at vi derfor med vore Danmarkes riges råder have anset for rådsomt, at hver helgårdsfæstebonde endvidere skal udgive en sællandsk*[1] *skæppe byg eller malt, hver halvgårdsfæstebonde ½ skp. byg eller malt og jordegne hele og halve gårde dobbelt så*

[1] *Dette ord udelodes i brevene til Fyn og Lavind.*

meget, hvilket byg eller malt skal fremskikkes sammen med det, som tilforn er påbudt[1].

Sæll. tegn. 24, 187.

[1] *Åb. brev 1628 8. septbr. — Om brevets udstedelse, se Erslev: Rigsråd og stændermøder 2, 158—63.*

299.

1628 16. decbr. (Hafniæ.) *Åb. brev om forbud mod udførsel af korn*[1].

Sæll. tegn. 24, 208.

Eftersom vi forfare atskillige slags korn som rug, biug, hafre, hvede, boghvede, mel, malt, gryn och andet saadant saa och flesk och smør udi saadanne mengde, siden voris seniste forbud om des udførselse igien opgifvet er, at udføris, at af den dørke, allerede derpaa er, hunger och dyrtid baade her saa vel som udi vort rige Norge, hvilket gud dog naadeligen afvende, er at besørge, daa efterdi ingen fordel eller nøtte saa høit bør at agtis som den algemene voris kierre trouf undersaatters nød och nødtørft, som i saa mange maader i denne tid graverede ere, och sagen ingen forhaling kand lide, formedelst nøden for haande er,

1. hafver vi med voris Danmarkes riges raads betenkende for got och raadsompt erachtet aldelis ingen rug, biug, hafre, hvede, boghvede, gryn, mel, malt eller andet saadant saa och flesk och smør efter nytaarsdag førstkommendis af nogen vore kiøbsteder, hafner eller anden steds fra udi vore lande Seland, Fyen, Skaane, Laaland, Falster, Langeland eller andre smaalande at maa udskibes eller føris och til undersatterne selges.

2. Saafrembt nogen udlendiske eller indlendiske understaa sig herimod efter forskrefne tid noget sligt fra forskrefne steder at udføre eller udskibe, under hvad prætext och skin det vere kand, daa skal de icke alleniste hafve

[1] *Om brevets udstedelse, se Erslev: Rigsråd og stændermøder 2, 163—65.*

forbrut skib och gods och alt det, de hafver med at fare, meden och derforuden tiltalis och straffes som de, der modvilligen imod vore obne mandater och forbud handle och giørre ville, dog hermed icke ment eller forbuddet forskrefne slags korn och vare til vort rige Norge och imellom andre vore egne lande, af fienderne endnu uoccuperede, at maa føris och selges.

3. Ti bede vi och byde voris fogder embedsmend, borgemester och raadmend och alle andre, at i efter forskrefne dag aldelis intet af forskrefne slags korn och vare tilsteder af forskrefne vore lande enten fra vore kiøbsteder, hafner eller anden steds fra efter, som forskrefvit staar, at udføris eller udskibes, medens hvor meget efter forskrefne dag kunde findis indskibet, at det igien opskibes och intet udføres under det skin, som det allerede hafde for dette vort forbuds dato veret indskibet, anseendis den store magt, os och riget derpaa liggendis er.

300.

1629 6. jan. (Hafniæ.) *Frdg. om de vilkår, hvorunder vinhandlerne i København må handle både med rinsk og fransk vin.*

Sæll. reg. 18, 376—77.

Eftersom vi tilforn ved voris obne udgangne mandat[1] och forordning hafver ladet forbiude, at ingen, som handler med rinsk vin, maatte handle med nogen anden slags vin och den enten udi samme kielder eller och anden steds lade indlegge och fortappe, och disligeste di, som handle med spansk och frantz vin, icke at maatte handle med rinskvin, och vore undersotter her udi vor kiøbsted Kiøbenhafn, som samme trafique bruge, nu hafver ladit anholde och begiere, at dennom fri maatte tilladis med atskillige vin at handle, sig erbiudendis daa self frantz vin af Frankerige at lade forskrifve och hente, hvorved den daa och

[1] *Frdg. 1605 2. avgust.*

bedre kiøb kunde selgis end nu, den mest af Holland hid blifver indført, daa hafve vi des leilighed ofverveiet och saaledis for atskillige betenkende skyld for got anset och bevilget,

1. at vinhandelen her udi Kiøbenhafn herefter skal vere fri och liber, saa at det skal vere enhver vinhandeler frit och uforment at handle med rinsk, spansk och frantz vin och alle slags vin, dog saa, at di det icke udi en kielder eller hus hafve, men rinsk och spansk vin serdelis udi en kielder eller hus och fransk vin udi et andet hus eller kielder efter forige forordning, och dersom nogen vil holde vinkielder paa tvende steder och udi tvende huse udi en gade, daa skal der vere hus och gaard imellem, som andre tilhører, och af andre er bevont, och skal ingen maa sig tilfordriste at selge frantz vin for rinsk vin, medens enhver slags vin for sig self uforplumpit i alle maader udtappe och selge.

2. Saafremt nogen hermed anderledis omgaais, end som forskrefvit staar, daa efter forige forordning at tiltallis och straffis.

3. Bedendis och biudendis vore fogeder, embitsmend, sammeledis borgemestere och raadmend her udi Kiøbenhafn, at di flittig indseende hafve, at forskrefne vinhandeler sig forholder efter, som forskrefvit staar, och dennom, derimod giøre, lader straffe, som tilbørligt, och dersom borgemestere och raad findis forsømmelige och icke lader straffe dennom, som herimod giøre, daa skal vore statholder her udi vor kiøbsted Kiøbenhafn tiltalle borgemestere och raad, for di ofver vor mandat icke holde ville.

301.

1629 12. febr. (Hafniæ.) *Frdg. om forbud mod, at præsterne i Fyn give bønderne øl, når de levere deres tiende.*

Fynske reg. 3, 424—25.

Eftersom os er blefven andragit, hvorledis presterne udi vort land Fyen af en vedtagen brug och sedvane skal besveris, aarligen til deris sognemend, naar de dennem dieris tiende ydet hafve, nogle tønder øl efter sognernis størrelse at udgifve, for hvilken ufornøden omkostning begieris, at presterne her efter maatte forskaaenes, da efterdi ubilligt er, at presterne med saadan paalag och sedvane skulle besveris, efterdi sognemendene dog efter ordinantzen tilforplict erre deris sielesørgere retferdeligen at tiende, hafve vi med vorris rigens raads betenkende for got anset saaledis derom at anordne,

1. at ingen prest sig skal understaae saaddan sedvane at efterfølge eller deris sognemend nogit øl for deris tiende her efter at oplegge, efterdi de der foruden sig nochsom och alt for megit paa druckenskab beflitte.

2. Och skal sognemendene ei heller sig fordriste nogit øl af deris sogneprester at begiere, och dog ei dis mindere tilforplicht verre dennem retferdeligen och i rette tide saa vel her efter som her til dags at tiende under straf, som ved bør.

3. Biudendis och befalendis vorre fogder, embidsmend och andre, som paa vorre vegne hafve at befale, at i flittig indseende hafve, at denne vorris alvorlige befaling saaledis, som forskrefven staar, blifver holdit och efterkommid, och hvo der imod giør, tilbørligen straffit.

302.

1629 21. febr. (Kiøbenhafn.) *Missive (fra regeringsrådet) til lænsmændene i Fyn, Langeland, Sælland, Skåne, Halland og Bleking om, at vi i kgl. majestæts fraværelse have bekommet visse efterretning om, at hans majestæts fjender have samlet en anselig flåde skibe i Vismar havn, hvilken de have liggende ganske færdig,*

og hvormed de agte dem i søen det aller förste, de kunne for is, for at angribe disse øer eller lande; da det derfor göres fornøden, at hans majestæts skibsflåde med det aller förste kommer i søen at afværge sligt fjendtligt indfald, hvilket ikke kan ske, med mindre der fremsendes flere skibsfolk fra alle lænene til Holmen, skulle de ved eget bud fremsende alle de skibsfolk og bådsmænd, hvorom de tilforn have fået kongens befaling, og derforuden i købstæderne i lænet og af havne og øer udskrive af de bedste søfarne bådsfolk, som ere at bekomme[1]. Vi forventer om en ug eller sex, at en gandske haab baadsfolk fra Norge kommer, som er udskrefven, saa skal siden de siste, som nu blifver udskrefven igien, hiembforløfvis.

Sæll. tegn. 24, 235.

[1] *Fortegnelse over de udskrevne findes i tilleg.*

303.

1629 12. mars. (Hafniæ.) *Missive til en del lænsmænd i Fyn, Sælland, Smålandene, Halland, Skåne og Bleking om, at ingen, hverken indlændisk eller udlændisk, må passere ud af riget efter dette brevs dato indtil på videre besked undtagen de, som have vort eller vor statholders pas, på det at fjenden ingen kundskab skal bekomme af vore skibe, som vi udskikke.*

Sæll. tegn. 24, 251.

304.

1629 13. mars. (Hafniæ.) *Missive til Mogens Kaas, lænsmand på Københavns slot, om, at kun de bønder, som tage borgerskab i købstæderne, drive næring og holde dug og disk der, må unddrage sig udskrivning.*

Sæll. tegn. 24, 252.

Eftersom vi erfarer en del unge karle af landsbyerne udi dit len at skulle udi kiøbstederne tage borgeskab, paa det de dennem kunde befrie och icke for soldater

udskrifves, och dog hafver deris tilhold paa landsbyerne, da efterdi saadant er ickun at sette voxnese paa øfrigheden, ville vi, at du saadan borgeskabs anammelse aldelis intet skal achte eller anse, med mindre de holde och bruge hantering och borgelig nering och al tid holder dug och disk udi den kiøbsted, de borgeskabet taget hafver.

305.

1629 13. mars. (Hafniæ.) *Missive til Mogens Kaas, lænsmand på Københavns slot, om, da en del bønder i lænet forsætlig skulle lade deres gårde forfalde og derpå begive sig ind til andre og der holde sig for indester, at lade sådanne udskrive til soldater, hvad enten de begive sig til andre for indester eller henföje sig til andre steder.*

Sæll. tegn. 24, 252.

306.

1629 14. mars. (Hafniæ.) *Missive til borgemestre og råd i Helsingør, som have begæret at forstændiges, hvorledes der skal forholdes med vore soldaters efterladte gods på Kronborg, når de ved døden afgå, om, at de ikke skulle befatte sig med samme soldaters gods, da disse have deres egen øvrighed.*

Sæll. tegn. 24, 253.

307.

1629 16. mars. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at vi, da vi erfare, at de Dantziger undsætte vore fjender med skibe og andet, hvorved de give os årsag så vidt muligt at forbyde dem tilførsel, hermed advare alle indlændinge og udlændinge om, at de entholde sig fra seglationen på Dantzig, indtil vi anderledes derom tilsigendes vorder.*

Sæll. reg. 18, 396.

308.

1629 22. mars. (Hafniæ.) *Frdg. om midlertidigt toldpålæg*[1].

R: Sæll. tegn. 24, 256—57.

T: Trykt samtidig på 2 blade med fire trykte sider.

Desuden trykt samtidig på 2 blade med tre trykte sider, og efter et af de nævnte tryk hos Paus: Kongelige forordninger for Norge, s. 665—67.

Eftersom voris armee at underholle fornøden giøris en ansenlig summa penge, da er vi foraarsaget med voris Danmarkes riges raads bevilling och samtycke at lade en taxt och forordning udgaa, hvorledis vor och kronens told, sise och anden mere rettighed af den handterende kiøbmand, indlendiske saa vel som udlendiske, af hvis gods och vare, som her udi vore riger Danmark och Norge indføris eller udføres, hvoraf her til dags ingen told hafver veret udgifvet, skal optagis och opberges imedlertid och al den stund, denne tids uleilighed paastaaer, dog hvis en gang udi vore riger och lande ere blefven fortoldet och forsiset, skal siden vere fri och icke deraf ydermere told och sise at skulle udgifves, herefter vore toldere, sisemestere, byfaaget och alle andre, som udi vore kiøbsteder er forordnede nogen told, sise och anden rettighed paa vore vegne at oppeberge, saa vel som enhver indlendiske och udlendiske, som did hender at ankomme, skulle hafve sig at rette och forholde, som efterfølger:

1. Brød. En tønde hvedebrød $2^1/_2$ skilling; en tønde rogbrød 2 skilling; en tønde hollanske eller frandske tvebak 3 skilling; en tønde Dantziger, Kolberg eller anden slags tvebak 2 skilling.

2. Adskillige vare. Et skippund dun $1^1/_2$ daler; en skippund floek 1 daler; en skippund harpex 1 ort; en lest hasselnødder eller valnøder 1 daler; en kurfve eller

[1] *Missive om forordningens forkyndelse udgik kun til lænsmændene øst for Middelfartsund og i Norge.*

kiste frantz glas, Hesens eller Dantziger glas 1 ort; en skoe glas $^1/_2$ ort; en kurf eller kiste med kruse eller kander $1^1/_2$ daler; en fad eller kiste med filthatter $^1/_2$ daler; en tønde potaske $^1/_2$ ort; en lispund blyaske $^1/_2$ ort; 200 foed øelandske sten $^1/_2$ ort; en skok potter $^1/_2$ ort.

3. Trævare. 100 store klapholt, pibholt, faedholt eller pibestafve $1^1/_2$ daler; en tølt prys vogenskud $^1/_2$ ort; en tolt kurits vogenskud 4 skilling; en tølt store egeborde en ort, en tølt smaa egeborde $^1/_2$ ort.

4. Disligeste af edelsten, perler, sølfvergeschier, som jubilerer och guldsmeder her udi riget indfører och her samme steds blifver solt, adskillige slags trip, ulden grofgrøn bommerside, desligeste af kammerdugsleret och anden kremeri, som icke findis i førrige udgangne rulle, saa och adskillige farbe skal gifves den tiufvende pendinge des verd af alle indlendiske saa vel som udlendiske, men naar nogen indfører til fri markeder her udi riget slige vare och gods, skal de gifve den tiufvende penge af det allene, som de selger och forhandler der samme steds, och skulle hver, som samme gods indfører eller och anden slaugs kramvare, skrifteligen andgifve och klarligen opteigne, for et billigt kiøb sette och taxere efter, som det kaast hafver. Safrembt nogen falskhed derunder befunden blifver, de da icke vil hafve forbrut samme gods, som fordult er.

309.

1629 25. mars. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at vort Danmarkes riges råd efter vor anfordring til landenes defensions fornødenhed har bevilget, at der må oppebæres i told af hver okse, som udskibes,* $^1/_2$ *rdlr. over den forrige sædvanlige told, hvilken vore toldere skulle*

levere Niels Krag til Trudsholm, vor zalkommissarius, som skal udlevere den til landenes defension.

Sæll. tegn. 24, 259.

310.

1629 27. mars. (paa vort slot Kiøbenhafn.) *Frdg. om kirkens embede og myndighed mod ubodfærdige samt om adskillige gejstlighedens forhold.*

T: Forordning Om Kirckens Embede oc Møndighed mod wbodferdige Sampt om atskillige Geistlighedens Forholdt. Prentet i Kiøbenhaffn, hos Henrich Waldtkirch, Aar 1629.

U: Kommissionsudkast i Afskrift, hvoraf dog begyndelsen (indledningen, I §§ 1—2 og en del af § 3) mangler.

Efter T optrykt med samme tittel. Prentit i Kiøbenhaffn, hoß Salige Henrich Waldtkirchs Arffuinge. Aar 1631, *og hos Rørdam: Kirkelove 3, 140—69. Efter et af de förstnævnte tryk hos Paus: Kgl. forordninger f. Norge, s. 680—708. Efter T er forordningen vist også oversat med tittel:* Ausz der Dänischen Sprach translatirte Verordnung vom Ampt vnd Gewalt der Kirchen wieder vnbuszfertige Sünder, so wol auch wie die Geistliche sich zu verhalten; Welche Ordnung hinführo auch auff Ösell soll observiret vnd gehalten werden. Gedruckt zu Kopenhagen, bey Melchior Martzan. M. DC. xxxix. *Denne tyske tekst er optrykt hos Pontoppidan: Annales eccles. Danic. 3, 771—92.*

Ved missive 1628 25. novbr.[1] *indkaldtes en Kommission bestående af rigsråderne Kristian Friis, Jakob Ulfeld, Kristen Thomsen, Otte Skel og Just Høg, biskopperne Hans Povlsen Resen (Sællands stift), Hans Mikkelsen (Fyns stift), Mads Jensen (Lunds stift) og Morten Madsen (Århus stift), professorerne dr. Jesper Brochman og dr. Kasper Bartholin fra universitetet samt professor Johan Klüwer fra Sorø og hofprædikanten, mester Kristen Jensen til at møde i København næste*

[1] *Teksten til rigsråderne, i hvilken de gejstlige medlemmers deltagelse er omtalt, findes i Sæll. tegn. 24, 194; den biskopperne tilsendte tekst er trykt hos Rørdam: Kirkelove 3, 135—36 efter en Hans Mikkelsen fra Sællands biskop tilstillet afskrift, og i denne nævnes kun, at adressaterne skulle forhandle med »nogle andre af gejstligheden«, hvorfor H. P. Resen har fundet for godt i et særligt brev at meddele, at efter forlydende skulle nogle lærde rigsråder* (aliqvot senatores docti), *de teologiske professorer, Klüwer og mester Kristen, være tilstede under forhandlingerne (brevets begyndelse trykt hos Rørdam a. st.).*

10. januar, hvor den skulde betænke for det første, hvorledis disciplina ecclesiastica kunde bringis paa fode; for det andet, hvorledis guds ord oc sacramenternis retsindige brug med andre gudfryctigheds øfvelser udi kirker oc skoller kunde befordris; for det tredie, hvorledis dricken, forargelig omgengelse oc klededragt hos geistligheden kunde reguleris; for det fierde, hvorledis geistlighedens enker kunde forsiunes. *Hvis den bevarede afskrift af biskop Hans Mikkelsens dagbog*[1] *er fuldstændig, synes forhandlingerne først at være begyndte 1628 14. januar i den såkaldte rådstue for Københavns slot* (in domo senatoria), *hvor man denne dag kom sammen for at høre kongens af Kristen Thomsen fremsatte propositioner. Efter dagbogens udvisende fortsattes forhandlingerne de følgende dage snart i bispegården* (in domo episcopi, in ædibus episcopalibus), *snart i rådstuen, hvor kommissionens medlemmer den 2. februar underskrev deres betænkning. De havde dels enkeltvis, dels samlede, været indbudte til frokost eller middag hos forskellige notabiliteter, såsom Kristen Thomsen og statholderen Frans Randzov. Den 4. februar holdtes et slutningsmøde hos kongen, hvor kommissionens forslag (constitutiones nostræ) bleve drøftede og approberede (ab ipso rege examinatæ et approbatæ), hvorpå man skiltes, efter at kongen havde budt kommissionen til frokost. Den 5. februar tiltrådte Hans Mikkelsen hjemrejsen.*

Efter denne fremstilling ser det ud, som om kommissionen var blevet enig om et samlet forslag til en lov om de i kommissoriet fremdragne forhold, hvilket forslag derefter var blevet approberet en bloc af kongen. Ser man imidlertid på frdg. 1629 27. mars, så fattes i dennes tekst det i kommissoriet omtalte fjærde afsnit om forsørgelsen af gejstlighedens enker. Forklaringen heraf fås af en endnu bevaret afskrift[2] *af et kommissions-*

[1] *Samlinger til Fyns historie m. m. 6, 112—13 jfr. citatet efter Hans Mikkelsens manuscriptum miscellaneorum hos Pontoppidan: Annales eccles. Danic. 3, 771.*

[2] *Erslev: Rigsråd og stændermøder 2, 213 anfører den bevarede tekst som en original udfærdigelse, forledt af, at afskriveren har søgt at faksimilere underskrifterne.*

udkast, som ganske vist har det omtalte fjærde afsnit, men herunder kun optager en henstilling til kongen om at lade foretage en nærmere undersøgelse af de pågældende forhold. Mærkelig nok er dette udkast ikke dateret, og underskrifterne stå ikke under hele teksten, men umiddelbart efter tredje afsnit, således at altså fjærde afsnit ikke er underskrevet. Endnu mærkeligere er dog, at Frans Randzov, som ikke synes at have modtaget kommissoriet, har medunderskrevet, medens der blandt underskriverne ellers kun findes de to af kommissionens adelige medlemmer, Sællands biskop og de to universitetsprofessorer, og endog Hans Mikkelsen savnes.

Afvigelserne mellem udkastets og forordningens tre förste afsnit ere i øvrigt ikke store eller mange; de fleste ere kun af redaktionel art, beregnede på at slette sporene af tekstens fremkomst som oprindeligt kommissionsarbejde, medens teksterne i øvrigt følge hinanden § for §. Af principiel beskaffenhed er ændringerne i I §§ 3, 7, 10 29, hvorved forordningen tillægger husbonden de forfaldne bøder, medens U vil tildele næste hospital dem; forandringen af § 4, hvorefter tilsynsmyndigheden tillægges lænsmændene, medens U reserverede bisperne og provsterne den, hvormed også stemmer, at forordningen i I § 24 sætter: lensmanden oc bispen, *medens U har:* bispen och lensmanden; *tilföjelsen af en indledning til afsnit II; udslettelsen af II § 6 i U og udslettelsen af slutningen af afsnit III § 1 i U. Derimod savnes et til udkastets fjærde afsnit svarende afsnit i forordningens tekst. Selve dette afsnit i U var ikke redigeret som en lovtekst, men bestod som ovenfor nævnt egentlig kun af en henstilling til kongen om at tage det foreliggende spörgsmål under overvejelse.*

Vi Christian den fierde med Guds naade Danmarkis etc. konning etc. giøre alle vitterligt, at efterdi den allerhøiestis visse vrede oc hefn mod lande oc riger retfærdeligen optendis, naar hans guddommelige mait. den retsindige gudsfryct, ære oc lydighed icke bevisis, som udi hans ord udkreffis, da hafver mand saa vel i førrige som

voris regierings tider christelig billig forsorg dragit undersaatterne ved ordinantzen saa vel som atskillige udgangne forordninger, at forbigaae hvis end dagelig ved ordens tienere och kirkeembedets ifrighed drifvis oc forrettis, derom at paaminde och formane under atskillige hoesføigede straf oc trusel, hvilket dog saa ringe frugtet hafver, at ondskab end fast mere dageligen hafver tiltagit, saa mand udi dette klare evangeliske lius, som udi disse lande oc riger saa rigeligen hafver verrit optend, fast skiødisløser, forargeliger oc ugudeligere lefnit anstillit end paa de steder, hvor den goede guds vei oc villie icke saa klarligen aabenbarit oc bekient værit hafver, en stoer del af den aarsage, at mange i denne forfengelige mening befundne ere, at den sande gudstienist fornemligen oc allene bestaar udi udvortis kirkegang, sacramenternis udvortis brug, siungen, beden oc deslige, uanset deris lif, lefnit oc omgengelse icke befindis guds ords villie oc befalning lig oc enformig, da paa det gud den allermectigstis vrede, som af saadan hyklerie oc falsk gudstieniste oc christendomb retfærdelig foraarsagis, sampt den straf, som disse lande oc riger saa med denne varige høiskadelige oc farlige feide, saa med andre landeplager en del hiembsøgis, en del fremdelis videre truis met, enten aldelis af guds faderlige mildhed maa afvendis eller, saa vit os nødigt oc tienligt, formildis, voris modstandere oc al billig aarsage den christelig religion at laste oc bespotte maa betagis, hafver vi den leilighed med voris Danmarkis rigis raad ofverveiet, betenkt oc for got anset nest oc med den fromme allerhøiestis guds naadige goede hielp anleiding oc bistand at tenke paa middel oc veie, ved hvilke saadan ugudelig lefnit oc falsk christendom, som fred oc rolighed saa oc al anden guds velsignelse fra vorre landemerke hindrer oc afvender, saa vit mueligt, maa forrekommis.

Oc efterdi en del synder oc forseelser af den art oc

beskaffenhed ere, at de med sedvanlig proces oc rettergang besverligen er at bevise, rette, hielpe oc dempe, da hafver vi med voris Danmarkis rigis raads raad mod saadanne oc andre raadsombt oc bekvemligst befunden hermed ordinantzen videre at forklare saa oc kirkens disciplin, aufve oc refselse at bringe paa fode oc ved denne nærverende voris forordning til forskrefne intention at føie oc lempe, hvorefter vi oc alle oc hver, vedkommer, alfvorligen oc strengeligen vil hafve befalit sig tilbørligen at forholde, med mindre de derfor vil stande til rette, som ved bør.

I. Om kirkens embede oc møndighed imod ubodferdige.

1. Vi ville, at udi kiøbstederne enhver sognepræst i sit sogen nogle af de gudfryctigste, oprictigste, ifrigste oc beste sognemænd skal tilforordnis, som skulle til christelig skik oc myndighed at erholde verre hans medhielpere oc bistandere oc, om saa muelig oc tienlig er, skulle kirkeverger oc de fattigis forstandere for andre dertil af voris lensmand, bispen oc præsten bestillis eller ocsaa i deris sted eller til dennem tvende, trende eller fire andre af de gudfryctigste oc beste efter sognens størelse oc vilkor endocsaa af borgemestere oc raad dertil forordnis oc brugis oc, som det fornemmiste, der bør at actis, er, at de et godt, erligt rycte oc vidnisbyrd om deris lefnit oc christelig omgengelse hafver, saa bør oc det herhoes, saa vit mueligt, at hafvis i act, at saadanne dertil bestillis, som icke med vitløftig reigsen oc seiglads deris nering søge, icke heller maa de, der en gang erre dertil vel forordnit, uden victige aarsager eller andre igien er at bekomme, letteligen forløfvis, hvorfor vi ville ocsaa, at sadanne skal være for andre bestillinger, nemblig formynderskab, kembners bestilling, for nefn eller sandemends touf i kiøbstederne forskaanit.

2. I lige maade ville vi, at paa landsbyerne lensmanden med provistens raad tvende af de gudfryctigste, beste oc vederhaftigste sognemænd til kirkeverger skulle bestille, som ocsaa præstens medhielper skulde være, oc dog, om de for besværing skyld det icke udstaa kunde, maatte hver tredie eller fierde aar forordnis. De, som ere krontienere, skal være for ecter forskonit, oc de, som er adelstiener, for voris fadbor at fremb age, midlertid de samme bestilling forvalte.

3. Oc skulle bemelte medhielpere oc bistandere, præsten derforre tilforordnis: 1. At de, naar hand det af dennem begierer, skulle sig med hannem forsamble. 2. Udi alt, hvis hans betroede tilhørers christelige oc skickelige lefnits fremdragelse angaar, naar hand det begærer, skulle troligen raadføre. 3. Oc, naar behof giøris, hielpe oc bistaae. 4. Saa vel ocsaa self agt gifve oc derforuden inquirere oc sig flittig bespørge om alt, hvis som tvifl-raadigt kunde være oc til guds æris oc hans menigheds opbyggelse kunde tiene. 5. Oc det uden nogen persons anseelse uforsømmet gifve deris sjælsørgere til kiende, oc, dersom befindis dennem med nogen enten[1] for vil eller venskab at se igiennem fingere, da skal de være forfalden [2]til deris hosbond eller de fattige, om det med deris hosbunds minde ske kand, tie rixdaler, hvilket præsten med hosbundens[3] fougit skal forplict være, saafrembt de self dertil icke vil svare, at indfordere[4]. Eden skal giøris den[5], som de dertil udnefner, paa forskrefne 5 artikler, som efterfølger:

Jeg N., udvalt til denne min sognepræstis medhielpere, lofver oc tilsiger, at jeg med ald flid oc troeskab vil fore-

[1] *Herefter begynder teksten i U.*
[2] *U:* til de fattige udi nest hoesliggende hospital 10 rigsdaller.
[3] *U:* kongens.
[4] *U tilf.:* och skal de af forskrefne mulcta beholde dend 8. part for derris umage.
[5] *U:* dem.

staa sligt mit christelig embede oc af min yderste mact oc formue søge oc fordere guds ære sampt kirkens oc de fattigis gaufn oc beste, præsten udi kirkedisciplin at holde til bistand, som her i forskrefne femb artikler er sagt, saa som jeg vil svare for gud oc christelig øfrighed, saa sant hielpe mig gud oc hans hellige evangelium.

4[1]. Voris lensmænd skal flittig oc alfvorligen holde ofver denne voris forordning, oc i synderlighed skal bispen oc provisten i deris visitatzer oc ellers gifve agt paa, at denne anordning icke forsømmis, saa al ting efter, som det sig bør, vorder forholdit, som de det for gud i himmelen oc os ville forsvare.

5. Med denne anordning oc beskickelse formenis ingen, enten geistlig eller verdslig øfrighed efter ordinantzen, lougen oc recessen oc forordningen at bruge deris jurisdiction nu som tilforn, saa ingen anden den meste del af dens førige bestilning oc christelig forsorg enten maa eller skulle betagis.

6. Megit mindere skulle nogen sogneprest formene sig nogit af hans plictige omhue oc førrige bestillings myndighed hermed at være betagen, efterdi saadant hannem langt mere til hielp oc større myndighed jo er indskicket, ti præster ligger jo større[2] magt paa at vide oc kiende dennem, hvis sjæl hand skal giøre regenskab fore, oc før end hand nogit for saadanne hans medhielpere lader offentlig indkomme, al tid skal med sin egen serdelis oc hemlige advarsel oc paamindelse først forsøge, om den skyldige sig vil raade, sige oc undervise lade, oc dersom saadanne christelig, kierlig oc venlig paamindelse intet formaar, da siden i alle hans medhielperis nærverelse oc paahør igien

[1] *§ 4 lyder i U:* Bispen och provisten skulle udi derris visitatzer och ellers gifve agt paa saa vel som och voris lensmand, at denne anordning icke forsømmis, saa al ting efter, som det sig bør, vorder forholdet.

[2] *U:* største.

med alfvor hannom formane at rette oc bedre sig. Derforuden ved enhver retsindig sjælsørger vel, at hand nu saa vel som tilforn med goede exempel, christelig omgiengelse oc hemmelig skriftemaal skal giøre sit kald saa ocsaa serdelis lempe sin prædiken efter, som tilhørernis forhold mest udkrefver.

7. Oc skulle præster med forskrefne sine medhielpere oc bistandere sig i det ringeste 4 gange om aarit til tamperdage eller i samme dags ugge forsamble, oc, dersom nogen uden louglig undskyldning da udeblifver[1], gifve til sin hosbund eller[2] de fattige, om det med deris hosbunds minde kand ske[3], en hel rixdaler, hvortil præsten, som hand til brøden vil svare, skal hafve indseende med, at det udkommer, saafrembt hand icke selfver det vil udgifve oc ellers ocsaa, saa tit som enhver sognepræst i sit sogen noget vigtigt forfalder, da hannem om søndagen efter tienisten[4] at forsamle forskrefne sin medhielpere, enten naar hand self nogit, som deliberation udkrefver, hafver formerkit, eller hand af nogen af dennem er om nogit, som saadant kunde udkrefve, blefven atvarit, oc dersom noget tvifvelraadigt eller victigt forfalder, da maa præsten af provisten oc tvende neste herrids præster begiere, de hoes ville være med raad oc møndighed al ting at forrætte, som det oc hermed at giøre dennem skulle være befalit.

8. Hvad synder oc laster guds ords tienere bør at straffe, tør her intet opregnes, for guds egen ord saadant klarist udtyder oc alt, hvis præsten udi guds ord er befalit at straffe, det samme er hans medhielpere hermed befalit at staa hannem bi udi, om behof giøris, men serdelis bør de hafve indseende med saadanne laster, som ellers formedelst sedvanlige rettergang icke saa bekvem-

[1] *U:* udeblef.
[2] *U forbig.:* sin hosbund eller.
[3] *U forbig.:* om det . . . ske.
[4] *U forbig.:* efter tienisten.

lige ere at afskaffe eller bevise som predickens forsømmelse, helligdags misbrug til gielde, dricke, dobbel, gøglen, fechten eller andet saadant, sacramentens forholdelse ofver it fierding, halft eller helt aar, idelig sverren oc banden, guds ords skempt sampt misbrug udi omgengelse, ond forligelse imellem ectefolk, som uchristelig uden billige aarsager sig imod hverandre forholde[1], saa oc forældre oc børn indbiurdis, letfærdig skanderen oc snak, letfærdig seldskabs besøgelse oc omgengelse, rufferie, fullerie oc idelig druckenskaf, ubillig fordel i kiøb oc saal, ulouglige aager, gierigskab, i sønderlighed de, som ungdomb forføre til drik, dobbel, lætfærdighed, ofverflødighed, bekostning oc ødselhed, med dette oc alt saadant bør enhver af præstens tilhielpere saa vel som præsten self hver for sig, som det først spørge eller forkomme, med hemmelig formaning oc ifrig advarsel giøre deris kald oc flid, at saadant motte afskaffis, saa vel som ocsaa siden sig samptlig raadføre, hvorledis det best ske kand, oc ligesom ingen dermed bør at skemmis, mens al ting det hemmeligst, muligt er, forrettis, saa bør oc ingen deris advarsel ilde optage, men for en christen kierligheds øfvelse oc brøderlig skyldighed at holde.

9. Mens dersom saadant hemmeligt, christelig, sactmodig[2], broderlig advarsel ingen fruct vil skaffe, da maa præsten med degnen eller klockeren, som en kunde til sig tage, om behof giøris, lade samme person for sig kalde oc da præsten i sin medhielperis samptlig paahør med ifver oc alfvor igien undervise, laste oc straffe saadan guds ords haardnackede oc halsstarrige foract.

10. Dersom den indkaldede icke møder, ei heller hafver uforbigengelige forfald, hvorpaa af dennem strax kand kiendis, skal hand saa megit mere vorde mistenkt oc strax

[1] *U forbig.:* som uchristelig ... forholde.

[2] *U tilf.:* och.

findis til en rixdalers straf til sin hosbond eller[1] husarme, om det med hans hosbunds minde kand ske[2], men sker det tiere af motvillighed oc foract, da skal hand atvaris at holde sig fra det høiværdig altars sacramente, indtil hand beviser det hellige kirkeembede sin tilbørlig lydighed oc ære.

11. Findis oc nogen saa halstarrig, at hand hverken præstens serlig eller hans samptlig medhielperis formaning vil acte, da maa præsten hannem tilsige saa længe at skulle holde sig fra Christi legems oc blods sacramente, indtil hand forstaaer sin synd oc ondskab, saa oc[3] truis med band, oc da skal hannem aarsagen dertil udtryckelig formeldis.

12. Dersom endda ald saadant refsel oc paamindelse intet vil fruchte, mens mere foractis oc glemmis, da skal sognepræsten trende søndager liuse til band oc ellers tit oc ofte tilforn af predickestolen giøre bøn oc formaning for samme person, mens om desmidlertid ingen kiendelig bedring bevisis, skal præsten siden ved nafn udlucke samme person af guds menighed oc samkvem oc da brugis denne efterfølgende maade:

Eftersom vor herre Jesus Christus hafver gifvit sin sande kirke oc menighed himmerigis rigis nøgle oc hvad, som de binde paa jorden, skal være bunden for gud i himmelen, oc hvad de løse derimod paa jorden, skal være løst i himmelen, hvilket herren self end ydermere hafver forklaret efter sin opstandelse, at hvilke de forlade synder, dem er de forladne, men hvem de derimod beholde deris, dem ere de beholden, oc den hellig apostel st. Pofvel af samme Jesu Christi aand strengelig hafver befalit, at de, som aabenbare synde, skulle oc aabenbare straffis for alle, paa det de andre kunde oc frycte sig, fordi den menigheds

[1] *U forbig.:* sin hosbond eller.
[2] *U forbig.:* om det . . . ske.
[3] *U:* ochsaa.

roes er icke smuk, som icke skiller sig af med grofve laster oc forargelige synder i tide, saa er det da os ocsaa fornøden i denne christne menighed, at vi retsindeligen giøre det samme oc holde hart ved den christen kirkis moderlig vis i denne sidste tid med al troe oc flid, som vi for gud ville antsvare. Oc derfor, efterdi her ocsaa disverre findis hoes os denne grofve forargelige synder N. N., som hafver bedrefvet det oc det etc., ubi exaggeretur species peccati per sententiam unam aut alteram ex verbo dei etc., da bør os som rette christne at udrødde saadanne gammel surdei oc skillie den aabenbare synder fra os, at hand eller hun icke ydermere skal forarge eller forderfve denne gandske menighed oc føre guds retfærdige vrede ofver alle tillige sig self dermet til des større straf oc fordømmelse, hvorfor jeg, som intet tvifler, at enhver af eder, som er en ræt, sand christen af guds aand, mener jo det samme med mig i vor herris Jesu nafn om saadan en dieflens gierning oc stinkende vederstyggelighed, nu her paa mit embedes oc den christne kirkis veigne med vor herris Christi kraft kundgiør oc aabenbarlig forkynder, at N. N. for slige grofve forseelsis skyld er it bands menniske oc udeluckit fra den christne menigheds samfund oc sacramenter som en hedning under saadanne sine synders beholdning oc band oc guds vrede, som hand (eller hun) saa ydermere samler sig self med sin haardhed oc ubodferdige hierte til paa vredens oc guds aabenbarelses retfærdig dombsdag oc ofverantvordit sathanæ til kiødsens forderfvelse, paa det at aanden efter en sand omvendelse kunde blifve fri oc salig paa den herris Jesu dag.

Dersom, naar saadan band ske skal, nogen tvifvel indfalder, skal præsten dermed icke for megit ile, mens kand, om behof giøris, hoes bispen, provisten oc neste præster sig om raad oc samtycke bespørge.

13. Den, som vorder bandset, maa icke tilstedis til Jesu Christi testamentis sacramente, ei heller være vidne til daaben, icke heller indbiudis eller komme til nogen hederlig samkvemb, førind hand sig med gud oc hans hellige menighed igien aabenbarlig forliger.

14. Indbiuder nogen saadanne bandsette til fadder eller anden hederlig samkvem, skal det derfor, om det den er bevist[1], efter præstens oc hans medhielperis betenkende være forfalden enten til at staa aabenbarlig skrifte eller gifve nogit til de fattige. Indtrenger sig oc de[n] bandsette til nogit, hannem herudi er forbuden, bøde de[r]for til sit herskab, som derom[2] af præsten skal advaris. Befindis herskabit derofver icke at straffe, da skal præsten gifve bispen det til kiende, som det siden til hofve skal andrage.

15. Desmidlertid nogen saaledis er bandset, maa hand dog tilstedis at høre guds ord udi kirken, dog skal hand hafve serdelis et sted for sig, hvor det hannem forordnis, oc skal præsten derforuden tit oc ofte saadanne mennisker formane, oc naar leiligheden gifvis, lære oc undervise, at hand sig igien omvender oc med gud oc hans menighed forliger.

16. Mens dersom hand in[d]en[3] aar oc dag sig icke ved aabenbarlig bekiendelse oc af bøn udi guds menighed igien indlemmer, skal hand for landemode indstefnis oc da ved domb sit herskab at ofverantvordis oc siden af vore[4] lande oc riger forvisis, oc skal med samme forseelse efter lougen forholdis oc skal da med den bandsatte person, om det er i ecteskab, forholdis efter artiklerne[5].

17. Dersom da den bandsette formener sig forurettet

[1] *U forbig.:* om det . . . bevist.
[2] *U:* de.
[3] *T:* ingen.
[4] *U:* disse.
[5] *Ord. 1582 19. juni (no. 291).*

i en eller anden maade at være, stefne sig ind for os oc rigens raad oc siden gaae derom, hvis ræt er, oc skal strax tagis stefning, at retten dis bedre ofver hannem med execution kunde hafve sin gienge.

18. Mens dersom nogen, som enten fra det hellige altarens sacramente hafver verrit udeluct eller med band hafver verit truit oc sig dog vil omvende oc giøre en alvorlig oc hiertelig bekiendelse, eller andre, som efter ordinantzen bør at staa aabenbarlig skrift, eller den, som inden tinge med opracte fingre befindis menedig at være, eller den, som til tinge hafver værit sigtet oc tiufverie ofverbevist oc dog benaadit, eller den, som bandsat værit hafver oc nu en ret alfvorlig oc hiertens omvendelse begier at bevise, de maa igien for deris aabenba[r]lige forseelser oc forargelser aabenbarlig til menigheden annammis, hvilket ske skal efter predicken, naar høimesse er ude, mens menighed er til stede oc icke enten til fropredicken eller for predicken. Afløsningen lyder[1], som efterfølger:

Den herre Jesus udsend af faderen at frelse det, som vaar fortabt, sagde self til Peder: »Jeg vil gifve dig himmerigis nøgle, oc hvad som du faar bunden paa jorden, det skal være bundit i himmelen, oc hvad du faar løst paa jorden, det blifver løst i himmelen«, item til sine disciple, der hand efter opstandelsen inden lugte dørre hafde blest paa dem: »Annammer den hellig aand, dersom i forlader nogle deris synder, da ere de dem forladene, dersom i beholde nogle deris, da ere de dem[2] beholdene«, hvilken apostoliske myndighed, hand hafver efterlat sin christne kirke indtil verdens ende, oc efterdi da vi hafve her for os denne aabenbare bodferdige synder N. N., som saaledis bekiender at hafve ilde oc grofvelig forset sig imod det eller det bud, oc befinder, eftersom apostelen det siger, at saadanne synder skulle icke arfve

[1] *U forbig.:* Afløsningen lyder. [2] *U forbig.:* dem.

guds rige, oc at guds vrede kommer for sligt ofver vantroens børn etc., oc det met hiertens fortrydelse etc., som dog visselig forlader sig paa guds faderlige barmhiertighed efter hans sande forjettelser oc paa den herris Jesu Christi guds enbaarne søns vor kieriste broders fulde igienløsning oc fortieniste sampt den hellig aands ofverflødige naade til fuld synders forladelse etc., hvortil vi alle ville flittig bede den gode gud om aandelig trøst som oc, at hand efter den hellige daabs rette mening maa jo mere oc mere aflegge det gamle menniske med synd oc begierlighed, at det nye maa ræt voxe til oc derfor begierer saa hiertelig at maa annammis til den christne kirkis menighed oc den herris Jesu Christi sande ærefuld legems oc blods sacramente, vil oc gierne forbede denne gandske menighed, quod ita fiat, at i alle ville bede gud for hannem oc med de hellige engle glædes ofver hans omvendelse, anlofver oc for gud oc menigheden herefter at flye saadanne last oc vederstyggelighed oc af guds naade lofver i det? Ja etc. Da efter saadan eders hiertens bekiendelse med christelig tilsaugn oc forsæt tilsiger jeg dig: N. N. oc dig, om de er flere, den ene efter den anden, med haands paaleggelse saadanne dine synders forladelse i nafn gud faders, søns oc helligaands, amen. Gak nu i fred i herrens nafn, den allermectigste gud styrke oc bevare dig dertil med den helligaand for Jesu Christi vor herris skyld, amen.

Naar den bandsatte er saaledis igien udi guds menighed indlemmit oc derpaa hafver efter sin christelig omvendelse bekommit absolution, maa ingen enten til tinge, udi anden forsamling eller nogen sted hannem det tilbrede oc, saafrembt det sker, skal gifvis 10 rixdaler til straf, oc om hand det icke formaar, stande aabenbare skrifte. Hvilke bøder skal indkrefvis af benefnde person, som forskrefvit staar.

19. Vorder nogen bandsat siug eller den uden[1] aabenbarlig afløsning icke bør at stedis til Jesu Christi naderis sacramente og dog i sin siugdom alfvorlig begier derudi at vorde delactig, da maa saadant ske, naar hand sig dertil christelig skicker, dog skal hand, om hand blifver igien til passe, alligevel menigheden aabenbarlig forbede oc da at gifvis til kiende, hvorfor hand tilforne er til alterens sacramente tilstedit, mens dør nogen bandset, som icke afløst blifver, maa icke begrafvis i kirke eller kirkegaard.

20. Dersom nogen, der aabenbarlig hafver syndet paa en sted oc kand icke saa lettelig komme did igien, hvor menigheden aabenbarlig kunde forbedis, for atskillige aarsage skyld begierer hiertelig afløsning paa det sted, som hand da befindis paa, kunde det hannem oc aabenbarligen tilladis dog saaledis, at den guds ords tienere, som vaar paa det sted, hvor synden er bedrefvit, vilde beskedenlig til kiende gifve den hele sags omstendigheder oc leiligheder, oc at saadan en efter gangne[2] proces maatte nu vel oc uden fare aabenbarlig afløsis; vilde oc bede den[3] sognepræst at giøre det, i hvis menighed hand fantis nu at være oc af hvem hand sligt begierde, som før er rørt, at den præst det da maatte forrette dog saa, at hand strax derpaa skulle tilskrifve det den førige præst, sligt hos sig at være sked, at hand det derefter kunde forkynde ocsaa aabenbarligen i sin menighed, som til at afbede slig forargelse paa den persons veigne, som tilforne hafde sig der forset oc nu vaar afløst, som sagt er.

21. Ingen maa af den christen menighed udeluckis eller bandsettis, icke maa heller liusis til band for den, som icke vidis hvor, mens dersom nogen synd oc utilbørlig gierning af ubekient mennisker bedrifvis, da skal præsten

[1] *U tilf.:* nogen.
[2] *U:* forgangne.
[3] *Således U; T:* den bede.

af predickestolen bede oc formane gud den allerhøieste, at saafrembt samme menniske lefver, den maa blifve kient, aabenbarit oc tilbørligen straffit oc komme til sine synders bekiendelse oc omvendelse: derhoes oc at efterdi samme menniskes[1] synder, som hand holder hemmelig, ere hannem udi himmelen forbeholdne oc hand derfor er saa megit des lengere fra sin omvendelse, som hand holder sig ubekient for guds ords tienere oc den christen menighed, da skal hand advaris, at om hand saa er ved haanden, at hand den formaning hører eller oc derom spørge kand, at hand holder sig fra vor herris Jesu Christi legemis oc blods sacramente, efterdi hand er udi guds vrede, indtil hand sig bedrer, bekiender oc omvender.

22. Eftersom hidindtil for en ringe oc føie actet ting hafver værit brugeligt af predickestolen at liuse, som dog til det sted, der al tid høiactig bør at være, billigen icke henhørte, saa skal det hermed aldelis være afskaffit, saa alt hvis den christne kirkis bøn icke udkrefver, derom icke heller af predickestolen skulde meldis, mens hvad anden verdslig bedrift angaar, kand paa landsbyerne skickeligen efter tienisten paa kirkegaarden vel forrettis. Oc om nogit giøris fornøden af predickestolen at gifvis til kiende, skal det for tienisten præsten angifvis, at hand, som dets steds respect best bør at hafve i act, kand vide, om derom bør at liusis eller ei.

23. Naar nogen tvist eller uenighed imellem forældre oc børn, husbond oc hustru eller oc andre naboer oc venner kunde indfalde, som christeligt oc best vaar uden vitløftighed oc anden eftertale at kunde i stilhed vorde bilagt, da bør oc kand enhver, som mest christeligt hierte hafver oc mest begier at skye forargelighed[2], had oc afvinds onde begyndelse, enten beklage sig for sin sjælsørgere allene eller, om det icke vil hielpe, for hannem

[1] *U:* menniskers. [2] *U:* foraargelig.

oc hans medhielpere til hobe oc saaledis gifve christeligen aa[r]sage til, at af en ringe misforstand icke skulle en hednisk uforligelighed følge oc megit ont i tide kunde forekommis.

24. Dersom nogen adelsperson befindis at ligge oc øfve sig udi nogen aabenbare synder oc laster imod gud oc sin egen samvittighed eller oc sine tienere fra gudstieniste med hofveri eller anden syssel uden største aarsag oc fornødenhed[1] om bede- eller hellige dage findis at holde, da skal præsten udi det sogen, som samme adelsperson er boeset eller oc sig opholder, først i enrum hannem advare, oc, dersom det icke vil hielpe, gifve provsten oc bispen det til kiende, hvilke forskrefne adelsperson for sig skulle indkalde[2] oc i lige maader med den efter ordinantzen oc vore forordninger de førrige om boelskaf[3] saa vel som denne sig med band oc andet forholde oc procedere efter, som de for gud den allerhøigiste oc os[4] udi sin tid acter at forsvare, om de herudi af nogen persons anseelse sig lader betage oc afholde fra at forrette det, som de gud[5] allermegtigste plictige ere udi deris bestilling at forrette oc efterkomme; dersom da saadan adelsperson enten med truen, beskickelse eller anden gevalt sig paa nogen guds ords tienere ville understaa at forgribe, da [6]ville vi saadan ingenlunde ustraffit lade passere[7] oc, saafremt præsten herefter sig icke retter, skal hand af lensmanden oc bispen[8] tiltalis oc miste sit kald, oc dersom lensmanden eller bispen det da icke til kiende gifver, skal de gifve 200 rixdaler til neste hospital.

[1] *U forbig.:* uden største ... fornødenhed.
[2] *U forbig.:* hvilke forskrefne ... indkalde.
[3] *Frdg. 1582 19. juni (no. 292).*
[4] *U:* kongen.
[5] *U tilf.:* den.
[6] *U:* lader hans kongelige maist. saadant.
[7] *U forbig.:* lade passere.
[8] *U:* bispen och lensmanden.

25. Dersom nogen for anden vorder mistenkt oc berøctet at lefve i lætfærdig eller skammelig lefnit med hverandre, bør dem icke allene at paaleggis, at de sig fra hverandre endeligen entholde, mens oc, om de ere leddige personer, slet af bye, sogen oc vel herrid fra hverandre begifve, efterdi enhver, som erligt nafn acter, dertil sig gierne bør at forstaa oc forargelsen saa vel som synden bør at straffis, med mindre de til videre kirkediscipliu vilde forfalde.

26. Skal oc herefter al lætfærdelig oc forargelig legen oc fastelaufvenløbben strengeligen være forbuden, efterdi saadant sker mest paa de tider, som enhver guds barn størst alvar oc andagt burde at bevise.

27. Dersom nogen paa præsten eller hans medhielpere vilde skielde eller nogen af dennem for deris velmente hemlig advarsel oc refselse beskicke, da bør saadant deris øfrighed at gifvis til kiende, som derofver skal strafve, med mindre mand nødis skal paa høier steder ofver saadanne utaknemmelighed at beklage.

28. Efterdi med ubluelig sverren, banden oc guds nafns skammelig oc offentlig misbrug stor guds fortørnelse sker, da skulle der af borgemestre oc raad udi kiøbstederne paa torfvit oc nogle andre steder gabstocke settis, hvorudi byesvennene skulle strengeligen være befalit at sette den udi, som offentlig med saadan banden lader sig høre, oc da gifve de, saa vorder indsat, byesvennen 4 skilling, førind hand igien udladis.

29. Oc eftersom præsten med sine tilforordnede medhielpere got christeligt betenkende, limfeld oc beskedenhed udi tvifvelraadige sager hafve at bruge, saa skulle de sager, som allene i enrumb for dennem forrettis med paamindelse, formaning, forspørgen oc advarsel, om udspred rycte icke siden til nogen udvortis verdslig forhør eller proces drifvis mod dennem, om end al ting icke befindis,

som røcte gaar, for verdslige ræt komme nogen til skade i nogen maade, oc paa det den berøgtede, om hand uskyldig er, icke maa komme til vanrøgte, da skal intet skriftlig fattis om saadant, meden al ting hemmelig udi deris moede holdis oc forrettis, oc om præsten nogit, som hemmeligt er, eller hans medhielpere udførre, da hand afsættis efter ordinantzen oc hans medhielpere gifve 30 rixdaler [1]til deris hosbund eller de fattige, som før er rørt.

30. Oc efterdi udi tvifvelraadige sager præsten sig icke allene med sin medhielpere, mens ocsaa med provisten oc, hvor provisten icke sagen rette kand eller ei noksom forstaar, med bispen hafver at raadføre, da skal provisten, naar nogen hans provisties præster det begierer, skicke samme præstis bref oc skrifvelse ved en af herridsp[r]æsternis, til hvilket at fremsende præsterne ordentlig skulde skiftis, bud til næste præst oc saa frembdelis fra it herrit oc til it andit, indtil brefvit til bispen fremkomme[r]. I lige maade forholdis med beskeden oc raadførsel fra biskopen paa samme angifvende tilbage paa sine steder igien ved provisten oc præsternis bud at skicke oc forskaffe.

31. Noch skulle alle guds ords tienere hafve sønderlige indseende til endoc stundumb hus fra hus, hvor mest fornøden oc bekvemligst ske kunde, at de, som er i deris menigheder, nerre sig redeligen oc holde deris børn til lære, handverk oc anden tieniste, hvorom der oc alfvorligen bør at ske formaning.

33. Befindis præsten eller hans medtienere udi deris bestilling at se igiennem fingere eller være forsømmelig, da skulle de efter lensmandens oc bispens sigelse straffis, som ved bør.

34. End skulle guds ords tienere sampt deris med-

[1] *U:* til hospitallet, som føer er rørt.

hielpere oc bistandere hafve goed opseende med betlerne efter guds ord oc forordninger derom oc søge dertil de beste raad oc middel, som med guds naade oc hielp kunde eragtis tienlig at være, at de rætte fattige jo forsiunis oc de, som nogit arbeide oc fortiene kunde, maatte oc hielpis derhos efter fornødenhed, men de tiggere oc dagdrifvere, der icke findis at være ræt almisselemmer, kunde vorde for øfrigheden angifven oc siden straffit oc ferner henholdit ved tvang til arbeide, saa som det best kand ske.

II. Til det andet: Hvorledis guds ord oc sacramenternis retsindige brug med andre gudfryctigheds øfvelser udi kirker oc skoler kunde beforderis.

Endog geistligheden først oc for al ting af gud den allermectigstis ord noksom er undervist, dernest oc ved ordinantzen oc atskillige forordninger paaminte, om hvis dem best anstod oc burde at giøre, dog efterdi endnu befindis de, som disverre icke saa skickeligen lefve, som enten denne tids tilstand eller deris egit kald oc deris tilhøreris forfremmelse udkrefver, da hafver vi endnu verrit foraarsagit med voris rigis raads raad ved nærverende vor forordning saadan oc anden uskickelighed, saa vit gud den allermegtigste sin naade oc velsignelse vil forlene, at forekomme, hvorefter oc alle oc hver geistlige sig ville oc skulle rette oc forholde[1].

1. Eftersom enhver endocsaa ubekiente hidindtil er vorden tillat at optræde paa predickestolen oc der forhandle guds ord, saa skulle derimod herefter ingen præstemand tilstede nogen at lade sig høre, med mindre hand hafver været paa universitetet udi Kiøbenhafn eller oc derfra hafver testimonium oc nogit utvifvelactige vidnisbyrd om sin læ[r]dom, lefnit oc omgengelse.

[1] *Denne indledning fattes i U.*

2. Dersom oc nogle personer, naar de først hafver lagt deris gode fundamenter oc grundvol i den rene lærdom oc ført derhos et got stille lefnit uden nye noder eller anden lætfærdighed, sig udi predickerne paa forskrefne vort universitet flitteligen oc vel øfvendis vorder eller oc paa Sorøe eller andre universiteter sig hafve oppeholdit oc findis af voris biscop oc de[1] andre theologis der samme steds saa begafvede, at der er synderlig goed forhaabning om, den til guds ære sligt at kunde forrette med flittig studering oc idelig øfvelse udi guds sande fryct oc paakaldelse, maa de dog icke letteligen eller uden goed oc noksom aarsage dertil, men saasom de for os, om behof gøris, det aldelis agte at forsvare sig lade bevege saadanne personer at gifve derom en liden seddel, hvilket dog ingen skal meddelis uden de, som tilforn flitteligen ere ofverhørde, paa det den studerende ungdomb kand vide sin tid paa academiet vel at anlegge til vitterlighed efter denne maade:

In nomine domini[2] Jesu. Hic juvenis N. N. honestus, pius et recte examinatus et auditus est a nobis aliquoties et habet donum docendi in ecclesia non sine fructu, quod speramus singulari. Hafniæ etc.

Oc skulle i det ringiste 2 eller 3, om de ere tilstede, saadan en seddel velbetenkt underskrifve intet andet anseendis eller derfor annammendis i nogen maade.

3. Naar saadanne kommer til superintendenten med sligt et vidnisbyrd oc kundskaf, maa de tilstedis oc ydermere commenderis at predicke, oc, naar nogit kald vorder leddig, maa de forandre oc til dens tieniste sig angifve oc lade høre, dog sognemendene icke hermed betagen deris fri rettighed oc kald, om de formene sig med en anden at forbedre, oc er det samme at forstaais om præstesønner, der saaledis, som forbemelt er, for deris

[1] *U forbig.:* de. [2] *Således U; T:* domini.

skickeligheds skyld besønderlig frem for andre blifve approberede, som sagt er, at de ocsaa da i deris fædris kald oc sogne til medtienere maa annammis oc siden, om de louglig kald efter ordinantzen kunde bekomme, dertil admitteris oc tilstedis, naar de saa vel som andre ere af superintendenten examinerede oc ofverhørde oc ræt duelige oc skickelige befundne til det hellige præsteembede efter ordinantzen, som det sig bør.

4. Mens paa det den studerende ungdomb deris nødige øfvelser udi prædicken hermed icke skulle betagis, [1]da skal udi universitetet udi Kiøbenhafn saa vel som udi alle gymnasiis oc største skoler forordnis[2], at den sig udi predicken exercere vilde, det for nogle af professoribus, theologis[3] oc udi skolerne for rectore oc hans medtienere giøre kunde, hvor enhver da om sine feile med frugt advaris kunde.

5. Desligeste paa det ungdommen disbedre til gudsfryct kand opdragis, besønderligen at vorde skickelige guds ords tienere i sin tid, da skal ingen herefter tilstedis at komme oc annammis udi vort universitet, som icke i det ringeste er congruus in Latina lingva oc forstaar faciliores textus Græcos novi testamenti sampt oc sin børnelærdomb oc des forklaring udi sin ret enfoldige mening ved noksom at forstaa først efter Lutheri lilde cathechismum oc siden efter den store, som af hannem skrefven er, hvortil samme skal epitomeris oc nogit forkortis somme steds oc end saaledis med hans eigne beholdne ord trøckis for ungdommen baade paa latin oc danske oc brugis flitteligen, som det sig bør, hvor det er oc vel at paaminde om, at de, som lære den christne ungdomb i skoler, legge deris største vind paa, at de unge hafver dagelige exercita oc øfvelser, som tiene rette-

[1] *U:* da vaar gaufnlig at udi ... [3] *U:* thologus.
[2] *U:* blef forordned.

ligen til en sand gudfryctighed, oc at de lære at skye de hedenske afguders nafn, som findis i mange bøgger, der ellers endnu er i brug, i serdelished udi poesi oc andet sligt, hvorudi de hedenske guders nafn ofte indføris i det sted, gud alleniste oc hans hellige nafn burde at brugis, sampt alt det, der kunde være imod christelige tuct oc seder i nogen maader, oc at de hafve til øfvelser de[t] greske sprog, besønderlig evangelia dominicalia oc epistlerne dertil, som oc under tiden evangelia Lucæ, acta apostolorum eller andit af det nye testamente etc., efter som det om skolerne anden steds ydermere er at foregifve [1].

6. Med Præste[r] at kalde skal udi alle maader richtigen oc fuldkommeligen efter ordinantzen forholdis oc efterdi alle kaldsbrefve conditionales bør at være, da, saafrembt den kallede person af superintendenten icke skickelig, tienlig oc duelig saadan høie embede at betiene befindis, oc superintendenten derom sin skrikftlig erklering fremskicker, da bør om saadan tilforn udgifne kaldsbref icke videre proces at drifvis, mens sognemendene fri stande

[1] *Herefter findes i U en særlig § 6:*

Dette alleniste herhoes ad erindre, ad efterdi udi ungdommens flichtig och uforsømmelig optuchtelse de første felicitatis rei publicæ fundamenta legges, hvoer mand til ad lære och lydde først vennis och undervisis, skal och det gud verre lofvet i disse lande nu saavit er kommen, at det inted feiler paa mange, som sig til skolle och læresteder holder, hvilke deraf undervisis, at de udi de storre skoller saa mangfoldige befindis, at der udi en lexe ofver 60 ja vel 80 befindis, som en karl umueglig er med nogen frucht paa en gang at undervise. Da epterdi udi kongelig majestets vorris allernaadigste herris tid numerus discentium saa merkelig hafver tiltaget, da vaar och vel nødig, at numerus docentium der efter blef formeret, hvilket med en passelig ting ske kunde, efterdi der udi Kiøbenhafn, Roskild, Lund, Odense, Viborg och Ribe kosten (!) allerede findis, som til dennom kunde brugis och med en maadelig ting til at lønne saadanne personner al ting vaar remiderit, hvoerom vi dette nu billigen burde at erindre, och siden al ting til videre hans majestets vilge indsette.

til nye kald strax igien som tilforne efter ordinantzen sig at begifve.

7. End hender det sig saa, at enten en capelan kaldis til at vorde en sognepræst eller nogen sognepræst anden steds fra blifver kaldet til at være sognepræst i it andit stigt eller paa anden sted, skal hand oc først forskrifvis efter ordinantzen til superintendenten oc sig for hannem angifve, før ind hand blifver indsat i samme sogne.

8. Predickerne skulle holdis aldelis efter ordinantzen, saa de icke blifve alt for lange eller for vitløftige den gemene mand til kedsommelighed oc dismindre opbyggelse, som alt for megit paa en gang icke befatte oc beholde kunde, saa al ting fremsettis tilhørerne til beste besønderlig kort oc got efter, som texterne sielf kunde henføris til troens lærdomb sampt christelige skik oc sæder etc. Almindelig paamindelse oc formanelse at ske med god betenksomhed, item at i ligpredicken holdis maade baade at lofve oc laste den døde, som for gud med en god samvittighed forsvarligt er, saa al ting blifve da kortere end ellers, som det oc ande[t]steds anordnet er.

9. Item skal præsten paa landsbyerne efter ordinantzen endeligen oc uden nogen forsømmelse forpligt være den sidste del af prædicketimen at anvende til børnelærdombs forklaring, paa det de gamle saa vel som de unge ræt til grunde maa forstaa samme børnelærdoms mening oc den vide at føre til brug i lif oc lefnit, hvilket i synderlighed af præsterne drifvis skal, oc naar dagen er stackit om vinteren oc præsten hafver flere tienister, skal hand dog i enden af hver predicken opregne en gang eller to Luthers eigne forklarings ord ofver den del, som hand ellers noget lidet ydermere forklare skulle.

10. Præsterne skulle oc med degnene eller substituterne undervise ungdommen i børnelærdommen efter

ordinantzen, saa de endelig se til en gang i en af sognen i hver ugge, hvor det gaar af oc det saa forskaffe, at hvis om søndagen ei kand forrettis, dertil en anden dag i uggen hver onsdag om eftermiddagen bestemmis, saafrembt de icke hafve louglig forfald, oc da skal de en anden dag dertil tage oc bruge oc at hand, som lærer børnene, giører det stedse med al flid oc alfvorlighed uden[1] forargelse oc forsømmelse, som præsten self bode i provistens oc superintendentens visitats vil svare dertil.

11. Dersom ungdommen blifver forsømmelig at lære børnelærdommen, skulle de af præsten straffis derfor oc forældrene alfvorligen paamindis oc formanis, at de jo holde deris børn til sligt oc dem ingenlunde derfra at forholde som ei heller nogen, hvis unge tiunde de kunde hafve i deris hus, men at de end heller self morgen oc aften foruden oc daglige bøner, besynderlig paa de hellige dage, lære de unge ofver ald, som de hafve hos sig, det, de self tilforne hafver lært, indtil de af præsten oc degnen rettis, i hvis tilforne icke vel vaar befattit, oc ydermere i Luthers goede forklaring kunde undervisis, uden de vilde, hver gang derpaa klagis, være skyldige for helligebrøde eller omsier straffis med kirkens disciplin som for mutvillighed oc ugudelighed.

12. Skal oc ingen af de unge stedis at komme til det høiværdige altars sacramente, før ind hand vel hafver fattit forberørte lærdom, at finde den rette mening i hiertet deraf oc derhos, hvorledis hand skal bekiende sig for præsten oc vide at svare til Luthers smaa spørgsmaal om sligt oc saa forstaa, hvad afløsning hafver med at føre, saa som oc di gamle skulle i det ringeste hver for sig vide børnelærdommens[2] bare ord at forstaa, item hvorledis de skulle begiere at skriftis, hvad oc hvortil de Jesu

[1] *U tilf.:* ald.

[2] *U tilf.:* parters.

Christi sande legeme oc blod i sacramentet ville annamme, som det oc i ordinantzen forfattet er.

13. Saa er da skriftemaal dertil indstiftet, paa det guds børn enhver for sig efter sin serdelis nødtø[r]ftighed kunde blifve undervist i lærdommen oc vide nogit desmere af det, som de af børnelærdomb oc predicken tilforne hafve hørt, foruden det, at de, som hafver nogen hemmelig fristelse oc anstød kunde søge der trøst oc raad oc saaledis bekomme hver for sig personlig afløsning med guddommelige kraft paa guds eigne veigne, naar de ellers skrifte ret oc alfvorligen efter guds hellige ord.

14. Men paa det ingen skulle som af en vane etc. komme til det hellige himmelske maaltid ubered oc uværdig, hvorofver gud den allermegtigste os atskillige siugdomb oc plager tilskicker, skulle de, som enten først ville gaae dertil eller hafve nogit sønderligt billigen at tage i agt, gaae til præsten nogle dage tilforn, at hand med dem bekvemligen kunde handele derom, oc skulle de komme til kirken til hannem om løfverdagen tilforn oc der skriftis, saa at det sker ordinarie paa den ene søndag udi hofvitsognen oc den anden udi annexen, at hand kunde hafve disbedre tid til ræt at undervise baade dem oc de andre, oc paa det præsten desbedre kunde hafve tid med enhver iser at giøre sit embede, som hand for gud vil være bekient, da skal hand mod de tider, som hand ved de sig til herrens nadveris brug helst pleie at ville sammele dennem, atvare, de hans oc deris eigen vilkor ville betenke oc icke komme flere, end hand kunde komme afsted tilbørligen at høre oc undervise.

15. Oc efterat alle icke kunde være lige forstandige oc ingen dog, som søger sligt hierteligen oc ydmygeligen, bør uden vichtige aarsager letteligen at forvisis, skulle flitteligen gifvis act paa dem, som enda sig gierne undervise lader oc ville anloufve at føre saa boed derpaa, de

ei mere skulle findis saa uberidde, søgendis nu af guds naade den rætte værdighed dertil uden al motvillighed, som icke her er at lide i nogen maade, at guds ords tienere slige hafver flittig i act, som de det for gud med goed samvittighed kunde være bekient oc forsvare for deris christen øfrighed, som det sig bør.

16. Skal oc ingen tilstedis, som dog af nogle endnu uforstandeligen begieris, at bruge vor herris Jesu Christi nadveris sacramente til verdslige sagers vidnisbyrds eller undskyldings bekreftelser, men alleniste til indstiftelsens endelig aarsager om førrige synders forladelse, troens oc it christeligt lefnits daglige bestyrkelse oc den herris Jesu Christi døds inderlige oc aandelige ihukommelse, indtil hand igien, som forventis, hver time oc stund, kommer at dømme de lefvendis oc døde at giøre ende paa denne verden oc ald saadan tieniste.

17. Skal oc ingen forholde sig for længe fra det høiværdige altars sacramente, som vide med god forskel, hvad de[t] er at annamme oc bruge herrens egen sande legom oc blod, icke heller skulle de unge sig længe derfra forholde, som er kommen til saadan aar[1], alder oc discretion, at de kand giøre skilsmisse oc ved, hvad paa saadanne sted christeligen forhandlis, oc de, som enten ellers eller i visitatzer for deris gode forfremmelse skyld derudi ved præsten, provisten eller superintendenten annammis, confirmeris oc stadfestis dertil med paamindelse til de andre, at de legge flittig vind paa at findis lige saadanne af guds naadige hielp som oc alle, der vide at giøre regenskab for ordenis mening i hver del enfoldeligen efter Luthers fortale i hans lille cathechismum, skulle alfvorligen være paamint, at de komme fremb nogensinde om aarit oc jo saa tit, de finde nogen anstød, som til saadan aandelig legdom at annamme dem rettelig skulle

[1] *U forbig.:* aar.

bevege, visse kraft deraf at befinde til hiertens rolighed oc siælens salighed.

18. Oc efterdi nogle ufornødeligen understaae sig at ville bruge det høiværdige menighedens sacramente oc delactighed som oc den hellige daab, der ei heller burde at oppeholdis længere, end den i kirken med det allerførste kunde forrettis, hiemme i deris egen huse oc for sig self etc., skulle de vide, at saadan burde icke at ske, naar det retteligen ellers kunde iblant andre tillige bestillis i den hele forsamling baade de andre til exempel saa oc til fellis bønners kraft som oc i christelig ecteskabs indvielse, hvilket enhver ræt christen adel saa vel som uadel self ydermere oc grundeliger betenke kand gud til ære oc sig self til gafn, oc saafrembt præsten herimod giør, skal hand gifve til straf 20 enkende daler oc den, som det lader giøre, et halfthundert daler.

19. Skulle end det actis, at de, som ville gaa til skrifte, holde sig saa vit fra skriftestolen, at guds ords tienere kand der serdelis handle med den, som giør sin bekiendelse, som oc siden med enhver af dem, at ingen anden der[1] høre kunde, enddog det ellers sker i den gandske menigheds aasiun i skriftestolen enten oppe ved alteret eller icke langt derfra, saa de andre blifve neden i kirken saa lenge uden trengsel imellem sig, til den førrige faar sin afløsning.

20. [2]Vi ville oc, at vore mandater om løsactigheds afløsning[3], om svergen[4], item om helligebrøde[4] oc børnetuct[4] skal en gang om aaret oplæsis i enhver menighed, som oc af provisten i hans visitatz med formaning derhos sig christeligen oc underdanigste af hver at efterkommis, oc skal provisten oc bispen til kiende gifve, om execution

[1] *U:* det.

[2] *U:* Vaar det och raadeligt, at de kongelig maits. christelige mandater.

[3] *Frdg. 1621 16. mars.*

[4] *Frdg. 1623 30. novbr.*

derefter sker eller icke, hvilket skal ske tvende sinde om aarit dominica palmarum oc dominica quarta adventus.

20. [1]Callente tieniste ville vi oc befalit hafve at skal ske i den christne kirke med børnvisitatz, tillige som provisten efter landemode, hvor lensmanden der paa steden præsiderer med superintendenten efter voris forordning, lader præsterne kalde til hobe, al ting dog uden gestebud, saa som det forbud er tilforn for visse aarsager skyld, [2]dog at holdis messe, sang, predicken oc andet, som det hafver verrit i christelig brug hidindtil oc kand rettelig komme guds nafn til lof oc ære.

[1] *U:* End vaar och det til guds ære, at callente tieniste skede i den christne.

[2] *U:* blef doeg holden med messe.

III. Til det tredie: Hvorledis dricken, forargelig omgengelse oc klædedract hos geistligheden kand reguleris.

1. Efterdi druckenskaf i guds ord høiligen er forbuden, saa oc i høiloflige konning Frederiks mandat præsterne ved deris kalds fortabelse forment, da skulle ingen geistlige mend herefter dricke sig drucken, med mindre de efter første oc anden paamindelse om saadan deris uskickelighed ville miste deris kald[1], paa det de des bedere med større flid oc god betenkende kunde forrette deris kald oc embede endocsaa uden kirken, naar de kunde kaldis til børn i dødsfare at døbe, barselkvinder oc andre siuge mennisker ocsaa i deris yderste at besøge, trøste oc communicere, hvilke hellige gierninger icke ellers tilbørligen oc uden stor forargelse kunde forrettis, oc derfor, naar nogen geistlig mand blifver indbøden til nogen erligt værskab, skal hand ingenledis sig til druckenskab lade bevegis som ei heller til nogen anden ofverflødighed, nattesæde oc lætfærdighed i snak, dants eller noget saadant,

[1] *For:* med mindre . . . kald, *har U:* under samme straf.

skal oc ingen anmode hannem møgit mindere vilde nøde hannem til nogen druckenskab[1].

2. Udi lige maader skulle dem ocsaa være en vederstyggelighed at hafve ny noder, i hvad som helst maade det være kunde, saa de holde sig aldelis efter ordinantzen oc den ordens vis endoc i tarfvelig side klæder, sammarier, kiorteler oc andet saadant, som deris stand sømmer oc udkrefver, hvortil de oc skulle holde deris hustruer oc børn, at de icke holde sig efter andres nye vis, men heller gifve andre god exempel til tarfvelighed oc skickelighed i alle deris klæder oc dragt, saa som oc skolemestre, hører, studenter oc skolebørn skulle gaae i sømmelige oc tarfvelige dragt, efterdi de optuctis oc christelig sig skulle berede strax af ungdommen op til skole- eller kirketieniste, hvilket allerede saaledis forskrefvit oc befalit er efter, som professorerne kunde best anordne.

3. Skulle ei heller geistlige personer gifve aarsage til synd eller forargelse, men i alle maader være exempel for andre til ald skickelighed oc retfærdighed i alt det, som dennem kand være fornøden at handle oc giøre, oc saa derhos tage vaare paa deris studering i deris louglig kald oc embede oc holde alle dem, som ere i deris hus uden ørkeløshed til alt det, som[2] ærligt, sømmeligt oc christeligt være kand, at hver iblant sine husfolk, være sig høi eller laug, kunde tenke til i lige maade det samme at giørre, som end stor magt paaligger efter enhvers stande oc vilkor oc bede al tid gud flitteligen for sig at andere derom, som det endelig i denne onde, forargelige tid allermest fornøden er.

Oc paa det alt dette forskrefne maatte des flitigere

[1] *U tilf.:* med mindre hand derfor, i hvad stand hand er, vilde vere alvorlig straffid, om paaklagis; den gemene mand skal gifve til straf 10 rixdaller och adellen hundrede rixdaller, och lensmanden skal dem self udgifve, om de icke herefter exequerer.

[2] *U tilf.:* er.

oc uforsømmeligere blifve holdit, da skal alle præster være befalit udi bispernis visitatz oc provistemode at gifve dennem til kiende, om enten af denne forordning eller nogen andre, som om guds fortørnelse, synder oc laster at afskaffe tilforne ere udgangne, nogit udi deris sogen vorder forsømmit eller med set igiennem fingere, hvorom siden bisperne skulle aarligen udi cantzeliet relation indskicke, paa det vi[1] derefter paa middel kunde tenke, hvorved voris[2] christelige forordninger icke saa ringe skulle[3] agtis, mens maatte vorde, som det sig bør, efterkommit[4].

[1] *U:* kongelig maiestet.
[2] *U:* hans majestets.
[3] *U forbig.:* skulle.

[4] *Efter underskrifterne:* Christian Thommesen, Joest Høeg, Frannds Rantzow, Hans Poulßen Reißner, Casp. Erasm. Brochmand, Casp. Bartholinus, *tilföjer U:*

IV. Til det fierde: Hvorledis geistlighedens enker skulle forsiunis.

Hvad den puncht anlanger, efterdi det hidindtil fast al tid alle steds brugelligt hafver verrit, at presteenker letteligen ere blefven forskut uden enten den høie alder eller andre vichtige tilfald det hafver foraarsaget, saa befinde vi hel vanskelligt nogen anden nye och nøigagtig forordning derom at giøre, som joe enten den person, kaldet skulle betiene, vilde falde for nær eller kvinden, som hermed skulle forsørgis, vorde til ringe hielp och undsetning, med mindre hans kongelige majestet af kongelige mildhed sig vilde lade bevege nogen ringe indkombst af geistlig goeds dertil ad deputere, som de sogne kunde komme til hielp, der ellers neppe formaa deris egen sogneprest at underholde end sier en efterlat enke och kand skie vel tvende som mange børn stundum findis efterlefvendis, och naar saadan skald (!), kunde siden lettelig saadan anordning findis, at hverken den person, i kaldet skulle trede, blef aldellis til giftermaalet nød och tvungen, icke heller en fattig enke forplichtid enten betle eller tillige giøere begrafvelse och tenke paa brølup.

Och dersom kongelig majestet saadant naadigst til videre betenkende vilde optage, kunde bisperne paa ringeste kald, som hielp behøfvede, och udi Sielland och Fyen icke mange skulle findis, designation indlegge, hvoer efter mand siden ofverslaug kunde giøere och entl[igen fu]ldkommen richtighed med goed betenken[de an]ordne.

311.

1629 8. april. (Hafniæ.) *Frdg. om adelens sisesedler*[1].

R: Sæll. tegn. 24, 264—65.

T: Trykt samtidig på 1. blad med 3 ord i næstsidste linje.

Desuden trykt samtidig på 1 blad med 1 ord i næstsidste linje, og efter et af disse tryk hos Paus: Kongelige forordninger for Norge, s. 668.

Eftersom vi tilforn hafver ladet voris forbud[2] udgaa, at ingen af adel maa udgifve nogen siseseddel paa mere tyst øl, end de til deris egen brug kunde behøfve, och vi nu, det os selsom faarekommer, forfarer, en part af adelen och andre privat personer saadant vores forbud intet eller en ringe ting at skal achte, da ere vi foraarsaget med voris Danmarkis riges raads raad och samb-tycke denne forordning derom[3] at lade udgaa, nemblig at dersom nogen herefter enten adel eller anden privat person kand udi saadand falskhed betredis och videre end til sit eget behof siseseddeler udgifver, saa skal baade den, som seddelen udgifver, och den, som sedelen an-[n]ammer och niuder, tiltales och gifves til os hundrede speciedaler for hver tønde, och den, som icke saa meget formaaer, skal gifve mindre efter hans formue.

[1] *Denne forordning blev også forkyndt i Norge (a. st. 265).*

[2] *Frdg. 1618 1. maj (no. 496).*

[3] *T:* der.

312.

1629 8. april. (Hafniæ.) *Frdg. om, at ingen må bruge anden mønt end den, som han udgiver i skat.*

Sæll. reg. 18, 403.

Eftersom vi erfare paa somme steder her udi vort

rige Danmark atskillige fremmede mynt at skal indføris, som dog icke af den verd ere, at di udi skat, naar den paabiudis, udgifves kunde, daa hafver vi med voris Danmarkis rigis raads raad och betenkende for raadsomt eractet denne forordning derom at lade giøre, nemblig at vore undersaatter paa ingen steder her udi riget andre penge bruge eller indtage skal, end som siden til nøie udi skat och anden betalning kand udgifvis.

313.

1629 8. april. (Hafniæ.) *Missive til lænsmændene i Sælland, Fyn, Smålandene, Halland, Skåne, Bleking og Norge om ophævelse af den Stralsunds by, som nu ikke besværes med nogen belejring, bevilgede frihed til i vore riger at tilforhandle sig og udføre korn og andet.*

Sæll. tegn. 24, 265.

Eftersom menige borgeskab udi Stralsunds by hafver forhverfvet for nogen tid siden frihed at maa tilforhandle dennom her udi vore riger korn och andet[1], som de kunde fornøden hafve, och det toldfrie udføre, imeden de vare bevilget, sa efterdi de nu icke med nogen beleigring besverget [er], ville vi, at de samme frihed icke lenger skal niude, bedendis dig och ville, at du dette paa tilbørlige steder lader gifve til kiende, at vore toldere och andre sig derefter kand vide at rette.

[1] *Missive 1628 1. juli.*

314.

1629 8. april. (Hafniæ.) *Frdg. om udsæd af hampefrø.*

Sæll. tegn. 24, 264.

Trykt samtidig på 1 blad med Aptilis *i datum.*

Desuden trykt samtidig på 1 blad med Aprilis *i datum, og efter et af disse tryk hos Paus: Kongelige forordninger for Norge, s. 667—68.*

Eftersom hamp her udi vore riger opstiger och blifver dyre och der til med icke vel her er at bekomme och

vore lande den ingenlunde kand ombere, da hafve vi med vores Danmarkis riges raads raad och samptycke det gandske land til gafn och frembtarf for got anset denne forordning at lade udgaa, at hver, som besidder hel gaard, skal herefter aarligen saa en skipe hampefrøe och hver, som half gaard besidder, en half skipe, och dersom nogen herudinden findes forsømmelig, da af sit herskab at tiltales och straffes som mutvillige och vort mandats forachtere.

315.

1629 2. maj. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at bønderne i Åryd sogn i Bleking må bruge Guevigs havn til ind- og udførsel.*

Skånske reg. 4, 464.

Eftersom menige vore och kronens bønder och tiener udi Aarye sogen udi vort land Bleginde for os hafve ladit andrage, hvorledis udi deris sougen ingen ind- eller udskibning skal skie, uanset der saa vel er haufn som udi de omliggende sogner, hvor seilats er, mens hvis vare, di kunde hafve at afhende, mue di med mødsommelighed udføre til haufnerne udi de andre sogner, saa och der fra igien hiemføre, hvis de til deris husbehof och i andre maade behøfve sig at tilforhandle, derfore begerendis, at dennom motte bevilgis en haufn udi deris sougen, kaldis Guevig, hvor de kunde udskibe brendeved och andit, hvis de hafver at afhende, och igien opskibe, hvis de til deris husis behof behøfver, hvilken deris begering vi hafve for got anset och dennom unt, bevilget och tillat, at de Guevigs hafn mue optage och hvis vare, de kunde hafve at forhandle, vere sig ved eller andit, did neder føre och udskibe och der same steds opskibe, hvis de igien til husis behof hiembfører, dog voris told och rettighed uforkrenket udi alle maader.

316.

1629 31. maj. (udi kongelig majestets hofvidquarter paa Øen i Masken.) *Åb. brev til undersåtterne i Jylland om freden mellem kongen og kejseren og om ikke at forulæmpe de kejserlige tropper under deres afmarch.*

Jyske reg. 8, 192—93.

Eftersom gud allermegtigste os nu efter denne besverlige feide och krig den ynskelig och dyrebare fred af faderlige mildhed igien begafved hafver och med hans romeske keiserlige würdis och kierligheds tilforordnede commissarier saaledis forafskedit er, ad ald ded keiserlige krigsfolk, som endnu udi vort land Jydland indquarterit er, skal blifve affordrit och udført, uden nogen vorre undersatter nogen ofverlast, plyndren eller besverring at tilføie, ad dennom allene nøttørftig underholling af øl och mad och ded til maadelighed paa samme dieris aftog skulle gifvis och forundis; da bede vi eder alle och byde . . ., at i eder mod dennem fredeligen beter och mod ingen forgriber, ei heller dennom, hvor di ved ringe partier som tre, fire, flere eller fære, antreffis, forulempe eller skade tilføie i nogen maade.

317.

1629 1. juni. (udi kongelig majestets hofvidquarter paa Øe udi Angelen.) *Åb. brev om, at indbyggerne i fyrstendömmerne Slesvig og Holsten herefter igen i vort rige Danmark og underliggende provinser må handle og vandle og drive deres kommercier, som de bedst kunne.*

Jyske reg. 8, 193.

318.

1629 12. juni. (Kierstrup.) *Åb. brev om forbud mod udførsel af korn eller andre viktualier fra Jylland.*

Jyske reg. 8, 193.

Eftersom os er forberet ickon gandske ringe forraad paa øxen, korn och proviant udi vort land Jytland nu at skal verre forhanden,

1. da hafve vi for got anset al gemeine landsens indbyggere til nytte, gafn och fordel at lade befale och forbyde . . ., at ingen indlendiske eller udlendiske, omb de end tilforn, midlertid landet af de keiserske hafver verrit occuperit, voris pas derpaa kand hafve forhverfvit, sig skal understaa korn, øxen, smør, flesk[1], gryn eller nogen anden victualie, som de sig enten før dette vort brefs dato kand hafve tilforhandlit eller herefter tilforhandlendis vorder, af Jydland, indtil vi anderledis deromb tilsigendis vorder, at udføre.

2. Mens dersom nogen herimod giøre och handle ville, da icke allene hans skib och guods paa hafnene, hvor ded findis, at arresteris och anholdis, mens hand endochsaa derfor at tiltalis som voris mandats och alvorlige forbuds ofvertredere och forachtere.

[1] *Forbudet mod udførsel af smör hævedes ved åb. brev 1629 4. avg., mod udførsel af flæsk hævedes ved åb. brev 1629 11. avg., mod udførsel af andre viktualier undtagen rug ved åb. brev 1629 1. oktbr.*

319.

1629 22. juni. (udi kongelig majestets hofvidquartier Øe udi Angelen.) *Åb. brev om, at borgerskabet i vor købstad Ekernførde med deres skibe og skuder må sejle i Østersøen og søge deres handel og næring, hvor de bedst kunne.*

Jyske reg. 3, 194.

320.

1629 27. juni. (udi kongelig majestets hofvitqvarter Øe udi Angelen.) *Åb. brev om forbud mod udførsel af heste fra Jylland*[1].

[1] *Hævet ved åb. brev 1631 28. jan.*

Jyske reg. 8, 195.

Eftersom vi komme udi forfaring, undersaatterne udi vort land Jylland paa mange stede fast alle dieris heste ad skal verre fratagne, midlertid landed af di keiserske hafver verrit occuperit, saa paa heste stoer mangel der i landit skal verre,

1. da hafve vi for got anset menige indbyggerne til beste at lade forbyde . . ., at af Jydland fra dette vort brefs dato, och indtil vi anderledis heromb tilsigendis vorder, ingen heste enten af indlendiske eller udlendiske skal maa udføris.

2. Ti bede vi och byde vor fogder, embidsmend, borgemestere, raadmend, tollere och alle andre, som paa vor veigne hafve at befale, at i grandgifveligen opsigt hafver, at dette vorris alvorlige forbud hollis och efterkommis, och de, derimod giøre, derfor tiltalis, och som vorre mandat forachter tilbørligen straffis.

321.

1629 4. avg. (Hafniæ.) *Åb. brev om at vi, efter at have overvejet den lejlighed med vort Danmarkes riges råd, ville have forbudet mod udførsel af smör*[1] *igen opgivet, dog vor og kronens told dermed uforkrænket.*

Sæll. tegn. 24, 290.

[1] *Åb. brev 1629 12. juni gælder kun for Jylland.*

322.

1629 9. avg. (Hafniæ.) *Missive til tolderne ved Øresund om at annamme told af Hamborgerne, som hende at komme der i Øresund, lige ved de Lybske.*

Sæll. tegn. 24, 298.

323.

1629 9. avg. (Kiøbenhafn.) *Åb. brev om forfølgning af manddrabssager i Jylland.*

Jyske reg. 8, 212.

Eftersom vi komme udi forfaring, hvorledis adskillige manddrab udi vort land Judland, desverre, skal verre skied emedlertid de keiserske sig samme land hafde impatronerit, hvilke drabsager icke saa lovligen ere blefne efterliusde och med sandmend forfulde, som det sig hafde eignet och burt, formedelst at der under des ingen ret er blefven holden, daa paa det vorre undersaatter med vitløftig reisen och bekostning med opreisninger at hente och udi andre maade icke skulle besvergis, ville vi hermed hafve forordnit,

1. at alle, hvis drab midlertid ere skiede, mue liusis det neste landsting, efter at dette vorris patent der samme steds blifver publicerit, och siden ved sandmend lovligen forfølgis, ligesom drabed nyligen och paa fersk foed sked var.

2. Sammeledis skal och med alle hvis sager, vere sig vinder, forføllinger, och hvad lougmaal det och heldst vere kand, som til landstinget hafver verrit begynt, før ind fienden komb udi landet, nu naar retten paa nye igien blifver sat, begyndis, som de ere slupne, och fremdielis louligen dermed procederis, som det sig bør.

324.

1629 11. avg. (Frederichsburg.) *Åb. brev om ophævelse af det almindelige forbud*[1] *mod, at flæsk udføres fra Nörrejylland, hvor der nu skal være godt forråd på flæsk.*

Jyske reg. 8, 214.

[1] *Åb. brev 1629 12. juni.*

325.

1629 1. oktbr. (Friderichsburg.) *Åb. brev til bønderne over alt Danmark om, at vi, da der behøves en ansenlig sum penge til at aflægge vor og rigens gæld og til*

anden nødtørft, med vore Danmarkes riges råders råd have eragtet for godt og rådsomt at lade påbyde[1] *en almindelig landskat over bægge vore riger, som skal udgives af dem således, at hver 10 jordegne bønder skal lægges i læg og give 40 rdlr.*[2] *in specie eller deres værd, daleren beregnet til 6 mrk. sl., og den rige skal hjælpe den fattige; hver 10 bønder, som ikke have frit jordegods, men have fæstet deres gårde og bruge avl, skulle lægges i læg og give 20 rdlr.*[3] *in specie eller deres værd og den rige hjælpe den fattige*[4]*; hver smed, skomager, skræder, murmester og møller, som bor på landsbyerne og bruge avl, skulle give 2 rdlr.*[5] *og de, som ikke bruge avl, give 1 rdlr.*[6]*; hver tjænestedreng, som tjæner for fuld lön, hvad heller han har kornsæd eller ikke, skal give* $1^1/_2$ *rdlr.*[7] *og den, som ikke tjæner for fuld lön, 3 rigsort*[8]*, og hvor flere bønder findes boende på en gård, hvad heller det er jordeget gods eller fæstegods, så fremt de ellers bruge avl, da skal hovedmanden, den bedste i gården bor, skrives for helt og de andre for indester; ugedagsmænd, som bo for vore egne slotte, klostre eller gårde, skulle give os 1 rdlr.*[9] *Skatten skal være udgivet til st. Martini i det seneste i rigsdaler in specie eller anden gangbar mynt, beregnet hver daler til 6 mrk. danske*[10]*, hvis de ikke derfor ville tiltales og straffes; lænsmændene skulle i egen person og ikke ved nogen anden lade skrive skatten og lægge dem i læg, så at den rige hjælper den fattige, og have indseende med at alt går ligeligt til og siden fremsende den på de steder, som vi have befalet*

[1] *Om brevets udstedelse, se Erslev: Rigsråd og stændermøder 2, 193; 197.*
[2] *I de jyske breve: 20 rdlr.*
[3] *S. st.: 10 rdlr.*
[4] *S. st. tilföjes: og være forskånet efter, som de kan udgive halv, hel eller ingen landgilde.*
[5] *S. st.: 1 rdlr.*
[6] *S. st.:* $^1/_2$ *rdlr.*
[7] *S. st.: 3 rigsort.*
[8] *S. st.:* $1^1/_2$ *rigsort.*
[9] *S. st.:* $^1/_2$ *rdlr.*
[10] *S. st.: 64 sk. danske.*

dem; dog have vi bevilget, at adelen selv må lægge deres egne tjænere, men hvis de forsömme det, skal lænsmanden have det i agt efter som tilforn og som billigt og forsvarligt er[1].

Sæll. tegn. 24, 306–8, 310–11.

[1] *Bestemmelser om fritagelse fastsættes som i åb. brev 1617 24. juni (no. 457).*

326.

1629 1. oktbr. (Frederiksborg.) *Åb. brev til købstæderne over bægge rigerne, undtagen i Jylland, om, at vi til vore lande og rigers gæld og anden nødtørft at aflægge behøve en ansenlig sum penge, og at vi derfor med vore Danmarkes riges råders råd have eragtet for godt at besøge dem om en hjælp og derfor takseret dem for N. speciedaler eller deres værd, nemlig 6 slette mark for hver daler*[1]*; deslige skal hver tjænestedreng*[2] *i deres by give 1 rdlr. eller dens værd; hjælpen skal til st. Martini förstkommende fremsendes til deres lænsmænd tilligemed rigtigt mandtal.*

Sæll. tegn. 24, 312.

[1] *Fortegnelse over de enkelte købstæders skat meddeles i tillæg.*

[2] *Et missive 1629 12. oktbr. föjer hertil, at købsvende, der ikke ere nævnte i ovenstående brev, men af hvilke en part har god formue, også skulle udgive skat hver efter sin formue (Sæll. tegn. 24, 329).*

327.

1629 1. oktbr. (Frederichsburg.) *Åb. brev til provster og præster i alle stifterne i Danmark og Norge om, at vi med vort Danmarkes riges råds råd og samtykke have anset for nødigt til at aflægge vore lande og rigers gæld og anden nødtørft at besøge dem om en hjælp således, at hver sognepræst skal give os 6 enkende rigsdaler in specie eller dens værd, 6 slette mark for hver daler; provsten i hvert herred eller provsti skal ligne hjælpen mellem præsterne, så at den rige hjælper den fattige, og*

pengene skulle inden st. Martini förstkommende tilstilles superintendenterne, som skulle levere dem fra Sælland til Klavs Daa, fra Skåne, Gulland og Bornholm til Kristoffer Rosenkrandz, fra Fyn til Jørgen Brahe, fra Viborg og Vendelbo stifter til Knud Gyldenstjærne, fra Riber og Århus stifter til Tønne Friis og fra Norge til Kristoffer Urne.

Sæll. tegn. 24, 314—15.

328.

1629 1. oktbr. (Frederiksborg.) *Åb. brev til kapitlerne i Lund, Roskilde og i Norge om, at vi med vort Danmarkes riges råds råd have anset for fornøden til dermed at aflægge vore lande og rigers gæld og anden rigens nødtørft at besøge dem om en hjælp, som skal udgives i rigsdaler in specie til st. Martini förstkommende til Klavs Daa til Borreby, vor råd og embedsmand på Dragsholm, nemlig af kapitlet i Roskilde 500 dlr., i Lund 450 dlr., i Oslo 150 dlr., i Stavanger 50 dlr., i Bergen 100 dlr. og i Tronhjem 100 dlr.*

Sæll. tegn. 24, 315—16.

329.

1629 1. oktbr. (Frederiksborg.) *Åb. brev om, at vi, da der nu skal være god forråd her i riget, med vore Danmarkes riges råders råd, have anset for godt at opgive vort forbud*[1] *mod udførsel af korn og fetalje uden på rug alene, som fremdeles ikke må udføres*[2].

Sæll. tegn. 24, 321—22.

[1] *Åb. brev 1629 12. juni.* *Rigsråd og stændermøder 2, 194;*
[2] *Om brevets udstedelse, se Erslev:* *201.*

330.

1629 1. oktbr. (Frederiksborg.) *Missive til landsdommerne i Jylland om, hvorledes der bör dömmes i*

forskellige sager, som kunne opstå, efter at de kejserlige ere bortdragne, i anledning af disses ophold i landet[1].

R: Jyske tegn. 8, 199—200.

Eptersom epter nest forledne de keiserskis afdragen ud af Judland adskillige tvistigheder sig samme steds emellom indbyggerne sig tildrager, belangende hvis vare, som de af de keiserske kunde hafve bekommit, saa och andre irringer, som reigser[2] sig af hvis vare, de de keiserskis indquartering begifvit hafver, och epterdi saadanne tilfalde for mange aarsager skyld den yderste rettens skarphed och proces icke kand taale, da paa det indbyggerne en gang for alle kand komme i guod enighed och saadan misforstand maa afstillis, da hafve vi samme leilighed med voris rigens raad ofverveiet, betenkt och for got anset samme irringer epterfølgende maade och udslag at gifve:

1. For ded første, hvis der befindis de keiserske ved contribution af adel eller uaddel at hafve bekommit eller och sig lougligen tilforhandlit, det høre sig dertil, som det af dennom ved varende indquartering och udtog[3] bekommit hafver.

2. Udi lige maader, dersom nogen udi deris nød och trang, til den dennom paalagte contribution at opbringe fe eller andit endoch for en ringe verd sold hafver, det hører och billig dennom til, som det i saa maader lovligen bekommit och annammit hafve. Dernest, saafrembt legsmend eller soldater nogen hafver fratagen kveg eller løsøre formedelst, at de deris paabudne skat och contribution for dennom hafver maat udrede, da siunis icke ubilligt, at de, det mist hafver, mod deris den resterende contributions udleg saadant igien vorder megtige, om det hos dennom findis tilstede, som det første gang bekom och

[1] *Jfr. om disse forhold Erslev: Rigsråd og stændermøder 2, 214—15.*

[2] *R:* af hvis sig varene.

[3] *R tilf.:* af dennom.

icke hellers. Hvis legsmendene och for deris legsbrødre, som ere blefne tilstede och ved hus och hiemb, lovligen kand bevise sig hafve udlagt och endnu staar ubetalt, saadant dennomb igien at erstatte kunde de, for hvilke udleg sked er, sig icke undslaae.

3. For det tredie, hvis løsøre krigsfolkit paa adelens gaarde hafver tagit och til borger och bønder solt och forparterit, ded bør rette eiere igien at følge, saafrembt ded befindis tilstede, dog at de det kiøbte deremod betalle, hvis de beviser dennom derforre at hafve gifven, saa vit som de kiøbte med dennom, der laa paa adelens gaarde.

4. For ded fierde, hvis skifter och tusk paa heste, som bønderne beretter dennom af soldater at verre nød och tiltvungen at giøre, och samme heste siden til andre igien er solt eller bortskift, saafrembt saadant findis til stede, da bør den klagende sit egit igien at bekomme.

5. For det fembte, hvis soldaterne ofver den paalagte contribution nogen fratagit eller røfved hafver, vere sig ved verende indquartering eller udtog och endnu nogen steds findis tilstede, hvad heller de det andre sold, gifvit eller efterlat hafver, det bør rette och første eiere uden nogen betalning at restitueres.

6. For det siette, hvis nogen louglig bevise kand sig at verre fratagen, siden fridden blef sluttit, bør rette eiere igen at restitueris.

7. For det sifvende, belangende deris straf, som af skalkactig forset, unød och utvungen fienderne andris guods och formue aabenbarit hafver, da skulle dommeren derpaa kiende epter, som omstende och sagers vilkor gifver aarsage.

8. For det ottende, saafrembt sig irring begifver om de huse och bygningstømber, som fienden paa nogens gaarde nederbrøt och paa andre steder forflyt och for-

bygget hafver, da bør en at lade sig nøie med erstating eller betalning derfore epter guode mends och dannemends sigelse.

9. For ded niende, dersom och tvistighed om skovhug indfalder, da bør ingen at staa til rette, for hvis hand til sin contribution at opbringe huggit hafver, ei heller for hvis nogen epter fiendens befalling hannom tilført hafver, ei heller for hvis nogen til salt at siude, item til sin husis, gersels, ildebrand och anden fornødenhed och nøtturft hugget hafver, meden de, som ellers mutvillig vis uden deris quarter och foruden krigsfolkeds befalning hugget eller hugge ladit hafver, er hermed icke ment, och at fornemblich hofvidmanden och tilskynderen och icke particular bønder derfor nogit at lide.

10. For det sidste, siunis icke billigt, at bønderne, som epterstaar med tiender for de aaringer, de keiseriske laa i landene, nu skulle krefvis eller nogit derfore udgifve.

331.

1629 10. oktbr. (paa vort slot Kiøbenhafn.) *Frdg. om møntvæsenets ny indretning*[1].

R: Sæll. tegn. 24, 325—27.

T: Trykt samtidig på tre blade med 5 sider tekst.

Desuden trykt samtidig på tre blade med 5 sider tekst. Trykt efter et af nævnte tryk hos Collin: Om rigsmønt og courant, tillæg no. 12.

Eftersom vi vel hafve ofverveiet och betenkt, at vore lande och rigers velfert blant andet fornemmeligen udi en god och velforordnede mynt bestaaer, da hafve vi med voris Danmarkes riges raads raad och sambtycke for got och raadsampt anset en gang for alle en velgrundede och stadige myntordning at beslutte, forfatte och underholde lade, och efterdi rigens raad for al myntomkostning och afgang os udi en del aarlig indkomme hafve giort erstatning

[1] *Om forordningens udstedelse, se* 2, 194; 201—2.

efter deris os derpaa for kort tid forleden gifne betenkende, da hafve vi derimod os och vore efterkommere konninger udi Danmark os och kronen paataget al myntomkaastning och afgang at udstaa, saa och alle myntofficerer at lønne och und[er]holde; dernest aarligen at lade udi smaamynt formynte tredifve, fyrretifve eller et half hundred tusend speciedaler eller och saa vit, at rigerne med nochsom smaamynt, saa ingen mangel derpaa skal vere, blifver forsørget, och at samme smaamynt paa skrot och korn lige god ungefer blifver ved rixdaler in specie och som herefter videre formeldis.

1. Och ville vi for det første lade mynte otteskellinger, af hvilke halffemtesindstifve och otte stycker veier en mark lødig, holder udi fint sølf fiorten lod och ere tolf af dennem en speciedaler verd, saa at tolf skal gielde en speciedaler.

2. Dernest fireskellinger, af hvilke et hundrede halffembtesindstifve och otte stycker veier 1 mark lødig, holder udi fint sølf fiorten lod och skal fire och tifve gielde en rixdaler.

3. For det tridie t[oe]skillinger[1], af hvilke trei hundert halffemtesindstifve och otte stycker veier en mark lødig, holder udi fint sølf fiorten lod och skal otte och fyrretyfve gielde en rixdaler.

4. For det fierde enlige skellinger, af hvilke ottehundret och en tridiedel stycke veier en mark lødig, holder udi fint sølf fiorten lod och skal sex och halffemtesindstifve gielde en rixdaler.

5. Och endog vi nødigt anden mønt lide och tillade ville end god guld- och sølfmynt, dog efterdi den gemene brug krefver nogle smaa sorter, som for deris ringhed fiortæn lødige icke kunde myntes, da hafver vi och for

[1] *Således møntordning 1630 21. jan. § 1; RT og det andet tryk har:* treiskillinger, *hvad ingen mening giver.*

got anset, at hvert aar nogle hundrede eller och et eller tov tusende daler eller och saa vit, den gemene brug och hantiering udkrefver, syslenger serdelis saa och nogle hvider at lade af ringere pajement formynte, dog at deris verd udi sølf och lige god skal vere ved speciedaler, som forbemelt, och skulle af syslinger fire hundrede halffierdesindstyfve och to stycker veie en lødig mark, holde udi fint fire lod och skal et hundred to och halffemtesindstifve gielde en rixdaler. Af hviderne skulle trei hundred treisindstyfve och trei stycker veie en mark lødig, holde udi fint to lod och skal to hundred otte och firesindstyfve gielde en rixdaler.

6. Dernest paa det al confusion udi mynten med guds nadige bistand maa faarekommes, da hafve vi nødigt erachtet myntens verd her paa ny efter vore faarige forordninger at indføre, nemlig at en speciedaler skal gielde seks mark danske eller halffembtesindstyfve och seks skielling danske, et styk von achten fem mark fiortæn skilling, en rosenobel fire och tyfve mark danske, en dobbelt pistollet en och tifve mark danske, en pistolet eller och ungerisk ducat hver dennem halfelfvede mark, en dansk guldkrone nie mark, en goltgylden halfottende mark, hver mark beregnet til sexten skielling danske. Hvad den gamble smaamynt, nemlig helle och halfve kroner, markstycker, tolf- och otteskillingestycker, rytter och nelleblader och andre deslige sorter, som en gang ere reducerede til rigsdalers verd, de skulle icke videre afsettes, medens gielde efter sist derom udgangne forordninger och som de nu gielde och gangbare ere. I lige made skulle tov och enlige skiellinger efter, som de hidindtil gangbar veret hafver. Belangende de seksskiellinger, som nest forleden myntede ere, skulle allene gielde, udgifves och anammes for femb skielling och en hvid, mynten dermed til en lighed at bringe.

7. Ydermere paa det smaamynten maa blifve i sin gode tilstand och esse, daa ville vi alle udlendiske smaamynt, som uvichtige och ringer end fiorten lødig sølf ere eller och af kobber eller pajement slagen ere, hermed aldelis hafve afskaffede och forbudne enten at udgifves eller och i nogen handel och vandel at indtages.

8. Befindis nogen enten rixdaler høier at udgifve eller och nestbemelte forbudne udlendiske mynt at indføre, forhandle och udi nogen kiøb eller sal at bruge eller och i andre maader sig mod denne vor forordning med pendings indtegt eller udgift at forholle, den skal samme pendinge, som saa med omgaaes, hafve forbrut och derforuden staa til rette som den sig mod voris forordning hafver forgrebet.

9. End befindis nogen, som voris smaamynt gamble eller ny til forprang eller och andre til beste, som deris fordel dermed søge ville, opvexler, den skal hafve forbrut for hver pendinge tie och derforuden trei uhiemmels mark, som den med uloflig bedrift omgaae.

10. Endeligen paa det denne voris myntordning udi sin gode brug och bistand maa continuere och holdes, da hafve vi for got anset, at voris raad, som udi vor[1] kiøbsted Kiøbenhafn och vort land Seland[2] nu ere eller herefter [kommende] och sig forhollende vorder, med mynten och, hvis deraf henger, skulle hafve indseende, at med al ting, den belangende, richtigen och efter denne vore[s] forordning och som ved bør tilgaar.

11. Ti biude och befalle vi vore fogeder, embitsmend, borgemestere och alle andre, som befalning hafve, at i efter denne voris forordning och deris raadføring och anordning, som myntens inspection ere betroede, eder

[1] *RT:* vore. [2] *RT tilf.:* de.

forholde, saa och at i enhver med de sig undergifne, vere sig ind- eller udlendiske, indseende hafver, at de i kiøb och sal, handel och vandel saa och pendings indtegt och udgift sig efter denne voris forordning forholde under tilbørlige straf, saafrembt i icke self ville stande til rette som de, hvilke ofver voris forordninger ei holde och deris betroede bestilling ei faarestaaer, som ved bør.

332.

1629 22. oktbr. (Hafniæ.) *Åb. brev til bisperne i Jylland, Fyn og Skåne om degneboliger.*

R: Sæll. tegn. 24, 334—35.
O: Original udfærdigelse i Fyns bispearkiv.
Trykt hos Rhode: Saml. til Lålands og Falsters historie 2, 20—21, efter O hos Rørdam: Kirkelove 2, 172—73.

Eftersom os forberettis, at degneboligerne, som til degnernis ophold ere forordnet, skal paa adskillige steder vere af vore befallingsmend under lenene anammede, daa efterdi voris kierkeordinantz formelder[1], hvis vaanlig indkompst och rente sedegene hidindtil nydet hafver, skolerne skulle følge, ville vi hermed befalle, at alle hvis degneboliger, som saaledis ere under lenene anammede, med mindre det efter voris egen befalling eller formedelst anden vichtige aarsag skyld for langsommelig tid sked er, skulle igien til degene udleggis, naar N. N., superintendent udi N. stift, derom hos vore embitsmend andfordning giørrendis vorder, dog at de, som paa samme degnestafn siddendis ere och dennom i leie af degenene hafver, sig dagligen aften och morgen efter voris siste udgangne reces med ringen forholder, [men hvis høihed samme degneboliger følger, vil vi os self forbeholdet hafve][2].

[1] *Kirkeord. 1539 bl. LXXI.* [2] *Således O.*

333.

1629 25. oktbr. (paa vort slot Kiøbenhafn.) *Frdg. om småtolden i Danmark, Norge og underliggende lande (»kommissarietolden«)*[1].

T: Samtidigt tryk sammen med no. 334 i et hæfte på 8 blade, signerede A—Biij med Octobris *på blad Aiij.*

S: Desuden trykt samtidig i et hæfte som nysnævnte, men med Octobis *bl. Aiij.*

Forordningens tekst er, bortset fra retskrivningen, enslydende[2] *med frdg. 1625 3. febr. (no. 140) med følgende undtagelser:*

§ 3: Her står i TS: indtages, *for:* indtrengis.

§ 8 (ovenfor s. 199 øverst): Her forbigås i TS: med fast andet mere saa oc groft salt udi vort rige Danmark.

[1] *Frdg.en angiver sig udstedt med rigens råds samtykke ligesom frdg. 1625 3. febr., men det ses ikke, at rigsrådet har behandlet den, se Erslev: Rigsråd og stændermøder 2, 193. Den af rigsrådet a. st 199 berörte forbedring på småtolden sigter vist til frdg. 1629 22. mars. — Ved missive 1629 6. oktbr. pålagdes det lænsmændene i Danmark og Norge, da rigens fornødenhed har udkrævet underskedlige tolds og akcisers pålæg og da tilstanden nu er forandret, at afskaffe alle forrige tolder og akciser og med tolds og akcises oppebørsel forholde efter medfølgende toldruller, som skulle læses og forkyndes, og hvorefter tolderne skulle rette sig (Sæll. tegn. 24, 322). Der må formodentlig herved sigtes til ovenstående forordning og toldrullen af s. d. (no. 334).*

[2] *Oprindelig har man vist tilsigtet större afvigelser. I hvert fald er der bevaret et koncept, som består af teksten fra 1625 med nogle udeladelser, men disse ere atter tilskrevne.*

334.

1629 25. oktbr. (paa vort slot Kiøbenhafn.) *Toldrulle, hvorefter tolden i Danmark, Norge og underliggende øer skal oppebæres*[1].

T: Samtidigt tryk sammen med no. 333 i et hæfte på 8 blade, signerede A—Biij med Octobris *på blad Aiij.*

S: Desuden trykt samtidig i et hæfte som nysnævnte, men med Octobis *bl. Aiij.*

Toldrullens tekst er, bortset fra retskrivningen, enslydende[1] *med toldrulle 1625 3. febr. (no. 141) med følgende undtagelser:*

[1] *Her gælder det samme som bemærket ovenfor til no. 333.*

§ 5 (ovenfor s. 205 øverst): *Heraf forbigås i TS:* udlendske silketøi, saa vit det maa indføris, *hvorhos der i slutningen af §en tilföjes:* oc derforuden den hunderste pending af hvis, som indføris oc icke her udi er benefnt.

335.

1629 1. novbr. (Friederichsborg.) *Åb. brev om tilsyn med de københavnske apotekeres forsyning og handel og med bartskærerne, at de ikke give sig af med at indgive medicin.*

R: Sæll. reg. 18, 438.

Trykt i Skand. litter. selsk. skr. 1811 s. 182—3 og efter R hos O. Nielsen: Københavns diplomatar. 3, 92—3.

Eftersom vi forfare atskillig uordning paa apoteckerne udi vor kiøbsted Kiøbenhafn at foreløbe, da paa det saadant maa først afskaffis och siden forekommis,

1. ville vi voris professoribus, archiatro, naar hand tilstede er, och medicis Hafniensibus[1], di som nu ere eller herefter kommende vorder, palagt och befallit hafve apoteckerne der samme steds aarligen tvende gange at besøge, der forfare, om di med gode och ferske vare af alle slags saa ere forsiunede, som gode velbestilte apotekerre med rette bør at vere, saa och om di sig lader nøie med betalling efter den taxt, enten giort er, eller paa di tider, di apoteckerne besøge, giørende vorder, hvilken prisens forandring under samme medicorum haand och segel saa ofte fornøden skal giøris och til efterretning udi universitets forvaring indleggis.

2. For det sidste, naar bryst och mangel paa nogit forbemelt findis, da skulle di medici, som apoteckerne besøge, saadant udi vort cantzelie indlegge.

[1] *Ved missive s. d. fik de nævnte personer pålæg om at forene sig om en apotekered, som apotekerne så vel som deres svende, som medicamentæ spargere, kan foreholdes, belangende blandt andet, intet at bruge uden det, som foreskrives, ej heller andre end gode, dygtige species (Sæll. tegn. 24, 340, trykt hos O. Nielsen a. st. 5, 114—15).*

3. Udi lige maader skulle och medici med badskerne hafve indseende, at di sig med medicin at indgifve icke forgribe, och [at] voris derom saa och om apoteckerne udgangne forordning holdis och efterkommis, eller och derom gifve til kiende, saa vit de erfare kunde, derimod at foretagis.

4. Hvorefter forskrefne medici, apoteckere saa och deris efterkommere sig hafve at forholde, saafremt di saa vel som deris efterkommere os icke derfore ville stande til rette som di, voris befallinger ei efterkommer.

336.

1629 2. novbr. (Frederiksborg.) *Åb. brev om, at de på renteriet modtagne tavlepenge skulle anvendes til fordel for de fattige i København.*

Sæll. reg. 18, 438.

Eftersom vi gud allermectigste til ære och hans fattige lemmer til husvalelse for got hafver anset nogen christelig anordning och skik med husarme och betlere udi vor kiøbsted Kiøbenhafn at lade anstille, da paa det saadan dis bedre med guds naadige hielp och bistand kand stiftis och underholdis, ville vi de taflepenge, capital och rente, som paa vort renterie anammede och paa rente udsatte ere, dertil hafve funderit och forordnit.

337.

1629 3. novbr. (Frederiksborg.) *Missive til Palle Rosenkrandz, lænsmand på Vordingborg, om at straffe kirkebønderne og kronens bønder, som ikke ville besørge innebud eller lukke gærder m. m.*

Sæll. tegn. 24, 341—42.

Vi bede dig och ville, at du kierkebønderne i det len lader giørre indebud och lucke gierder, med hvis andet dem befalles och de tilforn pleier at giørre, och, dersom nogen findis ofverhørrig, at straffe dennem, som ved bør, och dersom det icke vil hielpe, ville vi, at du skal tage

domb paa dennem for dieris ofversiddelse och sende de mutvillige udi jern til vor kiøbstad Kiøbenhafn. Udi lige maade ville vi, at du skal dig forholle med dem, som kunde besidde vor och kronens gaarde och det icke ville giørre eller sig derfra begifver.

338.

1629 3. novbr. (Frederiksborg.) *Åb. brev om, at vi med vore Danmarkes riges råder, som hid have været forskrevet, have besluttet og for godt anset, for at afvende dyrtid i vore riger og lande, at lade vort almindelige forbud udgå mod udførsel af korn eller anden proviant undtagen staldøksne fra 8 dage efter Martini förstkommende, indtil vi anderledes derom tilsige; herefter skulle alle forholde sig, hvis de ikke ville have forbrudt, hvad de have med at fare, og desuden tiltales som de, der modvillig have handlet imod vore åbne breve og forbud; vore fogder, embedsmænd, borgemestre, rådmænd m. fl. skulle holde herover, som de ville ansvare*[1].

Sæll. tegn. 24, 343.

[1] *Delvis hævet ved åb. brev 1630 26. juli, nærmere forklaret ved åb. brev 1631 16. oktbr., samt ved åb. brev 1631 24. jan. og endelig hævet ved åb. brev 1631 25. juli for kornudførselens vedkommende.*

339.

1629 5. novbr. (Roskilde.) *Åb. brev om forbud mod udførsel og opkøb af salpeter.*

Sæll. reg. 18, 439—40.

Eftersom os andragis, hvorledis salpeter her af vort rige Danmark skal udføris imod vort forbud, som vi paa atskillige tider derpaa giort hafver[1],

1. da ville vi endnu hermed strengeligen forbødet hafve, at intet salpeter her af riget maa udføris, och der-

[1] *Reces 1615 § 11.*

som nogen betreffis salpeter at føre eller udskibe, di skulle icke allene hafve forbrut, hvis gods di udi saa maader skibet hafver, medens och derforuden andre til exempel tiltallis och straffis paa det høieste.

2. I lige maade hvo med salpeter omgaar och det indkiøber och icke kand bevise, til hvem hand det igien solt och afhent hafver, skal derfore straffis och hannem tilregnis, ligesom hand det af riget udført hafde.

340.

1629 5. novbr. (Roskild.) *Åb. brev om bevilling til oprettelse af et bjærgværk i Padderød i Bleking.*

Skånske reg. 4, 477—78.

Eftersom nerverende brefviser Jesper Skof med voris bevilling och samtøcke agter at anrette et bergeverk udi vort land Blegind paa Padderød mark udi Meddelsted herrid, da hafver vi . . . unt, bevilget och tillat . . . Jesper Skof med hans consorter, deris arfvinger och efterkommere [at] maa nyde och bruge forskrefne bergeverk saa lenge och ald den stund, de holder forskrefne bergeverk ved lige och udi sin esse, som det sig bør; ville vi ochsaa udi frembtiden, nar forskrefne bergeverk fanger nogen fortgang, confirmere och begafve hannem, hans consorter och deris arfvinger och efterkommere med saadan privilegier til forskrefne bergeverk, som andre bergeverke udi Tydsland erlange och hafve; ti ville vi och efter, som bergeverket tiltage[r], holde och anordne nøtørftig officerer efter, som paa andre bergeverk er sedvanligt, dog saa at hand af hvis luterit sølf, blye, jern och anden metal, hand af bergeverket kand aarligen til veie bringe, gifver os den tiende part, och af alt hvis øfrige sølf, jern och anden metal, hand til sin fordel behollendis vorder, skal hand vere forpligt os for nogen anden først til kiøbs at byde, før end hand det paa andre steder maa selge och afhende,

och da at unde os saadant kiøb, som udi Tydsland paa andre bergeverke sedvanligt och brugeligt er. Disligeste hafver vi och bevilget hannem, at ingen deromkring, som same bergeverk er anretted, maa begynde och optage noget andet jernbergeverk, efterdi motteren, som dertil behøfvis, skal vitløftigen opsøgis.

341.

1629 7. novbr. (Hafniæ.) *Missive til bisperne over al Danmark og Norge om, at ingen må lade sig høre fra prædikestolen, som ikke har attestats fra universitetet.*

R: Sæll. tegn. 24, 346—47.

O: Originaludfærdigelse til bispen i Fyn i Fyns bispearkiv.

Trykt efter O hos Rørdam: Kirkelove 3, 175—76.

Hvis vi belangende voris universitetis testimonia och attestationes [hafve] for got anset at forordne, hafve i af hosføiede voris brefves copie[1] at forfare; ti biude vi och alvorligen hermed befalle, at i eder aldelis derefter rette och forholle, som i vide for os at forsvare, och hafve i strax provisterne och presterne i eders stift herom at forstendige, at de til nest følgende paaske begynde sig och endeligen herefter at forholde och ingen tilsteder at lade sig hørre, som icke enten attestation eller och testimonium, som i disciplinæ ecclesiasticæ forordning[2] ommeldis, [hafve]; hafve i och self derforuden hermed indseende, at medfølgende voris forordning i alle sine puncter och artikler efterkommes, som ved bør, dog hafve i uanset forbemelte professorum attestation, som ere allene it universitetis och studii examen, det och fast andet och høiere er end guds menighed at faarestaa, end i nogen maader vel at hafve studeret, eder dog med examine flittig at forholde, om

[1] *Missive til rektor og professores af s. d. om i overensstemmelse med frdg. 1629 27. mars II § 1 at udstede attestats til de studenter, som ere til sinds at lade sig bruge på prædikestolen eller til nogen fornem skolestilling (Sæll. tegn. 24, 345—46), trykt hos Rørdam: Kirkelove 2, 172—75.*

[2] *Frdg. 1629 27. mars II § 1.*

saa var, nogen, som tilforn ofverhøret var, siden med uflid och forsømmelse sig hafde[1] forveret eller och icke end dermed nochsom, som forberørt er, end menighed at forestaa kunde vere bekvemb.

[1] *O:* hafve.

342.

1629 10. decbr. (Kollinghus.) *Åb. brev om, at den, som udnævnes til apoteker i København, skal afkøbe sin forgængers arvinger restbeholdningen af brugbare varer.*

Sæll. reg. 17, 445.

Trykt herefter hos O. Nielsen: Københavns diplomatar. 3, 94.

Vi hafver for got anset, at naar nogen af apoteckerne udi vor kiøbsted Kiøbenhafn ved døden afgaar och icke nogen deris børn dychtige ere eller bevilgis at blifve ved apotecket, skal den, som apotecker vorder, afhandle deres arvinger, hvis paa apotecket findis, saa vit af medicis kiendis gode, dychtige vare och apoteckit at underholde er fornøden.

343.

1629 10. decbr. (Kollinghus.) *Missive til tolderne i Øresund om nedsættelse af tolden til tolden efter de gamle toldruller, dog med visse undtagelser.*

Sæll. tegn. 24, 350.

Eftersom nest forleden aaringer adskillige rigens fornødenhed hafver udkrefvet underskedlige tolds och accisers paaliggelse och samme tilstand er nu forandret, da bede vi eder och ville, at i al tolds forhøielse afskaffe och med tolds opbergelse der udi Øresund eder forholder efter faarige toldruller uden allene at di, som pleier at gifve told, skal herefter gifve efterskrefne told af efterskrefne specibus:

1 ort ofver den gamble told skal lest korn[1] forhøies med af alt det, som gaar igiennom Sundet och icke selges

[1] *Nærmere forklaret ved missive 1630 29. mars.*

eller kiøbes her udi rigerne, som er trei ort ofver alt paa lesten af fremmede; undersatterne gifver intet.

$^1/_2$ ort skal enhver lest hafre forhøies, det, som føris paa Norge fra Dantzig eller andre steder; med danske eller norske skibe herfore aldelis forskaanet.

En lest hør och hamp, regnet 6 skippund paa lesten: 5 rixort.

Sex skippund kabbeltov eller garn: 5 rixort.

Fire skippund fin uld: 5 rixort, 6 skippund grof uld: 5 rixort, otte skippund flok- eller skeruld: $2^1/_2$ rixort.

En storhundred klapholt eller pipenholt: 3 rixdaler.

Et hundred fadholt: 2 rixdaler.

Et hundret pipenstaf: $1^1/_2$ rixdaler.

Et hundred prydske vogenskud: $4^1/_2$ ort.

En skok store egeplanker: $1^1/_2$ rixdaler.

En kiste spundet hørgarn, som veier et skippund: $^1/_2$ rixdaler.

Et hundred pund rusilke uforarbeidet, som tilforn icke er gaaet igiennom Sundet: 1 rixdaler.

En lest potaske: 2 rixdaler.

En lest aske: 5 ort.

En mast paa 18 palmer och derofver: 1 rixdaler.

Och ville vi, at i hvert aar skal serdelis andtegne, hvor meget dette nestbemelte sig kand beløbe, disligeste at i och udi ser giørrer regenskab, for hvis i hafver voris befalling om at opberge til st. Anne castels opbygning, hvilket altsammen i uformerkt och ubenefnet skal opberge.

Med fyrpenge skal forholdis efter, som skiperne hafver bevilget, nemlig at dobbelt fyrepenge opberges.

344.

1629 10. decbr. (Kollinghus.) *Åb. brev om vilkårene, på hvilke kongens møller skulle gives i fæste.*

Sæll. reg. 18, 446.

Eftersom vi ideligen forfare den store skade, uvished och afgang, kronen paa sin indkomme af mølleskyld aar efter andet lider, da hafver vi saadant at forekomme for got anset, at vore lensmend, di nu ere eller frembdelis med vore och kronens lene forlent vorder, med di møller, som under deris lene ligger, herefter sig skulle forholde som følger:

1. Først skulle lensmendene handle med di møller, hvis møller vel ere ved magt med stene, hiul, sluser, biugning, demning och ald anden tilbehør, om en visse aarlig afslag paa landgilden, hvorimod di hver sin mølle skulle holde ved lige med alt forbemelt och møllens tilbehør, hvad nafn det och hafve kand, demningen undertagen, hvilken at underholde lensmendene saa ofte fornøden skal lade tilsige kronens nestbeliggende bønder dertil at vere behielpelige, serdelis . naar for møllerens egen forseelse och forsømmelse demningen icke lider skade.

2. Belangende de møller, som nu ere brystfeldige, til dennom skulle lensmendene lade tage siun och siden med allerførste och ringeste bekostning mueligt dennom lade forferdige med stene, hiul, sluser, biugning, demning och ald behør och siden handle med mølleren, som forbemelt er, at di dennom med ald møllebiugning och tilbehør holde ved mact.

3. For det sidste skulle lensmendene tage nøiactig lofven och vissen af møllerne, at hver sin mølle, som forberørt er, holder ved lige, och siden ofte om møllernis tilstand lader forfare och indseende hafve, at di saa ved mact holdis, som ved bør och som andre møllere, naar di, dennom nu bruge, afgaa, kunde vedtage, saa at vi for videre bekostning kunde vere forskaanede.

345.

1629 21. decbr. (Hafniæ.) *Missive til lænsmændene over alt Danmark om at tilholde borgerskabet i købstæderne al tid at have godt og uforfalsket hør- og hampefrø fal for billig betaling, så at vore mandater*[1]*, som ere publicerede om at så sådant, kunne efterkommes, og om årlig mod såtiden at lade forfare, om der er forråd på samme frø.*

Sæll. tegn. 24, 351.

[1] *Frdg. 1629 8. april.*

346.

1630 19. jan. (Hafniæ.) *Missive til tolderne og visitörerne i Sundet om, at gods, som er bestemt til borgerne i Helsingør, må udskibes her, forinden selve skibet er blevet visiteret.*

Sæll. tegn. 24, 362.
Koncept.

Eftersom vi komme udi forfaring, hvorledis, naar skiebe i Øresund ankommer, som af vore undersatters borgere udi vor kiøbsted Helsingøer deris gods indehafve, de daa undertiden med samme gods bortseigler af den aarsag, det icke, før skiebet visiterit var, maatte udskibes,

1. da hafve vi for got anset at tillade . . . vore undersatter, borgere och indvanere udi vor kiøbsted Helsingør, at maa deris gods udskiebe, uanset skibet icke enda er visiteret, naar de tilforn en rigtig fortegnelse til voris tolder samme steds och visiteuren eller udi hans fraverelse til hans tiener udi hans hus hafver ofverleveret, dog skal visiteuren icke vere forment, om hand strax er tilstede, saa borgerne icke ofver hans forhalling lider nogen skade[1], samme gods, efter det er i land kommen, at visitere, om det, de angifvet hafver, sig der saaledis rigtig befinder.

[1] *Brevet var renskrevet til ekspedition, da det bestemtes, at:* om hand strax ... skade, *skulde tilföjes og brevet omskrives.*

2. Vi ville och hermed bevilget hafve, at hvis ringe vare bodsmendene och skibsfolket med indehafve, skal mue, før skibet er visiteret, uforhindret i land føris. Ellers ville vi med al ting efter voris tilforn udgangne forordninger forholdet hafve, saa at ingen fremmet skal mue med en anden fremmet der paa reden handle.

347.

1630 21. jan. (Hafniæ.) *Møntordning for mønten i København.*

R: Sæll. reg. 18, 456—57.

Vi Christian den fierde . . . g. a. v., at vi den 21. januar 1630 hafver ladet giøre ofver en del sorter danske mynt, som her for vort slot Kiøbenhafn skal myntis och forferdigis:

1[1]. Først otteskillinger skulle gaa paa marken 98 stucker, holder fin sølf 14 lod, och skulle tolf stycker gielde en rigsdaller in specie. — Fireskillinger skulle gaa paa marken 198 stycker, holder 14 lod fin sølf och skulle 24 stycker gielde en rigsdaller. — Toeskillinger skulle gaa paa marken 398 stycker, holder 14 lod fin sølf och skulle [48][2] stycker gielde en rigsdaller. — Enligskillinger skulle gaa paa marken $800^1/_3$ stycker, holder 14 lod fin sølf och skulle 96 stycker gielde en rixdaller. — Søslinger skulle gaa paa marken 472 stycker, holder fire lod fin sølf och skulle 192 gielde en rixdaller. — Hvider skulle gaa paa marken 366 stycker, holder 2 lod fin sølf och skulle 288 gielde en rixdaller.

2. For det andet hafver vi bevilget myntsvennene at skal hafve til løn, som efterfølger:

Af 100 mrk. lødig otteskillinger 11 rdlr., — af 100 mrk. fireskillinger 16 rdlr., — af 100 mrk. toeskillinger 24 rdlr.,

[1] *Jfr. frdg. 1629 10. oktbr. §§* [2] *Således frdg. 1629 § 3; R:* 24. *1—5.*

— af 100 mrk. enligskillinger 30 rdlr., — af 100 mrk. syslinger 22 rdlr., — af 100 mrk. hvider 20 rdlr.

3. For det tredie skal voris myntmester sin største flid al tid anvende, at hand kand mynten just dreffe, dog dersom det sig kunde hende, at hand en gang icke den saa just kunde dreffe, hafver vi bevilget, at naar hand den en gang giører nogle faa marker for fint, hand da nestefter maa giøre den saa megit ringere, och tvertimod, naar nogle faa marker en gang blifver for ringe giort, at hand da anden gang skal giøre dennom saa meget finere, paa det al ting kand gaa rictig til.

348.

1630 28. jan. (Hafniæ.) *Missive til bisperne i Danmark og Norge om at sørge for, at der daglig holdes bedestund i husene.*

R: Sæll. tegn. 24, 366—67.

K: Koncept, skrevet med kansler Kristian Friis's håndskrift, hvori bönnen dog ikke findes.

Trykt hos Ketelson: Forordninger til Island 2, 354—56, og efter R hos Rørdam: Kirkelove 2, 176—78.

Eftersom vi af nogle vore bispers och theologorum betenkende[1] hafver fornommen udi denne siste och selsamme verdens tid raadsompt at vere paa en sand gudsfrychtigheds daglige husøfvelse at drifve, saa vit gud den allermectigste sin naade dertil vil forlene, daa bede vi eder och ville, at i med eders underhafvende geistlighed menighederne ofver alt i sand gudsfrycht och paakaldelse undervise saa och formane, at hver husfader och moder dagligen hver morgen med deris børn och tiunde vilde samblis och gud den allerhøieste tacke och paakalde, foruden hvis bøner hver for sig aften, morgen och ellers forretter, och at de

[1] *Ved missive 1629 3. oktbr. blev det pålagt bisperne i Danmark og Norge og professorerne i teologi ved universitetet at rådslå om, hvorledes det bedst kan anstilles, så at der kan holdes ensformighed over alt med bedestunder og bededage, som på en del steder skulle være afskaffede (a. st. 320 jfr. Rørdam a. st. 171).*

saadanne daglige morgenbøn frivilligen forrette ville, paa det gud den allermectigste af dennom med hiertet saa vel som med munden kunde æris. Hertil husfedrene at bevege saa vel som til et frombt och stille lefnet i ald gudelighed och ærlighed at frembdrage skulle ordets tienere bruge christelig, sachtmodig och idelig formaning paa predickestolen, i skriftestolen och udi enhvers hus hiemme, om fornøden, saa och self med daglig gudeligheds øfvelse och sachtmodig omgengelse vere deris tilhørere baade aarsag och exempel at efterfølge, hvorfaare i och først och til en begyndelse hafver her udi eders geistlighed at regulere, paa det guds velsignelse och naadige bistand hos de andre des vissere kand formodis. Naar foreldre[ne][1] self, som forbemelt, ere til saadand morgenbøn bevegede och villige och befindis kunde børn och tiunde her udi vanartige och vidrige sig at anstille, da hafver guds ords tienere ved kirkedisciplinen at holde dennom til lydighed mod gud och deris foreldre, och eftersom beklages, at de sedvaanlige hellige dage imod ordinantzen och derom udgangne forordninger af nogle at forsømmes, af andre, af budfogder serdelis, endoch at forhindris, daa ville vi, at i tilholle ordens tienere deris tilhørere med undervisning, lerdomb och formaning herudi at rette, saafrembt och nogen dennom hindrer eller och andre utilbørligen derfra holder eller och ofver vore forordninger icke holde, som ved bør, da skulle i os det med tid, sted och omstende lade andrage, paa det vi dermed christelig och billig indseende kunde lade hafve.

Bønen.

O allerhøieste gud och kierre hiemmelske fader, vi dine fattige børn tacke dig ydmygeligen for alle din[e] velgierninger, som du baade til siel och lifves nødtørft os beviset hafver. Vi bede dig ochsaa for al din naade och

[1] *Således K.*

barmhiertigheds skyld, bevar os ved dit salige ord och de hellige sacramenters rette brug, beskerme vor naadigste herre och konning sampt alle andre voris øfrighed under din vern och vinger, forlad os alle vore blodige synder och bevar os nu frembdelis fra ald guds fortørnelse saa och fristelse, sorg, skam och skade, for al ting forlæne os din helligaands bistand denne dag och al tid til et christeligt lefnet, tro och god samvittighed och paa det siste en salig afsked fra denne verden ved vor frelser Jesum Christum, amen. Fader vor etc.

349.

1630 31. jan. (Hafniæ.) *Instruks for Gotfred Mikkelsen som skriver på Bremerholm her for København*[1].

Sæll. tegn. 24, 457—65.

[1] *Det er anset for unødvendigt her at aftrykke instruksens tekst.*

350.

1630 6. febr. (Hafniæ.) *Åb. brev om stadfæstelse på en stolestadordning for st. Nicolai kirke i København.*

Sæll. reg. 18, 467—68.

Trykt hos O. Nielsen: Københavns diplomatar. 3, 94—95.

Eftersom kirkevergene sampt sognemendene til st. Nicolai Kirke her udi vor kiøbsted Kiøbenhafn hafver giort efterskrefne forordning om stolestaderne udi st. Nicolai kirke:

1. For det første, at alle och hver baade i och uden sognet inden en maanet efter en offentlige tilliusning och di udenbyes efter en maanids lovlig atvarsel skal vere fortenkt deris adkomstbrefve och rettighed paa deris tileigne[te] stolestader uden videre forhaling at fremlegge hos kirkevergene, at deraf kand erfaris baade deris kiøb och fierde aars afgiftsrettighed, saa och føris til bogs, och andre, som ingen stader hafver, bekvemmeligen hielpis och fordris, och saafrembt saadant icke sker inden forbemelte termin, da alle di stader, paa hvilke ingen brefve fremblagt ere,

at vere kirkens eigne, som di aldrig vare solt tilforn til nogen, och kirkevergene frit at stande, efter som dennom best siunis, til hvo dennom kirken betale ville, foruden nogen trette eller proces at selge och afhende efter, som vi derom tilforn hafver ladet udgaa voris mandat.

2. For det andet, eftersom st. Nicolai kirke nu uformodeligen er formedelst sin ny opbiugning och reparation inden och uden kirken kommen udi stor udgift, sammeledis kirkens huse, som kirkens tienere iboer, ere meget brøstfeldige och fornøden at vere i tide at maa byggis, hvilket hverken kirkens beholding, ei heller gotfolkis liberalitet och endnu ofverlefvere[de] gafver skal kunde udstaa den store bekostning, som baade allerede anvent er och endnu nødvendig skal anvendis, da at gifvis af it hvert stade, som sognefolk self eiger, baade paa mande- och kvindesiden ud til kirkegulfvet sex rigsdaler; ved den sønder och nørre kirkemur saa vel som udi nørre capel af hvert stolestade trei rigsdaler; paa pulpeturit af et hvert stolestade en rixdaler och af en klap eller ofverslag en half rigsdaler, och dersom di, uden sognet ere boendis, ville deris stolestade beholde, da at gifve dobbelt saa meget, paa hvad sted deris stolestader ere, som di forbemelte, udi sognet ere boendis, efter forskrefne taxt gifver.

hvilken forskrefne kirkevergers forordning di hafver verit begierendis, vi ville confirmere, daa hafve vi den . . . fuldbyrt, samtykt och stadfest udi alle sine artikler, ord och punkter uryggeligen at skal holdis efter, som samme forskrefne deris forordning udi alle mader udviser och indeholder.

351.

1630 14. febr. (Hafniæ.) *Åb. brev til bønderne i Københavns læn om, at de ikke må have bøsser i deres huse.*

Sæll. reg. 18, 468—69.
Koncept.

Eftersom vi dagligen forfarer, hvorledis der skal findis nogle mutvillige her paa lenit, som sig skal tilfordriste udi voris vildbane at skiude och voris vilt ødelegge, daa hafver vi for got anset saadan mutvillighed at forekomme at lade forbiude ingen vore och kronens bønder och tienere her paa lenit at maa hafve bøsser udi deris huse, vil derfor her med dette vort obne bref hafve strengeligen och alfvorligen forbudet,

1. at ingen vore och kronens bønder och tienere her udi lenit maa efter denne dag hafve bøsser udi deris huse, medens hvo bøsser hafver, skal dennom paa di steder, voris befalingsmand her paa slottet anordner, ophenge, hvor di udi forvaring skal forblifve, til di dennom kunde behøfve.

2. Dersom der befindis nogen med bøsser udi deris huse, daa skal di tiltalis och straffis som for andet uhiemmelt.

3. Bedendis och biudendis vor befallingsmand her paa vort slot Kiøbenhafn, den, som nu er eller herefter kommendis vorder, at hand aarligen dette vort bref paa tilbørlige steder lader læse och forkynde och siden alfvorligen och strengeligen holde derofver, som det sig bør och hand vil antsvare[1].

[1] *I missivet s. d. til lænsmanden pålagdes det denne, når en gård på lænet bortfæstedes, at underrette fæsteren om ovenstående forbud, for at han kunde rette sig derefter (Sæll. tegn. 24, 373).*

352.

1630 14. febr. (Hafniæ.) *Missive til Hans Lindenov (Kalundborg), Klavs Daa (Dragsholm), Ernst Nordmand (Andvorskov og Korsør), Palle Rosenkrandz (Vordingborg), Jost Høg (Sorø), Frederik Urne (Kronborg), Mogens Sested (Københavns slot) om at forordne det*

således, at de udskrevne soldaters bøsser bliver hos dem på slottet eller et andet bekvemt sted ophængt, når soldaterne ikke bruge dem, på det at de ikke skulle misbruge dem til at skyde i vor vildbane.

Sæll. tegn. 24, 373.

353.

1630 [17.][1] febr. (Hafniæ.) *Åb. brev om udskrivning af bådsmænd fra Danmark[2].*

R: Sæll. reg. 18, 469.

Vi hafve afferdiget N. N. voris skibscapitain ofver til vort land N.[3] der nogle baadsmend til vort skibsbehof paa atskillige steder efter hans medgifvene och underskrefne fortegnelsis indhold at udtage,

1. ti bede vi hermed och alfvorligen befale vore embitsmend och hvo, som di paa vore vegne hafver at lade och giøre, at di sig self udi lenen med hannem begifver, i lige maader borgemestere och raadmend, at di och hannem ere behielpelige udi byerne, paa det hand her udi uden nogen forsømmelse kand befordris, hafvendis flittig indseende, at got søfarende och saadant folk hannom angifvis och ved deris nafn optegnis, som vi och kronen kand vere tient med, och at samme udskrefne self och ingen anden i deris sted til paaske førstkommendis i det allersieniste uden nogen undskyldning hid til vor kiøbsted frembkommer.

2. Dog ville vi dennom, som deris egen skibe eller skibsparter hafver och ellers bosatte borgere ere och deris borgelig nering och biering eller handverk drifver, saa landboerne och bønderne, som for gaarde sidder och

[1] *Brevet er i R indført mellem breve af 17. og 18. febr.*

[2] *Liste over de fra de enkelte steder udskrevne bådsmænd meddeles i tillæg.*

[3] *Udskrivningen skulde foretages af Villom Ebbesen på Sælland, af Lukas Henriksen i Jylland, af Johan Kornelissen i Skåne, Halland og Bleking, af Henrik Hess i Fyn og Jylland.*

deraf giører och udreder os och kronen deris rettighed, forskaanet hafve.

3. I lige maader ville vi icke heller, at fra it skib miere end en skal udskrifvis, saa frembt ellers andre ere at bekomme. Derforuden forbemelte voris embitzmend act pagifve, at dieris underhafvende borgemestere, fogder och andre for deris egen seilation eller anden brug det folk, som di selfver acter at hafve tieniste af, icke forsticker och befrier, meden at herudinden upartisk och uden al underfundighed fortfaris.

354.

1630 4. mars. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at der i påkommende tilfælde skal leveres udskrifter af tingbøgerne i Jylland.*

Jyske reg. 8, 230.

Eftersom mange af vore kiere troe undersaatter udi vort land Jydland til deris sagers udføring deris brefve i denne forleden feigdetid ere frakommen, da bede vi och biude alle, som ting sidde och holde, at de af tingbøggerne enhver rigtig underskrefne vidisse och udskrift ved dag och datum meddelle, af hvis de af tingbøgerne begere och dennom vedkommer, under landsdommers, byefogdis, birkefogdis och herridsfougdis seigel, paa det ingen sin ret hindris maa, anseende tingbøger och til den ende holdis, at udi nødvendig tilfalde retten til bestyrkning af dennom maa hafvis underretning, paa hvis for retten er passerit.

355.

1630 10. mars. (paa vort slot Kiøbenhafn.) *Åb. brev til bønderne over alt Danmark(?)*[1], *hvem de end tjæne, om at vi, da den nærværende tid udkræver, at al ting*

[1] *Brevet er ikke indført i kancelliregistranterne, således at det ikke kan ses, om det er udstedt til hele Danmark eller kun til Danmark med undtagelse af Jylland.*

bör haves i god agt, skönt vi ikke vide os at have nogen udstand med nogen, eragte det for rådsomt, at vores skibsflåde, som er vore rigers første defension, haves i god beredskab, og at vi, da vi ikke vide middel og råd at kunne udbringe vor flåde nu på foråret, med mindre os kommes til hjælp med noget kød, med Danmarkes riges råds samtykke have anset for godt, at enhver jordegen bonde skal give os 1 lispund kød; hver fæstebonde, som sidder for fuld gård, $^1/_2$ lispund, og hver halve fæstegårdsbonde $^1/_4$ lispund, og den rige skal hjælpe den fattige; madskatten skal være ude inden påske aften førstkommende[1].

Original udfærdigelse til Varberg læn, læst på Favrås og Himle herreders ting.

Do. til Jerrested herred.

[1] *Opkrævning og fritagelse bestemmes som i åb brev 1617 24. juni (no. 458).*

356.

1630 29. mars. (Hafniæ.) *Missive til tolderen og toldskriveren i Sundet om, at der vel i den sidste toldrulle*[1] *står, at der skal gives en ort mere af en læst korn end den sædvanlige told, som skal oppebæres af fremmede, men er glæmt at indføre noget om hvede; de skulle derfor anamme samme ort over den sædvanlige told også af hvede.*

Sæll. tegn. 24, 397.

[1] *Se missive 1629 10. decbr.*

357.

1630 31. mars. (Frederiksborg.) *Fundats på skolen i Hillerød.*

R: Sæll. reg. 18, 490—91.

K: Koncept med §inddeling.

Trykt efter K hos Dahl: Efterr. om Frederiksborg skole 1, V—VII; vist efter R hos Bendtsen: Efterr. om den lærde skole ved Frederiksborg, s. 13—18, og Hofman: Fundationer 7, 169—71. Disse aftryk have alle til datum: 29. mars, medens KR have som ovenfor anført.

Eftersom fremfarne konninger udi vore riger Danmark och Norge hafver haft en christelige omsorg for skoler at fundere och med rente och tilleg at forsørge, hvor udi ungdommen retteligen udi gudsfrycht, gode seder, lerdom och bogelige konster kunde institueris och opleris, gud allermectigste til ære, religionen til forfremmelse och forbedring och menigheden til gafn och goede,

1. daa hafver vi efter christelige betenkende til en skolis oprettelse, som vi med det første nest guds allermectigstis hielp acter at lade opbygge udi Hillerød her for vort slot Frederiksborg, som al tid med biugningen skal holdis vedlige af lensmanden her paa Frederichsborg och hannom i regenskabit maa gotgiøris, funderit och gifvet . . . til Hillerøds skolis anfang och begyndelse trei tusinde enkende gamle dlr. in specie, som til evig tid skal blifve staaendis paa aarlige rente.

2. Derforuden hafver vi tillagt en gaard udi Hillerød, som os udi gield er tilfalden efter afgangen Lenert Kock for et hundrede speciedaler. Noch hafver andre got folk tilforn gifvet til forskrefne skolis begyndelse sex hundrede specie dlr., hvilken hofvitsum 3700 specie dlr. saa vel som och, hvis herefter af got folk til samme skole kand blifve gifven[1], vor lensmand her paa vort slot Frederichsborg, den som nu er eller herefter kommendis vorder, som en ret skolens scholarch skal udsette paa rente och deraf tage sex specie dlr. af hunder aarligen paa visse steder, som hand self skal vere forplicht at svare os och vore efterkommere, konninger udi Danmark, och skoelen til, om skolen noget af forskrefne 3700 dalers hofvitsum kunde komme til forkort eller udaf, hvis herefter til skolen kand blifve gifven; och naar nogen forandring pakommer af lensmanden, daa skal den, som i steden kommer, tage fuld forvaring af

[1] saavel . . . gifven, *er tilskrevet i K.*

den, som bortkommer eller hans arfvinger, ligesom hand eller hans arfvinger derfore self vil staa til rette.

3. Och af forskrefne 3700 dalers rente, som skal vere aarligen 216 specie dlr., skal ti nødtørftige skolens personer underholdis med, som voris hofpredickant och voris slotsprest her samme steds som och rette skolens scholarcher med skolemesteren skal aarligen dispensere och meddele til di personer, som nogen god forhobning er om, end och di, som ingen anden middel hafver til deris studering, ei anseendis nogen talsmand, gunst, gafve eller venskab.

4. Och skal til samme skole forordeneris en skolemester och to hørere, som forskrefne tvende scholarcher med lensmandens raad och bevilling[1] skal hafve myndighed til at indsette och dieris løn och besolding at giøre; dog de dennom dertil forordinerer, som ere gode, fine, sckickelige och vellerde personer, som ungdommen retteligen kunde informere och optuchte, end ochsaa kand vere god for at holde sangen vedlige med ustraffelige coral och danske psalmer i kirken, paa slottit, och ellers efter leiligheden at forrette guds ords tieniste paa predickestolen, udi byen, om søndagen hørerne at skiftis til første predicken och skolemesteren hver anden søndag til aftensang.

5. Och eftersom forskrefne 216 specie dlr. icke er nok til at underholde skolemester, toe hører och ti skolens personer med, daa hafver vi . . . unt, bevilget och tillat, at efterskrefne sogner, naar sededegnene, som nu ere, ved døden afgaar, maa herefter al tid vere och blifve til Hillerøds skolle, hvoraf di maa oppebere degnerenten; dog skal der gifvis synderlige acht paa, at til hver søndag och ellers andre hellige dage, naar gudstieniste skal forrettis, at der daa til hver sougen blifver dyctige personer

[1] med . . . bevilling, *er tilskrevet i K.*

fremskickede, som kand betiene presten och menigheden med sang och ungdommen i deris catechismo och børnelerdomb at informere och andet, hvis en degens embede vedkommer, at forrette; och maa di, som blifver siddendis i degnestaufnen, vere fri for ald kongelige landgilde, skat och tynge, for di al tid skal vare paa at ringe, naar behouf giøris; och hvor ingen degnestafn eller kirkelade er, maa lensmanden dertil forordinere en husmand, som sougnemendene kand opbygge et hus til, som och maa vere fri for skat, landgilde och tønge. Och ere disse efterskrefne sougner udi Frederichsborg len: Herløf, Lillerød, Liunge, Uggeløs, Giørløs, Skefvinge, Strøe, Ølsted[1], Liundbye, Tierrebye, Alsinderup och Grønholdt; udi Kronborg len: Asminderød, Karleboe och Blausterød sougner, hvilken degnerente i lige maade, som forbemelt er, retteligen skal uddelis af scholarcherne och skolemesteren, som di for gud och os vil forsvare.

6. Och dersom flere personer deraf kand underholdis, daa skal scholarcherne dertil magt hafve det til skolebørnene at uddiele, hvorpaa hvert aar skal giøris rictig regenskab och udi en bog indskrifvis, til hvem och hvorledis skoelens beneficia blifver uddelit.

7. Och hafver vi bevilget skolemesteren til hans ildebrand tiufve les ved aarligen och hver af hørerne tiufve les, som vor lensmand, den som nu er eller herefter kommendis vorder, dennom af Frederichsborgs lens skoufve maa lade bekomme.

8. Och skal voris hofpredickant och voris slotsprest ofte om aarit visitere udi skoelen och udi goed act hafve, at ungdommen flitteligen och vel udi deris lerdomb blifver forfremmed.

Och ville vi denne fundats udi alle sine ord och punkter fast och uryggeligen i alle maader holdet hafve,

[1] Ølsted, *er tilskrevet i K.*

bedendis och formanendis alle vore efterkommere, konninger udi Danmark, at di den udi lige maader ved mact holde, ei giørendis derudi nogen forhindring eller forvandling, icke heller tilstedendis nogen anden herudi noget at forandre skolens personer til skade, afbrek och forhindring, uden det kand ske til skolens forbedring, saa frembt di icke dermed ville opvecke imod dennom guds evigen hefn, vrede och formaledidelse och baade timelig och evig straf at forvente.

358.

1630 1. maj. (Glyckstad.) *Missive til lænsmændene i Danmark og Norge om, at de, da Hamborgerne sig ikke alene bevise modvillige og trodsige, men end også have begyndt at angribe os fjendlig, skulle arrestere alle Hamborger skibe og gods, hvor de kunne finde dem, sælge dem os til bedste og sende pengene efterhånden til København; i lige måde skulle de advare vore undersåtter om ikke at betale, hvad de skylde Hamborgere, men indtil videre beholde betalingen hos sig*[1].

Sæll. tegn. 24, 403.

[1] *Jfr. frdg. 1637 18. mars.*

359.

1630 19. juli. (Hafniæ.) *Missive til lænsmændene over alt Danmark om, at der, eftersom skovene i vore lande love godt* (ere vel teed) *til olden, aldeles ingen magre svin må udføres på fremmede steder; de, som herimod göre, skulle straffes som vore forbuds foragtere.*

Sæll. tegn. 24, 416.

360.

1630 24. juli. (Hafniæ.) *Missive til lænsmændene i Sælland og Fyn om, at ingen i en månedstid må komme over færgestederne eller andet steds uden*

pas fra Frans Rantzov, vor råd og statholder i København.

Sæll. tegn. 24, 417.

361.

1630 26. juli. (Hafniæ.) *Åb. brev om at vi, da der fast alle vegne skal være god ævne og forråd på fede varer, have overvejet denne lejlighed med vore Danmarkes riges råder og anset for godt igen*[1] *at tillade, at fede varer må udføres her af riget, dog vor og kronens told og rettighed hermed uforkrænket*[2].

Sæll. tegn. 24, 419.

[1] *Jfr. åb. brev 1629 3. novbr.* *Rigsråd og stændermøder 2, 230;*
[2] *Om brevets udstedelse, se Erslev:* *237.*

362.

1630 27. juli. (Hafniæ.) *Revers, meddelt adelen i Fyn, Sælland, Skåne, Låland og Falster, om, at vi, da vi have ladet proponere dem at ville bevillige os nogen hjælp, hvilken de og have samtykt at give med 50 speciedaler af hver gerust hest til rostjænesten, skönt de ikke vare dertil pligtige, love og bepligte os og vore efterkommere ikke ydermere at lade anmode ridderskabet og deres efterkommere om sådan hjælp og udlæg, ikke heller at regne denne deres undsætning for nogen pligt eller debito.*

Sæll. reg. 18, 497.

363.

1630 2. avg. (Hafniæ.) *Åb. brev om oprettelsen af Borreby birketing.*

Sæll. reg. 18, 503.

Vi hafve tillat och bevilget . . . Claus Daa til Borreby, vor raad, rigens admiral och befalingsmand paa vort slot Draxholm, at di bønder, som hand udi Tiereby, Tornborg och Hemmesøe sogner nu hafver liggendis, eller hvis hand eller hans arfvinger sig i forskrefne trende sogner herefter

vorder tilforhandlendis, skal svare til Borreby birketing dog vor skat, naar den paabiudis saa vel som och voris fadboder at føre, naar andre adelens tienere tilsigis, i alle maader uforkrenkit.

364.

1630 3. avg. (Hafniæ.) *Missive til Tage Thott, lænsmand på Sølvisborg, om at tilholde borgerne i Rønneby og Sølvisborg, hvor ingen byting skal holdes, straks at holde byting ligesom i andre byer her i riget.*

Skånske tegn. 5, 432.

365.

1630 10. septbr. (Gluckstad.) *Åb. brev til bønderne over alt Danmark undtagen Jylland om, at der til at aflægge vore lande og rigers gæld og anden nødtørft vil behøves en ansenlig sum penge, og at vi med vore Danmarkes riges råders råd have eragtet for godt at påbyde en almindelig landskat af dem som af andre undersåtter over bægge riger således, at hver 10 jordegne bønder skulle lægges i læg og give 40 rdlr. in specie, daleren beregnet til 6 sl. mrk.; hver 10 bønder, som ikke have frit jordegods, men have fæstet deres gårde og bruge avl, skulle lægges i læg og give 20 rdlr. in specie eller deres værd, og den rige skal hjælpe den fattige; hver smed, skomager, skrædder, murmester og møller, som bor på landsbyerne og bruger avl, skal give 2 rdlr. og de, som ikke bruge avl, 1 rdlr.; hver tjænestedreng, som tjæner for fuld lön, hvad heller han har kornsæd eller ikke, skal give 1½ rdlr., og den, som ikke tjæner for fuld lön, 3 rigsort, og hvor flere bönder bo på en gård, hvad heller det er jordeget gods eller fæstegods, så fremt de ellers bruge avl, skal hovedmanden, den bedste i gården, skrives for helt, de andre for indersterⁱ; ugedagsmænd, som bo*

[1] *Der bestemmes intet om störrelsen af indersters skat.*

for vore egne slotte, klostre eller gårde, skulle hver give 1 rdlr.; skatten skal være udgivet til st. Martini förstkommende i rigsdaler in specie eller anden gangbar mønt, beregnet hver daler til 6 mrk. danske, hvis de ikke derfor ville tiltales og straffes[1].

Sæll. tegn. 24, 436—37.

[1] *Bestemmelse om opkrævning fastsættes som i åb. brev 1629 1. oktbr. (no. 325) og om fritagelse som i åb. brev 1617 24. juni (no. 457).*

366.

1630 10. septbr. (Gluckstad.) *Åb. brev til bønderne i Jylland om udredelse af en almindelig landskat*[1].

Sæll. tegn. 24, 437—38.

[1] *Skattens störrelse fastsættes til det halve mod den, som bestemmes for det øvrige rige i brev s. d. (no. 365), med hvilket ovennævnte brev i øvrigt er enslydende.*

367.

1630 10. septbr. (Gluckstad.) *Åb. brev til købstæderne over bægge riger om, at der . . . (motivering som i no. 365) . . . eragtet for godt at besøge dem om en mulig hjælp i speciedaler eller 6 sl. mrk. for hver daler i god gangbar mønt*[1]*; disligeste skal hver tjænestedreng give 1 rdlr. eller dens værd så og købsvendene efter deres formue; pengene skulle til st. Martini förstkommende leveres deres lænsmænd.*

Sæll. tegn. 24, 438—39.

[1] *Listen over de enkelte købstæders skat meddeles i tillæg.*

368.

1630 10. septbr. (Gluckstad.) *Åb. brev til præsterne over al Danmark og Norge, undtagen Jylland, om, at der . . . (motivering som i no. 365) . . . for nødigt anset at besøge dem om en mulig hjælp således, at hver provst eller præst skal give 6 enkende rigsdaler in specie, seks slette mark for hver daler, og*

skal provsten i hvert herred[1] *ligne hjælpen, så at det går ligelig til og den rige hjælper den fattige; hjælpen skal leveres så betimelig, at superintendenterne kunne fremsende den*[2] *inden st. Martini förstkommende; dog skulle præsterne i Finmarken og Vardøhus læn være fri, da de ingen decimas have.*

Sæll. tegn. 26, 441—42.

[1] *På Gulland skulde skatten dog lignes af superintendenten og lænsmanden Jens Høg (Sæll. tegn. 24, 443).*

[2] *Fra Sælland til Klavs Daa, fra Fyn til Jørgen Brahe, fra Skåne, Gulland og Bornholm til Kristoffer Ulfeld.*

369.

1630 10. septbr. (Gluckstad.) *Åb. brev til kapitlerne i Danmark og Norge om, at de . . . (motivering som i no. 365) . . . til förstkommende Martini skulle udgive til os N.*[1] *rigsdaler in specie således, at hver udgiver af sit præbende efter, som han har oppebörsel og indkomst i kapitlet, og hjælpen fremsendes til Klavs Daa til Ravnstrup, vor råd og rigens admiral og embedsmand på Dragsholm.*

Sæll. tegn. 24, 442.

[1] *En liste over de enkelte kapitlers skat er ikke meddelt.*

370.

1630 16. oktbr. (Seigeberg.) *Missive til lænsmændene over alt Jylland om, at vort almindelige forbud mod korns udførsel*[1] *ikke skal forstås og udtolkes således, at der ikke må udføres korn fra Jylland til vore andre lande eller vort rige Norge*[2].

Jyske tegn. 8, 283.

[1] *Åb. brev 1629 3. novbr. — Spörgsmålet om forbudets ophævelse var under overvejelse i sommeren 1630, men ophævelsen besluttedes ikke, jfr. Erslev: Rigsråd og stændermøder 2, 254—60.*

[2] *I et postscriptum pålægges det lænsmændene, for at ingen skal udføre korn til forbudte steder, at lade optegne, hvor meget korn der udføres af hver havn, og hvilke, der udfører det, og siden tilholde disse at skaffe bevis for, hvor de have leveret samme korn, hvis de ikke ville stande til rette som vore mandaters modvillige overtrædere, jfr. missive 1630 6. decbr.*

371.

1630 21. novbr. (Hafniæ.) *Åb. brev til bønderne i Danmark, hvem de end tjæne, om at vi, da vi eragte det rådsomt at have vor skibsflåde, som er vore rigers störste defension, i god beredskab, og vi ikke vide middel og råd til at kunne udruste den nu på foråret, med mindre de komme os til hjælp med noget kød eller flæsk og gryn, med vort Danmarkes riges råds samtykke have for godt anset, at enhver jordegen bonde skal give os 1 lpund. kød eller flæsk og* $^1/_2$ *skp. gryn af hvad slags, bonden selv vil og bedst kan afstedkomme; hver fæstebonde, som sidder for fuld gård, halv så meget og hver halvefæstegårdsbonde fjærdeparten så meget, og den rige skal hjælpe den fattige; skatten skal være ude til förstkommende jul og af lænsmændene fremskikkes til vort provianthus i København*[1].

Sæll. tegn. 24, 453—54.

[1] *Fritagelse og opkrævning fastsættes som i åb. brev 1617 24. juni (no. 459), kun tales her ikke om skriverne. — Om brevets udstedelse, se Erslev: Rigsråd og stændermøder 2, 260—65.*

372.

1630 22. novbr. (—) *Åb. brev om fornyelse af åb. brev 1622 19. maj om ansættelse af vragere ved handelen med humle.*

Koncept i skikkelse af det originale åb. brev 1622 19. maj med påtegning om læsning på Malmøs byting 1622 og på Kalundborgs byting 1625 og om, at J. Kr. Kok fik ny bestilling 1630 22. novbr.

Sæll. reg. 18, 522 (kun titlen er indført med bemærkning om, at det ny brev var enslydende med det fra 1622).

373.

1630 6. decbr. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at vi, efterat det i lang tid ikke har været borgerskabet tilladt*[1] *at skænke vin ved deres brylluper, efter andragende fra borgemester og råd i København have stadfæstet følgende anordning, som de have vedtaget om*

[1] *Frdg. 1624 1. maj § 16.*

brylluper, dog at de endnu forklare, hvorvidt sådan udskænkning alene kan bruges til nødtørft og uden al overflod[1] *og indsende genpart heraf i vort kancelli og til vor statholder; og der i andre tilfælde end her bemældt forholdes efter recesserne og forordningerne under hoslagte vide.*

1. Ingen borgere kiøbmand eller fornemme handverksmand i Kiøbenhafn maa efter denne dag skenke vin til deris egen, deris børns eller neste venners brøllup, uden det sker med borgemester och raads skriftlig bevilling och tilladelse efter hver sin stand, condition och vilkaar.

2. Hvem vinen udi saa maader forløfvis at skenke, skal strax, naar han tilladelse bekommer, gifve 20 rdlr., halfparten til hans majestet och byen och halfparten til di fattige. Och skal samme vin skenkis til maadelighed uden ofverflod, och denne hans majestets bevilling icke vere aarsage til nogen ofverdaadighed, mens miere al ting skickeligen uden guds fortørnelse at skulle tilgaa.

3. Fordrister sig nogen til herefter hemmeligvis at skenke vin uden forlof, gifve todobbelt foruden di bøder, recessen[2] om formelder, och ellers alt andet med brøllupper forholdis efter recessens 69 artickel.

Sæll. reg. 18, 525.

Trykt herefter hos O. Nielsen: Københavns diplomatar. 3, 97—99.

[1] *En sådan forklaring synes at være givet tilstrækkelig i de stadfæstede artikler.*

[2] *Reces 1558.*

374.

1630 6. decbr. (Hafniæ.) *Missive til lænsmændene i Danmark, Jylland undtagen, om kontrol med, at forbudet mod kornudførsel ikke omgås.*

R: Sæll. tegn. 24, 460.

Eftersom vi vist forfare[1] adskillige sig at understa korn udi vort rige Danmark under den prætext at ind-

[1] *Anledningen var, at kongen havde erfaret, at der i Amsterdam var solgt bygmalt, som skulde være gjort i Køge og formodentlig var udført derfra under påskud af, at det skulde føres til kongens andre provinser eller til Norge; ved missive til Mogens Sehested 1630 21. oktbr. anordnedes i den anledning en undersøgelse (Sæll. tegn. 24, 449—50); undersøgelser på forskellige steder anordnedes endvidere ved missive 1631 31. jan. (a. st. 488).*

skibe, som de dermed fra en provincie til den anden eller och til vort rige Norge seigle ville, och det dog siden paa forbudne steder at udføre, daa bede vi dig och ville, at du herefter med største flid[1] optegne lader, ved hvem och hvor meget korn af hver hafn udi det len udføris, och dennom siden tilholder at føre bevis, hvor de samme korn den gandske last lefveret hafver, saafrempt de icke som vore mandaters ofvertredere ville stande til rette[2].

[1] *R tilf.:* antegne lader.

[2] *Jfr. postscriptum til missive 1630 16. oktbr.*

375.

1630 7. decbr. (Hafniæ.) *Missive til lænsmændene over alt Danmark om, at alle slæder skulle göres 2 sællandske alne mellem mederne*[1].

Sæll. tegn. 24, 461.

Vi bede dig och ville, at du der udi dit len tilholder borgeskabet och vognemendene saa vel som och vore och kronens, capitels och andre geistlige personer deris bønder och tienere, at de herefter giørrer deris sleder saa vide, at de ere tou sellanske alne imellom mederne, forskaffendis vore och kronens bønder dertil nødturftige tømber, saa vel som udi vielsen lader forandre slederne, som der paa lenet bruges, och det saaledis forordner, at samme sleder med det første kunde vorde saaledis ferdige och udi vielsen forandret, at de, naar føret blifver, bruges kunde, och dersom nogen sig herefter icke vil rette och forholle, at du dennom daa derfaare lader straffe, som ved bør, hvortil du och udi porterne skal lade holde et maal paa forskrefne vielse, hvormed porteren kand maale deris sleder och erfare, om de ere saa vide, som det sig bør, eller icke.

[1] *Jfr. missive 1632 13. febr.*

376.

1630 22. decbr. (Frederiksborg.) *Instruks for Gotfred Mickelsen som skriver på Bremerholm for vor købstad København*[1].

Sæll. reg. 18, 537—43.

[1] *Det er anset for unødvendigt her at indføre instruksens tekst.*

377.

1630 22. decbr. (Frederiksborg.) *Instruks for Jakob Jensen som tømmerskriver på Bremerholmen*[1].

Sæll. reg. 18, 535—36.

[1] *Det er anset for unødvendigt her at indføre instruksens tekst.*

378.

1630 30. decbr. (Fredriksborg.) *Åb. brev til kronens bønder, som tjene til Fredriksborg, om forbud mod at lade heste og kvæg komme ind i de lykker og marker i Fredriksborg læn, hvor kongens stod findes.*

Sæll. reg. 18, 545.

Eftersom vi komme udi forfaring, at mange af eder skal understaa sig til at slaa eders heste, fæ och kveg udi di lycker och marker der udi Frederiksborg len och udi eignen deromkring, som vi bruger til vor stod, hvilket kommer os til en merkelig skade, da paa det saadant udi tide kand afskaffis, hafver vi befalet denne brefviser Hendrik Ludvigsen Smid, at hand flitteligen skal gifve acht paa, at slet ingen heste, fæ eller kveg paa di steder indkommer, som vor stod er tilforordnit at verre paa, och dersom nogen understaar sig til efter denne dag nogen heste eller fæmon derudi at indeslaa, da skal hand hafve forbrut samme heste och fæmon til os och kronen.

379.

1630 30. decbr. (Frederiksborg.) *Missive til lænsmændene i Sælland og på Møn om at tilholde alle bønderne at hænge deres bøsser i kirkerne, så at de ikke beholde bøsser hjemme i husene, dog at de have*

låsene hjemme hos sig, på det at de kunne holde dem rene.

Sæll. tegn. 24, 473.

380.

1631 24. jan. (Hafniæ.) *Åb. brev om afholdelse af præstemode i Riber stift på onsdagen næst för 3. söndag i advent.*

R: Jyske tegn. 8, 300.
K: Koncept.
S: Sæll. tegn. 24, 484.
Trykt efter R i Ny kirkehist. saml. 6, 655.

Eftersom vi komme udi forfaring, hvorledis prestemodet udi Riber stift, som hidindtil sedvanligen pleier at holdis dominica tertia adventus udi vor kiøbsted Varde, skal bispen och presterne udi forskrefne stift megit besverligt och tungt falde formedelst de tilstaaende julefester och høitider, da paa det nu forbemelte sedvanlige prestemode och geistlige sager med dis støre flid kand herefter forrettis, hafve vi af vor synderlige gunst och naade unt, bevilget och tillat . . ., at forskrefne prestemode maa herefter holdis onsdagen, som indfalder nest for den tredie søndag udi advent.

381.

1631 25. jan. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at vi, efter at have overvejet den lejlighed med vort Danmarkes riges råd, ville have opgivet vort almindelige forbud mod udførsel af heste fra Jylland*[1], *da der nu skal være godt forråd på heste der i landet*[2].

Jyske tegn. 8, 300.

[1] *Åb. brev 1629 27. juni.* *Rigsråd og stændermøder 2, 269;*
[2] *Om brevets udstedelse, se Erslev:* *273.*

382.

1631 28. jan. (Hafniæ.) *Åb. brev om pålæg af en lastetold i 3 år til opførelse af huse til orlogsskibenes bådsmænd*[1].

R: Sæll. tegn. 24, 491—92.

Trykt hos Friis Edvarsen: Underretning om Skelskør, s. 481—83, efter kopi af en original udfærdigelse; efter R kos O. Nielsen: Københavns diplomatar. 5, 121—22.

Eftersom vi hafver betenkt den store skade och afbrek, som den gemene handel och søfart ja det gandske rige lider ofver den baadsmands udskrifvelse, som vi aarligen til rigens defension i denne selsomme tid uden nogen omgang foraarsages at giørre, at vi nu forbigaar den store bekaastning, som paa landet henger, naar samme udskrefne søefolk frembskickis, saa och at en stoer del af dennem, som saa udskrifves, allerede formedelst søfartens formindskelse fast udychtige och ubekvem ere rigens flode med at forsikre och endda befrychtes tid efter anden jo

[1] *Om brevets udstedelse, se Erslev: Rigsråd og stændermøder 2, 270; 274—76; Kristian IV.s egenhændige breve 2, 319. — S. å. 31. jan. udgik missive til lænsmændene i Danmark, hvori det, med motivering som i ovenstående brev, meddeltes, at kongen med rigens råd havde overvejet sagen og bestemt, at hver af kronens bønder og tjænere, som bo på de steder, hvor udskrivningen plejer at ske, og have seglation og bruge fiskeri, årlig skal give af hver helgård* $^1/_2$ *rdlr., af hver halvgård 1 ort, hver sejlende karl 1 rdlr. og hver tjænestedreng, som tjæner for fuld lön ved søkanten,* $^1/_2$ *rdlr.; at købstæderne i Danmark skulle give* $^1/_8$ *af deres* enfacht *skats beløb og hver tjænestedreng i købstæderne 1 ort, hver sejlingskarl 1 rdlr.; disse skulle dog forskånes, når ekstraordinarie skat påbydes og byerne udlægge den, da sådan forskånsel dog er byens nytte og fremtarv; lænsmændene skulde nu forhandle med bønderne på hine steder og med købstæderne, om de vilde være forskånede for bådsmænds udskrivning i freds- og fejdetid og derimod årlig udgive anførte afgift; på de steder, hvor almuen ikke vilde indgå herpå, skulde udskrivning ske som sædvanligt; herom skulde lænsmændene indskikke erklæringer i kancelliet med overslag over, hvor höjt pålæget kunde beløbe sig både på landsbyerne og i købstæderne. (Sæll. tegn. 24, 490—91; om missivets udstedelse, se Erslev: Rigsråd og stændermøder 2, 270; 274 f.)*

udychtigere at skulle befindes, serdelis efterdi det beste søfolk efterhaanden udaf rigerne for forbemelte udskrifnings frycht sig begifver, da hafver vi den leilighed med voris Danmarkes riges raad flittig och ofte ofverveiet och beraadslagit saa och paa middel tenkt, hvorledis nødvendig got søfolk kunde idelig underholdis och landet for den udskrifning saa vel i freds- som feidetid deremod forskaanes, och eftersom baadsmends fri vonung saadand merkelig befindis at kunde forfremme,

1. da hafver vi blant andet och med voris rigens raads raad och samptycke for got anset til saadand voningers opbyggelse udi nestfylgende trei aar at lade opberge ved voris tolder af alle skibe, kreier, skuder och ferger, som enten her udi vore riger och lande och underliggendis øer hiemme [ere] eller och rederne hafver paa de steder, som de hiemme hafver, aarlige af hver last, de drechtige ere, en half rixort, meden af fremmede, for hver gang de her udi riget laaser eller lader, en half rixort. Med dennem, som igiennem Belt och Øresund seigler och hermed icke ment ere, forholdes efter sedvanlig ordinantz, som nu i brug [er].

2. Och skulle borgemestere, raad och vore fougder vere tolderne herudinden beforderlig en rigtig designation, om hand dennem derom tilsigendis vorder, paa al indlendiske skibe, kreiere, skuder och ferger och deris lastes størelse at bekomme, endog vore toldere dog derforuden self dermed skulle hafve flittig indseende, som de achter at forsvare, och skulle de samme told opberge af de indlendiske til tou terminer, den første til st. Hansdag, den anden til nytaarsdag och strax den levere til N. N.

3. Af de fremmede skal der efter haanden anammes udi lige maader til tou terminer, nemblig til st. Hansdag och nytaarsdag, och saa lefveris til forskrefne N., som den siden til vor bygningsskrifver her ved vort slot

Kiøbinghafn skal frembskicke och skal for al saadand opbørsel serdelis regenskab giørres af de skibe och skuder, som paa landet holdis eller ankomme.

4. Hvor ingen toldere ere, skal vore lendsmend hver udi sit len lade forskrefne told opberge och til forskrefne terminer med sampt regenskab til forskrefne voris bygningsskrifvere her ved vort slot Kiøbenhafn forskicke.

383.

1631 28. jan. (Hafniæ.) *Åb. brev til købstæderne i Danmark og Norge om fornyelse af den 3-årige kontribution af indført salt og silkevarer til st. Annæ bros opførelse ved København*[1].

Sæll. tegn. 24, 486.

Trykt herefter med udeladelse af § 3 hos O. Nielsen: Københavns diplomatar. 5, 120—21.

Eftersom vi for got anset hafver en ny bygning ved st. Anne broe her for vor kiøbsted Kiøbenhafn at lade forferdige til voris skibsflodes, Holmens, tøighusets, slottens, byens och anden rigens defension och forsickering, och vi med voris Danmarkis riges raads bevilling och sambtycke hafver for nogen tid siden andordnet[2], at af nogle serdelis vare, som hid udi riget indføris, skulle til forskrefne bygnings fornødenhed gifves och contribueris udi trei aar, hvilke trei aar ere forbiganget och samme bygning icke derved kand forferdiges, da hafve vi endnu med voris Danmarkis riges raad[s] bevilning och sambtyk saaledis anordnet, at af efterskrefne vare, som her udi riget indføris, skal til forskrefne bygnings fornødenhed gifves och contribueris udi trei neste efterfølgende aare, fra dette vort brefs dato beregnet[3], saa som efterfølger:

[1] *Om brevets udstedelse, se Erslev: Rigsråd og stændermøder 2, 230; 240 jfr. Kristian IV.s egenhænd. breve 2, 265.*

[2] *Missive 1625 25. mars (no. 208).*

[3] *Af Erslev a. st. 230 opgives toldens varighed til »3 år til maj 1633«, hvori der må være indløbet en misforståelse.*

1. Af alt spansk och fransk salt, som hid i riget af nogen kiøbmend indføris, vere sig indlendiske eller udlendiske, skal gifves 4 skilling danske af hver tønde, dog adelen, hvis salt de selfver lader hente med kiøbmend, som salt for sig self icke føre, herfor forskaanede.

2. Sammeledis skal hver indlendiske kiøbmand, som nogen silkevare indføre, vere sig hvad det er, intet undertaget, gifve 6 pro cento och udlendiske 8 pro cento, disligeste och hver indlendiske kiøbmand, som klede indfører, gifver trei pro cento och udlendiske fire.

3. Ti bede vi och befalle vore lensmend, fogder, borgemestere, raadmend saa och toldere och alle, som hafver paa vore vegne at biude, at i flittige indseende hafver, at denne anordning efterkommis och forbemelte contribution af de forskrefne vare udgifves under tilbørlig straf.

384.

1631 2. febr. (paa vort slot Kiøbenhafn.) *Frdg. om adelens begravelser og bryllupper*[1].

Samtidigt tryk på 2 blade med: Forordning, *i overskriften.*

Desuden trykt samtidig på 2 blade med: Forordning, *i overskriften, og efter et af nævnte tryk hos Paus: Kgl. forordninger for Norge, s. 713—14, og Rørdam: Kirkelove 2, 182--83.*

Eftersom vi med voris udgangne reces[2] hafver forbudet til adelsbegrafvelser, gesteri eller maaltid at holdis oc gifvis, oc vore kiære tro undersaatter af adel nu hos os lader anholde, at dennem maa bevilgis it maaltid uden confect at gifve, derimod sig erbydendis den unyttige bekostning, som til bryllupper paa den store brudseng uforнøden spenderis oc anvendis, saa oc den dricken oc confect, som, før liget udbæris, pleier at anvendis, at afskaffe, da hafve vi med voris Danmarkis rigis raads raad oc samtycke for got anset:

[1] *Om forordningens udarbejdelse, se Erslev: Rigsråd og stændermøder 2, 265—67; 270; 273.*

[2] *Reces 1615 § 29.*

1. at den store brudseng herefter aldelis skal være afskaffed, hvorimod vi hafve bevilget oc tillat, at til adelsbegrafvelser maa herefter gifvis it maaltid, dog at til samme maaltid ei opbæris mere end otte, ti eller tolf retter i det høieste, ei heller nogen confect gifvis efter samme maltid. Derforuden skal ei heller nogen confect eller dricken maa frembæris, før liget udbæris. For det sidste, skal oc den usømmelig nattevagt och dricken i vaagestufven eller ofver liget være afskaffit.

2. Findis nogen herimod den store brudseng at hafve eller bekoste eller oc confect, før liget udbæris, eller oc confect efter det maaltid, som bevilligt er at gifve, eller oc ligvagtdricken at anstille eller anstille lade, da skal den hafve forbrut it tusinde daler til nest hosliggende hospital, hvilke penge vore lensmend skal være forplicted at krefve oc indfordre, hafvendis grandgifvelig indseende, at ingen blifver forskaanet, saafrembt de icke sielf ville samme penge udgifve.

385.

1631 9. febr. (Hafniæ.) *Frdg. om ordinarie bededage*[1].

R: Sæll. tegn. 24, 505—7.
T: Samtidigt tryk på to blade med: det fierde, *i custos på 1. side.*
S: Trykt samtidig på to blade med: milde, *i custos på 1. side.*
Trykt efter S hos Rørdam: Kirkelove 3, 185—89.

Eftersom gud udi sit hellige ord os sine børn och christne befaler at vere idelig udi bøn och paakaldelse icke alleniste hiemme udi voris huse, men endoch udi den offentlige christne kierkes forsambling, der baade voris egen nød andrage saa och ihukomme alle betrengde synderlig dennem, som ere af samme religion och sande gudsdyrkelse med os, daa efterdi vi ser skenbarligen for

[1] *Om forordningens udarbejdelse, se Erslev: Rigsråd og stændermøder 2, 270 og 273.*

øine, at efterad mand med de bededage, som hver ugedag udi guds menighed at holdis forordnede vare, somme steder hafver ophold icke alleniste adskillige udvaartis plager, mens det, som verre er, adskillige laster hos menniskene hafver tiltaget,

1. da hafver vi for raadsompt och christeligt anset som det eniste och beste raad mod al uleilighed samme ordinarie bededage igien udi guds sande frycht at optage och ved saadand gudelig øfvelse at anlange hos gud i vor herris Jesu Christi nafn:

Først at hand sit salige ord med de høiverdige sacramenter udi sin rette brug vilde beskerme; dernest voris fremfarne synder os naadige vilde forlade och self af faderlig godhed ledsage, hielpe och styrke os til en sand penitentze och omvendelse i Jesu Christo; for det tridie nerverende och ofverhengende plager afvende eller formilde; for det fierde fred och rolighed naadelig bevare; for det fembte voris betrengte medchristne miskundeligen bistaa, redde och hielpe och for det siste os alle och hver, hvad til dette och tilkommende lif nyttigt kunde vere, forlene.

2. Samme bededage skulle udi alle kiøbstederne i disse riger och lande hver uge om fredagen holdis af sognepresterne hver udi sin sognekierke med en bod- och bedringpredicken, bøn, sange och litanie, som der ellers udi almindelig bededage pleier at forholdes, hvorom hver superintendent udi sit stift skal giørre en visse andordning, hvorledis det skickeligt med al ting kand anstillis. Neste[1] søndag eller onsdag tilforn skal menigheden af predickestolen hver gang alvorligen paamindis, at de sig gudelig til saadand deris bøn och bedring med afhold, faste eller sparsommelighed efter hvers vilkaar berede och flitteligen och uforsømmet ydmygelig foruden al yppighed och pracht

[1] *Således RS; T forbig.:* Neste.

udi guds hus lade finde och det betimelig, saa den gandske menighed kunde vere tilstede, naar tienisten begyndis och psalmerne blifver siungne, och blifve tilhaabe, indtil litaniet blifver udsiunget, folkene berettede och velsignelsen var tilsagt, hvortil ochsaa øfrigheden paa hver sted skal hafve flittig och alvorlig indseende, som de for guds ansigt och os ville ansvare och vere bekiente.

3. Paa landsbyerne skulle saadanne bededage holdis udi alle hofvedsogne den første søgne onsdag udi hvert maanet och udi annexerne neste søgne onsdag efter hinanden och tienisten begyndis betimelig tid, det allerførste mueligt kand vere, saa at al saadand gudstieniste, før end nogen ting holdis, kand vorde endet. Vil och nogen enten af hofvedsogenet søge ochsaa til annexesognet eller och af annexesognet søge til hofvedsogenet til saadanne bededage, i synderlighed de, som af høivichtige aarsager icke tilforne hafve kundet vere til stede, det vere dennom frit faare. Och skal hver sogneprest neste syndag tilforne sognefolket alvorlig til samme bededagis gudelig begaaelse formaane och paaminde, som tilforne kiøbstederne belangende formelt er, och at di uforsømmeligen kommer til stede, som de for gud ville forsvare och icke af øfrigheden straffes som for anden helligbrøde, och er da her ochsaa det tilbørligt, at alle och enhver, som hafve tiener och undersatte nogen sted paa landet, de self alvorlig tilholde dennom samme deris bededage med gudelig flittighed at begaa och forrette och dennom ingenlunde derfra forhindre i nogen maade.

4. Texterne til samme predickerne kand enhver sogneprest tage af guds ord efter, som hand gudfrychtigen kand erachte best at tiene til denne sickere verden at drage fra synden och ondskab, och skal hver guds ords tiener mest predicke i sin menighed imod dricken, sveren, ny noder paa hofferdige klededragt och de synder, som hand ved

tilhørerne mest at vere tilbøielig til. Predicken skal och i synderlighed derhen stillis, at menigheden alvorligen føris til sinde først menniskene i denne siste onde verdens tid mere at høre guds ord af den sedvane end af den kierlighed, de hafve til at lære af guds ords hørelse, hvad de skulle tro och giørre, hvorfaare tilhørerne flittig skulle paamindis, at hvis de icke rette deris troe och lefver efter ordet, som for dennom predickis, at deris straf daa ville blifve støre paa den yderste dag end deris, som ordet aldrig hafver hørt eller haft; dernest at det er at befrychte, at ligesom guds rette, rene och salliggiørrende ord blifver i denne tid [tid] efter anden hele riger, lande och mange tusende mennisker betaget, forment och frarøfvet, at os den samme bedrøfvelig straf vil ofvergaa, med mindre vi taknemmeligen rette vort lif och lefnet efter guds ord, som os saa klarligen faarepredickis och forkyndis, hvilken jammer och straf gud dog naadeligen for Jesu Christi skyld afvende. For det tridie skulle alle och hver serdelis formanis sig udi handel och vandel, lefnet och ombgengelse mod deris jefnchristen fromme och mildeligen andstille, oprichtigen sig forholde och giørre sin fattige jefnchristen den del christeligt och billigt och som enhver self ynsker och gierne saa sig at vederfaris.

5. Den almindelige bøn, som disse forordnede dage skal brugis, skal vere den, som af bispen her udi vort land Seland til nestfølgende extraordinarie bededage forfattis efter, som tilforne i begyndelsen formeldet er.

6. Det skal aldelis vere forbøden, at ingen enten udi kiøbstederne eller paa landsbyerne maa gifves enten mad eller dricke til fuld maaltid, fast mindere enten brendevin eller nogen slags drik til nogen optappis, ei heller nogen kramboder obnis eller nogen kiøb och sal drifvis, før end denne gudstieniste er ofverstanden, och skal herhos ochsaa al den stund disse andordnede bededage holdis och be-

gaais udi disse riger och lande alle och hver formanis serdelis udi denne dyre tid i deris laug och sambkomst at holde sparsommelighed och maadelighed, saa gud ofver deris fylderie och ofverflødighed icke maa fortørnis.

7. Superintendenten[1] udi hver stift skal med flid hafve indseende, at presterne med tilbørlige gudelig devotion udi alt forbemelt giørre deris embede hver for sig, saa derudi ingen forsømmelse sker, som de ville andsvare och vere bekient. Skal ochsaa lensmendene alle vegne ved deris fougder och embitsmend saa ochsaa øfrigheden udi alle kiøbstederne hafve flittig tilsiun, at denne forordning stedse och al tid uforsømpt af alle och hver udi alle sogner blifver holdet och efterkommet, de modvillige, som andre til forargelse och sig self til forderfvelse herimod forsømmelig och gudsforachtelige sig lade befinde, med tilbørlige alvorlighed andre til exempel blifver straffet och ingen vorder forskaanet.

[1] *Se missive til bisperne 1631 24. febr., trykt hos Rørdam: Kirkelove 3, 189—90.*

386.

1631 10. febr. (Hafniæ.) *Missive til lænsmændene over al Danmark og Norge om udskrivning af bådsmænd*[1].

Sæll. tegn. 24, 497—99.

Til voris skibes udrystning behøfver vi en antal baadsmend och hafver for got anset efterskrefne baadsmend udi eders len at skal udskrifves, nemlig af vort land N. och af vor kiøbsted N.; ti bede vi eder och ville,

1[2]. at i self udi egen person och icke ved nogen eders tienere udtager forskrefne baadsmend och dennom udskrifver, som vi och kronen kand vere tient med, och at samme udskrefne baadsmend self och ingen anden i

[1] *Fortegnelse over de udskrevne bådsmænd meddeles i tillæg.*

[2] *Jfr. åb. brev 1630 [17.] febr. § 1.*

deris sted til paaske førstkommendis i det aller seniste uden nogen undskyldning hid til vort kiøbsted Kiøbenhafn frembkommer.

2[1]. Dog ville vi dennom, som deris egne skibe eller skibsparter hafver och ellers boesette borgere ere och deris borgelig nering och biering eller handverk drifve, saa och landboerne och bønderne, som for gaarder sidder och deraf giørre och udredde os och kronen deris rettighed, forskaanet hafve.

3[2]. Udi lige maader ville vi icke heller, at fra et skib mere end en skal udskrifves, saa frembt ellers andre ere at bekomme, och skal i god acht paagifve, at fougder och andre for deris egen seiglation eller anden brug det folk, som de self achter at hafve tieniste af, icke forsticker och befrier, medens at denne udskrifning sker uden al persons anseelse.

4. Och eftersom vi udi disse dage hafver ladet voris befalling[3] udgaa med voris undersatter at skulle handles, at de aarligen ville udgifve noget til baadsmends underholding, hvoremod de skulle forskaanes for udskrifning, och saadant saa snart icke kand settes udi verk, at voris flode nu i aar kunde derved forsiunis, saa ville vi dog, at i vore undersatter, hvor forskrefne baadsmend denne gang udskrifves skal, forsickre, at disse baadsmend, som nu udtages, deris løn skal dennom forbedris, naar forbemelte ordning, som vi nest Guds hielp formode, nu settes i verk.

[1] *Kilde: åb. brev 1630 [17.] febr. § 2.*

[2] *Kilde til dels: åb. brev 1630 [17.] febr. § 3.*

[3] *Missive 1631 31. jan., se ovfr. s. 526.*

387.

1631 24. febr. (Frederiksborg.) *Frdg. om tyvenögler og hovednögler.*

Sæll. tegn. 24, 505.

Samtidigt tryk på 1 blad og årstal: 1631.
Desuden trykt samtidig på 1 blad med årstal: 2631.

Eftersom vi forfare smidderne sig ofte at understaa hofvednøggel och ellers efter andre nøgle eller och di, i vox eftertrøgte ere, endoch for ringe och ubekiente folk at forferdige, da hafve vi med voris Danmarkis riges raads raad och sambtycke for got anset hermed at paabiude och befale,

1. at smidderne herefter ingen hofvednøgel giørre maa, uden alle lossene dennom dertil tilstillis eller och de vist vide, at det dens egne laaets ere, som samme hofvednøgel lader giøre, och er en vederheftig bosatte mand, ei heller nogen dirich, tyfvenøgel eller och nogen anden nyggel giørrer enten efter anden nyggel eller en, som i vox eller andet kand vere efterlignet.

2. Fordrister sig nogen smid herimod at giørre, da skal hand hafve forbrut sin trei mark for ulovlig nøgel och derforuden staa til rette, som ved bør.

388.

1631 4. mars. (Frederiksborg.) *Åb. brev om ret for borgerskabet i Helsingør til at handle frit på Ålborg fjord.*

Sæll. tegn. 24, 509.
Sæll. reg. 18, 567.

Eftersom borgerskabet udi vor kiøbsted Helsingør, som bruge deris handel til søes, sig for os hafve ladet beklage, hvorledis de imod deris privilegier och sedvaanlig brug skulle af borgeskabet udi vore kiøbsteder Viborg och Aalborg med arrest besverges och i andre maader forhindris paa deris handel udi Aalborg fiord, som de hidindtil nyt hafve, formedelst de ingen axeltorf der udi Helsingøer hafve, da ville vi naadigst saa och hermed alvorligen befalle borgerskabet udi Viborg och Aalborg saa vel som andre at lade forskrefne borgeskab udi

Helsingøer fri och ubehindret handle udi Aalborgfiord, hvor och ligesom de hidindtil handlet hafve, och dersom nogen herimod formener sig uret at vederfaris eller imod deris privilegier forurettis, da hafve de det for os at klage och lovligen stefne och siden gaaes derom, saa vit loug och ret medfører.

389.

1631 19. mars. (Frederiksborg.) *Missive til Mogens Gyldenstjerne, lænsmand på Varberg, om, at ingen må søge kirke eller kommunicere på Varberg slot uden de, som høre til slottet og garnisonen*[1].

Skånske tegn. 5, 457.

Eftersom os andragis, hvorledis der paa slottet skal komme adskillige personer der udi kirken at communicere oc gaa til guds bord, hvilke slottet intet vedkommer, da bede vi dig oc ville, at du indseende hafver, at ingen der samme steds opkommer at communicere eller der søge kirken uden de, som til slottet oc garnisonen hører oc der deris toug oc vagt forser, saa oc dennem, som deris dug oc disk der samme steds hafver, oc de andre deris kirke at søge, hvor de henhører.

[1] *Ved missive s. d. fik Mogens Gyldenstjerne tilladelse til, da der skal begive sig nogen misforstand mellem ham og slotspræsten, med hustru og börn at kommunicere hos en anden præst der i byen eller lænet eller og lade præsten eller kapellanen i byen göre tjæneste på slottet en søgnedag og så bruge en af dem, når hans lejlighed tilsiger det (a. st.).*

390.

1631 9. april. (Frederiksborg.) *Missive til Mogens Gyldenstjærne, lænsmand på Varberg slot, om Varberg garnisons ret til at bruge borgerlig næring i byen og pligt til at bære byens tynge.*

Skånske tegn. 5, 462.

Eftersom os adskillige anfordring oc klagemaal ofver en part guarnisonen udi vor kiøbsted Varbierg af menige

borgerskabet der samme steds ere forrekommen, hvorudinden vi deris besvering hafver betenkt, oc sligt at forrekomme erachte vi billigt,

1. at først enhver vore tiener, officerer eller gemen soldat, som der udi Varberg bruger kiøbmandskab, høkeri, tappen eller anden borgelig nering, hielper at bere borgelig tynge efter voris forordning, 1623[1] sist forleder derom udgangen er.

2. For det andet, at de, som hafve deris egen huse oc boelig, icke tager serviciepenge, efterdi de hafve dog huse oc i steden for servicepenge bruger grunden oc intet deraf giører eller gifver.

3. For det tridie, at en sergent oc corporal icke bekommer høire serviciepenge end andre soldater, efterdi hver dennem er ickon en person, som icke videre af det slags behøfver end andre. Belangende at de høire bestilling betiene, derfor er dennem deris tractement oc høiere.

4. For det fierde, belangendis lieutenanten, efterdi hand hafver hus oc voning paa slottet, eragtis icke billigt, at hand tager serviciepenge.

5. Dernest eftersom Varberg borgere sig ofver Kongsbek oc Falkenberg beklager, at de icke hielper med service efter commissarnis domb, da ville vi, at du dennem tilholder forskrefne vore commissariers domb at efterkomme.

6. For det siete skal du flittig indseende hafve, at ingen, som boe udi forstaden eller leiret, bruger nogen handel, tappen, herbergen eller anden deslige, mens de, som saadan brug oc nering søger, til byen sig begifver, oc at ingen der blifver besiddende.

Oc efterdi vi erachte gafnligt, at ingen udi forskrefne forstad eller leire skulle blifve boendis, mens til byen sig

[1] *Frdg. 1623 18. novbr. no. 96.*

begifve, ville vi, at du dig derom saa vel som om alt andet, hvis forberørt er, dig imod os med det forderligste erklerer oc samme din erklering udi vort cantzelie indskicker.

391.

1631 10. april. (Frederichsburg.) *Frdg. om de fattige i København.*

Sæll. reg. 18, 571—72.

Eftersom med guds den allermectigstis naadige hielp en ordinantz om fattige nu er berammit och derom forfattet nogle articler[1], som i di fattigis bog er indført, daa paa det saadan god ordning och skik med den samme gode naadige guds hielp och bistand fremdelis kand underholdis, hafver vi for got anset saadant fremdielis ved dette voris obne bref at fuldbyrde och stadfeste, som efterfølger:

1. Først skulle samme udi fattigbogen indførte artikler uryggelig holdis, med mindre biskopen, theologi och borgemestere och raad nødigt befunde noget derudi efter tidens omstende och fornødenhed at forandre och forbedre, hvilken deris forandring da och lige saa fult, som dette nu anordnet er, skal efterkommis indtil videre betenkende och forbedring.

2. Dernest da skal borgemestere och raad befalit vere med superintendentens och theologorum raad, naar noget tviflactigt indfalder saa och ellers, alvorligen holde ofver den fattigis ordinantz; forbemelte geistlige och

[1] Om de Fattiges Forhold oc Vnderholdning i Kiøbinghaffn. Prentet af Salomone Sartorio, Aar 1630. *Fire blade sign. Aj—Aiiij. Artiklerne fylde de 7 sider og ere daterede 8. mars 1630. Deres overvejende kirkelig-religiøse indhold forklares af, at de ere udarbejdede af biskoppen og de teologiske professorer i forbindelse med borgemestre og råd i København, se missive 1629 2. novbr. (Sæll. tegn. 24, 341, trykt hos O. Nielsen: Københavns diplomatarium. 5, 115), jfr. også § 1 ovenfor og missive 1631 22. mars (Sæll. tegn. 24, 390 og O. Nielsen a. st. 5, 117—18).*

borgemester och raad sampt sognepresterne efter kirke-ordinantzen skulle hver halfve aar en gang nemlig til Philippi Jacobi flitteligen ofverse regenskaberne, til hvilken tid det fulde aars regenskab skal sluttis och forhøris saa och om administrationen forspørgis; dernest Martini, til hvilken tid di allene om regenskabets tilstand hafve [at] forfare, saa och den gandske handels administration, om dermed forholdis efter di fattigis ordinantz, saa och, at hvis ofverblifver, uddielis til fattige, siuge och hungrige, rette husarme, om nogen kunde vere, endog denne for-ordning saa vel eller mere om dennom end løbebetlere ment er. Hvis och derofver af indkommen kand forblifve, det at anvendis til et pesthus capital eller underhold.

3. For det tredie skulle sognepresterne herforuden en dag hver uge troligen se til med, at al ting ret ad-ministreris och, hvor mangel findis, den angifve.

4. For det fierde, eftersom di fattige hafve en stor hofvitstoel, som och med guds hielp dagligen forøgis, daa skulle borgemestere och raad forordne en god from veder-heftig dannemand blant raadet, som derofver kand hafve omsorg, holde rigtig bog och tilse, at renten hver aar i det fulde regenskab kand indføris. Belangende hofvit-stoelen at udsette, daa efterdi byen staar derfore, hafver borgemester och raad den med kemmerne paa rente at udsette efter, som di vide at vere uden skade och som di self ville staa fore och svare til i alle maade.

5. For det femte, da skal der vere fire ofver-forstandere, som forbemelte administration skulle forestaa och med raad och daad vere hinanden bestandige, och blant andet skal den første holde den fulde regenskabs-bog, saa den, naar aaret er ude, kand strax redeligen frembvisis om den gandske handel med fuld indtegt och udgift, som det sig bør, och skal hand for saadan stor umag och tilsiun, som han skal hafve nogen sinde hver

ugedaug, bekomme til hver Philippi och Jacobi 200 speciedaler til en foræring, hvilken hand saaledis skal tage til tacke, paa det ingen skal veigre sig saadant at udstaae och intet derimod forvente sig.

6. Och paa det saadant dog icke skal blifve en altfor svart, skal hand al tid hafve til sig en erlig, forstandig och troe mand til husvert, som skal hafve fuld indseende med spinden, vefven och deslige til indtegt och udgift at føre, saa och med hvis andet di fattige til beste extraordinarie i huset indføris eller och kiøbis skal, saa och med extraordinarie almisse, som efter hver tids leilighed kunde vere fornøden at udgifve. Hans regenskab skal siden af nestbemelte ofverforstandere til bog anammis och indføris. Skal och samme husvert i lige maade foræris aarligen 200 speciedaler, dog hand vel ochsaa mere kunde fortiene, naar hand giør sligt med troe och flid, som det sig bør, och endoch med andet udi anammen och uddelen med ald beskedenhed agter di fattigis gafn och beste extraordinarie udi alle maader.

7. Skulle di tvende forbemelte hafve en god, troe, flittig skrifver, som di kunde bruge til ald fornødenhed och som di ville self svare dertil, som och skal hafve aarlig løn for sin daglig tieniste 100 speciedaler. Forbemelte tvende, ofverforstandere och husvert, skulle magt hafve stoderefogder hver ugedag noget at bevilge, hvilke di och sig skulle tage och udvelle saa och afsette, naar di icke giøre, hvad dem bør. Af dennom kunde di bevilge en en passelig løn som armisfogde(!) och en eller to noget ringere som hans svenne, hvilke di kunde bruge til execution, opsøgen, udspørgen och at forfare, hvad di, almisse opberger, sig ellers foretager, om di sunde eller siuge ere och deslige, som deris bestilling udkrefver.

8. Af di andre trei ofverforstandere skal en aarligen synderligen lade samle, hvad di fattige kunde bekomme

af skibene, som bekomme (!), item efter begrafvelser. Dernest skal en bestille, at di fremmede blifve och besøgte efter hver tids leilighed och di fattigis bysser icke blifver forsømte, ei heller hvis efter brøllupper kand bekommis. Den tridie skal tilligemed husverten hielpe til indkiøb, hvis fornøden er til forraad och fordel, som gafnligt vere kand och se til med di fattigis huse, som fornøden.

9. Di forige gamle eller underforstandere i sognerne skulle redeligen indkrefve hver quartal det, som gifvis saa rundeligen af sognemendene, och sligt med taflepengene indføre til daglig udgift saa vel som och hver quartals rest i kisten til husarmis fornødenhed och fremtarf, som det sig bør. Hertil skal sognepresterne saa vel formane och tilskynde disse underforstandere som deris sognemend, och skulle borgemestere och raad och holde herofver, som ved bør.

392.

1631 19. maj. (Glückstad.) *Åb. brev om, at vi, da nogle toldere forstå det borgerne i Flensborg givne privilegium på ikke at skulle udgive ydermere told end vore andre undersåtter*[1] *derhen, at deres vare skulle fortoldes ligesom de varer, som vore borgere føre ud af riget og til vor købstad Flensborg, og da vi i samme privilegium ikke holde vor købstad Flensborg for en fremmed købstad, men ville have dens indbyggere holdte så fri for bemældte tolds erlæggelse som vort riges indbyggere, når de handle eller skibe fra en købstad i riget til en anden, forbyde alle og hver at oppebære nogen told i så måde som forskrevet står af vore undersåtter i Flensborg.*

Jyske reg. 8, 293.
Koncept.

[1] *Åb. brev 1578 22. mars (no. 97).*

393.

1631 29. maj. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at fremmede og udenlandske kræmmere, som komme til København, herefter kun må stå på børsen her for slottet med deres vare og kram og intet andet sted. Hvis nogen gör herimod, skal han have forbrudt de varer, han har med at fare. Børsen skal oplades kl. 6—11 og kl. 1—8, hvortil skal forordnes en vis person*[1].

Sæll. reg. 18, 583.
Trykt herefter hos O. Nielsen: Københavns diplomatar. 3, 102.

[1] *Ved åb. brev 1634 26. novbr. ansættes en børs- og postmester ved børsen i København (O. Nielsen a. st. 137—38).*

394.

1631 21. juni. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at vi have undt Mariager at må bruge købmandshandel og vandel med køb og salg og anden borgerlig næring og købstadfrihed ligesom andre købstæder her i riget og særlig bruge sådanne privilegier som vor købstad Hobro, dog vor og kronens rettighed hermed uforkrænket med forbehold af vor ret til i fremtiden at göre forandring heri.*

Jyske reg. 8, 305.
Koncept.

395.

1631 22. juni. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at vi, da det foregives os, at vort forbud mod at tække huse i Mariager med stråtag skal være forbrændt i sidste ildebrand, på ny ville gentaget vort nævnte forbud; hver, herimod gör, skal tilbörlig straffes.*

Jyske reg. 8, 304.
Koncept.

396.

1631 24. juni[1]. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at vi, da der fast alle vegne her i riget skal være god ævne og*

[1] *Følgeskrivelsen til lænsmændene er i R dateret* 24. janvarii*(!), se a. st.*

forråd på malt og havre, have overvejet den lejlighed med vore Danmarkes riges råder og for godt anset at opgive vort almindelige forbud mod udførsel heraf[1], *dog vor og kronens rettighed hermed uforkrænket.*

R: Sæll. tegn. 24, 544.

[1] *Åb. brev 1629 3. novbr.*

397.

1631 26. juni. (Frederiksborg.) *Åb. brev om, at vi, da borgemester, råd og menige borgere i Mariager have andraget, at de besværes med hovning til vort kloster Mariager videre end de kunne udstå og andre købstæder her i riget udgive, have bevilget, at Mariager herefter skal være så vidt forskånet for hovning som vore andre købstæder uden alene i høhøsten, da de skulle göre, hvad vore befalingsmænd der på klostret pålægger dem, hvorimod de årlig skulle udgive så mange borgelejepenge, som Hobro plejer at udgive.*

Fyske reg. 8, 306.

Koneept.

Trykt i oversættelse i Dske. mag. 6, 282—83 og hos Hofman: Fundationer 3, 63.

398.

1631 9. juli. (Glückstad. *Åb. brev om, at borgere i Helsingør skulle have 14 dages varsel til landstinget.*

Sæll. reg. 18, 586.

Eftersom borgemester och raad saa vel som menige borgerskab udi vor kiøbsted Helsingøer for os hafver ladet berette, hvorledis de høieligen besvergis och ofverilis med hvis sager, di hafver til Siellandsfar landsting at forrette af den aarsage, at de fra forskrefne landsting saa vit ere abgelegen, saa di for tidsens korthed skyld neppelig hafver saa lang respit, at de did, naar besverlig reise indfalder, kand forreise deris sager med lovlige beviser

och documenter at forsvare, begierendis vi efter slig deris vilkor ville bevilge dennom 14 dags varsel til forskrefne landsting, da hafver vi af synderlig gunst och naade bevilget och tillat . . . forskrefne borgemester och raad saa och menige borgerskab udi forskrefne vor kiøbsted Helsingøer 14 dagis varsel til Siellandsfar lantsting, saa di herefter kand hafve lovlig respit udi deris sager at procedere.

399.

1631 22. juli. (Hafniæ.) *Åb. brev til bønderne i Danmark om, at der til at aflægge vore lande og rigers gæld og anden nødtørft behøves en ansenlig sum penge, og at vi derfor med vore Danmarkes riges råders råd have eragtet for godt at lade dem påbyde en almindelig landskat, som skal oppebæres således, at hver 10 jordegne bønder skulle lægges i læg og give 20 rdlr. in specie, daleren beregnet til 6 sl. mark; hver 10 bønder, som ikke have frit jordegods, men have fæstet deres gårde og bruge avl, skulle lægges i læg og give 10 rdlr. in specie eller deres værd, og den rige skal hjælpe den fattige; hver smed, skomager, skrædder, murmester og møller, som bor på landsbyerne og bruger avl, skal give 1 rdlr. og de, som ikke bruge avl, $^1/_2$ rdlr.; hver pebersvend skal give 1 enkende daler og hver husmand og indester $^1/_2$ dlr.; hver tjenestedreng, som tjæner for fuld lön, hvad heller han har kornsæd eller ikke, skal give $^1/_2$ rdlr. og den, som ikke tjæner for fuld lön, 1 rigsort; hvor flere bønder bo på en gård o. s. v. som i åb. brev 1617 24. juni (no. 457); ugedagsmændene, som bo for vore egne slotte, klostre eller gårde, skulle give $^1/_2$ rdlr.; skatten skal være udgivet til st. Martini førstkommende i rigsdaler in specie eller*

anden gangbar mønt, beregnet hver daler til 6 mark, hvis de ikke ville tiltales og straffes[1].

Sæll. tegn. 24, 547—48.

[1] *Bestemmelser om opkrævning fastsættes som i åb. brev 1629 1. oktbr., om fritagelse som i åb. brev 1617 24. juni (no. 457). — Om brevets udstedelse, se Erslev: Rigsråd og stændermøder 2, 278; 295; Kristian IV.s egenh. breve 2, 346.*

400.

1631 22. juli. (Hafniæ.) *Åb. brev til købstæderne over bægge rigerne . . . motivering som i no. 399 . . . om, at de skulle besøges om en mulig hjælp, hvortil de ere takserede for N.*[1] *speciedaler eller 6 slette mark for hver daler, hvorhos hver tjænestedreng skal give 1 rdlr. in specie eller dens værd og købsvendene mere og efter deres formue; pengene skulle sendes til deres lænsmænd til st. Martini førstkommende; den rige skal hjælpe den fattige, og ingen købsvende eller tjænestedrenge skulle forskånes, hvo de og tjæne; et mandtal over dem skal fremskikkes med kontributionen.*

R: Sæll. tegn. 24, 553 og 560—61.

[1] *Liste oves de enkelte købstæders skat er meddelt i tillæg.*

401.

1631 22. juli. (Hafniæ.) *Åb. brev til præsterne i Danmark og Norge . . . motivering som i no. 399 . . . om, at de skulle besøges om en mulig hjælp således, at hver præst skal give 4 enkende rigsdaler in specie eller 6 slette mark for hver daler*[1]*; provsterne skulle ligne hjælpen*[2] *således, at den rige hjælper den fattige; pengene*

[1] *Præsterne i Finmarken, som ingen decimas have, skulle forskånes, og de, som have decimas, skulle udgive efter, som de have formue til. — I brevet til præsterne på Gulland står skattesummen in blanco.*

[2] *På Gulland skulde dette besørges af superintendenten og lænsmanden, til hvilken sidste hjælpen skulde erlægges.*

skal være ude inden st. Martini dag förstkommende og leveres superintendenterne.

Sæll. tegn. 24, 554—55 og 559.

402.

1631 22. juli. (Hafniæ.) *Åb. brev til kapitlerne i Danmark og Norge ... motivering som i no. 399 ... om, at de skulle besøges om en mulig hjælp til st. Martini förstkommende således, at Roskilde kapittel giver 500 speciedaler til Hans Lindenov, Lunde kapittel 450 speciedaler til Kristoffer Ulfeld, Riber kapittel 300 speciedaler og Aars kapittel 350 speciedaler til Tønne Friis, Viborg kapittel 200 speciedaler til Knud Gyldenstjærne, kapitlerne i Oslo 150 speciedaler, Stavanger 50 speciedaler, Bergen 100 speciedaler og Trondhjem 100 speciedaler til Kristoffer Urne. De skulle selv lægge og ordne det således, at hver giver af sit præbende efter, som han har opbørsel i kapitlet.*

Sæll. tegn. 24, 558—59.

403.

1631 25. juli. (Friderichsburg.) *Åb. brev om, at vi, da der her i riget fast alle vegne skal være god ævne og forråd på korn, have med vore Danmarkes riges råder for godt anset at opgive vort almindelige forbud mod udførsel af alle hånde slags korn*[1], *dog vor og kronens rettighed hermed uforkrænket*[2].

Sæll. tegn. 24, 569.

[1] *Åb. brev 1629 3. novbr.* *Rigsråd og stændermøder 2, 279;*

[2] *Om brevets udstedelse, se Erslev:* *296—97.*

404.

1631 28. juli. (Frederiksborg.) *Åb. brev om, at borgerskabet i købstæderne på Bornholm, da det spanske saltkompagni igen er optaget, selv må lade hente salt og vin her i riget på de steder, de bedst*

kunne bekomme køb. Sammeledes må bønderne der på landet indtil videre sælge og købe med fremmede mellem Bartholomæi og Dionysii, som de gjorde, för end saltkompagniet blev oprettet, i synderlighed med danske og norske indbyggere, når de der ankomme.

Skånske reg. 5, 31.

405.

1631 25. avg. (Glykstad.) *Åb. brev om forbud for Sælland mod jagt og fiskeri på de steder, hvor man ikke har lod og del.*

Sæll. reg. 18, 594.
Samtidigt tryk på 1 blad.

Eftersom vi komme i forfaring, at endog recessen[1] udi det 67 och 68 artickel udtryckelig forbyder, at ingen maa jage eller fiske uden paa sit egit och der, som hand hafver lod och del, des uanset dog en del sig her udi vort land Sielland understaar deris jagtrettighed ofver deris grund och grentzer, och hvor di ingen lod och del hafve, at udstrecke af aarsage, at gierder och hegnet deris fæ paa samme steder fraa gresbed och vanding icke aflucker, daa paa det enhver sig for videre skade kand tage vare, hafver vi efter voris rigens raads betenkende for got anset alle och hver hermed at advare, at di sig fra di steders jagt och skytterie holde, hvor di sig icke lod och del til grunden kiender, med mindre di ville tiltalis och staa til rette, som loug och domb kand medføre.

[1] *Reces 1558.*

406.

1631 25. avg. (Glückstad.) *Frdg. om trætter, som forårsages af indfaldet i Jylland, om lån af delsvidner og indstævning af vidner til landsting i Jylland*[1].

R: Jyske reg. 8, 321.
O: Original udfærdigelse, dog uden kongens segl.

[1] *Om forordningens udarbejdelse, se Erslev: Rigsråd og stænder-møder 2, 279; 295; 298.*

S: Trykt samtidig på 2 blade med 21 linjer på 1. side.
T: Samtidigt tryk på 2 blade med 20 linjer på 1. side.

Eptersom vi forfarer retten der udi vort land Nørrejutland af atskillige aarsager udi denne tid af mange trettekierre at indvickelis och forvildis, da hafver vi dend leilighed med voris Danmarkis rigis raad ofverveiet och[1] betenkt och for got anset saadan en del at forekomme efterskrefne anordning at lade udgaae:

1. For ded første skulle alle hvis tretter, som formedelst fiendens indfald i Jylland forløber, inden aar och dag til landsting eller hos bisperne giøris anhengig och forfølgis; ellers[2] maa derpaa siden icke talis.

2. Dernest skal ingen maa laane nogen delsvinde til at spilde en anden sin ret, med mindre samme delsvinde fredløse eller ærrørige sager angaar. Saafrembt och nogen i rettergang beskyldis at vere fordelt och strax retter for sig mod de, hannem i dele hafve, da skal det[3] hannem for ærlige sager vere tillat och siden for hans skyld rettergangen icke spildis. Derforuden skal och ingen for ærlige sager fordelis, uden det efter lougen nafngifvis, hvor høigt mand lader fordele hannem.

3. For det sidste eptersom befindis, at mange vinder udi egen person ofte stefnis til landsting, uanset det icke af den vichtighed er, at nogen udi egen persone skulle derforre did besvergis, da skal herefter ingen udi egen person stefnis til landsting, med mindre de til hiembtinge icke hafde vundet eller villet vinde eller ded er ærrørige eller lifssager eller och landsdommerne selfver befinde det fornøden at vere, at vinderne i egen persone skulle forhøris.

[1] *OT forbig.:* och.
[2] *T:* eller.
[3] *Således ORS; T forbig.:* hannem i dele . . . det.

407.

1631 septbr. (. . . .) *Missive til Niels Krag og Erik Jul, landsdommere i Nörrejylland, om at flytte Nörrejyllands landsting til Holstebro på grund af sygdom.*

Jyske tegn. 8, 345.

Eftersom i os lader andrage en heftig bloedsoet at vere begynt der udi vor kiøbsted Viborg, hvilken er at befrychte videre skulle udspredis, med mindre landstinget derfra blifver forflyt, da ere vi tilfrids, at landstinget derfra til vor kiøbsted Holdstebroe maa forflyttis, indtil paa sygdommen der samme steds sker nogen forandring, hvilket i almuen der udi vort land Jylland hafver at til kiende gifve, paa det de sig derefter kunde vide at rette.

408.

1631 4. oktbr. (paa vort slot Nyekiøbing.) *Missive til alle bisperne om, da fru Sophia, vor kære fru moder, af gud er bortkaldet, straks at anordne i deres stifter, at alle klokker i alle kirker i købstæderne og på landsbyerne ringes hver dag fra klokken 12 til halvgåen ét, indtil begravelsen er overstået, og den dag, begravelsen holdes, den 14. novbr. förstkommende i Roskilde domkirke, fra klokken 10 indtil klokken 12*[1].

R: Sæll. tegn. 24, 591—92.
O: Orig. udfærdigelse til Fyns stift i Fyns bispearkiv.
Trykt efter O hos Rørdam: Kirkelove 2, 196—97.

[1] *Til bisperne i Fyn, Skåne og Sælland gjordes nogle særlige tilföjelser, og alle bisper fik et postskriptum, som her udelades.*

409.

1631 4. oktbr. (Nykiøbing.) *Åb. brev til menige riddermændsmænd og adel i Danmark om, at gud med nogle ugers sygdom har hjemsøgt og endelig til sig bortkaldt fru Sophia, vor kære fru moder, og at vi, eftersom hendes kærlighed har været dette kongeriges dronning*

og al tid været dette riges adel bevågen, ikke tvivle på, at vore tro undersåtter, synderlig af adel, drage med os et kristeligt medlidende, hvorfor vi bede dem, vor kære fru moder og os til ære, i dette efterfølgende år at klæde sig selv, deres folk og tjænere med sorte sörgeklæder og kapper.

Sæll. tegn. 24, 590.

410.

1631 4. oktbr. (Nykiøbing.) *Åb. brev til alle lænene om, at det i anledning af fru Sophias, vor kære fru moders, død over vort ganske rige skal være forbudt på et ganske års tid fra dette brevs dato at bruge noget spil; alle brylluper, barseler og værtskab skulle i den tid forrettes stille og uden spil, eftersom det vel anstår og bekvemmer sådan sörgelig tilstand.*

Sæll. tegn. 24, 592—93.

411.

1631 28. oktbr. (Hafniæ.) *Missive til lænsmændene om at oppebære den kontribution, som adelen*[1] *har bevilget os til dermed at betale et stykke gods, som vi have tilforhandlet os i vort fyrstendömme Slesvig, hvor vi vore lande til beskærmelse og forsikring agte at lade lægge en fæstning*[2]*, nemlig af hver gerust hest, de holder af deres jordegods, af adelen i Jylland til st. Johannes dag förstkommende 50 rdlr. in specie, af adelen i Sælland til påske förstkommende 40 rdlr. in specie, af adelen i Fyn, Lavind og Låland inden juleaften förstkommende 50 speciedaler og af adelen i Skåne til påske förstkommende 50 speciedaler; de skulle bevæge adelen i Sælland til lige som de andre at erlægge 50 rdlr. og, da vi skulle bruge pengene til förstkommende omslag, indfordre*

[1] *Jfr. revers 1631 22. novbr.*

[2] *Jfr. Erslev: Rigsråd og stændermøder 2, 278; 298.*

dem således, at de kunne leveres i vort renteri, såvidt mulig inden juleaften eller 8 dage för; til samme tid skulle de oppebære den hjælp, som købstæderne[1] *have udlovet dertil.*

Sæll. tegn. 24, 597—601.

[1] *Liste over de enkelte købstæders hjælp er meddelt i tillæg.*

412.

1631 28. oktbr. (Hafniæ.) *Missive til bisperne i Danmark om til juleaften i det seneste at indfordre den kontribution, som er udlovet os af præsterne til dermed at betale et stykke gods, som vi have tilforhandlet os i vort fyrstendömme Slesvig, og hvor vi agte at henlægge en fæstning vore lande til beskærmelse, således at hver præst i Sælland erlægger 6 speciedaler, i Skåne 6 speciedaler, undtagen på de steder, hvor mus have opædt kornet, i Halland, Bleking og Borringholm 4 speciedaler, i Fyns stift 6 speciedaler, i de jyske stifter og på Gulland 4 speciedaler. Kontributionen skal leveres fra Sællands stift på vort renteri, fra Skåne stift til Kristoffer Ulfeld, fra Fyns stift til Mogens Kaas, fra Ribe stift til hr. Albret Skel, fra Viborg stift til Knud Gyldenstjærne, fra Vendelbo stift til Otto Skel, fra Århus stift til Kristen Tomsen og fra Gulland til Jens Høg*[1].

Sæll. tegn. 24, 601.

[1] *Samtidig fik bisperne og de ovennævnte lænsmænd missive om to og to i forening at ligne kontributionen mellem præsterne (a. st. 602—3).*

413.

1631 22. novbr. (Hafniæ.) *Revers meddelt adelen i Danmark i anledning af, at den havde bevilget os en hjælp*[1] *til dermed at betale et stykke gods, som vi have tilforhandlet os i vort fyrstendömme Slesvig, og hvor vi agte at henlægge en fæstning, således at de af hver*

[1] *Jfr. missive 1631 28. oktbr.*

gerust hest, som de holder i rostjænesten, give os 50 speciedaler[1].

Sæll. reg. 18, 599.

[1] *Reversen udstedtes i sædvanlig formular, se revers 1630 27. juli.*

414.

1631 9. decbr. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at froprædiken i Odense må holdes i St. Knuds kirke og tolvprædiken i Gråbrødre kirke.*

R: Fynske reg. 3, 493—94.
O: Original udfærdigelse i Fyns bispearkiv.
Trykt efter O hos Rørdam: Kirkelove 3, 198—99.

Eptersom begeris, at froepredicken der udi vor kiøbsted Odense, som her til dags udi Graabrødre hafver verrit holdit, nu herepter for adskillige aarsager skyld maa holdis udi st. Knuds kierke, och i synderlighed efterdi evangelii forklaring til froepredicken udi Graabrødre, som er hospitalit, forhandlis, hvilket ochsaa blifver forhandlit udi siugstuen, och catechismi forklaring at blifve forhandlit udi st. Knuds kierke, saa de fattige icke kand komme til at høre catechismi forklaring, da hafver vi bevilgit, at froepredicken maa holdis udi st. Knuds kierke, hvor evangelii forklaring kand forhandlis, och tolfpredicken at holdis udi Graabrødre, hvor der kand forhandlis om catechismo och børnelerdom, och catechumeni udi st. Knuds sogn fra tolf och til det ringer til aftensang udi deris børnelerdom at institueris och ofverhøris, hvorepter enhver kand vide at hafve sig at rette.

415.

1632 10. jan. (Hafniæ.) *Missive til Frans Randzov, statholder i København og lænsmand på Møn, om, hvorledes der skal forholdes med handelen mellem borgerne i Stege og bønderne på Møn.*

Sæll. tegn. 25, 3—4.

Eftersom vi ere kommen udi forfaring om nogen dissention och uenighed, som vore undersatter paa vort land

Møen, borgeskabet udi vor kiøbsted Stege, saa vel som bønderne imellom ere af den aarsag, borgeskabet udi Stege formener bønderne der paa landet forplicht at vere icke paa nogen andre steder at maa deris korn, fæ, kveg eller hvis anden victualien, de kand hafve at selge, hendføre och selge end did paa axeltorfvet udi Stege, och der samme steds sig igien tilforhandle hummel, staal, salt och andet, hvis de til deris huses fornødenhed kand hafve i behof, hvorimod bønderne sig beklager borgerne der udi Stege icke at vere saa mange, ei heller saa formufvende, at di alle hvis vare udi korn, fæ, kveg och andet, landet aarligen med gifver, kand sig tilkiøbe och tilforhandle, ei heller der at vere saa megen vare til kiøbs at bekomme, som Møens lands indbyggere til deris husholding aarlig kand hafve fornøden, da efterdi de sig paa beggi sider paastøder adskillige forordninger och privilegier, som dennom skal vere til præjudicie, eragte vi for got, saadan uenighed at remedere, herefter vore undersatter paa vor land Møen at skal tilholdis, at bønderne der samme steds deris vare, som de aarligen kand hafve at selge och afhende, til Stege paa axeltorfvet samme steds henfører. Och hvis vare de der icke kand selge for den pris, de for deris vare anden steds her udi landet bekomme kunde, eller och icke kand der igien bekomme hvis vare, de til deris huses fornødenhed kand hafve i behof for den verd, som udi andre kiøbsteder, daa skal det stande dennom frit for at maa paa andre kiøbsteder her udi riget samme deris vare henføre och sig der igien andre fornøden vare til deris husbehof tilforhandle, dog saa at ingen bonde sig der udinden tilfordrister under nogen pretext noget at kiøbe eller selge andre til forprang, der nest at di ei udskiber nogen vare udi uloflige och forbøden hafner; i lige maader at de ei segler paa Tyskland med nogen anden vare end gammel heste, hopper och gammel kiør och

ingen vare igien derfra uden alleniste rede penge føre eller [sig] tilforhandle. Ti bede vi eder saa och hermed befale, at i tilholder vore undersatter der paa vort land Møen, at de sig udi alle maader, eftersom forskrefvet staar, retter och forholder.

416.

1632 12. jan. (paa vort slot Kiøbenhafn.) *Ordinans om toldens oppebørsel.*

T: Trykt samtidigt på 7 blade, signerede A—B iij med indholdsangivelser til de enkelte §§ i randen.

K: Koncept med enkelte af kansler Kr. Friis foretagne rettelser og tilföjelser, af hvilke nogle meddeles ndfr.

O: Original udfærdigelse, underskrevet af kongen, men uden indskudet i § 7, der altså först er blevet til, efter at kongen har billiget den øvrige tekst.

Trykt herefter hos Paus: Kongelige forordninger for Norge, s. 714—25.

Endoc atskillige tolder oc acciser nogen tid forleden hafve værit paalagde af den nød, som mand for øiene oc saa got som i hænderne haft hafve, til grentzers, festningers oc anden rigens defension, saa forfaris dog, at utilbørligen dermed paa fledste tolstæder omgaaes, hvor ved undersaatterne merkelig besvergis, i det den paalaugde told oc accise icke forslaar til det, den er beskicket, hvor ofver videre skat oc paaleg foraa[r]sagis til den udgift, for hvilken ingen omgang kand hafvis, hvorfor vi hafve værit foraarsagit denne ordinantze om tolden at lade udgaae, efter hvilken alle oc hver vedkommer under deris æd, troskab oc anden tilbørlig straf sig hafver at rette oc forholde.

1. En tolder oc en toldskrifver skal være paa de beste toldsteder. Toldere oc toldskrifvere skulle sættis af statholderen udi Kiøbenhafn, oc skulle hver dennem holde sin numererde bog, af lensmanden igiennem dragen oc forseigled, oc den ene icke vise den anden sin bog under sin æd, meget mindre dennem conferere, men

enhver skal hafve den i sit skab eller skrin vel forvarit. Saa frembt oc dennem eller nogen toldofficerer, forpactere eller deris tienere paa visse tolsteder trafic forbiudis, da skulle de holde sig derfra, med mindre de vilde staa til rette, som de utroligen tiene. Hvor visiterer anordnis, der holdis efter den instruction, hannem gifvis.

2. Samme toldofficerer forvalte oc accisen, item hvis til s. Annæ oc den ny bygning[1], saa oc baadsmænds boder[2] ved s. Annæ broe er forordnit; udi lige maade hvis told oc accise, som til guarnison oc defension udgifvis, oc skal hver slags told, kronens saa vel som commissariernis[3] især specificeris oc til regenskab for sig oc icke iblant hinanden føris, saa oc gifvis sær toldsedel paa kronens, s. Annæ oc baadsmends boders told oc accise, oc sær paa commissariernis told oc accise; befinde enten commissarier eller statholderen forbemelte toldofficerers utroskab, uflid eller udyctighed, da være statholder eller commissarierne, hvo det oc befinder, fri fore at afsætte samme toldofficerer oc en anden med samptlig raad oc vidskab i deris sted tilsætte.

For kronens tolds oppebergen giøris dennem løn efter umagen oc toldens leilighed.

For commissariernis tolds oppebergen skulle de niude til løn tre af hvert hundrede daler, som de oppeberge, tolderen oc toldskrifveren til jefne tovskifte[4]. Oc skal saadan toldofficerernis løn oc quota tagis af tolden, naar kisten obnis, oc saaledis til regenskab føris. For hver toldseddel skal gifvis af hver udlendiske skib, stort eller lidet, en orts daler; af hver indlendiske dansk eller norsk mersskibe, om de nogit føre, som de fortolde skulle, en half ort; af hver kreier otte skilling danske; af skuder,

[1] *Missive 1627 25. mars; åb. brev 1631 28. jan. (no. 383).*
[2] *Åb. brev 1631 28. jan. (no. 382).*
[3] *Frdg. 1625 3. febr. (no. 140) jfr. missive 1625 31. jull.*
[4] *T:* tonskiffte.

som fortolder, to skilling danske; norske oc underliggendis øers ferger oc baade gifve inted. Mere maa de icke oppeberge, med mindre de ville staae til rætte som de, deris bestilling icke efterkomme, som dennem er befalit.

Af toldseddelpenge tager tolderen en treding, toldskrifveren resten paa sig oc en dreng, oc skulle toldofficererne, som ingen borgerlig næring bruge, være i fredstid fri for borgerlig tynge, lige ved byens øfrighed, paa landit fri for egt oc arbeide.

3. Kommer varerne landverts, da gifve det strax an i porten, om port er paa byen, oc da følge en af vacten med samme gods til tolderen at fortoldis; er icke port paa staden, da drage sig dermed strax til tolderen oc giøre klart derfore. Udi lige maade komme[r] gods søeledis ind, da legge sig and paa steder ved bør, oc skal siden kiøbmand oc skipper strax angifve sig paa tolboden, sampt alt hvis de inde hafve. Understaar sig kiøbmand eller skipper at falle paa tolden oc vil gifve ringere en[d] toldrullen formelder, eller oc icke vil i hafnen indkomme, før hand om tolden hafver accorderit[1], den samme gifve ofver rette told endnu half told for toldsvig; samme ret er, om nogen tilbyder toldofficererne skenk, dennem at corrumpere; udi lige maade gifve sig en hver an, som vare landvarts udføre vil, saa vel som de bort seigle ville; understaar sig nogen gods, som landverts kommer, nogen sted at indføre, eller oc det søeverts kommer at opskive, før tolden er clarerit, hafve forbrut sine vare oc der foruden videre staa til rætte, som ved bør.

Drager skipperen af en hafn i en anden at lade eller kiøbslaa, giøre hver sted klart, oc naar hand i anden hafnd kommer, lefvere forige toldseddel fra sig oc tage ny toldseddel paa ald sind lading; dog skal den første seddel serdelis først indføris i den sidste for hver tolders

[1] Før . . . accorderit, *er tilskrevet i K af kansler Kr. Friis.*

regenskabs skyld, dog at tolderen i anden hafn acter skibets storlighed oc andet, som ved bør; merker h[an]d[1] uræt være fortoldet, da er hannem fri fore der ofver at holde, som uræt paa sin egen hafn vaar fortoldit.

4. Ingen, være sig toldofficerer oc de tolden administrere oc obberge, om dennem tilladis at handle, eller anden, hvo det oc er, maa fal sige eller falle paa nogen vare, før end de ere gandske fortollede oc skipper eller kiøbmand er udgangen af toldhusit oc komme[n][2] til deris skib eller staa[3] [paa][4] torfvit eller i it andet hus, den falsigende oc fallende, under den tiende pendinges fortabelse af prisen af alt det slags vare i skibet findis, som fallet eller forsagt er[5], hver sin andel oc tyfvende part af samme varis pris[6] at bøde.

5. Toldofficererne skulle [udi] god tid om morgenen oc eftermiddagen være paa tolboden eller paa det ordinarie sted, hvor tolden oppebergis, oc blifve paa toldstedit, saa lenge nogit er at forrette, oc der icke tilstede brendevin eller drickelaug. Samme oc ingen anden sted skulle skipperne i orden efter, som de ankomme til, clareris, tolseddelerne der regnis oc undertegnis oc skipperne strax tilstillis i alles nærværelse eller oc den, som vil eller skal visitere.

6. Toldofficererne skulle icke fortolde nogen forbudne vare, meden kiøbmanden advare oc afvise oc, saa vit mueligt er, forhindre, at ingen sig af uvidenhed forser eller forgriber, ei heller skulde de nogen contract med nogen indgaa om tolden, enten en summa derfor at opberge eller sielf de[n][7] for dennem erlegge eller dag der paa at gifve, medens de skulle den under deris æd uden

[1] *Således OK; T:* huad.
[2] *Således K; TO:* kommer.
[3] *KO forbig.:* staa.
[4] *Således K.*
[5] som ... er, *er tilskrevet i K af Kr. Friis.*
[6] oc ... pris, *er tilskrevet i K af Kr. Friis.*
[7] *Således K; OT:* der.

afkortning udi god gangbare guld- eller sølfmynt af udlendiske, medens af indlendiske udi gan[g]bar mynt (dog øxen told erleggis i enckende daler, som ske pleier) alt paa sædvonlige toldsteder oppeberge.

End hafver nogen forpacted tolden, bære den oc op i rede pendinge lige som forskrefvit staar, uden nogen contract, afkortning eller foræring under sin æd oc straf, som ved bør; udi lige maade forholdis, om nogen en part af tolden forpacter oc da tage sig sin anpart af tolden, naar kisten obnis oc icke førre.

7. Tolden skal udi toldofficerernis oc menige skipperis[1] nærværelse, strax den paa toldstedit er beregnit oc talt, udi samme sorter, den er oppebarit, i toldkisten nedkastis, hver udi sit rum, som efter formeldis. Oc[2] til kisten skal være tre laasse, lensmanden hafver nøgelen til en, tolderen til den anden, toldskrifveren til den tredie; ofve[n][3] paa toldkisten skulle være to hul, it hvor kronens, s. Annis oc baadsmændenis boders told[4], oc it hvor commisseriernis told[4] i sær leggis.

Belangende accisen, da skal den oc, strax den bekommes, i det rum neder leggis, hvor den heden hører; oc efter som en del vore undersaatter ere fri for accise, da, saa frembt den, som foraccisis skal, hafve[r][5] nøigactig richtige frisiseseddeler, skulle de hannem af tolderne lige ved rede penge god giøres oc kortes paa accisen; saa frembt oc nogen voris egen undersaatter deris vare selge til accise fri personer, siden de hafve udgifvet accisen oc af dennem richtige fri seddeler bekomme, da maa de, naar de fremdelis accisse betale skulde, samme seddeler levere i betalning for accisen, eller om de ei videre seigle oc handtere, inden toldkisten obnis, da skal dennem igien

[1] *Således K; OT:* skippernis.
[2] *OK forbig.:* oc.
[3] *Således OK; T:* ofver.
[4] *O har tilskrevet:* och accise.
[5] *Således O.*

gifves, naar den obnes, saa vit de med richtige seddeler bevise sig sisefri at hafve sold, siden de accisen udgifvet hafver. Belangende fremmede, da naar de med deris skibe ind komme, skulle de angifve, hvad de inde hafver, hvor paa en seddel formeldende, hvor høit accisen beløber, i toldkisten til efterretning indlegges skal; naar de siden udselge, da skulle de accisen betale, saa vit de med friseddeler icke bevise sig til accisefri folk at hafve afhendet, hvilken accise oc da strax skal i kisten ned kastis, som forbemelt er[1].

8. [2]Told oc acciseseddelerne skulle ofven paa numereris efter, som skibene ere ankomne til, oc ellers klarlig forfattis alle tal med fulde bogstafve[r], oc skal der udi først inføris dag oc datum; der nest skipperens eller kiøbmandens nafn oc hiemb; for det tredie skibbe[t]s nafn oc façon, være sig boiert, baad, kreier, mersskib eller andet; for det fierde skibets storlighed i lester tal; for det femte lasten, det inde hafver, vel specificerit; for det siette, hvor megit tolden eller accisen, efter som hvis om tolden her udi befalis oc om accisen er at forstaa[3], beløber sig for hver slags in specie; for det siufvende toldens eller accisen[s][4] summa med fulde bogstafve, oc skal samme toldseddel være med tolderens oc toldskrifverens haand oc segel under; end er det fri skib, som ingen told eller accise[5] gifver, da skal dog i toldofficerenis bog indføris, saa oc det regenskab i renteriet indleggis; samme skib oc skippers nafn oc hiem, item hveden oc hvort det her i rigit seigler, oc med it ord formeldis, hvad last det inde hafver, under dag oc datum til efterretning.

9. Ingen føring, spilase eller leckase skal videre got

[1] *Dette afsnit fra:* Belangende accisen, *er en tilföjelse på et særligt ark, som er underskrevet af kongen, og som hører til O.*

[2] *KO:* Toldseddelerne skulle.

[3] *KO forbig.:* eller accisen . . . forstaa.

[4] *KO forbig.:* eller accisen.

[5] *KO forbig.:* eller accise.

giøris, end toldrullen formelder, oc skal i toldseddelerne saa vel som i toldbøggerne oc regenskabi[t][1] alt, hvis i saa maade giøris, klarlig oc utvilactigen specificeris.

10. Toldskrifveren skal self eller ved sin dreng lade toldseddelen strax føre til tolfskrifverbogen, numererit lige ved den skipperen gifvis, med fulde bogstafver oc læse den op imod toldsedelen, som tolderen ser oc hører læse; tolderen fører oc gienparten af toldseddelen med fulde bogstafver paa pengene oc varernis sum i toldbogen; samme to bøgger skulle lefveris hos regenskabit.

Toldskrifveren giører regenskabit, extractvis indførende kiøbmands nafn oc nation, dag oc datum oc pengenis sum, referende sit regenskab hver post paa den numererede toldseddelbog, at de dis bedre kunde confereris, oc skulle summerne i tolderens saa vel som toldskrifverens bøgger oc regenskaber med fulde bogstafver indføris.

11. Kongens lensmand skal sielf eller oc ved sin visse vel betroede fuldmæctige, om hand for høi oc nødvendig forfald icke kand være tilstede, hvilket i den qvitantz, toldoffic[e]rerne faaer, skal specificeris, obne toldkisten med toldofficererne tvende gange[2] hvert aar, nembligen Philippi Jacobi oc Martini oc da telle, hvad penge i hvert rum findis oc pengenis sum antegne, den conferre med toldofficerernis regenskaber, pengene anamme oc paa forordnede steder fremskicke, saa oc gifve tolderen bevis, af sig oc samptlige toldofficererne undertegnit, hos regenskabit at legge, oc skal kongens lendsmand eller ombud, saa vel som visiteuren, være frit fore at bese tolderens eller toldskrifverens bog, naar dennem lyster.

12. Forser nogen skipper sig med fortolden eller oc ufrit for frit gods angifver, da hafver skipperen de af sig fortaugde oc svigactelig angifne vare oc sin skibspart forbrut. Udi lige maade ere de vare oc forbrut, som føris

[1] *Således KO; T:* regenskabis. [2] *Således KO; T:* gangen.

fra skibet, før det fortollis, eller til skibet, efter det er fortoldit; end findis forbudne vare, da være de forbrutte med [s]kipperens skibspart oc anden vilkorlig straf, som skipperen som kongens forbuds ofvertredere kand tilfindes, dog at alle steds den moderation med hver nationē[1] skipper oc folk holdis efter, som den danske oc norske nation hos dennem vederfaris efter rætten; ti vederfaris nogen disse uræt paa fremmede steder imod den landsorts loug, sedvane oc øfrigheds vilge, da klage sig det for øfrigheden, som samme sted raader, oc bør icke derfore nogen her andit at bevisis, end den del billigt er. Paa alle confiscationer skal tagis dom, oc skulle dommerne strax uden ophold eller lang opsettelse dømme, at skipperen expederis saa vit mueligt efter giesteræt, oc der ofver icke sinkis eller forhindris i sit markind oc reigse.

13. Besviger nogen indlendiskis tiener tolden oc hosbunden, før[2] det forfaris, sielf det aabenbarer oc ædlig rættigheden erlegger, da være hosbunden sageløs, oc tieneren straffis til vand oc brød, eller i jern[3] efter sagens leilighed, anseende oc at saadan indlendiske, som de deris æd oc troskab saa forgiætter, videre straf, end oc naar det efter haanden aabenbaris, verde ere, end de som icke med æd forplictede ere; staar oc til kongen, om saadanne videre skulle stedis blant de troe undersatter at handtere, tiene eller vandle.

14. Toldofficererne oc anden konge[n]s[4] ombud, naar tvifvel falder, skulle der om forfare; findis forseelse, da skulle toldofficererne strax varene angribe oc anholde, saa oc til ofverflod advare oc gifve kongens neste ombud høi eller laug det til kiende, som den skyldige strax skal være forplict at angribe oc anholde; findis kongens om-

[1] *KO:* nations.
[2] *T:* for.
[3] *T:* hern.
[4] *Således KO; T:* kongers.

buds forsømmelse, forhaling eller dulsmaal oc uvilge herudi, lide tiltale paa sin bods lod oc staae til rætte som kongens utroe tienere oc samme urictigheds medvidere; under lige straf skal hver oc en borger oc bonde være forplict toldofficererne oc visiteurerne at være følgactig til den fornøden samme urictigheds angribelse.

15. Ofverfalder den, som visiteris, eller oc nogen anden nogen toldofficerer eller anden visiterende med ubekvems nafn eller ord, hafve forbrud til hannem tvende 10 mark eller oc straffis paa kroppen, om hand icke hafver at betale; end følger haandgierning paa den visiterende eller nogen toldofficerer i oc for sin bestillings forretning, straffis derforuden som den, der anden byes øfrighed ofverfalder oc videre efter sagens leilighed.

16. Af de confiscationer oc bødder, som forbrydis, skal til kongen være forfalden en fierdepart, til de fattige en, oc en til dem, som visiterer eller angifver, toldofficerer eller anden, hvo det oc er, oc en fierdepart til byens øfrighed i kiøbstede[n][1]; paa landet tager kongen den gandske halfve part.

17. Paa smaa toldsteder, hvor allene toldere ere, der retter hand sig dog efter denne toldordning under straf, ved bør.

18. Døer nogen toldofficerer eller befindis, efter flittig lensmandens randsagning, utroe eller uflittig, da vare lensmanden statholderen strax derom oc midlertid ordin[ere][2] en anden, som sig oc paa videre besked efter disse artickeler skal rette. Blifver nogen toldofficerer siug, da bede hand strax en anden i sit sted, intil lensmanden, om hand langt fra haanden boer, den eller en anden i hands sted midlertid forordner, hvilke sig oc efter disse artikler skulle forholde; i lige maade forholdis, om lens-

[1] *Således KO; T:* kiøbsteder. [2] *Således KO; T:* ordinarie.

manden nogen toldofficerer forløfver en tid lang at forreigse.

Efterskrefne æd

skal tolderen oc toldskrifveren sverge kongens statholder i Kiøbenhafn, om de der fra forskickis, saa oc der foruden kongens lensmend, i hvis len hvert tolsted ligger, naar de dertil ere forordnede efter toldordningens formelding[1]:

Jeg N. N. lofver oc sverger at være kongelig majestat min allernaadigste herre huld oc tro, hands kongelig majestats beste vide oc ramme oc skade derimod af min yderste formue afverge; dernest skal jeg udi denne min tolder (toldskrifveris) bestilling med ald tro oc flid mig forholde, med ingen se igiennem fingre eller noget eftergifve nogen, meden tolden altsammen uden afkortning udi rede penge paa sin tilbørlig tid oc sted opberge, indtegne oc i kisten strax nedkaste, oc holde oprictig bog efter toldordningends formelding, oc ellers i alle maade forholde mig efter toldordinantzen oc toldrullerne oc som det sig en erlig, tolder (toldskrifver), [ei]gner[2], oc jeg for Gud allermæctigste oc kongelig majestat ved at forsvare oc være bekient, saa sant hielpe mig Gud oc hands hellige ord.

[1] *I K står denne sætning efter edsformularen, indledet med:* forskrefne.

[2] *Således K; T:* jegner.

417.

1632 12. jan. (paa vort slot Kiøbenhafn.) *Åb. brev om de mål, efter hvilke tolderne skulle beregne skibenes drægtighed.*

Trykt samtidigt på to blade.

Eftersom vel er at befrycte, at alle skippere icke skulle deris skibis last oc storlighed ret angifve, da paa det tolderne noget til efterretning kand hafve, efter hvilket de sig om skibits rette drectighed kunde paa det neste

forvisse, da hafve vi dennem efterskrefne maal paa skibe ladet til efterretning opsætte.

1. Et skib langt ofver stafn hundert foed, dybt tretten foed, bred tre oc tyfve foed, kand føre hundert rug læster, beregnit paa hver læst to oc tyfve tønder, oc af sild, smør, øl eller saadan vare, som i tønder packet ere, hundert læster, beregnit paa læsten tretten tønder.

2. Et skib langt ofver stafn halffemsindstiufve foed, dybt ellifve foed, bred to oc tiufve foed, kand føre halffemsindstyfve læster.

3. Et skib langt ofver stafn fire oc firesindstyfve foed, dybt ellifve foed et qvarter, bred to oc tyfve foed et qvarter, kand føre firesindstyfve rug læster, beregnit paa hver læst to oc tyfve tønder, oc af sild, smør eller saadan vare, beregnit paa læsten tretten tønder, firesindstyfve læster.

4. Et skib langt ofver stafn halffierdesindstyfve oc fire foed, dybt tolf foed, bred tyfve foed oc halfandet qvarter, kand føre halffierdesindstyfve rug læster, beregnit paa hver læst to oc tyfve tønder, oc af sild, smør, øl eller saadan vare, beregnit paa læsten tretten tønder, halffierdesindstyfve læster.

5. Et skib langt ofver stafn halffiersindstyfve foed, dybt halfellifte foed, bred it oc tiufve foed, kand føre tresindstiufve rug læster, beregnit læsten to oc tiufve tønder, oc af sild, smør, øl eller saadan vare, beregnit læsten tretten tønder, tresindstiufve læster.

6. Et skib langt ofver stafn fire oc tresindstiufve foed, dybt ti foed it qvarter, bred tyfve foed, kand føre halftresindstiufve rug læster, beregnit paa hver læst to oc tyfve tønder, oc af sild, smør, øl oc saadan vare, beregnit paa læsten tretten tønder, halftresindstyfve læster.

7. Et skib langt ofver stafn fire oc tresindstyfve

foed, dybt ni foed en half qvarter, bred 17 foed, kand føre fyrretiufve læster.

Efter forbemelte anvisning skulle tolderne forfare om de skibis, som hos dennem angifvis, deris storlighed, de under fyrretyfve læster ere; om tvifl paakomme, kunde de af søefarne lade sætte oc taxere, som ræt er.

418.

1632 13. jan. (Hafniæ.) *Åb. brev til bønderne over alt Danmark, hvem de end tjæne, om, at vi,* eftersom megen adskilligt gevalt icke alleniste fremmede, medens ochsaa vore egne undersatter paa vore och rigens strømme udi Vestersøen af Dyenkirker, Nederlender, Engelske, Fransoser och Tyrker vederfaren er, *agte at have en skibsflåde i beredskab vore riger og strömme til des större forsikring, og da vi ikke vide middel og råd til at kunne udbringe samme vor flåde ind på foråret, med mindre os kommes til hjælp med en del proviant, særdeles med flæsk og kød, have vi med Danmarkes riges råds samtykke for godt anset, at en helgård skal give 1 lisp. kød og* $^1/_2$ *lispd. flæsk; to halvegårde beregnes som en hel og en jordegen gård dobbelt så meget, og skal ingen være forskånet for samme madskat uden alene de, som sandfærdeligen med tingsvidner kunne bevise, at de ere så forarmede, at de intet kunne udgive, samt adelens egne ugedagsbønder*[2]*; skatten skal være udgiven inden förstkommende fastelavn, således at den rige hjælper den fattige.*

Sæll. tegn. 25, 7—8.

[1] *I brevene til Helsingborgs og Kristiansstads, de hallandske og blekingske læn blev tilföjet: eller og de så stor skade have lidt på deres sæd af mus i forgangne år.*

[2] *Med begrænsning som i åb. brev 16 ; bestemmelserne om opkrævning fastsættes ligesom her.*

419.

1632 23. jan. (Hafniæ.) *Åb. brev om udsættelse for uformuende borgere i Mariager med at teglhænge deres huse.*

Jyske reg. 8, 331.

Eptersom for nogen tid siden vort obne bref[1] til menige indbyggere udi vor kiøbsted Mariagger er udgangen anlangendis deris huse med tegel at skulle tecke, och vi forfarer en del af dennom icke at formaa, at di saa hastig kand bringe tegel til veie deris huse med at tecke af dend aarsag, deris formue blef dennom udi fiendens tid fratagen, och di er begierendis nogle aars respit derpaa at maa bekomme, da hafve vi bevilgit och tillat . . ., at di, som icke formaar saa hastig tegel til veie at bringe, maa udi ti aar vere forskaanit for stientag, och naar di ti aarsmaal ere forløbne, skal di vere tilforpligt deris huse med tegel at tecke och sig forholde efter voris forige bref, derom udgangen.

[1] *Åb. brev 1631 22. juni.*

420.

1632 13. febr. (Hafniæ.) *Missive til lænsmændene over alt Danmark om, at vi, da bønderne beklage sig over ikke at kunne afstedkomme at göre deres vogne*[1] *og slæder*[2] *i overensstemmelse med tidligere pålæg 2 alen i videlsen, ere tilfreds med, at de göre vognene mellem bægge inderkanterne af fjælene og slæderne mellem mederne 7 kvarter vide, hvortil de skulle hjælpe bønderne med vogntømmer; de skulle have alvorlig indseende med, at vogne og slæder blive holdte i overensstemmelse med det anførte.*

Sæll. tegn. 25, 19—20.

[1] *Missive 1616 12. juli, 13. juli (no. 435 og 436); 1617 6. avg. (no. 466 og 467), 8. avg., 2. decbr., 13. decbr.; 1620 21. febr.; 1621 12. febr.*

[2] *Missive 1630 7. decbr.; 1623 24. novbr.*

421.

1632 25. febr. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at Borreby-gård, som vi have bevilget Jørgen Hundorp til Rönne-holm, befalingsmand over Jerrested herred, at residere på, og som hidtil har ligget til Ingelsted herredsting, efter hans begæring herefter må ligge til Jerrested herredsting, hvortil den bekvemmeligst kan svare.*

Skånske reg. 5, 13.

422.

1632 8. april. (Otense.) *Åb. brev om, at det, da Johannes Hoberus, som har bekommet bevilling til at holde et apotek i Ålborg, har givet til kende, at der i byen skal findes dem, som fordriste sig til at holde fal det, som alene tilhører apoteket, og begæret at sådant må blive forbudt, hermed ville have forbudt, at nogen holder de varer fal, som alene tilhøre apoteket, dog hermed ikke ment speceri; hvis nogen betrædes at göre herimod, skal lænsmanden og borgemester og råd lade straffe derover, som ved bör.*

Jyske reg. 8, 338.

423.

1632 23. april. (Koldinghus.) *Missive til tolderne i Helsingør, Nyborg og Kærteminde om, at vore og kronens undersåtter, som bygge og bo i bægge rigerne i Danmark og Norge og underliggende øer og ankomme der for byen med skibe og gods, herefter må være forskånede for den sidst påbudte forhöjede store Øresundstold*[1].

Sæll. tegn. 25, 37.

[1] *Toldrulle 1629 22. mars (se tillæg).*

424.

1632 23. apr. (paa vort slot Koldinghus.) *Frdg. om arv.*

T: Trykt samtidig på 4 blade, signerede A—Aij.
O: Originaludfærdigelse med kongens underskrift og segl.
Desuden trykt samtidig på 3 blade, signerede A—Aij; efter et af de anførte tryk hos Paus: Kongelige forordninger for Norge, s. 731—34.

Eftersom loven om arf formelder, at børn træde udi deris foreldris sted udi de arfve, som falder efter fader oc moder, oc dog derimod dennem udelucker fra de arfve, som falder efter deris fader- oc moderbrødre oc systre, om de hafver andre fader- oc moderbrødre eller systre lefvende; i lige moder eftersom vi forfare den 52 artickel udi konnings Christiani 3., voris kiære her farfaders . . . reces[1] at foraarsage nogen tvifvel udi en del tilfelde, oc for det tredie eftersom os oc andragis, at den forordning[2], som vi nogen tid forleden om mindreaarige hafver ladet udgaa, saaledis misbrugis, at icke allene den lovlig brug, som de ofver atten aar ere, udi deris arfves anammelse ere tilberettigede, dennem betagis, meden end oc at dennem vergepenge efter den tid mod loven aftvingis, da hafve vi[3] med voris Danmarkis rigis raad forbemelte leiligheder[4] vel ofverveiet oc for christeligt oc billigt anset her om at skicke oc forordne . . . som efter følger.

[1] *Reces 1558.*
[2] *Frdg.*
[3] *O tilf.:* deslige leilighed.
[4] *O forbig. de sidste to ord.*

1. Saa lenge børn oc børnebørn ere til ned ad, arfve ei foreldre op ad.

2. Er ei børn eller børnebørn eller deris børn ned ad, da arfve fader; er ei fader til, da arfve moder oc sydskende oc sydskendebørn; ere de ei til, da arfve oldefædre.

3. Ti er nogen af sødskende død oc lader børn efter sig, da arfve de børn efter faders oc moders sydskende, lige som deris forældre lefvede, oc med deris forældris sødskinde, som igien lefve.

4. Brødere- oc systere-børn udlucke fader- oc moderbrødre, fader- oc moder-systre oc oldefædre.

5. Siden arfver hver, som den nest er i arfvetal.

6. Fader er ei skyldig at gifve sit barn noget i hende, saa lenge moder lefver; end gifver hand et barn noget, daa maa hand ei nechte det de andre; koster oc fader it sit barn reigse i fremmede lande eller och brøllup-udflye oc deslige, oc døer fader før, saa hand ei kand giøre de andre lige skel, som hannem tyckes oc ret er, da skulle samfrender tilgiøre de andre, saa vit billigt oc boen kand taale, oc saa at de oc faaer tillige maadelig frembtarf oc nodtørft.

7. Selger hosbonden hustruens jord, da tager hun eller hendis arfvinger, naar skifte staar, fyldist udleg i kiøbejord; er ei kiøbjord til, da i bondens egen jord eller oc i beste løsøre, om ei bondejord er, saa at deraf kand ske fyldist.

8. Selger hosbonde sin jord for penge oc boefe, da tager hand eller hans arfvinger, naar skifte staar, fyldeste derfor i kiøbejord; er ei kiøbejord, oc bonde hafver sold sin jord til sin oc sin hustrues kost eller fordel, da tager hand eller hans arfvinger fyldest i boefe, med mindre hans jord er sold af nød oc trang til begges lifs-underholdning, oc ingen stor formue siden i boen er ind-kommen; er ei boefe til, da hafve sig skade for hiem-gield, ti af hustruens jord fange de ei udleg. Selgis baade af hosbondes oc hustrues jord, da tage de vederlag i kiøbejord oc løsøre efter, som af hvers solt er.

9. Hustruen niuder half kiøbejord oc løsøre efter hosbonde, hvad heller hun hafver barn ved hannem eller icke; dog regnes det først for kiøbejord oc løsøre, som til ofvers er af kiøbejord eller løsøre, naar hosbond oc hustru eller deris arfvinger fyldest udleg for deris sold arfvejord faaet hafver.

Kilde til: Hustruen . . . icke, *er reces 1558 § 52.*

10. Den, atten vinter gammel er, anamme self sit

gods at faarestaa efter loven; ei gifves heller nogen vergepenge, hvilke allene skal forstaais, naar alle bekaastning, af godsit gaar oc besvering der paahenger, være sig folkeløn, rostieniste, skat oc alt andet, som af boen bør at udredis, først afkortes, af dennem, som atten vinter ere, dog den forordning om mindreaarige[1], saa vit hegten oc forlofvelse item skadelig ødselhed oc unyttige arfvejords afhendelse, hvortil oc alene den ment er, vedkommer, hermed uforkrenkit; ere de ofver 18 vinter oc uden lands, da gifve de ei heller vergepenge, meden vergen alene sin andvende bekaastning.

[1] *Frdg. 1619 1. juli (no. 534).*

425.

1632 23. apr. (paa vort slot Koldinghus.) *Frdg. om underpant i fast ejendom.*

T: Trykt samtidig på 2 blade, signerede A.
O: Original udfærdigelse med kongens underskrift og segl.

Eftersom vi forfare voris gode undersatter der med fast at graveris, at mangen, som betrengt er til pengelaan, icke kand bekomme forlofvere, kand ei heller uden sin største skade sit gods oc formufve til brugelig pant afstaa uden sin høieste besvering, da paa det baade de betrengde kunde her udi behielpis oc deris gods self niude, bruge oc beholde, dernest oc at de, som godvilligen uden forlofver[e][1] oc brugelig pant deris penge udlane, kunde vere forvisede derpaa oc uden skade, daa hafve vi den leilighed med voris Danmarkis rigis raad ofverveiet, oc ofver hvis vi allerede om pant forordnet hafve, end ydermere derom for gaat anset at forordne . . . som efter følger,

1. Hvo nogen jord, hus eller grund i pant setter oc lader det lese til herrids-, bye- eller birketing oc siden til samme landsting, hvor godset ligger, med vilkor, at den

[1] *Således O; T:* forlovern.

pantsettende det niuder, saa lenge hand gifver femb eller sex, om den, som pengene udfaar, icke vil nøies med den christelige oc billige rente, som recessen[1] tilsteder af hvert hundred, oc saa frembt parte[r]ne[2] ellers saa ens vorder, at den, pant tager, ei er mechtig sin penge at opskrifve, saa lenge hannem sin rettighed gifvis (dog skal her med icke vere forment, at en oc hver jo paa sedvanlige oc tilforne brugelige manner maa pantsette oc pant anamme); saadand pantrettighed gaar for al pant, om det end siden af den, det til underpant sat hafver, anden til brugelig pant opdragis, ti da treder den, vist underpart hafver, som forbemelt er, til sit pant oc anammer det uden videre proces eller indførsel; dog saa frembt den pantsettende icke rente rettigheden i rette tid udlegger, da maa oc panthafvenden træde til sit pant uden nogen indførsel oc som forbemeldet; begierer hand oc me[n]d, som sig det skal lefvere, de skulle nefnis hannem af tinge uden ophold; vil hand pantet afhende eller holde det til eie, da skal hand det til tinge tilbiude eieren at indløse inden to maaneder; [3]naar forsk[ref]ne[4] to maaneder ere forbit, da opkrefvis til landstinge, om det er adels gods, eller herris-, birke- eller byeting, om det borger- eller bondeeie er, mend, som det taxere skulle; løser eieren ei pantet inden to maaneds dag, efter det er taxeret[5], da selge eller beholde sig den, pantet hafver, det til [6]eiendommen oc sin resterende rettighed, sampt andvend bekostning forud oc levere resten eller des verd, hvilke[t] hannem lyster, til eiermanden, [eller nedsette den til tinge, om eiermanden][7] den ei vil anamme.

2. Hvo saadant underpant hafver, gaar for alle

[1] *Reces 1558 § 66.*
[2] *Således O.*
[3] *O:* siden opkrefvis til landstinge, om det.
[4] *T:* forskiene.
[5] *O forbig.:* efter det er taxeret.
[6] *O:* eiendomb oc tage sin resterende.
[7] *Således O; T forbig. ordene.*

creditorer oc skal først udløses; maa oc samme sin pantrettighed pantsette eller afhende naar oc til hvem, hannem lyster; oc skal en pantebog holdes til hver herrids- eller landsting oc enhver efterretning der af skriftelig gifvis, om det gods hannem tilbiudis til pant, anden tilforne til brugelig eller deslige, som forbemelt er, vist underpant sat er.

426.

1632 19. maj. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at alle og enhver, som betjæne skibene, arkeliet, Bremerholm, provianthuset, bryggeriet og vognstalden her for vort slot København, skulde holde kirken på Bremerholm for deres rette sognekirke der prædiken at høre, deres börn at lade døbe, altars sakramente at celebrere, ægteskab at indgå og andet, som ordinansen tilholder dem; ingen af Holmens sogns lig skulle begraves uden Nörreport, men alene i den ny kirkegård, som vi have givet Holmens sogn.*

Sæll. reg. 19, 19.

Trykt hos Hofman: Samling af fundationer 9, 332—3 og herefter hos Rørdam: Kirkelove 3, 204—5.

427.

1632 22. maj. (Friderichsburg.) *Missive til professorerne om ophævelse af forbudet mod at de, som studere, begive sig til Königsberg* (Kønsberg) *i Pröjsen*[1], *da vi erfare, at det jesuvitiske kollegium, som var beliggende ikke langt derfra i Brunsberg, hvorhen en del uformærket begav sig fra Königsberg* (Kønsberg), *ikke længere er der eller i den egn.*

R: Sæll. tegn. 25, 41.

O: Original udfærdigelse i universitetets arkiv.

Trykt efter O hos Rørdam: Kirkelove 3, 205—6.

[1] *Frdg. 1624 28. febr.*

428.

1632 7. juni. (Hafniæ.) *Åb. brev om stadfæstelse på åb. brev 1582 22. juli (no. 303) om ret for bønderne på Samsø til at indkøbe deres fornødenheder i Jylland.*

Sæll. reg. 19, 23.

429.

1632 23. juni. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at alle, indenlandske og udenlandske, købmænd, som ind- og udskibe deres varer, lade og losse på skibsbroen og bulværket ved vor købstad Ålborg, der skal være forfalden, hver til dennes reparation skulle give 1 rdlr. og de, der forhandle af deres varer, 1 dansk sysling; hermed dog ikke ment fiskerbåde og små vedskuder.*

Jyske reg. 8, 371.
Koncept.

430.

1632 23. juni. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at Holstebro marked for fremtiden må holdes 3. februar eller næste sögnedag i stedet for ved midfastetid.*

Jyske reg. 8, 371—72.
Koncept.

Eftersom borgemestere och raad udi vor kiøbsted Holdstebro os hafver ladet andrage, hvorledis megen uskickelighed sig til det markinde, som der samme steds omb midfastetider holdis, skal tildrage, i det indlendske saa vel som udlendske kiøbmend och synderlig de, som kiøbe heste, hopper och fovler, skal komme lang tid for dend sædvanlig markindsdag och opkiøbe paa landet deromkring, hvis heste, hopper och fovler de kand ofverkomme, och føre med sig ud af landet, borgerne der samme steds til icke ringe afbrek paa deris brug och handtering, begerendis, at vi ville bevilge, at det markinde, som hidindtil om midfastetider pleiede at holdis, herefter

dend tredie februarii eller och, omb daa markeder indfalder, neste søgne derefter maatte angaa, da hafve vi bevilget och tillat . . . saa och forordne, at samme markinde udi vor kiøbsted Holdstebro herefter til dend 3. februarii eller neste søgne skal angaa.

431.

1632 23. juni. (Hafniæ.) *Missive til David Lucht og Hans Pedersen, toldere i Sundet, om, at den forhöjede told, som nu senest er påbudt til Kronborgs bygning*[1], *må afskaffes den 10. juli förstkommende*[2].

Sæll. tegn. 25, 54—5.

[1] *Jfr. Erslev: Rigsråd og stændermøder 2, 230—31, 311.*

[2] *Om brevets udstedelse, se Erslev: Rigsråd og stændermøder 2, 329.*

432.

1632 26. juni. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at der efter begæring af borgemestre og råd i Korsør, for at de des bedre kunne komme til deres næring, herefter må holdes to markeder der i Korsør, nemlig Ægidii dag*[1] *og Feliciani dag*[2].

Sæll. reg. 19, 43.

[1] *1. september.*

[2] *20. oktober.*

433.

1632 27. juni. (Hafniæ.) *Åb. brev til bønderne i Danmark, hvem de end tjæne, om, at vi med vort Danmarkes riges råds råd og betænkende have anset for godt i denne sælsomme tids tilstand vore lande og riger til defension og forsikring at lade påbyde dem så vel som vore andre tro undersåtter over bægge riger en almindelig landskat således, at hver 10 jordegne bønder skulle lægges i læg og give os 40 rdlr. in specie eller deres værd, daleren beregnet til 6 slette mark; hver 10 bønder, som ikke have frit jordegods, men have fæstet deres gårde og bruge avl, skulle lægges i læg og give os 20 rdlr. eller*

deres værd og den rige hjælpe den fattige; hver smed, skomager, skrædder, murmester og møller, som bor på landsbyerne og bruger avl, skal give 2 rdlr. og de, som ikke bruge avl, 1 rdlr.; hver pebersvend skal give 2 enkende daler og hver husmand og indester 1 rdlr.; hver tjænestedreng, som tjæner for fuld lön, hvad heller han har kornsæd eller ikke, 1 rdlr. og den, som ikke tjæner for fuld lön, $^1/_2$ rdlr., og hvor flere bønder bo på en gård, hvad heller det er jordeget gods eller fæstegods, så fremt de ellers bruge avl, skal hovedmanden, den bedste i gården, skrives for helt og de andre for indester; ugedagsmænd, som bo for vore egne slotte, klostre og gårde, skulle give 1 rdlr.; skatten skal være ude inden Martini førstkommende i rigsdaler in specie eller anden gangbar mønt, hver daler beregnet til 6 mrk. danske, hvis de ikke derfor ville tiltales og straffes[1].

Sæll. tegn. 25, 58—60.

[1] *Bestemmelserne om opkrævning og fritagelse fastsættes som i åb. brev 1629 1. oktbr. (no. 325) med bemærkning om, at lænsmændene skulle stande kongen til rette, hvis nogen regnes for adelens ugedagsmænd, som ikke bör regnes derfor.*

434.

1632 27. juni. (Hafniæ.) *Åb. brev til købstæderne over bægge rigerne om, at vi med vort Danmarkes riges råds råd og betænkende i denne farlige tids tilstand have anset for godt at besøge dem om en mulig hjælp af N. speciedaler, 6 slette mark for hver daler i god gangbar mønt; deslige skal hver tjænestedreng i byerne give 1 rdlr. in specie og købsvende efter deres formue; pengene skulle fremsendes til lænsmændene til st. Martini førstkommende med rigtigt mandtal på købsvende og tjænestedrenge, således at den rige hjælper den fattige, og at ingens tjænestedrenge eller købsvende forskånes*[1].

Sæll. tegn. 25, 62—63.

[1] *Fortegnelse over de enkelte købstæders skat meddeles i tillæg.*

435.

1632 27. juni. (Hafniæ.) *Åb. brev til præsterne i Danmark og Norge om, at vi med vore Danmarkes riges råders råd og samtykke have anset for nødigt vore lande og riger til defension og forsikring i denne farlige tids tilstand at besøge dem om en mulig hjælp således, at hver sognepræst skal give os 8 enkende rigsdlr. in specie eller 6 slette mark for hver daler*[1] *til st. Martini förstkommende; provsten i hvert herred (!) skal ligne og jævne hjælpen mellem dem*[2]*, så at den rige hjælper den fattige, og skatten tilstilles superintendenterne*[3]*.*

Sæll. tegn. 25, 70—71 (Danmark), 67 (Norge), 71 Gulland.

[1] *I brevet til Tronhjem stift blev indført, at præsterne i Finmarken, som ingen decimas have, skulle forskånes og de, som have decimas, udgive efter deres formue.*

[2] *På Gulland skulde skatten lignes af superintendenten og lænsmanden Jens Høg.*

[3] *På Gulland til Jens Høg.*

436.

1632 27. juni. (Hafniæ.) *Åb. brev til kapitlerne i Danmark og Norge om, at vi med vore Danmarkes riges råders råd og samtykke have anset for nødigt vore lande og riger til defension og forsikring i denne farlige tids tilstand at besøge dem om en mulig hjælp til st. Martini förstkommende således, at de skulle udgive hver af sit præbende efter, som han har i kapitlet oppebørsel og indkomst, af kapitlet i Roskilde 1000 spdlr. at levere til Hans Lindenov, i Lund 900 spdlr. til Kristoffer Ulfeld, i Ribe 600 spdlr. til Tønne Friis, i Aars 700 spdlr. til Tønne Friis, i Viborg 400 spdlr. til Gabriel Kruse, i Oslo 300 rdlr., i Stavanger 100 rdlr., i Bergen 200 rdlr. og i Tronhjem 200 rdlr., alt til Kristoffer Ulfeld.*

Sæll. tegn. 25, 69—70.

437.

1632 29. juli. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at adelens lig må henstå tre uger over jorden.*

Sæll. reg 19, 48.
Original udfærdigelse med kongens underskrift.
Trykt samtidig på 1 blad med 2 ord i 3.sidste linje.
Desuden trykt samtidig på 1 blad med 4 ord i 3. sidste linje og hos Paus: Kgl. forordninger for Norge, s. 754.

Eftersom vore kiere tro undersotter af adel hos os hafver ladet anholde, vi ville bevilge, at naar nogen af adel ved døden afgaar, dens lig da udi trei ugger maa stande ubegrafvit, efterdi den hid indtil forordnede tid falder gandske kort, serdelis om vinter tide, daa hafver vi af saadan aarsag bevilget och tillat . . ., at adels lig herefter mue staa ofver jorden trei ugger, om nogen det af forbemelte aarsager er begierendis.

438.

1632 29. juli. (Hafniæ.) *Frdg. om forhöjelse af en del told og akcise*[1].

R: Sæll. reg. 19, 48.
O: Original udfærdigelse med kongens underskrift.
T: Trykt samtidig på 1 blad med 1 ord i næstsidste linje.
Desuden trykt samtidig på 1 blad med 3 ord i næstsidste linje, og efter et af de nævnte tryk hos Paus: Kgl. forordninger for Norge, s. 753 bis.

Eftersom vi erre komne udi forfaring atskillige forrige paabudne tolde och acciser til vore landers och rigers defension och des guarnisons fornødne udgifter icke at skulle kunde tilstrecke, daa hafve vi med Danmarkis rigis raads raad och betenkende for got anset och nødigt eragtet til saadanne nødvendige udgifter at stoppe och udrette, tolden och accisen ofver forrige told at forhøie och opsette paa fremmede øl, øledicke, heste och hopper udi saa maader, som efterfylger: først da skal gifvis af hver tønde fremmede øl, som indføris udi vore riger Danmark, Norge och underliggende øer och lande, ofver forrige

[1] *Om brevets udstedelse, se Erslev: Rigsråd etc. 2, 330 og 337.*

told en half daler in specie; dernest af hver tønde ø l-edicke en half daler in specie; i lige maade af hver hest eller [hoppe][1] ofver forrige told en rixort.

[1] *Således TO.*

439.

1632 29. juli. (Hafniæ.) *Frdg. om, at kongens indfødte søfolk, som opholde sig i fremmede lande, skulle pardoneres for mulige ærlige forseelser, når de atter ville nedsætte sig her i riget*[1].

Sæll. reg. 19, 48.

Trykt samtidig på 1 blad med 6 ord i 3. sidste linje.

Desuden trykt samtidig med 4 ord i 3. sidste linje og efter et af de nævnte tryk hos Paus: Kongelige forordninger for Norge, s. 755.

Eftersom vi forfare søefarten udi vore lande och riger stor mange[l] at lide paa gode dygtige søefolk, uanset paa fremmede steder stor mengde af skibsfolk, som vore indfødde undersotte erre, sig skal befinde, daa hafve vi med voris rigens raads raad och betenkende for got anset en och hver, som enten for erlig sag eller och, for di ere undvigte och løbne af voris tieniste, sig uden lands opholde, hermed saadan deris forseelse at perdonere och tilgifve, saa frembt de sig igien hiem i riget begifve och nedsette, och skulle di icke allene for hver mands tiltale for saadanne deris forseelser vere fri och umolesterit, meden och vere forvissede, at di icke, naar di hiemkomme, i voris tieniste skulle udskrifvis, hvilket vi en och hver ville hafve lofvet, tilsagt, saa och til efterretning hermet ladet forkynde och udgaa.

[1] *Om brevets udstedelse, se Erslev: Rigsråd etc. 2, 330 og 337.*

440.

1632 30. oktbr. (Hafniæ.) *Åb. brev om tolvprædikens afholdelse i Odense.*

Fynske reg. 3, 521.

A: Afskrift efter original udfærdigelse i Kallske saml. 4to. 471.

Trykt efter A hos Rørdam: Kirkelove 3, 222—23 med datum: 5. novbr.

Gud den allermechtigste til ære och menigheden til opbiugelse anser vi for got, at med predicken udi vor kiøbsted Odense skal forholdis, som efterfølger:

1. Fyrst skal superintendenten predicke tolfpredicken paa de trei høitidlige dage, juel, paaske och pinsdag, och disligest hver onsdag i faste efter, som hidindtil hafver verrit sedvanligt.

2. For det andit skal lector theologiæ predicke och forrette tolfpredicken ald fasten ofver fra esto mihi[1] til paaske, om søndagen och festerne annuntiationis[2] och skiertorsdag, som och hidindtil vis hafver verit.

3. For det tridie skal de 3 sogneprester med deris capellaner och de femb hører udi skolen hafve same tolfpredicken om søndagen aarit igiennom undtagen paa de store høitider.

4. For det fierde skal de tvende professores in gymnasio saa och rector och conrector skiftis til at predicke til tolf slet paa alle de andre høitider aarit igiennom, som erre anden och tredie juledag, nytaarsdag, epiphania[3], kyndelmisse, anden och tredie paaskedag, himmelfart, anden oc tredie pindsedag, st. Hans baptistæ dag[4], visitationis Mariæ[5], st. Michels dag[6] och alle helgens dag[7]; item paa de 3 høitidlige aften, juel-, paaske- och pindsaften til aftensang udi st. Knuds kierke, efterdi gymnasii fundats tilholder dem at skulle under tiden predicke.

[1] *Fastelavns söndag.*
[2] *25. mars.*
[3] *6. januar.*
[4] *24. juni.*
[5] *2. juli.*
[6] *29. septbr.*
[7] *1. novbr.*

441.

1632 22. novbr. (Hafniæ.) *Frdg. om øksentoldens forhöjelse*[1].

[1] *Om forordningens udarbejdelse, se Erslev: Rigsråd og stænder-møder 2, 279; 294; 360.*

Sæll. reg. 19, 59.
Original udfærdigelse med kongens underskrift og segl.
Trykt samtidig på 1 blad med 1 ord i 3.sidste linje.
Desuden trykt samtidig på 1 blad med 4 ord i 3.sidste linje.

Eftersom vi den i vore førstendomme Slesvig och Holstein paa øxen, som her ud af riget drifvis, opsatte dalers told hafver ladet falde och bevilget her efter ei videre at skulle igien paasettis, daa hafve vi med voris Danmarkis rigens raads raad och betenkende derimod for got anset øxentolden her udi riget igien at forhøie, saaledis at af hver oxe, som til lands eller vands uddrifvis eller udføris, en rixort ofver forrige told skal udgifvis, hvilken voris dertil forordnede toldere hafver at opberge och os saaledis til regenskab føre.

442.

1632 23. novbr. (Hafniæ.) *Åb. brev om stadfæstelse på borgemester og råds forordning om de fattiges penge i Odense udi sin mening som efterfølger:*

Borgemester och raad udi Odense giøre vitterligt, at daa efter guds byrd 1632 fredagen den 16. martii hafver voris gunstige her lensmand Henning Valkendorf til Glorup med os ladit denne gandske byes menighed paa raadhusit opfordre, at vi nogit visse om de fattige her i byen deris underholdning kunde forfatte, hvoraf di aarligen och al tid herefter, saa vit mueligt, kunde hafve deris underholdning, da hafver velbemelte goede mand geistligheden saa [och] 24 di fornembste af borgerskabit, som vare fuldmegtige paa de andre borgers vegne, samtykt, vedtagit och endelig udlofvit en visse penge til de fattigis underholding her same steds, som herefter al tid aarligen skal udgifve tilsammen in summa, med hvad geistligheden dertil gifver, tolf hundrede slette daler til tvende terminer, nemblig halfparten til hver paaske och den anden halfve part til hver st. Mickels dag til de fattigis forstandere at lefveris och borgerskabit al tid herefter til forskrefne terminer skyldig och plictig at verre dertil at udlegge, eftersom enhver deris formufve och leilighed aarligen udi redsel blifver taxerit. Dette saaledis, som forskrefvit

staar, paa hans maits. behag at verre sluttit, vedtagit och endelig udlofvid, hafver vi til vidnisbyrd ladit trøcke voris stads secret her neden forre. Actum Odense ut supra.

Fynske reg. 3, 522–23.

443.

1632 4. decbr. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at indbyggerne på Gulland må tage stævning over deres landsdommer hos lænsmanden, og om straf for den, som tager ubillig tærskelön.*

Skånske reg. 5, 69–70.

1. Eftersom vi erfare menigheden paa vort land Gulland dermed ofte høiligen at besveris, i det de nødis sig hid ned at begifve, naar de formene sig ved landsdommers domb vere fourettede, oc derofver stefning ere begierende, da hafve vi for got anset hermed at forordne, at vor befalingsmand samme steds skal oc mue udgifve stefning ofver landsdommer at møde for vore commissarier, som vi did til landet forordnendis vorder. . . .

2. I lige maader efter som vi forfare om den store uordning der paa landet, som af terskemend begaaes med ubillige terskeløn, da ville vi hermed strengeligen oc alvorligen hafve befalet, at ingen terskemend i det høieste til terskeløn skal maa opberge mere end hver fembte oc tiufvende tønde eller skeppe af hvis hand tersker oc giører langhalm af oc ellers vel flyer, mindre maa hver gifve, som de kunde forenis, paa deris egen kost eller uden. Tager nogen videre, da skal hand hafve forbrut samme terskeløn, de toe tredie parter til os och kronen, den tredie til den paaklagende, saa oc derforuden staae til rette efter sin formue, hvor ofver vor befalingsmand hafver at holde oc holde lade, oc en oc hver sig derefter at rette.

444.

1632 4. decbr. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at stævning over landsdommeren på Bornholm til kongens kommissærer må udtages hos lænsmanden*[1].

Skånske reg. 5, 69.

[1] *Brevets tekst er enslydende med no. 443 § 1.*

445.

1632 18. decbr. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at Ronneby borgerskab må købe fæ og kvæg i Sverige.*

Skånske reg. 5, 66.

Vi hafver tillat oc bevilget . . . borgerskabet udi vor købstet Rønnebye at maa kiøbe oc sig tilforhandle udi Sverig fæ oc kveg til at slagte oc det her udi riget oc paa andre steder, hvor dennem self got siunis. at maa selge oc forhandle; dog ville vi forskrefne borgerskab hermed alvorligen hafve forbødet ei at maa under denne pretext oc skin, imod voris forbud[1] for nogen tid siden om slagted kiød uden riget ei at maa udføres udganget, sig nogen fæ eller kveg udi voris riger oc lande købe oc tilforhandle, saa frembt de ei ville stande til rette oc straffis, som ved bør.

[1] *Der sigtes formodentlig til åb. brev 1629 3. novbr. (no. 338), som rigtignok taler om proviant i almindelighed.*

446.

1632 19. decbr. (Hafniæ.) *Instruks for Dirich Worm som skriver over den store smedie på Bremerholm*[1].

Sæll. reg. 19, 60.

[1] *Instruksen lyder ligesom den af 1624 11. mars for Anders Haar.*

447.

1633 21. jan. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at vi have bevilget Henrik Holk til Ravnholt, at denne hovedgård med grund og ejendom med Morreby og Kielle mølle*

herefter må være i Herrested birk, og at dette herefter må kaldes Ravnholt birk.

Fynske reg. 5, 1.

448.

1633 28. jan. (Hafniæ.) *Åb. brev til bønderne over alt Danmark om, at vi have eragtet for rådsomt i denne tids sælsomme tilstand at have vor krigsflåde i beredskab, vore riger og strömme til större forsikring, og da vi ikke vide middel og råd nu på foråret at kunne udbringe den uden hjælp med en andel korn, have vi med vore Danmarkes riges råders råd og samtykke anset for godt, at hver selvejerbonde skal give $^1/_6$ tde. rug og $^1/_3$ tde. byg; en fæstebonde, som sidder for hel gård, skal give $^1/_{12}$ tde. rug og $^1/_6$ tde. byg, og en halvgård halv så meget, og i denne skat skal ingen bonde, som har hel eller halv gård, forskånes uden adelens ugedagsbønder*[1] *og de, som med tingsvidne bevises at være ganske forarmede, hvad enten de ere kronens eller adelens tjænere; skatten skal være ude inden fastelavn förstkommende*[2]*; lænsmændene skulle lade dem skrive for kornskatten, så at den rige hjælper den fattige, og sende den*[3] *til vort provianthus her for vort slot København inden forskrevne tid*[4].

Sæll. tegn. 25, 145.

[1] *Med sædvanlig begrænsning under ansvar for lænsmændene som i åb. brev 1632 27. juni (no. 433).*

[2] *I brevene til Varberg, Halmstad, Lavholm og Kristianopel læn blev indført, at bønderne her, eftersom det i nogen tid har været sædvanligt, at de forskånes for halv skat, heller ikke skulle udgive mere end det halve af hin kornskat.*

[3] *Lænsmændene i Jylland, Gulland og Bornholm fik dog befaling om at sælge skattekornet så dyrt som lænens andet korn, da fragten vilde komme os höjt at koste, og kornet heller ikke kan komme i rette tid tilstede, hvorfor vi forårsages flåden at forsyne ved andre midler (a. st. 146).*

[4] *Om brevets udstedelse, se Erslev: Rigsråd og stændermøder 2, 339 og 341.*

449.

1633 4. febr. (Hafniæ.) *Åb. brev om malt- og ølakcisen i København.*

Sæll. reg. 19, 67.

Trykt herefter hos O. Nielsen: Københavns diplomatar. 3, 113.

Eftersom der begifver sig nogen irring och misforstand imellom voris toldere her udi vor kiøbsted Kiøbenhafn och brygerne her same steds anlangendis malt- och ølaccisis opbørsel, da hafve vi for got anset och det efter brygerne deris egen udbiudelse derom saaledis at lade forordne, at brygerne her udi Kiøbenhafn skal her efter af hver trei pund malt, de brygge, gifve os til accisse baade af øllit och maltit tilhaabe trei slette daller fire skilling danske och samme accisse voris tolder tilstille, och dersom de selger nogit øl til frie folk eller borgere til deris husis fornødenhed, da skal voris toldere afkorte dennom udi forskrefne accisse, saa vit vor forordning formelder.

450.

1633 5. febr. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at provstemodet for Vendsyssel herefter skal holdes i Ålborg.*

Jyske reg. 8, 397—98.

Eftersom menige provster udi Vendsyssel, Tye och Mors och Han herred hafver verit forandring begierendis paa stedet saa vel som tiden til deris provstemode for medfølgende ubeleiligheds skyld, da hafve vi for got anset, at samme provstemode, som hidindtil udi vor kiøbsted Hiøring hafver verrit holdet, skal herefter holdis i vor kiøbsted Aalborg, det første neste onsdag efter dominicam cantate[1] och det andet paa Dionysii dag[2].

[1] *4. söndag efter påske.* [2] *9. oktober.*

451.

1633 11. mars. (Hafniæ.) *Missive til Jokum Bek til Gladsakse om med flid at forfare, så og nogle af sit*

folk at udskikke på Amagerland, som kan give agt på, hvem der der skyder harer, i sær når herredage og slig forsamling holdes, og at forordne en dygtig person i huset ved porten for Kristianshavn, som kan give agt på, at ingen med bøsser kommer der igennem.

Sæll. tegn. 25, 137.
Koncept.

452.

1633 14. april. (Hafniæ.) *Åb. brev om afgift for et års tid af skibe, som indkomme til havnen ved København.*

Sæll. reg. 19, 103.
Trykt herefter hos O. Nielsen: Københavns diplomatar. 3, 115—16.

Eftersom borgemestere och raad udi vor kiøbsted Kiøbenhafn nu fore hafve byens hafne at lade rense och derfor begierit, vi ville bevilge, at de midlertid de paa hafnene lader arbeide, motte alligevel som andre kiøbsteder oppeberge efterskrefne penge af de for byen indkommende skibe, da hafve vi dennom det bevilgit paa it aars tid efter dette vort brefs dato at maa lade opberge, som efter følger: først af Danske, Norske och de af førstendommit indkommer ud af hver lest, skibit dregtigt er, hafnepenge 1 sk., bropenge 1 alb., fattigis penge $^1/_2$ alb., och af godsit udi penge beregnit af hver dalers verd $^1/_2$ sk.; dernest af Hollender och andre de unierde provintsers nationer af hver lest, skibit bær, 2 sk., fattigis penge 1 sk., broepenge 1 alb., Refshalstøndepenge 1 alb., och af godsit af en dallers verd $^1/_2$ sk.; af Engelsker, Skotter, Frandzoser, Spanier och Italiener af hver lest hafnepenge 12 sk., fattigis penge 1 sk., broepenge 1 alb., Refshalstøndepenge 1 alb., af godsit hver dalers verd $^1/_2$ sk.; ud af Svenske och Findlender bocken- eller Refshalstøndepenge af skibit, ihvor stort det er, 1 specie dlr., broepenge af hver lest, skibit er dregtigt, 1 sk. danske, fattigis penge 1 alb.; ud af Riga, Refvel, Narfven och

andre Liflendiske steder af lesten hafnepenge 5 sk., fattigis penge 1 sk., broepenge 1 alb., Refshalstønde penge 1 alb., och af hver dallers verd gots $^1/_2$ sk.; ud af Da[n]tziger och Kønsberger af lesten hafnepenge 6 sk., fattigis penge 1 sk., broepenge 1 alb., Refshalstøndepenge 1 alb., och af hver dallers værd gots $^1/_2$ sk.; ud af Lybsker af lesten hafnepenge 4 sk., fattigis penge $1^1/_2$ sk., broepenge 1 alb., Refshalstøndepenge 1 alb., och af alle slags gots i penge anslagen til accise af hver dallers værd $^1/_2$ sk.; ud af Kolbergiske, Stetinske, Wernemynder, Rodstocker, Treptiske, Straalsunder, Anklamer, Gribswalder och Wolgaster af hver lest skibit dregtig hafnepenge 4 sk., fattigis penge af hver lest romb udi skibit 1 sk., broepenge 1 alb., Refshalstøndepenge 1 alb., och af hver dallers værd gots $^1/_2$ sk., altsamment efter danske penge beregnit.

453.

1633 20. april. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at der herefter indtil videre alene må være fem badskærere i Malmø, hvorimod disse skulle være forpligtede at forsyne sig med nöjagtige og dygtige svende, så at der ingen tider der i byen eller på landet deromkring er nød for badskærere. Om deres vilkår ville vi videre anordne.*

Skånske reg. 5, 78.

454.

1633 22. juni. (Hafniæ.) *Åb. brev til bønderne i Danmark, hvem de end tjæne, om, at vi, da der til at aflægge vore landes og rigers gæld, behøves en ansenlig sum penge, med vort Danmarkes riges råds råd og betænkende have eragtet for rådsomt at påbyde en almindelig landskat over vore riger således, at hver 10 jordegne bønder skal lægges i læg og give os 20 rdlr. in specie, daleren beregnet til 6 sl. mark, og at hver 10 bønder, som ikke have frit jordegods, men have fæstet deres gårde*

og bruge avl, lægges i læg og give os 10 rdlr. eller deres værd, og den rige skal hjælpe den fattige; hver smed, skomager, skrædder, murmester og møller, som bor på landsbyerne og bruger avl, skal give 1 rdlr. og de, som ikke bruge avl, $^1/_2$ rdlr.; hver pebersvend skal give 1 enkende daler; hver gadehusmand eller indester, som sidder til huse hos bønderne og nærer sig hos dem af deres tjæneste, skal give 1 rigsort, dog skulle de være forskånet mod tingsvidne, hvis de befindes fattige; hver tjænestedreng, som tjæner for fuld lön, hvad heller han har kornsæd eller ikke, skal give os $^1/_2$ rdlr. og den, som ikke tjæner for fuld lön, 1 rigsort; hvor flere bønder bo på en gård o. s. v. som i no. 325; ugedagsmænd, som bo for vore egne slotte, klostre eller gårde, skulle hver give os $^1/_2$ rdlr. Skatten skal være udgivet til förstkommende Martini i rigsdaler in specie eller anden god mønt, hver daler beregnet til 6 mrk. danske, hvis de ikke derfor ville tiltales og straffes[1].

Sæll. tegn. 25, 167.

[1] *Bestemmelser om fritagelse som i åb. brev 1617 24. juni (no. 457), om opkrævning som i åb. brev 1629 1. oktbr. (no. 325), med bemærkning om, at skriveren ikke skal have penge for at skrive skatten. — Om brevets udstedelse, se Erslev: Rigsråd etc. 2, 363 og 367.*

455.

1633 22. juni. (Hafniæ.) *Åb. brev til købstæderne i Danmark om, at vi . . . med motivering som i no. 454 . . . med vort riges råds råd og betænkende have anset for godt at besøge dem om en mulig hjælp og ladet dem taksere for N. speciedaler*[1] *eller 6 slette mark for hver daler; desuden skal hver tjænestedreng give 1 rdlr. og købesvende mere og efter deres formue; pengene skulle sendes til deres lænsmænd til förstkommende Martini tilligemed et rigtigt mandtal.*

Sæll. tegn. 25, 170.

[1] *Liste over de enkelte købstæders skat meddeles i tillæg.*

456.

1633 22. juni. (Hafniæ.) *Åb. brev til kapitlerne i Danmark om, at vi . . . med motivering som i no. 454 . . . med vort Danmarkes riges råds råd og betænkende have eragtet for godt at besøge dem om en mulig hjælp, hvorfor vi begære, at de til st. Martini dag førstkommende ville udgive til os kapitlet i Roskilde 500 rdlr., i Lund 450 rdlr., i Ribe 300 rdlr., i Aars 350 rdlr. og i Viborg 200 rdlr. in specie og selv ordne det således, at hver udgiver efter, som han har præbende i kapitlet, og at hjælpen til hin tid bliver fremsendt til vort renteri.*

Sæll. tegn. 25, 171—72.

457.

1633 22. juni. (Hafniæ.) *Åb. brev til præsterne i Danmark om, at vi . . . med motivering som i no. 454 . . . med vore Danmarkes riges råders råd have eragtet for godt at lade dem påbyde en almindelig landskat i så måde, at hver sognepræst skal give os 4 enkende rigsdaler in specie eller 6 slette mark for hver daler; provsten i hvert herred skal ligne og jævne hjælpen mellem dem, så at den rige hjælper den fattige, og pengene skulle tilstilles superintendenten så tidlig, at han inden st. Martini dag kan levere dem på de ham befalede steder.*

Sæll. tegn. 25, 172—73.

458.

1633 1. juli. (Hafniæ.) *Åb. brev om stolestader i Viborg domkirke.*

Jyske reg. 8, 428.

Eftersom vi komme udi forfaring omb dend store uskickelighed, som findis med stolestader udi Viborg dombkirke, saa at enhver, som lyster, eddel saa vel som ueddel, dennem nogen formente rettighed til stolestader der udi kirken, som dog er en fri dombkirke, foruden

nogen louglig adkomb udaf capittelen tilholder, hvor udofver enhver lader sette sit stoel ind paa sin maner, nogle och staar gandske øde och paa fald, saa det for fremmede, gemenlig did hender at komme, saa vel som indbyggerne er skammeligt at se paa, och enddog menige capittel om forskrefne stolestader paa it maner och af nye kirkerne til sirat och prydelse lade giøre och indsette tilforne hafver bekommit voris befaling, saa er dog inted hidindtil blefven effectuerit, och det, som forvendes formedelst en part, som for er rørt, deris formente rettighed och en del formedelst dombkirkens ringe indkomst, da efterdi vi som en christen øfrighed med kirker och skoler bør at lade hafve en flittig inspection, at derudinden skickeligen och tilbørligen tilgaar, da hafve vi for got anset,

1. at capitulares hos Viborg dombkirke med det forderligste och uden ald forsømmelse skulle lade udtage de gamble stole der udi kirken och udaf nye och paa it maner lade giøre och indsette nye stole udi steden igen, och paa det dend bekostning icke skal komme dombkirken til altfor stoer skade och besværing, da skal efter denne dag for enhver persons stolestade udi kirken gifve[s] til feste och en kiendelse to rigsdaller och derpaa tage[s] bref af capittelet, och siden nyde de stader, hand fester for sig och sine arfvinger.

2. Dog naar nogen af dennem, festebrefvit paaliuder, ved døden afgaar, da skal det stolestade for samme afgift stedis och festis paa nye igen och anholdes deromb hos capittelet forinden aar och dag efter dends død, saafremt capittelet icke skal vere frit for at feste det til en anden.

3. Dog dersom nogen kunde findis, som udaf capittelet hafver nogen adkomb paa stolestader til en, to eller flere personer, och de endnu ere i lifve, da skal dennem udi de nye stole udvisis saa mange stader igen uden feste

och gifvis nyt bref, ellers skulle de gifve til feste to rigsdaller af hver persons stade, som for er rørt.

4. Och skal herudinden hafves flittig indseende, at karlene paa mandsiden och kvinderne paa kvindesiden stole udvises och icke staa iblant hverandre, som hidindtil hafver verret sket, hvorefter menige capittel udi Viborg dombkirke saa vel som och menige landsens indbyggere, eddel och ueddel, som udi Viborg dombkirke nogen rettighed til visse stolestader ere begierendis, dennem skulle hafve at rette och forholde.

459.

1633 12. juli. (Hafniæ.) *Missive til Henning Valkendorf, lænsmand på Odensegård, om, at hver af borgerskabet i Odense, når skat påbydes enten til os eller byen, ved sin ed skal bekende sin formue, og skatten sættes derefter, på det at al ting kan forholdes rigtig og kristelig.*

Fynske tegn. 4, 245.

460.

1633 17. juli. (Hafniæ.) *Åb. brev om privilegium for kapitlet og domkirken i Århus til,* lige ved andre capitler her udi vort rige Danmark, at maa nyde af des gods giesteri, sagfald, egt och arbeid och anden herlighed, som en stor part hidindtil er af nogle vore lensmend paa vore veigne blefven opbaaren; dog skal capittelstiennerne vere forpligted at tilhielpe at skibe korn til Aarhusgaard herefter saa vel som tilforn, naar behof giøris.

Jyske reg. 8, 437.

461.

1633 19. juli. (Hafniæ.) *Frdg. om forskellige forhold på Gulland.*

Skånske reg. 5, 90—91.

Eftersom os angifvis, hvorledis bønderne paa vort land Gulland fast skal beladis med gamble gields ankref, som de dog icke self, meden deris formend udi gaardene, de paaboe, skal hafve giort, oc for gaardenis nafn skyld, de iboer, skal tiltalis oc domb ofver dennem hendis; i lige maader at dennem af en del skrifvere, saa vel de endnu i tienisten ere, som de allerede afsatte, hvilke tilforne deris landgilde skal hafve optagit oc dennem derfor afskrefvit, skal giøris gammel restans, tiltalis oc fratagis, hvis de hafve, da hafve vi for got anset, at herefter saaledis forholdis skal,

1. at al restans, som det aar for bondens armod icke kand bekommis, aarlig aar skal clareris oc til tinge i bondens nervere forkyndis, oc skal ingen krefvis for en andens restans eller gield, uanset hand boer paa samme gaard, den gielden hafde giort tilforn, iboede, med mindre hand for hannem lofvit hafver.

2. Disligeste eftersom ridefogder, skrifvere oc dommere, naar nogen ved døden afgaar, skal for deris umage saa bor[t]tage, at tit oc ofte intet baade til gielderne oc arfvingerne skal blifve til ofvers, ville vi, at fogder eller skrifver icke skal indtrenge sig paa de fattigis oc andre arfveskifter, hvor de icke tilbedis, oc hvor de begieris at ofververe, skal de hafve for deris umage half eller hel enkende daler efter boens formue oc vitløftighed; skrifveren skal hafve af de fattige for hvert skifte fire skilling, af de formuende for hvert ark papir loulig skrefvit otte skilling, oc ofver alt en rixort; med videre udgift eller til nogen anden at forære skal ingen arfvinger besveris.

3. For det sidste, eftersom almuen paa landet undertiden skal pantis for saa megit talg, som dennem er forlagd at skulle selge, naar de det icke kunde til veie bringe, skal vor befalingsmand flittig indseende hafve, at ingen

herefter nødis til talg at selge, ei heller dennem paaleggis talg at selge, som det self ei hafve, oc at det kiøbis af dennem allene, det hafver.

462.

1633 20. juli. (Hafniæ.) *Åb. brev om erlæggelsen af havnepenge i Helsingør.*

Sæll. reg. 19, 143.

Eftersom vi hafver ladet sette brokar ved den hafn for vor kiøbsted Helsingør, da hafve vi for guod andset, at herefter skal udgifvis hafnepenge i saa maader, som efterfølger: Først skal hver skude eller skibe gifve af hver lest om sommeren to skilling dansk, och hver, som vil legge ofver om vinteren, skal gifve 4 skilling dansk; desligeste skal hver baad gifve om sommeren 1 søsling och om vinteren 1 skilling dansk, hvilke vore toldere udi Helsingør hafve at opberge och derfor regenskab at giøre.

463.

1633 20. juli. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at vi efter begæring af borgemestre og råd i Næstved have bevilget, at det marked, som hidtil er blevet holdt der i byen på Jacobi dag*[1]*, herefter må holdes st. Martini dag*[2]*.*

Sæll. reg. 19, 143.

[1] *Den 25. juli.* [2] *Den 11. novbr.*

464.

1633 23. oktbr. (paa vort slot Kiøbenhafn). *Åb. brev om, at det til rejser i Brabant er nødvendigt at have pas.*

R: Sæll. tegn. 25, 216—17.

T: Trykt samtidig på 1 blad med datum kursiv.

Eftersom vi udi visse forfaring ere komne, at hans kierlighed kongen af Spanien och dessen nederlendske regiering it deris obne bref hafver ladet publicere, hvor udi de under høi straf forbudet, at ingen, som ville reigse

paa Brabant eller andre de Nederlande, som under den brysselske regiering ere beliggende, mue tage deris vei igiennem Holland eller nogen de generalstater undergifne provincier, med mindre de fra infantinnen eller det brysselske hof pas hafve, da paa det en och hver vore gode undersatter, som udi Brabant eller de steder hafver at forreigse och forrette, sig kand vide for skade at tage vare, ville vi dennem hermed hafve advarit, at naar de blifve til sinds[1] paa Brabant at[2] forreigse, de da til Amsterdam eller anden steds mod grentsen sig kunde opholde, midlertid de voris resident, som vi til Bryssel hafve, derom kunde forstendige och ved hannem pas erlange efter, som hand derom voris befalning bekommet hafver.

[1] *T forbig.:* blifve til sinds. [2] *T:* ville.

465.

1633 24. oktbr. (Hafniæ.) *Åb. brev om forbud mod optagelse af spådomme i almanakerne.*

Sæll. reg. 19, 293.

Trykt samtidig på 1 blad med datum fraktur.

Desuden trykt samtidig på 1 blad med datum kursiv; efter et af de anførte tryk hos Rørdam: Kirkelove 3, 230—31.

Eftersom vi komme udi forfaring, hvorledis udi de almenacker, her udi riget tryckis, atskillige spaadom indsettis och spredis om adskillige particular tilfelde saa vel som och krig, orlog, dyrtid, pestilenst och anden guds den aller høiestes straf och ris, hvis aarsag af hans hillige ord uden saadan spaadomhandel noksom er bekiend, da saadan guds fortørnelse at forrekomme, ville vi hermed aldelis afskaffit och forbudet hafve,

1. at saadane calender herefter icke mere udi vore riger och lande mue skrifvis eller digtis, ei heller nogen bogtrycker deslige at maa trycke under tilbørlig straf.

2. Befalendis alle och enhver vore embitsmend, fogder,

bisper, giestlige, borgemestere och raad hermed indseende at hafve, som de for os ville andsvare.

466.

1633 24. oktbr. (Hafniæ.) *Instruks for Hans Markdanner til Søgård som kaptejn til skibs og vands og som øverste inspektor over tugt- og börnehuset i København, hvor han skal* hafve tilsiun och befaling och hafve flittig indseende med alle haande verker och daglønner saa vel som och med verkstederne och alle andre, som der arbieder, saa enhver med flid och troskab varer sit befalede arbeide, disligeste at enhver forføier sig paa arbeidet til den rette forordnede tid och klockeslet, saa at ingen sig fordrister fra sin gierning och sit arbeide at begifve for den rette ordinare och vedtagen time och klockeslet, saa och ingen arbeide lade begynde uden voris serdelis befaling, icke heller vinklerne, germacherne eller andet forandrer uden speciel befaling fra os och ellers sig forholde, som efterskrefvet staaer:

1—14 = *frdg. 1621 §§ 1—14 mutatis mutandis: fogden er* Peder Hendrigsen, *og i § 7 ligesom senere i § 25 står:* Jovis Pedersen.

15 = *frdg. 1621 § 15 med tilföjelse:* I lige maade skal och flitteligen udi acht hafvis, at intet af hvis vare, som i forbenefnte voris børnehus vorder forferdiget, maa selgis, men allene paa vort kledekammer eller anden steds, hvor vi det forordner, skal lefveris, och skal Jovis Pedersen tilligemed skrifveren holde bog paa ald, hvis forferdiget vorder, och hver lofverdag aften flittig optegne, hvad arbeide mesterne til skrifveren lefverer, hvilke tvende bøger Hans Marchdanner i det ringeste hver maanet skal imoed hver andre conferere saavel som och tilholde skrifveren, at hand aarligen med sit regendskab fremb kommer udi vort rentekammer.

16—21 = *frdg. 1621 §§ 16—21.*

22. Hver time, naer nogen mester, vere sig mandsperson eller kvindisperson, forsømmer, som di icke hafver forlof til, skal antegnis, och med mindre de beviser sig at hafve veret siug eller hafd anden forhindring, som dennem icke mueligt var at forbigaae, da skal dennem for hver time afkortis sex skilling danske.

23 = *frdg. 1621 § 23.*

24 = *frdg. 1621 § 24:* . . . gemen klede och siden frembtelis bruge deris haandverk for os eller hvem, deris arbeide behøfver.

25 = *frdg. 1621 § 25.*

26 *1. stykke* = *frdg. 1621 § 26 1. stykke.*

26 *2. stykke:* Hvis silkebaand och spundet garn der annammis och lefveris, det skal vor tuchthuesskrifver hafve i regenskab at udlefvere til mesterne det at forarbeide, hvilke hannem igen, hvis arbeide deraf forferdiget vorder, skal lefvere, och skal forskrefne skrifver hver uge, som forbemelt er, lefvere forskrefne Hans Markdanner flittig mandtal och specificering paa arbeidet, paa det forfaris kand, om arbeidet med saadan flid drifvis, som det sig bør.

27. *Denne § forbigås helt i R, men har formodentlig svaret til frdg. 1621 § 27.*

28 = *frdg. 1621 § 28, dog:* . . . vorder straffet, saa frembt fogden icke sielf . . . som dennom forleggis eller och saa frembt de udi deris moedvillighed blifve vardaftig med jern, fengsel . . . udi fogdens [och] kvindens nerverelse, som med dennem opsigt hafve, efter som frembtelis denom kand befalis.

29 = *frdg. 1621 § 29.*

30 = *frdg. 1621 § 30, dog i slutningen afviges i henseende til ugekosten således:* gryn $^1/_2$ otting, øl 1 fiering,

edicke $^1/_2$ pegel af 1 pot och $^1/_4$ pegel; senop $^1/_{17}$ af 1 otting.

Herudinden, efter som skrefvit staar, skal Hans Marchdanner hafve flittig indseende och hellers udi alle andre maader vide [och] ramme vort gafn och beste, som hand agter at forsvare, for hvilken hans villig och tro tienniste vi hafve bevilget at ville lade gifve hannem aarligen ofver ald til besoldning otte hundrede rixdaller in specie, och skal samme hans besoldning andgaae fra Michaelis sist forleden och saa forfølgis emeden och ald den stund, vi hannem udi samme vor tienniste agter at bruge.

R: Sæll. reg. 19, 166—75.

467.

1633 24. novbr. (Skanderborg.) *Åb. brev om, at der i Kalundborg, hvor der hidtil årlig er blevet holdt adskillige markeder uden gavn og fordel for borgerskabet eller bønderne deromkring, herefter alene skal holdes to markeder næste sögnedag efter st. Hans dag og st. Søvrens dag, som indfalder den 23. oktbr., eller næste sögnedag, om da helligdag indfalder, og skulle alle de andre markeder være afskaffede.*

Sæll. reg. 19, 201—2.

468.

1633 27. novbr. (Skanderborg.) *Åb. brev om, at der herefter hver uge om onsdagen må holdes akseltorv i Kalundborg ligesom i andre købstæder, og skulle bønderne i Ods og Skippinge herreder, så vidt som de pleje at afhænde deres varer i samme købstad, indføre dem hin dag på byens torv og ikke sælge noget deraf i forstaden; ej heller skal nogen i forstaden understå sig at købe med bonden, med mindre de derfor ville stande til rette som de, der göre forprang.*

Sæll. reg. 19, 202.

469.

1633 1. decbr. (Skanderborg.) *Åb. brev til borgerskabet i Mariager om, at dette, da lænsmanden på Mariager kloster har til kende givet, at det er bønderne der i lænet ganske besværligt i kornhøstens tid alene at forke og ind i laden at annamme klostrets korn, sammen med bønderne i kornhøstens tid skulle forke og indtage kornet i laden.*

Jyske reg. 8, 456.
Trykt i Danske mag. 6, 283–84.

470.

1633 1. decbr. (Skanderborg.) *Åb. brev om stadfæstelse på en ordinans om stolestader*[1] *i Mariager kirke, som her Mogens Kaas til Støvringgård, ridder, råd og embedsmand på Nyborg, har ladet göre, da han var forlænet med vort kloster Mariager.*

Jyske reg. 8, 455.
Trykt i Danske mag. 6, 241–50 efter original udfærdigelse.

[1] *Dennes tekst blev det i sin tid anset for unødvendigt at indføre i kancelliets registrant; den findes dog blandt koncepter til Jyske åbne breve og er trykt i Dsk. mag. a. st.*

471.

1633 1. decbr. (Skanderborg.) *Åb. brev om stadfæstelse på en af Gabriel Kruse til Hjuleberg, befalingsmand i Mariager kloster, på vore vegne forfattet anordning om kalkmålen*[1], paa det ald urichtighed en gang for alle dermed kunde blifve afskaffet, som hid indtil sked er, och vi saa vel som enhver, kalk behøfver at

[1] *I følge Gabriel Kruses tekst, som ligger ved konceptet til ovenstående tekst og er dateret 1633 20. mars, havde der fundet misligheder sted* »med kalkmaallit for den øster side af Marriagers fjord och land vid kalkofnene imellom kalkbrænderne och skibsfolket och dennom, som kalk selger och kiøber och des handtering drifver, saa vel som de, sækkemaalit til samme kalk holder och udmaaller«, *for hvilke misligheder der så göres nærmere rede.*

kiøbe, kand hafve rigtige och ret maal for billig betalling och ellers anden uleilighed kunde forekommes, och det i saa maader som efterfølger[1]:

1. Først at [vi] hafve tilforordnet och befallet Jens Jørgensen, ridefoget der udi Mariager closters len, at hand paa hans egen bekostning skal lade giøre och holde trei rigtige maalletønder med god jernbeslag och dennom at lade rette och brænde efter Aalborg tøndemaal och dennom och derhos at lade brende med vores brende, hvilke trei tønder hand hans lifs tid skal och maae lade holde til alle vore kalkofne for den øster side af Mariagers fiord och land, nemblig under Risberrig, Assens, Norrup, Fladberrig och Houfland til samme kalkmaal, hvormed al den kalk, som enten til voris behouf eller andre selges och udskibes eller til lands førres, skal fra kalkbrenderne eller de, som kalken selger, och til skibsmendene och des handler med stroegmaal udmelles och lefveris och ded strax vid stedet igen efter som det maalles, afstørtes och udslaes och ded siden med sæckeholderens secke til skibene at udføres och lefveris. Dog hvis adellen eller deris tieneris kalkofne sig belanger, hafver de selfver for deris kalkmaal at raade, eftersom de ville enhver andsvare, undtagen hvis kalk, som kiøbes hos dennom til voris behof, ded at lefveris och anammis hos dennom med voris forskrefne brent tøndemaal, eller och om di eller deris tienere ere och begerendis samme tønder, for rigtigheds skyld, skal de dennom icke vegres, och ellers ingen sæckemaal eller andre tøndemaal herefter saaledis at maae holdis och bruges, men enhver, som herefter kalk eller ulæskit brent kalkstiene [kiøber,] med forskrefne tøndemaal at lefveris och anammis.

2. Dernest efterdi at forskrefne Jens Jørgensen skal samme tønder bekaaste och aarligen herefter hans lifstid

[1] *Bestemmelserne ere ordret optagne efter G. Kruses tekst.*

med god jernbeslag och des behøer skal vid lige och magt holle, och hand self eller hans visse bud skal med samme tønder vid kalkofnene vere tilstede, naar kalken udmaallis, och derhos hafve god opsiun, at dermed ganger ligeligen och ret til, da hafver hand[1] hannem paa voris behaug bevilget for hans omkostning och umage af hver kalkbrender eller de, som kalk selger, for hver lest kalk, som fra dennem udmelles til skibmend eller andre, toue skillinge danske, och for en lest ulæsked brent kalkstiene, som beregnes for 2 lester kalk, fire danske skillinge, och efterdi en part af skibmendene saa vel som af kalkbrenderne udi hans[2] formands tid skal hafve begeret samme tøndemaal, och enddog skibmendene gifver sæckeholderne 2 skilling af lesten til seckepenge for seckene til kalken at udskibe, som sedvanligt er, da skal enhver skibmand icke gifve forskrefne Jens Jørgensen mere af melletønden for hver lest kalk end som en skilling danske, och [for] hver lest ulæsket brend kalkstien, regnis for 2 lester kalk, som de indskiber och anammer, toue skilling danske, hvad heller de vil tage dennom med samme tøndemaal eller icke, och hvis kalk eller ulæskit brende kalkstiene, som sælges och føris paa vogne til lands, skal hannem gifvis lige saa meget af hver lest af enhver, som sælger och kiøber, som forskrefvet staaer, hvilke penge och rettighed Jens Jørgensen eller hans fuldmegtige skal hafve hos enhver at fordre och oppebere, naar kalken er til dennom udmaallet och lefveret, eller och hand hafver dennom derfore med retten at tiltalle, dog sæckeholderen hans sædvanlige rettighed af sæckene for udskibning hermed uforkrenkit.

3. Befallendis alle och enhver, som vedkommer, at de sig eſter denne forskrefne forordning forholder; saa fremt nogen deremod giør, da derfore at straffis som ved bør.

[1] *ɔ: G. Kruse.* [2] *ɔ: G. Kruses.*

Koncept, som ikke ses at være indført i Danske kancellis registrant, skönt Gabriel Kruses ovennævnte tekst har påtegningen: bevilget at confirmeris.

472.

1634 17. jan. (Skanderborg.) *Missive til hr. Knud Gyldenstjærne, lænsmand på Hald, og biskopen i Århus stift om, at de, da der skal være nogle sogne beliggende nær omkring Hobro under Halds læn, som skolens personer efter forordningen om degne*[1] *vil kunne betjæne, og på det skolens forbedring des bedre kan søges, skulle göre den anordning, at de sogne om Hobro, som hidtil ere blevne betjænte af sædedegne, herefter betjænes af skolens personer der i Hobro, og disse nyde deraf degnerenten, eller og at sædedegnene årlig fornöje dem derfor.*

Fyske tegn. 9, 20.

Trykt hos Flemmer: Efterretninger om Randers skole 1, 44—45.

[1] *Kirkeord. 1539 bl. LXXI, åb. brev 1567 17. septbr., 1574 20. avg. (no. 724), missive 1617 20. septbr.*

473.

1634 22. jan. (Skanderborg.) *Åb. brev om stadfæstelse på Kong Hans's brev af Slangerup 1496, tirsdag næst efter st. Knuds dag*[1]*, på Middelfart borgeres ret til fri græsning og fægang på Skillinge og Staver byers marker og på, at deres købstadret og birkeret skal være fra Bøgebæk og til Roskildebæk og mellem bægge strande.*

Fynske reg. 5, 29—30.

[1] *12. januar (Knud hertug) eller 12. juli. (Knud konge).*

474.

1634 25. jan. (Skanderborg.) *Instruks for Peder Tommesen som skriver for den store smedje på Bremerholm*[1]*.*

Sæll. reg. 19, 207—10.

[1] *Det er anset for unødvendigt at anføre instruksens tekst her.*

475.

1634 7. mars. (Skanderborg.) *Åb. brev om, at der i Nyborg efter borgerskabets anholden må holdes fæ- og hestemarked på st. Galli dag, som indfalder 16. oktbr., mellem møllestrømmen og det kapel, som stander udenfor byen.*

Fynske tegn. 4, 278.

476.

1634 8. mars. (Skanderborg.) *Åb. brev om at vi, da borgerskabet i Nyborg forhugge byens skove til upligt, ikke eragtende forbud 1581 11. mars, ville alvorligen have forbudt dem at hugge i skovene uden med borgemesters og råds samtykke, og det bliver udvist af disses fuldmægtige; borgemester og råd skulle lade forvise borgerne, hvor og hvor meget de må hugge efter hvers lejlighed, og hvis nogen af borgerne handler herimod, skulle de derfor alvorlig tiltales og straffes.*

Fynske reg. 4, 33.

477.

1634 21. mars. (Skanderborg.) *Åb. brev om at vi, da vi erfare, at der sker adskillig ulovlig udskibning, landing* (lending) *og anfart under vort land Fyn, synderlig mellem vore købstæder Svenborg og Middelfart, til skade for vor og kronens told, forbyde alle vore undersåtter, at de herefter aldeles intet fra slige ulovlige havne udskibe eller lande* (lende) *og anfare der med både, men kun göre udskibning, landing* (lending) *og anfart på de rette toldsteder, hvis de ikke ville have skib og gods forbrudt til os og kronen.*

Fynske reg. 4, 33.

478.

1634 25. mars. (Skanderborg.) *Åb. brev om, at der al tid herefter skal holdes to markeder om året i*

Randers, nemlig den næste tirsdag efter fastelavn og Mariæ fødselsdag, som gemenlig indfalder den 8. septbr.

Jyske reg. 9, 42.

479.

1634 1. april. (Skanderborg.) *Åb. brev om, hvorledes der skal forholdes med bageriet i Århus.*

R: Jyske reg. 9, 49.

Eftersom os andragis af borgemestere och raad sampt menige borgere udi vor kiøbsted Aarhus, hvorledis en del borgere der udi byen, som andre næringer bruger, sig skulle understaa udi b[a]gernis[1] handverk samme stets at indfalde och bage brød [och] det til andre at udselge,

1. da forbyde vi alle, som anden næring udi Aarhus bye hafver och bruger, sig saadant herefter at understaa eller och bagerne udi deris næring och handverk at falde, med mindre de første och anden gang ville aftinge och derforre stande til rette, som ved bør, och tredie gang ei vere deris borgerskab nermer, end voris lensmand der samme stets sampt borgemestere och raad ville.

2. Dog skal der ingen vere forment at begifve sig udi samme bagerhandverk, naar hand sin anden næring ofvergifver och sig for bager hos borgemestere och raad efter voris deromb udgangne forordning[2] lader indskrifve.

[1] *R:* borgernis. [2] *Frdg. 1622 26. avgust.*

480.

1634 17. april (udi vor festning Glyckstad). *Åb. brev om forlængelse på 6 år af forhöjelsen af tolden på nogle varer i anledning af en ny bygnings opførelse ved st. Annæ bro*[1].

Sæll. reg. 19, 217.

Trykt herefter hos O. Nielsen: Københavns diplomatar. 3, 125; i oversættelse hos Lassen: Aktstykker til Københavns befæstnings historie, s. 132.

[1] *Åb. brev 1631 28. jan.*

Eftersom vi for nogen tid siden hafver andordnit til den ny bygning, som ved st. Anne broe forferdigis, af nogle serdelis varer, som hid udi vore riger indføris, at skulle udi 3 aar efterfølgendis noget gifvis och contribueris, da efterdi samme contribution icke hafver kundet tilstrecke, hafve vi med voris Danmarkis rigis raads betenkende och samtycke for got andset af efterskrefne vare til forskrefne bygnings fornødenhed endnu udi neste efterfølgende 6 aar, at beregne fra den dag de første 3 aar hafver [ende], at skulle gifvis och contribueris som efterfølger:

1. Af ald fransk och spansk salt, som hid udi rigerne af nogen kiøbmand indføris, vere sig indlensk eller udlensk, skal gifvis 4 sk. danske af hver tønde, dog adelen, hvis sald de self lade hente med kiøbmend, som salt for sig self icke fører, herfor forskaanede.

2. Sammeledis skal hver indlendske kiøbmend, som silkevare indfører, vere sig hvad det er intet undertagendis, gifve sex pro cento och udlenske octo pro cento; disligeste och [af] hvis indlendske kiøbmend, som klede indfører, skal gifves 3 pro cento och udlendske 4.

3. Ti bede vi och befale vor lendsmand, fogder, borgemestere, raadmend, saa och toldere och alle andre, som paa vore vegne hafver at byde, [at] i flittelige indseende hafver, at denne antordning efterkommis, bemelte contribution af forskrefven vare at udgifvis [och] aarligen paa vort rentekammer lefveris och beregnis.

481.

1634 17. april (udi vor festning Glückstad). *Åb. brev om lastetold i 6 år af bægge rigerne til indrettelse af bådsmænds frivåninger*[1].

Sæll. reg. 19, 217—18.

Eftersom vi nogen tid forleden hafde forordnet[2] paa

[1] *Om brevets udstedelse, se Erslev: Rigsråd og stændermøder 2, 375—76.*

[2] *Åb. brev 1631 28. jan.*

3 aars tid udi vore riger at skulle oppeberges af alle skibe och skuder en half rix ort last told til baadsmends fri vaaninger at forferdige, och samme told dertil icke kundet hafve tilstrecke, da hafve vi med voris elskelig rigens raads betænkende och samtycke for got andset bemelte told endnu udi sex nest efterfølgende aar af vore toldere at skulde oppebergis udi saa maader efterfølger:

1. Først skulde alle skibe, kreier, skuder och ferger, enten udi vort rige Danmark, Norge och underliggendis øer hiemme hafver eller her udi landene den største del af reder[ne] hafver, aarligen gifve, hvor de hiemme hafver, en half rix ort af hver lest, de dregtig ere, och skulle borgemestere, raad och vore fogder vere tolderne herudinden beforderlig en rigtig designation, om de dennem derom tilsigendis vorder, paa alle indlenske skibe, kreier, skuder, ferger och deris lastis storhed at bekomme, endog vore toldere och self derforuden dermed skulle hafve flittig indseende, som de achte at forsvare.

2. Men dersom de uden for vore riger hiemme hafver, skulle de, hver gang de her i vore riger andkommer, ud gifve som forskrefvet staaer en half rixort, och skulle da samme told som i saa maader efter handen oppebergis tillige med anden vor och kronens told paa vort rentekammer lefveris och derfor serdelis regenskab giøre.

3. Af de skibe, som for landet holdis eller andkomme, hvor ingen toldere ere, skal vore lensmend hver udi sit len lade forskrefne told oppeberge och til tid och sted, som forskrefvit staar, fremskicke.

482.

1634 9. maj. (Kiøbenhafn.) *Instruks for Lavrids Nielsen, indvåner i København, som vejer, vrager,*

tolder og måler på Bremerholm, provianthuset og töjhuset[1].

Sæll. reg. 19, 218—21.

1 *Det er anset for unødvendigt her at indføre instruksens tekst.*

483.

1634 11. maj. (Hafniæ.) *Frdg. om, at ingen i Danmark byggede skibe må afhændes til udlændinge, för de have været brugte i 10 år.*

R: Sæll. reg. 19, 221.

T: Trykt samtidig på 1 blad med 7 ord i næstsidste linje. Desuden trykt samtidig med 3 ord i næstsidste linje.

Eftersom vi komme udi forfaring en del vore undersatter her udi riget skibe at opsette och siden til fremmede at afhende, da efterdi sligt udi fremtiden kunde foraarsage mangel paa skibe her udi riget, skofvene och derofver forhuggis, hafve vi den leilighed ofverveiet och for got andset saaledis derom at forordne:

1. at aldelis ingen skibe, store eller smaa, som her udi vort rige Danmark bygt ere, skal mue til nogen udlendske eller[1] fremmet, som icke [2]vor undersater udi vor riger, selgis eller afhendis, før end de her udi[3] vort rige hafver verit brugt udi ti aar.

2. Saa frembt nogen herimod handler, inden vi anderledis derom [4]tilsigendis vorder, da derfor at straffis som vore mandaters ofvertredere.

1 *T forbig.:* udlendske eller.
2 *T:* vor undersaat udi vore riger er; *R tilf.:* er.
3 *T tilf.:* bemelte.
4 *T:* tilsiger.

484.

1634 24. maj. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at Hvens indbyggere, som have stor besværing af at drage til Sællands landsting, hvortil de have 26 mile frem og tilbage, medens der til Skåninge landsting kun skal være 7 mile frem og tilbage, efter andragende have tilladt, at*

Hvens indvånere med de sogne, som ligge til deres birketing, indtil videre må søge Skåninge landsting.

Sæll. reg. 19, 225.

485.

1634 3. juni. (Hafniæ.) *Åb. brev til bønderne over alt Danmark, hvem de end tjæne, om at vi, da der til at aflægge vore lande og rigers gæld behøves en ansenlig sum penge, med vort Danmarkes riges råds råd og betænkende have eragtet for rådsomt at påbyde en almindelig landskat over bægge vore riger således, at hver 10 jordegne bønder skal lægges i læg sammen og give os 40 rdlr. in specie, daleren til 6 slette mark, og hver 10 bønder, som ikke have frit jordegods, men have fæstet deres gårde og bruge avl, skulle lægges i læg og give os 20 rdlr. eller deres værd, og den rige skal hjælpe den fattige; hver smed, skomager, skrædder, murmester og møller, som bor på landsbyerne og bruger avl, skal give 2 rdlr. og de, som ikke bruge avl, 1 rdlr.; hver pebersvend skal give 2 enkende daler og hver husmand og indester 1 rdlr.;* alle gadehusmend och indister, som sidder til huse hos bønderne och nere sig hos dennem af deris tieniste, skulle gifve $^1/_2$ rixdaler, dog saa fremt forskrefne indister och gadehusmend befindis fattige, da skal de mod nøiachtig tingsvinde vere forskaanit[1]; *hver tjænestedreng, som tjæner for fuld lön, hvad heller han har kornsæd eller ikke, skal give 1 rdlr., og den, som ikke tjæner for fuld lön,* $^1/_2$ *rdlr.; hvor flere bønder bo på en gård o. s. v. som i no. 325; ugedagsmænd, som bo for vore egne slotte, klostre eller gårde, skulle hver give 1 rdlr. Skatten skal være udgivet til förstkommende Martini i rigsdaler in specie eller anden god mønt, hver*

[1] *I randen står, at denne sætning blev indsat her (ɔ: i R) efter kanslerens befaling, på det at det ikke en anden tid skulde forgættes at indføres i skattebrevene, således som det nu blev forgæt i disse breve.*

daler beregnet til 6 mrk. danske, hvis de ikke derfor ville tiltales og straffes[1].

R: Sæll. tegn. 25, 293—94.

[1] *Bestemmelser om fritagelse som i åb. brev 1617 24. juni (no. 457), om opkrævning som i åb. brev 1633 22. juni (no. 454) jfr. 1629 1. oktbr. (no. 325).*

486.

1634 3. juni. (Hafniæ.) *Åb. brev til købstæderne over alt Danmark og Norge om, at vi . . . med motivering som i no. 485 . . . med vort Danmarkes riges råds råd og betænkende have eragtet for godt at besøge dem om en mulig hjælp og have ladet dem taksere for N. speciedaler eller deres værd, desuden skal hver tjænestedreng give 1 rdlr. og købsvendene mere efter deres formue; pengene skulle sendes til deres lænsmænd til førstkommende Martini med et rigtigt mandtal på tjænestedrenge og købsvende.*

Sæll. tegn. 25, 296—98.

487.

1634 3. juni. (Hafniæ.) *Åb. brev til præsterne i Danmark og Norge om, at vi . . . med motivering som i no. 485 . . . med vort Danmarkes riges råds råd og betænkende have eragtet for godt at besøge dem om en mulig hjælp således, at hver præst skal give 8 enkende rigsdaler in specie eller deres værd; provsten i hvert provsti og herred skal ligne og jævne hjælpen mellem, så at den rige hjælper den fattige; pengene skulle tilstilles superintendenterne så tidlig, at de inden st. Martini kunne levere dem på de dem befalede steder*[1].

Sæll. tegn. 25, 301.

[1] *I brevet til Tronhjem stift blev indført, at præsterne i Finmarken, som ingen decimas have, skulle udgive efter deres formue, og i det til Gulland, at hver præst skal udgive 4 rdlr.*

488.

1634 3. juni. (Hafniæ.) *Åb. brev til kapitlerne i Danmark og Norge om, at vi . . . med motivering*

som i no. 485 . . . med vort Danmarkes riges råds råd have eragtet for godt at besøge dem om en mulig hjælp, hvorfor vi begære, at de til st. Martini dag förstkommende ville udgive til os kapitlet i Roskilde 1000 rdlr., i Lund 900 rdlr., i Ribe 600 rdlr., i Århus 700 rdlr., i Viborg 400 rdlr., i Oslo 300 rdlr., i Stavanger 100 rdlr., i Bergen 200 rdlr., i Tronhjem 200 rdlr. og selv ordner det således, at hver udgiver efter, som han har præbende til i kapitlet, og at hjælpen til hin tid bliver fremsendt fra Danmark til vort renteri, fra Norge til Kristoffer Urne.

Sæll. tegn. 25, 302.

489.

1634 21. juni. (Hafniæ.) *Ordinans om ringrenden i København.*

Sæll. reg. 19, 239.

1. For det første skulle alle af adel lan[d]saatterne, som heste hafver och her udi Kiøbenhafn sig befinde och befalede ere sig udi ringrenden at lade bruge, saa och alle hoftienerne hver tiersdag och torsdag morgen ved 5 slet sig indstille paa den bane, som bag slotsherrens stal er andrettit, och det under ti rixdalers fortabelse.

2. Dernest skal enhver af dennem, som ere til stede som forbemelt, indligge forskrefne judicererne en rixdaler.

3. Af disse penge skal giøris trende gevind; det første, som skal vere halfparten af forbemelte pendinge, tilkiendis den, som hafver det beste drabning; det andet, som er tvende 3. dele af den øfrige halfve part, tilkommer den, som de nest beste drabninger hafver, och resten den tredie, som nest de første 2 beste drabninger hafver.

490.

1634 23.[1] *juni.* (Hafniæ.) *Åb. brev om, at provsterne årlig skulle holde visitats i provstiets kirker.*

[1] *T: 26; Rørdam a. st. angiver urigtig, at R har: 13.*

R: Sæll. reg. 19, 239—40.
T: Trykt samtidig på 2 blade med 3 ord i næstsidste linje.
Desuden trykt samtidig med 4 ord i næstsidste linje og efter et af nævnte tryk hos Rørdam: Kirkelove 3, 235—36.

Vi forfare den store grofhed, som findis ibland ungdommen paa lantsbyerne[1] udi deris saligheds børnelerdomb, udandset degnene fast allene dertil ere indstiftede och efter de afskaffede papistiske messer fornemmeligen af den aarsag vedblefne, at de ungdommen deru[d]inden oplære och undervise skulle, hvilket och dennem derfor udi voris christelige kierkeordinantze[2] serdelis befalis, och saadan ungdommens forsømmelse formodentlig stor del deraf foraarsagis, at provsterne icke aarlig och idelig kierkene visitere. Ti biude vi och hermed alfvorligen befale profsterne ofver vore riger och lande:

1. at de i det ringeste en gang hver aar och, om det bisperne siunis vere fornøden, tiere alle och hver deris profstiers kierker besøge, om tiennistens och fornemmeligen børnelerdoms tilstand flitteligen forfare, degnene, residerende och andre, saa vel som substituterne, hvor de ere, forhøre, formaane och tilholde deris kald och bestilling her udinden forsvarligen at forrestaa, och der hoes alle mangel rette och forbedre, saa och presterne der hoes tilholde med degnene och deris substituter det indseende at hafve, som deris kald och bestilling udkrefver, och de [3]ville andsvare.

2. Och skulle de alle sogner, saa vel de, under addelens och capitels jure patronatus ere, som andre tillige med andre deris provstiers kierker besøge och deris bestilling samme steds lige saa vel som [hos][4] de, under kronens patronat ere, forrette, anseende ingen, hvo det

[1] *T:* langsbygden; *de andre aftryk:* landsbygden.
[2] *Kirkeord. 1539 bl. LXXXI.*
[3] *T:* vide at forsvare.
[4] *Således T.*

och vere kunde, sig fra ordinantzen och den gemene giestlige tilsiun och tienniste maa unddrage.

3. Her[1] imoed profsterne och af dennem saa vel som andre kierker deris aarlige løn der for skulle hafve at opberge; dog hvis bygfeldighed paa kierken befindis, hafver proufsterne hoes dennem, som patronerne ere, at andrage.

[1] *T:* hvor.

491.

1634 4. juli. (Kiøbenhafn.) *Instruks for byfogden på Kristianshavn.*

Sæll. reg. 19, 256—58.
Trykt herefter hos O. Nielsen: Københavns diplomatar. 3, 126—29.

Vi hafve betroet och tilskicket Johand Lavridsen, indvaaner udi Christiandshafn, at vere byfouget der samme steds, och hafver hand lofved och tilsagt at vilde och skulde vere os och kronen huld och troe, vort och rigens gafn och beste vide och ramme, skade och forderf hindre och afvende och sig udi samme tienniste och befaling troligen och flitteligen forholde, hielpe hver mand til loug och ret, som hannem hender forre at komme.

1. Och skal hand hafve flittig indseende och tilsiun udi alle vore sager, som forrefalder der udi Christiandshafn, at de icke underslais och forhindris, och hvis sager som falder der udi Christianshafn om mandrab, slagsmaal, tyfveri, skiendsord eller hvad det vere kand, udi hvilken os kand tilfalde nogen sagefal och rettighed, dennem skal hand forhøre udi rette paa bytinget och med tingsmende forhielpe saa vel den ene part som den anden til den del, som ret er, och derhoes hafve indseende med, at vi bekomme hvis sagefald och rettighed, som deraf bøer.

2. Dersom hannem och kommer nogen sager for, som ere tvilraadig at dømme udi, eller och saa vigtige, at hand icke allene trøster sig til derpaa at kunde ordele

och dømme, da maa hand begere af dennem, som vi dertil forordnendis vorder, at de efter recessen dømmer med hannem udi de sager, som de bøer at giøre, hvor udi de icke heller maa vegre dennem.

3. Dog dersom nogen sig ofver hans och bemelte besiddenis domme hafver at besverge, de skal dem maa indstefne for voris rentemestere och vor befalingsmand her paa vort [slot] Kiøbenhafn (de, som nu er eller kommendis vorder), hvilke vi och hafve befalet bemelte hans domme enten at reise eller felde efter, som forsvarligt kand vere.

4. Och skal hand icke heller nogen sag aftinge paa vore vegne, uden saa en byens kiemmere er der hoes tilstede, saa at byen i lige maader bekommer sin andpart deraf, och al tingest ganger ligeligen och vel til uden mistanke.

5. Hand skal icke stefne nogen for sig udi hans hus at forhøre, enten liden eller stoer; mens alle sager skulle forhøris til bytinget hver tierstdag eller paa det sted, hannem af vor befalingsmand her samme steds udvist er.

6. Hand skal icke heller vere megtig at eftergifve nogen sager, i hvor ringe de kunde vere, uden det sker med deris villie, som andklager, och at vi och byen bekomme hver deris rettighed deraf.

7. Och skal hand holde it klart och rigtig tingbog, hvor udi alle sager skulle klarligen indtegnis med ald ombstendighed, saa vit som behouf giøris, och samme tingbog skal hand aarligen indlegge her paa vort slot Kiøbenhafn udi vor befalingsmands forvaring her samme steds.

8. Och naar nogen mandrab sker der udi Christianshafn, daa skal hand giøre sit yderste och største flid dertil, at mandraberne kand blifve greben och icke for hans forsømmelse bortkommer.

9. Hand skal och tilholde byens tienner, at hand hafver guod tilsiun med, at borgerne holder gaderne och strederne rene der udi byen, saa och self hafve indseende dermed, och hvilke som der udi findis moedvillige och icke vil holde gaderne rene for deris dørre, dennem skal hand lade tiltale for deris faldsmaal, det ochsaa af dennem endeligen opberge och ingelunde eftergifve.

10. Och hvor det befindis, at gader och stenbroer der udi Christianshafnd ere saa ujefne, at paa den ene side er det høiet och paa den anden side laugt, eller och en sten eller flere ere liggendis ofver hverandre, saa at mand med stoer besverlighed maa fare derofver, da skal hand ved sig self och byesvenden hafve flittig och alvorlig indseende, at hvor saadane ujefne stenbroer findis paa gaderne der samme steds, skal hand tilsige och tilholde dennom, som gaderne tilhøre, och for hvis dørre saadan brøst findis, at de det lader hielpe och anderledis broelegge och dennem derom en visse tid forlegge; och der som de derimoed findis ofverhørrige och icke inden fore stillede tider lader brolegge for deris anpart och gaarder, da skal hand dennem tiltale derfor, intil de retter for dennem och lader sten legge for deris grund, som det bør at vere; dersom det och er for nogen af adelens gaarde, som saadan brøst findis, da skal hand udi lige maader derom tilsige dennem, udi gaarden ere boendis, at de af husleien det lader hielpe eller deris herskab derom lader advare inden visse tid, och dersom der da icke findis tilbørlig raad derved inden forlaugte dag, da skal hand paa vore och byens vegne lade det bekoste och anderledis brolegge och arrestere och annamme af husleien saa meget, det kommer at koste, paa det at jo endeligen der samme steds maa blifve guode och jefne gader och stenbroer, saa menige mand kand uden saadan besverlighed, som udi saa maader findis, forrekomme.

11. Och skal forskrefne Johand Lauridsen vere pligtig aarligen hver aar at giøre rede och regenskab for alle hvis pendinge, felsmaald eller andet, som hand paa vore vegne oppergendis eller udgifvendis vorder, och udi alle maader vere villig och flittig at lade sig bruge udi vor bestilling her udi Christiandshafn, hvor och naar tilsigis.

12. Och hafve vi for saadan hans troe tienniste bevilget at ville lade gifve hannem aarligen til løn och underholding firesindstifve rixdaler och se[d]vaandlig hofkledning, och paa bysvenden 34 corant daler, hvilken løn och hofkledning hand af hvis penge, sagefald eller andet, som hand paa voris vegne der udi Christiandshafn oppeberger, skal annamme; och dersom det icke kand tilstrecke, da skal hannem samme løen och hofkledning her af vort rentekammer gifvis och fornøies.

13. Bedendis och biudendis vore rentemestere . . ., at de Johand Lauridsen forskrefne pendinge och hofkledning paa vore vegne udi regendskab gotgiøre eller och hannem den udi vort rentekammer lader gifve och fornøie.

492.

1634 19. juli. (Hafniæ.) *Missive til rentemestrene og Niels Trolle, lænsmand på Københavns slot, om at påkende de domme, som byfogden på Kristianshavn afsiger og ønsker appellerede.*

Sæll. tegn. 25, 321.

Eftersom vi nu hafver forordnet en byefoget udi Christianshafn, som skal dømme och kiende udi hvis tvistige sager, der indfalder, da hafve vi for got anset, at saa fremt nogen sig hafver at besverge ofver, hvis hand same steds med tilforordnede bisiddere afsiger, da det for eder maa indstefne, bedendis derfor, biudendis, saa och hermed fuldmacht gifvendis eder voris rentemestere och vor befallingsmand her paa vort slot Kiøbenhafn, som nu ere

eller herefter kommendis vorder, at i, naar nogen sig ofver bemelte byefogids dom finder besvergit, da hannem med parterne for eder indstefner och hans dom inden lovlig tid enten reiser eller felder, och ellers parterne, hvis efter loven, recessen och forordninger oc forsvarligt kand vere, imellom kiender och dømmer.

493.

1634 23. juli. (Kiøbenhafn.) *Frdg. om forholdsregler mod omløbende løs gesinde.*

R: Sæll. reg. 19, 273.
T: Trykt samtidig på 2 blade.

Eftersom vi udi forfaring komme, hvorledis sig tid och ofte her udi riget adskillige fremmede gesinde saa vel som andre herre- och tiennistløes folk skal lade finde, som med bøsser berustede sig paa adskillige steder i landet [1]skulle ophold[e][2], daa paa det landet fra slige løsegengere och unøttig och mistenket gesinde maa vorde erlediget, och hver och en udi sit hus ubesverget, saa och veifarende paa sind retferdige reise maa vorde ubehindret,

1. ville vi hermed alvorligen befalet hafve vore lensmend saa vel som menige adel och giestlighed, som hals och hand hafver, ad[3] enhver dennem paa sine stafne[4] alle saadane løsegengere, naar de findis, lader andholde och ellers aarligen dennem eftertracter, synderlige naar de paa deris gods sig lader til siune, och siden dennem examinere, bøsser och gever fratager och efter loug, domb och vore forordning[er] dennem, saa vel som andre løssegengere, som end icke med bøsser omløbber, lader tiltale och staa til rette, och saa frembt indet andet hoes dennem befindis end løssegengeri, da ofver dennem, som forbemelt, efter voris forordning domb hender.

[1] *T:* opholder, da.
[2] *R:* opholdis.
[3] *T forbig.:* ad.
[4] *T:* sin staufn.

2. Och saa frembt[1] adelen eller giestligheden icke self middel hafver dennem[2] at forvare eller med arbeide at[3] straffe, da mue de samme løsgesind vore befalingsmend til domb, forfølgning och execution tilstille, at de [4]dennem fenglige[n] annamme [och] hid til vor kiøbsted Kiøbenhafn, naar domb gangen er, kunde forskicke.

[1] *T tilf.:* nogen af.
[2] *T forbig.:* dennem.
[3] *T forbig.:* at.
[4] *T:* saadanne frembdelis fengsligen hid til vor.

494.

1634 7. avg. (Hafniæ.) *Åb. brev til alle i Danmark, Norge og Gulland, som have med kirkebygninger at göre, om, at der i visse kirker skal bygges pulpiturer til ungdommen.*

R: Sæll. reg. 19, 276—77.
O: Original udfærdigelse i Fyns bispearkiv.
Trykt efter O hos Rørdam: Kirkelove 3, 236—37.

Vi hafve betenkt, hvorledis ungdommen och fornemmelig skolebørnene her udi riget gementlig under predicken pleie at staae udi choret eller paa de steder, hvor de icke kunde vel och[1] bekvemmelig høre predicken, saa at de fast deris gandske ungdom, som gud den allerhøieste fornemmeligen burde at ofris, uden guds ords och predickens hørelse giennemdrager och saaledis vennis derfra och til andre tanker paa de tider at øfve och hafve. Ti biude vi och hermed alvorligen befale alle och hver vore befalingsmend, guode mend, universiteter, capiteler, borgemestere och alle de, som udi N. N. stift med kierkebygning hafver at befale och forrete och med dette vort obne bref besøgis, at de N. N., superintendent udi och ofver N. N. stift, ere beforderlige saadane steder popeltur eller andre stade at bygge och beskicke, hvor ungdommen bekvemmeligen kunde høre guds ord och predicken, saa udi ald rammis guds æris och menighedens opbyggelse.

[1] *O forbig.:* och.

Dertil gud allermectigste gifve sin naade och velsignelse for Jesu Christi skyld.

495.

1634 7. avgust. (Hafniæ.) *Missive til bisperne over alt Danmark om at sörge for indrettelse af pulpiturer i kirkerne til brug for ungdommen.*

Sæll. tegn. 25, 330.

Efter en indledning som i åb. brev s. d. (no. 494): Vi hafve . . . at øfve och hafve, *fortsættes:* ti bede vi eder och ville, at i udi eders stift saaledis det lader beskicke, at ungdommen udi kirkerne imidlertid predicken varer paa de steder kunde tilredis popeltur eller andre stade (dog saa at andre deris stader ei betagis), hvor de presten bekvemmelige høre kunde, dog at de under messen baade for och efter predicken begifver sig op i choret och paa de steder, de hid indtil standet hafver, och at al tid en hos dennem er, som dennem kand tilholde at gifve acht paa predicken och ellers udi alt det rammer, som kand komme guds allerhelligste nafn til ære och guds kirke til forfremmelse.

496.

1634 6. septbr. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at der i Næstved by må oppebæres en afgift til derfor at holde sejladsindløbet ved magt.*

Sæll. reg. 19, 287—88.

Vi hafver bevilget och tilladt . . . borgemestere och raad sampt menige borgerskab udi vor kiøbsted Nestved at maa herefter af hver dalers verd, der udi deris byes minde blifver ud- och indskibet, annamme och oppeberge en half skilling danske til hielp deris ringe sieladsis indløb med at forbedre och ved lige och magt [holde]; hvorimoed de skal vere forpligt forskrefne hielp, som de i saa maader er bevilget til deris sieladsis indløb ved magt at holde,

icke til nogen anden nøtte och brug at andvende; saa frembt anderledis befindis, daa skal denne voris bevilgning hermed vere forbrut; biudendis och befalendis vor lendsmænd paa vort slot Vordingborg, den som nu er eller her efter kommendis vorder, herudinden indseende at hafve, at borgemestere och raad forskrefne bevilget hielp icke til nogen anden brug andvend[e] end som til deris sieladsis indløbs forbedring.

497.

1634 24. septbr. (Hafniæ.) *Åb. brev om tilladelse for borgerskabet i Roskilde, hvem det af borgerskabet i Slangerup formenes at udskibe korn fra vor bro ved Sundby, til at udskibe korn fra dette sted og det der sælge og afhænde, så og fragte skuder og pramme, som de have fornøden til deres korns udskibning.*

Sæll. reg. 19, 291—92.

498.

1634 4. novbr. (Hafniæ) *Åb. brev om forebyggelse af sandflugten i Lavholms læn.*

Skånske reg. 5, 120.

Eftersom os til kiende gifves sandfog udi Laugholmb len at skal flux tage ofverhand formedelst bøndernes modvillighed och forsømmelse med sanddigerne at teppe och vedligeholde, da paa det landet icke derofver skal lide skade och mange steder forderfvis,

1. ville vi hermed alle och hver bonde udi Laugholmb len, som saadant vedkommer, efter voris tilforordnede commissariers rigens raads betenkende strengeligen oc alfvorligen befalit hafve, at de sig herefter med saadan sandgierden uforsømmelige findis lade.

2. I lige maade ville vi dennem, som samme sandgierder forrestaar, hermed fuldmagt gifvet hafve, at de enhver, som herefter findis modvillig eller forsømmelig,

mue for 3 mrk. pante, och skulle pengene, som i saa maade af de motvillige taget vorder, paa sandgierderne anvendis.

499.

1634 6. novbr. (Hafniæ.) *Missive til hr. Palle Rosenkrands til Krenkerup, lænsmand på Ålholm, om sammen med gejstligheden og borgemester og råd i Nakskov, hvor der skal begive sig nogen uordning om stolestaderne og anden lejlighed i kirken, at göre en anordning herom efter den skik, som holdes i st. Nicolai kirke i København*[1] *eller kirken i Køge.*

Smål. tegn. 6, 398.

[1] *Missive 1578 17. april (no. 100).*

500.

1634 9. novbr. (Hafniæ.) *Frdg. om den orden, i hvilken sagerne skulle foretages ved herredagene.*

R: Sæll. tegn. 25, 358.
T: Trykt samtidig på 1 blad.

Eftersom nogle nu forledne herredage, den høie ret her udi riget til ringe ere och respet, de stefnende saa vel som[1] indstefnte ofte findis lang tid at vere udeblefven, uanset en och hver, som til samme herredage hafde at forrette, billigen sig burde at indstille til den første dag der udi, da paa det saadant maa forekommis, hafve vi med voris rigens raads raad for got anset,

1. at alle indstefnte, som i Sielland och Skaane boesatte ere, skulle tillige med dennem, af hvilke de stefnte ere, vere udi vor kiøbsted Kiøbenhafn, naar herredage der ere berammede, den første dag udi herredagene; de af Fyen, Halland, Blegind, Laaland och Smaalandene fembte dag, och de af Judland ottende dagen efter herredagene ere begynte.

[1] *T forbig.:* som.

2. Holdis herredagene i Judland eller i Fyen, da skulle de judske och fynske vere til stede den første dag, de siellandske och smaalandske den fembte, de skonske, hallandske och blegindske den ottende dag efter begynte herredage i det seniste.

3. Berammis herredagene udi Skaane, da skulle de skonske, hallandske och blegindske vere til stede første dag, de sellandske och smaalendske fembte dagen och de judske och fynske ottende dagen i det seniste efter herredagenis begyndelse.

4. Saa fremt begge parter her imod udeblifver, da skulle de hafve forbrut en god kost och tering; dersom och enten dennem møder, och den anden udeblifver, da skal den udeblifvende foruden en god kost och tæring sagen hafve tabt, til hand stefner paany.

501.

1634 24. decbr. (Kolding.) *Missive til Iver Vind, oversekretær i Danske kancelli, om kancelli- og hofjunkernes indbyrdes rang og gang.*

Sæll. tegn. 25, 364.

Eftersom vi forfare imellom vore cancelli- och hofjunkere, at skal vere kommen nogen tvist och misforstand, hvorledis deris gang skal vere, naar de udi voris præsents skal ofre, da efterdi de paa begge sider ere udi fornemme vor tieniste och bestilling, och vi achter ingen underskeden derunder, ville vi, at dermed herefter, som hidindtil ochsaa sked er, saaledis skal forholdis, at naar offerdage ere, da skal hof- och cancelli junkerne gaae, naar officererne hafver ofrit, ligesom de ere gamble udi tienisten; dog naar mad for os skal beris, da skal al tid, som hidindtil och sked er, tvende af hofjunkerne gaae for som truchses. Bedendis dig och ville, at du cancelli-junkerne foreholder, at de dennem herefter retter och forholder.

502.

1634 24. decbr. (Kolding.) *Missive til Niels Krabbe*[1] *om gang og rang mellem hof- og kancellijunkerne med anmodning om at pålægge hofjunkerne at rette sig herefter*[2].

Sæll. tegn. 25, 364.

[1] *Kongens overskænk.*

[2] *Brevet er ellers enslydende med missive s. d. til Iver Vind (no. 501).*

503.

1634 24. decbr. (Kolding.) *Missive til Niels Trolle, lænsmand på Københavns slot, Fredrik Urne, lænsmand på Kronborg, Sivert Urne, lænsmand på Roskildegård, og borgemester og råd i København, om at påse overholdelsen af forordningen om brede vogne*[1].

Sæll. tegn. 25, 363.
Trykt herefter hos O. Nielsen: Københavns diplomatar. 5, 159.

Eftersom vi erfare, at vognmendene udi vore kiøbsteder Kiøbenhafn, Helsingør och der omkring at skal hafve ladet giøre deris vogne en god del snefrere, end vor forordning om brede vogne udgangen formelder, hvilket och bønderne en stor del efterfult hafver, saa at vore vogne ei kand komme frem udi de veie, da bede vi dig och ville, at tu udi det len dermed hafver flitig indseende och dennem, som findis imod forordningen at hafve giort och noget formaar, derfor lader straffe paa penge och de, som mindre formaar, paa kroppen, och ville vi at ochsaa saaledis skal forholdis, om nogen forser sig mod den forordning om vide sleder[2].

[1] *Missive 1632 13. febr.*

[2] *Samtidig fik Kristen Jakobsen »enspænder« missive om at begive sig til København og efterse vognmænds og bønders vogne og slæder.*

504.

1635 23. jan. (Koldinghus.) *Frdg. om kronens indkomster, afgifter og regnskaber.*

R: Sæll. tegn. 25, 374—76.

O: Original udfærdigelse med kongens segl og underskrift.
T: Trykt samtidig på 3 blade uden signatur.

Desuden trykt samtidig på 3 blade signerede A—Aiij; efter et af disse tryk hos Paus: Forordninger for Norge, s. 769—73, efter kopi i Odense rådstuearkiv: Aktstykker om Danmarks indre forhold 1, 8—10.

Eftersom vi nogle aar forleden en voris forordning[1] hafver ladet publicere och udgaae derved voris lensmend at tilholde os voris rettighed af lenene udi rette tide at lade vorde lefverit, saa mue vi dog mod al formoding af voris renteries restands-registere med forundring formerke saadant hos en del (ansende vi en del af vore lensmend gierne vide och naadigst hafve undskyldede) ringe forbedring at hafve foraarsaget, och vi derofver hvis til voris egne, voris søfolkis och andre høi nødvendigheder anvendis skulle, hafve maat forbide och ombere, der dog voris forleningsbrefve och deris egen plicht dennem anderledis voris len och benaadinger at achte och kiende burde at tilholde, da hafve vi verit foraarsaget forbemelte med voris rigens raads raad och samtycke udgifne forordning paa ny at lade forkynde och her ud inden voris endelig och alvorlig mening en gang for alle en och hver vedkommer at lade forstendige, som her efter formeldis.

1. For det første skulle alle vore len- och befalingsmend tilholde tolderne at obne kisten och tolden sampt deris regenskaber i rette och befalede tider at fremsende.

2. Dernest och for det andet skulle alle lensmend, som lenene paa afgift hafver, deris afgift hver Philippi Jacobi efter deris forleningsbrefs liudelse i vort rentekammer lade lefvere.

3. For det tredie, skatterne skulle de fremskicke til den tid, de paabiudis.

4. For det fierde, alle vore lensmend, som os regenskab plichtig ere af vist eller uvist, hvad heller de hafver lenene paa afgift eller regenskab[2], skulle deris

[1] *Frdg. 1628 18. septbr.*

[2] *OT ombytter de sidste tre ord.*

regenskaber med hvis der paa resterer[1] fremsende sampt skattemandtal och andet mandtal aarligen, som efter følger: nemlig vore lensmend i Siellands stift inden mai maanets udgang, som falder nest efter Philippi Jacobi, til hvilken de os rede och regenskab plichtig ere; udi Skaane och Fyens stifter inden neste junii udgang derefter; paa Øsel och Gulland inden neste julii udgang; udi Nørjudland inden neste augusti udgang der nest efter; udi Norge udi Opslou stift inden neste septembris udgang der efter; udi Stafvanger, Trundhiemb och Bergen stifter inden februarii udgang, som falder nest der efter; paa Island inden aar och dag efter den Philippi Jacobi, til hvilken hand os rede och regenskab plichtig er. Saa fremt nu nogen voris lensmend findis forsømmelig til rette och forbemelte tid deris afgift eller hvis de af lenene med regenskaberne lefvere skulle, sampt skatter, regenskaber, mandtaller eller deslige at lefvere, hannem ville vi hermed voris len uden videre paamindelse opsagt hafve, hvilket hand sig self och sin egen uachtsomhed siden och icke os hafver at tilskrifve.

5. For det fembte, belangende restandserne, da paa det saadant icke regenskaberne maa hindre, skulle vore lensmend self, efterdi vi her udi icke ville hafve deris fougder och skrifvere betroede, derom grundeligen forfare och aarligen inden juel udi Danmark, och inden midfaste udi Norge til os fremskicke it af dennem self med egen haand underskrefne restandsregister, som och skal vere giennemdraget och forseiglet, sampt tingsvinde, at rettigheden der icke er at bekomme, med mindre godsit skal blifve øde, paa det vi os derpaa kunde erklere; dog skal ingen, som vore lene paa afgift hafve, nogen afkortning got giøris enten for restands eller øde gaarder eller jorder.

6. For det siette, naar paa nogen steder misvext

[1] *O:* rester.

indfalder, da skulle vore lensmend lade tage siun til bøndernis marke, meden kornit endnu staaer i marken, efterdi at paa en mark kornit ofte ulige fremgang hafver, och bønderne dog lige stor afslag begiere. I lige maade eftersom sig ofte tildrager, at mange sig ofver sandfluct och deslige godsis forringelse besverge, da naar nogen os om den leilighed ville søge, skulle vore lensmend self i egen person begifve sig paa aastederne, den leilighed eigentlig forfare och deris kundskab under deris egen hand supplicanterne, at de os den fremvise kunde, meddele.

7. For det siufvende, belangende øde gaarde, da skulle vore lensmend hermed vere befalet deris beste flid at anvende dennem at lade besette, och paa det saadant dis bedre kand stillis til verk, da skulle de fuldmacht hafve dennem, som samme gaarder optage ville, nogle aars frihed efter leiligheden, en del paa landgilde, en del paa egt och arbeide at forunde, hvilket dennem och udi voris renterie skal got giøris; saa fremt och nogle gaarde saa ere beskaffede, at der icke vel kand bekommis bønder paa dennem, da maa hus- eller boelsmend, toe eller trei, paa hver settis for den sedvanlige landgilde och gaaende arbeide; saa frembt och andre bønder de øde jorder fest hafver, da skulle de samme strax tilholdis at føre bygning paa stafnen, paa det naar de, som fest hafver, ved døden afgaaer, andre da kunde bekommis, som dennem besidde ville och kunde, och skal hos hver regenskab, hvad heller lenene ere paa afgift eller regenskab, aarligen lefveris fortegnelse paa øde gods, paa det vi kunde deraf forfare, med hvad flid vore lensmend ere om samme gods at lade besette.

8. For det ottende skulle vore lensmend self ofververe, naar skatten leggis, och hafve indseende, at den ret lignis, och at den rige hielper den fattige, saa och alfvor-

ligen derofver holde, at skrifveren eller deris drenge ingen skrifverpenge eller forering tager enten for skatseddeler, legsseddeler eller madskat at anamme eller anden rettighed, ei heller at paa madskatten nogen ofvermaal eller ofvervegt for ben eller deslige tagis, meden at gode vare ved richtig vecht och maal lefveris, saa och at bøndernis skat anammis, som de komme til, och icke den ene lengre opholdis end den anden.

9. For det sidste, belangende den hielp, som den rige skal giøre den fattige udi contributioner, da hafve vi bevilget, at hver adelsmand sine bønder maa taxere, hvor meget en hver dennem hafver at udlegge[1], saa och enten self opberge skatten och den voris lensmand tilsckicke med mandtal, eller och derpaa tilstille hannem en fortegnelse, hvor efter hand skatten uden nogen afkortning kand lade indfordre, saa som den af arrilds tid indfordrit er; och eftersom en del sig viderlig[2] der udi anstille, da dersom nogen af adelen der udinden findis forsømmelig, skal lensmanden self hafve macht bønderne at sette udi skat efter deris formue, och som hand achter at forsvare, och skal hosbonden icke maa ved sin seddel enten paa fattigdom, ringe brug eller andet, nogen fra forige gammel skatleg befrie, meden formen nogen sine at forurettis, da befrie sig dennem ved loug och domb, som voris lensmend er kaldet imod; hvorfore och lensmanden self skal vere forplicht aarligen om adelens bønders skat, som os tilkommer, at forfare eller och self udlegge skatten, om de det forsømmer.

[1] *En sådan bestemmelse blev allerede optaget i skattebrev 1629 1. oktbr. (no. 325).*
[2] *T:* underlig.

505.

1635 9. febr. (Koldinghus.) *Missive til borgemestre og råd i København om at holde over, at det mål, som*

forrige hofmester, afg. Frans Rantzov, har forordnet, nemlig syv sællandske kvarter lang[1] *og brændt med en krone på bægge enderne, hvorefter alle vogne og slæder skulle rettes i viden, holdes.*

Sæll. tegn. 25, 378.
Trykt herefter hos O. Nielsen: Københavns diplomatar. 5, 162.

[1] *Missive 1632 13. febr.*

506.

1635 1. mars. (Kolding.) *Åb. brev om tilladelse for skomagerne i Hobro til at sælge deres varer i Vendsyssel og Han herred til markeder og tinge.*

Jyske reg. 9, 106.

Eftersom for os hafver ladit andrage menige skomagere udi vor kiøbsted Houbroe, hvorledis dennom nu skal formenis icke at maa søge deris nering med deris skomagerarbeide at selge oc forhandle udi Vendsyssel, Hanherret oc anden steds, som de af arilds tid giort hafver baade udi markeder oc til tinge, oc dennom i lige maader at vere forbøden oc forment icke at maa med deris arbeide komme ofver fergestederne til Vendsyssel oc Hanherrit, undtagen til fuldmarkeder, begierendis herefter som tilforn uforment at maa med deris arbeide søge deris næring udi Vendsyssel, Hanherrit och anden steds, paa hvad tider dennom lyster oc kand synis at hafve eller søge nogen næring, da hafver vi bevilget oc tillat . . . menige skomagere udi vor kiøbsted Houbroe at maa uforment reise ofver fergestederne oc anden steds til Vendsyssel oc udi Hanherrit til markeder eller tinge, som de hid indtil giort hafver med deris arbeide at selge oc afhende oc dermed søge deris næring, det beste de kand, indtil vi anderledis derom lader tilsige.

507.

1635 2. mars. (Kolding.) *Åb. brev om, at vi have bevilget, at de fire markeder, som hidtil have været*

holdte halvtredje mil fra Hobro på heden, som kaldes dellemarket, *hvor der intet andet forhandles end guds fortörnelse med slagsmål, drik, dobbel, horen og andet sligt, så at vi derforuden ingen told og rettighed bekomme deraf, må flyttes til Hobro og holdes der Philippi Jacobi dag*[1], *næste mandag efter hellig trefoldigheds söndag, st. Lamberti dag, som er den 17. septbr., og st. Dionysii dag, som er den 9. oktbr.*

Jyske reg. 9, 107.

[1] *Den 1. maj.*

508.

1635 23. mars. (Koldinghus.) *Åb. brev til bønderne over alt Danmark om bådsmandskat i stedet for udskrivningen af bådsmænd*[1].

Sæll. tegn. 25, 384—85.

Eftersom en del voris kiere troe undersatter os hafver ladet andrage om den merkelige skade, som den aarlige skibsfolkis och baadsmends udskrifvelse paa siøfarten i vore riger foraarsager, udi freds tid begierende derfore at maa forskaanis, derhos erbiudende sig derimod aarligen os och kronen med nogen visse tilleg, folk derfore at verbe och antage, midlertid de for samme udskrifvelse friladis, at komme til hielp, eftersom vi dog foraarsagis voris flode at underholde, rigens strømme at renholde, saa och voris lande til sickerhed, fornemligen i denne tid, der alle voris naboer ere udi stoer armering och beredskab til søes forfattede, och efterdi saadant vort gandske riges och federnelands velstand angaaer, kiøbstederne och ei allene saadan last formaa at udstaae, da hafve vi med voris Danmarkis rigis raad den leilighed flitig ofverveiet och for got fundet,

1. at foruden hvis kiøbstederne her udi vort rige Danmark efter den dennem paalagde taxt udlegger, kronens

[1] *Om brevets udstedelse, se Erslev: Rigsråd og stændermøder 2, 393.*

och geistlighedens bønder derforuden hver dennem til samme brug och søefolk i freds tid at verbe skulle aarligen herefter st. Hans dag udgifve en half orts daler eller des verd udi gangbar mynt.

2. Och ville vi befalet hafve N. N., vor embidsmand paa vort slot N. N. och hans efterkommere i hans len, udi egen person och icke ved nogen anden at skulle lade skrifve same skat ofver al forskrefne len, och at legge eder udi leg sammen, saa at den rige hielper den fattige, och hafve indseende med at det ganger ligeligen til, och siden den af eder oppeberge och fremskicke paa de steder, vi befalet hafver, och skal skrifveren ingen penge hafve, for hand skrifver samme skat, och skal aldelis ingen af vore, kronens och geistlighedens bønder, fougder, skrifvere eller andre vere fri for samme skat.

3. Ti bede vi eder alle och serdelis hermed strengeligen biude, at i retter eder efter, naar forskrefne N. N. eder tilsigendis vorder, at i da eder lader skrifve och legge for samme skat och siden den betiden udgifver och fremfører och den til st. Hans dag nu først kommendis N. N. eller hans fuldmechtige och efterkommere som forbemelt ofverantvorde, saa de den fremdelis inden den bestemte tid kand fra sig lefvere . . .

509.

1635 23. mars. (Koldinghus.) *Åb. brev til købstæderne i Danmark (med motivering ordret som i no. 508) om, at vi have overvejet den lejlighed (om en bådsmandsskat) og med vort rigens råds råd og samtykke for godt anset, at de hver st. Hans dag på vort renteri skulle erlægge N. N. rigsdaler*[1] *eller deres værd i god gangbar mønt mod efterladelse af bådsmænds udnævn*

[1] *Fortegnelse over skattens störrelse meddeles i tillæg.*

i fredstid, deri også indberegnet residenters og ordinarie postbudes underhold i én sum.

Sæll. tegn. 25, 386.

510.

1635 23. mars. (Koldinghus.) *Missive til biskoppen i Sællands stift og professores i København om, at de, da tyske studenter undertiden uden attestation lade sig bruge på prædikestolen i København, herefter ikke må tilstede, at sådanne bruges, med mindre nøden det forårsager, og de efter vores forrige forordning*[1] *af professoribus have attestationen de sinceritate in religione og desuden vise bispen eller den tyske præst i det ringeste et koncept til deres prædiken, forargelige noviteter at forekomme; men hvis nogen skal kaldes at betjæne guds menighed på prædikestolen, skal han lige så vel som andre indfødte have fuldstændig attestation efter sidste forordning.*

Sæll. tegn. 25, 389.

[1] *Missive 1631 7. novbr.*

511.

1635 27. mars. (Kolding.) *Åb. brev om stadfæstelse på kong Valdemars privilegier for Vejle by af 1327*[1].

Jyske reg. 9, 111—13.

[1] *Motiveringen som ved no. 512.*

512.

1635 27. mars. (Kolding.) *Åb. brev om, at vi, da Vejle bys privilegier, som ere givne dem af fremfarne konger i Danmark, i nøst forledne kejserlige fejde dels ere skårne fordærvede, dels forkomne i andre måder, have ladet den lejlighed forfare ved hr. Albret Skel til Fusinge, ridder, Danmarks riges råd, og Ernst Norman til Selsø, befalingsmænd på Riberhus og Koldinghus, og af et gammelt skåret pergamentsvidisse erfaret, at Vejle*

by og borgere fordum have haft efterskrevne privilegier: . . . (kong Valdemars privilegium af 1355) . . . hvilke privilegier vi med dette vort brev fuldbyrde og stadfæste.

Jyske reg. 9, 110—11.

513.

1635 27. mars. (Kolding.) *Åb. brev om stadfæstelse på kong Kristoffers privilegium for Vejle by af 1440*[1].

Jyske reg. 9, 113.

[1] *Dette forelå i et vidisse af 1553, der atter forelå i et vidisse af 1605. Stadfæstelsens motivering som ved no. 512.*

514.

1635 27. mars. (Kolding.) *Åb. brev om stadfæstelse på kong Kristians privilegium for Vejle by af 1484*[1].

Jyske reg. 9, 114—15.

[1] *Dette forelå i et vidisse af 1553. Stadfæstelsens motivering som ved no. 512.*

515.

1635 28. mars. (Kolding.) *Åb. brev om en afgift af hver hest og stykke fæ, som udføres over broen for Kolding, til vedligeholdelse af den, skibsbroen og posthuset s. std.*

Jyske reg. 9, 117—18.

Eftersom os af borgemester oc raadmend her udi Kolding paa menige borgerskabs vegne her samme steds andragis posthuset som oc broen ofver aaen saa vel som oc skibbroen her for byen at vere saare biugfeldig oc at staa paa fald, derfore begierendis vi dennem ville nogen hielp til forskrefne posthusbro ofver aaen saa vel som oc skibbroen at holde ved lige bevilge, da hafve vi . . . bevilget och tillat . . ., at borgemestere och raad her samme steds til forskrefne posthusis, broes saa och skibbroes reparation at mue anamme oc oppebære udi de nestfølgende 4 aar beregned fra denne paaske anno 1635

oc saa fremdelis en sysling danske af hver hest, hoppe, oxe eller koe oc en hvid af hver kalf, svin, buch, faaer oc lamb, som i lige maader ofver broen uddrifvis oc føris, oc skal vore borgemester oc raadmend vere tiltenkt oc forplicht at giøre goede rede oc regenskab, at samme penge icke til nogen anden brug anvendis end til forskrefne posthues, bro oc skibbro at holde ved lige, dog at de broen oc skibbroen først forferdiger, biudendis oc befalendis alle oc enhver, som heste, hopper, øxen, køer saa oc kalfve, svin, bucke, faar oc lamb uddrifve eller udføre, at de de paabudne penge ud legger.

516.

1635 28. mars. (Kolding.) *Åb. brev om, at borgerne i Kolding herefter må fiske i Kolding fjord med deres våd og garn, dog os forbeholdet fiskeriet til vort slot Koldinghus.*

Jyske reg. 9, 118.

517.

1635 31. mars. (Kolding.) *Åb. brev om, at Ribe borgere må handle i alle købstæder i Jylland.*

Jyske reg. 9, 121.

Eftersom vi forfare borgerne udi vor kiøbsted Ribe af . . . voris kiere forfædre, konninger udi Danmark, adskillige friheder vere forunte, fornemblig blant andre, at naar Ribe borgere komme til nogen kiøbsteder her udi vor land Jylland, at de da der maa kiøbe oc hantere deris vare och kiøbmandskab med en oc hver, vere sig borgere, gieste eller bønder; och eftersom vore undersaatter sig beklage der paa en del steder at giøris forhindring, da hafve vi for gaat anset samme friheder at fornye oc stadfeste . . ., saa de udi alle kiøbsteder her udi vort land Jylland maa handle oc vandle med borger, giest oc bonde.

518.

1635 31. mars (paa vort slot Koldinghus). *Frdg. om tingdage, letfærdighed med barnefødsel, eder og umyndiges rostjæneste.*

Samtidigt tryk på 3 blade.

Trykt herefter i oversættelse hos Rørdam: Kirkelove 3, 246–48.

Eftersom vi forfare atskillige uordninger udi vore riger oc lande sig at tildrage belangende tinge at holde, letferdighed, æder oc umyndigis rostienniste, da paa det saadan uskickelighed oc der af befryctelige guds den alle[r]-høiestis fortørnelse med hans guddommelige majestatis gode hielp oc bistand maa forekommis, hafver vi den leilighed med voris Danmarkis rigis raad vel ofverveiet oc med deris raad oc samtøcke for got anset derom at forordne, som efter følger.

1. For det første: Alle landstinge ofver alt vort rige Danmark skulle holdis om oensdagen eller, om da helligt indfalder, neste søgne der efter, paa det søndagen oc andre hellige dage icke med saadanne almindelige forretninger profaneris; ei skulle heller andre tingdage paa hellige dagene holdis, medens saa frembt rettens gengis visse tingdag som siette uggis eller deslige indfalder paa en hellig dag, da skal samme hellig dags tingdag forstaais at indfalde neste søgen, oc ingen udi sin sag oc rettergang hindre, at samme tingdag opsettis til neste søgne, som her efter skal holdis oc actis rette tacte tingdag i stedet for hellig dagen.

2. For det andet: Saa frembt nogen ectemands eller kvindis person, midlertid de lefve i ectefellit, sig forskrifver eller forplicter nogen anden at ecte, da skulle de, som sig saa forskrifve, saa vel som de, saadan forskrifning tage, staa aabenbare skrifte, oc mandspersonen en tid lang straffis i jern, kvindispersonen udi tucthusit; forser

sig nogen af adelstand i saa maader, straffis efter vor oc rigens raads sigelse.

3. For det tredie: Saa frembt noget letferdigt kvin[d]folk vorder med barn oc med sin barnefødsel lønligen oc i dølsmaal omgaais, oc samme barn borte blifver eller paaskiudis død være fød, da efterdi samme kvindfolk icke hafver begieret at bruge ordentlige af gud allermectigste beskickede middel, dennom som sig oc fosterit udi saadanne tilfelde kunde betienne, skal det icke bedre actis end den, som sit foster med vilge hafver ombract.

4. For det fierde. Saa frembt nogen letferdeligen obenbare skrifte staar paa løgnactig bekiendelse, oc en kvindis person en for barnefader udlegger, eller oc mandspersonen sig for barnefader udgifver, oc siden dog befindis en anden rette barnefader at være, da saa frembt nogen løgnactige skriftere self inden fierdingaar dernest efter gaae til sandheds bekiendelse, skulle de saa vit benaadis, at de staa obenbare skrifte for saadan deris forargelse. Sker det icke, meden de louglig bevisis løgenacteligen at hafve skriftet oc udlagt, da skulle de uden naade straffis til kaget oc forvisis landet. Den person, som saadanne til den første falske bekiendelse bract oc forled hafver, bør at actis for en løgnere oc mindermand oc sin boeslod til sit herskab hafve forbrut; end hafver hand ingen boeslod, da dømmis i jern; samme loug er, om kvindis person sig løgnacteligen paatager barnemoder at være oc derpaa staar aabenbare skrifte; forser sig adelsperson her, straffis efter vor oc rigens raads kiendelse.

5. For det fembte: Eftersom stor misbrug sig til tingene tildrager, i det at hvo, nogen anden sag gifver, sicter med æder; den, som sag gifvis, i lige maade ved sin æd benecter, oc naar nogen vinde af den ene part føris, blifver samme vinde af den anden part ved æd benected, saa guds nafn fast i alle sager paa enten siderne

misbrugis, oc enten parterne menæd begaae, da ville vi herefter saadant aldelis afskaffet oc ingen videre æd til tinge tillat [at] hafve end den, lougen oc retten fordrer oc tillader, hvilken oc da af dommeren først skal tilstedis at giøre. Belangende benæctelseæd, den maa dennom paaleggis af dommeren, naar dennom siunis sagen det at udkrefve efter loug oc ret. Ei skal dommeren heller lettelig nogen eden paalegge, anseende den, sag gifver, bør det lougligen at bevise, eller i det ringeste efter sagens tilstand saaledis, at vis formodning er (endog det icke nøiactig bevisis) den sictede skyldig at være oc derfore efter loug oc ret, for videre tiltale sig at befrie, bør sagen ved sin egen ed sig at fralegge.

6. For det sidste: Paa det fattige umyndige børn icke skulle alt for meget besvergis med rostienniste, da skal deris verge allene være tillat aarligen for hver hest i rostienniste firesindstive specie daler udi freds tid at oppeberge, oc udi feide tid efter forordningen, dog at her hos actis, at saa frembt vergen den tredie part af indkommen oppebærer, at hand da i lige maader den tredie part af forbemelte rostienniste self bekoster oc udstaaer, saa den umyndige da allene firesindstive slette daler paa hver hest rostt[i]ennisten bekoster; der hos oc at hafvis i act, at med løsøre oc jordegodsis afhendelse saa forfaris, at udgiften paa det saa vel som andet nødvendigt icke ofvergaaer indkombsten, oc det umyndige barn derofver uskyldelig bringis om sin arf oc eie.

519.

1635 25. april. (Hafniæ.) *Åb. brev om, hvor fremmede, som til skibs ankomme for København, skulle stå i land.*

Sæll. reg. 19, 312.

Trykt herefter hos O. Nielsen: Københavns diplomat. 3, 146.

Eftersom os forrekommis paa adskillige steder her for vor kiøbsted Kiøbenhafn folk at skal udi land settis,

hvormed adskilligt utilbørligt begaais, och de, som bør at hafve indseend med, hvad folk hid til byen andkommer, icke at kand dermed hafve den tilbørligt tilsiun, da ville vi hermed hafve alvorligen och strengeligen forbuttet, at ingen skal sig understaa at sette anden steds folk udi land uden byen end paa det sted, det Islandske comgpanies droghus hafver staaet, dog de, som paa toldboden hafver at forrette, dennem at stande frit for den at søge och ingen anden; saa frembt nogen befindis heremoed at giøre, da at straffis som vore mandaters ofvertrædere.

520.

1635 25. april. (Hafniæ.) *Missive til Tage Tot Ottesen, lænsmand på Malmøhus, om, at vi, da der til Børinge og Lindholms birker ere for få bønder, så at der undertiden næppelig haves otte stokkemænd, have anset for godt, at han forandrer samme tvende birker til et og under en birkefoged og henlægger tinget på et belejligt sted*[1].

Skånske tegn. 6, 114.

[1] *Resten af brevet er udeladt.*

521.

1635 27. april. (Hafniæ.) *Frdg. om, at der skal holdes offentlig byting i alle købstæder.*

Sæll. reg. 19, 314.
Samtidigt tryk på et blad med datum fraktur.
Desuden trykt samtidig på et blad med datum kursiv.

Eftersom vi forfare, at udi en del vore kiøbsteder her udi vort rige Danmark intet ofvenlig byeting holdis, medens alle sager at dømmis paa raadhuset inden lukte døere, ingen ofververendis uden de, sagen allene vedkommer, hvoraf adskillige uskickeligheder foraarsagis, daa paa det saadan udordning kand afskaffis och forrekommis, ville vi med dette vort obne brefv offenlig hafve paabødet, at voris byefogder udi alle vore kiøbsteder her udi vort

rige Danmark skal holde offentlig byeting och der at lade gaa och gifve beskrefvet, saa vit til byting bør at gaa och gifvis beskrefvet.

522.

1635 29. april. (Hafniæ.) *Åb. brev om stadfæstelse på en ordning om vagtholdet, som borgemester og råd i Odense har sluttet med borgerskabet s. st., og som Henning Valkendorf til Glorup, befalingsmand på vor gård i Odense, befinder kristelig og billig, i det enhver i denne så vel som i al anden byens tynger reder og holder efter sin ævne og formue, og ingen ubillig besværes, medens fattige folk tilforn holdt lige vagt ved de formuende og meget besværedes derved.*

1. Først skal vactmesteren hafve en aarlig oc visse løn af byen, som skal verre 24 slette daler och intit mere, hvilken løn hannom til tvende tider, nemblig hver paaske och st. Mickelsdag, af hvis borgerne skatter, skal gifvis, och for same hans visse tilsagte løn skal hand al tid verre med vachten paa gaden, fra det ringer paa vacht omb aftenen och til igien om morgenen, vachten afringis, efter den ed, hand der omb·borgemestere och raad giort hafver, och om vinteren at ringis paa vacht om aftenen klocken 9 och af vachten morgenen klocken halfgaaer 4 och omb sommeren aftenen klocken 10 och omb morgenen klocken 3 slet.

2. Dernest skal foruden forskrefne vachtmester saa och en af dragerne hver nat holdis ti af byens vagt, som skal verre sterke och ferdige karle, eftersom borgemester och raad nogen visse personer dertil lader udsøge oc dennom udi æd tage, hvilke skal gifvis til vechtnepenge af saa mange, icke enten sielfver eller [ved] sin egen tienner sin vagt holder, om vinteren hver nat 5 sk. och om sommeren 4 sk.

3. Och hvilken som icke selfver eller deris egit bud ville eller erre saa ferdige, at de kand eller bør at gaa paa vagt, de skal ingen anden for dennom der til maa leie end dennom, som forbemelt er, der til blifver bestillit.

4. For vagten skal ingen enten borger eller enker her

i byen, som hid indtil, verre eller blifve forskaanid, efterdi vachten udi sig self den gandske by høilige magt anliggendis er, uden alleniste nemblig borgemester och raad, byefougden och byeskrifveren, kiemmerne, ofverformynder och byens procurator, organister och instrumentister, capitain, lieutenant och fendrik, den danske skolemester oc tromslageren.

5. Och efterdi tilbørligt er, at enhver udi ald kongelig och byens tynge efter sin efne oc formufve holder och udstaar, hvilkit kongelig maits. vorris allernaadigste herris forordning[1] saa vel som voris byes privilegier det same dennom tilholder, da skal och en hver forskrefne vacht holde och bekoste efter den redsel, som vi udi voris aarlige skat erre och aarligen blifver for taxerit; och derforre nu saadanne bekostning saaledis at verre sat, at hver gang vachten omgaaer, skal alle de, som reder, der til saa megit udlegge, som de udi redselen erre taxerit och andskrefven for, hvilke, om de icke selfver eller deris egit bud med saa mange personer efter forskrefne taxt at beregne ville eller kunde gaa, da de strax pengene til vagtmesteren, naar det dennom tilfalder, en hver efter sin redsel skulle lefvere, at hand da af di forordnede vagt dertil kand bestille.

6. Andre, som icke redde, fattige enker och indester undertagendis, skal saa mange, der til dyctige erre och førlighed hafver, hver sinde vachten omgaaer, enten self gaa eller och, som forbemelt er, efter hvis vagtregister borgemester och raad derom vorder giør[endis][2], bekoste en vagt, efterdi dennom, som reder, dog i saa mange andre maader udstaar videre byes tynge, hvorfra de andere, som icke reder, aldelis erre forskaanit.

7. Och paa det forskrefne vacht desto sickerligere och bedere kand blifve bestilt, saa at ingen dermed ydermere skal blifve anmodit, end det dennom med rette tilkommer, och derimod aldelis ingen i saa maader forbigaais, mens enhver, som for er rørt, efter sin redsel och formufve holder och udlegger, da hafver raadmendene andlofvit dennom dermed at ville, som hid indtil, lade besverge och en af dennom hver uge vagten hver aften examinere och imod byens rulde och mandtal och hvis af en hver i sin uge

[1] *Frdg. 1623 18. novbr.* [2] *R:* giører.

oppebergis och igien til vachteløn udgifvis, ofverse och conferere, hvilkit saaledis al tid herefter holdis och efterkommis skal. Datum Odense den 24. novembris anno 1634.

Fynske reg. 4, 57—59.

523.

1635 29. april. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at Odense by må sælge nogle af sine jorder for at få midler til at oprense sin vandledning.*

Fynske reg. 4, 59—60.

Eftersom borgemester och raad udi vor kiøbsted Odense sampt 24 mend same steds hafver vedtagit vandingen der til byen at lade rinse, och de ingen anden middel hafver til saadant at drifve udi verk, uden dennem maa bevilgis nogle byens jorder der til at selge, da efterdi vi erfare same middel at verre de nermeste och byen uskadeligt, eftersom det ickun forstaais om hvis hauger och jorder, som borgerne och deris forfedre allerede tilforn af heden indbekommit hafver och for aarlig jordskyld bruger, hvilkit endochsaa i saa maader kommer borgerne til gaufn och fordel, at deris arfvinger da kunde verre visse paa i fremtiden at kunde nyde hvis bygning, fiskeparker och anden forbedring, de derpaa opsette, andvende och bekoste, der tilmed byen at verre til it merkeligt gaufn, at same damme, hvoraf alle poster och render udi byen hafver deris løb och oprindelse, blifver rinsit, hafve vi bevilgit och tillat . . . at borgemester och raad udi Odense maa til vandingen at lade rinse selge byens jorder, dog at ingen af borgemester och raad, som byens fordel herudinden bør at søge, selfver kiøbe same jorder, och de allene selgis bort til arfve och eiedomb, dog [at] byen sin landgilde oc afgift deraf aarligen sig forbeholder.

524.

1635 29. april. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at bønderne i Østerherred i Bleking, som have klaget over, at*

ræve gör dem stor skade på deres små kvæg og derfor have begæret, at det måtte tilstedes dem at fange og ødelægge de ræve, som de kunne overkomme, herefter indtil videre må fange og ødelægge uden skyden og klapjagt alle de ræve, som de kunne overkomme[1].

Skånske reg. 5, 125.

[1] *Ved missive 1635 23. apr. blev det pålagt hr. Iage Tott Andersen, da det foregives, at bønderne i Bleking misbruge bevillingen til at ødelægge ræve (åb. brev 1619 8. mars), i det de jage med garn, holde klapjagt og skyde ræve, hvilken frihed vi ingenlunde ville have tilstædt dem, at forbyde bønderne sådan ulovlig jagt; hvis nogen fordrister sig at göre sådant, skal han straffes derfor, som ved bör, dog skal det ikke være dem forment at udgrave eller udsmøge eller i så måde ødelægge dem (Skånske tegn. 6, 121).*

525.

1635 29. april. (Hafniæ.) *Åb. brev til bønderne over alt Danmark, hvem de end tjæne, om udredelse af en almindelig landskat i rigsdaler in specie til Martini förstkommende*[1].

Sæll. tegn. 25, 396—97.

[1] *Brevet er enslydende med åb. brev 1633 22. juni (no. 454). Bønderne i Kristianopel, Varberg, Halmstad og Lavholms læn skulde kun udgive halv skat mod bønderne i Danmark (a. st. 401).*

526.

1635 29. april. (Hafniæ.) *Åb. brev til købstæderne i Danmark og Norge om udredelse af en hjælp i speciedaler, 1 rdlr. afgift af tjænestedrenge og afgift af købsvende efter deres formue*[1].

Sæll. tegn. 25, 398—99.

[1] *Fortegnelse over de enkelte købstæders skat meddeles i tillæg; i øvrigt er brevet enslydende med åb. brev 1633 22. juni (no. 455).*

527.

1635 29. april. (Hafniæ.) *Åb. brev til præsterne i Danmark og Norge om udredelse af en almindelig*

landskat i rigsdaler in specie til Martini førstkommende[1].

Sæll. tegn. 25, 401.
Meddelt i uddrag hos Rørdam: Kirkelove 3, 248.

[1] *Brevet er enslydende med åb. brev 1633 22. juni (no. 457). Det ekspederedes til Norge med den sædvanlige bemærkning om præsterne i Finmarken (jfr. ovfr. s. 608); fra Danmark skulde bisperne levere pengene i renteriet, fra Norge til hr. Kristoffer Urne (a. st. 404—5).*

528.

1635 29. april. (Hafniæ.) *Åb. brev til kapitlerne i Danmark og Norge om udredelse af en hjælp til førstkommende Martini*[1].

Sæll. tegn. 25, 400—1.

[1] *Brevet er enslydende med åb. brev 1633 22. juni (no. 456). Af kapitlerne i Norge skulde udredes: Oslo 150 rdlr., Stavanger 50 rdlr., Bergen 100 rdlr. og Trondhjem 100 rdlr. (a. st. 404).*

529.

1635 4. maj (paa vort slot Kiøbenhafn). *Frdg. om handelen med rottekrudt.*

Samtidigt tryk på to blade med påtegning om læsning på Sorø birketing 1635 28. maj.

Eftersom vi komme udi forfaring, hvorledis atskillige bissekremmere oc andre kremmere røttekrud oc anden forgift skal hafve fal, da efterdi vi befinde stor uordning derofver sig at tildrage, i det at deslige af hver oc en maa selgis oc hafvis, hvilket mange udædiske mennisker til deris onde forsæt oc intentions fuldkommelse gifver leilighed, da paa det saadant met gud den allermectigstis milde hielp oc bistand i nogen maader maa faarekommis, hafver vi met voris rigens raads raad oc samtøcke saaledis for gaat anset at befalle oc forordne . . .

1. at ingen herefter bissekremmere, kremmere eller apoteckere (undertagen de her efter formeldis) eller andre, hvo det oc være kand, skal mue hafve eller falholde, ei heller til sig self eller andre indforskrifve eller hente røtte-

krud eller nogen anden forgift under samme varis fortabelse, saa oc anden straf paa deris formue, oc ellers efter der af befryctende eller foraarsagede leilighed.

2. Oc skal strax vore fougder, embidsmend, adelen, borgemestere oc raad oc andre, som befaling hafver, lade beslae oc til sig anamme alt hvis røttekrud oc anden gift, som nu befindis hos nogle forbemelte eller oc hvo det være kand; oc saa frembt de icke stiller borgen det af vore riger oc lande strax at udforskaffe, da skulle de, som befaling hafver, giøre deris beste det at forhandle til de apoteckere, som det maa falholde, oc det efterhaanden lade afbetale til dennem, som varene tilkommer.

3. Meden eftersom saadanne vare icke for atskillige tilladelige brug kand ombæris, da skal saadant være tillat udi efterskrefne vore kiøbsteder hos en person paa hver sted at hafvis oc selgis, en apotecker, om apotecke holdis i samme kiøbsted, eller oc en anden god vederheftig kremmere eller kiøbmand, som særdelis skal være ædsvoren belangende samme giftis forhandling. Oc hafve vi for got anset, at udi hver af efterskrefne kiøbstæder skal være en, nemblig udi Kiøbenhafn, Ribe, Viborig, Lund, Odense, Nyekiøbing i Falster, Nagskouf, Visbye, Hackelverk paa Øsel, Bergen, Trundhiemb, Skeen, Christiania oc Marstrand; saa frembt oc saadant paa Island oc Ferrøe giøris fornøden, hafver vore lensmend der udi at giøre anordning.

4. Oc skulle de, som samme røttekrud fal mue hafve, det holde forvaret udi en vel forvaret kiste eller skab met tvende laase for; nøgelen til den ene skal apoteckeren eller den, det fal hafver, hos sig beholde, den anden nøgel skal en doctor medicinæ der udi byen eller oc en præst samme steds hafve oc det oplucke saa tit fornøden giøris.

5. Oc skal ingen selgis deraf uden de, mand ved vederheftige gaat folk være, eller oc at de borgen stille

det ikke at skulle misbruge; oc skal optegnis hver person, der kiøber, ved dag oc datum, naar kiøbet sker.

6. Ti befalle vi hermed alle oc hver, fogder, embidsmend, adel, borgemestere oc raad oc alle andre, som befaling hafver, at de flitteligen derofver holde, saa fremt de icke self derfore ville stande til rette.

530.

1635 [4.] maj. (Kroneborg.) *Missive til Niels Trolle, lænsmand på Københavns slot, om, at bønderne på Københavns læn skulle give penge for arbejde.*

Sæll. tegn. 25, 412.

Vi hafver for got anset, at vore och kronens bønder och tienere der udi Kiøbenhafns len skal aarligen gifve penge for deris arbeide, nemlig hver fuld gaard 5 rdlr. in specie eller des verd, 6 slette mark for hver daler, och hver half gaard halftredie rdlr. eller des verd; dog ville vi, at skouffogderne skal vere gandske fri for same arbeidspenge at udgifve och sognefogderne for half; och der imod skal de vere fri for al arbeide uden allene dette efterskrefne: først pløie den jord til den store ladegaard, som nu er lagt; for det andet stage høe och føre det i stacke; for det tredie holde gierdene ved lige; for det fierde demminger, broer och veie holde ved lige efter recessen[1]; for det fembte hielpe paa jagt och fiskerie. Bedendis dig och ville, at du aarligen, indtil saa lenge vi anderledis tilsigendis vorder, same arbedspenge lader indkrefve och derfore giøre rede och regenskab, och bønderne for al arbeide uden hvis forskrefvit staar forskaaner.

[1] *Reces 1558 § 58.*

531.

1635 5. maj (paa vort slot Kronborg). *Åb. brev om, at visitererne i Øresund må omgås de i Øresund ankommende skippere til mådelighed.*

Sæll. reg. 19, 315.

Eftersom det hafver verit voris visitererre her udi Øresund hid indtil forbudit icke med nogen fremmede skipper at maatte omgaais, ei heller med dennem at ede, dricke, och samme visiterrerer foregifver det at vere os til største skade, i det de tilforn hafver giord flere pries end som nu sker, formedelst de med skipperne hafver omgaaits och saaledis erfarit, hvad goeds och vare, de kunde inde hafve, om de noget deraf vil forsvige, begerendes med skippererne at maatte omgaais och med dennem til maadelighed æde och dricke, som tilforn er sket, daa hafver vi bevilget och tillat vore visiterrere at maa med de fremmede skippere, som hid udi Sundit andkommer, omgaais och med dennem til maadelighed æde och dricke, som tilforn sket er.

532.

1635 5. maj. (Hafniæ.) *Missive til lænsmændene over alt Danmark om, at vi, da der skal være forskellig forståelse af vort brev om hjælpen til bådsmænds hværvning*[1], *ville, at hver vor, kronens og gejstlighedens helgård skal give* $^1/_2$ *rigsort, og at to bol eller halve gårde skulle regnes imod en hel.*

Sæll. tegn. 25, 412—13.

[1] *Åb. brev 1635 23. mars (no. 508).*

533.

1635 15. juli. (Hafniæ.) *Åb. brev om straf for dem, som göre indgreb i bagerhåndværket i Horsens.*

Jyske reg. 9, 127.

Eftersom os andragis af borgemester oc raad sampt menige borger udi vor kiøbsted Horsens, hvorledis en del borgere der udi byen, som andre næringer bruger, sig skulle understaa udi bagernis handverk samme steds at indfalde och bage brød, det til andre at udselge, da forbyde vi alle, som anden næring udi Horsens bye hafver

oc bruger, sig saadant herefter at understaa eller oc bagerne udi deris næring oc handverk at falde, med mindre de første oc anden gang ville aftinge oc dermed stande til rette, som ved bør, oc tredie gang ei vere deris borgerskab nermere, end voris lensmand der samme steds sampt borgemester oc raad ville; dog skal der ingen vere forment at begifve sig udi samme bagerhandverk, naar hand sin anden næring ofvergifver oc sig for bager hoes borgemester oc raad efter voris derom udgangne forordning lader indskrifve.

534.

1635 14. avg. (Hafniæ.) *Åb. brev om forbud mod, at degnene på Fyn give øl, når bønderne yde dem deres rettighed.*

R: Fynske reg. 4, 60–61.
O: Original udfærdigelse i Fyns bispearkiv.
Trykt efter O hos Rørdam: Kirkelove 3, 249–50.

Efterdi os forredragis, at degnene i Fyens stift af en vedtagen vis och sedvane skal besvergis aarligen til bønderne, naar de dennom deris rettighed yt hafver, nogle tønder øl efter sognernis størelse at udgifve, for hvilken ufornøden bekostning de herefter begerer at motte forskaanis, da efterdi ubilligt er, at degnene med saadan paaleg och sedvane skulle besvergis,

1. ville vi derfor forbuddit hafve . . . at ingen degn skal understaa sig saadan sedvane at efterfølge, ei heller sognmendene sig fordriste nogit øl af deris degne at begere, och dog ei dis mindre forpligt verre dennom retferdeligen och i rette tide saa vel herefter som her til dags at gifve deris rettighed under straf, som ved bør.

2. Bydendis och befalendis vore fougder, embitsmend och andre, som paa vorre vegne hafver at befale, at i flittig indseende hafver, at denne voris aldvorlig be-

faling, som forskrefvet staar, blifver holt och efterkommit, och hvo derimod giør tilbørlig straffit.

535.

1635 20. avg. (Hafniæ.) *Missive til Henrik Gyldenstjærne, lænsmand på Varberg, om at han, da hans skriver skal have tilholdt sig skriverskæppe, fordi derom skal formældes i forlæningsbrevet, hvori det kun er blevet indført efter den gemene stil, medens dog også er indført, at bønderne ikke må besværges med nogen ny pålæg, skal tilholde sin skriver ikke at oppebære videre, end hvad der var sædvanligt i hans formænds tid; med det, som allerede er oppebåret efter dom, ville vi det med denne gang lade blive.*

Skånske reg. 6, 125.

536.

1635 21. avg. (Hafniæ.) *Åb. brev om forholdsregler for behandling af vrag i Skåne.*

Skånske reg. 5, 133—34.

Eftersom paa adskillige steder ved strandsiden stor uordning sig tildrager, naar noget vrag indkommer, i det at en och hver lang vei fra sig did begifver och atskillige motvilge samme steds bedrifver, da hafver vi for got anset med voris rigens raads raad saaledis at forordne,

1. at naar noget skib eller vrag kommer at staa paa stranden, ingen da skal fordriste sig did at begifve, før end strandfougden sig indstiller samme steds, som och tilbørlig indseende skal hafve, at alt sammen skickeligen tilgaar, med mindre hand tilbørligen derforre vil stande til rette. Dog dersom lefvende folk kommer drifvendis med skib eller vrag, da maa en och hver sig til stranden begifve och dennem redde.

2. Fordrister sig nogen herimod, som forskrefvit staar, at giøre, da staa til rette som vor mandats ofvertredere.

537.

1635 21. avg. (Kiøbenhafn.) *Åb. brev om, at de toldsedler, som afleveres på toldboden i Helsingør, skulle være affattede på dansk*[1].

Sæll. reg. 19, 321—22.

Eftersom vi kommer udi forfaring om den udordning, som sig paa vor toldboed udi vor kiøbsted Helsingør tildrager af aarsage, at fremmede nationer, som igennem vore strømme passere och seigle, deris toldsedeler hver paa sit sprog ofvergifver, da ville vi hermed befalet hafve, at alle fremmede nationer deris vare, som de fortolde skulle, saa och toldsedeler, paa voris danske sprog lader ofversette.

[1] *Ved at fremsende dette brev til Fredrik Urne til videre forkyndelse, pålagde kongen ham ved missive af s. d., at han, hvis købmændene begærede nogle visse kvalificerede, beedigede personer, som kunde oversætte sådanne sedler hver af sit sprog, skulde forordne så mange sådanne, som gjordes fornøden, på det købmændene ikke skulde opholdes; dog skulde det være enhver frit for at oversætte eller oversætte lade sin toldseddel af hvem, han vilde; de, som ordineredes hertil, må ikke tage mere end* $^1/_2$ *ort for hver toldseddel (Sæll. tegn. 25, 432—33).*

538.

1635 27. avg. (Hafniæ.) *Åb. brev om tilladelse for Peder Gruner til at slå og mønte ungarske dukater, af hvilke 67 stykker skulle gå på marken og indeholde 23 karat 4 gruner.*

Sæll. reg. 19, 323.

539.

1635 30. avg. (Hafniæ.) *Åb. brev om forbud mod at hindre det islandske kompagnis tjænere, som have opsyn med kompagniets skibe om vinteren.*

R: Sæll. reg. 19, 324.

Eftersom det Islands compagnies forvaltere sampt samme compagnies participanter os hafve ladet til kiende

gifve, hvorledis forskrefne compagnie [1] menige participanter til gafn och beste hafve andtaget nogle opseer, som skulle hafve indseende med forskrefne Islands compagnies hiembkomne skibe, och dennem meddelt deres instruction, hvor efter de dennem skulle rette och forholde, da ville vi hermed strengeligen hafve forbudet, at ingen, som seigler paa Islands compagnies vegne eller [hafve] fragt skibe, eller nogen anden maa ofverfalde, hindre eller forfang giøre forskrefne opseer eller andre compagnies tienere, som participarterer udi saadanne eller andre maader til opsiun paa compagniets vegne enten allerede hafve andtaget eller herefter antagendis vorder, at de forskrefne participanters ordinantzer och instructioner, som enten allerede giord er eller herefter menige compagniet til gafn och beste giørendis vorder, endeligen fulgiøre och efterkommer som det sig bør under straf, som ved bør.

[1] *R tilf.:* med.

540.

1635 11. septbr. (Hafniæ.) *Missive til medici, professores, hofmedikus og andre residerende medici i Kiøbenhavn om to gange om året at visitere apotekerne her.*

Sæll. tegn. 25, 441.

Trykt herefter hos O. Nielsen: Kiøbenhavns diplomatar. 5, 172.

Eftersom vi eder hafver ladet befale [1], at i apoteckerne her udi vor kiøbsted Kiøbenhafn skulle visitere och besøge och der udi forfare, om di med nøiachtige, gode, friske och fornødelige vare ere forsiunede, saa och med saa dychtige svenne och saaledis forfarne, som det sig bør, och eftersom vi forfare saadant icke endnu at vere efterkommet, forundre vi os storligen, och ville vi, at i derfore herefter to gange om aaret eller en i det ringeste forskrefne apotecker her i Kiøbenhafn visiterer och forskrefne leilighed med flid forfarer, och saa fremt nogen af

[1] *Åb. brev 1629 1. novbr.*

eder enten af de eldste eller yngste forhindrede ere, naar samme visitats forrettis skal, at i da, som til stede ere, uden forsømmelse det forretter, saa och hvis mangler, som i der udi befinde, strax apoteckerne lader remedere och forbedre och strax derefter derom forfarer, om det sked er, saa och der foruden eders skriftlige forretning derom udi voris cancelli indlegger.

541.

1635 23. oktbr. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at der herefter må holdes to årlige markeder i Randers, det förste den næste tirsdag efter fastelavns söndag og det andet på Dionysii*[1].

Fyske reg. 9, 143.

[1] *9. oktober.*

542.

1635 28. oktbr. (Hafniæ.) *Missive til hr. Jørgen Brahe, lænsmand på Hagenskov, om, at bytinget i Assens, som holdes om onsdagen samme dag som landstinget, herefter skal holdes om tirsdagen.*

Fynske tegn. 4, 410.

543.

1635 30. oktbr. (Hafniæ.) *Åb. brev til kronens bønder i Landskrone læn, hvor kronens skove skulle være så forhuggede, at der til Landskrone slot skal være stor mangel på nødtørftig ildebrand, og en del bønder videre besværes med vedagen end andre, om, at de skulle rette sig efter den skik, som hr. Henrik Hvitfeld til Lilø* (Elløe), *ridder og embedsmand på vort slot Landskrone, efter vor befaling vil göre herpå.*

Skånske reg. 5, 145.

544.

1635 6. novbr. (Hafniæ.) *Missive til borgemestere og råd i København om at foretage kongens sager om onsdagen og om ordenen ved bytinget.*

Sæll. tegn. 25, 462.
Trykt herefter hos O. Nielsen: Københavns diplomatar. 5, 176.

Eftersom byfogden her udi byen tit och ofte bekommer voris befalling paa vore sager at talle, da, paa det hand kand vide en vis tid, naar saadanne sager skal foretagis, bede vi eder och ville, at i det saaledis forordner, at alle vore sager med hvis andet, vor byfoget paa vore vegne hafver at forrette, foretages om onsdagen. Dernest ville vi, at i den soeren byeskrifver skal beholde, at hand self udi egen person betiener retten paa byetinget saa vel som och forferdiger alle hvis domme och andet, vor byefoget paa vore vegne skal hafve och det fra sig otte dage efter det vorder protocollerit och afsagt lefverer.

545.

1635 7. novbr. (Hafniæ.) *Missive til en del af lænsmændene i Sælland (Københavns, Fredriksborg og Kronborg, Holbæk, Korsør og Andvorskov), Møn, Fyn (Hindsgavl, Hagenskov), Jylland (Lønborg bispegård, Koldinghus, Dronningborg, Ålborg, Lund i Mors, Møgeltønder), Halland (Varberg, Halmstad, Lavholm), Skåne (Helne kirke og Froste herred, Kristianopel, Malmø og Jerrested herred) og Bleking (Kristianstad) om, at vore og kronens bønder i dette år skulle give i spindepenge hver helgård 4 sk. danske og hver halvgård 2 sk., hvorfor regnskab skal göres i vort renteri til förstkommende Philippi Jacobi.*

Sæll. tegn. 25, 463.

546.

1635 7. novbr. (Hafniæ.) *Missive til byfogden i København om ikke at levere vogne uden det sker efter kongens egne pas og vor egen befaling.*

Sæll. tegn. 25, 465.
Trykt herefter hos O. Nielsen: Københavns diplomatar. 5, 177.

547.

1635 2. decbr. (Odense.) *Åb. brev til almuen på Møn om, at Møns landsdommers domme skulle stævnes ind for kongen og rigens råd.*

Sæll. reg. 19, 374.

Vi bede eder och befale, at saa frembt eder herefter ofver nogle vore tilforordnede landsdommeres paa vort land Møen domme hafver at besverge, i da hans domb ind for os och Danmarkis rigis raad indstefner, andseendes, at en landsdommer icke bør at dømme paa den anden[1]; ti biude vi eder saa och strengelig befale, at i forskrefne vor lansdommers domb paa vort land Møen for ingen anden ofverdommere indstefner end os och Danmarkis rigis raad.

[1] *Åb. brev 1587 22. septbr.*

548.

1635 2. decbr. (Ottensegaard.) *Åb. brev om, at Lunde herredsting i Odensegårds læn, som hidtil holdes om onsdagen, efter begæring af herredsfogden Hans Pedersen af Nesby, som ofte besværes med stævninger til landstinget, der også holdes om onsdagen, så at han ikke al tid kan være tilstede ved herredstinget, herefter må holdes om fredagen.*

Fynske reg. 4, 66.

549.

1635 5. decbr. (Odensøe.) *Åb. brev om tiden for herredstingenes holdelse i Malmøhus læn.*

Skånske reg. 4, 152.

Eftersom os andragis, nogle herridsting udi Malmøehus len udi vort land Skaane omb onsdagen at skal hollis, paa hvilken dag landstingit och holdis, da efterdi herridsfogden der, saa ofte deris domme til landstingit stefnis, saa di derofver paa herridstingit icke al tid kand vere tilstede, den gemen mand til ophold och deris rettis for-

hollelse, hafver vi bevilget och tillat . . . at samme herridsting udi Malmøehus len herefter paa en anden beleilig dag af deris lensmand der samme steds skal forordnis.

550.

1635 5. decbr. (Odensøe.) *Åb. brev om forholdsregler for behandling af vrag i Malmøhus læn.*

Skånske reg. 5, 152—53.

Eftersom paa adskillige steder ved strandsiden der udi Malmøehus len stor uordning sig tildrager, naar nogit vrag ind kommer, i det at en och hver lang vei fra sig did begifver och adskilligt modvilligt der samme steds bedrifver, da hafver vi for got anset med voris rigens raads raad saaledis at forordne,

1. at ingen sig udi nogen storm eller uver enten nat eller dag ved strandsiden skulle lade befinde, med mindre vrag indkommer, som dennom af strandfogden udi hans egen nerverelse befalis at skulle biergis.

2. Och eftersom storligen paatviflis med saadant vrag icke ret at ombgaais, skulle vor lensmand . . . tvende eller flere troverdige och oprigtige dannemend forordne, som med strandfogden stranden skal besøge, som och tilbørligen indseende skal hafve, at alt sammen skickeligen tilgaar, med mindre di tilbørligen derfor ville stande til rette.

3. Dog dersom lefvende folk kommer drifvendis med skib eller vrag, da maa enhver sig til stranden begifve och dennom for en billig biergeløn bierge och redde.

551.

1635 5. decbr. (Ottense.) *Åb. brev om, at borgemester og råd i Kærteminde, som lader angive, at skibsbroen der s. st. formedelst höjvand, storm og uvejr forfalder, og den årlige indkomst dertil er så ringe, at den ikke kan holdes ved magt deraf, efter deres begæring*

må oppebære af hver udenbys mand, som ind- og udskiber gods der for byen, 1 hvid af hver tønde korn eller andet gods til bropenge, dog skulle de årlig göre rede og regnskab for pengenes anvendelse[1].

Fynske reg. 4, 66—67.

[1] *S. d. fik hr. Mogens Kaas, lænsmand på Nyborg, missive om årlig at lade borgemestre og råd göre årlig rede for bropengenes oppebørsel og udgift, på det det kan erfares, om pengene anvendes* (henvendes) *til anden brug end til broens underholdning (Fynske tegn. 4, 357).*

552.

1635 8. decbr. (Ottense.) *Missive til Henning Valkendorf, lænsmand på Odensegård, og bispen i Fyns stift om rang, gang og sæde mellem gejstligheden og borgemestre i Odense.*

R: Fynske tegn. 4, 361—62.
O: Original udfærdigelse til bispen m. fl. i Fyns bispearkiv.
Trykt efter O hos Rørdam: Kirkelove 3, 251—52.

Eftersom os andragis nogen irring sig at begifve imellom geistligheden och borgemester udi Ottense om deris session och gang, da hafver vi for gaat anset dermed at skal forholdis som efterfølger: for det første skal bispen hafve sin rang och nest hannom provsten udi Ottense; derefter lector theologiæ och de andre professores collegii Otthoniensis; siden skal den eldste af de tvende underste prester udi Ottense gaa med den eldste borgemester, dog at presten gaar paa den høire side, som tilbørligt er; efter dennom den tridie af sognepresterne udi Ottense med den anden borgemester, dog at presten gaar paa den høire side, hvilket vi ville, at i dennom skal lade andsige, hvorefter di geistlige saa vel som borgemester och raad udi vor kiøbsted Ottense sig hafver at rette och forholde.

553.

1635 19. decbr. (Haderslevhus.) *Åb. brev til bønderne i Danmark, hvem de end tjæne, om, at vi eragte for nødigt i denne sælsomme tids tilstand at have vor skibsflåde i beredskab til des större forsikring for vore riger og strömme, men ikke kunne udbringe flåden nu på foråret med mindre der kommes os til hjælp med en andel korn, særdeles rug og byg, og at vi derfor med vort Danmarkes riges råds råd og samtykke have anset for godt, at hver selvejerbondegård skal give os* $^1/_6$ *tde. rug og* $^1/_3$ *tde. byg eller 3 rigsort derfor, om det lettere falde kan; hver fæstebonde, som sidder for hel gård, skal give halv så meget, og hver halvfæstegård skal give fjærdeparten så meget som en selvejergård; ingen bonde skal forskånes, som har hel- eller halvgård, uden alene adelens ugedagsbønder, som bo i sognene (!) og som have været fri af arilds tid, og alle de, som med tingsvidne bevises at være ganske forarmede, så at de ikke kunne afstedkomme samme kornskat, enten det er kronens eller adelens tjænere; kornskatten skal være udgivet inden førstkommende kyndelmisse*[1].

Sæll. tegn. 25, 476—77.

[1] *Der pålægges lænsmændene den sædvanlige pligt til tilsyn med fritagelse og til at lade skatten skrive.*

554.

1635 24. decbr. (Haderslefhus.) *Åb. brev om, at Skovby herredsting, som, efter oplysning fra Sten Bilde til Kærsgård, holdes om onsdagen samme dag som landstinget, til stor forhindring for herredsfogden og tingmændene, når de stævnes, i det tingdagen tit og ofte opsættes, herefter må holdes om løverdagen.*

Fynske reg. 4, 69.

555.

1636 18. febr. (Haderslev.) *Åb. brev om kald og varsel til dem, som have sæde i domkapitlet i Viborg.*

Jyske tegn. 9, 273.

Eftersom vi komme udi forfaring med kald oc varsel udi Viborg capitel stor misbrug sig at tildrage, i det at icke allene af capitularibus begieris, at de actu residerende stefnis, meden oc alle andre, hvorved retten dennom, som den søge skulle, utilbørligen giøris besverlig, snarere til des ophold oc behindring end befordring, da efterdi saadant i sig self ubilligt er, ville vi, at med kald oc varsel der samme steds skal [saaledis] forholdis, at naar nogen retsager hafver med capitelet at fordre, da, anseende absentes bør dog deris procuratorem hoes capitelet underholde, som deris nødtørft tilbørligen kunde hafve i agt, skal hand icke vere forplicht videre at kalde end de, hoes domkirken residere, som dog capitels documenter i verge oc forsvar hafver, saa oc derforuden den, som sagen angaar, om hand er i Nørrejutland verende oc tilstede.

556.

1636 18. febr. (Haderslevhus.) *Privilegier for de danske monterede købmandsskibe.*

R: Sæll. tegn. 26, 9—11.

T: Samtidigt tryk på 3 blade med 5 ord i 3.sidste linje.

Desuden trykt samtidig på 3 blade med 7 ord i 3.sidste linje; trykt efter et af disse tryk hos Holberg: Danmarks historie 2, 795—98.

Eftersom vi denne besverlig tids tilstand [hafve] betenkt, saa och hvorledis voris strømme nogle aar her den traficquerende til største efterdel med adskillig ofvervold ufri giøris, hvilket end och videre udi denne tid och herefter er at befrychte, da hafve vi den leilighed[1] med voris Danmarkis rigis raad betenkt, ofverveiet och noget middel

[1] *T:* billighed.

voris floede udi krigs- och nødstid at sterke ved efterskrefne paaleg for got fundet at paabyde.

1. Først, alle och hver udlendske, som salt føre ind udi vort rige Danmark, skulle gifve af hver tønde salt 8 skilling danske, foruden de 4 skilling, derpaa er allerede paalagt, er saa af hver tønde salt en half ort; och skulle de strax paa de steder, som de ankomme och deris last bryde, same told erlegge; ere nu skibene tillade med salt, da hafve voris toldere at rette sig efter voris om skibbenis drechtighed udgangne forordning[1], saa vit mueligt er och ske kand[2].

2. For det andet, belangende vore egne undersatter udi vort rige Danmark, da eftersom de sig hafver erbødet os och riget til beste at lade bygge och tilforhandle skibe til orlog brugelig med 6. 8. 12 och flere stycker, dermed at fare paa Frankerige, Spanien och andre videre afliggende lande efter salt och anden kiøbmandskab, hvilke och udi ufreds tid til voris tieniste for billig betalling sig skulle lade bruge, da ville vi dennem mod saadan deris forplicht och tieniste frigifvet hafve for forskrefne salt-told saa och den last-told, som til baadsmends boeders bygning paa nogen aars tid er paalagt[3]; dog saa frembt de saadanne orlogs monterede skibe paa andre lande och steder begiere at bruge, da skulle de allene for bodsmends boeders last-told vere forskaanede, meden anden sedvanlige told af andre vare skulle de vere plichtige at udgifve, undtagen af hvis salt de føre, som før er rørt.

3. For det tredie, de andre vore undersatter, som ellers skibe bruge paa Frankerige, Spanien eller videre afliggende lande, som icke porte hafve paa deris skibe eller kunde giøre os och riget udi feidetid krigs-, meden anden tieniste, de skulle gifve en gang aarligen baadsmends

[1] *Åb. brev 1632 12. jan.*
[2] *T:* kunde.
[3] *Åb. brev 1634 17. april.*

bodetold, saa lenge den varer, och 4 sk. af hver tønde salt efter, som paabuddet och hidindtil sked er.

4. For det fierde, forbemelte vore undersatter skulle, hvad heller nogen allene skib hafver eller med flere ere udi compagnie, ingen skib mue[1] kiøbe at bruge paa Spanien, som ufri ere i Spanien, ei heller dennem besette med folk, som ufri ere samme steds, meden med vore egne undersatter eller andre fri folk, saa och skibene self lade bygge eller och kiøbe paa de steder och af de skibbe, som paa Spanien fri handle mue.

5. For det femte, skulle portskibene hafve nogle stycker paa 4, 6, eller hvad de kunde afsted komme, och giøre admiralskab med sig och andre, dog at de ei føre munition eller andet, som de af de landes fiender, som de besegle, kunde angribes faare; giøre de herimod, vide sig det self, om de derofver angribes af de interesserende och lider skade.

6. For det siette, paa det Turken, Argierer och deslige fribyttere icke skulle sig med same skibe styrke, da skulle vore undersatter saadanne skibe beflitte sig paa saa vit mueligt at besette med en god orlogsmand til skipper och dychtige bysseskøttere och dennem saa vel som samptlig skibsfolket hver reise tage i ed, at de sig icke nogen Tyrk eller fribytter ofvergifve ville, saa lenge [de] kunde fichte och sig verge.

7. For det sifvende, paa det saadanne skibe nogen videre fordel maa nyde mod den t[i]eniste, de os plichtige ere, da hafve vi endnu alle saadanne monterede skibe continuerit och samtykt de dennem anno 1621 gifne friheder, som efter følger: nemlig at alle bodsmend, bysseskøttere och andet søefolk och de, som paa same skibbe tiene och seigle, skulle vere fri for udskrifning, saa de udi voris tieniste icke skulle udtages; i lige maade skulle och

[1] *T' forbig.:* mue.

vere fri for voris tieniste och udskrifning de tømmermend, som rederne til deris skibsbygning self uden lands lader hente, saa vel som de, hvilke rederne self til skibsbygning af ungdommen lader oplere; i lige maade skulle och de, som paa deris skibbe seigle for bøsseskøtter, bodsmend och deris tømmermend vere for deris hus och personer fri for al vore och byens tynge och skat, dog saa frembt de bruge kiøbmandskaf gifve deraf efter, som billigt kand erachtis.

8. For det ottende, dersom forbud paa korn eller vare sker, da skulle same skibe, som paa de lande seigle, ei vere forbudet same vare did at føre, med mindre de udi same forbud udtryckeligen nefnis och specificeris, eller och derom serlig af os befalis.

9. For det niende, saa fremt noget søefarende folk af landet ere udvigte, for hvad sag det och er (undtagen det kand vere for mord och saadanne guds forgangene misgierninger), hafve secker leide paa forbemelte skibe at seigle och nyde same privilegier och friheder, tilforne om formeldis.

10. For det sidste, paa det søefarten disbedre kand tiltage, da ville vi hermed paabødet och befalet hafve, at ingen fremmede skibe her udi riget af nogen hafner maa frachtis, saa lenge indlendske skibe, vere sig smaa eller store skibe eller skuder, ere forhaanden, som bekvemme ere och for en billig fracht ville och kunde fare, hvorpaa at kiende, om paatvistis, borgemester och raad eller ofverkiøbmanden, hvor hand er, en eller toe forfarne i søefarten kunde tilforordne, hvilke och strax sig dertil skulde lade finde villige.

557.

1636 19. febr. (Haderslev.) *Åb. brev om markederne i Viborg.*

Jyske tegn. 9, 272—73.

Eftersom borgemester oc raad oc menige borgerskab udi vor kiøbsted Viborg sig beklager, hvorledis fremmede kremmere sig udi Mauritii[1] oc snapsting markeder dennom til skade oc efterdel alt for lenge skulle opholde, da hafver vi den leilighed ved voris Danmarkis rigis raad der udi vort land Nørrejutland den grundeligen ladet forfare oc for goet anset derom at befale,

1. at samme fremmedis kiøb, sal oc market skal allene paa hver af forskrefne tider vare 14 dage oc icke lenger, dog den dag, de opslager saa vel som den, de ned tager, icke her udi beregnet; oc skal samme markeder begynde oc angaa den dag, lantstinget til Mauritii saa vel som til snapstinget angaaer oc begyndis, oc saa fremdelis til Mauritii[1] saa vel som til snapsting med samme oc nest følgende dage i fjorten dage holdis oc continueris oc icke videre under straf, som ved bøer.

2. Ti befale oc byde vi voris befalingsmend saa oc borgemester oc raad samme steds, at de ofver denne voris anordning holder, som de vide at ansvare oc ville vere bekiente.

[1] *22. septbr.*

558.

1636 26. febr. (Kolding.) *Åb brev om at heste, som købes i Kolding til udførsel sydpå, skulle fortoldes der i byen.*

Jyske tegn. 9, 277.

Eftersom vi ere kommen udi forfaring, hvorledis adskillige kiøbmend sig til vor kiøbsted Kolding begifver oc samme steds sig heste tilforhandler oc dennem ufortoldet heden fører, foregifvendis sig dennem til Ribe eller anden steds at ville fortolde, da ville vi hermed befalet hafve,

1. at alle de oc enhver, som i Kolding bye heste tilforhandler oc agter dennem sønder paa uden riget at

føre, skulle dennem der samme steds, før end de dennem maa udføre, fortolde, uden de af riget, som nør paa med deris heste sig begifver oc dennem enten self beholde eller dennem igien til vore egne undersaatter her i riget ville afhende.

2. Bydendis oc befalendis vore fogder, embet[s]mend, borgemestere oc raad, saa oc voris toldere udi vor kiøbsted Kolding, at de sig herefter retter oc alfvorligen herofver holder, som de agter at forsvare; saa oc forbydendis alle oc enhver, som i Kolding sig heste tilforhandler, herimod sig at fordriste, under alle de hesters fortabelse, som de sig tilforhandlet hafver oc ufortoldet ville bortføre.

559.

1636 13. mars. (Haderslev.) *Missive til Henning Valkendorf, lænsmand på Odensegård, om stolestader i kongens kirker på landsbyerne.*

R: Fynske tegn. 4, 382.

O: Afskrift efter original udfærdigelse i håndskr. 283 i Karen Brahes bibliotek.

Trykt efter O hos Rørdam: Kirkelove 3, 254—55.

Eftersom vi komme udi forfaring udi landsbyekirkerne der udi Fyens stift tit och ofte irringer sig at tildrage belangende stoelstader, da hafve vi for gaat anset, at naar saadan tvist forekommer, at daa de, som mest til kirken gifver, de øfverste stoele udi kirkene hafver, fornemeligen naar de, nu der staar och uden irring staaed hafver, er ved døden afgangen, hver efter som han gifver mest til, och hans høstrue i lige maade paa kvindesiden, dog at derhoes agtis, at iblant dennom, som i en stoel staar, da skal den, som elst [gift er][1], mand eller kvinde, hafve gangstade eller øfverste stad i samme stoel, och den nest gift er, nest beste stade och saa frembdelis, hvorefter du med bispen eller provsten, naar tvist i vor och kronens kirker paakomer, hafver at forordne.

[1] *Således O.*

560.

1636 13. mars (paa vort slot Haderslefhus). *Åb. brev om forbud mod at fange hval mod det spitsbergiske kompagnis privilegier.*

Sæll. reg. 19, 382—83.

Eftersom os andragis, hvorledis en del ind- saa vel som udlendiske sig skulle understaa at løbe udi søen och fange hval udi de grader och den høigd, paa hvilken vi det Christians eller Spidsbergiske compagnie hafver ved vores kongelig udgifne bref previlegeret, da hafver vi for got andset, at saa frembt nogen, som sig understaar moed forbemelte voris udgifne previlegier paa de steder at fiske, hvor compagniet er allene berettiget, sig fordrister saadan deris fang nogen sted at indføre under voris lande och dertil tran at ville syde, at dem icke allene forbemelte Spitzbergiske previlegerede compagnie skibe saadan mue andholde och hende ofver dem domb, meden voris befalingsmend skulle i lige maade hermed befalet vere saadane at andholde och dennem tiltale och hende domb, hvad de med saadan deris fortagne dristighed moed voris udgifne previlegier bør at hafve forbrut.

561.

1636 16. apr. (paa vort slot Haderslefhus). *Frdg. om forbud mod handel med andre almanakker og kalendere end de, som ere forfattede af Københavns universitets matematiker.*

Sæll. tegn. 26, 23—24.
Samtidigt tryk på to blade.

Eftersom vi vor befaling hafver ladet udgaa til rectorem och menige professores i universitetet udi vor kiøbsted Kiøbenhafn at forordne en dyctig person, in mathesi vel verseret och forfaren, som alle danske almanacker, store och smaa skrifcalender, skal forfatte och componere, som ofver voris riger Danmark, Norge och des underliggendes

lander och provincier kunde behøfvis, ti forbiude vi alle indlendiske saa vel som udlendiske bogtrycker, bogfører och i hvo som helst de och vere kand, enten at trycke eller trycke lade, ei heller ved sig eller andre at indføre eller selge udi forskrefne vore lande andre almanacker och calender, vere sig hvad sprog det vere kand, end som af den forordnede person forfattet och componeret blifver, med mindre de dennom saa vel som andet deris medhafvende til os och kronen vil hafve forbrut och der foruden stande os til rette som voris mandaters ofvertræderer. Dog hermed icke ment, at en jo for sin egen curiositet til sin egen brug maa forskrifve fremmede almanacker och calender. Ti bede vi och biude voris embitsmend, fougder, borgemestere, radmend och alle andre, at de strengelig ofver denne voris mandat holder, eftersom forskrefvet staar.

562.

1636 12. maj. (Hafniæ.) *Åb. brev om kontribution til betaling af Malmø bys gæld.*

Skånske reg. 5, 156—57.

Eftersom vi anno 1632 voris befalning til hr. Tage Tott til Eriksholmb, ridder, embetsmand paa vor slot Malmøehus, hafver ladit udgaa anlangende contribution af Malmøe bye, byens gield dermed at aflegge och betalle, och vi nu af borgemester och raadmend och menigheden udi vor kiøbsted Malmøe deris indleg erfarer, at den contribution, aar 1632 er blefven bevilgit och udgifvit, icke hafver verit noch til byens gield och det udi byens gield udlagte sølf med at betalle, derfore begierendis, at vi ville bevilge til byens gield at betalle af hver gaard der udi byen endnu it half aars huseleie at maatte udgifvis, da paa det saadan deris gield en gang for alle kand blifve betald, hafve vi bevilget och tillat . . .

1. at borgemestere, raadmend, den gandske menighed och alle, som der udi byen ere boendis, saa och alle andre, slet ingen undtagendis, som hafver gaarde och voninger udi Malmøe, dertil maa gifve och contribuere it half aars huseleie af deris gaarder, voninger och boder, som de eier och hafver der samme steds, saa vel af dem, som de sielf i boer, som af andre de bort leie, efter den taxt, de 16 borgere derpaa tilforne giort hafver.

2. Och dersom nogen icke hafver mere end den ene gaard, hand i boer, och derhos bruger en stor handel, at hand da af samme sin handel billigen taxeris foruden sin gaards huseleie, saa och at alle, som boe til leie, ochsaa blifver taxerede efter deris formue efter, som ret och billigt kunde vere, efterdi jorddrotten mister sin huseleie.

3. Item de, som hafver jordskyld udi byen at fordre, om de enten ere uden eller inden byes boendis, hafve vi och i lige maade bevilget samme jordskyld paa it half aars tid, forskrefne gield med at betale, at maa udgifvis.

4. Och hafve vi bevilget, at samme halfve aars contribution och huseleie af hver jorddrot sampt af dennem, efter deris formue ere taxerit, nu til Mickelsdag førstkommendis uden nogen omstende eller nogen oppehold at udleggis och betalis; och dersom nogen siden seniste taxt kand vere forarmit, eller och nogle flere udi byen ind kommen, der udi hafver borgemestere och raad at moderere, som de kand vide forsvarligt.

5. Til hvilken contribution at indfordre och opkrefve vi ville, at borgemestere och raad nogle visse troverdige borgere skulle tilforordne, som siden skulde giøre borgemestere och raad paa byens vegne derfore richtig rede och regenskab, paa det de, som os med sølf hafver forstrakt sambt andre byens gield, endeligen kunde blifve betalit.

6. Ti bede vi och befale borgemestere och raad och menige borgerskab udi vor kiøbsted Malmøe, at i eder med forskrefne contribution til forskrefne tid at udlegge goedvilligen och uden nogen ophold lader befinde under vide, som ved bør.

563.

1636 14. maj. (Hafniæ.) *Frdg. om lands-, birke-, rådhus- og byting*[1].

R: Sæll. tegn. 26, 32—33.
T: Samtidigt tryk på 3 blade.
O: Original udfærdigelse, dateret 18. febr., hvori nogle mindre afvigelser findes og § 4 fattes, og som næppe er udsendt.
T: Sæll. tegn. 26, 7—9 med tekst som O, hvortil i randen er föjet: denne er icke den rete forordning.

Eftersom vi hafver fornummen atskillige uordninger belangende birke-, lands- och bytinge forhold, domme och fogder, item om fangers henrettelse for ringe tyfveri, saa och de fremmede vergemaal, som borgemester och raad sig self paatager, hvilke dog ere de, som verge bør at sette, ofverformyndere vere, self dømme, naar irring udi vergemaal indfalder, saa och indseende hafve, at retviselig med umyndigis gods och formufve omgaais, daa hafve vi for got anset, al saadan uskickelighed at forekomme och afskaffe, derom med voris Danmarkis rigis raads raad och samtycke at forordne, som efterfølger.

1. For det første, saa frembt nogen herris-, birke- eller bytingsdomb eller och sandemend 15 eller 16 mends och deslige toug och ed, drab- eller[2] och lifssag angieldende, for landsdommere til bekreftelse och confirmats indstefnis, daa skulle landsdommerne vere forplictigde paa samme for dennom lougligen indstefnte domme eller toug at dømme och dennom enten reise eller underdømme, som de vide forsvarligt være, uanset samme domme och

[1] *Om forordningens udstedelse, se* 2, 404; 406—7. *Erslev: Rigsråd og stændermøder*
[2] *O forbig.:* eller.

toug ei af nogen beskyldis uret at vere dømpte eller soerne.

2. For det andet, eftersom vi och forfare, paa en del steder de ringe tyfverier, som paa vor och kronens grund begaais, med hengende at straffis mod voris derom udgangne befalling, anseende derforuden, at af lougen saa vel som andre documenter nogsom forfaris en half marks verd ulig och mangefol høiere udi førige och lougens revisions tider under konning Valdemar den første och anden, hafver værit, ennu om stunde befindis, daa ville vi vore lensmend hermed befalet hafve, at alle sa[a]danne tyfverier, som første gang forses med, eller och ringe, som oftere begaais, icke skal straffis paa lifvet, meden naar domb er gangen, at de skulle straffis enten paa deris lif eller och til fengsel och jern, daa skulle de med dommen til voris Bremmerholmb vel forvarede ofverskickis, dog at sagvolderen igild[1], tvigild och hvis lougen hannom tilholder af tyfvens efterladende, saa vit den strecke kand, bekommer. Belangende adelen och de, som hals och haand hafver, daa endog vi ingen sin frihed vil betage, dog efterdi som forbemelt saadan ulighed paa lougens och disse tider och verder befindis, eracte vi ubilligt it menniskis lif saa ringe at actis, hvorfore de i lige maade sig efter denne voris forordning hafver at rette och icke tilstede, at saadanne ringe tyfverier paa lifvet straffis paa deris grund enten af dennom self eller deris tiennere, meden plictis i jern och arbeide. Saa frembt och de self icke hafve middel dennom i jern at holde til arbeide och straf, daa mue de dennom med domb, som forbemelt, til voris Bremmerholm paa deris egen bekostning fremskicke. Findis och nogen dennom, som strax i begyndelsen saggen til voris lensmand afstaar eller henviser eller och saa uformuende, at de icke formaa dennom at fremsende,

[1] *O tilf.:* och.

tyfvens øfrige formue och icke strecker til den bekostning, da mue de hannom med hans øfrige formue til voris[1] lensmand med dommen afstaa eller lefvere lade, dog at sagvolderen en veig som anden af tyfvens efterladende, saa vit det strecke kand, forloddis igild och tvigild och hvis lougen hannom tilholder fornøiis. Naar saadanne misdedere nu til voris lensmend afstaais eller lefveris, daa skal hand dem med dommen vel forvarede udi jern til voris Bremmerholmb fremsende.

3. For det tridie skal der udi hver birk saa vel som udi herridder efter forige derom udgangne forordning vere och tilsettis visse boesette och vederheftige dannemend til birke- och herridsfougder, som kunde skaffe och ordele[2] det, ret er, och skulle de giøre ed efter recessen til den, birket tilhører; saa frembt och sager forekommer, som herrids- eller birkefogden self paagaard, eller och hand ved siugdom forhindris sit sæde at betienne, daa skal den, heridet faarestaar, saa och[3] den, birket tilhører, sette en anden boesat vederheftig dannemand i hans sted, som retten imidlertid kand betienne i herris- och[4] birkefogdens sted.

4[5]. For det fierde skal ingen lanstingskrifver maa vere borgemester, raadmand, byfogit, herris- eller birkefogit, herris-, birke- eller byskrifver eller sig med nogen domb eller rettergang med dømmen, skrifven eller procureren befatte, som siden til landstingit kand indstefnis.

5. For det femte skal ingen byfoget eller byskrifver[6] maa vere borgemester eller raadmand i nogen kiøbsted; hvor det och nu saa befindis, der skal voris lensmand en anden borger udi dens sted tilsette, anseende at sær

[1] *O:* deris.
[2] *O:* dele.
[3] *O forbig.:* den heridet . . . saa och.
[4] *O forbig.:* i herris och.
[5] *O forbig. § 4.*
[6] *O forbig.:* eller byskrifver.

ting af byfougden och ser af borgemestere och raad holdis, hvilket och i alle kiøbstederne herefter ske skal, endog hvor hidintil de tillige paa it sted och tid hafver verit holdet, och sagerne tit och ofte fraa raadstufven til byting, och fraa byting til raadstufven efter deris beskaffenhed henfindis eller visis, och ingen bør udi en sag for tvende rette at kiende och hafve at forrette.

6. For det sidste, borgemestere, raad eller byfogit skulle icke mue vere kierkeverge, ei heller til andre deslige vergemaal settis, saa och ei vere nogen umyndigis verge, uden de ere dens rette fød laugverge efter lougen, eller och byerne saa ringe ere, at ingen anden vederheftig er at bekomme, daa lensmanden derom advaris, och hand betenke, hvor vit verge kand betrois, saa och tilsette den, som saa vit svare kand til den umyndigis formufve.

7. Ti biude vi och hermed alvorligen befale vore landsdommere, fogder, embidsmend, adel och ridderskab, saa och de, hals, hand och birkeret hafver, saa vel som och borgemestere, raad och byfogder, at de sig efter denne voris vilge och forordning rette, saa och indseende hafver, at den af en och hver vedkommer holdis och efterkommis, med mindre de derfore tilbørligen ville stande til rette och som ved bør.

564.

1636 17. maj. (Hafniæ.) *Frdg. om, at præsteenker, som nedsætte sig i byerne og drive ringe handel, må være fri for kongelig skat, borgerlig og bys tynge.*

Sæll. tegn. 26, 35—36.

Samtidigt tryk på 2 blade med 6 linjer på 3. side.

Desuden trykt samtidig med 10 linjer på 3. side og efter et af disse tryk hos Rørdam: Kirkelove 3, 255—56.

Eftersom vi komme udi forfaring, hvorledis geistlige enker, som sig udi kiøbstederne nedsetter, af borgerskabit formenis nogen næring at drifve, med mindre de med

dennom skatte och skylde vilde, daa hafver vi bevilgit och tillat ... preste och andre geistlighedens enker, som udi vore kiøbsteder nødis til at boesette dennom, at de mue och skulle vere fri for al kongelig skat och anden borgerlig och byes tynge, meden och al den stund de sidde udi deris enkesæde ugifte och føre it erlig och christeligt lefnet, om de end drifve nogen ringe handel; mens om de drifve nogen stor handel, daa skulle de gifve af handelen allene, alt efter voris universitets fundation och voris kiere her fader och her farfaders geistlige enker meddelte privilegier och friheder, saa at dennom udi vore kiøbsteder icke sker nogen hinder eller forfang derpaa.

565.

1636 19. maj. (Hafniæ.) *Åb. brev om forbud mod, at håndværksfolk i Odense drive handel.*

Fynske reg. 4, 75—76.
Afskrift 1648 efter orig. udfærdigelse.

Eftersom borgemester och raad udi vor kiøbsted Ottense for os beklager adskillige handverksfolk i vor kiøbsted kiøbmenden der samme steds sin nering at betage med adskillige kiøbmandskabs kremerers handelse, saa och med ølsal, som deris handverk intet vedkommer, begierendis saadan at matte afskaffis,

1. da ville vi hermed forbudet hafve alle och enhver handverksmand udi vor kiøbsted Ottense videre handel at drifve end deris medfører, ei heller øl fald holde, medens ved deris handverk at blifve och sig deraf at nere, med mindre de ville deris handverk forlade och sig til kiøbmandskab och kornholden begifve.

2. Biudendis och befalendis voris embidsmend saa och borgemester och raadmend och alle andre, at de herefter holder, som de vil andsvare och vere bekient.

566.

1636 23. maj. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at alle bispers, kannikers og præsters enker, samt de, som ere i kapitlets tjæneste, i Viborg må så mange, som det begære, søge domkirken s. st. som deres rette sognekirke.*

Jyske reg. 9, 200.

567.

1636 25. maj. (Hafniæ.) *Frdg. om stævninger til herredagene, at uendelige domme ikke må afsiges til landsting og om, at supplikatser kunne leveres lænsmændene til erklæring, inden de tilstilles kongen*[1].

R: Sæll. tegn. 26, 43—44.
T: Samtidigt tryk på to blade.

Eftersom vi efter voris [af][2] gud den allerhøieste[3] betroede kongelige embede omhygeligen os al tid [hafve][2] ladit paaligge adskillige retten forlengende uordninger at afskaffe, saa hafver vi med och efter vor Danmarkens rigis raads raad och betenkende for got och raadsombt anset belangende stefninger, uendelige domme och supplicatser at beskicke och forordne, som herefter meldis.

1. For det første skal herefter ingen stefning udgifvis til almindelige herredage nermær for samme herredage end sex ugger; er nogen domb gifven och udlefverit saa kort for herredagen, at derudi icke daa kand stefnis, daa maa stefning gifvis til den anden[4] nest efter forestaaende paafølgende herredage. End befindis nogen med forset retten at spilde, opholt enten af dommere eller skrifver videre end tilbørligt, saa hand icke kand tage stefning, før samme 6 ugger begyndis, dend stedis dog stefning en[d]och efter den tid.

2. For det andet, alle de, som stefninger forkynde, skulle tilstede, at de, som stefnis, maa lese stefningen,

[1] *Erslev: Rigsråd og stændermøder 2, 331 og 414.*
[2] *Således T.*
[3] *R:* allerhøiestis.
[4] *T tilf.:* til.

saa och at maa lade udcopie samme stefning, om de det begierer. End vil den, som stefnis, ei lade sig finde, daa lade lese stefningen til herristing, dog at den, som stefnis, først trei gang paarobis samme dag, dend lesis skal.

3. For det tridie skal efter denne dag ingen uendelige domme paa nogit landsting afsigis, meden i den tid opsettelse giøris; møder ingen, daa skal opsettelsen forkyndis til dens, som ei møder, hans neste herristing derefter.

4. For det fierde, efterdi vi tit och ofte med adskillige ugrundede indleg och supplicatser besvergis, hvorofver supplicanterne til videre erklering uden nogen forretning hiemvisis, daa paa det en och hver, som os hafver i saa maade at søge[1], saadant med des bedre fremgang kand forrette, skal en och hver vore och kronens geistlige, borger och bønder, som nogit hos os hafver at søge, først gifve sig and hos vore lensmend, och skal lensmanden self høre supplicanten och sig beflitte sagens rette grund och beskaffenhed at erfare och den uden paa hans indleg under sin hand skrifve lige saa flittig och udførlig, som hand voris missive hafde bekommet sig paa samme sag at forklare, och skal hand samme opskrift uden skrifverløn supplicanten lade tilstille, och skal voris lensmend ingen opholde, meden strax och det første mueligt expedere. End dersom supplicanten formen lensmanden sagens beskaffenhed icke ret at hafve fattit, daa maa hand anden gang besøge lensmanden om videre erklering och siden med lensmandens opskrift eller opskrifter, om hand tvende gange lensmanden i samme sag søger, sig, om hand nu af lensmanden til rette forhielpis, for[4] os angifve, hvor vi daa supplicanten ville høre eller høre lade och nest guds hielp skicke den del, ret er; och skal voris

[1] *T:* besøge.
[2] *T forbig.:* nu.
[3] *T:* ei til.
[4] *T:* hos.

lensmend vel hafve i agt, at ingen, som hannom i saa maader besøger, derofver enten eftertractis eller i vitløftis trette derfore indviklis, meden at sagen forbeholdis for os at fremdragis; dog icke hermed menit, at nogen skal vere tillat anden ret anrørig sag ubevisseligen at tillegge. End kand supplicanten icke skrifve och fragaar samme anrørig tilleg, daa staa skrifveren til rette, som ved bør, eller bevise nøiactig saadant at vere af sig begiert.

5. For det sidste, saa fremt lensmanden sielf supplicanten til rette kand forhielpe och saggen biligge, det vere hannom frit fore, paa det ingen til unødig videre bekostning och os at søge skal fororsagis; dog dersom nogen saadan gierning, som gud den allerhøieste ei vil hafve ustraffit, som guds ord bespottelse, hor, mord och troldomb, med underløber, daa skal hand befale sagens rette uddrag och saadant ei ved forlig underslaa. Dog ville vi icke hermed forbuddit hafve, at jo en och hver os med deris suppliceren maa besøge, enoch uden lensmensden[s] forklaring och replica, fornemlig om hand enten ofver lensmanden sig hafver at beklage eller och af hannom i sin sag hendris; dog dersom hand saadant uden høi aarsag giører och derfor uforrettet sag hiemvisis, vide sig sielf sin egen unyttig och unødig tid och kostspilde. Belangendis universiteternis och capiterlernis bønder daa søge de sig i lige maade capitelet och universitetet och der tage erklering som forbemelt, før end de sig hos os angifver.

568.

1636 9. juni. (Hafniæ.) *Åb. brev til bønderne i Danmark om, at der til vore rigers og landes nødtørft behøves en ansenlig sum penge, og at vi derfor med vort Danmarkes riges råds råd og betænkende have eragtet for rådsomt at påbyde dem og vore andre undersåtter*

over vore riger en almindelig landskat, som af dem skal udgives således, at hver 10 jordegne bønder skal lægges i læg og give 25 rdlr. in specie, og hver 10 bønder, som ikke have frit jordegods, men have fæstet deres gårde og bruge avl, skal også lægges i læg og give 12½ rdlr. in specie, og den rige skal hjælpe den fattige; hver smed, skomager, skrædder, murmester og møller, som bor på landsbyen og bruger avl, skal give 5 rigsort og de, som ikke bruge avl, give 2½ rigsort; hver pebersvend skal give 5 rigsort; hver tjænestedreng, som tjæner for fuld lön, hvad heller han har kornsæd eller ej, skal give os 2½ rigsort og den, som ikke tjæner for fuld lön, 1 rigsort 6 sk.; hvor flere bønder bo på en gård, hvis de ellers bruge avl, skal hovedmanden skrives for helt; ugedagsmænd, som bo for vore egne slotte, klostre og gårde, skulle hver give 2½ rigsort. Skatten skal være udgivet til förstkommende st. Martini i rigsdaler in specie eller anden mønt, beregnet hver daler til 6 sl. mark danske, så fremt de ikke ville tiltales eller straffes[1].

Sæll. tegn. 25, 54—55 og 56—57.

[1] *Bestemmelser om fritagelse som i åb. brev 1617 24. juni (no. 457), om opkrævning som i åb. brev 1633 22. juni (no. 454) jfr. 1629 1. oktbr. (no. 325). — Skattebrevene til Halland og Bleking lød på de halve beløb mod ovenstående, nemlig jordegne bønder 12½ rdlr.; fæstere 6 rdlr. 1 rigsort; håndværkere henholdsvis 3½ rigsort og 1 ort 6 sk.; pebersvende 2½ rigsort; tjænestedrenge henholdsvis 1 ort 6 sk. og ½ rigsort 3 sk.; kronens ugedagsmænd 1 rigsort 6 sk. — Om skattens udskrivelse, se Erslev: Rigsråd og stændermøder 2, 413 og 415.*

569.

1636 9. juni. (Hafniæ.) *Åb. brev til købstæderne over bægge riger om, at der til vore riger og landes nødtørft behøves en ansenlig sum penge, og at vi derfor med vort Danmarkes riges råds råd have anset for godt at besøge dem om en hjælp i speciedaler*[1], *hvorhos*

[1] *Liste over de enkelte byers skat meddeles i tillæg.*

hver tjænestedreng i byen skal give 1 rdlr. in specie og købsvende efter deres formue; skatten skal til Martini förstkommende være leveret til deres lænsmænd med et rigtigt mandtal over købsvende og tjænestedrenge.

Sæll. tegn. 25, 59–60.

570.

1636 9. juni. (Hafniæ.) *Åb. brev til præsterne i Danmark og Norge om, at vi med vort Danmarkes riges råds råd og samtykke have anset for nødigt at besøge dem og vore andre undersåtter om en mulig hjælp således, at hver provst eller sognepræst skal give os 4 enkende rigsdaler in specie eller 6 sl. mark for hver daler og inden Martini dag förstkommende tilstille superintendenten samme penge; provsterne i hvert herred eller provsti skulle ligne hjælpen mellem præsterne, så at den rige hjælper den fattige*[1].

Sæll. tegn. 26, 61 og 62.

[1] *I brevet til Trondhjems stift blev indført, at de præster i Finmarken, som ingen decimas have, skulle forskånes, og de, som have decimas, give efter, som de have formue til.*

571.

1636 9. juni. (Hafniæ.) *Åb. brev til kapitlerne over bægge rigerne om, at vi med vort Danmarkes riges råds råd have anset for rådsomt at besøge dem om en mulig hjælp, som skal udgives inden st. Martini dag förstkommende i rigsdaler in speeie, nemlig af kapitlet i Roskilde 500 rdlr., i Lund 450 rdlr., i Ribe 300 rdlr., i Aars 350 rdlr., i Viborg 200 rdlr., i Oslo 150 rdlr., i Stavanger 50 rdlr., i Bergen 100 rdlr. og i Tronhjem 100 rdlr.; de skulle selv ligne og ordne det således, at hver udgiver af sit præbende, eftersom han i kapitlet har oppebørsel og indkomst, og indsende hjælpen fra Danmark til vort renteri og fra Norge til Kristoffer*

Urne til Åsmark, ridder og statholder i Norge, embedsmand på Aggerhus.

Sæll. tegn. 26, 63.

572.

1636 2. oktbr. (Hafniæ.) *Åb. brev til bønderne over alt Danmark om, at vi i denne sælsomme tids tilstand eragte for rådsomt at have vor skibsflåde i beredskab vore riger og strömme til des större forsikring, og at vi ikke kunne udbringe den nu på foråret, med mindre der kommes os til hjælp med en andel korn, særdeles med rug og byg, og at vi derfor med vort Danmarkes riges råds råd og samtykke have for godt anset, at enhver selvejerbondegård skal give os $^1/_6$ tde. rug, $^1/_3$ tde. byg eller og 3 rigsort derfor, om det kan falde dem bedre; hver fæstebondegård, som sidder for helgård, skal give halv så meget og hver halv fæstegård en fjærde part så meget som en selvejergård; ingen skal forskånes uden adelens ugedagstjænere*[1] *og de, som med tingsvidne bevises at være ganske forarmede, hvad enten de ere kronens eller adelens tjænere; lænsmændene skulle lade dem skrive for skatten, så at den rige hjælper den fattige, oppebære den og sende den til vort provianthus for vort slot København inden förstkommende kyndelmisse*[2].

Sæll. tegn. 26, 86.

[1] *I brevene til Varbergs, Halmstads, Lavholms og Kristianopels læn blev tilföjet, at disse læns bønder, da de på nogen tid sædvanlig have været forskånede for halv skat, også denne gang skulle forskånes for den halve kornskat.*

[2] *Med sædvanlig begrænsning og under lænsmændenes kontrol under ansvar.*

573.

1636 18. oktbr. (Hafniæ.) *Missive til bisperne i Danmark og Norge om, at magistre i filosofi ligeså vel som andre skulle tage attestats i teologi, hvis de ville betjæne skole- eller kirketjænester.*

R: Sæll. tegn. 26, 96.

O: Original udfærdigelse til Fyns stift i Fyns bispearkiv.
Trykt efter O hos Rørdam: Kirkelove 3, 256.

Eftersom vi komme udi forfaring, at siden voris forordning om kierkernis myndighed er udgangen, en del studenter tager gradum magisterii in philosophia udi den mening derved at forbigaa och til intet giøre voris andordning belangende attestation formellende om deris lefnit, och hvor vit de sig udi lerdom och serdelis guds ords kundskab forfarit hafver, daa efterdi philosophia och theologia ere tvende underschedelige videnskaber och lige saa vel magtpaaligger at erfare, hvad mening och forfarenhed magistri udi den hellige skrift hafver som andre, ville vi hermed saaledis herefter forordnet hafve, at de magistri, som icke hafver bekommit deris attestation och herefter kalden vorder til nogen kierke- eller skolekald, skulle lige sa[a] vel som andre forpligt vere at tage deris attestation, saa frembt de nogen skole- eller kierketieniste her udi vore lande Danmark och Norge ville betienne, om de den, før de gradum finge, icke bekommen hafver.

574.

1636 25. oktbr. (Hafniæ.) *Åb. brev om oprettelse af katedralkollegier i Viborg, Års og Ribe.*

V: Jyske reg. 9, 218—19 om kollegiet i Viborg og Års.
R: Åb. brev om kollegiet i Ribe, trykt efter original udfærdigelse med datum 28. oktbr. hos Terpager: Ripæ Cimbricæ, s. 486—87, og herefter i udtog hos Rørdam: Kirkelove 3, 257. Brevet findes med datum 25. oktbr. i Jyske reg. 9, 218.

Eftersom daglig forfarenhed udviser, at ungdommens christelig oc gode optuctelse er en vis oc fast grund til alle loflige bestilte regieringers velstand, da hafve vi derfore oc af den begierlighed, vi hafve, guds saliggiørende ord udi vore riger oc lande af yderste formue at fremme oc befordre, med voris Danmarkis rigis raads raad oc samtycke for gaat anset cathedralcollegia hos vore stiftskoler at forordne, paa det den uskickelighed maa fore-

kommis, hvilken vi forfare sig iblant geistligheden hidindtil sedvanligen begifvet hafver, som er, at ungdommen ilde fundered fra skolerne udi vort universitet och høiskoele ankomme, oc siden til kald oc gudstieniste, icke nochsom forfremmede, tilstedis, hvorfore vi hafver betenkt nest guds den allermectigstis hielp it collegium udi vor kiøbsted Viborg[1] at stifte oc udi den hellig trefoldigheds nafn anrette. [2]Oc naar der samme steds tvende canonicater, som ingen expectantz bref er paa, oc [3]tvende personer udi saadan bestilling kand sig [der]udaf underholde, vaccerendis vorder, skal de[4] legges til [5]tvende professores, hvilke dem strax mue annamme uden nogen videre confirmation, oc [6]skal de være forplict at dømme udi ecteskabs saa vel som andre capitulisager, som dømmes skal, saa vel som[7] oc[8] at ofver[ver]e alle geistlige[9] oc samvittigheds[10] deliberationibus, dog at de ingen timer udi[11] deris bestilling forsømmer, oc skulle de siden med domme at revidere eller med andre capitels bestillinger sig intet befatte; i lige maade skulle de nyde alle commodis capituli, hvad heller deris stipendium[12] er cannickedomb eller vicarier, med optione oc andet, undtagen procuratoriis eller formynderskab, dog alle capitels onera och udgifter skulle de udstaae, och siden rette sig efter hvis videre ordre vi om gymnasiis giørendis vorder.

[1] *R:* Ribe.

[2] *R:* och skal doctor Christen Bordum, som vi met et canonicat och provstie forlenet hafver, vere professor samme steds och hans successores niude det efter hannem. Derforuden naar der endnu it canonicat, som ingen expectans bref . . .

[3] *R:* en person.

[4] *R:* det.

[5] *R:* en anden professorem, och skal hand samme canonicat strax mue.

[6] *R:* skulle samme professore være.

[7] *R forbig.:* vel som.

[8] *R:* ochsaa.

[9] *R:* christlige.

[10] *R:* samvittige.

[11] *R forbig.:* udi.

[12] *R:* stipendia.

575.

1636 25. oktbr. (Hafniæ.) *Åb. brev om oprettelse af en »kødskranke«*[1] *i Odense.*

Fynske reg. 4, 89.

Eftersom vi komme i forfaring, hvad uordning der befindis udi voris kiøbsted Ottense iblant dennem, som slagter och kiød falholder, at di icke dermed udi slagteboderne, som dertil ere bygte, ville udstaa, mens udi husene dermed omløbe, och enhver efter egen vilie det for langt høiere pris end billigt er udhøckere, da ville vi hermed forordnet hafve, at udi vor kiøbsted Ottense skal herefter, och indtil vi anderledis derom tilsigendis vorder, holdis en kiødskranke, hvor och ingen ander steds skal holdis got och ustraffeligt kiød for en billig kiøb. Dog ingen dermed forment at kiøb[e] lefvendis kveg paa torfvet, saa och hele och halfve kroper, som bønderne af landet at selge indføre, til slagteri och sit husis fornødenhed.

[1] *Jfr. mellemnedertysk: schrange, en afgrænset salgsplads på torvet.*

576.

1636 28. oktbr. (Hafniæ.) *Åb. brev om afgift til vedligeholdelse af sejlindløbet til Næstved*[1].

Sæll. reg. 19, 452.

Vi hafver bevilget och tillat . . . borgemester och raad sampt menige borgerskab udi vor kiøbsted Nested, at maa paa femb aars tid fra dette brefs dato af hver dalers verd, der udi deris byes minde blifver ud- och indskibet, aname och opberge en skilling danske til hielp deris ringe seilatsis indlob at forferdige och ved mact at holde, hvilken hielp och bevilling de skal vere forplict paa deris minde och ringe seiladsis indløb at forbedre at

[1] *Da den bevilgede søslingstold til Næstved havns reparation ikke skal tilstrække, får byen ved åb. brev 1637 25. febr. tilladelse til at låne 2000 rdlr., som årlig skal forrentes, hvortil enhver skal kontribuere efter sin trafik og ævne (a. st. 483).*

anvende; saa frembt anderledis befindes, da skal denne voris bevilling vere forbrut; biudendes och befalendes vor lensmand paa vort slot Vordingborg, dend som nu er eller herefter kommendes vorder, herudinden indseende at hafve, at borgemester och raad forskrefne bevilget hielp icke til nogen anden brug anvender end til deris seiladsis indlobs forbedring.

577.

1636 2. novbr. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at der af hver kirke i Fyns stift til gymnasii opbyggelse i Odense må gives $^1/_2$ rdlr., hvilken kontribution skal erlægges af kirkeværgerne inden förstkommende fastelavn til biskoppen over Fyns stift.*

Fynske reg. 4, 118.

578.

1636 3. novbr. (Hafniæ.) *Åb. brev om de vilkår, under hvilke bønderne i Øster herred i Kristianopels læn må sælge ved til fremmede.*

Skånske reg. 5, 180—81.

Eftersom menige voris och kronens bønder och tienere udi Østerherrit udi Christianopels len til os hafver supplicerit, hvorledis dennem skal forbiudis deris ved icke til nogen fremmet at maa afhende, och borgerne udi vor kiøbsted Christianopel icke at vere ved den formue, at de med dennem derom for rede penge kunde handle, derfor begierendis dennem maatte bevilgis, at de deris ved til fremmede maatte afhende, da hafve vi bevilget och tillat . . . menige bønder udi Østerherrit, at de herefter deris ved och anden vare til fremmit maa selge och afhende; dog at de nogle gange hvert aar skal gifve til kiende enten paa raadstuen udi Christianopel eller paa tinget alle hvis vare, de hafver at selge, om nogen af borgerne der samme steds sig nogit deraf først vil tilforhandle.

Och skal voris lensmand hafve indseende, som hand vil forsvare, at saadant sker, och dersom borgerne forskrefne vare icke først tilbiudis, da skal dette vort privilegium vere igienkaldit.

579.

1636 5. novbr. (Hafniæ.) *Åb. brev om straf for den, som fører fremmede tiggere til København.*

Sæll. reg. 19, 454.

Trykt herefter hos O. Nielsen: Københavns diplomatar. 3, 170.

Eftersom os andrages adskillige fremmede betler til vands hid til vor kiøbsted Kiøbenhafn imod voris udgangene forordning at føris, de andre rette fattige her udi vor kiøbsted Kiøbenhafn til fortrengsel, daa paa det saadant herefter maa afskafves, ville vi paabuddet hafve, at hver skipper, som sig herefter understaar nogen fremmed betler hid til vor kiøbsted Kiøbenhafn at føre, skal gifve derfore til de fattige ti rixdaler in specie, och om de ere flere, daa skal hand gifve af hver femb rixdaler och der foruden paa sin egen bekostning bortskafve dennom til de steder, som de frakomne ere, och midlertid de her ere self dennom underholde; dog slig fattige, som af Tyskland formedelst krigens pressur och onde tilstand undvigte och fordrefne ere och god beskeden hafve, icke dermed at vere ment.

580.

1636 15. novbr. (Hafniæ.) *Åb. brev til bægge rigerne om sejladsen med trælast.*

R: Sæll. tegn. 26, 119—20.

Eftersom vi komme udi forfaring, at en del skippere, dandske och nordske, som med træverk udi vort rige Norge blifver tilladde, angifver for tolderne samme steds rosplatserne her udi vort rige Danmark, hvor de igien agte at forlosse, och de dog icke paa de andgifne platser

udinden forlossingen sig lader erskinne, daa ville vi dermed alvorlig herefter saa forholdit hafve,

1. at naar nogen, vere sig hvo det vere kand, fører nogen træverk mellom begge rigerne fraa Norge, vere sig eggelast eller anden, daa det icke alleniste skal andgifve paa de steder, de det indtage, och hvor de agte sig hen dermed, medens och, naar de did andkommendis vorder, andgifve det hos tolderen samme steds, at de hafve saadant gods inde, om de enskiønt icke gifve told deraf, och tolderen samme steds det saaledis i deris regenskab indfører, paa det toldernis regenskaber siden mod hverandre udi renteriit kand confereris.

2. Saafremt nogen forsømmer samme deris føring at andgifve, skal hand vere forpligt tolden deraf at udgifve, och omb det er eggevare, daa som ved bør derfor at stande til rette, omb det paa fremmede[1] lande føris.

3. Mens dersom nogen skipper med sit skib af paakommende storm och uver indtrengis paa hans hiemregse i nogen hafn i Norge eller Danmark och derofver fororsagis at losse och hans last selge, daa skulle [de] dog hos tolderen samme steds tage bevis, at de den deris last af forberørte aarsag hafver afhendit, hvilken bevis skal siden anvisis den tolder paa den sted, forskrefne skipper er boesatte, och hand det ochsaa, eftersom forskrefvet staar, saaledis i hans regenskab indføre.

[1] *R tilf.:* och.

581.

1636 17. novbr. (Hafniæ.) *Andg. om lejerstederne i st. Bodels og Vor Frue kirker i Ålborg.*

R: Jyske reg. 9, 229—31.
K: Koncept.

Vi komme udi forfaring om den store uskickelighed sig der udi vor kiøbsted Aalborrig begifver med leierstederne i st. Bodels och vor Frue kierker, fornembelig at

en arfving efter en anden tilegner sig for arf leierstederne i kierkerne och den selger och afhender til hvem dem lyster, kierkerne til merkelig skade, hvorofver kierkernis jorde betagis, saa kierkerne icke hafver af jorden sin indkomme som paa andre steder, saa kierkerne derfore ere gandske bygfeldig och aar efter anden geraader udi gield och besvering, da paa det slig uskickelighed maa afvergis, hafver vi efter nogle dertil deputerede, presten saa och borgemester med andre udi vor kiøbsted Aalborrig deris underskrefne betenkende for gaat anset, at herefter saaledis med leierstederne udi kierkerne udi vor kiøbsted Aalborrig skal forholdis, som efterfølger.

1. Først skal hver, som holder sig til noget leiersted, forklare sin adkomst derpaa, de, som hafver kiøbt imod forordningen anni 1599, nu vere i kierkens minde eller leierstederne qvit; i lige maade de, som icke hafve arfvet deris steder efter fader och moder eller med hosbond och hustru.

2. For det andet skal hver udi menigheden, som holder sig til flere leiersteder end et, nu strax vise, hvor hand begierer med sin hustru och børn at hvile, och beholde sig det sted; de andre steder maa hand oplade til sine venner, hvilke hand vil, dog ingen verd derfaare at annamme, men kierkerne at tage betalling som for andre ledige steder; hafver hand icke venner, som hand vil unde, eller der vil hafve nogen sted, da selge kierken til hvemsomhelst mest vil gifve for det.

3. Skal ingen, som eier et leiersted, maa kiøbe flere, ei heller arfve, om det end hannem tilfalde kunde, mens, om det saa skiede, unde sin ven det til kierken och intet self derfore opberge, eller och samme sted, som arfvis kunde, falde kierken hiemb.

4. Dog forskrefne tvende puncter med denne moderation at faarestaais, om nogen mand hafver mange børn

och icke til dennem, sin hustru och sig kunde hafve nok udi et eng leiersted, da hannem at tilholdis tvende, om hand dennem, nu eier, herefter arfver eller kiøber det sted, som hannem hans hustru och børn er nok, forholde sig efter det forskrefne, hvorudi kierkens formøndere skal hafve indseende, at kierken icke forurettis, som de det ville forsvare.

5. Den, som herefter kiøber noget sted, hand med sin hustru kommer udi jorden och gifver intet til kierken videre end første kiøb, mens hans børn eller arfvinger, som samme steds nedleggis, gifve til kierken: et voxen menniske 6 sl. dlr., et ungt menniske under fembten aar 3 sl. dlr., saaledis skal och betale for sig self saa mange, som indtil denne dag hafver loflig adkom til deris leiersteder.

6. Den, som nu lovlig eier eller her efter kiøber noget leiersted, beholde sig det til børn och afkom, saa lenge nogen til er i menigheden besiddende, som forskrefven staar, aldelis ingen sidearf gieldis, men allene efter fader och moder med hosbond eller hustru; naar ingen afkom mere er, hører sted och stien kierken til.

7. De, som uden byen besiddendis ere och hafver deris foreldris sted i nogen af kierkerne, saa och om noget saadant exempel herefter [hafvis] kand, skal advaris, om de vil være i kierkens minde, at deris afgangne foreldris grafve maa blifve urørte; vil de icke gifve til kierken, hvis ret er, kand saadanne steder til andre selgis.

8. Er to eller flere arfvinger til et sted, beholle sig det udi felle, saa lenge de ere uforset; siden forlige sig indbiurdis, hvem det skal eie, dog derudi at forholde sig efter forskrefne puncter; kand de icke forliges self, da dannemend derpaa at sige, hvo der skal beholde stedit, paa det kierken icke skal miste sin retighed.

9. Ingen, som nu eier eller herefter arfver eller

kiøber noget sted, maa afhende sted eller sten til andre eller tage det ringeste verd derfore.

10. De afgangne afdødis bene och aske skal hederligen medhandlis; intet sted selgis, før end de [begrafne ganske][1] ere [forraadnede][2]; disligeste de dødis nafne med dato och deris merke ald at blifve paa stenen.

11. Ingen murede grafver [maa] herefter tilstedis, ei heller de, som nu ere, ydermere repareris.

12. Alle de geistligis leiersteder, som ere dem af kierkerne bevilgede, følger icke ydermere deris arfvinger, men annammis til kierken ud igien; derimod skal nu udvisis en gang for alle hederlige leiersteder til bispen, sognepresterne, skolemesteren och capellannerne, som blifver til deris efterkommere och icke deris arfvinger, och nyder gei[st]lighedernis enker, om de det begiere, hvad heller de blifve udi deris enkesede eller gifter sig igien, leiersted hos deris afgangne mend; disligeste saa mange de geistliges børn, som uforset døer her i menigheden, och bør bemelte geistlige mend, deris hustruer och børn deris leiersted fri uden al pengis udgift til kierkerne.

13. Ingen mand maa lade nogen sin tieneris eller giestis lig nedlegge udi sin graf uden serdelis bevilling af kierkens formøndere och betalling til kierkerne.

14. Skal nu strax forferdigis til hver kierke en bog, der udi antegnis saa mange, som efter denne foror[d]ning nu eier eller herefter kiøber leiersteder, och udi samme bog aarligen ofver kierkeregenskab indføris, hvad forandring der passerer med leierstederne, och hvad kierken bekommer for hver sted, foruden hvis derudi aarlige regenskaber indføris derom, saa deraf erfaris kand, hvorledis kierkernis formøndere mener kierkerne, och retter sig efter forordningen.

15. Hvad kierkegaarden anlanger, skal hver kierkis

[1] *Således K; R:* afdøde. [2] *Således K.*

formøndere giøre forordning om leierstederne, som kierkens fornødenhed udkrefver och den gemen mand er lidelig, hvilket forskrefne vi vil hafve confirmerit och stadfest . . . at forblifve udi alle sine ord och puncter, som forfunden er, til saa lenge vi anderledis tilsigendis vorder.

582.

1636 10. decbr. (Antvorskouf.) *Missive til lænsmændene i Danmark om fribefordring for skriverne.*

Sæll. tegn. 26, 131—32.

Eftersom vi komme udi forfaring om den misbrug, som bruggis, i det skrifverne paa lenene, naar de vore regenskabber fremfører, flere vogne tager end fornøden, daa ville vi det herefter saa forholdit hafve, at en skrifver skal icke mere gifvis end en vogn til sig och sit regenskab och penge at fremføre; saa fremt hand och flere penge hafver at fremføre end 500 dlr., daa maa hannem flere vogne følge, saa at en vogen skal paatage 6000 dlr. I lige maade ville vi, at i aarligen eller saa tit, forandring behøfvis, skal med borgemester och raad sette och taxere vogenleie och fergeløn efter, som aaringerne dyrere vorder, saa och indseende hafver, at borgemester och raad ofver samme taxt holder.

583.

1637 29. jan. (Christiansstad.) *Åb. brev om, at borgerskabet i vor købstad Ronneby* (Rodneby), *for at det desbedre kan komme til næring, indtil videre må være forskånet for at udgive halv told af heste og . . . . .*[1], *som udskibes for samme by.*

Skånske reg. 5, 190.

[1] *Ulæseligt.*

584.

1637 22. febr. (Andvorskov.) *Åb. brev om indrettelsen af to tingsteder i Gønge herred.*

Skånske reg. 5, 192.

Eftersom vi komme udi forfaring en del sogner udi Gyngeherrit stor besverlighed at hafve med deris herridstings søgning, formedelst at de saa vit fra samme deris ting skal vere beliggende, at de til dets hen- och hiembreise nogle dage maa anvende, da forskrefne sognemends store incommoditet och besverlighed at forekomme, ville vi hafve anordnit och beskickit ... tvende ting och tingsteder udi Gyngeherrit, det ene at forblifve paa tid och sted, som det af arilds tid verit hafver, och det andet at holdis om torsdagen paa Brobye hede, hvilket herefter skal søge efterskrefne sogne, nemblich Ousby sogn, Losholt sogn, Ørkenes sogn, Glimagger sogn, Broby sogn, Emmisløf sogn, Hiersaas sogn, Knislinge sogn, Gryde sogn, Kvinge sogn, Hestvede sogn, Arrilsløf sogn, Ferløfs sogn och Strøe sogn; de øfrige sogne udi Gynge herrit skal søge det sedvanlige ting.

585.

1637 23. febr. (Antvorskouf.) *Missive til Ventzel Rotkirk, lænsmand på Korsør, om vognmændene i Slagelse.*

R: Sæll. tegn. 26, 158—59.

Eftersom menige vognmend udi vor kiøbsted Slagelse sig besverger ofver den stor indpas, som dennom giøris udi deris nering och brug, i det af mange af borgerskabbet lader sig leie i deris sted, som dog anden næring och brug hafver, och saaledis betager dennom den ringe penge, som de sig, deris hustrue och børn skulle nere med, daa paa det her saa vel som paa andre steder god skik och ordinantz for forskrefne vognmend saa vel som den reisendis mand holdis kand, ville vi, at du det med vognemendene her samme steds, som efter følger, forholde skal.

1. Først skal du sielf aarligen sette end af dennom,

som kand eragtis best forstandig, til oldermand for dennom, som skal hafve goed och flittig indseende, at al ting under dennom richtigen tilgaaer.

2. Skal her same steds icke fler vognemend sig opholde eller lade brugge, end som du erachte kand saa nochsom at vere, at alle reisende dermed kand befordris.

3. Skal ei tilstedis nogen anden af indvonerne her samme steds at kiøre den reisendis mand uden alleniste de, som ere rette vognemend, med mindre ingen vognemend er tilstede at bekomme.

4. Skal alle de, som ei ere fraregst och findis hiemme[1], al tid her ligge, som udi vor kiøbsted Kiøbenhafn, paa it eller 2 visse steder paa gaderne lade sig finde, saa at den reisendis strax, naar hand vogne begierer, kand vide, hvor mand dennom skal søge.

5. Skal i acht hafves, at forskrefne vognemend sig for billig betalling vinter och sommer och efter voris derom udgangne forordning[2] lader leie.

6. Ville vi, at dennom ei nogit skraae eller laug skal bevilgis; och skal alle bøder komme til os och byen och ei til laufvit, efterdi ei lauf tilstedis. Och ville vi, at du flittige tilsiun hafver, at de sig godvillig at kiøre och billig imod den regsendis mand andstiller, och at du ellers ofver alle forskrefne poster holder, som det sig bør.

[1] *R tilf.:* skal. [2] *Frdg. 1615 1. juni.*

586.

1637 26. febr. (Andvorskov.) *Åb. brev om tilladelse for borgemestre og råd i København til endnu i næst efterkommende tvende år nyde de penge, som de oppebære*[1] *af forhöjelsen af havnens akcise og indkomst til at aflægge den gæld, i hvilken byen er kommet formedelst havnens reparation og Höjbros opbyggelse.*

Sæll. reg. 19, 483.

[1] *Jfr. åb. brev 1633 14. april.*

587.

1637 9. mars. (Antvorskov.) *Åb. brev om privilegium på driften af jærnværker i Lavholms læn.*

Skånske reg. 5, 192—93.

Eftersom Hans Pedersøn, borgemester udi vor kiøbsted Lavholmb, for os hafver ladit andrage, hvorledis hand for nogen tid siden hafver ladet opsøge och funden goed jernerts och malm udi søer och ellers udi jorden paa atskillige steder udi Laugholmbs len, hvorudofver hand paa nogle steder allerede der udi lenit udi Torup sogn ved de svenske grendser hafver med stor bekostning ladit oprette och bygge jernhytter, hammermølle och staalbrug, hvorudi, som hand beretter, erts och malm er befunden goed at vere, saa deraf er giort god jern och staal, och at vere guod forhaabning, at samme jernbrug med guds hielp i lengden kand komme vore undersaatter til gaufn och beste, begierendis vi hannem, hans participantes och deris samptlige arfvinger, paa det samme jernbrug des bedre kand komme udi svang, och hand med dennom deris anvente bekostning nogenledis igien kunde bekomme, ville meddelle nogle visse privilegier, da hafve vi bevilget . . . Hans Pedersøn efterskrefne friheder.

1. Skal det vere Hans Pedersøn, hans participanter och deris samptlige arfvinger fri tillat at maa lade søge och optage erts och malm, hvor den er at finde, saa och paa beleilige steder at lade opbygge och oprette jernbrug paa vort och kronens grund udi Lauholmbs len, vor och kronens grund uden skade i alle maade.

2. Hafve vi bevilgit, at [han] der til samme jernbrugs fornødenhed maa lade brende kul af sur ufruchtbar skof, som er birk, al och andet deslige, saa vit uden skovskade ske kand, och det paa de steder nest ved grentsen, efterdi der berettis der mest af saadan sur skouf at skal findis,

hvilket af vor befalningsmand paa vort slot Laugholmb . . . skal udvisis.

3. Hafve vi bevilgit, at hvis embitsfolk och tienere, som de til samme jernverk fornøden hafver och skal lade bruge, maa vere frie for skat och udskrifning.

4. Hafve vi bevilget, at Hans Pedersøn, hans participanter och deris samptlige arfvinger skal for nogen anden niude, bruge och beholde forskrefne bergverk saa lenge och ald den stund, de holder forskrefne bergverk ved lige och udi sin esse, som det sig bør.

5. Skal icke tilstedis nogen der omkring, som samme bergverk er anordnit, nogit andet jernbergverk at optage, saa lenge de det ved lige holder, efterdi materien, som dertil behøfvis, skal vitløftigen opsøgis.

6. Dog dermoed skal Hans Pedersøn, hans participanter och deris arfvinger vere forplicht aarlige at gifve os den tredie part af hvis jern och anden metal, de af bergverkit aarligen kand til veie bringe; saa och af alt hvis øfrig jern och anden metal, de til deris fordel beholdendis vorder, skal de vere forplicht os for nogen anden først til kiøbs at biude.

588.

1637 9. mars. (Andvorskouf.) *Åb. brev om, at Karup birk skal henlægges under Lysgård herred.*

Jyske reg. 9, 244.

Eftersom Christian Holk til Hastrup, embitsmand paa vort slot Silkeborg, gifver til kiende, hvorledis der udi lenit skal være et lidet bierk, kaldis Karup bierk, hvortil skal falde gandske lidet at bestille, och mange tingdage skal være, at mand icke kand faa otte mend, der kand sidde tinget med fogden och skrifveren, af aarsag der udi bierket skal findis ickun otte hele och halfve gaarde tilsammen och otte boel udi Karup by, som bebygt ere,

saa forskrefne birkemend dennem skal beklage, at de med samme ting tit besvergis at besidde, dennem paa deris afling och biering til skade, desligeste at skal være mange aaringer, de gandske intet visse af bierket bekommer, och alligevel bierkefougeden at skal hafve en gaards landgilde med egt och arbeide aarligen fri for samme bierketing at sidde, saa de ingen gafn af samme bierkis frihed skal hafve, mens mere skade; derfore begierendis, at samme bierk maa af och efter forberørte aarsager underleggis Liutsgaard herretsting, som er strax derhos liggendis, da hafve vi for gaat anset, at Karup bierk skal afskaffis och underleggis Liusgaard herritsting, biudendis och befalendis bierkemendene udi forskrefne bierk, at i retter eders leilighed efter herefter at søge Liusgaard herritsting med hvis sager, i til tinge hafver at forrette.

589.

1637 18. mars. (Flensborghus.) *Frdg. om forbud mod Hamborgernes håndtering i kongens riger.*

Sæll. tegn. 26, 177—78.
Trykt herefter på 2 blade, signeret A.

Eftersom den despect och gevalt indvonerne udi vor kiøbsted Hamborg sig uden billig aarsag hafver ladit lyste at øfve imod os, ingen kand vere ubekient, i det de icke alleniste sig hafde understaaet voris skib, korn och gods os at plyndre och fratage, meden och til atskillig fiendlig ofverfald och insolentz sig mod voris egen kongelige person udi voris festning Glykstad, mod voris . . . her søns, hertug Ulriks person, mod voris pinker och orlogsflagge sig fordristit, hvorud[o]fver vi och hafver verit foraarsagit forleden anno 1630 voris brefve[1] at lade udgaa belangende Hamborgers skibbe, gots och gield, som udi

[1] *Missive 1630 1. maj, jfr. Fridericia: Danmarks ydre politiske historie 1629—60 I, s. 154.*

voris riger och underliggende lande befandtis som deris, hvilke sig sielf modvilligen voris kongelige gunst, hylde och benaadni[n]ger hafde giort uverdige, daa paa det vore goede tro undersatter icke af samme Hamborgers kiøb och fellig skulle lide skade, hafver vi for got andset icke allene voris forige derom udgangne brefve at fornye, meden ville och med dette vort obne bref forbudet hafve . . ., at ingen Hamborger herefter skal mue ved sig eller andre handtere, kiøbe, selge eller passere udi eller giennom vore riger och des underliggende lande och strømme under deris medhafvende varis och godsis fortabelse. Ti biude vi hermed och alvorligen befale vore fogder, befallingsmend, borgemestere, byfogder, toldere och alle andre vedkommer, at de ofver dette voris forbud holde och sig derefter rette, som de vide at svare.

590.

1637 17. maj. (Hafniæ.) *Missive til Holger Rosenkrands, lænsmand på Gulland, om, at vi ere tilfreds med, at landstinget der på Gulland holdes i Visby på kompagniet, og at han skal tilholde landsdommeren at forordne det således, at der herefter for hver dom, som udstedes af landstinget, skal gives 8 sk. og for hver opsættelse 4 sk., hvilke penge skal anvendes til kompagnihusets vedligeholdelse og forbedring.*

Skånske tegn. 6, 238.

591.

1637 17. maj. (Hafniæ.) *Missive til lænsmændene over alt Danmark om, at kun bønder, som sidde på gårde eller huse, skulle være fri for udskrivningen.*

Sæll. tegn. 26, 189.

Eftersom vi forfare, at naar nogen udskrifning sker iblant bønderne, daa en part at skal begifve sig udi egteskab och sette sig neder hoes bønderne udi kammerser

och udi huse och formene dermed for udskrifning at vere fri, daa ville vi, at herefter aldelis ingen skal vere fri for udskrifning uden alleniste bønder, som sidde paa gaarde och boel och hafve kornsæd och brugge afling, saa och de, som bor udi huse, som staar udi vor jordbog och gifver os skyld och rettighed, och icke de, som boer udi huse eller hafve verelse inde hoes gaardmend. Tienistedrenge, som løbe ind paa adelens for fardag for udskrifnings skyld, de skulle achtis, som de ennu var hoes vore tienner, och icke for udskrifning forskaanis.

592.

1637 19. maj. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at vi, da købmandsnæringen skal være meget ringe i Landskrone, og da der også göres ringe tilførsel af bønderne, efter indbyggernes supplicering have bevilget, at der hver uge om onsdagen må holdes torvedag der i byen, og at bønderne i Onse, Harager og Ronnebjærg herreder på hin torvedag skulle føre deres varer did til torvet, mod at borgerne igen skulle holde alt det fal, som de kunne have behov til deres huse.*

Skånske reg. 5, 207.

593.

1637 19. maj. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at der efter ansøgning fra Kristian Ranzov til Bredenberg til hans gård Gjesingholm må oprettes Gjesing birk af hans gårde i Gjesing sogn i Sønderherred og 3 andre gårde i samme herred, af hvilke en kaldes Mogenstrup og de to Rygård, mod, at hans birk Sødringe til hans gård Sødringholm i Gerlev* (Giello) *herred efter hans tilbud igen lægges til os og kronen.*

Jyske reg. 9, 259.

594.

1637 20. maj. (Hafniæ.) *Åb. brev om stadfæstelse på en af Jakob Bek for 30 år siden mellem borgerne i Falkenberg mæglet forening om laksefiskeriet s. st.*

Skånske reg. 5, 209.

Eftersom der begifver sig nogen irring och trætte imellom Falkenbergs borger indbyrdis, nemlig imellom dennem, som voris laxefiskerie hafver stedt och fest, och de andre borgere, som ei udi fiskerie erre interesserede, nemlig om fire draggarn, som dennem udi regieringens tid er blefven bevilgit, daterit i vor kiøbsted Kiøbenhafven den 28 aprilis anno 1591, hvorpaa vi forfare, at de skulle staae och formene at maa hafve fri dragegarn, och eftersom de borgere, som voris fiskerie hafver stedt och fest, holde sig til en contract, som afgangen Jacob Bek hafver giort emellom forskrefne borgere, som voris befalning hannem derom tilholt, hvilken efter tingsvinde skal hafve standet ofver 30 aar, formeldendis, efterdi erfaris, at borgeskabit ei indbyrdis self om dragegarnene kunde forligis, da blefve de saa forænit, at de, som laxegaarden hafver fest, skulle udlegge byens aarlig skat, och derimod skulle de andre ingen dragegarn hafve midlertid laxegaarden var sat, men naar laxegaarden var ude, skulle det vere enhver frit fore at bruge garn, som de best kunde, och samme skat al tid siden af dennem at vere udlagt och ei derpaa tvistet før end nu kort tid siden; vi forfare och af Ifver Krabbe til Jordberg, embitsmand paa vort slot Varberg, forskrefne contract och foræning udi 30 aar at vere holden, da efterdi forskrefne contract och foræning hafver i saa mange aar verit holden, och byens skat ochsaa af dennem, som vore laxefiskende udi feste hafver, er blefven aarligen udlagt, hafve vi bevilget och tillat . . . at samme contract och foræning, som af afgangen Jacob Bek efter voris befalning imellom forskrefne borgere, som forskrefne

voris laxefiskerie hafver stedt och fest, och de andre borgere samme steds giort hafver, skal herefter som hidindtil holdis och efterkommis.

595.

1637 24. maj. (Hafniæ.) *Åb. brev om badskærere og kopsættere i Køge.*

Sæll. reg. 19, 505.

Eftersom menige badskere udi vor kiøbsted Kiøge lader andrage och sig beklager, hvorledis dennom udi deris handverk stor indpas sker af en kopsetter och andre bønhasere och kvaksalbere der udi byen, som sig understaar med klippen, aareladen, skader at forbinde och syge folk at curere, patienterne til stor helbreds och penges spilde, derfor begierendes, vi ville tillade, at dennom, som icke ud af badskerhandverk er eller hos nogen erlig mester deris handverk hafver udlert och nøiactig tilbørlig examen kand udstaa, udi deris bye at bruge motte forbydes, daa ville vi forbuddet hafve . . .,

1. at ingen kopsetter, bønhaser eller kvaksalber maa sig udi vor kiøbsted Kiøge efter denne dag understaa at bruge enten klippen, aareladden, skader at forbinde eller syge at curere, medens kopsetteren at nere sig alleniste af baden och kopsetten och det, deris handverk vedkommer, och de andre derfra gandske afskafve, anseendes saadant badskerne icke alleniste paa deris nering til stor afbrek, medens och til forhindring paa kisternes udredning til voris flodes fornødenhed gerader; saa frembt nogen befindes sig herimod at fordriste, de daa icke ville derfor straffis, som ved bør.

2. Bedendes och bydendes voris lensmand, borgemestere och raad samme steds, de som nu ere eller herefter kommendes vorder, at de derofver holder, som det sig bør, och de ville antsvare.

596.

1637 24. maj. (Hafniæ.) *Åb. brev om bagerne i Køge.*
Sæll. reg. 19, 506.

Eftersom menige bagere udi vor kiøbsted Kiøge lader andrage och til kiende gifve, hvorledis mange af borgerne der samme steds skal giøre dennom stor indpas udi deris handverk, i det de selger och lader selge brød, uanset de anden nering hafver, baggerne til stor afbrek och forsvekning, derfore begierendes, vi saadant remedere och midle ville, paa det baggerne, som ingen anden nering hafver, sig allene af bagen motte nere, och de andre borgere, som derimod anden brug hafver, sig dermed motte lade nøie, daa ville vi forbuddet hafve,

1. at ingen borgere udi vor kiøbsted Kiøge, som anden brug hafver at underholde sig med, maa enten self selge eller selge lade brød ud til nogen af deris huse eller paa andre steder; dog ville vi ei hermed forstaaet hafve, at bønder och møllere der omkring jo maa efter sedvaane selge der i byen rugbrød, och ellers udlendiske did brød at føre som tilforn.

2. Och skal bagerne derimod forplicte sig, at hvis fremmed rugbrød saa vel som bønders och møllers indførsel icke kunde tilstrecke til byens underholding, de daa skulle under tilbørlig straf holde menigheden ved lige med brød, saa sig ingen billigen ofver dem kand hafve at besverge.

3. Disligeste ville vi, at herefter et sluttet embede paa et visse tal udi baggerhandverket der samme steds skal holdes, nemblig 12 baggere och ei flere, saa och ingen at tilstede dennom udi baggerlauget at maa indlade, med mindre de først 3 aar hafver tient hos mester for svend och daa kunde kiendes dyctige til lauget, efter hvilket alt som forskrefvit staar enhver sig kand vide at rette och for skade at tage vare.

4. Bedendes derhos och bydendes voris lensmand sampt borgemestere och raad der samme steds, som nu ere eller herefter kommendes vorder, at de herofver holder, som de ville ansvare och vere bekant.

597.

1637 25. maj. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at markedet i Lavholm efter borgerskabets ansøgning må holdes den 12. januar i stedet for på Petri Pauli dag*[1] *på grund af denne tids ubelejlighed*[2].

Skånske reg. 5, 212.

[1] *Den 29. juni.*

[2] *Borgerskabet havde gjort gældende, at deres korn og græs ved Petri Pauli dags tid står i sin bedste grøde og da af heste og kvæg, som kommer til markedet, opædes og fortæres, og andraget om, at markedet måtte blive henlagt til 20. dag jul, som indfalder 13. januar; ved missive 1632 30. oktbr. pålagdes det Kristoffer Ulfeld og Ivar Krabbe at forhandle med de fornemste af adelen der i landet og andre i markedet interesserede om den omsøgte omlæggelse (Skånske tegn. 5, 521).*

598.

1637 27. maj. (Hafniæ.) *Åb. brev om forbud mod indførsel af sværdfegerarbejde fra udenlandske byer ved Østersøen.*

Sæll. reg. 19, 510.

Trykt herefter hos O. Nielsen: Købhs. diplomat. 3, 180—81.

Eftersom samptlig svertfegerne her udi vor kiøbsted Kiøbenhafn os hafver ladet til kiende gifve, hvorledis dennom stor indpas och nerings afbrek paa deris handverk skal ske, udi det fremmede fra de steder, udi Østersøen liggendes, hid indkommer och paa børsen saa vel som udi andre huse selger och falholder deris arbeide, som icke skal vere saa got och forsvarligt, som det sig bør, saa mange derofver blifver bedragen, och dermed deris nering afskerer och betager, begierendes vi sligt ville lade os vere angelegen, paa det de fattige skatteborgere paa deris nering ved slig indpas ei skulle sveckes, daa paa det saadant kand forekommes, ville vi forbuddet hafve . . .

alle och enhver udlendiske fra de steder udi Østersøen sig at understaa noget svertfegerarbeide her paa børsen eller udi byen at falholde, udselge eller selge lade, under varernes fortabelse, de hafver med at fare; dog hermed icke menet hver svertfegerarbeide, som hid udi riget indskickes fra Engelland, Frankrig eller Holland och paa børsen falholdes, naar heredage sker, och skal svertfegerne her udi byen derimod vere forplict at selge deris vare for billig kiøb; saa frembt det befindes anderledis, skal dette vort bref vere igien kaldet.

599.

1637 16. juni. (Hafniæ.) *Frdg. om præster, som forse sig med uddelingen af alterets sakramenter; om gifter- og lejermål i forbudne slægtskabsled; om tilsyn med gejstlighedens forhold og levned og om udlæg for gæld*[1].

R: Sæll. tegn. 26, 203—10, her med datum: 25. maj.

O: Original udfærdigelse med kongens underskrift og segl.

T: Samtidigt tryk på 8 blade, signerede A—B, med 3 ord i næstsidste linje og datum: 16. juni.

Desuden trykt samtidig på 8 blade med samme signatur, men med 5 ord i næstsidste linje og samme datum, og efter et af disse tryk §§ 1 og 3 hos Rørdam: Kirkelove 3, 260—62.

Eftersom vi af christelig kongelige forsorg om adskillig uordning, om hvilken en del tilforne ingen udtrykte loug verit hafver, hafve for got andset med voris rigens raads raad nogit vist at slutte och beskicke, daa hafve vi efter en del voris høilærdis udi to første puncter hørte betenkende for got andset derom udi efterfølgende maade at forordne.

1. Først belangende de geistlige, som udi det høiverdige alters sacramentis administration sig uachtsom och utilbørlig forholde och vinen for brødet uddele, daa efterdi det er en megit grof och forargelig forseelse udi saadan gudelig forretning imod de klare bogstafve nogit

[1] *Om forordningens udarbejdelse, se Erslev: Rigsråd og stænder-møder 2, 435 og 442—43.*

uachtsomligt at forandre, saa bør och saadant tilbørligen at straffis. Och for det første daa bør den prest, sig saaledis forser, strax predickestoelen at forbiudis och holde sig af den, och efter offentlig afbed af prousten absolveris, eller och om den sig forser sielf er proust, af biscopen, och om hand for siugdomb forhindris, af en af hannom dertil forordnit fornemme prouist; siden skal samme geistlig, som sig forset hafver, for landemodit indstefnis af biscopen, och efter ad om hans lifs och lefnits forhold flitteligen er vordit randsagit, daa saafrembt der befindis klarligen, at hand enten for uskickelig lefnet er beryctet, eller af druckenskab saadan forseelse hafver begangen, bør hand baade sit kald och embede at hafve forbrut; end befindis hand ellers udi lif och lefnet skickelig, och hafver slig forseelse af baar uachtsomhed begangen, daa skal voris lensmand eller den, jus patronatus hafver, med biscopen efter, som personen sig ellers vel forholdet hafver, hannom sin lifs tid noget[1] af kaldens indkomme forordne, och skal siden en anden i hans sted louglig kaldet samme kald, som den sig forseendis settis[2] fraa, igien betienne; befindis och nogen af siugdomb eller uformodenlig skrøbeligheds tilfald at vere ofverilet, daa kand hannom tilstedis i kaldet at forblifve och en capelan underholde; dog maa hand icke sielf nogit enten for alterit eller predickestoelen forrette. Och efter som saadanne grofve forseelser icke vel uden med lige saa stoer uachtsomhed af dennom, som sacramentit brugger, kand begaais, saa skal prousten den eller dennom, som saaledis communicerit hafve, udi enrom for sig tage och dennom undervise, hvor storligen de sig forset hafve, udi det de icke sielf achtede, hvad de giorde; dog skal hand och derhoes trøste dennom udi den saa vel som alle syndige tilfald och siden offentlig alle tilhørene advare, de sig vel

[1] *OT:* nogit sin lifs tid. [2] *OT:* afsettis.

skulle betenke, och dersom nogit saadant tilfald kunde forekomme, heller self ved sachtmodi[g][1] advarsel hoes presten det forekomme end sig udi hans ubetenksomhed giøre delachtige; derefter kand den eller de, saadant er vederfarit, efter hiemmelig paamindelse och skriftemaal igien tagis til sacramentit.

2. For det andet belangendis giftermaal saa vel som forseelse med leiermaal udi de forbudne led, och hvad straf saadant udkrefver, daa efterdi guds ord er den fornemste regel, hvorefter sa[a]dant bør at rettis och derudi ingen giftemaal utrøckelig forbydis uden de, som skulle straffis paa deris lif, som sig derimod ved gifte- eller leiermaal forser, nemlig udi den op- och nedstiende linie, meden til er, och derhoes i det første och andet led i sideslect, som er med forældernis sydskende, sydskendis afkomme och deslige i blod och svogerskab, saa ville vi och, at de sig herefter i forskrefne led imod guds ord forser, skulle straffis paa deris lif och miste halsen; och derforuden saa frembt saadant blodskam er begaait baade med moder och datter, daa skal kroppen, naar de halshugne ere, andre til saadan vederstyggeligheds afskye kastis paa en ild och forbrendis. Och paa det en och hver disbedre kand vide, hvad med op- och nedstiende linie, saa och første och andet led side slecht forstaais, daa hafve vi ved efterfølgende fortegnelse det vidløftigere for got andset at udføre.

> Gifte- och leiermaals forbudne led udi guds loug, som straffis paa lifvit, om nogen sig udi dennom forser.

a. Belangende de personer, som for slegt skyld icke mue samblis udi egteskab, er at achte:

1. Forældre och deris børn, saa och de, som ere udi forældris sted, och de, som ere udi børns sted, maa

[1] *Således OT; R:* sachtmodis.

hverken ner eller fiern sammenkomme udi echteskab. Foreldre ere fader och moder; børn ere søn och datter. Udi forældris sted ere alle oldeforældre, saa och derforuden forældris och oldeforældris sydskende fra olding til olding, i hvor vit det sig op strecke kunde. Udi børns sted ere alle de, som fødis af os, børn och børnebørn och derforuden brødres och systres børn och børnebørn och saa fremdelis, i hvor vit de sig ned strecke kunde.

2. Brødre och systre maa ei komme sammen udi echteskab, enten de ere fuld eller half sydskende regnis for lige; maa ei heller broder tage sig til echte systers eller broders daatter, ei heller nogen af dem, som af systers eller broders børn aflis, i hvor vit de sig ned strecke kunde; icke heller maa syster til echte bekomme sin broders eller systers søn, ei heller nogen, som aflis af dem, i hvor vit de sig kunde ned strecke.

Følger paa forskrefne udi styckevis optegnelse:

en mand maa icke hafve
- Forbødne led udi den opstigende slectelinie[1] . . .
- Forbødne led udi den nedstigende linie[1] . . .
- Forbødne led udi sidelinien[1] . . .

en kvinde maa icke hafve
- Forbødne led udi den opstigende slechtlinie[1] . . .
- Forbødne led udi den nedstigende slechtlinie[1] . . .
- Forbødne led udi slechtssidelinien[1] . . .

b. Belangende de personer, som for svogerskab skyld icke maa samlis udi echteskab, er at acte:

En mand skal holde sig lige saa vel fra sin hustruis slegt som fraa sine egne slechtinge, och en kvinde skal holde sig lige saa vel fraa sin mands slecht som fraa sine egne slechtinge; ti ligervis som en icke maa hafve sin egen syster til echte, saa maa hand icke heller hafve sin hustruis syster til echte; och ligesom en kvinde icke maa hafve sin broder til echte, saa maa hun icke heller hafve sin mands broder til echte, och saa fremdelis. Och skal

[1] *Det udeladte stemmer ganske med reces 1643 2. 5. 3.*

her hoes achtis, at svogerskab, som hindrer egteskab, icke indgaais videre end iblant en mand och alle hans hustruis slechtinge och iblant en kvinde och alle hendis mands slechtinge, och icke iblant mandens och kvindens slegtinge; horfore mandens slecht och kvindens slecht icke forbiudis for svogerskab at komme udi echteskab; saa maa daa 2 brødre hafve 2 systre, fader och søn hafve moder och daatter; er ei heller forbøden, at en mand jo maa hafve sin stifmoders moder eller daatter, och saa fremdelis.

en mand maa icke hafve
- Den opstigende linies forbødne led udi svogerskab[1] ...
- Den nedstigende linies forbødne led udi svogerskab[1] ...
- Sideliniens forbødne led udi svogerskab[1] ...

en kvinde maa icke hafve
- Den opstigende linies forbødne led udi svogerskab[1] ...
- Den nedstigende linies forbødne led udi svogerskab[1] ...
- Sideliniens forbødne led udi svogerskab[1] ...

Kommer nogen ellers uvitterlig med hverandre i de andre ledder, som sydskende børn och andre, i giftermaal, daa skulle de derfore hverken med domb adskillis eller straffis, efterdi at echteskab udi guds och icke menniskelig loug hafver sin grund och fundament, hvorudi saadant icke findis forbuddit; mens forser sig nogen vitterlig herimod, daa skulle de straffis som de, voris forordning ofvertrede, paa deris formufve och rømme det land udi Danmark och det stift udi Norge, hvor de boende ere, och der foruden saa vit i it andet land och uden stiftet, at det den lands eggen, hvor de sig forset hafve, kunde vere uden forargelse, efter dommerens findelse [sig opholde].

[1] *Det udeladte stemmer ganske med reces 1643 2. 5. 3.*

3. For det tridie, eftersom tit och ofte befindis stoer uskickelighed blant prester och geistlige, och en del bisper formener sig med al billighed saadan deris indsict undergifne geistligheds forseelse at dylge och underslaae, eller i det ringeste, at det dennom føie vedkommer derom at inquirere och lade paatale, med mindre nogen dennom, som sig utilbørligen forholde, ville gifve sag eller tiltalle, daa ville vi hermed alvorligen superintendenter paaminde och befalit hafve, saa vel som provister, hvilke ere forplictede med flid at forfare om geistlighedens forhold och lefnet udi deris stifter och proustier, at de saadant herefter upaatalt och ustraffit icke lader forbigaa, med mindre de sielf derfore ville stande os til rette; anseendis at ligesom geistlighedens goede lerdomb och lefnet er til guds kierkis och mennigheds fornemme forfremmelse och opbyggelse, saa er och deris ulempe derimod til des støre forargelse och afbrek; och paa det dis bedre opsicht dermed kand hafvis, daa hafve vi bevilgit, at geistligis bøder, som for ringe uforargelige forseelser och de, som til geistligis afsettelse fraa kaldet sig ei strecker, maa til it capital beskickis, af hvis rente fattige geistlige enker kunde hafve nogen hielp til underholdning, nemlig de, som en ringe ting for kaldenis maadelighed forun[d]is, naar de icke blifve for merkelige aarsager efter deris hosbonder forsiunede i kaldene.

4. For det sidste, eftersom stoer misbrug iblant adelen, naar de løsøre til sin gields betalling udlegge ville, ti med jordegots forblifver dennom frit for sig at rette efter forordningen, hvor dennom lyster, saa vel som och iblant borger och bønder findis, i det de udlegge utienlige, ubrugelige, undertiden och vel af fremmede sig[1] tilforhandlede vare til dennom, som deris louglig gield hoes dennom søge, daa skal saadant herefter afskaffit vere och

[1] *OT:* sig af fremmede.

forholdis efter recessen, saa hvo udleg giøre vil, skal det giøre af de redeste och beste vaare, i boen er, dog saa, at en erlig mands hus och gaard, hand iboer, det meste mueligt er forskaanis, saa lenge med andre tienlige vare kand giøris udleg til betaling.

600.

1637 26. juni. (Glychstad.) *Frdg. om adgang for Sorø akademi til at inddrive sine tilgodehavende kost- og undervisningspenge ved maning.*

R: Sæll. tegn. 26, 219—20.

T: Samtidigt tryk på to blade, signeret A.

Trykt efter Thos Tauber: Sorø akad., aktstykker s. XXII—XXIII.

Eftersom vi gud den allermectigste til ære och voris danske adelig ungdom til forfremmelse hafver ladit oprette it adeligt academie til Sorøe, baade der at studere saa och med ringere tid, penge och helbredspilde der at undervisis udi de sprog och exercitiis, hvis videnskab de med besvering i deris store ungdomb uden lands tilforn hafver verit foraarsagit at søge, och derforuden paa det de, som udlendske nationer besøge ville, til aar och alder komme kunde, før de sig ud begifve, och saaledis dis bedre achte och giøre os, deris fæderneland och sig sielf til nytte, hvis de uden riget se och forfare, saa formerker vi dog samme vort adelig academie ei allene icke at tiltage, meden fast aftage, af aarsag at det, som ungdommen samme steds gifve for deris kost, neppelig kand forslaa dennom uden stededs skade och tilleg at underholde, ei heller det samme i rette tide at udleggis, hvorofver mod fundatzen[1] och voris intention och mening icke allene det, som adelen udgifver for sprog och exercitier at lære, meden och en del af Mariboe closters inkomme tvert mod fundatzen (som Mariboe til academiet och des stiftelse,

[1] *Fundats 1623 30. novbr.*

professorernis och andre mesteris underhold allene och icke til nogens kost och fortæring funderer och henligger) er medganget, hvorofver professores saa vel som exercitiemestere icke allene ere blefvne en stoer rest ubetalet, meden icke heller saa mange hafver kundit blefvit underholdit, som paa it vel bestillit adelige academie burde och fornøden vaar, daa paa det academiet af en och hver for sin fortærte kost och lærte exercitiis i tilbørlig tid maa vorde fornøiet, hafve vi den leglighed med voris Danmarkis rigis raad med flid ofverveiet, saa och med deris betenkende for got andset derom at forordne, som efterfølger.

1. Først skal ingen sig mue derfraa begifve, før hand afbetalt hafver.

2. Dernest skal enhver hermed vere advarit til rette tide for sine børns eller deris, som hand verger for eller och did forsent hafver, kost och exercitier at betalle.

3. Blifver nogen herudinden forsømmelig, daa skal hofmesteren paa dens bekostning leie it bud til hannom och hannom tid forligge, sex ugger eller der omtrent efter hofmesters tycke, efter hand brefvit bekommit hafver, til hvilken hand sielf saadan gield til Sorøe skal fremskicke; forhaler hand ofver den bevilgede termin, daa skal hofmesteren macht hafve hannom at maane och siden belangende manelse, skadegield och anden proces, sagen hafver, at forfølge til dombs efter forordningen[1], ligesom academiet vitterlig gieldbref paa maanelse belangende samme rest och paagaaende bekostning gifvet var.

[1] *Frdg. 1623 1. juli.*

601.

1637 26. juni. (Glyckstad.) *Åb. brev til bønderne i Danmark om, at hver 10 jordegne bønder skulle lægges i læg og give 20 rdlr. in specie eller deres værd, daleren*

beregnet til 6 sl. mrk.; hver 10 bønder, som ikke har frit jordegods, men har fæstet deres gårde og bruge avl, skulle lægges i læg og give 10 rdlr., og den rige skal hjælpe den fattige; hver smed, skomager, skrædder, murmester og møller, som bor på landsbyerne og bruger avl, skal give 1 rdlr. og de, som ikke bruge avl, $^1/_2$ rdlr.; hver pebersvend skal give 1 rdlr.; hver tjænestedreng, som tjæner for fuld lön, hvad heller han har kornsæd eller ej, skal give $^1/_2$ rdlr. og de, som ikke tjæne for fuld lön, 1 rigsort; ugedagsmænd, som bo for vore egne slotte, klostre eller gårde, skulle give $^1/_2$ rdlr.; hvor flere bønder bo på en gård o. s. v. som i åb. brev 1629 1. oktbr. (no. 325)[1].

Sæll. tegn. 26, 215—16: uddrag med tilföjelse om, at brevet i øvrigt lød ligesom åb. brev 1636 9. juni (no. 568).

[1] *Bønderne i Kristianopels, Halmstads, Varbergs og Lavholms læn skulde forskånes for halv skat.*

602.

1637 26. juni. (Glyckstad.) *Åb. brev om pengehjælp af købstæderne over alt Danmark.*

Sæll. tegn. 26, 216: uddrag med bemærkning om, at brevet var enslydende med åb. brev 1636 9. juni (no. 569), og at listen over de enkelte købstæders skat lød som den fra 1636, kun at Lavholm forskånedes for skatten.

603.

1637 26. juni. (Glyckstad.) *Åb. brev til præsterne i Danmark og Norge om pengehjælp.*

Sæll. tegn. 26, 216: uddrag med bemærkning om, at brevet var enslydende med åb. brev 1636 9. juni (no. 570).

604.

1637 26. juni. (Glyckstad.) *Åb. brev til kapitlerne i Danmark og Norge om pengehjælp.*

Sæll. tegn. 26, 216: uddrag med bemærkning om, at brevet var enslydende med åb. brev 1636 9. juni (no. 571).

605.

1637 7. oktbr. (Gluckstadt.) *Privilegium for Jokim Bek på en allunmine.*

Skånske reg. 5, 216—17.

Eftersom Jockim Bek til Gladsaxe, embitsmand paa vort slot Bøfling, lader andrage och til kiende gifve, hvorledis hannem skal vere forberettet, at ved hans gaarde Boese closter saa vel som Gladsaxe skal findis en alunmine, hvilket, om saa var at kunde i verk bringis, formenis indbyggerne udi vort rige Danmark, som saadanne vare behøfver, til stor profit at kunde gerade, hvilket och udi verk at bringe Jockim Bek sig hafver erbiudet, medens eftersom til saadant et verk at anrette, til dets husbygning saa och atskillige mange blypander och andre daglige hos verket baade til arbedsfolk och andre fornøden udgifter en stor forlag och bekostning udkrefvis, hvor udofver Jockim Bek paa sin och sine arfvingers vegne hafver ladet anholde, om samme verk ret skal paa fode bringis, med efterskrefne privilegiis at maatte benaadiges, daa saa frembt det befindes at vere alun eller victriolsten efter forskrefne beretning, da hafve vi af synderlig gunst och naade bevilget och tillat . . . Jockim Bek och hans arfvinger efterskrefne privilegia paa samme verk i saa maader som efterfølger.

1. For det første, eftersom til samme alun eller victriols sydning behøfvis en stor parti aske, som skal brendis af den tang, som ved strandsiden voxer paa stenrefler, da skal Jockim Bek eller hans arfvinger fuldmacht hafve at lade samble och brende saa meget tang ved strandsiderne paa de steder, hannem best kunde falde beleiligt, enten ved hans egne folk eller andre fremmedis, som der nest ved boer, for betalning och med ringeste bekostning, det hannem kunde komme tilpas, meden och al den stund hand eller hans arfvinger samme victriol

eller alunsyden ville bruge och saadan aske kunde behøfve.

2. For det andet, hvis alune, victriol och andet, som ved Jockim Beckis egne gaarde och gods kunde findis, udgrafvis och forarbeidis, saadant maa och skal Jokim Bek och hans arfvinger ubehindret bruge; item hvis alune eller victriol, som udi vort rige Danmark icke kunde forkiøbis eller forbrugis, det at maa lade frie udføre, indtil vi anderledis tilsigendis vorder.

3. For det tridie och sidste skal Jockim Bek eller hans arfvinger paa ti aars tid ved Fullesang, eller ihvorsomheldst der kunde findis nogen alune eller victriols sten paa voris grunde, vere frie for nogen anden det at maa bruge, dersom det kand findis paa de steder, saadant verk med profit kunde drifvis; dog at hand eller hans arfvinger af hvis alune eller victrile, som kand findis paa vore grunde, skal gifve til os och kronen den 10. del af al gevinst.

4. Biudendis och befallendis vores lensmend ... saa vel alle andre ved strandsiderne boendis, hvor sligt, som forskrefvet staar, findis kand, och paa vore vegne nogit hafver at befalle, at i Jockim Bek eller hans arfvinger eller deris fuldmechtige herudinden til det beste verer behielpelig.

606.

1637 5. novbr. (Roskild.) *Åb. brev til bønderne i Danmark, hvem de end tjæne, om, at vi, da der til unionens efterkommelse og grænsernes forsikring* udi denne besørgelige vit udseende krigstid *behøves en ansenlig sum penge, med vort Danmarkes riges råds råd have eragtet for godt at besøge dem om en almindelig landskat således, at hver 10 jordegne bønder skal lægges i læg og give os 10 rdlr. in specie eller deres*

værd, daleren beregnet til 6 slette mark, og den rige skal hjælpe den fattige; hver 10 bønder, som ikke have frit jordegods, men have fæstet deres gårde og bruge avl, skulle lægges i læg og give 5 rdlr. in specie; hver smed, skomager, skrædder, murmester og møller, som bor på landsbyen og bruger avl, skal give $^1/_2$ rdlr. og de, som ikke bruge avl, 1 rigsort; hver pebersvend skal give $^1/_2$ rdlr., hver tjænestedreng, som tjæner for fuld lön, hvad heller han har kornsæd eller ej, 1 rigsort og de, som ikke tjæne for fuld lön, $^1/_2$ rigsort; hvor flere bønder bo . . . o. s. v. som i åb. brev 1629 1. oktbr. (no. 325); ugedagsmændene, som bo for vore egne slotte, klostre eller gårde, skulle give 1 rigsort; skatten skal være udgivet inden 14 dage för jul förstkommende, hvis de ikke ville deles eller tiltales derfor[1].

Sæll. tegn. 26, 231—32.

[1] *Bestemmelserne om opkrævning gives som i åb. brev 1629 1. oktbr.; fritagelse ligeledes med bemærkning om, at lænsmændene skulle stå til rette, hvis nogen med urette regnes for adelens ugedagsmænd, og at fogeder og skrivere ikke skulle være fri og ikke have penge for at skrive skatten. — Kristianopels, Halmstads og Lavholms læns bønder skulle forskånes for halv skat.*

607.

1637 5. novbr. (Roskild.) *Åb. brev til købstæderne over Danmark og Norge — med motivering som i no. 606 — om, at vi have anset for godt at besøge dem om en mulig hjælp i speciedaler eller deres værd, som skal være ude inden 14 dage för jul; desligeste skal hver tjænestedreng give os $^1/_2$ rdlr. in specie og købsvendene mere efter deres formue; hjælpen skal fremskikkes med rigtigt mandtal over tjænestedrenge og købsvende til deres lænsmænd*[1].

Sæll. tegn. 26, 232—33.

[1] *Liste over de enkelte købstæders bidrag meddeles i tillæg.*

608.

1637 5. novbr. (Rodskild.) *Åb. brev til præsterne i Danmark og Norge — med motivering som i no. 606 — om, at vi have for got anset at besøge dem om en mulig hjælp således, at hver provst eller sognepræst skal give os 2 rdlr. in specie eller deres værd, 6 sl. mark for hver daler*[1]*; provsterne skulle ligne skatten, så at den rige hjælper den fattige; skatten skal udkomme inden 14 dage för jul förstkommende og leveres til de respektive superintendenter, dog fra Skåne til kapitlet i Lund, og disse skulle da levere den på de dem befalede steder.*

Sæll. tegn. 26, 236—37 og 240.

[1] *I brevet til Trondhjems stift blev indført, at præsterne i Finmarken, som ingen decimas have, skulle forskånes, og de, som have decimas, udgive efter deres formue.*

609.

1637 5. novbr. (Rodskild.) *Åb. brev til kapitlerne i Danmark og Norge — med motivering som i no. 606 — om, at vi have for godt anset at besøge dem om en mulig hjælp således, at de, hver efter sit præbende, inden 14 dage för jul förstkommende skulle udgive og fremsende i rigsdaler in specie til hr. Albret Skel til Fusinge, ridder, råd og embedsnand på Riberhus, fra Riber kapittel 150 spdlr., Århus kapittel 175 spdlr. og fra Viborg kapittel 100 spdlr., til hr. Klavs Daa fra Roskilde kapittel 250 spdlr., til hr. Tage Thot fra Lunde kapittel 225 spdlr. og til hr. Kristoffer Urne fra Oslo kapittel 75 spdlr., Stavanger kapittel 25 spdlr., Bergens kapittel 50 spdlr. og Trondhjems kapittel 50 spdlr.*

Sæll. tegn. 26, 234—35.

610.

1637 21. decbr. (Haderslev.) *Missive til lænsmænd over alt Danmark om, at de, da vi erfare, at der i*

Holstein, Meckelborg, Pommern og anden steds i Tyskland skal være en ganske smitsom sygdom blandt fæet, skulle have i agt, at intet fremmed fæ indføres her i riget fra de steder, hvor sygdommen har hjemme, til de steder, hvor de have at befale[1].

Sæll. tegn. 26, 260—61.

[1] *Til lænsmændene på Møn, Vordingborg, Langeland* (Laving), *Andvorskov og underliggende læn samt Tryggevælde blev tilföjet: hvis sygdommen er på nogen af de øer, som ligge under dig, skal det ikke tilstedes, at noget fæ føres noget steds hen der fra landet. — Til lænsmændene i Låland og Falster blev yderligere tilföjet: at de herom have at tale med vor sön prinsen, som kan befale, at der herover skal holdes des flittigere.*

611.

1638 8. febr. (Haderslef.) *Missive til en del lænsmænd i Sælland, Falster og Jylland, hvor kongen havde vildbane, om forbud mod, at bønderne have lange rør eller bøsser.*

Sæll. tegn. 26, 273.

Eftersom bønderne der udi dit len ved N. udi denne forleden feigde hafver verit taxerit to bøsser at skulle hafve och brugge mod rigens fiender, landsens skade och forderf dermed at afverge, daa efterdi Gud allermechtigste nu hafver unt och gifvet os en bestendig fred, och paa det icke nogen der udi lenit skal fordriste eller understaa sig til at skyde eller ødelegge nogit vilt, stort eller lidet, udi voris vildbane, bede vi dig och ville, at du strax der udi lenit til alle herritstingene lader afliuse och forkynde at ingen efter denne dag skal lade sig finde udi marken eller udi skofvene med lange røer eller bøsser, men at bønderne dennem afskaffer under høieste pæn och straf, och dersom du siden nogen kand betrede eller ofverkomme der udi lenit, som regse paa marken eller udi skofvene och hafve med sig lange rør eller bøsser, dennem skal du lade bøssen fratage och strax tage domb ofver dem, och dersom de dømmis til Holmen, skal du dem

med dommen fengsligen til vor slot Kiøbenhafn fremskicke, hvor vi siden ville lade straffe dennem, som ved bør.

612.

1638 9. febr. (Haderslef.) *Missive til hr. Fredrik Retz, lænsmand på Vordingborg, og Ernst Norman, lænsmand på Koldinghus, om forholdsregler overfor kvægsygen.*

Sæll. tegn. 26, 274.

Vi beder eder och ville, at i skal lade befale och andordne i eders len, at hvor den nye sygdomb iblant kvægit findis, der daa vorder sat vagt och hyrer, som kand vogte, at det sunde fæ ei kommer paa de gresgienge och veider, som det syge hafve[r] gaaet, ei heller paa de steder, vinden nogit ner kommer fraa och kand staa paa det sunde kvæg; och naar der nogit fæ døer, at daa i acht hafvis, at det i de dybeste moratser det meste mueligt nederkastis och heller bønderne for en del andet arbeide lader vere forskaanet. Disligeste skal i och lade skiude alle de hunde ihiel, som findis ubundne i byer, paa markerne, paa det de icke til samme aadseler skulle henløbe och sygdommen udsprede, at i derfore lader i lenit befale, at hundene holdis bunden i gaardene.

613.

1638 10. febr. (Haderslef.) *Frdg.*[1] *om Sorø akademi*[2].

R: Sæll. tegn. 26, 274—76.
T: Samtidigt tryk på to blade.

Trykt i Saml. af forordn., Kbhvn. 1643, s. 5—9; efter R hos Tauber: Sorø akad., Aktstykker s. XXIII—XXIV.

Eftersom vi nu nyligen med voris Danmarkis rigis raads raad och samtycke hafve for got andset voris academie Sorøe til bestyrkelse och dets bedre underhold at

[1] *Udsendtes først til forkyndelse s. å. 11. april (a. st. 288).*

[2] *Om forordningens udarbejdelse, se Erslev: Rigsråd og stændermøder 2, 449 jfr. 421.*

andordne, at en och hver adels person, som af vore undersatter udi riget och underliggende lande der udi skyldig blef for sin kost och exercitier, skulle under it adeligt indlegger betale efter voris mandatis videre indhold[1], och vi formerke, at en del paa maningsbrefve ingen svar ville gifve, det och at falde hofmesteren samme steds besverligt for bud och beskickelse, daa efterdi forrige vore obne brefve och mandater indholder, at vore lensmend skulle vere forplichtede hofmesteren udi saadanne tilfelde at assistere,

1. ville vi saa och hermed alvorligen befale vore lensmend, at naar hofmesteren paa forskrefne academie dennom nøiachtig specificerit fortegnelse tilskicker, paa hvis gield nogen udi deris len eller nest ved, om det birk er mellom tvende lene liggende, boende adelsperson skyldig kand vere efter sidst udgangen forordning, lensmendene daa lader maane samme gieldskyldige person paa hofmesteren och academiets vegne och hofmesteren siden nøiachtig document derpaa tilskicker, saa vel som och om fornøden den deraf foraarsagit herredagsstefning lader forkynde och den i lige made lovlig paaskrifven paa sin egen bekostning hofmesteren tilskicker, med mindre de sielf ville stande til rette.

2. I lige made eftersom och tilforn for got er andset och paabuddit, at enhver af adel, som sit barns kost i forskrefne academie inde udi closteret vil hafve, derfore skal stille hofmesteren tilfrits, saaledis at kosten holdis af den betalling, de fortærende gifve, uden nogit regenskab paa academiets vegne af nogen academiets indkomst for kosten at giøre eller och samme kostis regenskab med academiets regnskab at indmenge, daa paa det ingen ofver eller for spisningens eller exercitiers leglighed eller och af anden aarsage skal hafve sig ofver forskrefne

[1] *Frdg. 1637 26. juni.*

manings proces at besverge, hafve vi i lige made med voris rigens raads raad, bevilging och samtycke det och saaledis berammit, at en och hver voris undersatte af adel skal vere frit for sine børns kost, kammers, verelse, fyring och andet at betinge enten inde udi closteret, eftersom de med hofmesteren derom kand enis, eller och udenfore hoes professores eller andre, fechtere och beridere undtagen, hoes hvilke ingen sin kost eller och andet noe tørft skal mue betinge, saa och at enhver erlig ind- och udlendis addel och uædel sig samme steds som paa it offentlig kongeligt academie och universitet maa opholde, med mindre hand saadan forargelse och modvilge beviser, som icke lidis kand och bør, och daa icke efter paamindelse sig retter, eller och af guds forgaaen forhold scanderen och ungdommens forførere er, saa hofmesteren lader hannom al forblifvelse opsige, daa hafver och hand sig derefter at rette och fraa academiet begifve eller ervarte, hvad execution hofmester och professorum betenkende derpaa erachter fornøden.

3. Belangende de udlendiske adel och uædel, det skal staa til hofmesteren dennom at admittere til kost paa stedet, saa och det at afslaa saa vel som och lade opsige der at blifve efter, som hand ser, vore undersatter[s] ungdoms tarf, fordel eller skade udkrefver, och de udlendiskis forhold er til.

4. Belangende riden och fechten, daa skal hver gifve hver maanet courant for riden, naar de hver dag rider och deris fuldkomne exercitia hafver, ti rixdaller in specie eller deris verd, och for fechten tou rixdaller. Andre exercitia betaler en och hver mesteren sielf efter, som de med hannom kunde ens vorde, efterdi hver af de andre mestere dog allene hafve en ringe ting til husleie och ildebrands kiøb saa och brødkorn af stedet; dog skal hofmesteren handle med en och hver, at de en billig

taxt paa kost, kammer och deslige, saa och paa andre exercitier at undervise nogen udi setter.

614.

1638 19. febr. (Haderslef.) *Åb. brev om forholdsregler i anledning af fæsygen i Holsten*[1].

Jyske reg. 9, 282.

Eftersom os andragis den besverlige fæsiugdomb, som her udi riget paa nogle steder er begynt, och vi formerke, at med mindre det udi tide forekommis, skal være at befrycte, at det gandske land derofver skal gaa til grunde och ruineris, da efterdi os och det gandske rige derpaa er mact anliggendis, och sagen icke kand taale forfal och opsettelse, hafver vi for gaat anset med dette voris obne bref at paabiude och befale,

1. at hvorsomhelst samme sygdomb begynt er eller herefter begynder, derfra skal ingen sig understaa sit fæ at selge eller paa andre steder bort drifve eller forflytte; ei heller skal nogen paa de steder och der omtrent, hvor sygdomb icke er, mue indtage noget fæ til sig til foder eller husvære, som hand icke til visse ved at komme fra de steder, uden fare er.

2. Dernest skal och ingen, hvor sygdommen er, sig understaa at selge, føre eller aflade noget hø, halm eller foder til andre byer.

3. For det tredie, hvor sygdommen begyndis, der skulle strax alle hundene ihielskiudis, saa mange som icke idelig holdis bundne.

4. For det fierde, de byer, hvor sygdommen er,

[1] *Missive 1638 10. febr., dateret Haderslev, pålægger nogle lænsmænd i Jylland, Sælland, Smålandene og Skåne at forkynde et hosfølgende åb. brev om fæsygen på tilbörlige steder og holde derover; hermed sigtes formodentlig til brevet af 19. febr., skönt dette er dateret 9 dage senere og er indført i den jyske registrant, hvad der dog kunde tyde på, at det var beregnet på Nörrejylland alene (Sæll. tegn. 26, 274).*

skulle lade hyrde deris fæ fra deris naboers grendser, saa vel som och de byer, hvor ingen sygdomb er, skulle och lade hyrde deris fæ och holde det fra det syge byfæ, saa vit at det icke er paa de steder, vinden kand blese fra den enis veide til den anden.

5. For det fembte skulle ei heller nogen maa slacte fæ paa de steder, sygdommen er, och det kiød selge och afhende.

6. For det siste ville vi och hermed afskaffet hafve alle fæmarkeder och fætorfvedage udi vort land Julland, saa ingen skal maa føre noget fæ til marked eller torfvet, før vi anderledis derom tilsigendis vorder, hvormed och lensmendene skulle indseende lade hafve ved visse udi hver by tilforordnede, som de acter at svare.

7. Befindis nogen herimod motvilligen sig at forgribe, hand skal være forplictet at erstatte dennem skaden, som skade lider, efterdi hand i saa maader imod forbud er aarsage til deris fæspilde och forarmelse, och derforuden være sit herskab forfalden at bøde efter sin formue; hafver hand ei at erstatte skaden, straffis som en motvilliger med fengsel och jern.

8. Ti biude och befale vi alle voris befallingsmend, saa och alle och enhver addel och uæddel, som bønder hafver at faarestaa, hermed indseende at hafve; saa frembt och nogen findis forsømmelig, saa och hvor flere lodseiere i byerne ere, der skulle voris lensmend indseende hafve och ofver denne voris forordning holde, som de agter at forsvare.

615.

1638 27. mars. (Hafniæ.) *Missive til tolderne i Sundet om at oppebære tolden, ligesom den blev opbåren anno 1629*[1]*, indtil anderledes derom tilsiges.*

Sæll. tegn. 26, 287.

[1] *Frdg. 1629 20. mars, se nedenfor no. 657.*

616.

1638 24. april. (Kolding.) *Åb. brev til bønderne over al Danmark om, at yderligere skat til unionens efterkommelse skal leveres til st. Hans dag indeværende år.*

Sæll. tegn. 26, 289.

[1] *Brevet var iøvrigt ligelydende med åb. brev 1637 5. novbr. (no. 606), kun at det lød på, at hver 10 jordegne bøndergårde skulde lægges i læg, hvad enten de besiddes af den bonde, ejendommen selv tilhører, eller de ere fæstede til andre.*

617.

1638 24. april. (Kolding.) *Åb. brev til købstæderne i Danmark og Norge om, at yderligere hjælp til unionens efterkommelse skal leveres til st. Hans dag indeværende år*[1].

Sæll. tegn. 26, 289.

[1] *Brevet var i øvrigt enslydende med åb. brev 1637 5. novbr. (no. 607).*

618.

1638 24. april. (Kolding.) *Åb. brev til præsterne i Danmark og Norge om, at yderligere hjælp til unionens efterkommelse skal leveres til st. Hans dag indeværende år, fra Trondhjems stift dog 14 dage senere.*

Sæll. tegn. 26, 289.

[1] *Brevet var i øvrigt enslydende med åb. brev 1637 5. novbr. (no. 608).*

619.

1638 24. april. (Kolding.) *Åb. brev til kapitlerne i Danmark og Norge om, at yderligere hjælp til unionens efterkommelse skal leveres til st. Hans dag indeværende år*[1].

Sæll. tegn. 26, 289.

[1] *Brevet var i øvrigt enslydende med åb. brev 1637 5. novbr. (no. 609).*

620.

1638 27. april. (Koldinghus.) *Frdg. om privilegier for dem, som ville bosætte sig ved Sorø.*

R: Sæll. reg. 20, 11–12.
A: Afskrift efter original udfærdigelse i AM 68.
Trykt efter A hos Tauber: Sorø akad., Aktstykker s. XXIV—XXV.

Eftersom vi udi vort land Sielland af christelig och gudfryctig øfrigheds plict med voris Danmarkes riges raads raad och betenkende hafver for got anset det kongelige adelige academie Sorøe at lade anrette och fundere, hvor forskrefne adelige ungdom udi guds sande fryct, bogelige konster och adelige exercitier, gud til ære, riget och dennom self til bæste, kunde opdrages och saa naa och faa dend ynskelige effect, hvortil det oprettet er; och som vi vel kand eracte, til samme kongelige adelige academies velstand allehaande handels- och handverksfolk at fornøden giøres, daa paa det saadant dis bekvemmeligere der kunde hafves, baade at holde fal, hvad de derved boendes professores, exercitiemestere och andre kunde hafve fornøden, sampt och hvis de andre dennom med dieris handverk kunde tiene, daa hafver vi af kongelig gunst och naade med voris Danmarkes riges raads raad och betenkende for got anset dette voris privilegium dennom, som sig saa der nedsettendes vorder, at meddele, saa at alle de, som sig derhen ville begifve der at bygge och boe och sig nedersette, maa, saa lenge de der boesiddendes blifver, vere fri for ald kongelig skat och tynge och ingenlunde af os eller vore efterkommere, konninger udi Danmark, dermed udi nogen maader betynges eller besværis, dog at de, som sig saaledis derhen begifvendes vorder, skulle sig hos hofmesteren der samme steds angifve och foregifve, til hvad ende eller hvorfore de sig der ville nedersette, hvor hand daa, om hand dennom dertil befinder tienlige at vere och stedet gafnligt, skal hafve fuldmact dennom det at tilstede.

621.

1638 15. maj. (Glychstad.) *Missive til bisperne i Danmark, Gulland, Norge, Island, Færøerne og Øsel om at tilholde præsterne at føre et skikkeligt levned*[1].

R: Sæll. tegn. 26, 305.

O: Original udfærdigelse til Fyns stift i Fyns bispearkiv.

Trykt efter O hos Rørdam: Kirkelove 3, 264—66, efter universitetskonsistoriets kopibog i Kirkehist. saml. 3. ræk. 2, 188—89.

Eftersom vi denne tids och guds evangeliske menigheds bedrøfvede och beklagelige tilstand ofverveie och noksom betenke den saaledis af den allerhøieste som en vel fortient syndestraf at tilladis, fornemmelig i det en stor del af geistligheden, som med deris forbøn i Christo Jesu skulle søge at møde och afstille den gode guds retferdige vrede, bruge deris embede som en verslig handel och den, hvoraf de lefve skulle, och icke dag och nat sucke och søge efter at forfremme guds ære och med deris gudlige exempel, sagtmodige omgengelse, besøgelse i husene, hellige lefnet och trøstefulde formaning deris tilhørere at forbedre och drage ud af denne verdens sickerhed til sand omvendelse och aandens enighed i guds frycht och en christlig kierlighed, menende naar de i kierkerne deris ordinarie prædickener holde och ellers sig icke udi nogit forse, som mand kand tale dennom til for efter ordinantzen, loug och ret, at de deris embede daa sickerligen tilfulde giort hafver, daa bede vi eder, ville och hermed alvorligen befale, at i paa nye om eders underhafvende geistlighed i kierker och skoler flittelig och idelig forfare och udførligen om deris forhold eder informere, provster under deris provstembedes fortabelse och vilkorlige bøder, saa och præster och alle andre tilholder icke allene paa forskrefne saa och alt det gudeligt och christligt er sig at begifve med limfeldighed, hvor den

I missivet til Sællands biskop blev tilföjet en anmodning om at lade det forkynde også på Færøerne.

kand sagen udrette, søge deris tilhøreris salighed, intet af had, hastmodighed, respect och reputation temere turbere, meden och vaare sig fraa druckenskab, raade alle til maadelighed, self sky al ofverflødighed i deris brøllupper, barsel och giestebud, ei brende brendevin i deris huse, megit mindre andre det byde elle[r] forebere, holde sig fra dantsen med glas paa haanden och deslige verslige usømmeligheder med videre, som i sielf gudeligen kunde betenke. Befindis nogen med saadan forseelse, staa til rette efter sagens tilstand, som ved bør.

622.

1638 4. juli. (Ottense.) *Missive til borgemestre og råd i København om, at drengeskatten der af byen herefter må udredes med 300 rdlr. in specie, når hel skat påbydes, og med 150 rdlr. in specie, når halv skat pålægges.*

Sæll. tegn. 26, 314.
Trykt herefter hos O. Nielsen: Købhs. diplomat. 5, 208.

623.

1638 6. juli. (Rensborg.) *Åb. brev til bønderne i Danmark om, at vi . . . med motivering som i åb. brev 1637 5. novbr. (no. 606) . . . over bægge vore riger ville lade påbyde en almindelig landskat, således, at hver 10 jordegne bondergårde, enten de besiddes af dem, hvem bondeejendommen tilhører, eller de ere fæstede til andre, skulle lægges i læg og give os 20 rdlr. in specie, og den rige hjælpe den fattige; hver 10 bønder, som ikke have frit jordegods, men have fæstet deres gårde og bruge avl, skulle lægges i læg og give 10 rdlr.; hver smed, skomager, skrædder, murmester og møller, som bor på landsbyerne og bruger avl, skal give 1 rdlr. og den, som ikke bruger avl, $^1/_2$ rdlr.; hver pebersvend skal give 1 enkende daler; hver tjænestedreng, som tjæner for fuld lön, hvad*

heller han har kornsæd eller ikke, skal give $^1/_2$ *rdlr. og den, som ikke tjæner for fuld lön, skal give 1 rigsort, og hvor flere bønder bo på en gård . . . o. s. v. som i åb. brev 1629 1. oktbr.; hver ugedagsmand, som bor for vore egne slotte, klostre eller gårde, skal give* $^1/_2$ *rdlr.; skatten skal være udgivet til förstkommende Michaelis i rigsdaler in specie, beregnet hver daler til 6 slette mark, hvis de ikke ville tiltales og straffes*[1].

Sæll. tegn. 26, 315—16.

[1] *Bestemmelserne om opkrævning og fritagelse fastsættes som i åb. brev 1629 1. oktbr. (no. 325), dog med bemærkning om lænsmændenes ansvar, hvis nogen regnes for adelens ugedagsmænd med urette, og at skriverne ikke skulle have penge for at skrive skatten. Bønderne i Lavholms, Varbergs, Halmstads og Kristianopels læn forskånedes for halv skat.*

624.

1638 6. juli. (Rensborg.) *Åb. brev til købstæderne i Danmark og Norge om, at vi . . . med motivering som i åb. brev 1637 5. novbr. (no. 607) . . . ville besøge dem om en mulig hjælp i speciedaler eller 6 slette mark for hver daler, hvorhos hver tjænestedreng skal give 1 rdlr. in specie og købsvendene efter deres formue; skatten skal leveres til förstkommende Michaelis til deres lænsmænd med rigtigt mandtal over tjænestedrenge og købsvende*[1].

Sæll. tegn. 26, 316—17.

[1] *Liste over de enkelte købstæders skat meddeles i tillæg.*

625.

1638 6. juli. (Rensborg.) *Åb. brev til præsterne i Danmark og Norge om, at vi . . . med motivering som i åb. brev 1637 5. novbr. (no. 608) . . . ville besøge dem om en mulig hjælp således, at hver provst eller præst skal give os 8 enkende rigsdaler in specie eller 6 slette mark for hver daler; provsten i hvert herred eller provsti skal ligne hjælpen mellem dem således, at den rige hjælper*

den fattige, og pengene skulle inden Michaelis leveres superintendenterne[1].

Sæll. tegn. 26, 327—28.

[1] *I brevet til Trondhjems stift indførtes, at præsterne i Finmarken, som ingen decimas have, skulle forskånes og de andre udgive efter, som de have formue til.*

626.

1638 6. juli. (Rensborg.) *Åb. brev til kapitlerne i Danmark og Norge om, at vi . . . med motivering som i åb. brev 1637 5. novbr. (no. 609) . . . ville besøge dem om en mulig hjælp, som de skulle udrede til Michaelis förstkommende i rigsdaler in specie og selv ligne således, at hver udgiver af sit præbende, og eftersom han har oppebörsel i kapitlet; hjælpen skal leveres til hr. Klavs Daa af Roskilde kapittel med 500 rdlr., til hr. Tage Tott af Lunde kapittel med 450 rdlr., til hr. Albret Skel af kapitlet i Ribe med 300 rdlr., i Århus med 350 rdlr. og i Viborg med 200 rdlr., og til hr. Kristoffer Urne af kapitlet i Oslo med 150 rdlr., i Stavanger med 50 rdlr., i Bergen med 100 rdlr. og i Trondhjem med 100 rdlr.*

Sæll. tegn. 26, 325—26.

627.

1638 17. juli. (Glykstad.) *Missive til lænsmændene i Jylland om at lade udskibe fra Jylland et antal landfolk, som skal lægges i vort fyrstendömme Holsten, nemlig fra Kolding læn 34, Ribe 33, Stjærnholm 33, Havreballegård 33, Skanderborg 35, Silkeborg 33, Hald 33, Dronningborg 33, Ålborghus 35, Vestervig 34, Bøvling 33, Ørum 33, Åstrup 33, Sejlstrup 33, Mariager 33, Skivehus 33, Lundenæs 33 og Kalø læn 33, alle af de bedste folk og ingen under 17 eller 18 år, hvilke skulle være færdige at marchere, når hr. Jørgen*

Urne til Alslev, ridder, vor råd og rigens marsk, anmoder dem derom[1].

Jyske tegn. 9, 556.

Jfr. nærmere missive til rigens marsk s. d. (a. st. 556–57).

628.

1638 30. avg. (Glychstad.) *Åb. brev* til megen uskickeligheds afskaffelse *om privilegium for Morten Posthus, indvåner i Ålborg, på alene at måtte sælge tobak og tobakspiber i Ålborg mod årlig til lænsmanden på Ålborghus i told af samme tobak og piber at erlægge 24 rdlr. in specie*[1].

Jyske reg. 9, 309.

[1] *I randen er senere tilskrevet:* er reusscerit.

629.

1638 6. septbr. (Ottense.) *Åb. brev om udskrivning af de soldater, som adelen vil lade holde, og forbud mod at de forlade den stavn, på hvilken de udskrives.*

R: Sæll. tegn. 26, 336.

O: Original udfærdigelse med kongens segl og underskrift.

Eftersom vor ridderskab[1] her udi vort rige Danmark os en andel soldater til foeds af deris gots til rigets defension at underholde hafver bevilget, hvilke soldater de af deris bønder ville lade udskrifve och underholde, nemblig af uggedagsbønder och andre, som saa formufvende ere, at de ofver den skat, os ellers af dennom bevilget vorder, kunde dertil hielpe, saa endog adelen self hafver kongelig høihed, hals och haand ofver deris bønder,

1. ville vi dog en och hvers bønder formanet hafve baade til samme udskrifning, som deris hosbonder giøre, saa och contribution, de udskrefne at underholde, sig at lade findis villige, saa frembt de icke deris hosbonders ugunst som ulydige ville hafve sig at forvente.

2. I lige maade hafve vi bevilget, at de, i saa maader

[1] *O:* ridderstand.

udskrefne vorder, imidlertid icke mue begifve sig af den staugn, de udskrifvis paa, ind paa nogen andens uden herskabs vilge; medens sker saadant, daa skal den, paa hvis staufn hand findis, vere sig kronens eller andens, den undvigte igien ofverlefvere til den, hannom udskrefvet hafver, paa det samme undvigte af den udskrifvende kand settis til rette, som ved bør, ved hegtelse eller i andre maader efter sagens leilighed, indtil hand sig retter eller borgen stiller.

630.

1638 9. septbr. (Ottense.) *Åb. brev om, at det ene marked af de to markeder, som holdes i Nykøbing i Sælland st. Boelsdag den 17. juni og st. Lavridsdag den 16. avgust, hvilket sidste falder i borgernes bedste høst, efter borgemester og råds og menige borgerskabs andragende må henlægges fra 16. avgust til Francisci dag den 4. oktober.*

Sæll. reg. 20, 37.

631.

1638 9. septbr. (Paa vor gaard udi Odense.) *Frdg. om præstedrukkenskab, ærerørige domme, kost og tæring, arrest, prokuratorer, lovfældtes rettergang, krybskytter og bøsser*[1].

O: Original udfærdigelse i Dske. kancellis arkiv.
R: Sæll. tegn. 26, 233—36.
T: Samtidigt tryk på 4 blade, signerede A—A iiij.
Desuden trykt samtidig på 4 blade uden signatur.

Eftersom os atskillige uordninger, som udi vore riger udi fulde svang gaar, ere forekomne, daa hafve vi den leglighed med voris rigens raad, som nu hos os til stede vare, flitteligen ofverveiet och ber[a]adslagit oc til des afskaffelse med deris raad, bevilling oc samtycke for got fundet at beskicke, paabiude oc forordne, som efterfølger.

[1] *Med hensyn til dette punkt, se 2, 490 jfr. 488.*

1. Naar nogen præst befindis saa beskenkit, at hand icke kunde giøre sit embede, hvad heller hand fordris til nogen eller icke, uden forargelse, daa skal hand strax uden videre paamindelse dømmis fra sit kald[1].

2. Interesseris ufrie personer saaledis udi nogen sag, at det derefter vil gaa paa deris ære, daa endog herrits-, birke- oc byfogit mue vel dømme i sagen i sig sielf, dog skulle de icke mue udstede nogen æredom; meden efterdi lif oc ære lige skattis, daa skulle landsdommere dømme udi alle ærrørige sager, som adelen icke paarører, ti der gaais om paa sine tilbørlige høiere steder.

3. Saafremt landsdommerne finde nogen til kost oc tæring, daa skulle de self taxere, moderere och nafngifve udi deris domme, hvor høi och megen den skal vere efter sagens beskaffenhed, oc som den hafver verit klar oc vitterlig eller mislig til.

4. Tager nogen arrest, da forfølge sig den strax, en och hver sin ret forbeholden.

5. Eftersom nu paa nogen tid lang mod al gammel oc louglig sædvane procuratorer lader sig finde, som andre folkis tretter forfølge oc sig af egen makt saadant paatage oc deraf som it handverk lefve oc dog mange fattige, vanvittige sammenhitser oc for deris egen fordel føre i vitløftighed, trette oc pengespilde, oc efterdi saadanne dog med alle icke vel kunde ombæris oc afskaffis for en del undersatters ukyndighed i sprog oc loug, sygdom, tidspilde, vitafliggenhed oc andre aarsager, daa skal udi kiøbstederne vere procuratorer, som efterfølger:

1. For det fyrste skal ingen sig dertil maa lade bruge uden de, som af kongens lensmend oc borgemestere oc raad tilsettis, hvilke skulle vere gode, fromme, uberøktede oc oprictige dannemend; oc skulle de vere flere, paa det, om nogen trætte paakom med den, en procurator ved

[1] *Jfr. frdg. 1629 27. mars III § 1.*

slegt-, svogerskab eller anden pligt vaar forbunden, hand daa en anden kunde hafve, som for saadant fri vaar, at bruge; ti udi saadanne tilfelde skulle lensmendene med borgemestere och raad forskaffe enhver den, hand kand forvaris med efter sagens leglighed, om ei nogen anderledes kand hafvis. 2. For det andet, samme procuratorer skulle beædigis, at de i ingen dennom beviste vrange oc uretferdige sager ville lade sig bruge, ei heller vidende nogen uretvisheder i rettergang, vidners føring eller anderledis drifve, saa oc at de deris principaler oprigtigen ville tienne, ville oc ei sagen med krogloug, udeblifvelse, forhaal, unødvendige eller søgt skutsmaal uden billig aarsage opholde. 3. [For det tredie][1]: Skulle samme procuratorer ingen tilfelde gifve enten for ofver- eller underdommere med vitløftige, inviklede inleg, forsæt eller processer, at dommene vitløftigere end tilbørligt skulle forfattis, meden kortelig hofvitmeningen i saadanne acter indføre, om hvilken ed hand oc af dommeren udi hver sag, som tvilraadig er, kand erindris. 4. [For det fierde][1]: De skulle icke andtagis al tid at blifve udi bestillingen, meden saadan tieniste skal dennom maa opkyndis, naar øfrigheden, som dennom tilsetter, synis, at de hidse folk sammen, bruge kroglofve, hindre billige forligelsemaal, spilde rettergange, forlenge tretterne, sager oc processer oppeholde, vitløftig giøre rettergangene med vitløftige forsetter, indviklede stefninger oc processer, udsue de fattige oc andre med ubillig løn; ti dennom, saadant giøre, skulle øfrigheden strax afsette, oc mue de ei af dommeren lidis eller tilstedis. 5. [For det fembte][1]: Øfrigheden skal vere forplikt at skaffe[2] en och hver verger, forsvar och fuldmektige, hvorforre oc procuratorer skulle, naar dennom af øfrighed befalis, tiene de fattige, vere sig enker, vanvittige oc vergeløse eller andre uden betaling oc søge

[1] *Således T.* [2] *T:* straffe.

deris løn oc opretning i den kost oc tæring, som dennom tildømmis af vederparten. 6. [For det siette][1]: Samme procuratorer skulle ellers giøris løn for stefninger til under- eller ofverdommere at udkaste, supplicatzer, indleg oc forsetter at fatte, saa oc for en proces gandske at drifve, af vore lensmend oc borgemestere oc raad, saa de vide, hvad de af dennom, formufve hafver, mue tage, i hvad sager det oc vere kand, efter deris leilighed oc ingen derofver ved en eller anden forrevendelse betynge eller udsue, och skulle de derhos advaris, at de stefningerne oc forsetter kortelig stile, dog at de intet af hofvitmeningen udelader, oc raader folk fraa ærrørige ord, uden hvor æren søgis. 7. [For det siufvende][1]: Ingen skal vere forplikt dennom at bruge, som self eller ved sin verge eller tiennere sine tretter ville udføre eller oc nogen sin forvant, om sagen hans ære eller lif paagaaer, kand bekomme, som saadan hans høie nødtørft kand udføre. 8. [For det ottende][1]: Med øfrigheds tilladelse kand oc enhver bruge, hvo hannom lyster, dog at hand, der brugis, skal i den sag beedigis. Dog skal icke heller øfrigheden en trettere, afsat procurator eller saadanne bevilge at brugis, som mere søgis och andtagis for folk at plage, opholde oc tribulere end en retferdig sag retviseligen at udføre. 9. [For det niende][1]: Fører nogen procurator vidner eller oc indfører nogit i stefninger, indlegge, forsetter eller andet saadant, skal enhver dennom enten tillige med principalen eller oc efter sagens beskaffenhed self allene svare och staa til rette forre, om underfundelig oc utilbørligen dermed omgaais oc indføris. 10. [For det tiende][1]: Paa landsbyen maa ingen procurator brugis, meden der skal helst enhver føre self sin sag ud, paa det tretter ei skulle formeris, eller oc bevilge en i herrit eller birk boesat oprigtig dannemand, som ellers icke er ting-

[1] *Således T.*

stud eller oc lader sig gemenligen bruge i procureren. End kand hand ingen saadan faa, da skal herskab lade svare for hannom eller skaffe hannom en, som kand svare for hannom for en billig vederlag, oc de fattige for ingen betalling videre, end hvis af vederpartens kost oc tæring kand hafvis, som forbemelt. 11. [For det ellefte][1]: Paa landsbyen skal oc ei mue brugis oc tilstedis anden steds afsatte eller forviste procuratorer och tingstude, som andtagis til andre folk eller deris tiennere at tribulere. 12. [For det tolfte][1]: Skal paa landsbyen oc forholdis, som forbemelt, med dennom sig beflitter sager, proces oc rettergang at spilde oc oppeholde, kroglov at bruge, vrange vidner at føre, løgnagtige forsetter, indleg eller andet at skrifve. 13. [For det trettende][1]: Forbemelte procuratorer, som nogen sag opriktigen, som forbemelt, udfører, skulle ei derfore af nogen øfrighed liggis for had, meden lidis och forfremmis til underøfrigheds bestilling, naar deris retvished al tid befindis, paa det retten uden frycht, fordel, vrangvished, spilde och ophold en oc hver upartisk oc svarligen kand meddelis. 14. [For det fiortende][1]: Ofver alt skal en oc hver dommere hermed vere paamint och befalit, processen det meste mueligt at forkorte, ingen sag med uendelige domme eller opsettelse forlenge ei heller tilstede, at nogen med kroglove och unødig skutsmaal eller saadan rettens spilde justicien och rettens gienge oppeholder. Forholder nogen sig mod nogit af det, forbemelt er, staa sagsøgeren saa vel som sit herskab til rette, som ved bøer.

6. Laugfelde oc andre, som paa ære, lempe och stand mend ere mindre end lougfeste, mue gaa i rette och svare for sig selfver, naar de tiltalis; end dersom de foraarsagis at lade tale paa nogen sag, daa maa de icke selfver til tinge deris sag udføre; men boe de paa kronens,

[1] *Således T.*

i kiøbsted eller landet, daa skulle kongens lensmend paa deris vegne oc adelen, om de boe paa adelsgrund, som deris herskab paa saadannis vegne tale eller forordne dennom en, som skal udføre deris sag. Breder nogen den, som gaar i rette paa deris vegne, saadant staa derforre til rette.

7. Krybeskyttere mue ei tilstedis. Alle de regnis for krybeskyttere, som skyde och ødelegge vilt och dog icke tienner deris hosbonder for klede oc penge oc søge der dug oc disk.

8. Ingen almuismand maa gaa eller reise paa landet med bysse megit mindre hafve bøsse med sig til kierke eller tinge undtagen adelen eller adelens tiennere, som tiene for klede och penge, saa oc de borgere, som reise til hest eller vogns med penge oc gods, oc bønder, som efter hosbonds befalling søge eller føre fanger. Hvo herimod giør, hafver forbrut byssen oc straffis af deris hosbunder paa deris formufve som kongelig mandatis ofvertredere.

632.

1638 9. septbr. (Ottense.) *Missive til Henning Valkendorf, lænsmand på Odensegård, og bispen i Fyns stift om stolestaderne i st. Knuds kirke i Odense.*

Fynske tegn. 4, 480—81.
Trykt efter orig. udfærdigelse hos Hofman: Fundationer 6, 286—87.

Eftersom vi forfare nogen irring och tvist sig at begifve udi vor kiøbsted Ottense anlangendis di geistlige kvinders stolestader i st. Knuds kirke samme steds, da ville vi, at enhver skal udvisis sin stoel at staa udi (presternis, professorum och capellanernis kvinder i deris och enkerne i deris) efter den anordning, som udi Holger Rosenkrandsis til Rosenholm hans tid giort er, som eder doctor Hans Michelsen, superintendent ofver Fyens stift sielfver nochsom er bevist, som och samme tid med vaar,

och ville vi, at di yngste gifte kvinder skulle vige de eldste, och dersom icke plads noch er, skulle døtterne vige di gifte kvinder, och eftersom vi komme udi forfaring forskrefne irring deraf at vere kommen, at kirkevergerne hafver understaaet at selge och afhende nogle af samme stoelestader, som dennem dog intet vedkommer, daa ville vi, at i dennem tilholder strax pengene igien fra sig at lefvere til dennem, som derpaa pengene udgifvet hafver, och dennem alvorligen formaner, at de sig herefter for saadan forseelser at begaa tager vare, och efterdi i vel siunis de $2^1/_2$ stole, som allerede ere til dennem, kirker och skoler betiene, indtagne och forordnede, icke at vere noch, ville vi, at i endda dennem en stoel udviser neder for de andre, doch icke af di stoele, som til st. Knuds closter behørendis ere.

633.

1638 9. septbr. (Othensøe.) *Privilegium for Johan Kryger af Rönne og Elias Slechting af Ronneby m. fl. på et bjærgværk på Bornholm.*

Skånske reg. 5, 242–43.

Eftersom vi, gud vere lofvit, forfare, at paa vort land Borringholmb skal findis atskillige metal och ertsminer desligeste bekvemmelige steder, hvorpaa settis och byggis kand hytter och husse, och mester Johan Kryger, borger och badsker udi vor kiøbsted Rønne paa vort land Borringholmb, och mester Elias Slechting, borger i vor kiøbsted Rønnebye udi vort land Blegint, med deris participanter for os hafver ladet andrage och begieret, vi dennem och deris participanter vilde unde och bevilge paa samme steder, som til sligt bergeverk at fortsette kand vere tienlig, paa deris egen bekostning hytter och hammere at lade bygge med andit, hvis til samme bergeverkis videre fortsettelse kand vere tienligt, at saadant nest guds den

allerhøiestis naadige hielp och bistand paa forskrefne land anordnis, giøris och bistandelig underholdis kand, hafve vi saadan deris anfordering os ladet behage och unt och bevilget . . . mester Johan Kryger och mester Elias Slechting med deris participanter, som de self skal maa med sig indtage, hvo med dennem indlegge vil, at de paa vort land Borringholm maa begynde paa forskrefne miner at lade arbeide och bruge, det beste ske kand; dog ville vi, at mester Johan Kryger och mester Elias Slechting med deris participanter skulle gifve os hver tiende part af hvis guld, sølf och kobber erts, de bekommendis vorder. Och naar forskrefne bergeverk videre kommer udi sin svang och genge, och de os da om videre privilegier paa samme bergverk saa och om nogen tids frihed for tiende efter bergverks brug och andre bergverks friheder besøgende vorder, da ville vi dennem med al kongl. mildhed alle de privilegier och friheder meddelle, som kand erachtis til samme bergverks brug och forfremmelse tienlige och nyttige.

634.

1638 9. septbr. (Ottense.) *Åb. brev om, at hver i Danmark, adel eller uadel, som har penge på rente, skal give af disse to daler af hvert hundrede.*

Sæll. tegn. 26, 337.

Eftersom for got er andset til denne stendernes forsamling af hver hundrede rentepenge til rigets defension toe at skulle udgifvis och udi landkisten indleggis af alle, som penge under hender paa rente eller och ellers stillestaaende hafver, ti bede oc befale vi alle och enhver, adel och uædel, geistlige och verslige, borgere och bønder, hvad stand och vilkor de ere af, at de rette dennem efter at udgifve af hvert hundrede daller 2 daller, dog derimod beregnet at afslage saavit de self til rentepenge til andre udgifver, andseende saadan afgift allene forstaais at gaa

af de penge, nogen staaende eller udstaaende hafver videre end de penge, de self af andre laant hafver och forrenter. Och skulle adelen samme tilleg tilstille commissarierne, de geistlige dennem, som deres tilleg opberger, och borger och bønder til lensmanden. Och skal enhver adel och uadel, geistlig och verslig, ingen undtagen, tillige med deres rentepenge indlefvere hver for sig en rigtig designation paa hvis penge, de hafver paa rente.

635.

1638 9. septbr. (Ottense.) *Åb. brev til adelen over alt Danmark om indbetaling af den af dens fuldmægtige ved stændermødet i Odense udlovede kontribution.*

Sæll. tegn. 26, 340—41.

1. Eftersom vore gode tro ridderskabs fuldmegtige til fædernelandets defension udi denne sidste stendernis forsamling til vor kiøbsted Ottense hafve bevilget en ansenlig hielp, nemblig en ortsdaler, halfparten i speciedaller och den anden halfve part i kroner eller markstycker, af hver tønde korn, adelen eller anden, som adelig gots nyde, hafve enten til eie, pant, forlening, indførsel, annammelse, anvisning udi vergemaal eller i andre maader, vere sig udi sædegaarde, skofve, møller, bøndergaarder, boeliger eller i andre maader, ved hvad som helst nafn det nefnis eller vere kand, och skal samme tønders korns tal beregnis och andslaais efter rostienistetaxten, och den ene halfve part af samme bevilgede hielp udi dette aar til Martini førstkommendis erleggis, och den anden halfve part til hellig tre konger dag 1639.

2. Findis nogen, som icke i rette tide indlefverer til commissarierne den bevilgede hielp och ortsdaler af tønde korn, daa skulle stiftcommissarierne ved tvende nestboende gode mend uden videre proces udi dens jordegots annamme udleg, hvor dennom lyster, saa meget land-

gilde den summa med des bekostning kand opløbe och det beholde, indtil den contenterer, och det efter landkiøbet.

3. I lige maade eftersom paa adelstandens vegne och er bevilget derforuden af hver 150 tønder korn, beregnet som forskrefne efter rostienistetaxen, at holdis en soldat efter den bevilling, adelen derpaa os giort och gifvet hafver, daa bede vi eder och ville, at i udi . . .[1] inden den første novembris førstkommendis til Niels Krag och Erik Juel, vore lansdommere och landcommissarier, i de andre lande til commissarierne der, ofverlefverer rigtige jordbøger och derudi indført sædegaarde, skofve, bøndergaarde och al anden indkomme, sampt och derforuden paa en sær fortegnelse en summarum paa alle species af deris indkomme, gots och andet, andslagen udi hartkorn, under eders hender efter rostienistetaxten.

4. Findis nogen her udi forsømmelig, hvad heller den hafver adelens fuldmegtigis fuldmagt underskrefvet eller icke, efterdi ingen paa sin egen haand fra de fleste sig afskille och mod den gandske stands samtycke sit fædreneland bør at lade i sticket, den skal efter forskrefne samp[t]lig adelig udskuds bevilling hafve forbrut 50 rixdr. in specie til landkisten at indkrefvis med samme vilkor, som om den bevilgede hielp om penge er ommelt, och dog icke des mindre pligtig sin jordbog at fremskicke; och skulle dog forskrefne landcommissarier megtig vere midlertid hannom at taxere efter seniste rolle och hvis de formenne kunde hannom derofver ved kiøb, arf, pant eller i andre maader sig at hafve forbedret; lider hand skade ofver saadan sin forhaal, vide sig det selfver.

5. Udi denne godvillige bevilling skal ingen sig unddrage, hvad heller de self for sig indkommen opberge eller den for umyndige eller andre som verger administrerer.

[1] *Her var indsat den pågældende landsdels navn.*

636.

1638 9. septbr. (Ottense.) *Åb. brev til kapitlerne i Danmark om udredelse af den af deres fuldmægtige ved stændermødet i Odense bevilgede hjælp.*

Sæll. tegn. 26, 337.

Eftersom mennige capitlers tilforordnede fuldmegtige her udi vort rige Danmark til fædernelandets defension udi denne sidste stendernis forsambling til vor kiøbsted Ottense godvilligen foruden paabuden skat hafve bevilget en ansenlig hielp, nemblig en rixort af hver tønde hartkorn, giesterie undtagen, af alle de provstier, canickedomme och geistlige beneficiis, som de uden eller inden capitlerne liggendis enten pro officio eller pro persona niuder, dombkirkernis indkombst undtagen, hvilke tønde hartkorn beregnet och andslaget efter rostienistetaxten siden i landkisten skal indleggis och dermed forholdis efter den bevilling, adelen giort och bevilget hafver, och hafve de och bevilget 2 af hvert hundrede af hvis penge, de enten hafve hoes sig stille staaendis eller paa rente udstaaendis, och i kisten skal henliggis, ti bede vi eder och ville, at i halfparten af forskrefne bevilgede penge til Martini førstkommendis och den anden halfve part til trium regum 1639, och det halfparten udi rixdaler och halfparten udi kroner och markstycker fra eder til landkisten lefverer, som forskrefvit staar.

637.

1638 9. septbr. (Ottense.) *Åb. brev til præsterne over alt Danmark om, at gejstlighedens fuldmægtige i sidste stændernes forsamling til Odense til fædrelandets defension have bevilget en ansenlig hjælp foruden den ellers påbudte skat, nemlig i Sællands og Skåne stifter 10 rdlr. af hver præst, i Fyns stift af hver 6 herreder og i Låland og Falster af hvert herred 100 rdlr., men hver præst på*

Langeland, Ærø og Fyn 8 rdlr., i Vendelbo, Års og Riber stifter 8 rdlr. af hver præst, i Viborg stift 6 rdlr. og i Gullands stift 10 rdlr. Samme skat skal leveres til superintendenterne med halvparten til Martini førstkommende og med halvparten til hellig tre kongers dag 1639, alt efter den takst, som deres lænsmænd og provster göre således, at den rige hjælper den fattige.

Sæll. tegn. 26, 338.

638.

1638 30. septbr. (Flensburg.) *Åb. brev om forbud mod udførsel af brændeved fra forskellige havne i Vordingborg læn.*

Sæll. reg. 20, 39.

Eftersom vi komme udi forfaring, hvorledis af efterskrefne hafner udi Vordingborg len, nemblig Præstøe hafn, Ruerklints hafn, Sandingshafn, Kalhafve ferge, Nyraadshafn, neder ved Stensbye och Kragevig, alle liggendes inden for stigierdet i voris vildbane samme steds, udi mengden at skal udskibes b[r]endeved, voris skouf[v]e udi vildbanen icke uden skade, daa paa det saadant kand forekommes, ville vi hafve forbuddet alle och enhver . . . herefter ingen brendeved af forskrefne hafner udi Vordingborg len at skibe eller udskibe lade.

639.

1638 1. oktbr. (Glückstad.) *Åb. brev om, at landsdommeren på Bornholm ikke må stævnes til herredagen om vinteren.*

Skånske reg. 5, 262—63.

Eftersom landsdommer paa vort land Borringholmb hafver ladet til kiende gifve den stoer besverlighed och farlighed, hand maa udstaae, naar hand til de herredage, som imod vinteren her udi vort rige Danmark holdis, foraarsages sig at begifve, ti hafve vi bevilget och tillat

. . . at ingen, ihvosomhelst de vere kand, skal maa forskrefne landsdommer uden til de herredage, som her udi landit om sommeren holdis, indstefne.

640.

1638 1. oktbr. (Glychstad.) *Missive til lænsmændene over alt Danmark og Norge om, at de, da vi forstå, at der ikke haves tilbörligt indseende med overholdelsen af vort åbne brev eller recessen*[1]*, som forbyder udførsel af gjort guld, sølv eller kåber, skulle have nöje indseende med, at hverken hine metaller eller andre forbudne varer udføres under de i hint mandat og recessen formældte bøder; dog ville vi ikke hermed have forment vore egne undersåtter at føre sådanne varer fra et af vore riger og lande til et andet.*

Sæll. tegn. 26, 350.

[1] *Reces 1615 § 12.*

641.

1638 1. oktbr. (Glychstad.) *Missive til bisperne over alt Danmark, Norge, Island, Gulland og Øsel om religionsundervisningen i skolerne og om indretning af stolestader for börnene*[1].

R: Sæll. tegn. 26, 348—49.
O: Original udfærdigelse til bispen i Fyns stift i Fyns bispearkiv. Trykt efter O hos Rørdam: Kirkelove 3, 269—71.

Eftersom vi forfarer, hvorledis ungdommen udi skolerne gandske forsømmelig undervisis i guds ord och frygt, i det at fast derfore holdis, at det fornemmeste, mand udi skolerne drifve skal, ere sproggene, meden gudfrygtighed agtis som for it nebenverk, hvorfore och catechismi øfvelse i samme skoler i de øfverste lexer øfvis allene en dag i uggen, udi somme toe dage om uggen[2], hvorofver ungdommen selfgroede och uaandeligen opvoxe, och naar de siden komme til kald, ere de flux kaalde och lade i deris

[1] *Jfr. missive 1634 7. avg. (no. 494 og 495).*

[2] *O forbig. i aftrykket hos Rørdam:* udi . . . uggen.

bestillinger och mere søge deris brød end deris tilhøreris salighed; tilmed befindis och, at skolemesterne och de, med ungdommen tilsiun burde at hafve, formener, at naar ungdommen kand deris børnelerdomb med forklaringen udenad, at sagen er daa velbestilt, hvad heller de forstaa grunden deraf eller icke, och saaledis icke self holdis til at faae lyst och ret smag deraf i hiertet, sig daglig derudi at øfve och betenke och andre derudi at undervise och forma[a]ne, ti bede vi eder och ville, at i nu strax den andordning giører udi eders skoler, at guds frygt och børnelerdommen daglig øfvis och drifvis derudi efter, som i best kunde betenke, med guds aands velsignelse, saa al ting sker til ungdommens forfremmelse i guds sande frygt och kundskab, saa och deris beredelse til at tienne gud och mennigheden i fremtiden med dis støre frugt, ifver och gudsalighed, hvortil den allerhøieste forlene sin naade och velsignelse. Vi ville eder och hermed paa nye hafve paamint indseende at hafve, at skolebørnens stolesteder i kierken saa andordnis, at de kunde høre och se presten, och at hver søndag ofverhøris med sagtmodighed uden slaen och truen, hvor icke modvillighed findis, hvad de hafve lært af prædicken, ved tie slet, til hvilken tid och tienisten bør at vere endet.

642.

1638 1. oktbr. (Glychstad.) *Missive til universitetet i København om, at der skal erlægges skat og bys tynge af de lærdes ejendomme, som disse ikke bebo i egen person.*

Sæll. tegn. 26, 351.
Trykt herefter hos O. Nielsen: Københavns diplomat. 5, 210.

Eftersom vi forfare en del lærde der udi byen at holde de borgere, som boe i deris huse och voninger, fri for skat, bygning och anden byens tynge, særdelis naar noget til byens reparation och fortification paabiudis, daa

bede vi eder och ville, at i giøre herefter den andordning, at i saadanne tilfelde af saadan grund, saa vit de lærde eller deris suppositi icke self udi egen person besidde, udgiøre lige ved andre deslige grunder, eller och for os fremligger, hvis privilegier i hafver, hvormed i eder saadan frihed och forskaansel kunde tilholde.

643.

1638 1. oktbr. (Glychstad.) *Missive til lænsmændene over alt Danmark og Norge om, at vi, da vi erfare, at der på vore slotte, hvor stort inventarium findes, skal forholdes mere rundelig med brugen af samme inventarium end fornøden, befale, at de herefter til eget såvel som til slottenes andre folks, fogders, skriveres eller andres brug skulle skaffe af deres eget kåber, tin, sængeklæder eller andet husgeråd og ikke bruge noget af det, vi have der samme steds eller anvende nogen bekostning herpå.*

Sæll. tegn. 26, 350.

644.

1638 1. oktbr. (Glykstad.) *Åb. brev om forbud over al Danmark og Norge mod, at bogførerne i kirkerne forhandle uglspil og slige unyttige og letfærdige bøger.*

R: Sæll. tegn. 26, 349—50.

A: Afskrift efter original udfærdigelse i håndskr. 283 i Karen Brahes bibliotek.

Trykt efter A hos Rørdam: Kirkelove 3, 268—69.

Eftersom vi komme i forfaring, hvorledis underskedlige unyttige bøgger och skrifter, som ulspild och deslige, saa och letferdige boeleviser och andre utienlige viser, digt, fabbel, eventyr och ublue kierligheds bøgger endoch i kierkerne paa mange steder udi vore riger Danmark och Norge mange til stor forargelse at selgis, uanset der allene bøgger fald skulle holdis och saadanne skrifter, som til opbyggelse tienne kunde och icke til forargelse och ned-

brydelse, daa endog paa ingen steder her udi vore riger bør at lidis letferdige och forargelige bøgger, dog paa det icke allene saadanne ublue skrifter och viser, meden och ald anden fabelverk, ulspild och eventyr af kierker nu først kand vorde afskaffet,

1. ville vi med dette vort obne bref strengeligen och alvorligen alle bogfører, som i begge vore rigger med bøger handle, forbudet hafve, at de icke herefter enten ulspild eller andre saadanne unyttige skrifter udi nogen kierke fal hafver, selger eller afhender. Saafremt nogen bogfører sig herimod forbryder, daa skal alle deslige bøgger och letferdige skrifter hannem fratagis och hand efter sin formufve bøde til kierken.

2. Ti byde vi . . . alle vore lensmend, bisper, prouster, prester, kierkeverger ofver begge vore rigger, at de flittig indseende herudi hafve och alvorligen herofver holde, som ved bøer.

3. Och paa det ingen bogfører sig uafvidendis imod dette vort forbud skal forbryde, daa ville vi, at presten och kierkevergerne til hver kierke, som bogførerne begierer deris bøgger at selge udi, skulle dennem om dette vort obne brefs forbud tilforn atvare, och om presten til hver kierke och kierkevergerne findis forsømmelige bogførerne herom at paaminde [och][1] atvare, och bogførerne tilstedis i kierkerne saadanne forbødne utilbørlige bøgger och skrifter at falholde, daa skulle de self [efter][1] lensmendens och bispens sigelse bøde til kierken.

[1] *Således A.*

645.

1638 1. oktbr. (Glychstad.) *Missive til Fredrik Urne, lænsmand på Kronborg, om at tilholde tolderne i Øresund og visitererne s. st. ikke at kræve tolds forhöjelse, rorstold eller lignende af kongens egne undersåtter.*

Sæll. tegn. 26, 352—54.

Eftersom vore toldere udi Øresund hafve tagit told

eller tolds forhøielse, roertold och anden saadan paaleg af vore egne undersatter, som passere der igiennom Øresund, daa bede vi dig och ville, at du den andordning giører, at vore undersaatter for saadan told och al anden paaleg herefter forskaanis, efterdi de dog enhver hiemme fortolde deris gods, hvor de besiddende erre och udseigle, hvilket du och vore orlogskibe och visiterere, som samme sted befalet er at ligge och visitere, forstendiger, at de sig derefter retter och vore egne undersaatter, danske och norske, intet videre anmoder; dog skulle vore egne undersaatter vere pli[c]tige at sette i Øresund och der andgifve paa toldboen efter voris udgangne forordning och toldrulles indhold, hvad vare de indehafver, saa och at de hiemme hafver giort klart och fyllist for dennom efter voris toldrulle, med mindre de segle fra Danmark paa Norge eller och fraa Norge paa Danmark eller andre vore riger och de underliggende lande, ti daa ere de efter toldrullen fri for tolden och gifve intet; dog hvis hid intil udgifvet er skal for vitløftigheds skyld blifve i toldkisten och icke igien gifvis, meden os til regenskab føris; skulle och forskrefne vore undersaatter lade sig visitere, om de fremmede gods indehafver, dog skulle de icke vere forpligt at gifve enten tolder, toldskrifver eller visiterer nogit for deris seddeler, skrifven eller visiteren.

646.

1638 1. oktbr. (Glyckstad.) *Åb. brev om, at ingen, da der har tildraget sig adskillig uordning på børsen for København derved, at en del har understået sig at tage gjort sølv eller guld for deres varer*[1], *herefter på børsen må købe eller sælge sine varer for gjort sølv eller guld; hvis nogen gör det, skal samme sølv være os forfalden.*

Sæll. reg. 20, 38.

[1] *Reces 1615 § 12.*

647.

1638 3. oktbr. (Flensburg.) *Åb. brev om, at alle de bønder og tjænere, som Otte Brahe Pedersøn til Torbenfeld har tilforhandlet sig i Skamstrup* (Skramstrup) *og* Mørskouf *sogne i Sælland eller senere tilforhandler sig, skulle svare under Torbenfeld birk.*

Sæll. reg. 20, 39.

648.

1638 8. decbr. (Glyckstad.) *Åb. brev om, hvorledes der skal forholdes med de varer, der passere Beltet.*

Sæll. reg. 20, 46.

Eftersom vi ere kommen udi forfaring, hvorledis nogle af voris undersaatter, som bruger dieris seilads igiennom Belt paa Tydskland, sig skal understaa at indtage fremmedes gods och det angifve for dieris eget, hvorudofver de først forsviger en skilling paa hver tønde korn, dernest dend halfve orts told af hver lest, item rosenobel told och forhøielsetolden, som gaar af fremmede gods, daa paa det saadant kand forekommes, ville vi voris visiteur udi Belt alvorligen befalet hafve . . . at naar hand sligt kand befinde och bevislig giøre, daa det at skal vere confisceret och gandske forbrut.

Disligeste eftersom vi och erfare, at der skal findes indlendiske, som føre adskillige vare fra Tydskland, baade kramvare, spedzeri och grofve vare, som gifves told af, hvor de saadant losser, och dennom dog understaar at forsviget paa toldsteden i vor kiøbsted Nyborg och gifver humble, hør och hamp om i steden, eftersom de formener at vere fri for visitering, och under det skin blifver samme vare fordult, hvor de hafver hiemme och forlosser, daa ville vi i lige maade hafve forskrefne voris visiteur befalet at visitere alle, baade fremmedde och indlendiske, ingen undertagendes, enten de reiser ud eller ind.

Sammeledis erfarer vi och en part at understaa sig gandske at løbe igiennom Belt til Tyskland fremb och tilbage, och ei kommer i land at gifve sig an, hvor de hafver hiemme, eller hvad de inde hafver, om hvilke mand dog siden kand erfare, hvem de ere, och hvor de hafver hiemme, ti ville vi derfor vores capitainer eller andre, som der paa Belt med skibene ere befallede at ligge, at de flitteligen skal hafve indseende med sligt och det allermest forkomme, saa vel som och visiteuren self, efterdi hannom it skib er betroet, saadant dermed at hindre och i act hafve, at ingen skibe forbiløber, uden mand ved, hvem det er.

For det siste, som vi och erfarer, at mange af Lybek, Rostok och fyrstendommene nu mere end tilforn at bruge dieris seiglads igennom Middelfarsund til Ellemoseaae och Kierteminde af dend aarsag, de ere fri for forhøielsetold och visitering, daa ville vi herefter voris visiteur befalet hafve, at hand dennom alle, som paa de steder søger dieris seilads, flittig skal visitere, och skal de ei heller for forhøielsetolden vere forskaanet, hvorefter voris visiteur sig paa sin side, saa och alle och enhver, indlendisk och udlendiske, kand vide at rette och forholde.

649.

1623 28. oktbr. (Kiøbenhafven.) *Åb. brev om, at vi, da København, Kristianshavn og Helsingør uden fremmed hvede, rug, mel og skibsbrød ikke kan holdes ved lige, have givet forbemeldte købstæder frihed til herefter al tid, indtil vi anderledes derom tilsigendes vorder, at hente hvede, rug, mel og skibsbrød fra fremmede steder og tilladt, at andre må göre dem tilførsel heraf.*

R: Sæll. reg. 17, 392.

A: Afskrift 1648 efter original udfærdigelse til Helsingør.

Trykt efter R hos O. Nielsen: Københavns diplomatarium 3, 745, dog uden bemærkning om, at brevet også gælder Helsingør.

650.

1623 27. novbr. (Hafniæ.) *Åb. brev om de vilkår, på hvilke bønderne i Københavns, Kronborg og Fredriksborg læn kunne overtage deres gårde i arvefæste.*

Sæll. reg. 17, 396–97.

Af kongelig naadigste forsorg och omhu och paa det menige bønder, udi Kiøbenhafns len och der under svarendis herreder och byer boendis, des bedre maa tiltage och deris gaarde med des støre flid och vindskibelighed bygge och beboe, hafver vi for got anset forbemelte menige bønder och herritsmend boendis i . . . len ved dette vort obne bref dend frihed paa de gaarde, de paaboer eller boendis vorder, at forunde,

1. at samme gaardis bygning dennom och deris arfvinger fri och fuldkommeligen arfveligen skulde tilhøre, och saafremt nogen deris arfvinger ere begerendis samme gaarde at besidde, da skal voris lensmend vere forpligt dend brug udi jorden och marken intet undertaget, som til samme gaarde hører, dennom for en billig indfestning at lade bekomme; dog enkerne, saa lenge de udi deris enkesede sidder, nyder deris anpart, dend halfve gaard, saa och dend anden halfve gaard, saa lenge de den med arfvingernis bevilning boe och besidde, fri uden feste efter recessen; dog skal jorden icke komme eller ladis fra gaardene, eller och den ene bruge en del husene allene och dend anden ald aflen, meden enhver tage gandske halftreding eller fierding af huse och eiendom tillige, eftersom de kand taale, och de, dend bebygge, kunde enis.

2. Dernest saafremt arfvingerne self samme gaarde icke kunde eller vilde besidde, da mue de deris bygning selge och afhende til hvosomhel[d]st dennom lyster, hvilke gaardis tilliggendis jord och eiendom siden for tilbørlige

landgilde skal stedis och festis for det, som billigt och lideligt kand vere.

3. Saafremt och nogen irringer indfalder om samme gaardis deling eller besiddelse, da skal herritsfogden eller birkefogden, strax det for hannom ind kommer, til kiende 4 neste boendis samfrender eller, om de ei ere, fire andre dannemend, som af byen eller nest boesidende ere, [derom at skille?], och skal det stande for fulde[, hvis de kiende] och derefter enhver pligtig sig strax at rette, indtil paa sine tilbørlige steder videre derpaa dømt och anderledis afsagt vorder.

651.

1624 29. juli. (Hafniæ.) *Missive til Erik Rosenkrands (lænsmand i Halmstad læn), Otte Marsvin (lænsmand i Kristianstad læn) og Falk Lykke (lænsmand i Kristianopel læn) om, at ingen udlændinge må have natteleje i Halmstad, Kristianstad eller Kristianopel, med mindre de have rigtig besked om sig.*

Skånske tegn. 5, 108.

Eftersom vi kommer udi forfaring, horledes tit och ofte adskellige fremede nationers folk skal komme til vor festning Halmsted[1] och der, somme nat ofver och somme lenger, sig at opholde, daa efterdi er at befrychte, at deraf stoer uleiglighed kunde foraarsages, om sligt i tiede icke blef forkommet, daa bede vi deg och ville, at du laader hafve flitige indseende med, at ingen udlenske, hand vere, ehvo hand vere kand, igiennom porterne for vor kiøbsted Halemsted[1] pacerer uden at gifve beskeden fraa sig, hvorfraa hand er kommen, och hvorhen hand vil, hvorom du deg strax skal laade avissere, uden det er svendske prester, bønder och saadanne, som der kommer til torfvet at kiøbe och selge, med hvilke dog skal hafves den opsicht tilbørligen [er], saa [och] borgeskabet i Hallemsted[1] alfvorligen tilholder paa vore vegne, at ingen dennom

[1] *Henholdsvis Kristianstad og Kristianopel.*

loserer nogen fremede, som ei er af vore egen indføde undersaatter, enten dag eller nat ofver, med mindre hand deg det til kiende gifver och en [sed]del fraa deg derpaa bekommer.

652.

1625 23. april. (Hafniæ.) *Åb. brev til Varberg, Halmstad, Lavholm, Kristianopel, Ronneby, Landskrone, Helsingborg og Bornholm om genkaldelse af de det spanske kompagni i Halland givne privilegier og om tilladelse for borgerne i de nævnte byer til at hente salt og vin fra de kompagnier, som indføre disse varer fra Spanien.*

Skånske tegn. 5, 157.

Eptersom vi med vores Danmarkes riges raads raad och samtøcke hafver for goet anset spandsk och frandiske salt- och vincompagnier her udi vort rigge Danmark at oprette ved synderlige benadinger och frih[ed]er, vi dennom til dieris fordel bevilget och gifvet hafver, och os nu andrages saadant compagnie paa nogle steder icke enu udi saa lang tid at vere oprettet emod dieris tilsagen och voris anording och preveleigers indhold, mens en derforuden med des kiøb och saal sig udi nogle maader utilbørligen at hafve forholdet,

1. daa hafve vi med voris raads bevilling och samtycke for goet och raadsom befunden samme voris preveleiger paa saadanne steder at laade igienkalde och opgifve, saa och ... hermed nu igienkalde och opgifve, hvis preveleiger och benaadinger vi saaledes hafve unt och bevilget det spandiske compagnie udi vort land Halland, och tillade andre vore undersaater och indbøggere her udi rigget, saadanne compagnier allerede opretede hafve, andre indlendiske kiøbmend, som ellers fraa Spanien, Frankrige, Reinstrømen salt och vin self hafve hente laat, spandske och frandiske salt och vin at mue herepter fri och ube-

hindriet førre, selge, faldhalde och forhandele udi vore kiøbstedder Varberg, Hallemsted och Lahallemb.

2. Sammeledes mue ochsaa vore borger och indvonner i forskrefne kiøbsteder salt och vin hente udi vor kiøbsted Kiøbenhafn eller hoes andre compagnier eller kiøbmend, som det hafver laadet hinte med dieris skibbe fraa Frankrigge eller Spanien, och skulle vor tolder der samme steds vere forplicht aarligen udi vor ren[te]kammer at indlefvere richtig regenskab, paa hvor meget salt hver aar indkommer och fraa hvilke steder, det kommer och hvemb, det indført hafver och af hvem, det kiøbt er.

653.

1625 23. april. (Hafniæ.) *Åb. brev om ophævelse af det gullandske kompagni og ret for borgerne i Visby til selv at indføre alle hånde varer.*

Skånske tegn. 5, 158.

Eptersom vi for nogen tid siden [hafve] benaadiget och preveligeret nogle vore borger och indvonner udi vor kiøbsteder Helsingør och Helsingborg sampt dieris medconsorter och interesserede handelen der paa vort land Gulland med alle vaare sampt vin och salt allene at maatte niude och brugge, och vi nu formedelst adskellige klagte och betenkende skyld foraarsages samme preveleiger och benaadinger dennom at betage och igienkalde saa och nu med dete vort obne bref betage, opgifve och igienkalde samme benaadinger och frihedder, som forskrefne helsingørske, helsingborgske, gullandske compagnie hafve paa andre vaare saa och salt och vin allene de[r] at indføre, selge och forhandele, saa at

1. det herepter maa och skal vere vor kierre tro undersatter, borgemester, raadmend och mennige borgeskab udi vor kiøbsted Visbye samptligen eller serdelles friet for saa møget spandiske eller frandiske salt och vin

saa vel som alle andre slags salt och vin, som de med dieris egene skibbe laader hente fraa Spanien, Frankerige, Reinstrømmen eller her fraa vor kiøbsted Kiøbenhafn eller fraa andre steder her udi rigget af de spandiske compagnier och andre danske kiøbmend och indvonner, som saadant self hinter paa forskrefne udlendske steder, der udi Visbye at mue indføre, selge och afhende, til hvemb i behouf hafver, saa meget, som de mest kunde laten, til byens och landens hehouf och nøtørft, eller paa andre och fremede lande, hvor ingen voris serdeles benadinger paa saadan handel hafver, forføre och forhandele dog saa, at deraf til os och kronen erleges och betalles den tilbørlig told och retighed, om det skal saaledes indføres eller udlaades.

2. Forskrefne Visbye borger, som saadanne vaare indføre, [skulle] forplicht vere richtig bevis med dag, dato och maal al tid at medføre fraa den kiøbmand, de samme vaare hafver afkiøbt i forskrefne udlendiske steder eller her udi rigget epter, som formeldet er, hvilke beviser vor tolder skal richtigen i vor rentecammers med sit regenskab aarligen indlevere, paa det deraf kand erfares, hvor de saadane vaar[e] kiøbendes vorder.

654.

1625 8. maj. (Frederixborg slot.) *Missive til lænsmændene over bægge rigerne om at lade forkynde toldrullen på småtolden m. fl. forordninger, med pålæg om,* hver af vore undersatter der udi dit len, som herefter naagit selger eller sig tilforhandler, som efter denne voris forordning och toldrulle om smaatolden bør at fortollis med rette, himmeligen lader advare, ad de deraf den paabudne told self skulle rigtigen erlegge och fornøie til voris tollere, som nu er eller herefter af voris Danmarkis rigis raad och commissarier udi vort land

. . . forordnede vorder, paa det enhver dennem udi tide kunde vide deres kiøb och sal der epter at handle och slutte, anseendis vi saadanne told ville af vore egne undersaatter lade opbergis och icke af de fremmede, eftersom forordningen derom formelder.

Sæll. tegn. 23, 62—63.

655.

1625 9. maj. (Frederixborg.) *Instruks for prins Kristian den femte at rette sig efter med regeringens førelse under kongens fraværelse.*

Sæll. reg. 18, 145—47.

Instruction, som vi Christian den fierde . . . hafve gifvit . . . her Christian den fembte, . . . voris kiere herre søn, hvorefter hans kierlighed udi voris fraverelse sig hafver ad rette och forholle.

Eftersom vi høibemelte printz vore rigers och landis regiering med nogle tilforordnede af voris rigens raad, nemlig her Christen Fris til Kragerup, vor tro mand, raad och cantzeller, Claus Daae til Raufnstrup, embitsmand paa vort slot Draxholm, Christen Thommissen til Tanderup, høibemelte hans kierligheds hofmester och befalliingsmand udi Backe closter, vore mend och raad, sampt en af raadit udi vort land Skaane, som hans kierlighet lader derom efter leiligheden ansige, udi voris fraverelse raadsomt eragtet ad befalle, saa ville vi hans kierlighet tiltroe och faderligen recommenderit och befalit hafve udi alle forefallende sager gud den allerhøieste al tid ad hafve for øien, den, som med uret betrengis, til retten at hanthefve och enhver, høi och laug, geistlig och verslig æquabiliter och ligeligen resolution ad meddele.

1. Vi ser for raadeligt an, at hans kierlighet en gang hver eller hver anden uge i det ringeste efter, som sager forefalder, dennom forhører, och da de vigtigste sager udi raadsens nerverelse foretager, beraadslager och resolverer

och ellers andre tider al tid gierne hører med patientia, hvo nogit hafver at angifve, naar de och ankomme, paa det fattige folk icke med stoer bekostning skulle ophollis och betyngis.

2. Saafrembt det da sager er af nogen importantz, da kand hans kierlighet supplica[n]terne tid nefne, til hvilken dennom kand gifvis tilbørlig beskeden och efter som lands geistlige och verslige lover och constitutiones och christelig skiel, ret och billighed gemes ere, eller och dennom heden [at][1] hiemvise til videre erklering eller rettens udføring, om sagerne uden ubillig vitløftighed derved kunde afhielpis.

3. Hvis sager med Sverig forefalde kand, derudi skal hans kierlighet sig føie, saa ingen aarsage til nogen vitløftighed gifvis och os dog derom advisere. Andre udlendiske sager, som af nogen vigtighed ere, skulle til os remitteris.

4. Hvis brefve udi voris fraverelse ankomme, skal hans kierlighet lade obne och os siden ved tilfelde forskicke eller efter, som nøden er til, och ellers udi alle maade ramme vort och vore rigers gaufn och beste, saa vit gud allermegtigste naadeligen velsignelse gifver och hans kierlighet med hvis tilforordnede raad kand eragte pro tempore ad kunde skie.

5. Saafrembt och nogit af større consequentie sig kunde tildrage, end de tilstedeverende sig derpaa kunde eller torde understaa allene at raadføre, da mue de neste eller och samptlige raadit, som hafvis kand, forskrifvis. I lige maade maa hans kierlighet antage naagle cantzellieherremend.

6. Forskrefne rigens raad skulle vere samptligen udi vor kiøbsted Kiøbenhafn, Roeskild eller hvor bekvemligst skie kand. Och skal der brugis voris sedvaanlig segel

[1] *R:* och.

och indgangen af brefvene stilis hans kierlighet ad vere tilforordnit i regiering udi voris fraverelse.

7. Saafrembt och hans kierlighet af nogle udlenske potentater til fadder vorder bøden, da kand hans kierlighet sig imod dennom med forering bevise efter leiligheden och som got kand eragtis.

8. Belangende gesanters foreringer holdis o[n]gefer efter som sedvaanligt, dog at udi forbemelte icke saa høit, som vi self pleie at forere.

656.

1625 9. maj. (Frederiksborg.) *Frdg. om instruks for rentemestrene*[1].

Sæll. reg. 18, 50—51.

Forordning, som vi Christian den fierde . . . hafve gifved Christoffer Urne til Aasmark och Axel Arenfeld til Liusholt, vore rentemestere, hvorefter de herepter skulle dennom [vide] at rette och forholle.

1. Først at en af forskrefne rentemestere skal hafve allene indseende, med hvis udi rentecammerit anammis, saa och der samme steds udgifvis, och det sig rigtigen til regenskab føre, som hand vil ansvare, quitterendis och allene paa alt, hvis udi forskrefne vort rentecammer indkommer och anammit vorder, och at samme rentemester endeligen til Philippi Jacobi dag aarligen hafver hans regenskab ferdigt, det fra sig lefverer och rigtigen clarerer, som hand self eller hans arfvinger ret agter at forsvare, som det sig bør. Udi lige maade skal hand och til Philippi Jacobi dag fra sig lefvere al den beholdning, som bør at findis udi rentecammerit efter hans regenskabs formelding och indhold.

2. Dernest skal udi de sedvaanlige maanitsregistere, som vi maanitligen underskrifve, baade indføris behold-

[1] *Om forordningens udarbejdelse, se Erslev: Rigsråd og stændermøder 1, 433.*

ningen, udi rentecammerit findis, saa och hvis udi enhver serdelis maanit er udgifved siden och des rigtig beholdning, paa det vi strax kunde vide alt, hvis udi rentecammerit udi forraad och beholdning findis.

3. For det tredie, at samme rentemester bestiller och indkiøber alt, hvis til voris behouf skal indkiøbis baade her ved slottid, Holmen och anden steds, och alt, som til vort behouf aarligen skal indkiøbis, for det beste kiøb, som mueligt kand vere, udi tide skal indkiøbis, paa det vi icke siden skulle nødis til saadant dyrere udi utide ad lade indkiøbe, och at hand hafver flittig indseende med, ad al ting al tid holdis udi goed och neppe forraad, och skal samme rentemester ochsaa bestille och selge alle hvis vare, som paa vore vegne skal selgis och afhendis, disligeste hvis andit hos os skal forrettis baade [paa] vore lensmend och andre deris vegne, som hans bestilling vedkommer.

4. Udi lige maade skal och en af voris rentemestere allene hafve flittig indseende med alle vore lensmend, toldere, accisemestere, forpagtere och skrifvere deris regenskaber och dennom flitteligen lade conferere och self igiennomse, som hand vil ansvare och vere bekient, paa hvilke regenskaber hand och serdelis skal quitere til vitterlighed och forsekring, at samme regenskaber ere rigtigen confererede, som det sig bør. Dog paa afregningen skal den rentemester allene qvittere, som staar for regenskab, epterdi hand med al indkiøb och varenis forhandling skal hafve indseende, som forberørt er.

657.

1629 20. mars (paa vort slot Kiøbenhafn). *Frdg. om, hvorledes tolden skal oppebæres i Øresund og i Beltet*[1].

Afskrift i sundtoldsregnskabet for 1629 (indtægt).

Om toldrullens udarbejdelse, se 2, 174; 177—80.
Erslev: Rigsråd og stændermøder

Eftersom til vorris armæ at underholde fornøden giørris en ansenlig summa pendinge, da hafver vi verrit foraarsagit med vorris Danmarkis riges raads bevilling och sambtøcke at lade en ny taxt och forordning udgaa, hvorledis vorre och kronens told och rettighed saa vel af indlendske som udlendske udi Ørresund for vort slot Kronneborg och Nyborg och af dennem, som løbe igiennem Belt, skal tagis och opbærgis imedlertid och ald den stund, denne tids uleilighed paastaar, hvor efter vorre toldere och toldskrifver i Helsingør och Nyborg, saa och alle och hver indlendske och udlendske, som did hender at komme, skulle hafve sig at rætte och forholde.

	rix-dlr.	rix-ort.
I.		
Fløiel, som er caffa, atlask, silkevorrat, taft och andet sligt af hvert støcke		1
1 støcke enkel dosin eller skodsk klæde		1/2
1 støcke bay		1
1 støcke ulden grofgrøn, kiersei, blommit sayen, bombersi, trip, mackey, tirromtei och andet sligt		1/2
af hvert støcke engelst klæde		1
engelsk sayen och dobbelt dosin af hvert støcke		1
1 pund silkefrentzer eller posement		1/2
1 par silkestrømper		1/2
1 dosin engelske, spanske eller Nørrenberger sengetecker		1
1 dosin hæste tecker		1
20 par kiersei strømper		1
6 dosin groufve klæde hoeser		1
12 dosin ulden strømper		1
8 støcker haardugk		1
100 allen pleding		1/2
8 par stricks strømper		1

2. Cammerdugk och adskillige lerrid saa och cannifas.

	rix-dlr.	rix-ort.		rix-dlr.	rix-ort.
1 støck cammerdugk		1/2	8 støcker enkilt melvings baldavid pommers lerrit, dvellich och andit sligt		1
1 støcke eller rulle dobbelt frants eller dantziger bræd, baldavid och cannifas		1/2	1 støck fin dynnevord		1
1 støck hollands lerrit		1/2	10 støcker grof dynnevord		1

3. Uld.

	rix-dlr.	rix-ort.		rix-dlr.	rix-ort.
1 sek uld fra Statin, Wolgast eller fra andre steder i Pommern	2		1 fad filthatte	1/2	
1 skippund uld	1/2		1 skippund grouf uld	1/2	
8 secker flok eller sker uld	1		1 skippund garn	1	
			1 skippund dun	2	
			1 skippund fieder	1/2	

4. Høer, hamp oc blaar.

	rix-dlr.	rix-ort.		rix-dlr.	rix-ort.
1 skippund heglit hør	1		1 skippund hamp		1
4 skippund hellig flas	1		1 skippund tackel eller kabbelgarn		1
1 skippund gement hør		1	1 skippund blaaer		1/2

5. Humble.

	rix-dlr.	rix-ort.
1 skippund humble ilige maader af enge(!).		1

6. Oeste.

	rix-dlr.	rix-ort.
1 skippund oeste		1

7. Kryderi och speceri.

	rix-dlr.	rix-ort.		rix-dlr.	rix-ort.
100 pund pebber	1/2		100 pund nillicker, cannæl, muskatter och muskatte blommer	2	
100 pund engefær	1/2				
50 pund syltet engefær	1				

	rix-dlr.	rix-ort.		rix-dlr.	rix-ort.
100 pund indid (!), ammel och senober	2		100 pund lauerbær		1/2
1 pund saffran		1	100 pund sucker	1/2	
100 pund daddeler		1	100 pund sukkercandi och confekt	1	
100 pund annies eller cammin	1/2		100 pund pastel och smak		1/2
1 smaa tønde lange rusiner		1/2	1 pibbe zvedsker		1
100 pund lange rusiner		1	1 pibbe lemouner	1/2	
12 kurfve rusiner	1/2		1 pibbe capres eller olliver	1/2	
100 pund mandeler	1/2		1 pibbe sirop	2	
100 pund ris		1	4 skippund røede	1	
100 pund correnderer		1	1 fad hvede af Bremen	1	

8. Adskillige vare ved vegt.

	rix-dlr.	rix-ort.		rix-dlr.	rix-ort.
1 skippund vichtril, kaabberrøeg, blias, glied, allun och kaabbervand, hver skippund		1	1 oxsehoed eller balle gallas	1/2	
1 oxsehofvit terpentin		1	1 oxsehoed gummi		1
30 pund rødsten eller forarbeidet barnsten	1		100 pund stifvelse		1
4 skippund filet barnsten	2		1000 pund paradis korn	1	
100 pund ellefants tender	1/2		1000 pund Bresillien holt eller campisen holt	1	
1 skippund vogs	2		100 pund limb		1
100 pund pockholt eller lakritsholt	1/2		1 pibbe Lisbons ollie	1	
1 oxsehoed røggelse	1		1 amme hampe eller røe ollie		1
			1 amme linollie		1
			6 skippund tallig	1 1/2	
			6 skippund harpeigs	1 1/2	

9. Vin, miød och øl.

	rix-dlr.	rix-ort		rix-dlr.	rix-ort.
1 pibbe eller bot med adskillig slaugs spansk vin	1		1 amme rinskvin	1/2	
			1 pibbe frants vin eller vinedicke	1/2	

	rix-dlr.	rix-ort.		rix-dlr.	rix-ort.
1 oxsehoed brendevin	1		1 fad momme		1
1 tønde mød		1	1 fad Liubsk øl		1/2
1 tønde honing		1	1 lest Liubsk øl, Rostocker och Straalsunder øl	1	
8 oxsehoeder engelsk eel eller edicke	1				
1 fad prydtzing		1			

10. Adskillige vare udi lester bereignit.

	rix-dlr.	rix-ort.		rix-dlr.	rix-ort.
1 tønde smør		1	1 lest erter	1/2	
1 skippund flesk		1	1 lest rugbrød	1/2	
1 lest kiød	1 1/2		1 lest hvede kauffring	1	
1 lest sild	2		1 lest boghvede	1/2	
1 lest torsk	1		1 lest boghvede gryn	1	
1 lest tørre flønder	1		1 lest hirsegryn	1	
1 lest roetscher	2		1 lest hørfrøe	2	
1 lest raf	2		1 lest hampefrøe	1	
1 lest sporder	1 1/2		1 lest raufve frøe	2	
1 lest større	2		1 lest sennop	1	
1 lest laxs	2		1 lest nødder	1	
1 lest aal	2		1 lest ebbele	1/2	
1000 tørre torsk eller graaseier	1		1 lest tierre elle[r] beg, grof baand	1	
20 straa røggit sild eller sprøt		1	1 lest tierre eller beg, smaa baand		3
1 lest tran	1		1 skippund potaske		1
1 lest spansk salt	2		1 lest aske	2	
1 lest frants salt och skotske salt	1		1 lest sebe	2	
1 lest hvede	1 1/2		8 kurfve frants glas	1	
1 lest rug	1		1 kiste drickeglas		1
1 lest biug	1/2		30 skok flasker	1	
1 lest miel	1/2		40 flaskefoeder	1	
1 lest malt	1/2		1 kurf med krus eller kander	1/2	
1 lest haufre	1/2		400 pund spansk sebe	2	

10. Kaabber oc blye oc jern oc sligt vare.

	rix-dlr.	rix-ort.		rix-dlr.	rix-ort.
1 skippund kaabber	1		6 skippund stange-jern, kugler, kackel-ofven, jernboe och jern	1	
1 skippund tin	1		4 skippund jernplader	1	
1 kurf med tin	1		6 cintener spigger	1 1/2	
1/2 kurf messing verk	1		6 cintener staal	1 1/2	
6 skippund blye	1		1 kurf med staaltraad	1	
8 fad blik	2				
1/2 lest Osmund jern	1				
8 oxshoeder gammel jern	1				

11. Krigs munition.

	rix-dlr.	rix-ort.		rix-dlr.	rix-ort.
100 klinger	2		100 speds jern	1	
400 spitze stagger	2		100 musquetter	3	
50 slagt sverde	3		4 dosin stackede røer	3	
100 harnisker	4		6 cintener salpetter eller krud	3	
100 hellebarder	3		6 skippund svefvel	1 1/2	
50 stormhufver	3				

12. Adskillige trævare.

	rix-dlr.	rix-ort.		rix-dlr.	rix-ort.
1 stor skibsmast paa 15 palmer eller der-ofver	2		1 skok storre egge-planker	5	
1 liden mast under 15 palmer och spirrer	1/2		1 skok skytte planker	1	
25 flagstenger heller spirrer	2		1 skok prydsche fiur deller	2	
100 klapholt	10		1000 svenske deller	1	
100 pippenholt	10		10 storre egebielker	3	
100 fade holt	6		20 fiur bielker	2	
100 pipen stefve	4		1 lest kister	1	
100 prydsch vogen-skud	2		1 skok storre aarrer	1	
100 cursch vogenskud	1		1 skok smaa aarrer	1/2	
			1 skok skuffer	2	
			20 skok malder	2	
			40000 skibs nagler	2	

13. Hudder oc skind.

	rix-dlr.	rix-ort.		rix-dlr.	rix-ort.
4 degger elands-hudder	3		1000 hvidler	1	
4 degger hiortehudder	1		10 degger sembsleder	1	
20 degger bokskind eller gedeskind	2		6 degger cordevan	1 1/2	
2000 sorte canninskind	1		20 degger bosere ledder	1	
4000 graa canninskind	1		10 degger rydskind		5
100 refveskind	1		10 degger tørre hudder		5
20 degger kalfskind	1		6 degger saltet eller barkede hudder		10
1000 storre faarskind	1		100 par rydske handsker	1	
2000 lambskind	1		30 bunt kork	1 1/2	
4000 gedskind	1				

14. Vildt vare.

Sobler, maarskind, befverskind, otterskind, hermelin, graaverk, ilker, vildkatteskind, rommeinskind eller nogen anden vild vare, deraf gifves den hunderste pendinge.

15.	rix-dlr.	rix-ort.	*16.*	rix-dlr.	rix-ort.
It skib ofver hundere lester med sand til baglast	1 [1]		Smaa blægens bord, af hver skok		1
et skib under hunder læster	1 [1]		20 smaa egebielker	3	
1 lest stenkul		1/2	40 smaa asketrær	3	
10 tusind tagsten	1		smaa blægens planker, hver skok	1/2	
20 tusind astrag eller mursten	1		100 saalleler	1/2	
			100 ℔ affal		1
			100 ℔ tobak	1	
			danske skibe, 30 lester stor och derofver tagis af	1 [1]	
			der under, som bereignis 20 lester stor	3	
			under 20 lester	2	

[1] *d: 1 rosenobel.*

658.

1629 28. mars. (Hafniæ.) *Åb. brev til bønderne, hvem de end tjæne, i landene øst for Middelfarsund om, at den sidst påbudte madskat til vor skibsflådes udrustning ikke kan tilstrække i synderlighed, hvad sig flæsk og kød belanger, og da os og vore riger synderlig magt påligger, at skibsflåden tilbörlig kan blive udrustet, har vort Danmarkes riges råd os bevilget en almindelig madskat af kød og flæsk således, at hver jordegen bonde skal give os 2 lispund flæsk eller kød, hver fæstebonde og hver to halvegårde 1 lispund flæsk eller kød, og den rige hjælpe den fattige, og skal ingen være fri for madskatten, hverken fogder, skrivere, kommissariernes tjænerne eller andre uden alene adelens egne ugedagstjænere*[1]*; skatten skal være ude inden förstkommende Philippi Jacobi*[2].

Sæll. tegn. 24, 261.

[1] *Med den sædvanlige begrænsning; lænsmændene skulle lade skrive skatten og føre tilsyn hermed.*

[2] *Om brevets udstedelse, se Erslev: Rigsråd og stændermøder 2, 174; 177, jfr. Kristian IV.s egenh. breve 1, 185.*

659.

1630 22. novbr. (Kiøbenhafn.) *Åb. brev om stadfæstelse på det vore bønder og tjænere i Låland og Falster af fremfarne konger givne privilegium på at måtte udføre af landet gamle heste, som de have brugt til deres plov og karre, dog skulle de, som ville udføre sådanne heste, have en seddel fra vor lænsmand på, hvor mange heste de må udføre, på det de under det skin ikke skulle udføre andre heste end gamle, som de en tid lang have brugt til deres plov og karre.*

Afskrift 1648 efter original udfærdigelse til Rødby.

TILFÖJELSER.

S. 35. no. 36. Frdg. 1622 24. oktbr.:

Tilföjes: Trykt på et blad som patent med kåberstik efter de pågældende mønter, både reversen og adversen. (Dske. kanc. saml.)

S. 439 no. 293. Erdg. 1628 18. septbr.:

Tilföjes: Trykt i Samling af forordninger, Kbhvn. 1643, s. 44—49.

S. 444 no. 308. Frdg. 1629 22. mars:

Tilföjes som anmærkning: Om forordningens udarbejdelse, se Erslev: Rigsråd og stændermøder 2, 174; 177 jfr. Kristian IV.s egenh. breve 1, 185.

S. 445 no. 309. Åb. brev 1629 25. mars:

Tilföjes som anmærkning: Om brevets udarbejdelse, se Erslev: Rigsråd og stændermøder 2, 174; 177—78; 180 jfr. Kristian IV.s egenh. breve 1, 185.

S. 477 no. 311. Frdg. 1629 8. april:

Tilföjes som anmærkning: Om forordningens udarbejdelse, se Erslev: Rigsråd og stændermøder 2, 175, 177 jfr. Kristian IV.s egenh. breve 1, 185.

Tilföjes: Koncept.

S. 477 no. 312. Frdg. 1629 8. april:

Tilföjes som anmærkning: Om forordningens udarbejdelse, se Erslev: Rigsråd og stændermøder 2, 176; 178—79.

S. 478 no. 314. Frdg. 1629 8. april:

Tilföjes som anmærkning: Om forordningens udarbejdelse, se Erslev: Rigsråd og stændermøder 2, 177; 178 jfr. Kristian IV.s egenh. breve, 1, 186.

Tilföjes: Koncept.

S. 489 no. 331. Frdg. 1629 10. oktbr.:

Tilföjes: Trykt i Samling af forordninger, Kbhvn. 1643, s. 97—103.

S. 511 no. 355. Åb. brev 1630 10. mars:

Tilföjes: Ekspeditionen til Jerrested herred er dateret 11. mars.

S. 512 no. 356. Åb. brev 1630 10. mars:

Tilföjes: Ekspeditionen til Jerrested herred er dateret 11. mars.

S. 555 no. 416. Ordinans 1632 12. januar:

Tilföjes: Trykt i Samling af forordninger, Kbhvn. 1643, s. 58—76.

S. 579 no. 439. Frdg. 1632 29. juli:

Tilföjes: Trykt i Samling af forordninger, Kbhvn. 1643, s. 33—34.

S. 606 no. 483. Frdg. 1634 11. maj:

Tilföjes: Trykt i Samling af forordninger, Kbhvn. 1643, s. 35—36.

S. 621 no. 504. Frdg. 1635 23. januar:

Tilföjes: Trykt i Samling af forordninger, Kbhvn. 1643, s. 50—57.

S. 632 no. 518. Frdg. 1631 31. mars:

Tilföjes: Original udfærdigelse med kongens underskrift og segl, vist kasseret på grund af en skrivefejl i slutningen af § 5.

S. 635 no. 521. Frdg. 1635 27. april:

Tilföjes: Original udfærdigelse med kongens underskrift og segl.

S. 640 no. 529. Frdg. 1635 4. maj:

Tilföjes: Original udfærdigelse med kongens underskrift og segl, vist kasseret, da der i § 5 står: Opslow, *medens der på en vederhæftet seddel er bemærket, at dette skal rettes til:* Christiania.

S. 654 no. 556. Privil. 1636 18. febr.:

Tilföjes: Original udfærdigelse med kongens underskrift og segl.

Trykt i Samling af forordninger, Kbhvn. 1643, s. 37—43.

S. 660 no. 561. Frdg. 1636 16. april:

Tilföjes: Original udfærdigelse med kongens underskrift og segl.

S. 663 no. 563. Frdg. 1636 14. maj:

Tilföjes: Der haves også en anden original udfærdigelse med kongens underskrift og segl, som stemmer med R og T.

S. 666 no. 564. Frdg. 1636 17. maj:

Tilföjes: Original udfærdigelse med kongens underskrift og segl.

S. 668 no. 567. Frdg. 23. maj:

Tilföjelse: Original udfærdigelse med kongens underskrift og segl, som i det hele stemmer med T.

TILÆG.

Købstædernes ydelser i skatter og købstædernes og enkelte landsdeles ydelser i udskrevet mandskab 1622—38, lænenes pengekontribution 1625 og lænsmændenes kontribution 1628.

I. Skatter.

a. Købstædernes pengeskatter.

Missive eller åbent brev	Norge	Halland, Skåne, Bleking	Sælland, Møn, Smålandene	Fyn, Langeland	Jylland	Danmark i alt
1622 26. oktober	220 rdlr.	160 rdlr.	220 rdlr.	90 rdlr.	310 rdlr.	780 rdlr.
1624 8. avgust	1612 »	1819 »	5523 »	1757 »	4284 »	12383 »
1625 28. februar	1196 »	1819 »	5523 »	1762 »	4284 »	12388 »
» 3. mars	—	118 sl. dr.	356 sl. dr.	496 sl. dr.	996 sl. dr.	1966 sl. dr. [5]
» 31. juli	—	118 »	356 »	496 »	996 »	1966 » [5]
1626 14. mars	1196 »	1819 »	5523 rdlr.	1762 rdlr.	4284 rdlr.	12388 rdlr.
» 28. september[1]	1196 »	1819 »	5523 »	1762 »	4284 »	12388 »
1627 25. mars[2]	2392 »	6216 »	18092 »	7048 »	17260 »	48616 »
» 29. november	1000 »	1910 »	4120 »	—	—	6030 »
1628 18. februar	3004 » 3 ort	5857 »	13184 » $3^1/_2$ ort	—	—	19041 » $3^1/_2$ ort
» 8. september	4505 » 1	2932 »	9129 »	—	—	12061 »
1629 1. oktober	4990 »	3696 »	8380 »	875 »	—	12951 »
1630 10. september	5000 »	3946 »	8080 »	825 »	8240 »	21091 »
1631 22. juli	2900 »	1910 »	4120 »	1762 »	4384 »	12176 »
» 28. oktober	—	1404 »	2289 »	1365 » [4]	2924 »	8048 » 4 mrk
1632 27. juni	5800 »	3820 »	8376 »	3524 »	4384 »	20104 »
1633 22. juni	—	1645 »	4185 »	1782 »	4370 »	11982 »
1634 3. juni	5800 »	3140 »	8366 »	3564 »	4348 »	19418 »
1635 23. mars	268 »	451[3] »	1918 »	327 »	775 »	3471 » [6]
» 29. april	2900 »	1915 »	4185 »	1782 »	4378 »	12260 »
1636 9. juni	2900 »	1915 »	4185 »	1782 »	4378 »	12260 »
1637 26. juni	2900 »	1863 »	4185 »	1782 »	4378 »	12208 »
» 5. november	1450 »	$931^1/_2$ »	$1992^1/_2$ »	864 »	2089 »	5877 »
1638 24. april	1450 »	$931^1/_2$ »	$1992^1/_2$ »	864 »	2089 »	5877 »
» 6. juli	2900 »	1863 »	4185 »	1782 »	4378 »	12208 »

[1] *Skattens störrelse var den samme som efter åb. brev 1626 14. mars.*

[2] *Lyder på god gammel mønt.*

[3] *Heri medregnet skat af byer på Bornholm, Gulland og Øsel.*

[4] *Samt for Kærteminde 100 sl. dr. at betale i rigsdaler (ɔ: 66 rdlr. 4 mrk.).*

[5] *Hertil kommer skatten af de byer, hvis skat er talt sammen med skatten af lænet, se ndfr. s. 766.*

[6] *Efter skattelisten står i R: kgl. majestæt 333 rdlr., købstæderne i Danmark 3471 rdlr.; deraf lægges, foruden de norske købstæders skat, til bådsmænds hværvning 2062 rdlr., til postbude i Danmark 1110 rdlr., til residenter af bægge rigerne 900 rdlr. „Samsø foruden den halve ort 250".*

	1622 26. oktbr rdlr.	1624 8. avg. rdlr	1625 28. febr. rdlr.	1625 3. mars og 31. juli sl. dr.	1626 14. mars rdlr.	1627 25. mars rdlr.	1627 29. novbr. rdlr.	1628 18. febr. rdlr.	1628 18. febr. ort	1629 8. I. septbr. rdlr.	1629 8. I. septbr. rdlr.	1630 10. septbr. rdlr.	1631 22. juli rdlr.	1631 28. oktbr. rdlr.	1632 27. juni rdlr.	1633 22. juni rdlr.	1634 3. juni rdlr.	1635 23. mars rdlr.	1635 29. april rdlr.	1636[3] 9. juni rdlr.	1637[4] 5. novbr. rdlr.	1638 6. juli rdlr.
Halland:																						
Falkenberg	—	41	41	—	41	82	41	125	3	63	63	63	41	—	82	41	82	10	41	41	$20^1/_2$	41
Halmstad	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	44	—	—	—	—	—	—	—	—
Kongsbak	—	21	21	—	21	42	21	64	$1^1/_2$	33	33	33	21	—	42	21	42	10	21	21	$10^1/_2$	21
Lavholm	—	52	52	—	52	..[1]	52	159	$1^1/_2$	80	80	80	52	50	104	52	104	—	52	52	—	—
Varberg	—	52	52	—	52	104	52	159	$1^1/_2$	80	80	80	52	40	104	52	104	—	52	52	26	52
Skåne:																						
Falsterbo	—	31	31	8	31	124	30	92	—	46	60	60	30	30	60	5	70	—	5	5	$2^1/_2$	5
Skanør	—	31	31	6	31	124	30	92	—	46	60	60	30	30	60	20	40	5	20	20	10	20
Helsingborg	30	156	156	28	156	624	75	230	—	115	150	200	75	50	150	150	300	40	150	150	75	150
Kristianstad	—	104	104	—	104	..[1]	104	$318^1/_2$	1	160	160	160	104	100	208	104	208	—	104	104	52	104
Landskrone	25	208	208	—	208	832	300	919	$3^1/_2$	460	600	600	300	100	600	200	400	26	200	200	100	200
Lund	—	104	104	24	104	416	100	$306^1/_2$	$^1/_2$	154	200	200	100	100	200	100	200	30	100	100	50	100
Malmø	40	520	520	—	520	2080	750	2299	2	1150	1500	1500	750	500	1500	750	750	100	750	750	375	750
Simmershavn ...	—	31	31	4	31	124	30	92	—	46	60	60	30	—	60	30	60	12	30	30	15	30
Sølvitsborg (Søllisborg)	—	21	21	—	21	42	25	77	2	39	50	50	25	20	50	30	60	20	30	30	15	30
Ystad	40	364	364	48	364	1456	250	766	2	383	500	700	250	250	500	30	600	55	300	300	150	300
Bleking:																						
Kristianopel	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	40	—	—	—	—	—	—	—	—
Ronneby	25	83	83	—	83	166	50	153	$1^1/_2$	77	100	100	50	50	100	60	120	35	60	60	30	60
Gulland:																						
Visby														—	30	—	—	—				
Øsel:																						
Hackelverk														—	28	—	—	—				
Bornholm:																						
4 købstæder														—	50	—	—	—				

[1] *Eftersom de af hr. Anders Bille og Otto Marsvin kunne takseres.*

[2] *Desuden 1 ort.*

[3] *Skatten efter åb. brev 1637 26. juni udskreves med samme beløb som skatten af 1636, kun blev Lavholm forskånet for skat.*

[4] *Skatten efter åb. brev 1638 24. april udskreves med samme beløb som skatten efter åb. brev 1637 5. novbr.*

	1622 26. oktbr. rdlr.	1624 8. avg. rdlr.	1625 28. febr. rdlr.	1625 3. mars og 31. juli sl. dlr.	1626 14. mars rdlr.	1627 25. mars rdlr.	1627 29. novbr. rdlr.	1628 18. febr. rdlr.	1628 18. febr. ort	1628 8. sept. rdlr.	1629 1. oktbr. dlr.	1630 10. septbr. rdlr.	1631 22. juli rdlr.	1631 28. oktbr. rdlr.	1632 27. juni rdlr.	1633 22. juni rdlr.	1634 3. juni rdlr.	1635 23. mars rdlr.	1635 29. april rdlr.	1636 9. juni rdlr.	1637 5. novbr. rdlr.	1638 6. juli rdlr.
Sælland:																						
Hedinge	—	31	31	8	31	124	30	92	—	46	60	60	30	30	60	30	60	10	30	30	15	30
Helsingør	30	520	520	28	520	2080	750	2299½	—	1150	500	800[5]	750	500	1500	400	800	75	400	400	100	400
Holbæk	20	114	114	24	114	456	100	306½	½	154	200	300	100	100	200	170	340	56	170	170	85	170
Kalundborg	20	125	125	—[1]	125	500	100	306½	½	154	200	210	100	100	200	200	400	42	200	200	100	200
Korsør	—	31	31	—[2]	31	124	50	153	1½	77	100	100	50	50	100	50	100	20	50	50	25	50
København	60	1788	1788	68	1788	7152	1500	4599	—	5000	000	3100	1500	—	3000	1500	3000	1150	1500	1500	750	1500
Køge	30	437	437	52	437	1748	300	919	3½	460	600	700	300	300	600	300	600	82	300	300	150	300
Næstved	20	177	177	—[3]	177	708	150	459½	1½	230	300	300	150	150	300	200	400	60	200	200	100	200
Nykøbing	—	31	31	—[4]	31	124	30	92	—	46	60	80	30	30	60	30	60	12	30	30	15	30
Præstø	—	21	21	—[3]	21	84	30	92	—	46	60	60	30	24	60	30	60	8	30	30	15	30
Ringsted	—	36	36	16	36	144	30	459½	1½	60	60	60	30	30	60	30	60	10	30	30	15	30
Roskilde	—	83	83	20	83	332	100	306½	½	154	200	200	100	100	200	100	200	41	100	100	50	100
Skelskør	—	52	52	16	52	208	100	306½	½	154	200	200	100	100	200	125	250	28	125	125	62½	125
Slagelse	—	109	109	—[2]	109	436	100	306½	½	154	200	250	100	100	200	200	400	56	200	200	100	200
Slangerup	—	104	104	24	104	416	75	230	—	115	150	160	75	75	150	75	150	28	75	75	37½	75
Vordingborg	—	26	26	—[3]	26	104	50	153	1½	77	100	110	50	50	100	50	100	20	50	50	25	50
Møn:																						
Stege	—	52	52	18	52	208	50	123	—	62	100	100	50	50	100	50	100	12	50	50	25	50
Smålandene:																						
Maribo	—	94	94	20	94	376	75	230	—	115	150	150	75	100	150	75	150	34	75	75	37½	75
Nakskov	40	416	416	40	416	1664	300	919½	1½	460	600	600	300	200	600	300	600	74	300	300	150	300
Nykøbing	—	130	130	—	130	520	125	383	1	192	250	250	125	100	250	125	250	40	125	125	62½	125
Nysted	—	42	42	8	42	168	—	107	1½	54	70	70	—	40	84	40	84	22	40	40	20	40
Sakskøbing	—	26	26	6	26	104	—	107	1½	54	70	70	—	30	52	30	52	12	30	30	15	30
Stubbekøbing	—	78	78	8	78	312	75	230	—	115	150	150	75	30	150	75	150	26	75	75	37½	75
Fyn og Langeland:																						
Assens	—	177	177	48	177	708	—	—	—	—	—	—	177	88	354	177	354	32	177	177	88½	177
Bogense	—	104	104	48	104	416	—	—	—	—	—	—	104	104	208	104	208	20	104	104	25	104
Fåborg	—	68	68	44	68	272	—	—	—	—	—	—	68	30	136	68	136	18	68	68	34	68
Kærteminde	—	135	135	44	135	540	—	—	—	—	125	125	135	100[6]	270	135	270	26	135	135	67½	135
Middelfart	—	114	114	48	114	456	—	—	—	—	—	—	114	60	228	114	228	23	114	114	57	114
Nyborg	20	281	281	60	281	1124	—	—	—	—	250	250	281	281	562	281	562	34	281	281	140½	281
Odense	50	572	572	96	572	2288	—	—	—	—	450	450	572	572	1144	572	1144	110	572	572	286	572
Svenborg	20	281	281	60	281	1124	—	—	—	—	—	—	281	100	562	281	562	34	281	281	140½	281
Rudkøbing (Lavingskøbing)	—	25	30	48	30	120	—	—	—	—	50	—	30	30	60	50	100	30	50	50	25	50

1 *Vist opført sammen med lænet.*

2 *Opført sammen med Korsør og Andvorskov læn, s. ndfr. s. 766.*

3 *Vist opført sammen med Vordingborg læn, se ndfr. s. 766.*

4 *Opført sammen med Dragsholm læn se ndfr. s. 766.*

5 *I følge kanslerens befaling blev det i Sæll. tegn. 24, 447 antegnet, at kongen 1630 forskånede Helsingør for de 800 rdlr. skat og pålignede følgende byer beløb heraf: København 100, Køge 100, Holbæk 100, Slagelse 50, Slangerup 10, Nykøbing i Ods herred 20, Vordingborg 10, Kalundborg 10, Lavindskøbing 50, Helsingborg 50, Ystad 200.*

6 *d: 100 sl. dr. i rigsdaler at betale.*

	1622 26. oktbr. rdlr.	1624 8. avg. rdlr.	1625 28. febr. rdlr.	1625 3. mars og 31. juli sl. dlr.	1626 14. mars rdlr.	1627 25. mars rdlr.	1627 29. novbr. rdlr.	1628 18. febr. rdlr.	1628 18. febr. ort	1628 8. sept. rdlr.	1629 1. oktbr. rdlr.	1630 10. septbr. rdlr.	1631 22. juli rdlr.	1631 28. oktbr. rdlr.	1632 27. juni rdlr.	1633 22. juni rdlr.	1634 3. juni rdlr.	1635 23. mars rdlr.	1635 29. april rdlr.	1636 9. juni rdlr.	1637 5. novbr. rdlr.	1638 6. juli rdlr
Jylland:																						
Flensborg	60	—	—	—	—	—	....	....	...	.....	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Grenå	—	41	41	32	41	—	....	....	...	.....	150	41	41	41	41	41	7	41	41	$20^1/_2$	41	
Haderslev	30	—	—	—	—	—	....	....	...	.....	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Hjörring	—	42	42	24	42	168	....	....	...	.....	100	42	42	42	42	42	13	42	42	21	42	
Hobro	—	21	21	24	21	84	....	....	...	.....	60	21	21	21	70	70	10	21	21	$10^1/_2$	21	
Holstebro	—	104	104	28	104	416	....	....	...	.....	200	104	104	104	104	104	26	104	104	52	104	
Horsens	20	312	312	48	312	1248	....	....	...	.....	600	312	100	312	312	312	42	312	312	156	312	
Kolding	30	312	312	80	312	1248	....	....	...	.....	500	312	100	312	312	312	40	302	302	151	302	
Lemvig	—	104	104	44	104	416	....	....	...	.....	150	104	104	104	104	104	28	104	104	52	104	
Mariager	—	78	78	24	78	312	....	....	...	.....	150	78	78	78	58	58	18	78	78	39	78	
Nykøbing	—	21	21	44	21	84	....	....	...	.....	50	21	21	21	21	21	26	21	21	$10^1/_2$	21	
Randers	20	364	364	64	364	1456	....	....	...	.....	600	364	364	364	400	400	60	384	384	192	384	
Ribe	50	520	520	92	520	2080	....	....	...	.....	1500	520	520	520	620	600	100	520	520	160	520	
Ringkøbing	—	104	104	40	104	416	....	....	...	.....	150	104	104	104	104	104	38	111	111	$55^1/_2$	111	
Skagen	—	10	10	—	10	40	....	....	...	.....	80	10	10	10	10	10	5	10	10	5	10	
Skive	—	42	42	20	42	168	....	....	...	.....	100	42	42	42	42	40	12	32	32	16	32	
Sæby	—	78	78	44	78	312	....	....	...	.....	150	78	50	78	78	78	30	68	68	34	68	
Tisted	—	10	10	44	10	40	....	....	...	.....	100	110	100	110	150	150	28	120	120	60	120	
Varde	—	156	156	44	156	624	....	....	...	.....	200	156	156	156	156	156	32	156	156	78	156	
Vejle	20	208	208	48	208	1120	....	....	...	.....	300	208	50	208	100	100	26	190	190	95	190	
Viborg	—	208	208	64	208	832	....	....	...	.....	400	208	208	208	250	250	50	261	261	$130^1/_2$	261	
Ålborg	50	1040	1040	80	1040	4160	....	....	...	.....	1500	1040	200	1040	900	900	120	1000	1000	500	1000	
Århus	30	416	416	64	416	1664	....	....	...	.....	1000	416	416	416	450	450	52	451	451	$225^1/_2$	451	
Æbeltoft	—	93	93	44	93	372	....	....	...	.....	200	93	93	93	46	46	12	50	50	25	50	
Norge:																						
Bergen	70	—	—	—	—	—	—	—	—	3000	3000	3000	1500	—	3000	—	3000	65	1500	1500	750	1500
Fredriksstad	10	104	104	—	104	208	100	306	$2^1/_2$	154	200	200	100	—	200	—	200	15	100	100	50	100
Kongselv	—	52	52	—	52	104	50	153	$1^1/_2$	77	100	100	50	—	100	—	100	10	50	50	25	50
Marstrand	40	416	416	—	416	832	250	766	2	383	500	500	250	—	500	—	500	40	250	250	125	250
Odevold	—	26	26	—	26	52	25	$77^1/_2$	—	39	40	50	25	—	50	—	50	10	25	25	$12^1/_2$	25
Oslo	50	416	—	—	Kristiania:		—	—	—	—	—	—	400	—	800	—	800	38	400	400	200	400
Skien	—	104	104	—	104	208	100	306	$2^1/_2$	154	200	200	100	—	200	—	200	17	100	100	50	100
Stavanger	—	104	104	—	104	208	100	306	$2^1/_2$	154	200	200	100	—	200	—	200	18	100	100	50	100
Trondhjem	30	312	312	—	312	624	300	$919^1/_2$	$1^1/_2$	460	600	600	300	—	600	—	600	35	300	300	150	300
Tönsberg	20	78	78	—	78	156	75	167	$2^1/_2$	84	150	150	75	—	150	—	150	20	75	75	$37^1/_2$	75

[1] *Desuden 1 ort.*

b. Lænenes fjærdingårs pengekontribution efter åb. brev 1625 3. mars og 31. juli.

lænsmand	læn	sl. dlr.
Halland:		
Erik Rosenkrandz	Halmstad	20
Holger Rosenkrandz	Lavholm	20
Skåne:		
hr. Anders Bilde	Helsingborg	44
Gabriel Kruse	Landskrone	28
Sigvard Grubbe	Malmøhus	72
Laksmand Gyldenstjerne	Helne kirke	4
» »	Froste herred	6
fru Beate Hvitfeld	st. Peders kloster	24
Otto Marsvin	Kristianstad	44
Bleking:		
Falk Lykke	Kristianopel	20
Sælland:		
Mogens Kaas	[København]	44
Jørgen Urne	Fredriksborg	44
» »	Kronborg	44
Klavs Daa	[Dragsholm] læn og byen	40
Hans Lindenov	[Kalundborg]	80
Alexander Pappenheim	Holbæk	10
Jakob Ulfeld	Ringsted	24
Ernst Norman	[Korsør og Andvorskov] læn og byer undtagen Skelskør.	104
fru Karen Rostrup	Solte	8
Palle Rosenkrandz	[Vordingborg læn] med byer.	48
Fredrik Retz	Tryggevælde	20
Mogens Pax	Roskildegård	40
Møn:		
Peder Basse	Møens land	24
Smålandene:		
Lavrids Grubbe	[Ålholm]	60
Aksel Urne	[Halsted kloster]	80
Fyn og Langeland:		
Jakob Ulfeld	Nyborg	96
Holger Rosenkrandz	Odensegård	96
Markvard Bille	Rugård	52
	at overføre	1196

lænsmand	læn	sl. dlr.
	Overført	1196
Hans Povirk	Hindsgavl	52
hr. Kristian Friis	St. Knuds kloster	52
Eline Marsvin	Dalum kloster	56
Jørgen Brahe	Hagenskov	60
Johan Friis	Tranekær	96
Nörrejylland:		
Anders Friis	Sejlstrup	48
Tönne Friis	[Ålborghus]	120
Gregers Krabbe	[Pandumgård]	8
Erik Jul	Gudum kloster	24
Rejnholt Heidenstrup	Ørum	52
Jørgen Grubbe	[Vestervig kloster]	60
Hans Dyre	Lund	24
Otte Skel	Dueholm	52
Iver Jul	Bøvling	52
Tyge Brahe	[Skivehus]	40
Knud Gyldenstjerne	Hald	72
Niels Krag	Alsmind (!) kloster	24
Mogens Kaas	Mariager	52
Eske Brok	Dronningborg	48
hr. Jørgen Skel	Kalø	72
Lavrids Lindenov	Århusgård	32
Lavrids Ebbesen	[Skanderborg]	80
Kristen Holk	[Silkeborg]	72
Oluf Parsberg	Stjærnholm	76
Gunde Lange	Koldinghus	96
Albret Skel	Riberhus	80
Kristoffer Gersdorf	Lönborg bispegård	24
hr. Ulrik Sandberg	Lundenæs	52
	Tilsammen	2772

c. Lænsmændenes kontribution efter missive 1628 2. septbr. til de fra Jylland fordrevne rigsråder.

lænsmand	læn	spdlr.
Til **Just Høg** fra Stjærnholms læn:		
Holger Rosenkrandz	Hammerhus	300
Mogens Gyldenstjerne	Varberg	350
Ejler Urne	Bratsberg	240
Til **Mogens Kaas** fra Mariager klosters læn:		
Jens Høg	Visborg	250
Jakob Ulfeld	Nyborg eller Ringsted kloster.	240
Frans Randzov	Dalum kloster	240
Kristoffer Ulfeld	Tranekær	240
Til **Jørgen Skel** fra Kalø læn:		
hr. Jens Sparre	Båhus	350
Klavs Daa	Dragsholm	240
Henning Valkendorf	Odensegård	240
Henrik Bille	Stavanger	200
hr. Kristen Friis	St. Knuds kloster	240
Kristoffer Gø	Nedenæs og Mandal	220
Oluf Gedde	Brunlav	100
Til **Kristen Holck** fra Silkeborg læn:		
Jens Juel	Trondhjem	400
Ernst Norman	Andvorskov og Korsør	300
Sigvard Grubbe	Malmøhus	300
Til **Kristen Tommesen** fra Sejlstrup læn:		
Fredrik Rantzov	Arnsborg	300
hr. Anders Bille	Helsingborg	240
Jørgen Urne	Kristianstad	300
Fredrik Retz	Tryggevælde	170
Til **Otte Skel** fra Dueholms læn:		
Jens Juel	Akershus	350
Tage Thott Ottesen	Sølvitsborg	240
Gabriel Kruse	Roskildegård	240
Gunde Lange	Tønsberg	200
Til hr. **Albret Skel** fra Riberhus læn:		
Hans Lindenov	Kalundborg	240
Palle Rosenkrantz	Vordingborg	240
Peder Basse	Møn	240
Oluf Parsberg	Bergenshus	240
	Tilsammen	7450

II. Udskrivning af bådsmænd.

a. Fra købstæderne i Danmark.

	1629 21. febr.	1630 febr.	1631 10. febr.
Halland:			
Falkenberg ...	4	2	1
Halmstad	10	10	—
Kongsbak	4	—	—
Lavholm	6	2	1
Varberg	8	—	—
Skåne:			
Falsterbo	4	4	1
Skanør	4	4	1
Helsingborg ..	15	—	—
Kristianstad...	4	—	—
Landskrone ...	10	—	—
Lund	3	—	—
Malmø	20	—	—
Simmershavn .	—	2	1
Sølvitsborg ...	6	2	1
Trælleborg ...	6	2	1
Ystad	10	4	1
Åhus	—	2	1
Bleking:			
Elleholm	—	—	1
Kristianopel ..	6	—	—
Lykå	6	2	1
Ronneby	10	4	1
Sælland:			
Hedinge	4	—	—
Helsingør	16	—	—
Holbæk	6	4	—
Kalundborg...	10	4	1
Korsør	8	4	1
Køge	8	—	—
Nykøbing.....	4	2	1
Næstved.....	8	4	2
Præstø	4	2	1
Roskilde	24	—	—
Skelskør	4	4	2
Slangerup	4	—	—
Vordingborg ..	12	4	1

	1629 21. febr.	1630 febr.	1631 10. febr.
Møn:			
Stege	—	2	—
Smålandene:			
Nakskov	—	4	2
Nykøbing.....	—	—	—
Nysted	—	2	1
Sakskøbing ...	—	2	1
Stubbekøbing .	—	2	1
Fyn og Langeland:			
Assens	12	4	—
Bogense.....	10	2	—
Fåborg	2	—	—
Kærteminde ..	6	4	—
Middelfart	—	6	—
Nyborg	8	6	—
Odense	8	—	—
Svenborg.....	8	4	—
Rudkøbing ...	—	4	1
Jylland:			
Grenå	—	2	1
Hjörring.....	—	2	1
Horsens	—	2	1
Kolding	—	4	—
Lemvig	—	4	2
Mariager	—	2	1
Nykøbing.....	—	2	1
Randers	—	4	1
Ribe	—	6	1
Ringkøbing ...	—	2	1
Skagen	—	8	1
Sæby	—	2	1
Tisted.....	—	2	1
Varde.....	—	—	—
Vejle.....	—	2	—
Ålborg	—	8	1
Århus.....	—	4	1
Æbeltoft	—	2	1

b. Fra landet i Danmark.

	1629 21. febr.	1630 febr.	1631 10. febr.		1629 21. febr.	1630 febr.	1631 10. febr.
Halland:							
Galtebæk[1]	—	4	1	Læsø	—	16	—
Varberg læn ..	—	18	6	Sejlstrup læn ..	—	4	2
Skåne:				Ørum » ..	—	6	2
Båsted	10	—	—	Vestervig » ..	—	6	2
Engelholm ...	4	—	—	Agger.....	—	4	2
Turekov.....	—	8	2	Harboøre	—	10	4
Gryden[2]	—	4	1	Sønderholm ..	—	2	1
Bleking:				Søvderholm[3] .	—	4	1
Hasselø	—	2	1	Løgstør	—	4	1
Storkø	—	8	2	Nibe	—	2	1
Randal sogn ..	—	4	1	Hals bjærg ...	—	4	—
Bokuld	—	2	1	Ho (Høfve) havn.	—	—	1
Itteholm.....	—	4	—	Endelave og Skanderborg læn	—	8	2
Øer ved Sælland, Fyn m. m.				Eld herred ...	—	6	2
				Al sogn[4]	—	6	2
Amager	40	—	—	Strandhus	—	4	—
Anholt	—	10	3	Höjbjærg	—	2	1
Sejrø.....	—	4	1	Ballum sogn ..	—	1	1
Samsø	—	16	8	Bådsbøl	—	2	1
Møn	10	6	—	Harknag	—	2	1
Fæmø	—	2	1	Vesterende ..	—	4	1
Fæø	—	4	1	Østerende ...	—	2	1
Askø	—	2	1	Bundtje	—	2	1
Langeland	10	14	6	Emmerlev sogn.	—	2	1
Flø	—	2	—	Rømø	—	2	1
Jyllands fiskerlejer og øer:				Lister	—	—	4
				Fanø.....	—	4	1
Horns herred .	—	4	2	Sønderhov ...	—	2	1
Åstrup læn ...	—	6	1	Sønderside ...	—	8	1

1 *Galtebæk er i 3. bd. s. 738 urigtig opført under Bleking; listen for 1631 viser derimod, at Galtebæk i registret til 3. bd. med rette er henført til Halland.*

2 *Brevet om udskrivningen fra Turekov og Gryden 1631 udgik til lænsmanden på Helsingborg, og de to steder ligge altså i Skåne, og ere 3. bd. s. 738 urigtig opførte under Bleking.*

3 *Brevet om udskrivningen fra Søvderholm handlede tillige om Harboøre og Sønderholm og udgik til lænsmanden over Bøvling læn.*

4 *I ældre udskrivningslister står: Als sogn, og det er derfor i registret til 3. bd. antaget, at der herved sigtedes til Als sogn i Hindsted herred. I listerne for 1630 og 1631 står derimod: Al sogn, og listen for 1631 viser, at brevet om udskrivning af Al sogn og Eld herred udsendtes til Gunde Lange; da denne var lænsmand på Koldinghus, må Al sogn ligesom Elbo herred ligge i Koldinghus læn.*

c. Norge.

	1629 21. febr.	1630 febr.	1631 10. febr.		1629 21. febr.	1630 febr.	1631 10. febr.
Norge:				Egge og Brunlav			
Bergen by ...				læn	—	—	16
Bergens læn..	—	—	50	Tønsberg læn..	—	—	16
Søndhordland.				Verno klosters			
Haranger læn .	—	—	20	læn	—	—	8
Stavanger by .	—	—	20	Onsø læn.....	—	—	2
Stavangers læn				Aggershus læn .	—	—	100
Bradsberg læn.	—	—	20	Båhus læn	—	—	80
Nedenæs læn .							
Mandal, Lister	—	—	50				
Råbygdelav ..							

Hovedsummerne for de 1629—31 udskrevne ere:

1629 21. febr.: 302 *bådsmænd af danske købstæder*
74 » » *landsbygderne i Danmark.*
1630 febr.: 168 » » *danske købstæder.*
243 » » *landsbygderne i Danmark.*
1631 10. febr.: 43 » » *danske købstæder.*
78 » » *landsbygderne i Danmark.*
282 » » *norske købstæder og landsbygder.*

SAG- OG NAVNEREGISTRE.

SAGLIG ORDNET FORTEGNELSE.

Nr.

Adelen.

1627 19. mars. Revers om, at den nu ydede hjælp ikke skal regnes adelen som en pligt 207

1628 18. septbr. Frdg. om adelsmændenes ret til herefter selv at sætte deres bønder i skat 293

1630 27. juli. Revers til adelen i Danmark undtagen Jylland om, at den nu ydede hjælp ikke skal regnes den som en pligt 362

1631 4. oktbr. Åb. br. om, at adelen i ét år skal klæde sig i sørgeklæder i anledning af dronning Sofies død 409

» 22. novbr. Revers til adelen i Danmark om, at den nu ydede hjælp til at købe et gods i hertugdömmet Slesvig ikke skal regnes den som en pligt. 413

1634 21. juni. Ordinans om ringrenden i København . 489

Almanakker.

1633 24. oktbr. Åb. br. om forbud mod optagelse af spådomme i almanakkerne..... 465

Apoteker, se **Sundhedsvæsen.**

Appel, se **Retten og rettergangsmåden B.**

Arv og skifte.

1623 1. juli. Frdg. om gældssager § 2: om forsegling af dødsbo; § 3 om registrering af dødsbo..... 73

1632 23. apr. Frdg. om arv 424

Nr.

1633 19. juli. Frdg. om Gulland § 2: om behandling af bøndernes dødsboskifter 461

Befordringsvæsenet, se **Rejsende og fremmede.**

Betleri, se **Fattige, løsgængere og tatere.**

Birkers oprettelse og omlægning, se **Retten og rettergangsmåden A.**

Bjærgværksdrift.

1629 5. novbr. Åb. br. om bevilling til oprettelse af et bjærgværk i Padderød i Bleking 340

1637 9. mars. Åb. br. om privilegium på driften af jærnværker i Lavholms læn 587

» 7. oktbr. Privileg. for Jokim Bek til Gladsakse på en allunmine 605

1638 9. septbr. Privileg. for Johan Kryger af Rönne og Elias Slechting af Ronneby m. fl. på et bjærgværk på Bornholm 633

Bygningsvæsen.

1631 22. juni. Åb. br. om forbud mod at tække husene i Mariager med stråtag 395

1632 23. jan. Åb. br. om udsættelse for uformuende borgere i Mariager med at teglhænge deres huse. 419

Degne, se **Kirkelige forhold m. m.**

Domkapitler, se **Kirkelige forhold m. m.**

Drab, se **Forbrydelser og straffe A.**

Ed, se **Retten og rettergangsmåden B.**

Familjeforhold.

1635 31. mars. Frdg. om tingdage m. m. § 6: om umyndiges rostjæneste 518

1636 14. maj. Frdg. om lands-, birke-, rådhus- og byting § 5: om de værgemål, som byers øvrighed sig selv påtager 563

1637 16. juni. Frdg. om gifter- og lejermål i forbudne slægtskabsled m. m. 599

Fattige, løsgængere og tatere.

1629 2. novbr. Åb. br. om, at de på renteriet modtagne tavlepenge skulle anvendes til fordel for de fattige i København 336

Nr.

1631 10. apr. Frdg. om de fattige i Københavns 391
1632 23. novbr. Åb. br. om stadfæstelse på en forordning om de fattiges penge i Odense 442
1634 23. juli. Åb. br. om forholdsregler mod løsgængere. 493
1636 5. novbr. Åb. br. om straf for dem, som føre fremmede tiggere til København..... 579

Fiskeri.

1631 25. avg. Åb. br. om forbud for Sælland mod jagt og fiskeri på de steder, hvor man ikke har lod og del..... 405
1637 20. maj. Åb. br. om stadfæstelse på en af Jakob Bek for 30 år siden mellem borgerne i Falkenberg mæglet forening om laksefiskeriet s. st..... 594

Forbrydelser og straffe, se videre **Fiskeri; Fængselsvæsen; Jagt; Militære forhold; Skovvæsen; Søfartsforhold.**

A. De enkelte forbrydelser og straffe.

1623 12. apr. Mis. om straf for de bønder på Københavns læn, som ikke efterkomme frdg. om pile, humle m. m. 58
» 20. novbr. Frdg. om sværgen og helligbrøde .. 99
1629 1. oktbr. Mis. til landsdommerne i Jylland § 7: om straf for dem, som have åbenbaret andres gods for fjenderne 330
1635 31. mars. Frdg. om tingdage m. m. § 2: ægteskabsløfte, afgivet af en gift person; § 3: barnefødsel i dølgsmål; § 4: urigtig udlæggelse af barnefader 518
1636 5. novbr. Åb. br. om straf for den, som fører fremmede tiggere til København 579

B. Forbrydelsers forfølgning.

1622 4. juli. Frdg. om, at kongens sø- og bådsfolks kvinder for brug af skældsord skulle kunne tiltales for Holmens ret..... 15
1623 21. apr. Frdg. om, at borgemestre og råd ikke må lade forordningernes overtrædelse gå upåtalt hen i 14 dage..... 63

Nr.

1627 26. oktbr. Åb. br. om, at alle må værge sig, som de bedst kunne, mod overgreb af de soldater og ryttere, som ligge i vinterkvarter på Fyn..... 228

1636 14. maj. Frdg. om lands-, birke-, rådhus- og byting § 2: om at arbejde paa Bremerholm og ikke livsstraf skal anvendes for förste gang begåt ringe tyveri..... 563

Forfatningsforholdene, se **Adelen; Kongen m. m.**

Fredløse, se **Fattige m. m.; Forbrydelser og straffe.**

Fremmede, se **Rejsende og fremmede.**

Fængselsvæsen.

1622 22. mars. Frdg. om artikler for börnehuset i København..... 3

» 2. novbr. Frdg. om börnehuset i København og om, hvorlænge de have der inde at være, som der indsættes..... 39

1623 10. april. Mis. om udspisningen i tugthuset 57

1633 24. oktbr. Instr. for inspektør over tugt- og börnehuset i København..... 466

Færgevæsenet, se videre **Rejsende og fremmede.**

1624 13. april. Mis. om, at ingen må opholdes ved færgestedet i Helsingør..... 116

1627 7. novbr. Mis. om, at ingen må stedes over færgestederne i Fyn uden besked fra kongen..... 232

1628 22. febr. Mis. om forbud mod, at nogen kommer over færgestederne uden pas..... 262

1630 24. juli. Mis. om, at ingen i en månedstid må komme over færgestederne uden pas fra statholderen i København..... 360

Fæsteforholdene, se **Landboforhold.**

Gejstligheden, se **Kirkelige forhold m. m.**

Gæld.

1622 26. avgust. Frdg. om, at lænsmændene skulle eksekvere domme, som lyde på gældsfængsel.... 28

1623 1. juli. Frdg. om gældssager § 1: om opbydelse; § 2: om betaling af vitterlig gæld af fællesbo; om fragåelse af arv og gæld og om forsegling af

Nr.

dødsbo; § 3: om registrering af dødsbo; § 4: hvorledes den, som tiltales for gæld og udlæg, kan rette for sig; § 5: hvorledes man skal søge sin gæld uden vidtløftig proces; § 6: landsdommerne skulle dömme i de verdslige sager, i hvilke de kunne dömme; § 7: fordeling uden dom må kun anvendes i bagatelsager; § 8: købmandsbøger; § 9: om pant 73

1629 1. oktbr. Mis. til landsdommerne § 2: om gæld, som er stiftet i anledning af kontribution til fjenderne 330

1630 1. maj. Mis. om, at kongens undersåtter indtil videre ikke bör betale deres gæld til Hamborgerne. 358

1633 19. juli. Frdg. om forskellige forhold på Gulland § 1: indkrævning af bondens gæld 461

1637 26. juni. Frdg. om adgang for Sorø akademi til at inddrive sine tilgodehavende kost- og undervisningspenge ved maning 600

Handel, se videre **Håndværkere**; **Købstæder**; **Landboforhold**; **Markeder**; **Møntvæsen.**

1622 24. apr. Åb. br. om ophævelse af forbud mod indførsel af kornleer, høleer og segl 6

» 19. maj. Åb. br. om ansættelse af vragere ved handelen med humle 10

» 19. maj. Åb. br. om, at fremmed lim ikke må indføres i København 11

» 20. maj. Frdg. om ophævelse af forbud mod, at adelen bruger sølv- og guldsnorer 12

» 20. maj. Frdg. om forbud mod silke- og bomuldsvarers indførsel i Sælland, Skåne og Smålandene. 13

» 16. avg. Frdg. om den spanske handel og købmandskab 21

» 26. avg. Frdg. om, at købmænd må opkøbe øksne på landet 24

» 15. oktbr. Åb. br. om forbud mod udførsel af havre 34

» 21. oktbr. Åb. br. om forbud mod udførsel af rug fra Sælland 34

Nr.

1622 10. novbr. Åb. br. om forbud mod udførsel af rug, byg og malt fra Fyn 40
» 1. decbr. Åb. br. om forbud mod, at øksne og andet kvæg udskibes fra nogle forbudte havne ved Assens 41
» 11. decbr. Mis. om ophævelse af forbud mod udførsel af byg fra Fyn 43
1623 1. febr. Frdg. om, at alene saltkompagnierne må sælge spansk og fransk salt og vin 47
» 22. febr. Mis. om, at ingen må handle på Frankrige eller begive sig der ind 49
» 14. mars. Åb. br. om forbud mod, at skotskt og lyneborger salt indføres i Skåne, Sælland, Fyn og Smålandene 50
» 16. apr. Frdg. om udskibning af staldøksne 60
» 18. » Frdg. om forbud mod i riget at indføre silketöj, som er forarbejdet uden riget 61
» 18. apr. Frdg. om forbud mod i Sælland at indføre uden riget gjort, farvet eller beredt klæde, kirsej, foderdug, baj, sarge eller andet sådant ... 62
» 18. juni. Åb. br. om, at almuen i Bleking må udføre el- og birkeved til Tyskland 66
» 24. juni. Åb. br. om, at saltkompagniet i Halland alene må forsørge Båsted med salt og vin..... 68
» 28. juni. Åb. br. om, at der skal holdes torvedag i Præstø om onsdagen 69
» 28. juni. Åb. br. om, at der skal holdes akseltorv om onsdagen i købstæderne på Bornholm .. 71
» 9. juli. Åb. br. om benådninger for det gullandske kompagni i Helsingør 74
» 11. juli. Åb. br. om afbrydelse af al handel og forbindelse med Bremen, så længe pesten grasserer der. 79
» 25. juli. Frdg. om landhandel og øksenhandel.. 81
» 1. septbr. Åb. br. om forbud mod udførsel af havre 83
» 18. septbr. Åb. br. om stadfæstelse på torvedag i Vordingborg 89
» 4. oktbr. Åb. br. om forbud mod udførsel af rug inden næstkommende st. Hans dag 91

Nr.

1623 9. oktbr. Åb. br. om, at udenlandsk rug og mel må indføres i Sælland og Skåne indtil st. Hans dag 93
» 28. oktbr. Åb. br. om frihed for København, Kristianshavn og Helsingør til at hente hvede, rug og skibsbrød fra fremmede steder 649
» 18. novbr. Mand. om forbud mod udførsel af korn fra Sælland, Skåne, Bornholm, Gulland og Øsel 97
» 19. novbr. Frdg. om liggere og kræmmere, som ikke ere borgere og indvånere, samt om bissekræmmere 98
» 28. novbr. Frdg. om øksenhandel 102
» 31. decbr. Åb. br. om forbud mod udførsel af korn fra Jylland, Fyn og Smålandene inden næstkommende st. Hans dag 104
1624 13. juni. Mis. om forlængelse af forbudet mod kornudførsel til at gælde efter st. Hans dag 120
» 12. juli. Åb. br. om delvis ophævelse af forbudet mod kornudførsel 121
» 15. juli. Mis. om, at det københavnske silkekompagni må lade holde tilsyn med, at silkevarer ikke indføres imod deres privilegier 122
» 22. juli. Mis. om ophævelse af forbud mod udførsel af smör 123
» 25. oktbr. Åb. br. om forbud mod udførsel inden st. Hans dag af korn, flæsk, smör og ost fra bægge rigerne 131
» 30. oktbr. Åb. br. til nogle købstæder om silkehandelen 132
1625 15. jan. Åb. br. om, at undersåtterne på Gulland må sælge brændeved og kalksten til ankommende skibe, men kun mod nødtørftigt korn og ellers mod rede penge 136
» 22. jan. Frdg. om dem, som handle på de kongen af Spanien tilhørende lande 139
» 12. febr. Frdg. om, at enhver, som handler med silkevarer her i riget, skal tage samme varer hos kompagniet i København 142

Nr.

1625 22. febr. Mis. om ophævelse af forbud mod udførsel af fede varer 143
» 23. mars. Åb. br. om ophævelse af forbud mod indførsel af beredte huder og havefrø 150
» 23. april. Åb. br. til Varberg, Halmstad, Lavholm, Kristianobel, Ronneby, Landskrone, Helsingborg og Bornholm om genkaldelse af de det spanske kompagni i Halland givne privilegier og tilladelse for borgerne i de nævnte byer til at hente salt og vin fra de kompagnier, som indføre disse varer fra Spanien 652
» 23. april. Åb. br. om ophævelse af det gullandske kompagni og ret for borgerne i Visby til selv at indføre alle hånde varer 653
1626 28. jan. Åb. br. om forbud mod udførsel af foler og unge heste 171
» 28. jan. Åb. br. om øksenhandelen i Danmark . 172
» 4. mars. Mis. om tilsyn med vinhandelen i Viborg 175
» 23. mars. Åb. br. om bevilling for bryggerlavet i Roskilde 183
» 10. juni. Mis. om, at enhver i Ålborg må holde vin fal 188
» 19. juni. Åb. br. om ophævelse af saltkompagniets eneret til salthandelen 189
» 29. avg. Åb. br. om, at undersåtterne i Sælland, Fyn, Skåne, Halland og Bleking selv må indføre Lyneborger salt 191
1627 17. april. Åb. br. om forbud mod havres udførsel fra Skåne og Bleking 214
» 2. septbr. Åb. br. om ophævelse af forbud mod indførsel af fremmed øl m. m. 222
» 20. oktbr. Mis. om, at ingen må købe noget af soldater eller ryttere i Fyn, som ikke tilhører disse selv 226
» 8. novbr. Åb. br. om forbud mod udførsel af korn eller proviant undtagen staldøksne 234
» 8. decbr. Åb. br. om, at brevet af 8. novbr. ikke skal være til hinder for udførsel til Norge 241

Nr.

1627 9. decbr. Åb. br. om, at borgerne i købstæderne i Fyn skal antage varer af bønderne efter den af kongen satte takst 242

1628 1. jan. Mis. om, at ingen må uddrage til de fremmede skibe i Øresundet for at købe noget af dem, før skibene have angivet sig hos tolderne . 247

» 9. jan. Åb. br. om, at de af fjenderne fordrevne må nedsætte sig i Danmarks og Norges købstæder og drive handel uden at give kongelig eller borgerlig tynge 248

» 10. jan. Åb. br. om, at almuen på Langeland må tilforhandle sig sine fødevarer andet steds end i Rudkøbing 249

» 17. febr. Åb. br. om forbud mod udførsel af korn fra Samsø 258

» 18. febr. Åb. br. om, at der fra Sælland må udføres korn for 4000 rdlr. in specie 259

» 27. febr. Åb. br. om forbud mod udførsel af korn fra København 266

» 25. mars. Åb. br. om forbud mod at handle paa Danzig 268

» 5. maj. Åb. br. om, at der må udføres korn og andre varer fra Bornholm 272

» 16. juni. Åb. br. om ophævelse af forbud mod udførsel af korn eller proviant fra København ... 278

» 1. juli. Mis. om ret for Stralsunds borgere til at drive handel, sålænge byen er blokeret af fjenderne. 280

» 8. septbr. Åb. br. om ophævelse af forbud mod udførsel af korn og proviant undtagen af rug og flæsk 285

» 19. septbr. Frdg. om forbud mod udførsel af salpeter og krudt 294

» 16. decbr. Åb. br. om forbud mod udførsel af korn 299

1629 6. jan. Frdg. om de vilkår, hvorunder vinhandlerne i København må handle både med rinsk og fransk vin. 300

» 8. apr. Mis. om ophævelse af den Stralsund by givne ret til at tilforhandle sig og udføre korn og andet 313

Nr.

1629 1. juni. Åb. br. om, at indbyggerne i Slesvig og Holsten må handle i Danmark 317
» 12. juni. Åb. br. om forbud mod udførsel af korn eller andre viktualier fra Jylland 318
» 27. juni. Åb. br. om forbud mod udførsel af heste fra Jylland 320
» 4. avg. Åb. br. om ophævelse af forbud mod smörudførsel 321
» 11. avg. Åb. br. om ophævelse af forbudet mod udførsel af flæsk fra Jylland 324
» 1. oktbr. Åb. br. om ophævelse af forbud mod udførsel af korn og fetalje med undtagelse af rug. 329
» 1. oktbr. Mis. om, hvorledes der skal dömmes i forskellige sager i anledning af de kejserliges ophold §§ 1—6, 8: om dem, som have handlet eller mageskiftet med fjenderne, eller det, der er givet i kontribution til fjenden 330
» 3. novbr. Åb. br. om forbud mod udførsel af korn eller anden proviant med undtagelse af staldøksen. 338
» 5. novbr. Åb. br. om forbud mod udførsel og opkøb af salpeter 339
» 21. decbr. Mis. om, at borgerskabet i købstæderne al tid skal have godt og uforfalsket hør- og hampefrø fal 345
1630 19. juli. Mis. om forbud mod udførsel af magre svin 359
» 26. juli. Åb. br. om ophævelse af forbud mod udførsel af fede varer 361
» 16. oktbr. Åb. br. om forståelse af forbudet mod korns udførsel 370
» 22. novbr. Åb. br. om fornyelse af åb. br. 1622 19. apr. om ansættelse af vragere ved handelen med humle 372
» 22. novbr. Åb. br. om ret for bønderne i Låland og Falster til at udføre gamle heste 659
» 6. decbr. Mis. om kontrol med, at forbudet mod udførsel af korn ikke omgås 374
1631 25. jan. Åb. br. om ophævelse af forbud mod udførsel af heste fra Jylland 381

Nr.

1631 4. mars. Åb. br. om ret for borgerskabet i Helsingør til at handle frit på Ålborg fjord 388
» 29. maj. Åb. br. om, at udenlandske kræmmere kun må stå på børsen med deres varer 393
» 24. juni. Åb. br. om ophævelse af forbud mod udførsel af malt og havre 396
» 25. juli. Åb. br. om ophævelse af forbud mod udførsel af alle slags korn 403
» 28. juli. Åb. br. om, at borgerne på Bornholm må hente salt og vin, hvor de ville i riget, og at bønderne må sælge og købe med fremmede 404
1632 10. jan. Mis. om handelen mellem borgerne i Stege og bønderne på Møn 415
» 7. juni. Åb. br. om stadfæstelse på Samsø bønders ret til at indkøbe deres fornødenheder i Jylland 428
» 18. decbr. Åb. br. om, at Ronneby borgerskab må købe fæ og kvæg i Sverige 445
1633 27. novbr. Åb. br. om, at der hver onsdag skal holdes akseltorv i Kalundborg 468
1634 24. septbr. Åb. br. om, at borgerne i Roskilde må udskibe korn fra vor bro ved Sundby 497
1635 4. maj. Frdg. om handelen med rottekrud 529
1636 16. apr. Frdg. om handelen med almanakker og spåkalendere 561
» 19. maj. Åb. br. om forbud mod, at håndværksfolk i Odense drive handel 565
» 25. oktbr. Åb. br. om oprettelse af en »kødskranke« i Odense 575
» 3. novbr. Åb. br. om de vilkår, under hvilke bønderne i Øster herred i Kristianopels læn må sælge ved til fremmede 578
1637 18. mars. Frdg. om forbud mod Hamborgernes håndtering i kongens riger 589
» 19. maj. Åb. br. om, at der hver onsdag må holdes torvedag i Landskrone 592
» 27. maj. Åb. br. om forbud mod indførsel af sværdfegerarbejde fra udenlandske byer ved Østersøen 598

Nr.

1637 21. decbr. Åb. br. om forbud mod indførsel af fæ fra de steder, hvor kvægsygen har hjemme ... 610

1638 30. avg. Åb. br. om privilegium for M. Posthus på alene at måtte sælge tobak og tobakspiber i Ålborg 628

» 30. septbr. Åb. br. om forbud mod udførsel af brændeved fra forskellige havne i Vordingborg læn. 638

» 1. oktbr. Mis. om tilsyn med, at gjort guld, sølv eller kåber ikke bliver udført 640

» 1. oktbr. Åb. br. om forbud mod, at bogførerne i kirkerne forhandle uglspil og slige unyttige og letfærdige bøger 644

» 1. oktbr. Åb. br. om forbud mod, at man på børsen i København tager gjort guld eller sølv for sine varer 646

Havne, se **Handel; Købstæder; Landsdelenes privilegier; Søfartsforhold.**

Helligdage, se **Kirkelige forhold m. m.**

Herredstings omlæggelse, se **Retten og rettergangsmåden A.**

Hestehandel, se **Handel.**

Hoffet og Hofholdningen.

1627 29. decbr. Åb. br. om hoffanens underholdning i Andvorskov læn 244

1634 21. juni. Ordinans om ringrenden i København. 489

» 24. decbr. Mis. om kancelli- og hofjunkernes indbyrdes rang og gang ..... 501—2

Hundehold, se **Jagt.**

Husdyr, se **Handel; Landboforhold.**

Håndværkere.

1622 22. mars. Frdg. om artikler for börnehuset i København 3

» 26. avg. Frdg. om, at håndværkere, som ville nedsætte sig i byerne, skulle anmælde sig for borgemestre og råd 25

» 2. novbr. Frdg. om börnehuset i København ... 39

Nr.

1623 17. mars. Frdg. om seglmestere og deres tilsyn med væverierne og farverierne 51
» 23. apr. Mis. til borgemestre og råd i Køge om bestemmelser, som skulle optages i de ny lavsskråer 64
» 5. septbr. Mis. om, at smedesvende, som have gjort tjæneste i kongens smedje, ikke må tages i tjæneste af smedene i Københavh, når de ikke have rigtig afsked 88
1624 25. febr. Åb. br. om indrettelse af et bryggerlav i Landskrone 108
1625 8. jan. Mis. om forholdsregler overfor silkekompagniet i København 135
1626 23. mars. Åb. br. om bevilling for bryggerlavet i i Roskilde 183
1634 24. febr. Frdg. om forbud mod, at smedene lave tyve- eller hovednögler til uvedkommende 387
» 1. april. Åb. br. om, hvorledes der skal forholdes med bageriet i Århus 479
1635 1. mars. Åb. br. om tilladelse for skomagerne i Hobro til at sælge deres varer i Vendsyssel og Han herred til markeder og tinge 506
» 15. juli. Åb. brev om straf for alle dem, som göre indgreb i bagerhåndværket i Horsens 533
1636 19. maj. Åb. br. om forbud mod, at håndværksfolk i Odense drive handel 565
1637 24. maj. Åb. br. om bagerne i Køge 596

Jagt.

1624 27. febr. Mis. til en del lænsmænd i Jylland, Sælland og Skåne om, at bønderne alle vegne må udgrave ræve 109
1630 14. febr. Åb. br. om, at bønderne i Københavns læn ikke må have bøsser i deres huse 351
1631 25. avg. Åb. br. om forbud for Sælland mod jagt og fiskeri på de steder, hvor man ikke har lod og del 405
1633 11. mars. Mis. om tilsyn med jagten på Amagerland 451

Nr.

1635 29. apr. Åb. br. om, at bønderne i Øster herred i Bleking må fange ræve 524
1636 13. mars. Åb. br. om forbud mod at fange hval mod det Spitsbergiske kompagnis privilegier 560
1638 8. febr. Mis. om forbud mod, at bønderne have bøsser og lange rør i de lande, hvor kongen har vildbane 611
» 9. septbr. Frdg. om krybskytter, bøsser m. m... 631

Kancelliet.

1634 24. decbr. Mis. om kancelli- og hofjunkernes indbyrdes rang og gang ..... 501—2

Kapitlerne, se **Kirkelige forhold m. m.**

Kirkelige forhold, gejstligheden, præstegårde, kirker m. m.

1622 15. mars. Privil. for Kristianstad § 6: om præstens residens og indtægt 2
» 31. oktbr. Mis. om, at de, som gå i lære hos de fremmede mestre, skulle besøge kirken i tugthuset. 38
1623 19. juli. Frdg. om faddernes antal, ægteskab med lokkede kvinder, begravelse og bryllupsgilde i Viborg 80
» 22. avg. Mis. om, at bønderne i Gønge herred skulle give sine præster tiende af humle 82
» 5. septbr. Fundats på den tyske kirke til silkevæverne 87
» 12. oktbr. Åb. br. om oprettelse af Bremerholms menighed 94
» 20. novbr. Frdg. om sværgen og helligbrøde ... 99
1624 21. jan. Frdg. om begravelser i Kristianstad ... 105
» 28. febr. Frdg. om munke, jesuiter og andre pavelige gejstlige personer og om forbud mod, at kongens undersåtter studere i Pröjsen 110
» 11. mars. Mis. om, at præsterne skulle holde den rette måde med i ligprædikener at opregne og berömme den afdødes levned 112
» 1. maj. Frdg. om, hvorledes herefter skal holdes med fæstensøl, brøllupper, barseler og begravelser i købstæderne i Danmark og Norge 119

Nr.

1625 8. jan. Mis. om, at gendøbere skulle forvises fra København 135
» 30. apr. Frdg. om sognepræsterne i Århus 156
» 17. decbr. Mis. om at de, som ansættes som professorer, skulle hylde confessio Augustana 169
1626 2. mars. Åb. br. om, at præsterne i Skåne må oppebære helgenskyld, indtil der falder endelig dom i en herom rejst sag 174
» 21. maj. Mis. om, at kun præsteenker have krav på nådensår, ikke præstens udarvinger 186
» 25. septbr. Frdg. om bededage 192
1627 29. oktbr. Mis. om, at præsterne i Fyn må vie det indkvarterede krigsfolk 231
1628 22. febr. Mis. til lænsmændene om, at folk skulle formanes til at søge kirken, når bedeklokken ringer 262
» 24. febr. Mis. til superintendenterne om det samme. 264
» 29. apr. Åb. br. om stadfæstelse på en af domkapitlet i Lunds domkirke beseglet forordning om stolestader og lejersteder i kirken 271
» 26. maj. Andg. om den ny kirke udenfor Nørreport for København 276
» 2. septbr. Frdg. om orden på bededage 284
1629 12. febr. Frdg. om forbud mod, at præsterne på Fyn give bønderne øl, når de levere deres tiende. 301
» 27. mars. Frdg. om kirkens embede og myndighed mod de ubodfærdige samt om adskillige gejstlighedens forhold. I §§ 1—34: om kirkens embede og myndighed imod de ubodfærdige; II §§ 1—20: hvorledes guds ord og sakramenternes retsindige brug med andre gudfrygtige øvelser i kirker og skoler kunne befordris; III §§ 1—3: hvorledes drikken, forargelig omgængelse og klædedragt hos gejstligheden kan reguleres 310
» 22. oktbr. Mis. om degneboliger i Jylland, Fyn og Skåne 332
» 7. novbr. Mis. om forbud mod, at nogen får adgang til prædikestolen, som ikke har attestats af universitetet 341

Nr.

1630 28. jan. Mis. om, at der i Danmark og Norge daglig skal holdes bedestund i husene 348
» 6. febr. Åb. br. om stadfæstelse på en stolestadordning for st. Nicolai kirke i København 350
1631 24. jan. Åb. br. om afholdelse af præstemodet i Ribe stift på onsdagen för 3. söndag i advent .. 380
» 9. febr. Frdg. om ordinarie bededage 385
» 19. mars. Mis. om, at ingen må søge kirke og kommunion på Varberg slot uden de, som høre til slottet og garnisonen 389
» 9. decbr. Åb. br. om, at froprædikenen i Odense må holdes i St. Knuds kirke og tolvprædiken i Gråbrødre kirke 414
1632 19. maj. Åb. br. om oprettelse af Bremerholms menighed 426
» 22. maj. Åb. br. om ophævelse af forbudet mod at studere i Kønigsberg 427
» 29. juli. Åb. br. om, at adelens lig må henstå tre uger over jorden 437
» 30. oktbr. Åb. br. om tolvprædikens afholdelse i Odense 440
1633 5. febr. Åb. br. om, at provstemodet for Vendsyssel herefter skal holdes i Ålborg 450
» 1. juli. Åb. br. om stolestader i Viborg domkirke 458
» 17. juli. Åb. br. om privilegium for kapitlet i Århus til at nyde herligheden af sit gods, som hidtil for en stor del er oppebåret af lænsmændene ... 460
» 1. decbr. Åb. br. om stadf. på en ordinans om stolestader i Mariager kirke 470
1634 17. jan. Mis. om, at nogle sogne ved Hobro skulle have degne fra skolen 472
» 23. juni. Åb. br. om, at provsterne årlig skulle holde visitats i provstiets kirker 490
» 7. avg. Åb. br. om, at der skal indrettes pulpiturer i kirkerne til brug for ungdommen 494
» 7. avg. Mis. til bisperne om at sörge for pulpiturers indrettelse i kirkerne 495
» 6. novbr. Mis. om, at der skal gøres en stolestad-

Nr.

ordning i Nakskov ligesom i st. Nikolai kirke i København 499
1635 23. mars. Mis. om de vilkår, på hvilke tyske studenter må bruges på prædikestolen 510
» 14. avg. Åb. br. om forbud mod, at degnene på Fyn give øl, når bønderne yde dem deres rettighed. 534
» 8. decbr. Mis. om rang, gang og sæde mellem gejstligheden og borgemestre i Odense 552
1636 13. mars. Mis. om stolestader i kongens kirker på landsbyerne 559
» 17. maj. Frdg. om, at præsteenker, som nedsætte sig i byerne og drive ringe handel, må være fri for kongelig skat, borgerlig og bys tynge 564
» 23. maj. Åb. br. om, at bispers, kannikers og præsters enker og kapitlets tjænere i Viborg må søge domkirken s. st. som deres rette sognekirke 566
» 18. oktbr. Mis. om, at magistre i filosofi lige så vel som andre skulle tage attestats, hvis de ville betjæne skole- eller kirketjæneste 573
» 17. novbr. Adng. om lejerstederne i st. Bodels og Vor Frue kirker i Ålborg 581
1637 16. juni. Frdg. om præster, som forse sig med uddeling af alterets sakramente; om tilsyn med gejstlighedens forhold og levned m. m. 599
1638 15. maj. Mis. om, at præsterne skulle tilholdes at føre et skikkeligt levned 621
» 9. septbr. Frdg. om præstedrukkenskab m. m. ... 621
» 9. septbr. Mis. om stolestader i st. Knuds kirke i Odense 632
» 1. oktbr. Mis. om indretning af stolestader i kirkerne til börnene 641
» 1. oktbr. Åb. br. om forbud mod, at bogførerne forhandle uglspil og slige unyttige og letfærdige bøger i kirkerne 644

Klædedragt og luksus.

1622 5. febr. Åb. br. om anordning om brug af vin i Riberhus læn 1

Nr.

1623 19. juli. Frdg. om begravelse og bryllupsgilde i Viborg 80

1624 1. maj. Frdg. om, hvorledes herefter skal holdes med fæstensøl, brøllupper, barseler og begravelser i købstæderne i Danmark og Norge 119

1628 15. febr. Mis. om tilsyn med, at forordningen om begravelser overholdes 257

1630 6. decbr. Åb. br. om stadfæstelse på en anordning om udskænkning af vin ved brylluper i København. 373

1631 2. febr. Frdg. om adelens begravelser og brylluper. 384

Kongen, hans rettigheder og pligter som sådan; kongehuset.

1625 9. maj. Instr. for prins Kristian V. at rette sig efter med regeringens førelse under kongens fraværelse 655

1626 20. oktbr. Instr. for prins Kristian V. om regeringens førelse under kongens fraværelse 199

» 1. novbr. Frdg. om regeringens førelse under kongens fraværelse 200

1627 13. oktbr. Mis. om bön af prædikestolen for fru Kirstine og de kongelige börn 224

1631 4. oktbr. Mis. om klokkeringning i anledning af dronning Sofies død 408

Købstæderne, se videre **Handel; Markeder; Søfartsforhold; Told og akcise.**

1622 15. mars. Privileg. for Kristianstad 2

» 8. april. Mis. om erlæggelse af afgift til vedligeholdelse af Helsingørs havn 4

» 18. april. Mis. om samme afgift 5

» 5. maj. Privileg. for Kristianopel 8

» 26. avg. Frdg. om friheder, undte og givne dem, som bosætte sig i købstæderne, så og udenlandske folk, som ville begive sig hid ind i riget 23

» 2. decbr. Frdg. om, at alle, som have fast ejendom i Assens, skulle deltage i udredelse af byens skat og anden besværing 42

1623 6. apr. Frdg. om fordeling af kongens og byens tynge og anden udgift i Helsingør 56

Nr.

1623 18. novbr. Frdg. om forpligtelse til deltagelse i borgerlig tynge for dem, som stå i kongelig tjæneste. 96
» 19. novbr. Frdg. om liggere og kræmmere, som ikke ere borgere og indvånere, samt om bissekræmmere 98
1624 25. febr. Åb. br. om indrettelse af et bryggerlav i Landskrone 108
1627 7. maj. Mis. om stadfæstelse på den anordnede afgift til Århus bys bolværkers reparation 215
» 22. decbr. Åb. br. om, at enhver, som har ejendom i Skelskør, skal skatte og skylde af sådan ejendom sammen med byens borgere 243
1628 9. jan. Åb. br. om, at kongens af fjenderne fordrevne undersåtter må drive handel i alle købstæder i Danmark og Norge og være fri for borgerlig og kongelig tynge 248
1629 13. mars. Mis. om, at kun de bønder, som tage borgerskab i købstæderne, drive næring og holde dug og disk der, må unddrage sig udskrivningen. 304
1631 9. apr. Mis. om Varberg garnisons ret til at bruge borgerlig næring i byen og pligt til at bære byens tynge 390
» 21. juni. Åb. br. om købstadprivilegier for Mariager. 394
» 26. juni. Åb. br. om, at Mariager undtagen i høhøsten må forskånes for hovning ligesom andre købstæder 397
1632 10. jan. Mis. om handelen mellem borgerne i Stege og bønderne på Møn 415
» 23. juni. Åb. br. om afgift til vedligeholdelse af skibsbro og bolværk ved Ålborg 429
1633 20. juli. Åb. br. om erlæggelse af havnepenge i Helsingør 462
» 1. decbr. Åb. br. om, at borgerskabet i Mariager skal hjælpe med ved kornhøsten til Mariager kloster. 469
1634 22. jan. Åb. br. om stadfæstelse på området for Middelfart bys købstadret 473
» 6. septbr. Åb. br. om, at der i Næstved må oppebæres en afgift til derfor at holde sejladsindløbet ved magt 496

Nr.

1634 24. septbr. Åb. br. om, at borgerne i Roskilde må udskibe korn fra kongens bro ved Sundby... 497
1635 27. mars. Åb. br. om stadfæstelse på forskellige ældre privilegier for Vejle by ..... 511—14
» 28. mars. Åb. br. om afgift af heste og fæ, som føres over Kolding bro, til vedligeholdelse af den, skibsbroen og posthuset 515
» 28. mars. Åb. br. om, at borgerne i Kolding må fiske i Kolding fjord 516
» 31. mars. Åb. br. om, at Ribe borgere må handle i alle købstæder i Jylland 517
» 29. apr. Åb. br. om stadfæstelse på en ordning om vagtholdet blandt borgerskabet i Odense 522
» 29. apr. Åb. br. om, at Odense by må sælge nogle af sine jorder for at få midler til at oprette sin vandledning 523
» 7. novbr. Mis. om, at byfogden i København kun må levere vogne efter kongens eget pas..... 546
» 5. decbr. Åb. br. om bropenge til skibsbroens vedligeholdelse for Kærteminde 551
1636 12. maj. Åb. br. om kontribution til betaling af Malmø bys gæld 562
» 28. oktbr. Åb. br. om afgift til vedligeholdelse af sejlindløbet til Næstved..... 576
1638 27. april. Frdg. om privilegier for dem, som ville nedsætte sig ved Sorø 620
» 1. oktbr. Mis. om, at der i København skal erlægges skat og bys tynge af de lærdes ejendomme, som disse ikke bebo i egen person 642

Landboforhold, se videre **Adelen**; **Militære forhold**; **Møller**; **Skovvæsen**; **Tiendevæsen**; **Veje og broer**.

1622 24. apr. Åb. br. om ophævelse af forbud mod at indføre kornleer, høleer og segl 6
» 2. maj. Åb. mand. om, hvorledes bønderne på Hven skulle forholde sig mod deres forordnede øvrighed. 7
» 4. juli. Mis. om, at landfogden på Sejrø skal oppebære bøndernes landgilde på øen 16
» 26. avg. Frdg. om stodheste 26

Nr.

1623 12. apr. Mis. om straf for de bønder på Københavns læn, som ikke efterkomme forordningen om at sætte pile, humle og andre træer 58
» 1. septbr. Mis. om, at bønderne i Sælland ikke må få træ af kronens skove til deres gærder, men skulle omlukke deres jorder med sten eller jord . 84
» 18. septbr. Åb. br. om forbud mod at tage bønder, som indfinde sig til torvedagen i Vordingborg, til vognægter 89
» 27. novbr. Åb. br. om de vilkår, på hvilke bønderne i København, Kronborg og Fredriksborg læn kunne overtage deres gårde i arvefæste 650
1624 20. apr. Åb. br. om afløsning af hoveriet, som de danske bønder på Amager hidtil have gjort .. 117
» 21. april. Mis. til en del lænsmænd om, hvorledes der skal forholdes med ægt og arbejde af kronens bønder 118
» 3. avg. Mis. til nogle adelsmænd om som kommissærer sammen med vedkommende lænsmand at revidere bøndernes ansættelse til arbejdspenge i stedet for ægt og arbejde 124
1627 12. juli. Åb. br. om stadfæstelse på Fredrik II.s forbud mod, at bønderne i Kær herred opgrave den grönne jord i herredet 219
1628 3. avg. Åb. br. om, at ingen af Bornholms borgere må købe bøndergods 281
1629 8. april. Frdg. om udsæd af hampefrø 314
» 3. novbr. Mis. om straf for de bønder i Vordingborg læn, som ikke ville besörge innebud eller lukke gærder m. m. 337
» 21. decbr. Mis. om tilsyn med, at hör- og hampefrø holdes fal 345
1630 30. decbr. Åb. br. om forbud mod, at der sættes heste og kvæg ind i de lykker og marker på Fredriksborg læn, i hvilke kongens stod findes... 378
1633 19. juli. Frdg. om Gulland § 1: om bøndernes restancer; § 3: om bøndernes talgafgift 461
1634 8. mars. Åb. br. om, at Nyborg borgerskab kun må hugge i byens skove efter udvisning 476

Nr.

1634 4. novbr. Åb. br. om forebyggelse af sandflugt i Lavholms læn 498
1635 [4.] maj. Mis. om, at bønderne på Københavns læn skulle give penge for arbejde 530
» 30. oktbr. Åb. br. om, at kronens bønder i Landskrone læn skulle rette sig efter de om skovenes benyttelse og om vedagen trufne bestemmelser 543
1637 21. decbr. Mis. om forbud mod indførsel af fæ fra de steder, hvor kvægsygen har hjemme..... 610
1638 9. febr. Mis. til lænsmændene på Vordingborg og om forholdsregler mod kvægsygen 612
» 19. febr. Åb. br. om forholdsregler i anledning af fæsygen i Holsten..... 614

Lavene, se **Håndværkere.**

Lejermål, se **Forbrydelser og straffe A.**

Lænsmændene.

1623 29. mars. Åb. br. om, at undersåtterne på Gulland skulle give lænsmændene deres klager til kende og lade ham påtegne deres supplikationer, inden de sendes til kancelliet 53
1628 2. septbr. Mis. om afgift af læn i Danmark og Norge til de fra Jylland fordrevne rigsråder 283
» 18. septbr. Frdg. om restancer hos lænsmænd og toldere 293
1635 23. jan. Frdg. om kronens indkomster, afgifter og regnskaber 504
1636 23. maj. Frdg. om, at supplikatser kunne leveres lænsmændene til erklæring, inden de tilstilles kongen 567
» 10. decbr. Mis. om fribefordring for lænsmændenes skrivere, som fremføre sit regnskab med penge .. 582
1638 1. oktbr. Mis. om, at lænsmændene på de kongelige slotte skulle betjæne sig af deres eget inventarium 643

Løsagtighed, se **Forbrydelser og straffe A; Familjeforhold.**

Løsgængeri, se **Fattige, løsgængere og tatere.**

Manddrab, se **Forbrydelser og straffe A.**

Nr.

Markeder, se videre **Handel**.

1622 19. maj. Frdg. om afskaffelse af markeder på Gulland 9
» 15. oktbr. Frdg. om, at markeder ikke må holdes på helligdage 32
1623 3. jan. Åb. br. om, at intet marked må holdes i Kristianstad, men at markeder skulle holdes i landsbyen Væ 44
» 28. juni. Åb. br. om, at Præstø markeder skulle holdes i byen og ikke udenfor den 69
1632 23. juni. Åb. br. om, at Holstebro marked må holdes 3. februar i stedet for ved midfastetid ... 430
» 26. juni. Åb. br. om, at der må holdes to markeder i Korsør 432
1633 20. juli. Åb. br. om, at Næstved marked må flyttes fra Jacobi til Martini dag 463
» 24. novbr. Åb. br. om, at der herefter kun skal holdes to markeder i Kalundborg 467
1634 7. mars. Åb. br. om afholdelse af fæ- og hestemarked i Nyborg den 16. oktober 475
» 25. mars. Åb. br. om, at der herefter skal holdes to markeder om året i Randers 478
1635 2. mars. Åb. br. om, at markedet, som holdes på heden ved Hobro, må flyttes til byen 507
» 23. oktbr. Åb. br. om, at der årlig må holdes to markeder i Randers 541
1636 19. febr. Åb. br. om markeder i Viborg..... 557
1637 25. maj. Åb. br. om omlægning af markeder i Lavholm. 597
1638 9. septbr. Åb. br. om omlægning af markedet i Nykøbing p. S. 630

Militære forhold, se videre **Udskrivningsvæsenet og forpligtelsen til at göre krigstjæneste og arbejde for hæren og flåden.**

1623 4. septbr. Frdg. om, at kongens skibsofficerer i mandskabets nærværelse skulle afholde sig fra kritik over kost og arbejde ombord 86
» 26. oktbr. Mis. om, at der skal holdes god vagt ved grænserne 95

Nr.

1624 11. mars. Instr. for skriveren over den store smedje på Bremerholm 113
» 17. mars. Mis. om, at bådsfolkene i Helsingør ikke må føre soldater uden pas over Sundet 114
» 2. april. Mis. om arrest på skuder og færger i visse læns havne til overførsel af ryttere og fodfolk. 115
» 4. avg. Åb. br. om indrettelse af et defensionsværk 126
» 25. avg. Instr. for en opsynsmand på orlogsskibet »de tre kroner« 129
1625 1. april. Frdg. om rostjænesten 152
» 18. april. Instr. for proviantskriveren på Bremerholm 153
» 29. april. Instr. for skipperne i kongens tjæneste. 155
» 8. maj. Holm- og arsenalartikler 159
» 8. maj. Skibsartikler 160
» 10. maj. Krigsartikler 161
» 30. maj. Åb. br. om bestalling for en undervrager, måler og tolder på Bremerholm, proviant- og töjhuset 162
» 17. decbr. Instr. for Antoni Flores og hans soldaters forhold under indkvarteringen i Andvorskov læn 170
1626 23. febr. Mis. om takst for udspisningen på Bremerholm ..... 173 jfr. 204
» 27. apr. Mis. om det samme 185
1627 4. juni. Instr. for proviantskriveren på Bremerholm. 216
» oktbr. Frdg. om, at skibshøvedsmændene på flåden, inden de gå i vinterleje, skulle angive på Holmen, hvad udrustning skibene behøve 223
» 20. oktbr. Mis. om, at ingen må købe noget af rytterne eller soldaterne, som ikke tilhører disse selv. 226
» 24. oktbr. Åb. br. om ret for alle og enhver til at udruste skibe, som kunne drive kaperi på kronens strömme mod dem, som ville göre fjenden tilførsel 227
» 26. oktbr. Åb. br. om, at alle må værge sig som de bedst kunne mod overgreb af de soldater og ryttere, som ligge i vinterkvarter på Fyn 228

Nr.

1627 28. oktbr. Åb. br. til almuen på Samsø om foranstaltninger til afværgelse af fjendtlige angreb på øen og løfte om privilegier, når krigen er til ende. 229
» 29. oktbr. Mis. om, at der hver torsdag skal holdes krigsret i Odense 230
» 8. novbr. Ordinans om hoffanens underholdning. 233
» 29. decbr. Åb. br. om straf for bønderne i Andvorskov læn, som ikke udgive det til hoffanens underholdning foreskrevne..... 244
» 30. decbr. Ord. for rytteriets og fodfolkets underholdning i Sælland 245
» 30. decbr. Ord. og takst for bøndernes kontribution til rytternes og soldaternes underhold .. 246
1628 22. febr. Mis. om anordning af allarmpladser .. 262
» 21. juni. Instr. for Niels Krag, der som generalkrigszalkommissarius skal oppebære den ny told og akcise. 279
» 19. septbr. Frdg. om forbud mod udførsel af salpeter og krudt 294
» 20. septbr. Frdg. om rostjænesten 295
» 16. novbr. Takst, hvorefter officererne skulle modtage deres betaling 297
1629 31. maj. Åb. br. om den sluttede fred og om, at ingen må forulæmpe de kejserlige tropper under deres afmarch 316
1630 31. jan. Instr. for skriveren på Bremerholm 349
» 14. febr. Mis. til sællandske lænsmænd om at sörge for, at de udskrevne soldaters bøsser ophænges på slottene eller andet sted, når de ikke bruges.... 352
» 22. decbr. Instr. for skriveren på Bremerholm .. 376
» » » Instr. for tømmerskriveren på Bremerholm 377
» 30. decbr. Mis. om, at bøndernes bøsser i Sælland og på Møn skulle hænges i kirkerne 379
1632 19. decbr. Instr. for skriveren over den store smedje på Bremerholm..... 446
1634 25. jan. Instr. for skriveren over den store smedje på Bremerholm 474
1635 31. mars. Frdg. om tingdage m. m. § 5: om umyndiges rostjæneste..... 518

Nr.

1636 18. febr. Privil. for de danske monterede købmandsskibe 556

Mål og vægt.

1624 9. febr. Instr. for en vejer, vrager og måler for provianthuset, tøjhuset og Bremerholm 106
1633 1. decbr. Åb. br. om stadfæstelse på en anordning om kalkmålen for Mariager læn 471

Møller.

1629 10. decbr. Åb. br. om vilkårene, på hvilke kongens møller skulle gives i fæste 344

Møntvæsen.

1622 16. avg. Frdg. om forskellige mønters værdi ... 20
» 15. oktbr. Frdg. om fremmede fire-, to- og énskillingsstykker 33
» 24. oktbr. Frdg. om fremmede daleres værdi... 36
1624 14. febr. Møntordning for mønten i København. 107
1625 22. jan. Frdg. om nedsættelse i værdi af syv- og halvfjærde-skillinger så og om fremmede efterslagne mønters indførelse i riget 138
» 24. apr. Mis. om, at der skal erlægges 4 rdlr. for hver rosenobel ved tolden i Helsingør 154
» 4. maj. Frdg. om mønten 158
1629 8. apr. Frdg. om, at ingen må bruge anden mønt end den, som kan udgives i skat 312
» 10. oktbr. Frdg. om møntvæsenets bedre indretning 331
1630 21. jan. Møntordning for mønten i København . 347
1635 27. avg. Åb. br. om udmøntning af ungarske dukater 538

Næringsforholdene, se **Handel**; **Håndværkere**; **Købstæderne.**

Pant og skøde.

1622 26. avg. Frdg. om, at skøder, gave- og pantebreve, som udgives til adelen, skulle læses til landsting 27
1623 1. juli. Frdg. om gældssager § 9: om pant 73
» 11. juli. Frdg. om rostjæneste § 3: handel om

Nr.

adelsgods skal anmældes for ritmestrene til efterretning for overførelse af rostjænestepligten 78
1632 23. apr. Frdg. om underpant i fast ejendom ... 425

Politi og god orden, se videre Fattige, løsgængere og tatere; Husdyr; Klædedragt og luksus; Rejsende og fremmede; Sundhedsvæsen.

1622 10. juni. Åb. br. til bønderne i Varberg læn om forbud mod, at de holde møder til drøftelse af deres klagemål 14
» 10. septbr. Mis. til borgemestre og råd i København om at sörge for, at hver grundejer forbedrer gaden ud for sin grund, og at lade arbejdet udføre på de forsömmeliges bekostning 30
1623 20. juni. Mis. til lænsmænd ved grænsen om, at svenske undersåtter må komme ind i riget, da der ingen sygdom skal være i Sverige 67
» 24. novbr. Mis. om, at slæder på Sælland skulle göres ligeså vide mellem slædetræerne som foreskrevet er om vogne 100
1625 3. maj. Mis. om gadernes renholdelse i København 157
1627 24. novbr. Åb. br. om, at alle skulle forholde sig tilbörligen mod de fra Jylland og fyrstendömmerne af fjenderne fordrevne 235
1628 2. septbr. Frdg. om orden på bededage § 2: al kroen og tappen skal være forbudt på bededage. 284
1629 31. maj. Åb. br. til undersåtterne om freden mellem kongen og kejseren og om ikke at forulæmpe de kejserlige tropper under afmarchen 316
1630 14. febr. Åb. br. om, at bønderne i Københavns læn ikke må have bøsser i deres huse 351
» 7. decbr. Mis. om, at alle slæder skulle göres 2 sællandske alne mellem mederne 375
1631 24. febr. Frdg. om tyvenögler og hovednögler.. 387
» 4. oktbr. Åb. br. om forbud mod i et årstid i anledning af dronning Sofies død at bruge musik ved fester 410
1632 13. febr. Mis. om, at vogne mellem fjælenes under-

Nr.

kant og slæderne mellem mederne må göres 7 kvarter brede 420

1632 29. juli. Åb. br. om, at adelens lig må henstå tre uger over jorden 437

1634 24. decbr. Mis. om overholdelse af forordningen om brede vogne 503

1635 9. febr. Mis. om overholdelse af påbudet om 7 kvarters vidde for vogne og slæder 505

» 30. avg. Åb. br. om forbud mod at hindre det islandske kompagnis tjænere, som have opsyn med kompagniets skibe om vinteren 539

Præster, se **Kirkelige forhold m. m.**

Rejsende og fremmede.

1623 24. novbr. Mis. om, at ingen fra Sverige på grund af den der grasserende sygdom må komme i land i Helsingør 101

» 29. juli. Mis. om, at ingen fremmede må have natteleje i Halmstad, Kristianstad eller Kristianopel, uden de give rigtig besked om sig 651

» 20. oktbr. Mis. om, at der skal holdes bog over passer, som udstedes på fri befordring, og at byfogden og vognmændenes oldermand i København skulle holde bog og kontrarulle herover 198

» 12. juli. Åb. br. til borgemester og råd i Helsingør om tilsyn med fremmede 218

» 24. novbr. Åb. br. om, at alle skulle forholde sig tilbörligen mod de fra Jylland og fyrstendömmerne af fjenderne fordrevne landsmænd 235

1628 10. jan. Mis. om tilsyn med de fremmede, som komme til Helsingør 250

» 22. febr. Mis. om lænsmændenes tilsyn med fremmede og forbud mod, at nogen kommer over færgestederne uden pas 262

» 22. febr. Mis. om tilsyn med ankommende fremmede i købstæderne øst for Middelfarsund 263

» 26. septbr. Mis. om tilsyn i Sælland, Låland, Falster og Fyn med ankommende fremmede 296

Nr.

1629 12. mars. Mis. om, at ingen indtil videre må passere ud af riget uden pas 303
1633 23. oktbr. Åb. br. om, at det til rejser i Brabant er nødvendigt at have pas 464
1635 28. apr. Åb. br. om, at fremmede, som til skibs ankomme for København, skulle gå i land 519
1637 23. febr. Mis. om vognmændene i Slagelse 585

Religionen, se **Kirkelige forhold.**

Rentekammeret jfr. **lænsmændene.**
1625 9. maj. Frdg. om instruks for rentemestrene ... 656

Retten og rettergangsmåden.

A. Retternes og domstolenes organisation, retsbetjæntenes beskikkelse, retsprotokoller, stedet og tiden, hvor og når retten holdes m. m.

1622 4. juli. Frdg. om, at kongens sø- og bådsfolks kvinder for brug af skældsord skulle kunne tiltales for Holmens ret..... 15
» 4. juli. Mis. om, at landfogden på Sejrø skal pådömme sager, som rejses der på landet, og at hans domme kunne indstævnes for lænsmanden på Dragsholm 16
1623 3. jan. Åb. br. om, at Tørning birk skal afskaffes og lægges til Vor herred 45
» jan. Birkeretten §§ 1 og 24: birkefrihed; §§ 2 og 23: værneting; §§ 4—6: birkefoged og birkeskriver; §§ 7—8: sandemænd og oldinger; § 9: varsel; § 10: markeskel; §§ 11—12: indkrævning af gæld; §§ 13—15: arrest og beslag; §§ 16—19: vold og hærværk; §§ 20—22: mundlige fornærmelser; §§ 24—25: om fordelingen af de idömte bøder .. 46
» 29. mars. Åb. br. om, at landsting og herredsting skulle hvile og opstå, medens herredagene vare . 54
» 29. mars. Åb. br. om, at landstinget på Gulland skal holdes hver månedsdag 55
1626 20. apr. Mis. om, at Ovreydre ved Stranden (Hvidovre) skal ligge under Københavns birk, men Ovre

Nr.

ved Dammen (Rødovre) skal lægges under Københavns ladegård 184
1627 29. oktbr. Mis. om, at der hver torsdag skal holdes krigsret i Odense 230
1629 14. mars. Mis. om, at borgemester og råd i Helsingør ikke skulle befatte sig med de soldaters gods, som dø på Kronborg 306
1630 4. mars. Åb. br. om, at der i påkommende tilfælde skal leveres udskrifter af tingbøgerne i Jylland... 354
» 2. avg. Åb. br. om udvidelse af Borreby birks jurisdiktion 363
» 3. avg. Mis. om, at borgerne i Ronneby og Sølvitsborg skulle holde byting som i andre byer 364
1631 septbr. Mis. om flytningen af Viborg landsting til Holstebro på grund af sygdom 407
1632 25. febr. Åb. br. om, at Borrebygård i Skåne må lægges fra Ingelsted herred til Jerrested herred.. 421
1633 21. jan. Åb. br. om, at Herrested birk må kaldes Ravnholt birk 447
1634 4. juli. Instr. for byfogden på Kristianshavn 491
1635 31. mars. Frdg. om tingdage, eder m. m. §§ 1, 4. 518
» 25. apr. Mis. om sammenlægning af Børinge og Lindholms birker 520
» 27. apr. Frdg. om, at der skal holdes offentlig byting i alle købstæder 521
» 28. oktbr. Mis. om, at bytinget i Assens skal holdes tirsdag 542
» 6. novbr. Mis. om, at kongens sager skulle foretages på bytinget i København om onsdagen, og om ordenen på bytinget 544
» 2. decbr. Åb. br. om, at Lunde herreds ting må holdes om fredagen 548
» 5. decbr. Åb. br. om herredstingenes holdelse i Malmøhus læn 549
» 24. decbr. Åb. br. om, at Skovby herreds ting må holdes om løverdagen 554
1636 14. maj. Frdg. om lands-, birke-, rådhus- og byting § 1: landsdommerne skulle rejse eller fælde domme, som indstævnes til stadfæstelse, selv om

Nr.

de ikke påstås underkendte; § 3: om underretsdommere; § 4: om landstingsskrivere; § 5: byfoged og byskriver må ikke være borgemester eller rådmand 563
1637 22. febr. Åb. br. om indrettelse af to tingsteder i Gønge herred 584
» 9. mars. Åb. br. om, at Karup birk skal henlægges under Lysgård herred 588
» 17. maj. Mis. om, at Gullands landsting må holdes i Visby og om gebyr af domme og opsættelser . 590
» 19. maj. Åb. br. om oprettelse af Gessing birk. 593
1638 3. oktbr. Åb. br. om oprettelse af Torbenfeld birk. 647

B. Rettergangsmåden.

1622 26. avg. Frdg. om, at lænsmændene skulle eksekvere domme, som lyde på gældsfængsel 28
1629 9. avg. Åb. br. om forfølgning af manddrabssager i Jylland 322
1631 9. juli. Åb. br. om, at borgerne i Helsingør skulle have 14 dages varsel til landstinget 398
» 25. avg. Frdg. om trætter, som forårsages af indfaldet i Jylland, om delsvidner og landstingsstævning af vidner i Jylland 406
» 4. decbr. Åb. br. om, at stævning over landsdommeren på Gulland må udtages hos lænsmanden. 443
1632 4. decbr. Åb. br. om, at stævning over landsdommeren på Bornholm må udtages hos lænsmanden 444
1633 19. juli. Frdg. om forskellige forhold på Gulland § 2: behandling af bøndernes dødsboskifter 461
1634 24. maj. Åb. br. om, at Hvens indbyggere må søge Skånes landsting 484
» 19. juli. Mis. om, at rentemesteren og Niels Trolle skulle påkende de domme, som byfogden på Kristianshavn afsiger 492
» 9. novbr. Frdg. om den orden, i hvilken sagerne skulle foretages ved herredagene 500
1635 31. mars. Frdg. om tingdage m. m. § 1: om tings afholdelse, når tingdagen falder på en helligdag. 518

Nr.

1635 2. decbr. Åb. br. om, at Møns landsdommers domme skulle stævnes ind for kongen og rigens råd 547
1636 18. febr. Åb. br. om kald og varsel til dem, som have sæde i domkapitlet i Viborg 555
» 25. maj. Frdg. om stævninger til herredagene, uendelige domme og supplikatser 567
1637 16. juni. Frdg. om udlæg for gæld m. m. 599
» 26. » Frdg. om adgang for Sorø akademi til at inddrive sine tilgodehavende kost- og undervisningspenge ved maning 600
1638 9. septbr. Frdg. om ærerørige domme, kost og tæring, arrest, prokuratorer, lovfældtes rettergang m. m. 631
» 1. oktbr. Åb. br. om, at landsdommerne på Bornholm ikke må stævnes til herredagen om vinteren. 639

Rigsrådet.

1628 15. maj. Revers om, at forhöjelsen af tolden og akcisen ikke skal vare længere, end til landet får fred 273

Skatter og pålæg.

A. Pengeskatter.

1622 5. juli. Åb. br. om hjælp af bønderne over alt riget 17
» 26. oktbr. Mis. til købstæder i Danmark og Norge om udredelse af en afgift til underhold for en agent i Sverige 37
1623 4. oktbr. Åb. br. om hjælp af bønderne over alt riget 92
1624 8. avg. Åb. br. om hjælp af bønderne over alt riget 127
» 8. avg. Åb. br. til købstæderne i bægge riger om udredelse af en afgift 128
1625 28. febr. Åb. br. om hjælp af bønderne over alt Danmark 144
» 28. febr. Åb. br. til købstæderne i bægge rigerne om udredelse af en hjælp 145

Nr.

1625 28. febr. Åb. br. til kapitlerne over bægge rigerne om at udrede en afgift 146
» 28. febr. Åb. br. til provster og præster over bægge rigerne om udredelsen af en afgift 147
» 3. mars. Mis. om en kontribution til soldaternes underholdning, indtil toldens forhöjelse kan indkomme 149
1625 30. juli. Mis. om, at almuen endnu i to fjærdingår skal kontribuere til garnisonernes underhold i grænsefæstningerne 165
1626 14. mars. Åb. br. om hjælp af bønderne over alt Danmark 179
» 14. mars. Åb. br. om skat af købstæderne i bægge rigerne 180
» 14. mars. Åb. br. om skat af præsterne i bægge rigerne 181
» 14. mars. Åb. br. om skat af kapitlerne i bægge rigerne 182
» 28. septbr. Åb. br. om skat af bønderne over alt Danmark 193
» 28. septbr. Åb. br. om skat af købstæderne i Danmark og Norge 194
» 28. septbr. Åb. br. om skat af præsterne i Danmark og Norge 195
» 28. septbr. Åb. br. om skat af kapitlerne i Danmark og Norge 196
1627 25. mars. Åb. br. om skat af bønderne 209
» » » Mis. om pengehjælp af købstæderne over bægge rigerne 210
» 25. mars. Åb. br. om pengehjælp af præsterne over bægge rigerne 211
» 25. mars. Mis. om pengehjælp af kapitlerne i Danmark og Norge 212
» 25. mars. Åb. br. om hjælp af rektor og professores i universitetet 213
» 29. novbr. Åb. br. om skat af bønderne over alt riget 236
» 29. novbr. Mis. om pengehjælp af købstæderne i landene øst for Bæltet og i Norge 237

		Nr.
1627	30. novbr. Åb. br. om pengehjælp af præsterne s. st.	238
»	30. novbr. Mis. om pengehjælp af kapitlerne s. st.	239
»	3. decbr. Åb. br. om en kontribution til de fra Holsten og Jylland fordrevne af alle præster og købstæder i de lande, som ere fri for fjenden ..	240
1628	13. jan. Åb. br. om tillægskontribution af præsterne i stifterne øst for Middelfartsund og på Gulland .	252
»	18. febr. Åb. br. om landskat af bønderne i landene øst for Bæltet	260
»	18. febr. Åb. br. om en almindelig skat af købstæderne s. std.	261
»	8. septbr. Åb. br. om almindelig landskat af bønderne s. std.	286
»	8. septbr. Åb. br. om en almindelig skat af købstæderne s. std. og i Norge	288
»	8. septbr. Åb. br. om landehjælp og madskat af præsterne i landene øst for Middelfartsund.....	289
»	8. septbr. Åb. br. om landehjælp af præsterne på Gulland.....	290
»	8. septbr. Åb. br. om en hjælp af kapitlerne i Danmark og Norge	291
1629	1. oktbr. Åb. br. om landskat af bønderne over alt Danmark.....	325
»	1. oktbr. Åb. br. om hjælp af købstæderne i Danmark og Norge.....	326
»	1. oktbr. Åb. br. om en hjælp af præsterne i Danmark og Norge.....	327
»	1. oktbr. Åb. br. om hjælp af kapitlerne i Lund, Roskilde og Norge	328
1630	10. septbr. Åb. br. om landskat af bønderne over alt Danmark undtagen Jylland.....	365
»	10. septbr. Åb. br. om landskat af bønderne i Jylland	366
»	10. septbr. Åb. br. om hjælp af købstæderne over bægge riger	367
»	10. septbr. Åb. br. om hjælp af præsterne i Danmark og Norge undtagen Jylland.....	368
»	10. septbr. Åb. br. om hjælp af kapitlerne i Danmark og Norge	369

Nr.

1631 22. juli. Åb. br. om landskat af bønderne i Danmark 399
» 22. juli. Åb. br. om hjælp af købstæderne over bægge riger 400
» 22. juli. Åb. br. om hjælp af præsterne i Danmark og Norge 401
» 22. juli. Åb. br. om hjælp af kapitlerne i Danmark og Norge 402
» 28. oktbr. Mis. om indbetalingen af den af adelen og købstæderne bevilgede kontribution 411
» 28. oktbr. Mis. om indbetalingen af den af præsterne bevilgede kontribution 412
1632 27. juni. Åb. br. om landskat af bønderne i Danmark 433
» 27. juni. Åb. br. om hjælp af købstæderne i bægge rigerne 434
» 27. juni. Åb. br. om hjælp af præsterne i Danmark og Norge 435
» 27. juni. Åb. br. om hjælp af kapitlerne i Danmark og Norge 436
1633 22. juni. Åb. br. om landskat af bønderne i Danmark 454
» 22. juni. Åb. br. om hjælp af købstæderne i Danmark 455
» 22. juni. Åb. br. om hjælp af kapitlerne i Danmark 456
» 22. juni. Åb. br. om hjælp af præsterne i Danmark 457
1634 3. juni. Åb. br. om landskat af bønderne i Danmark 485
» 3. juni. Åb. br. om hjælp af købstæderne i Danmark og Norge 486
» 3. juni. Åb. br. om hjælp af præsterne i Danmark og Norge 487
» 3. juni. Åb. br. om hjælp af kapitlerne i Danmark og Norge 488
1635 23. mars. Åb. br. til bønderne i Danmark om erlæggelse af en bådsmandsskat i stedet for udskrivning af bådsmænd 508

Nr.

1635 23. mars. Åb. br. til købstæderne s. st. om det samme 509
» 29. apr. Åb. br. om landskat af bønderne i Danmark 525
» 29. apr. Åb. br. om hjælp af købstæderne i Danmark og Norge 526
» 29. apr. Åb. br. om landskat af præsterne i Danmark og Norge 527
» 29. apr. Åb. br. om hjælp af kapitlerne i Danmark og Norge 528
» 5. maj. Mis. om forståelse af åb. br. 23. mars (no. 508) ..... (s. 838), 660
» 19. decbr. Åb. br. om kornskat, eventuelt pengeskat af bønderne i Danmark 535
1636 9. juni. Åb. br. om landskat af bønderne i Danmark 568
» 9. juni. Åb. br. om hjælp af købstæderne i Danmark og Norge 569
» 9. juni. Åb. br. om hjælp af præsterne i Danmark og Norge 570
» 9. juni. Åb. br. om hjælp af kapitlerne i Danmark og Norge 571
1637 26. juni. Åb. br. om landskat af bønderne i Danmark 601
» 26. juni. Åb. br. om hjælp af købstæderne i Danmark og Norge 602
» 26. juni. Åb. br. om hjælp af præster i Danmark og Norge 603
» 26. juni. Åb. br. om hjælp af kapitlerne i Danmark og Norge 604
» 5. novbr. Åb. br. om landskat af bønderne i Danmark 606
» 5. novbr. Åb. br. om hjælp af købstæderne i Danmark og Norge 607
» 5. novbr. Åb. br. om hjælp af præsterne i Danmark og Norge 608
» 5. novbr. Åb. br. om hjælp af kapitlerne i Danmark og Norge 609
1638 24. apr. Åb. br. om landskat af bønderne i Danmark. 616

Nr.

1638 24. apr. Åb. br. om hjælp af købstæderne i Danmark og Norge 617
» 24. apr. Åb. br. om hjælp af præsterne i Danmark og Norge 618
» 24. apr. Åb. br. om hjælp af kapitlerne i Danmark og Norge 619
» 6. juli. Åb. br. om landskat af bønderne i Danmark 623
» 6. juli. Åb. br. om hjælp af købstæderne i Danmark og Norge 624
» 6. juli. Åb. br. om hjælp af præsterne i Danmark og Norge 625
» 6. juli. Åb. br. om hjælp af kapitlerne i Danmark og Norge 626
» 9. septbr. Åb. br. om en 2 p. cts. formueskat.. 634
» » » Åb. br. til adelen over alt Danmark om indbetaling af den af dem udlovede kontribution 635
» 9. septbr. Åb. br. til kapitlerne i Danmark om udredelse af den af deres fuldmægtige ved stændermødet i Odense bevilgede hjælp 636
» 9. septbr. Åb. br. til præsterne i Danmark om udredelse af den af deres fuldmægtige ved stændermødet i Odense bevilgede hjælp 637

B. Madskatter.

1628 13. jan. Åb. br. om madskat af bønderne i landene øst for Storebælt og i Gulland 251
» 13. jan. Åb. br. om madskat af præsterne i stifterne øst for Middelfartsund 252
» 13. jan. Åb. br. om madskat af præsterne på Gulland..... 253
» 18. maj. Åb. br. om en almindelig hjælp af korn af bønderne i landene øst for Middelfartsund ... 275
» 8. septbr. Åb. br. om madskat af bønderne s. st. 287
» » » Åb. br. om landehjælp og madskat af præsterne s. st. 289
» 21. novbr. Mis. om madskat af landene øst for Middelfartsund 298

Nr.

1629 28. mars. Åb. br. om madskat af bønderne i landene øst for Middelfartsund 658
1630 10. mars. Åb. br. om hjælp af kød af bønderne over alt Danmark (?) 355
» 21. novbr. Åb. br. om madskat af bønderne i Danmark. 371
1632 13. jan. Åb. br. om madskat af bønderne over alt Danmark 418
1633 28. jan. Åb. br. om kornhjælp af bønderne over alt Danmark 448
1635 19. decbr. Åb. br. om kornhjælp, eventuelt pengehjælp af bønderne i Danmark 553
1636 2. oktbr. Åb. br. om kornhjælp, eventuelt pengeskat af bønderne i Danmark 572

C. Forskellige afgifter og ydelser.

1622 14. avg. Mis. om indførsel af brændevinsafgift i købstæderne 19
1623 18. septbr. Åb. br. om forbud mod at tage de bønder, som indfinde sig på torvedagen i Vordingborg, til vognægter 89
» 18. septbr. Mis. om, at der herefter skal betales spindepenge af bønderne mod, at disse fritages for at spinde 90
1627 1. febr. Åb. br. om bøndernes ægtkørsel 202
» 11. avg. Åb. br. til bønderne i Skåne, Halland og Bleking om at göre arbejde på grænsefæstningerne, når de derom tilsiges 221
» 3. decbr. Åb. br. til alle præster og købstæder om en kontribution til de fra Holsten og Jylland af fjenderne fordrevne 240
» 29. decbr. Åb. br. til bønderne i Andvorskov læn om, at de skulle underholde hoffanen 244
1628 2. septbr. Mis. om en afgift af lænsmændene i Danmark og Norge til understøttelse for de rigsråder, som ere fordrevne fra deres læn i Jylland. 283
1635 20. avg. Mis. om, at der ikke må kræves skriverskæppe i Varberg læn 535
» 7. novbr. Mis. om erlæggelse af spindepenge af kronens bønder i 1635 545

Nr.

1636 12. maj. Åb. br. om kontribution til betaling af Malmø bys gæld 562
» 2. novbr. Åb. br. om kontribution af de fynske kirker til gymnasiets opbyggelse i Odense 577
» 10. decbr. Mis. om fri befordring til skriverne . 582

D. Skatternes opkrævning.

1627 22. decbr. Åb. br. om, at enhver, som har ejendom i Skelskør, skal skatte og skylde af sådan ejendom sammen med byens borgere 243
1628 18. septbr. Frdg. om restancer hos lænsmænd og toldere 293
1633 12. juli. Mis. om, at borgerskabet i Odense skal angive sin formue til skatteansættelse 459
» 19. juli. Frdg. om forskellige forhold på Gulland § 3: om talgleverancer 461
1638 4. juli. Mis. om drengeskattens opkrævning i København 622

Skolevæsenet.

1623 17. febr. Mis. om, at ingen må få skolemesters kald, som ikke har bevis for, at han kan undervise efter mag. Jens Dinesens grammatik 48
» 28. juni. Mis. til skoleforstanderen i Sorø om uden videre anordning at indtage adelens börn i skolen 70
» 28. juni. Mis. til ritmestrene om at meddele dem af adelen, som gör rostjæneste under deres faner, at kongen gerne ser, at de sende deres börn til skolen i Sorø 72
» 30. novbr. Fundats for Sorø akademi 103
1625 31. mars. Mis. om bøger, som herefter skulle læses i skolerne 151
» 16. decbr. Åb. br. om privilegier for professorerne ved akademiet i Sorø 168
1628 17. septbr. Frdg. om oprettelse af en skole ved Bremerholms kirke i København 292
1630 31. mars. Fund. på skolen i Hillerød 357
1636 18. oktbr. Mis. om, at magistre i filosofi lige så

Nr.

vel som andre skulle tage attestats, hvis de ville betjæne skole- eller kirketjæneste 573
1636 25. oktbr. Åb. br. om oprettelse af katedralkollegier i Viborg, Års og Ribe 574
» 2. novbr. Åb. br. om kontribution af kirkerne i Fyns stift til Odense gymnasii opbyggelse..... 577
1637 26. juni. Frdg. om adgang for Sorø akademi til at inddrive sine tilgodehavende kost- og undervisningspenge ved maning 600
1638 10. febr. Frdg. om Sorø akademi 613
» 1. oktbr. Mis. om religionsundervisningen i skolerne. 641

Skovvæsen, se videre **Jagt.**
1634 8. mars. Åb. br. om, at borgerskabet i Nyborg ikke må hugge i byens skove uden udvisning ... 476

Sundhedsvæsen, se videre **Politi og god orden.**
1624 8. decbr. Mis. om forholdsregler mod pestilensen i København, Helsingør og Helsingborg 133
1625 15. jan. Frdg. om, hvorledes der skal forholdes under pest, blodsot og sådanne smitsomme sygers tid 137
» 20. juli. Mis. om forbud mod, at borgerne i København, da sygdommen der i byen tager overhånd, drager til markeder 163
» 29. juli. Mis. om forbud mod, at borgerne i København drage til marked i Varberg 164
» 16. decbr. Mis. om, at medicus i Odense skal have tilsyn med apotekerne der 167
1626 4. mars. Mis. om lænsmandens tilsyn med apoteket i Viborg 176
» 4. mars. Mis. om, at medici i Viborg skulle visitere det derværende apotek 177
» 18. oktbr. Mis. om forholdsregler overfor pesten. 197
1629 1. novbr. Åb. br. om tilsyn med de københavnske apotekeres forsyning og handel og med bartskærerne, at de ikke give sig af med at indgive medicin. 335
» 10. decbr. Åb. br. om, at den, som udnævnes til apoteker i København, skal afkøbe sin forgængers arvinger restbeholdningen af brugbare varer 342

Nr.

1632 8. apr. Åb. br. om, at ingen i Ålborg må holde de varer fal, som alene tilhøre apoteket 422
1633 20. apr. Åb. br. om, at der må være fem badskærere i Malmø 453
1635 11. septbr. Mis. om, at apotekerne i København skulle visiteres to gange om året. 540
1637 24. maj. Åb. br. om badskærere og kopsættere i Køge 595

Søfartsforhold, se videre **Købstæderne.**

1622 26. avg. Frdg. om konvoj på Hispanien 22
» 25. septbr. Mis. om, at købstæderne en tid skulle afholde sig fra sejlads på Frankrig på grund af en med dette rige påkommet uenighed..... 31
1623 21. mars. Åb. br. om, at det gullandske kompagnis skibe have fortrinsret til fragter fra Gulland. 52
» 16. apr. Frdg. om udskibning af staldøksen ... 60
» 11. juli. Åb. br. om konvojpenge af skibe, som ville sejle på Spanien 77
» 2. septbr. Åb. br. om, at skibe, som i sildefisketiden fare gennem Sundet, om natten skulle ligge for anker 85
1624 4. mars. Åb. br. om, at kongens undersåtter, som gennem Øresund sejle på byer ved Østersøen, skulle stanse for Kronborg 111
1626 11. mars. Mis. om, at de, som bruge handel med sejlads, skulle have søbreve på de vare, som de ville udføre 178
» 28. maj. Åb. br. om forbud mod sejlads på Frankrige 187
1627 4. febr. Åb. br. om afgift af skibe m. m., som lægge til på reden udenfor Malmø, til skibsbroens vedligeholdelse..... 203
» 19. mars. Åb. br. om afgift af skibene, som sejle gennem Øresund, til opførelse af et kastel ved st. Anne bro for Københavh..... 205
» 19. mars. Mis. om afgift af udenlandske skibe, som sejle gennem Øresund, til opførelse af en bygning for st. Anne bro ved København 206

Nr.

1627 28. juni. Åb. br. om forbud mod at sejle til Stettin 217
» 28. juli. Åb. br. om det samme 220
» 2. septbr. Åb. br. om ophævelse af forbudet mod at sejle på Lybæk, Rostok og den pommerske kyst. 222
» 24. oktbr. Åb. br. om ret for alle og enhver til at udruste skibe, som kunne drive kaperi på kronens strömme mod dem, som ville göre fjenden tilførsel 227
1628 1. jan. Mis. om, at ingen må uddrage til fremmede skibe i Øresund for at købe noget af dem, för skibene have angivet sig hos tolderne 247
» 25. febr. Mis. om arrest på alle inden- og udenlandske skibe, skuder og både 265
» 16. mars. Mis. om arrest på alle Rostokker skuder. 267
» 26. april. Mis. om de vilkår, hvorunder svenske skibe må passere, og om Lybækernes kommercier. 269
» 28. april. Mis. om det samme 270
1629 16. mars. Åb. br. om, at alle indtil videre skulle entholde sig fra sejlads på Dantzig 307
» 2. maj. Åb. br. om, at bønderne i Åryd i Bleking må bruge Gulvigs havn til ind- og udførsel 315
» 22. juni. Åb. br. om, at borgerne i Ekernførde må sejle i Østersøen 319
1631 1. maj. Mis. om, at alle Hamborger skibe skulle konfiskeres 358
1632 12. jan. Åb. br. om de mål, hvorefter tolderne skulle beregne skibenes drægtighed 417
» 29. juli. Frdg. om, at kongens indfødte søfolk, som opholde sig i fremmede lande, skulle pardonneres for mulige ærlige forseelser, når de atter ville nedsætte sig her i riget 439
1633 14. apr. Åb. br. om afgift af skibe, som besøge havnen ved København 452
1634 21. mars. Åb. br. om forbud mod udskibning og landing på ulovlige steder på Fyn 477
» 11. maj. Åb. br. om, at ingen skibe må sælges til udlændinge, för de have været brugte i riget i 10 år 483

Nr.

1635 21. avg. Åb. br. om forholdsregler for behandling af vrag i Skåne 536
» 5. decbr. Åb. br. om forholdsregler for behandling af vrag i Malmøhus læn 550
1636 18. febr. Privileg. for de danske monterede købmandsskibe 556
» 15. novbr. Åb. br. om sejladsen med trælast... 580
1637 26. febr. Åb. br. om fornyelse på 3 år af afgiften af ankommende skibe til havnens vedligeholdelse ved København 586
1638 8. decbr. Åb. br. om, hvorledes der skal forholdes med de varer, som passere Bæltet 648

Tatere, se **Fattige m. m.**

Tiendevæsenet.

1629 1. oktbr. Mis. til landsdommerne i Jylland § 10: tienderestancer fra krigens tid bör ikke nu kunne indkræves 330

Tiggeri, se **Fattige m. m.**

Told og akcise.

1623 14. apr. Mis. om, at der i Øresund skal annammes told af svenske skibe ligesom af fremmede 59
» 16. apr. Frdg. om udskibning af staldøksne § 3. 60
» 17. juni. Mis. om, at de skibe, som tilhøre det engelske kompagni i Elbing, må fortolde varer i Øresund efter certifikatserne og, når de fra England sejle øster på, have kredit på tolden, til de komme tilbage i Sundet 65
» 9. juli. Frdg. om akcise af vin og eddike 75
» » » Frdg. om akcise af øl, eddike, mjød, melske, most og brændevin, som udtappes og sælges her i riget 76
1624 4. avg. Åb. br. om, at den ny told til rigens garnisoner og defension atter skal afskaffes eller forringes, når garnisonerne afskaffes eller forringes.
» 29. avg. Frdg. om visitereren i Øresund 130
1625 3. febr. Frdg. om småtolden i Danmark, Norge og underliggende lande 140

Nr.

1625 3. febr. Toldrulle for Danmark, Norge og underliggende øer 141
» 8. maj. Mis. om forkyndelse af toldrullen på småtolden med pålæg om hemmelig at advare de handlende om, at de selv skulle erlægge den påbudte told 654
» 31. juli. Mis. om, at tolderne fra sidste Philippi Jacobi dag skulle betale småtolden til krigskommissarierne 166
» 16. decbr. Åb. br. om, at professorerne i Sorø akademi må indkøbe deres øl sisefrit 168
1627 2. jan. Mis. til tolderne i Sundet om at lade skibe med munition til kongen af Sverige passere og at tage told af de engelske skibe, som løbe i Østersøen, på hen- og ikke på tilbagerejsen 201
» 25. mars. Mis. om forhöjelse af visse toldsatser til opførelse af en bygning ved st. Anne bro for København 208
» 2. septbr. Åb. br. om afskaffelse af akcisen på dansk øl og malt .....
1628 11. febr. Mis. om, at der i Næstved indtil videre skal erlægges den sædvanlige malt- og øltold ... 254
» 14. febr. Mis. om, at tolderne skulle specificere i toldsedlerne, hvad hver skipper har fortoldet .. 255
» 15. maj. Revers om, at den forhöjede told ikke skal oppebæres længere, end til landet kommer i rolig tilstand 273
» 15. maj. Mandat om forhöjelse af told og akcise så længe krigen varer 274
» 9. juni. Instr. for tolderne og toldskriverne i Helsingør 277
» 21. juni. Instr. for generalzalkommissarius, som skal oppebære den ny skat, told og akcise 279
» 31. avg. Åb. br. om nedsættelse for Bleking af den ved mandat 1628 15. maj påbudte akcise af kvæg 282
1629 20. mars. Frdg. om, hvorledes tolden skal oppebæres i Øresund og i Bæltet..... 657
» 22. mars. Frdg. om midlertidigt toldpålæg 308

		Nr.
1629	25. mars. Åb. br. om forhöjelse af øksentolden.	309
»	8. april. Frdg. om adelens sisedler.....	311
»	9. avg. Mis. om, at Hamborgerne i Helsingør skulle tolde lige med de Lybske	322
»	25. oktbr. Frdg. om småtolden i Danmark, Norge og underliggende lande	333
»	25. oktbr. Toldrulle, hvorefter tolden i Danmark, Norge og underliggende øer skal oppebæres	334
»	10. decbr. Mis. om nedsættelse af tolden i Øresund til tolden efter de gamle toldruller.....	343
1630	19. jan. Mis. om, at gods, som er bestemt til borgerne i Helsingør, må indskibes her, forinden selve skibet er blevet visiteret	346
»	29. mars. Mis. om, at toldforhöjelsen på korn også gælder hvede	356
1631	28. jan. Åb. br. om pålæg af en lastetold i 3 år til opførelse af huse til orlogsskibenes bådsmænd.	382
»	28. jan. Åb. br. til købstæderne i Danmark og Norge om en 3årig kontribution af indført salt og silkevarer til st. Annæ bros opførelse ved København	383
»	19. maj. Åb. br. om forståelsen af det Flensborg givne toldprivilegium	392
1632	12. jan. Ordinans om toldens oppebørsel	416
»	23. apr. Mis. om, at kongens undersåtter må fritages for den sidst påbudte forhöjede Øresundstold	423
»	23. juni. Mis. om afskaffelse af den forhöjede told til Kronborgs opførelse	431
»	29. juli. Frdg. om forhöjelse af en del told og akcise	438
»	22. novbr. Frdg. om øksentoldens forhöjelse ...	441
1633	4. febr. Åb. br. om malt- og ølakcisen i København	449
1634	17. apr. Åb. br. om forlængelse på 6 år af forhöjelsen af tolden på nogle varer i anledning af en ny bygnings opførelse ved st. Annæ bro.....	480
»	17. apr. Åb. br. om lastetold i 6 år af bægge rigerne til indrettelse af bådsmænds frivåninger..	481

Nr.

1634 9. maj. Inst. for en vejer, vrager, tolder og måler på Bremerholm 482
1635 5. maj. Åb. br. om, at visitererne i Øresund må omgås de i Øresund ankommende skippere til mådelighed 531
» 21. avg. Åb. br. om, at de toldsedler, som afleveres på toldboden i Helsingør, skulle være affattede på dansk 537
1636 26. febr. Åb. br. om, at heste, som købes i Kolding til udførsel sydpå, skulle fortoldes der i byen. 558
1637 29. jan. Åb. br. om, at borgerskabet i Ronneby må forskånes for halv told af udskibede heste og .....? 583
1638 27. mars. Mis. om, at tolden i Sundet skal oppebæres ligesom i 1629 .....
» 1. oktbr. Mis. om, at der i Øresund ikke må kræves toldforhöjelse eller rorstold af kongens egne undersåtter 645
» 8. decbr. Åb. br. om, hvorledes der skal forholdes med de varer, der passere Bæltet 638

Udskrivningsvæsenet og forpligtelsen til at göre krigstjæneste og arbejde for flåden og hæren.

1627 11. avg. Åb. br. til bønderne, hvem de end tjæne, i Skåne, Halland og Bleking om at göre arbejde på grænsefæstningerne, når de derom tilsiges 221
» 14. oktbr. Mis. om udskrivning af bådsmænd ... 225
1628 14. febr. Mis. om at udskrive hver femte mand af landfolket i landene øst for Lillebelt 256
» 22. febr. Mis. om, at lænsmændene skulle udskrive andre til erstatning for dem, som udtages af udskuddet. 262
1629 21. febr. Mis. om udskrivning af søfarne bådsfolk fra landene øst for Middelfartsund 302
» 13. mars. Mis. om, at kun de bønder, som tage borgerskab og drive næring i købstæderne, må fritages for udskrivning 304
» 13. mars. Mis. om, at de bønder i Københavns læn, som lade deres gårde forfalde, skulle udskrives til soldater 305

Nr.

1630 [17. febr.]. Åb. br. om udskrivning af bådsmænd fra Danmark 353

1631 10. febr. Mis. om udskrivning af bådsmænd fra Danmark og Norge 386

1635 23. mars. Åb. br. om erlæggelsen af en bådsmandskat i stedet for udskrivning af bådsmænd . 508

1637 17. maj. Mis. om, at kun bønder, som sidde på gårde eller i huse, skulle være fri for udskrivningen. 591

1638 17. juli. Mis. om udskibning fra Jylland af et antal landfolk, som skal lægges i Holsten 627

» 6. septbr. Åb. br. om udskrivning af de soldater, som adelen vil lade holde 629

Veje og broer.

1622 26. avg. Frdg. om broers og alfarvejes vedligeholdelse 29

NAVNEREGISTER.

Afkortninger: borgem. ɔ: borgemester; b. ɔ: birk; DRR ɔ: Danmarks riges råd; dat. ɔ: dateringssted; dr. ɔ: doktor; fiskerl. ɔ: fiskerleje; h. ɔ: herred; kl. ɔ: kloster; købm. ɔ: købmand; l. ɔ: læn; landsd. ɔ: landsdommer; lænsm. ɔ: lænsmand; p. ɔ: på; rådm. ɔ: rådmand; s. ɔ: sogn.

Agershus l., 768; bådsmænd, 771.
Agger, Refs h., bådsmænd, 770.
Al s., Koldinghus l., bådsmænd, 770.
Alsynderup s., Strø h., degnerenten, 515.
Alø i Helgeå, 1.
Amager, 152 f., 586; bådsmænd, 770.
Amsterdam, 522, 594.
Andvorskov, 121.
Andvorskov l., 146, 152, 333, 392, 509; kontribution, 766, 768; kvægsyge, 708; spindepenge, 649.
Anholt, bådsmænd, 770.
Anklam, skibe, 587.
Arenfeldt, Aksel, til Lysholt, rentemester, 67, 747.
Argiere, 656.
Arilslev s., Gønge h., 684.
Arnsborg l., Øsel, 768.
Arridslev s., Villands h., 3 f.
Askø, bådsmænd, 770.
Asmild kl. l., 767.
Asminderød s., Lynge-Kronborg h., degnerenten, 515.
Assens, 43 ff.; byting, 648; skat, 762 f.; bådsmænd, 769.
Assens, Onsild h., 599.
Augsburg, konfession, 122, 133, 148, 333.

Ballum s., Lø h., bådsmænd, 770.
Balsby, Villands h., 4.
Barnevits, Joakim, enkedronning Sofies hofmester i Nykøbing p. Falster, 152.
Bartholin, Kasper, dr., prof. theol. ved Kbhvns. universitet, 212 f.; kommissær, 446, 476.
Bartholomæus Hågensen, proviantskriver på Holmen, 216.
Basse, Peder, til Sørup, lænsm. p. Møn, 152, 766, 768.
Bek, Jakob, til Førslev, lænsm. p. Varberg, 691. — Joakim, til Gladsakse, 585, 704 f.
Beltet, 371, 738 f.; skibsafgift, 362, 364; told, 207, 527, 748—54.
Bergen, 641; skat, 764 f.; told, 199, 201; bådsmænd, 771.
Bergen, kapittel, skat, 210, 339, 352, 368, 387, 427, 486, 520, 547, 577, 609, 640, 672, 703, 707, 714, 719.
Bergen stift, lænsmændene der, 623; skat, 368.

Bergenhus l., 768; bådsmænd, 771.
Bille, Anders, til Rosendal, 760; DRR, 48, 358; kommissær, 96, 170, 211, 373; krigskommissær, 330 f.; lænsm. p. Helsingborg, 32, 75, 107, 766, 768. — Henrik, til Belleskov og Tirsbæk, lænsm. p. Stavanger l., 768. — Markvard, til Hvidkilde, kommissær, 400; lænsm. p. Rugård, 766. — Sten, til Kærsgård, lænsm. p. Rugård, 653.
Bleking, 403 f., 442, 619 f.; bønderne der, 639; fæstningsarbejde 373; handel, 478; indførsel af salt, 343; postbude og brevpenge, 179, 181; skat, 366, 385 f., 396, 403, 414, 424 f., 437, 552, 566, 671, 758; stodheste 29; told, 413, 420; udførsel, 75, 370; udskrivning, 399 f., 441, 510.
Blovstrød s., Lynge-Kronborg h., degnerenten, 515.
Bodels, st., kirke, se Ålborg.
Bogense, skat, 762 f.; bådsmænd, 769.
Boitzenburg, 371.
Bokuld, Bregne h., bådsmænd, 770.
Bordum, Kristen, prof. ved katedralkollegiet i Viborg, 675.
Bornholm, 583; adelen der, 96; bjærgværk, 727; borgerne der, 420, 547; bønderne der, 548; handel, 742; købstæderne der, 78; landsdommer, 732; skat, 486, 520, 552, 584, 761; udførsel, 109 f., 411 f.
Borreby, birketing, 46, 517.
Borrebygård, Jerrested h., 568.
Bosø kl., Jerrested h., 704.
Brabant, 593 f.
Bradsberg l., 768; pest, 352; bådsmænd, 771.
Brahe, Jørgen, til Hvedholm, 486, 520; lænsm. p. Hagenskov, 648, 767. — Otte Pedersen, til Torbenfeld, 738. — Tyge Akselsen, til Mattrup, lænsmand på Skivehus, 767.
Bremen, 97, 408.
Bremerholm, 17, 355, 375 f., 664 f., 748; artikler, 230 ff.; instrukser for embedsmænd der, 140 ff., 151, 216, 217—26, 329, 342, 371, 507, 524, 583, 601, 606; kirke og menighed, 106 f., 573; skole, 427 f.; kirkegård, Holmens sogns nye, 573; udspisning, 335, 340, 356, 362.
Broby hede, Gønge h., tingsted, 684.
Broby s., Gønge h., 684.
Brokman, Jesper, dr., kommissær, 446, 476.
Brok, Esge, til Estrup, DRR, 48, 110; lænsm. p. Dronningborg, 32, 767.
Brunlav l., 768; bådsmænd, 771.
Brunsberg i Pröjsen, 148; jesuiterkollegium, 573.
Bryssel, 594.
Buk, Jep, 3.
Bukkebogård, Gers h., 3.
Bundtje, Lø h., bådsmænd, 770.
Bursvig, 90.
Bygholms l., 146.
Bådsbøl, Ballum s., Lø h., bådsmænd, 770.
Båhus l., 768; bådsmænd, 771.
Båsted, Bjerre h., 76; bådsmænd, 770.
Bøge bæk, Fyn, 601.
Børglum kl., 121.
Børinge, birk, 635.
Bøvling l., 767; udskrivning, 719.

Cap Verde, 32.

Dalum kl., dat., 377, 379—84, 389 f.
Dalum kl. l., 767 f.
Danzig, 406 f., 443, 501; skibe, 587.
Danziger glas, 445; tvebak, 444.
De tre kroner, orlogsskib, 171.
Dragsholm l., 146, 509, 766, 768.
Dronningborg l., 767; spindepenge, 649; udskrivning, 719.

Dueholm l., 767.
Dynkerkere, 566.
Dyre, Hans, til Boller, lænsm. p. Lundegård, 767.
Då, Klavs, til Ravnstrup og Borreby, 486, 517, 520, 707, 719; DRR, 358, 745, 768; lænsm. p. Dragsholm, 509.

Egge, l., bådsmænd, 771.
Ekernførde, 481.
Elbing, engelske kompagni, 74.
Eld (Elbo) h., bådsmænd, 770.
Elleholm, Bleking, bådsmænd, 769.
Ellemoseaa, Fyn (?), 739.
Emitslev s., Gønge h, 684.
Emmerlev s., Höjer h., bådsmænd, 770.
Endelave, bådsmænd, 770.
Engelholm, Skåne, brevpenge, 181; bådsmænd, 770.
Engelske kompagni, se Elbing.
England, 74 f., 408, 695; skibe, 201, 360, 408, 586.
Engelske, de, 566.

Falkenberg, 538, 691; postbude og brevpenge, 179, 181; skat, 760 f.; bådsmænd, 769.
Falster, 436, 708; adelen der, 517; brevpenge, 181; bønderne der, 755; kvægsyge, 708; skat, 386, 397, 402, 414, 731; udførsel, 138, 165, 438.
Falsterbo, skat, 760 f.; bådsmænd, 769.
Fanø, bådsmænd, 770.
Ferlev s., Gønge h., 684.
Finland, 407; skibe, 586.
Finmarken, præsters skat, 210, 520, 546, 577, 608, 640, 672, 707, 719.
Fladbjærg, Onsild h., 599.
Flensborg, brevpenge, 180; privileg., 542; skat, 764 f.; dat., 732, 738.
Flensborghus, dat., 688.
Flores, Antoni, 333.
Flækkerøen, ved Kristiansand, 23, 94.
Flø, bådsmænd, 770.
Follingbro, se Føvling bro.
Frankrig, 32, 408, 439, 566, 695; handel, 655, 742, 744; handelsforbud, 58, 341; skibe, 408, 586.
Frans Mogensen, vejer, vrager og måler p. Holmen, 140 ff.
Fredriksborg l., 513 f., 524, 766; bønderne der, 740; skovene der, 515; spindepenge, 649.
Fredriksborg slot og slotspræst, 514 f.
Fredriksstad, skat, 764 f.
Frik, Hans, borger i Kbhvn., 5.
Friis, Anders, til Hungstrup, lænsmand på Sejlstrup, 767. — Johan Nielsen, til Ørridslev, lænsmand på Tranekær, 767. — Kristian, til Kragerup, kansler, DRR, 47, 48, 353, 357, 745; kommissær, 446; lænsm. p. Kbhvs. slot, 68, p. st. Knuds kl., 767 f.; korrekturer til love, 79, 119, 121, 230, 234, 243 f., 257, 287 f., 296, 303, 306—9, 311—16, 319 f., 323 f., 357, 505, 555, 557 f. — Tønne, til Hesselager, 486, 547, 577; lænsm. p. Ålborghus, 341, 767.
Froste herreds l., 766; spindepenge, 649.
Fullesang, Jerrested h., 705.
Fåborg, skat, 762 f.; bådsmænd, 769.
Fæmø, bådsmænd, 770.
Færøerne, 641, 716.
Fæø, bådsmænd, 770.
Føvling bro, brevpenge, 183.

Galt, Peder, til Tisselholt, 37.
Galtebæk, Halland, bådsmænd, 770.
Gedde, Oluf, til Tommerup, lænsm. i Brunlav l., 768.
Gersdorf, Kristoffer, lænsm. p. Lønborg bispegård, 767.
Gjesingholm, Sønderhald h., Gjesing b., 690.

Glimager s., Gønge h., 684.
Glückstad, 414, 688; dat., 516, 518—20, 542, 544, 548, 603 f., 701—4, 716, 719 f., 732—38.
Gotfred Mikkelsen, skriver på Holmen, 507, 524.
Gottorp, 180.
Greifswalde, skibe, 587.
Grenå, skat, 764 f.; bådsmænd, 769.
Grubbe, Jørgen, lænsm. p. Halsted kl., 152, p. Vestervig kl., 767. — Lavrids, kommissær, 400; lænsm. p. Ålholm, 152, 766. — Sigvard, til Hofdal, lænsm. p. Malmøhus, 766, 768.
Gryde s., Gønge h., 684.
Gryden, Skåne, bådsmænd, 770.
Gryner, Peder, møntmester, 646.
Gråbrødre kirke, se Odense.
Grønholt s., Lynge-Kronborg h., degnerenten, 515.
Gudum kl. l., 767.
Guevig, Bregne h., havn, 479.
Gulland, 63, 582, 591 f., 733; handel, 185 f., 743; kirkerne, 616; landsting, 65, 689; lænsm., 216, 623; markeder, 11; præsterne, 716; præsters skat, 339, 352, 368, 387, 396—98, 424 f., 427, 437, 486, 520, 546, 552, 577, 584, 608, 732; udførsel, 109 f., 204.
Gullandske handelskompagni, se Helsingør.
Gyldenstjærne, Henrik, til Svanholm, lænsm. p. Varberg, 645. — Knud Akselsen, til Tim, 486, 547, 552; lænsm. p. Hald, 98, 336, 601, 767. — Laksmand, til Bjersgård, lænsm. til Helnekirke l. og Froste h., 766. — Mogens, til Bjersgård, lænsm. p. Varberg, 75, 107, 537, 768.
Göje, Kristoffer, til Gunderslevholm, lænsm. til Nedenæs og Mandal, 768.
Gønge h., humletiende, 100; stodheste, 29; tingsteder, 683.
Gørløse s., Strø h., degnerenten, 515.
Gøteborg, 118.

Haderslev, brevpenge, 180; skat, 764 f.; dat., 707—9, 712.
Haderslevhus, dat., 41, 43 f., 360, 653 f., 657, 659 f.
Hagenskov l., 43, 767; spindepenge, 649.
Hakkelværk, p. Øsel, 641; skat, 761.
Hald, brevpenge, 182.
Hald l., 146, 601, 767; udskrivning, 719.
Halland, 403 f., 442, 619 f.; fæstningsarbejde, 373; handel, 478; indførsel af salt, 342; postbude og brevpenge, 179, 181; saltkompagni, 76, 342, 742; skat, 366, 385 f., 396, 403, 414, 424 f., 437, 552, 566, 671, 758; stodheste, 29; udskrivning, 399 f., 441, 510.
Halmstad, 741; handel, 742; postbude og brevpenge, 179, 181 f.; skat, 760 f.; bådsmænd, 769.
Halmstad l., 766; skat, 584, 639, 673, 703, 706, 718; spindepenge, 649.
Hals bjærg, bådsmænd, 770.
Halsted kl. l., 152, 766.
Hamar, kapittel, se Oslo kapittel.
Hamborg, mønt, 34; pest, 352; postbude og brevpenge, 177 f., 180 f.; skibe, 408, 516.
Hamborgerne, 516, 688; told, 482.
Hammelby vig, Øster h., Bleking, havn, 10.
Hammerhus l., 768.
Han h., 585, 626.
Hanne, Villands h., 4.
Hans, konge, 4, 601.
Hans Christensen, undervrager, måler og tolder p. Holmen, 329. — Mikkelsen, dr., superintendent over Fyns stift, 398, 726; kommissær, 446 ff. — Pedersen,

borgemester i Lavholm, 686 f. — Pedersen af Næsby, herredsfoged i Lunde h. (Fyn), 650. — Steffensen, magister, forstander for Sorø skole, 77. — Pedersen, tolder i Sundet, 575.
Harager h., 690.
Haranger l., bådsmænd, 771.
Harboøre, Vandfuld h., bådsmænd, 770.
Harknag, Lø h., bådsmænd, 770.
Hasselø, Bleking, bådsmænd, 770.
Havreballegårds læn, udskrivning, 719.
Hedinge, store, skat, 762 f.; bådsmænd, 769.
Heidenstrup, Rejnholt, lænsm. til Ørum l., 767.
Helne (Helge) å, Kristianstads l., 2.
Helne kirke l., 766; spindepenge, 649.
Helsingborg, forholdsregler mod pesten, 175; handel, 742 f.; postbude og brevpenge, 179, 181 f.; skat, 760 f., 763; bådsmænd, 769.
Helsingborg l., 566, 766, 768.
Helsingør, 65 ff., 118, 394, 406 f., 503, 544, 646; borgem. og råd, 66, 443; byfoged, 151, 372; bådsfolkene, 151; forholdsregler mod pesten, 175; færgested, 152; gullandske handelskompagni, 11, 63, 90, 743; handel, 739; havn, 7 f.; havnepenge, 593; hospital, 417; postbude og brevpenge, 179, 181 f.; privileg., 66, 536; skat, 762 f.; tilsyn med fremmede, 371, 396; told, 216, 749; toldere, 66 f., 416 ff.; bådsmænd, 377, 769; vognmændene, 621.
Hemmershöj s. (Hemmesø), Slagelse h., 517.
Hemmet, Iver Iversen, dr., superintendent over Ribe stift, 1.
Henrik Ludvigsen, smed, 524.
Herløv s., Lynge-Fredriksborg h., degnerenten, 515.
Herman, possementmager, borger i Kbhvn., 5.
Herrested birk, 584.
Herridsleje, Villands h., 4.
Hess, Henrik, kaptajn p. en krydser, 407, 510.
Hessens glas, 445.
Hestvede s., Gønge h., 684.
Hetland, se Shetland.
Hillerød, skole, 512 ff.
Hindsgavl l., 152; skat, 767; spindepenge, 649.
Hjersås s., Gønge h., 684.
Hjørring, provstemode, 585; skat, 764 f.; bådsmænd, 769.
Ho (Høfve) havn, bådsmænd, 770.
Hoberus, Johannes, apoteker i Ålborg, 568.
Hobro, 543 f., 601; marked, 627; skat, 764 f.; skomagere, 626.
Holbæk, 769, postbude og brevpenge, 179, 182; skat, 367, 762 f.
Holbæk l., 766; ræve, 146; spindepenge, 649.
Holk, Ejler, til Søbo, kgl. sekretær, 185. — Henrik, til Ravnholt, 583. — Kristian, til Bustrup, DRR, 48, 110, 358; fordreven fra Silkeborg l., 768; kommissær, 96; lænsm. p. Silkeborg, 687, 767.
Holland, 102, 440, 594, 695; skibe, 408, 586.
Hollandsk tvebak, 444.
Hollænder, 195.
Holmen, se Bremerholm.
Holstebro, landsting holdes der, 550; marked, 574; skat, 764 f.
Holsten, 169 f., 357, 378, 719; adelen der, 123; de derfra fordrevne, 385, 388; handel, 480; kvægsyge, 708, 712; lænsmændene der, 126; mønt, 34; pest, 352; skibe, 586; told, 581.
Holstenere, 185.
Hondorf, Jørgen, til Rönneholm, lænsm. i Jerrested h., 568.

Horns h., Jylland, bådsmænd, 770.
Horsens, 643, 769; postbude og brevpenge, 179, 182 f.; rådsmøde, 47; skat, 764 f.
Horsens l., se Bygholms l.
Hovland, Onsild h., 599.
Hummeren, skib, dat., 406.
Hundorp, se Hondorf.
Hven, 606; bønderne der, 9.
Hvidovre, Sokkelund h., 340.
Hvitfeld, Beate, Knud Ulfelds, lænsmand p. St. Peders kl., 766. — Henrik, til Liløe, kommissær, 400; lænsm. p. Landskrone, 648.
Hår, Anders, skriver ved den store smedje p. Holmen, 151, 583.
Høg, Jens, til Vang, lænsm. p. Gulland, 387, 398, 427, 520, 552, 577, 768. — Just, til Gjorslev, DRR, fordreven fra Stjærnholms l., 768; hofmester p. Sorø akademi, 118, 509; kommissær, 446, 476.
Höjbjærg, Brusk h., bådsmænd, 770.

Ingelsted h.s ting, 568.
Island, 641, 733; lænsmændene, 623; præsterne, 716; told, 204.
Islandske kompagni, se København.
Italien, skibe, 586.
Itteholm, Bleking, bådsmænd, 770.
Itzeho, pest, 352; postbude og brevpenge, 178, 180.
Iver Iversen, se Hemmet.

Jakob Jensen, tømmerskriver på Holmen, 524. — Tomesen, proviantskriver s. st., 371. — Vogensen, borger i Ålborg, 341.
Jens Jørgensen, ridefoged i Maribo kl.s l., 599 f.
Jerrested h., 512 jfr. 756; spindepenge, 649.
Jerrested h.s ting, 568.
Jersin, Jens Dinesen, magister, 57.
Johan, bødker, borger i Kbhvn., 5. — Kornelissen, 510. — Lavridsen, byfoged på Kristianshavn, 611-14. — Mortensen, borger i Helsingør, 396.
Jovis Pedersen, borger i Kbhvn., 595.
Jul, Erik, til Hundsbæk, landsdommer i Nörrejylland, 550; lænsm. p. Gudum kl., 767. — Iver, til Villestrup, DRR, 48, 110, 358; kommissær, 170; lænsm. til Bøvling l., 767. — Jens Hermansen, til Keldgård, DRR, 48; lænsm. p. Agershus, 32, 768. — Jens Pedersen, til Lindbjærg, lænsm. p. Tronhjemsgård, 768.

Kalcheim, Vilhelm von, genannt Lohausen, oberst, 288.
Kallehave færge, Bårse h., 732.
Kallundborg, akseltorv, 597; marked, 597; postbude og brevpenge, 179, 182; skat, 762 f.; bådsmænd, 769.
Kallundborg l., 766, 768; ræve, 146.
Kalø l., 767; udskrivning, 719.
Karlebo s., Lynge-Kronborg h., degnerenten, 515.
Karup birk, 687.
Kjelle mølle, Vinding h., 583.
Kiel, dat., 362 f.
Klagebæk, Øster h., Bleking, havn, 10.
Klauman, Verner, borger i Kbhvn., 5.
Klemens, st., kirke, se Århus.
Klyver, Johan, prof. i Sorø, kommissær, 446.
Knislinge s., Gønge h., 684.
Knuds kl.s l., st., 767 f.
Knuds, st., kirke, se Odense.
Kok, Jakob Kvirinsøn, humlevrager og kåremester, 12 f., 521. — Lenert, i Hillerød, 513.
Kolberg, skibe, 587; tvebak, 444.
Kolding, 630 f., 769; hestehandel, 658; postbude og brevpenge, 178-80, 182-84; skat, 764 f.
Kolding fjord, 631.

Koldinghus l., kontribution, 767; kvægsyge, 709; ræve, 146; spindepenge, 649; udskrivning, 719.
Koldinghus, 631.
Kongsbak, 538, 769; skat, 760 f.
Kongselv, skat, 764 f.
Korsør, 769, brevpenge, 180; kontribution, 387; marked, 575; skat, 762 f. jfr. 766.
Korsør l., 509; kontribution, 766, 768; spindepenge, 649.
Krabbe, Gregers, til Torstedlund, lænsm. p. Pandumgård, 767. — Iver Tagesøn, til Jordbjærg, lænsmand på Varberg, 691, på Lavholm, 694. — Niels, kongens overskænk, 621.
Krafts kirkegård, se Lund.
Krag, Niels, til Trudsholm, generalkrigszalkommissarius, 418 f., 426 f., 446; landsdommer i Nörrejylland, 550; lænsmand på Asmild kl., 767.
Kragevig, Bårse h., 732.
Krempe, 414; dat., 373.
Kristen Jakobsen, »enspænder«, 621. — Jensen, magister, hofprædikant, kommissær, 446.
Kristian, V, prins, 329-33, 335-43, 350—52, 354—57, 745.
Kristians kompagni, se spitsbergenske kompagni.
Kristiania, 641 jfr. 757.
Kristianopel, 741, 769; handel, 742; postbude og brevpenge, 179, 181; privileg., 10 f.; skat, 760 f.
Kristianopel l., 75; kontribution, 766; skat, 584, 639, 673, 703, 706, 718; spindepenge, 649.
Kristianshavn, 586, 611-14, 739.
Kristianstad, 741, 769; begravelser, 138 ff.; markeder, 45; postbude og brevpenge, 179, 181; privileg., 1 ff.; skat, 760 f.; bådsmænd, 769; dat., 683.
Kristianstad l., 566, 766, 768; spindepenge, 649.
Kristoffer af Bajern, konge, 630.
Kronborg, 149, 152, 276, 362 f., 372, 443, 575, 749.
Kronborg l., 118, 509, 621, 766; bønderne der, 740; spindepenge, 649.
Kruse, Gabriel, til Hjulebjærg, 577; lænsm. p. Landskrone, 766, p. Mariager kl., 598 ff., p. Roskildegård, 768.
Kryger, Johan, borger i Rönne, 727 f.
Kvinge s., Gønge h., 684.
Kås, Mogens, til Frøstrup, kommissær, 400; lænsm. p. Kbhvns. slot, 340, 442 f., 766. — Mogens, til Støvringgård, 552; DRR, fordreven fra Mariager kl. l., 768; lænsm. p. Mariager kl., 598, 767, p. Nyborg, 652; p. Odensegård, 398.
Kærteminde, 568, 739, 769; bropenge, 651; skat, 759, 762 f.; bådsmænd, 769.
Kær h., 372.
Kærstrup, p. Tåsinge, dat., 480.
København, 70, 172, 211, 255, 342, 379, 406, 446 f., 468, 521 f., 616, 625, 629, 634, 641, 685, 746; almanakker, 660; apotekerne, 495, 500, 647; biskoppen der, 539; borgem. og råd, 177, 520 f., 539; borgere, 75; Bremerholm, se denne artikkel; bryggerianordning, 146; byfoged, 353, 649; byting, 648; bådsmænd, 377; børnehuset, 5 ff., 38 ff., 595; børsen, 543, 737; bådsmænds boder ved st. Annæ bro, 526 f., 556, 604 f.; drengeskatten, 717; fattige, 496, 539 ff.; forholdsregler mod pesten, 175, 329 f.; gaderne, 32, 228; gendøbere, 185; handel, 739, 743 f.; havn, 685; herredage, 64, 619; håndværkere, 38; Höjbro, 685; islandske kompagni, 177, 635, 646; kastel (ny bygning) ved st.

Anne bro (st. Anne kastel), 362 f., 365, 501, 528, 556, 603; kirke udenfor Nörreport, 414 ff.; kirkegård udenfor Nörreport, 573; klædekompagniet, 71 f., 177; kontribution, 330; ladegården, 340; lim, 14; malt- og ølaksise, 585; mønt, 144, 504; Nicolai, st., kirke, 507 f., 619; ostindiske kompagni, 177, 205; postbude og brevpenge, 177-82, 184; provianthuset, 140, 329, 414, 606; ringrenden, 609; silkekompagni, 166, 175, 177, 184, 207 ff.; silkevævere, 102; skat, 762 f.; skibsafgifter, 586; smede, 103; statholderen der, 555, 564; sværdfegerne, 694; tiggere, 678; tugthuset, 17, 39, 67, 355, 595; tugthuskirken, 38; tysk kirke, 102; tyske præst, 629; töjhuset, 140, 232, 329, 606; udførsel, 406, 418; universitetet, 333, 465-67, 734; vinhandel, 439 f.; vognmændene, 353 f., 621; Vor Frue kirke, 415 f.

Københavns birk, 340.

Københavns l., 68, 442 f., 508 f., 621, 642, 766; bønderne der, 740; spindepenge, 649.

Køge, 330, 522, 619, 769; badskærere og kopsættere, 692; bagerne, 693; lavskråer, 73; postbude og brevpenge, 179, 181; skat, 762 f.

Kønigsberg, Pröjsen, 148, 573; skibe, 587.

Landskrone, 377, 769, bryggerlav, 145; handel, 742; humlevrager, 12; lænsm., 197; skat, 760 f.; torvedag, 690.

Landskrone l., 766; skovhugst, 648.

Lange, Gunde Fredriksen, til Søfde og Aggersvold, lænsm. p. Tønsberg, 768. — Gunde Hansen, til Brejninge, lænsm. p. Koldinghus, 368 f., 767.

Langeland, adelen der, 551; handel, 395; kvægsyge, 708; skat, 398, 437, 732, 759; udførsel, 138, 438; udskrivning, 400, 441, 770.

Lauenborg, dat., 371-73.

Lavholm, handel, 742; marked, 694; postbude og brevpenge, 179, 181 f.; skat, 703, 760 f.

Lavholm l., jærnværker, 686, 769; kontribution, 766; sandflugt, 618; skat, 584, 639, 673, 703, 706, 718; spindepenge, 649.

Lavinde, se Langeland.

Lavingskøbing, se Rudkøbing.

Lavrids Ebbesen, se Udsøn. — Nielsen, vejer, vrager, tolder og måler p. Holmen, 605.

Lemvig, 769, skat, 764 f.

Lidkevisch, dat., 342 f.

Lifland, 407; skibe, 587.

Lillerød s., Lynge-Kronborg h., degnerenten, 515.

Lindenov, Hans, til Hundslund, 547, 577; lænsm. p. Kallundborg, 424, 509, 766, 768. — Lavrids, til Oregård, 370; lænsm. p. Århusgård, 767.

Lindholms birk, 635.

Lister fogderi, Norge, bådsmænd, 771.

Lister, ø, bådsmænd, 770.

Lohausen, se Kalcheim.

Lomborg (Longomontanus), Kristen, magister, 33.

Losholt s., Gønge h., 684.

Lucht, David, tolder i Sundet, 575.

Lukas Henriksen, 510.

Lumborg, se Lomborg.

Lund, 468, 641, 769; borgem. og råd, 409; byfoged, 409; domkirke, 408-11; Krafts kirkegård, 411; postbude og brevpenge, 179, 181; skat, 760 f.

Lund kapittel, 408-11, 707; skat, 210, 339, 352, 368, 387, 427, 486,

520, 547, 577, 589, 609, 640, 672, 703, 707, 714, 719, 731.
Lundegård l. (Mors), 767; spindepenge, 649.
Lunde h.s ting (Fyn), 650.
Lundenæs l., 767; udskrivning, 719.
Luther, 467, 469 f., 472.
Lybek, 375, 412, 739; mønt, 34; salt, 342; skibe, 408, 587.
Lybekerne (de Lybske), 407 f., 482.
Lykke, Falk, til Skovgård, lænsm. i Kristianopel l., 107, 741, 766, p. Gulland, 339, 368.
Lykkeby, Øster h., Bleking, havn, 10.
Lykstad, se Glückstad.
Lykå, bådsmænd, 769.
Lyndby (Lille Lyngby) s., Strø h., degnerenten, 515.
Lyneborg, salt, 343.
Lynge s., Lynge-Fredriksborg h., degnerenten, 515.
Lysgård h.s ting, 688.
Låland, 436, 619; adelen der, 517, 551; bønderne der, 755; kvægsyge, 708; postbude og brevpenge, 178, 181; skat, 386, 397, 402, 414, 731; udførsel, 138, 165, 438.
Læsø, bådsmænd, 770.
Løgstør, bådsmænd, 770.
Lønborg bispegårds l., 767; spindepenge, 649.

Mads Jensen, dr., superintendent i Lunds stift, 398; kommissær, 446.
Malmø, 419; badskærere, 587; bropenge, 361; humlevrager, 12; kontribution, 661; postbude og brevpenge, 179, 181, 183; skat, 760 f.; bådsmænd, 377, 769.
Malmøhus, lænsm., 197.
Malmøhus l., 766, 768; herredsting, 650; ræve, 146; spindepenge, 649; vrag, 651.
Mandal fogderi, bådsmænd, 771.
Mandals l., 768.
Mariager, 543, 567, 598; kirke, 598; privileg., 543 f.; skat, 764 f.; bådsmænd, 769.
Mariager fjord, kalkovnene ved den, 598 ff.
Mariager kl., 544, 598.
Mariager kl. l., 767.
Maribo, postbude, 179; skat, 762 f.
Maribo kl., 120, 123, 701.
Markdanner, Hans, til Søgård, inspektør over tugt- og børnehuset i Kbhvn., 595 ff.
Marstrand, 641; skat, 764 f.
Marsvin, Ellen, til Ellensborg, p. Dalum kl., 767. — Otte, til Dybek, lænsm. i Kristianstads l., 2, 100, 107, 741, 760, 766.
Meklenborg, kvægsyge, 708.
Middelfarsund, 739, 755.
Middelfart, 601 f.; postbude og brevpenge, 178, 180; skat, 762 f.; bådsmænd, 769.
Mogenstrup, gård i Sønderhald h., 690.
Mors, 585.
Morten Madsen, superintendent i Århus stift, kommissær, 446. — Svensen, opsynsmand paa orlogsskibet »de tre kroner«, 172.
Mule, Jens, dr., borger i Odense, 332.
Munk, Kirstine, grevinde til Slesvig og Holsten, 377.
Måreby (Morreby), Vinding h., 583.
Møgeltønder l., spindepenge, 649.
Møn, 146, 152, 405, 524, 553 ff., 650, 766, 768; kvægsyge, 708; skat, 759; spindepenge, 649; bådsmænd, 770.
Mørke (Mørskouf) s., Tusse h., 738.

Nakskov, 619, 641; postbude, 179; skat, 762 f.; bådsmænd, 769; dat., 405 f.
Narva (Narfven), skibe, 586.
Nedenæs l., 768; bådsmænd, 771.

Nederland, 22, 195, 594; skibe, 201.
Nederlændere, 566.
Nibe, bådsmænd, 770.
Nicolai, st., kirke, se København.
Nordlandene, pas, 356; told, 206.
Norge, 149 f., 185, 375, 499, 505, 516, 673, 678, 699, 733, 735; adelen der, 123, 477; almanakker, 660; antikviteter, 19; begravelser, 400; handel, 419, 478, 548; ind- og udførsel, 105, 110 f., 138, 174, 337, 389 f., 413, 438 f., 520, 522 f., 733; kirkerne, 616; købstæderne der, 37, 155 ff., 394 f.; lænsmændene der, 126, 216, 421, 623; markeder, 33; mønt, 229; pesten, 352; præsterne der, 716; skat, 171, 210, 338, 351 f., 366 ff., 386 f., 403, 418, 424 f., 427, 484 ff., 519 f., 546, 575 ff., 608 f., 639 f., 671 f., 703, 706 f., 714, 758; skibe, 94, 586, 605; skolerne, 57, 212; slottene, 735; told, 196 f., 200-3, 206, 331, 399, 412 f., 418, 444, 494, 501, 528, 568, 578, 737, 744; udskrivning, 442, 534, 771.
Normand, Ernst, til Selsø, 629; kommissær, 400; lænsmand på Andvorskov, 152, 509, 766, 768, p. Korsør, 509, 766, 768, p. Koldinghus, 709.
Norup, Gerlev h., 599.
Noseby (Neseby), Villands h., 2 ff.
Nyborg, 364, 568, 749; brevpenge, 180; marked, 602; skat, 762 f.; skovhugst, 602; toldsted, 738; bådsmænd, 769.
Nyborg l., 43, 766, 768.
Nykøbing p. Falster, 641; postbude og brevpenge, 179, 181; skat, 762 f.; bådsmænd, 769; dat., 550 f.
Nykøbing p. Mors, skat, 764 f.; bådsmænd, 769.
Nykøbing p. Sælland, marked, 721; skat, 762 f. jfr. 766; bådsmænd, 769.
Nykøbing l. (Falster), 152.
Nyråds havn, Bårse h., 732.
Nysted, skat, 762 f.; bådsmænd, 769.
Næstved, 617, 676; marked, 593; postbude og brevpenge, 179, 181; skat, 762 f. jfr. 766; told, 399; bådsmænd, 769.
Nörreport, se København.

Odense, 468, 579 f., 591, 638, 641, 652, 667; apotek, 332; brevpenge, 180; de fattiges penge, 581; Gråbrødre kirke, 553; gymnasium, 580, 677; Knuds, st., kirke, 553, 580, 726; krigsret, 381 f.; »kødskranke«, 676; landstingskriveren der, 178; skat, 762 f.; stænderforsamling, 729, 731; bådsmænd, 769; vagtholdet, 636 ff.
Odensegårds l., 766, 768.
Odevold, skat, 764 f.
Ods h., bønderne der, 597.
Olai, st., præbende, se Århus.
Oldemand, Bernt Harden, dr., borger i Odense, 332.
Onsø h., 690.
Onsø l. (Norge), bådsmænd, 771.
Orkenø, skibe, 201.
Oslo, 757; skat, 764 f.
Oslo kapittel, skat, 210, 339, 352, 368, 387, 427, 486, 520, 547, 577, 609, 640, 672, 703, 707, 714, 719.
Oslo stift, 623.
Ovre ved Dammen, se Rødovre.
Ovreydre ved Stranden, se Hvidovre.
Ovsby s., Gønge h., 684.

Padderødmark, Medelsted h., 498.
Pandumgårds l., 767.
Pappenheim, Alexander Rabe von, til Libenau, lænsm. p. Holbæk 766.
Parsberg, Oluf, til Jernit, lænsm. p.

Stjærnholm, 767, p. Bergenhus, 768.
Pax, Mogens, kommissær, 400; lænsmand p. Roskildegård, 153, 766.
Peder Henriksen, borger i Kbhvn., 595. — Tommesen, skriver for den store smedje på Holmen, 601.
Pedersborg, Alsted h., 129.
Peders kl.s l., st., 766.
Pommern, 375; kvægsyge, 708.
Post, Johan, borger i Kbhvn., 58.
Posthus, Morten, borger i Ålborg, 720.
Povisk, Hans, til Damsbo, lænsm. p. Hindsgavl, 152, 767.
Præstø, 732; markeder, 76 f.; skat, 762 f. jfr. 766; bådsmænd, 769.
Pröjsen, 23, 147 ff.
Påske Jensen, sognepræst til st. Klemens kirke i Århus, 227.

Randal s., Bleking, bådsmænd, 770.
Randers, marked, 603, 648; postbude og brevpenge, 179, 182 f.; skat, 764 f.; bådsmænd, 769.
Rantzov, Frans, til Rantzovsholm, 447 f., 476, 626; lænsm. p. Dalum kl., 768, p. Møn, 553; statholder i Kbhvn., 517. — Fredrik, til Søholm og Asdal, lænsm. p. Arnsborg, 768. — Gert, til Bredenborg, statholder i Holsten og lænsmand på Haderslevhus, 170, 209 f. — Kristian, til Bredenborg, 690.
Rasmus Jørgensen, rådmand i Næstved, 399.
Ravnholt, Vinding h., birk, 584; hovedgård, 583.
Reisener, se Resen.
Rensborg, brevpenge, 180; dat., 374, 717–19.
Resen, Hans Povlsen, dr., superintendent i Sællands stift, 389, 398; kommissær, 440, 476.
Retz, Fredrik, til Tygestrup, lænsm. p. Vordingborg, 709, p. Tryggevælde, 766, 768.
Reval, skibe, 586.
Ribe, 468, 641; handel, 631; katedralkollegium, 674; postbude og brevpenge, 179, 183; skat, 764 f.; bådsmænd, 769.
Ribe kapittel, skat, 210, 339, 352, 368, 520, 547, 577, 589, 609, 640, 672, 703, 707, 714, 719, 731.
Riberhus, dat., 364.
Riberhus l., 1, 767; udskrivning, 719.
Ribe stift, præstemode, 525; skat, 486, 552, 732; udførselsforbud, 110.
Riga, skibe, 586.
Ringkøbing, skat, 764 f.; bådsmænd, 769,
Ringsted, 121; brevpenge, 180; skat, 762 f.
Ringsted kl. l., 766, 768; ræve, 146.
Rinströmmen, 742, 744.
Risbjærg, Mariager kl. l., 599.
Roneklints havn, Bårse h., 732.
Ronneby, 683; byting, 518; handel, 583, 742; postbude og brevpenge, 179, 181; skat, 760 f.; bådsmænd, 769.
Rosenkrands, Erik Akselsen, til Glimminge, lænsm. i Halmstad l., 75, 107, 741, 766. — Holger Akselsen, til Glimminge, lænsm. p. Lavholm, 75, 107, 185, 766, p. Hammerhus, 768. — Holger Birgersen, til Frøllinge, lænsm. p. Gulland, 689. — Holger Jørgensen, til Rosenholm, DRR, 48, 110, 358; kommissær, 170; lænsm. p. Odensegård, 32, 726, 766. — Kristoffer, 486. — Palle, til Glimminge og Krenkerup, lænsm. p. Vordingborg, 496, 509, 766, 768, p. Ålholm, 619.
Rosensparre, Oluf, til Skarholt, DRR, 48; kommissær, 96; lænsm. p. Dragsholm, 17, 32.

Roskilde, 468, 618, 746; bryggerlav, 339; domkirke, 550; postbude og brevpenge, 179 f., 182; skat, 367, 762 f.; bådsmænd, 769; dat., 497 f., 705-7.
Roskilde kapittel, 118; skat, 210, 339, 352, 368, 387, 427, 486, 520, 547, 577, 589, 609, 640, 672, 703, 707, 714, 719, 731.
Roskilde bæk, Fyn, 601
Roskildegård l., 621, 766, 768; ræve, 146.
Rostok, 375, 739; skibe, 406, 587.
Rostrup, Karen, Peter Retzs, lænsm. p. Saltø, 766.
Rotenburg, dat., 97, 334.
Rotkirk, Ventzel, lænsm. p. Korsør, 684.
Rudkøbing, privileg., 395; skat, 762 f.; bådsmænd, 769.
Ruerklints havn, se Roneklints havn.
Rugård l., 766.
Rygård, to gårde i Sønderhald h., 690.
Råbygdelav, bådsmænd, 771.
Rødovre, 340.
Rømø, bådsmænd, 770.
Rønnebjærg h., 690.

Sakskøbing, skat, 762 f.; bådsmænd, 769.
Saltø l., 766; ræve, 146.
Samsø, 380; bønderne der, 574; skat, 759; udførsel, 401, 424; bådsmænd, 770.
Sandberg, Ulrik, til Kveldstrup, lænsm. p. Lundenæs, 767.
Sandvigs (Sandings) havn, Bårse h., 732.
Sefeld, Jørgen Kristoffersen, til Refsnæs, kommissær, 380.
Segeberg, dat., 520.
Sehested, Kristian Tomesen, til Tanderup, 552; DRR, 357, 745; fordreven fra Sejlstrup l., 768; kommissær, 446 f., 476. — Mogens, til Höjris, lænsm. p. Kbhvns. slot, 509, 522.
Sejlstrup l., 719, 766; bådsmænd, 770.
Sejrø, Dragsholms l., 18; bådsmænd, 770.
Shetland, skibe, 201.
Silkeborg l., 767; ræve, 146; udskrivning, 719.
Simbrishavn (Simmershavn), 47; skat, 760 f.; bådsmænd, 769.
Sinklar, Anders, til Sinklarsholm, 96; DRR, 47 f.
Skagen, skat, 764 f.; bådsmænd, 769.
Skamstrup (Skramstrup) s., Tusse h., 738.
Skanderborg, postbude og brevpenge, 179, 182 f.
Skanderborg l., 719, 767; ræve, 146; bådsmænd, 770.
Skanør, skat, 760 f.; bådsmænd, 769.
Skel, Albret, til Fusinge, 341, 552, 629, 707, 719; DRR, 48, 110, 358; fordreven fra Riberhus l., 768; kommissær, 96, 170; lænsm. p. Riberhus, 1, 32, 767. — Jørgen, til Sostrup, 370; DRR, fordreven fra Kalø l., 768; lænsm. p. Kalø, 767. — Otte, til Hammelmose, 552; DRR, fordreven fra Dueholms l., 768; kommissær, 446; lænsm. p. Dueholm, 767.
Skellingeleie, Villands h., 4.
Skelskør, 391 f.; skat, 762 f.; bådsmænd, 769.
Skien, 641; pest, 352; skat, 764 f.
Skippinge h., bønderne der, 597.
Skive, skat, 764 f.
Skivehus l., 767; udskrivning, 719.
Skotland, skibe, 201, 586.
Skov (Skof), Jesper, 498.
Skovby h.s ting, 653.
Skrillinge, Vends h., 601.
Skåninge landsting, 606.
Skævinge s., Strø h., degnerenten, 515.
Slagelse, 392; brevpenge, 180; sadel-

og sporemagere, 136; skat, 762 f. jfr. 766; vognmænd, 684.
Slangerup, 618; skat, 367, 762 f.; bådsmænd, 769; dat., 601.
Slechting, Elias, borger i Ronneby, 727 f.
Slesvig, 169 f., 357, 378, 551 f.; adelen der, 123; de derfra fordrevne, 385, 388; handel, 480; lænsmændene der, 126; mønt, 34; skibe, 586; told, 581.
Småland, 76.
Smålandene, 51, 55, 403 f., 442, 619 f., 712; handel, 478; ind- og udførsel, 15, 58, 137 f., 438; skat, 366, 368, 396, 403, 424-26, 437, 759; udskrivning, 399.
Snede, Nörvang h., postbude og brevpenge, 179, 182.
Sofie, enkedronning, 550 f.
Solte, se Saltø.
Sorø, 715; akademi, 78 f., 119 ff., 332, 466, 701 f., 709 ff., 715; hovmesteren der, 216; skole, 77, 79.
Sorø birk, 118.
Spanien, 593; handel, 22 ff., 35, 94, 195 f., 655 f., 742, 744; skibe, 586.
Spanske saltkompagni, 342, 547 f., 742.
Sparre, Jens, til Sparresholm, lænsm. i Båhus l., 75, 107, 768.
Spendrup, Niels, magister, sognepræst til st. Klemens kirke i Århus, 227.
Spitsbergenske kompagni, 660.
Stade, dat., 353 f., 357, 365-69.
Stavanger, skat, 764 f.; bådsmænd, 771.
Stavanger kapittel, skat, 210, 339, 352, 368, 387, 427, 486, 520, 547, 577, 609, 640, 672, 703, 707, 714, 719.
Stavanger l., 768; bådsmænd, 771.
Stavanger stift, 623.
Stavrby, Vends h., 601.
Steffen Sørensen, inventarieskriver p. Holmen, 342.
Stege, handel, 553 f.; skat, 762 f.; bådsmænd, 769.
Stenborg, Holsten, 47.
Stensby, Bårse h., 732.
Sten Villumsen, tilsynsmand p. Holmen, 335, 340, 362.
Stettin, forbud mod sejlads, 371, 373, 375; skibe, 587.
Stjærnholm l., kontribution, 767; udskrivning, 719.
Storkø, Bleking, udskrivning af bådsmænd, 770.
Stralsund, handel, 419 f., 478; pest, 352; skibe, 587.
Strandhus, Brusk h., bådsmænd, 770.
Strø s., Gønge h., 684.
Strø s., Strø h., degnerenten, 515.
Stubbekøbing, skat, 762 f.; bådsmænd, 769.
Sundby, Lynge-Fredriksborg h., udskibning, 618.
Sundet, se Øresund.
Svab, Nikolaj, møntmester, 144.
Svenborg, 602; skat, 762 f.; bådsmænd, 769.
Sverige, 23, 76, 118, 151, 170, 406 ff., 583, 746; agent, 37; skibe, 68, 360, 586.
Sæby, skat, 764 f.; bådsmænd, 769.
Sællandsfar landsting, 64, 544, 606.
Sødringholm, Gerlev h., 690; Sødringe birk, 690.
Sølvitsborg, byting, 518; postbude og brevpenge, 179, 181; skat, 760 f.; bådsmænd, 769.
Sølvitsborg l., 75, 768.
Sønderholm, Bøvling l., bådsmænd, 770.
Sønderhov, Skads h., bådsmænd, 770.
Søndhordland fogderi, bådsmænd, 771.
Søvderholm, Bøvling l., bådsmænd, 770.
Sønderside, fiskerl. p. Før, bådsmænd, 770.

Tisted, skat, 764 f.; bådsmænd, 769.
Tjæreby s., Strø h., degnerenten, 515.
Tjæreby s., V. Flakkebjærg h., 517.
Torbenfeld birk, 738.
Torup s., Lavholm l., 686.
Tot, Tage Andersen, til Duege, 639. — Tage Ottesen, til Eriksholm, 707, 719; kommissær, 211, 373, 400; krigskommissær, 330 f.; lænsm. p. Sølvitsborg, 107, 518, 768, p. Malmøhus, 635, 661.
Tranekær l., 767 f.
Treptov, Pommern, (treptiske) skibe, 587.
Trolle, Niels Birgersen, til Trolholm, lænsm. p. Kbhvns. slot, 614, 621, 642.
Tronhjem, 641; skat, 764 f.
Tronhjem kapittel, skat, 210, 339, 352, 368, 388, 427, 486, 520, 547, 577, 609, 640, 672, 703, 707, 714, 719.
Tronhjem stift, lænsmændene, 623; skat, 368, 714.
Tronhjemhus l., 768.
Tryggevælde, Fakse h., postbude og brevpenge, 179, 181.
Tryggevælde l., 766, 768; kvægsyge, 708.
Trælleborg, bådsmænd, 769.
Turekov, Skåne, bådsmænd, 770.
Ty, 585.
Tyrker, 566, 656.
Tyskland, 338, 498 f., 678; handel, 23, 35, 75, 554, 738 f.; kvægsyge, 708.
Tårnborg s., Slagelse h., 517.
Tønsberg, skat, 764 f.
Tønsberg l., 768; bådsmænd, 771.
Tøring birk, 45.

Udsøn, Lavrids Ebbesen, til Tulstrup, lænsmand på Skanderborg, 767.
Uggeløse s., Lynge-Fredriksborg h., degnerenten, 515.
Ulfeld, Jakob Jakobsen, til Urup, DRR, Rkansler, 48, 110, 358; kommissær, 446; lænsm. p. Nyborg, 32, 766, 768. — Jakob Korfitsen, til Bavelse, lænsm. p. Ringsted kl., 766, 768. — Kristoffer, til Svenstrup, 520, 547, 552, 577, 694; DRR, 358; kommissær, 400; krigskommissær, 330 f.; lænsm. p. Tranekær, 768.
Ulrik, hertug, 688.
Urne, Aksel, til Rygård, lænsm. p. Halsted kl., 340, 766. — Ejler, til Årsmarke, lænsm. i Bratsberg l., 768. — Fredrik, til Alslev, lænsm. p. Kronborg, 394, 396, 509, 621, 646, 736. — Jørgen, til Alslev, lænsm. p. Fredriksborg, 766, p. Kristianstad, 768, p. Kronborg, 118, 151-53, 766; rigens marsk, 720. — Kristoffer, til Årsmarke, 38; kommissær, 400; rentemester, 747; statholder i Norge, 486, 547, 609, 640, 673, 707, 719. — Sivert, til Råruplænsm. p. Roskildegård, 621.

Valdemar I, konge, 664. — II, konge, 664. — III, konge, 629. — Atterdag, konge, 630.
Valkendorf, Henning, til Glorup, kommissær, 400; lænsmand på Odensegård, 581, 591, 636, 652, 659, 726, 768.
Vandal, Hans, dr., superintendent i Viborg stift, 98.
Varberg, 330, 537 f.; handel, 742; postbude og brevpenge, 179, 181 f.; skat, 760 f.; bådsmænd, 769.
Varberg l., 16, 768; skat, 512, 584, 639, 673, 703, 718; spindepenge, 649; bådsmænd, 770.
Varde, præstemode, 525; skat, 764 f.; bådsmænd, 769.
Vardøhus l., fritagelse for skat, 210, 520.
Varnemünde, 406; skibe, 587

Vejle, postbude og brevpenge, 179, 182 f.; privileg., 629 f.; skat, 764 f.; bådsmænd, 769.
Vendelbo stift, skat, 486, 552, 732; udførselsforbud, 110.
Vendsyssel, 626; postbude, 179; provstemode, 585.
Verno kl.s l., bådsmænd, 771.
Vesterende, Lø h., bådsmænd, 770.
Vestersøen, 566.
Vestervig kl.s l., 719, 767; bådsmænd, 770.
Viborg, 98, 468, 536, 550, 641; apotek, 336; domkirke, 589-91, 668; katedralkollegium, 674; landstingskriveren der, 178; marked, 657; postbude og brevpenge, 179, 182; skat, 764 f.; vinhandel, 336.
Viborg kapittel, 590 f., 654; skat, 210, 339, 352, 368, 520, 547, 577, 589, 609, 640, 672, 703, 707, 714, 719, 731.
Viborg stift, skat, 486, 552, 732; udførselsforbud, 110.
Vidskøfleleje, Villands h., 4.
Villum Ebbesen, 510.
Vind, Henrik, admiral, 408. — Iver, oversekretær i danske kancelli, 620.
Visborg l., 768.
Visby, 63, 641, 689; handel, 743; markeder, 11; skat, 761.
Vismar, havn, 441.
Wolgast, skibe, 587.
Vor h., 45.
Vordingborg, 103 f.; lænsm., 618, 677; postbude og brevpenge, 179, 181; skat, 762 f. jfr. 766; bådsmænd, 769; dat., 103, 329.
Vordingborg l., 146, 496, 509; kontribution, 766, 768; kvægsyge, 708 f.; udførselsforbud, 732.
Vor Frue kirke, se København og Ålborg.
Worm, Didrik, skriver over den store smedje p. Holmen, 583.
Væ, Gers h., 2 ff., 45.
Ystad, skat, 760 f., 763; bådsmænd, 769.

Æbeltoft, skat, 764 f.; bådsmænd, 769.
Ærø, skat, 732.

Ø, Angel, dat., 480 f.
Ølsted s., Strø h., degnerenten, 515.
Øresund, 4, 149, 151, 394, 503; sildefiskeriet der, 101; skibsafgift, 7 f., 362 f.; tolden der, 26, 68, 74, 207, 360, 482, 500, 512, 527, 568, 575, 713, 736, 748-54; tolderne der, 371, 406; visitering, 173; visitererne, 642.
Ørkenes s., Gønge h., 684.
Ørum l., 719, 767; bådsmænd, 770.
Øsel, 446, 733; lænsm., 216, 623; præsterne der, 716; udførsel, 109 f.
Øster h., Kristianopel l., 638, 677.
Østerende, Lø h., bådsmænd, 770.
Østersøen, 149, 360, 371, 481, 694.

Åhus, 4; bådsmænd, 769.
Ålborg, 536, 599, 720; apotek, 568; Bodels, st., kirke, 679; bolværksafgift, 574; postbude og brevpenge, 179, 182-84; provstemode, 585; skat, 764 f.; bådsmænd, 769; vinhandel, 341; Vor frue kirke, 679.
Ålborg fjord, 536.
Ålborghus læn, kontribution, 767; spindepenge, 649; udskrivning, 719.
Ålholm l., 152; kontribution, 766.
Århus, bageriet der, 603; bolværksafgift, 370; katedralkollegium, 674; Klemens, st., kirke, 227 f., 591; Olai, st., præbende, 227 f.; postbude og brevpenge, 179, 182 f.;

skat, 764 f.; superintendenten der, 227; bådsmænd, 769.
Århus kapittel, 227 f.; privileg., 591; skat, 210, 339, 352, 368, 520, 547, 577, 589, 609, 640, 672, 703, 707, 714, 719, 731.
Århus stift, biskop, 601; skat, 486, 552, 732; udførselsforbud, 110.
Århusgård, 591.
Århusgårds l., 227, 767; ræve, 146.
Åryd s., Bregne h., 479.
Åstrup l., bådsmænd, 770, landfolk, 719.

TILLÆG.

660.

1635 5. maj. (Hafniæ.) *Missive til lænsmændene over alt Danmark om forståelse af åb. brev 23. mars s. å. (no. 508).*

Sæll. tegn. 25, 412—13.

Eftersom du voris befalning om hvis vore, kronens och geistlighedens bønder skulle udi fredstid udlegge til hielp baadsmend at verbe bekommet hafver, och vi forfare en del dennem underskedlig at forstaa, da ville vi, at hver vore, kronens och al geistlighedens helgaard ingen undertagne skulle give en half richsort, to boelle eller halfvegaarde imod en hel.

TRYKFEJL.

Side 102 no. 87 lin. 8 f. n. tilföjes: og i Ny kirkehist. saml. 3, 186.
» *212 lin. 13 f. o.: enkette, læs: enkelte.*
» *601* » *12 f. n: Skillinge, læs: Sk[r]illinge.*

HARRY LARSEN

